

นิทานสังวรธรรม

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

จัดพิมพ์ถวาย

๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

นิทานสังฆวรรณ

พระโอวาทและรายงานในการเยี่ยมวัด

และพุทธศาสนิกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคพายัพ

พระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองพระชันษา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๑๐๐ ปี ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

จัดพิมพ์ถวาย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระโอวาทและรายงานในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคพายัพ, - กรุงเทพฯ :

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองพระชันษา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๑๐๐ ปี ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

ISBN 978-616-7821-09-2

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

ออกแบบปก : พระทศพร คุณวโร

ออกแบบรูปเล่ม : พระปริญญา อภิชาโน

แบบอักษรญาณสังฆวรรณ : อาจารย์วิชัย รักชาติ

ดำเนินการผลิตโดย : สาลงพิมพ์การ ๐-๒๔๒๙-๒๔๕๒

พิมพ์ที่ : บริษัท ปัญญณ์ตร์ บุ๊คส์ บายดิ้ง จำกัด

๓๖ หมู่ ๘ ถ.คลองถนน ต.เสารังหิน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี ๑๑๑๔๐

โทร ๐-๒๑๙๐-๔๔๒๘-๙, ๐๘๑-๘๕๔-๐๗๕๙

คำปรารภ

นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี

ในโอกาสการจัดทำหนังสือที่ระลึกงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
พุทธศักราช ๒๕๕๖

.....

เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก ทรงเจริญพระชันษา ๑๐๐ ปีบริบูรณ์ ในวันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖
นี้ นับว่าเป็นศุภมงคลวาระอันหาได้ยากยิ่ง และมีได้เคยปรากฏมีแต่กาลก่อน เป็น
ที่ปิติโสมนัสของพุทธบริษัททั้งปวง รัฐบาลพร้อมด้วยคณะสงฆ์และประชาชนไทยผู้
เป็นศาสนิกชนจึงได้ร่วมกันจัดงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขึ้นระหว่างวันที่ ๑ - ๗ ตุลาคม พุทธศักราช
๒๕๕๖ เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับงานฉลองพระชันษาดังกล่าวไว้ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ทรงเป็นพระมหาเถระผู้เพียบพร้อมด้วยศีลและธรรม ได้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญศาสนกิจ
น้อยใหญ่เกื้อกูลแก่พุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศมาช้านาน ได้ทรง
พระเมตตาโปรดให้สร้างพุทธสถาน อาคารเรียน และสถานสาธารณประโยชน์ขึ้นไว้
เป็นจำนวนมาก เพื่อเผยแผ่พระบรมพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษา และอำนวยความสะดวก
สุขแก่ชุมชนมุขม ได้ทรงพระนิพนธ์หนังสือหลากหลายเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม
คำสอนและเรื่องน่ารู้ในพระบรมพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก หนังสือพระนิพนธ์
เหล่านี้เป็นที่ยกย่องกันว่าได้ทรงเรียบเรียงด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงสอดส่องเชี่ยวชาญ

ในอรรถและธรรม ได้ทรงนำพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้ามาแสดงให้ปรากฏ เป็นประโยชน์แก่มหาชนที่จะได้ศึกษาและใคร่ครวญตรึกตรองปฏิบัติตาม นับว่าพระนิพนธ์เหล่านี้เป็นเพชรน้ำเอกที่ทรงคุณค่ายิ่งแก่การเผยแผ่พระศาสนา

ในวาระงานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นอกจากการจัดงานฉลองสมโภชและกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติต่าง ๆ แล้ว คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองพระชันษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๑๐๐ ปี ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ เห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือประมวลพระนิพนธ์ชิ้นชุดหนึ่งเรียกว่า “**ญาณสังวรธรรม**” เพื่อเป็นที่ระลึก และเป็นธรรมานุสรณ์เฉลิมพระเกียรติคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ให้ปรากฏยั่งยืนสืบไป

รัฐบาลในนามของพุทธศาสนิกชนทั้งปวง ขอเชิญชวนพุทธบริษัททุกฝ่ายพร้อมใจกันอธิษฐานจิตถวายพระกุศลและน้อมเศียรเกล้าถวายพระพรแต่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขอจงทรงเจริญพระชันษายิ่งยืนนาน ทรงเบิกบานผ่องแผ้วเป็นหลักชัยและประทีปธรรมแก่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งไทยและเทศ ทรงเป็นบุญเขตที่เคารพศรัทธาของมหาชนอยู่ตราบจิรัฎฐิติกาล

(นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองพระชันษา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๑๐๐ ปี

๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

คำชี้แจง

ญาณสังวรธรรม เล่ม ๒๗ ประกอบด้วย พระโอวาทในการเยี่ยมวัดและ พุทธศาสนิกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ รายงาน การเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ และ บันทึกการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคพายัพ ๒๒-๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ รวมเรียกว่า “พระโอวาทและรายงาน ในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคพายัพ”

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ในฐานะกรรมการ มหาเถรสมาคมและรอง ประธานกรรมการคณะธรรมยุต ได้รับฉันทานุมัติจากกรรมการ คณะธรรมยุตให้เดินทางไปเยี่ยมวัดและ พุทธศาสนิกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวม ๙ จังหวัด เป็นเวลา ๑๐ วัน ระหว่างวันที่ ๑-๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๖ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ขอนแก่น เจ้าพระคุณสมเด็จพระ ได้เสด็จไปเยี่ยมวัด โรงเรียน และสถานที่ ราชการ มากกว่า ๔๐ แห่ง แต่ละแห่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ได้ประทานพระโอวาทบ้าง พระธรรมเทศนาบ้าง พระสัมโมทนียกถาบ้าง แก่พระภิกษุสามเณรและข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ที่ต้อนรับ ตามควรแก่โอกาสและสถานที่นั้นๆ คณะผู้ติดตามซึ่ง ประกอบด้วย พระครูประสิทธิพุทธมนต์ (สุรพงษ์ ฐานวโร สุตทำยได้เป็นที่ พระเทพวัชรธรรมาภรณ์) พระครูปริยัติสารโสภณ (อภิพล อภิพล ปัจจุบัน เป็นที่ พระธรรมบัณฑิต) พระครูปริยัตยาภรณ์ (สุขโน ภายหลังลาสิกขา) พระมหาบุญช่วย สุขวโน (สุตทำยได้เป็นพระครูปลัดสัมพิพัฒน์ญาณอาจารย์ ฐานานุกรมในเจ้าพระคุณ สมเด็จพระ ภายหลังลาสิกขา) พระสมบัติ ปวีตโต (ปัจจุบันเป็นที่ พระวัชรธรรมาภรณ์) ได้บันทึกเสียงพระโอวาท พระธรรมเทศนา และพระสัมโมทนียกถา ที่เจ้าพระคุณ สมเด็จพระ ทรงแสดง ณ ที่ต่างๆ ไว้ และได้ช่วยกันถอดเทปเสียงดังกล่าว จัดพิมพ์

เป็นเอกสารโรเนียวแจกพระสังฆาธิการในคณะธรรมยุต ในศก ๒๕๑๖ นั้น นับเป็นการพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก และต่อมาในศกเดียวกัน สำนักงานคณะธรรมยุต ได้จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกใน งานฉลองชนมายุครบ ๖๐ ทศ ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ เมื่อ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ และพิมพ์ในโอกาสอื่นอีกหลายครั้ง ในการพิมพ์ครั้งนี้ใช้ ฉบับพิมพ์ เมื่อ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นฉบับ

รายงานการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น พระมหาบุญช่วย สุขวโน เลขานุการเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ (ธรรมยุต) เป็นผู้บันทึก และได้พิมพ์เป็นเอกสารโรเนียวแจกพระสังฆาธิการคณะธรรมยุต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นครั้งแรก เช่นเดียวกับโอวาทดังกล่าวข้างต้น และคณะธรรมยุตพิมพ์ถวายในงานฉลองพระชันษา ๙๖ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นครั้งที่ ๒ ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ใช้ฉบับที่พิมพ์เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นฉบับ

ส่วน บันทึกการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคพายัพ นั้น เป็นบันทึกโอวาทและการเดินทาง ในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคพายัพ ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร รวม ๙ จังหวัด คือ จังหวัดนครสวรรค์ ตาก ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา อุตรดิตถ์ กำแพงเพชร เป็นเวลา ๘ วัน ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งเป็นการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในภูมิภาค เป็นครั้งที่ ๒ ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนครั้งนี้ พระครูวิสุทธิเชมมาร (ซุบ เขมงฺกโร ปัจจุบันเป็นที่ พระรัตนมงคลโมลี) เลขานุการเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต) เป็นผู้บันทึกโอวาทและการเดินทาง เอกสารชุดนี้ คณะธรรมยุตได้พิมพ์ถวายในงานฉลองพระชันษา ๙๖ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็น

ครั้งแรก และพิมพ์เป็นที่ระลึกในการพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ พระเทพญาณวิเศษ
(อภิพล อภิปโล) เป็นที่ พระธรรมบัณฑิต และพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ พระมหาไฉน
จิตตสุทฺโธ เป็นที่ พระศรีวิสุทธิกวี เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นครั้งที่ ๒
การพิมพ์ครั้งนี้ นับเป็นครั้งที่ ๓ ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้แก้ไขถ้อยคำที่ขาดตกบกพร่อง
ในการพิมพ์ครั้งก่อนๆ ให้ถูกต้องบริบูรณ์ยิ่งขึ้น

วัดบวรนิเวศวิหาร

๓ ตุลาคม ๒๕๕๖

พระโอรสและรายงานในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคพายัพ

สารบัญ

พระโอวาทในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ไตรรงค์	๓
พระโอวาท	เรื่อง กิจของพระภิกษุสามเณร	๘
พระโอวาท	เรื่อง อันตรธาน ๕	๑๒
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ขมราวาสธรรมและสมณธรรม	๑๖
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง สุขของคฤหัสถ์	๒๓
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง วัดภายใน วัดภายนอก	๒๘
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง หลักของใจ	๓๒
ธรรมกถา	เรื่อง สรณะและศีล	๓๖
ธรรมกถา	เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา	๔๓
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง เถระ ๒ ประเภท	๕๐
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง การปฏิบัติธรรม	๕๕
ธรรมกถา	เรื่อง สันโดษ	๕๗
ธรรมกถา	เรื่อง ร้วของชาติ	๖๕
พระโอวาท	เรื่อง อดีต ปัจจุบัน อนาคต	๗๒
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง หลักบริหารพระศาสนา	๗๔
พระโอวาท	เรื่อง สัจจธรรม	๘๐
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง สังคหธรรม	๘๖
ธรรมกถา	เรื่อง อำนาจ - เจริญ	๘๙
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง พุทธจักรและอาณาจักร	๙๘

พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง การคณะสงฆ์	๑๐๐
พระโอวาท	เรื่อง ความประสานกันของปัญญา	๑๐๖
ธรรมกถา	เรื่อง เทวธรรม	๑๑๐
ธรรมกถา	เรื่อง เสลบรรพต	๑๑๘
ธรรมกถา	เรื่อง ความไม่เสื่อมแห่งพระสัตถธรรม	๑๒๗
ธรรมกถา	เรื่อง ธรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการปฏิบัติตนเอง	๑๓๕
พระโอวาท	เรื่อง ธรรมทายท	๑๔๖
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง สารของศาสนา	๑๔๘
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ความสุข ๔ ประการ	๑๕๒
พระอนุโมทนาถา	เรื่อง พรสนอง	๑๕๖
ธรรมกถา	เรื่อง สารจะดำรงอยู่	๑๕๗
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง จงรักษาความดี	๑๖๐
ธรรมกถา	เรื่อง พรหมวิหารธรรม	๑๖๑
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ปสาสนธุระ	๑๗๔
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง การศึกษาของพระภิกษุสามเณร	๑๘๐
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง อานาปานสติ	๑๘๓
พระโอวาท	เรื่อง แก่นชีวิต	๑๘๗
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ชนะตน	๑๙๕
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง สุจิตา	๒๐๑
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง สมณธรรม	๒๐๖
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ธรรมที่ส่งเสริมสัมมาทิฎฐิ	๒๑๒
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง ทุกข์ - สุข	๒๑๘
พระสัมโมทนียกถา	เรื่อง สมภาพ	๒๒๖

รายงานการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

จังหวัดนครราชสีมา	๒๓๖
จังหวัดบุรีรัมย์	๒๕๔
จังหวัดสุรินทร์	๒๖๐
จังหวัดอุบลราชธานี	๒๘๗
จังหวัดยโสธร	๓๒๑
จังหวัดร้อยเอ็ด	๓๓๕
จังหวัดมหาสารคาม	๓๗๘
จังหวัดกาฬสินธุ์	๓๘๓
จังหวัดขอนแก่น	๓๙๔

บันทึกการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน ภาคพายัพ
๒๒-๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔

ธรรมกถา เรื่อง อนุปฺพฬิกถา	๔๕๓
คำถวयरายงาน เจ้าคณะจังหวัดตาก (๖)	๔๕๙
ธรรมกถา เรื่อง จตุรารักขกรรมฐาน	๔๖๑
คำถวयरายงาน ของเจ้าคณะจังหวัดลำปาง (๖)	๔๖๗
ธรรมกถา เรื่อง ศาสนากับข้าราชการ	๔๗๐
ธรรมกถา เรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๓	๔๗๕
ธรรมกถา เรื่อง สติปัฏฐาน	๔๗๙
คำกล่าวรายงาน ของเจ้าคณะอำเภอจังหวัดเชียงใหม่ - ลำพูน (๖)	๔๘๔
ธรรมกถา เรื่อง กรรมฐาน	๔๘๗

ธรรมกถา เรื่อง ขวัญใจ	๔๙๒
ธรรมกถา เรื่อง มนุษยชาติกับศาสนา	๔๙๗
โอวาท เรื่อง เมตตา กตัญญู กตเวที	๕๐๕
ธรรมกถา เรื่อง การปฏิบัติธรรม	๕๐๘
ธรรมกถา เรื่อง กำลังใจ	๕๑๒
พระราชวินยาภรณ์กล่าวนำ	๕๑๗
ธรรมกถา เรื่อง การปฏิบัติกรรมฐาน	๕๑๘
ธรรมกถา เรื่อง อินทรีย์ ๕	๕๒๔
ธรรมเทศนา เรื่อง ตำรวจตระเวนใจ	๕๓๐
คำรายงาน ของพระราชวินยาภรณ์ วัดป่าดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่	๕๓๖
พระสัมโมทนียกถา	๕๔๒
คำรายงาน ของเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ - ลำพูน - แม่ฮ่องสอน (ธรรมยุต)	๕๔๔
ธรรมกถา เรื่อง การปฏิบัติอบรมทางจิต	๕๔๙
ธรรมกถา เรื่อง อัปมาทธรรม	๕๕๖
ผู้ว่าราชการจังหวัด จังหวัดเชียงใหม่กล่าวนำ	๕๕๘
ธรรมกถา เรื่อง ศาสนากับคนเรา	๕๕๙
คำกล่าวถวายรายงาน ของเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ - พะเยา (ธ)	๕๖๓
ธรรมกถา เรื่อง การสืบทอดพระศาสนา	๕๖๖
คำกล่าวรายงาน ของพระพุทธิวงศ์วิวัฒน์	๕๗๐
พระสัมโมทนียกถา เรื่อง แผ่เมตตาจิต	๕๗๒
ธรรมกถา เรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๓	๕๗๔
ประวัติ “สามเหลี่ยมทองคำ” โดยย่อ	๕๗๗
คำกล่าวรายงาน ของพระมหาทวี คงคปญโญ	๕๗๘

ธรรมกถา เรื่อง หน้าที่ของพระภิกษุสามเณร	๕๗๙
พระสัมโมทนียกถา เรื่อง ความมดงามของชนบธรรมเนียมประเพณี	๕๘๒
ธรรมกถา เรื่อง ศาสนากับคน	๕๘๕
ธรรมกถา เรื่อง รัตนธรรม - ป่าแก้ว	๕๙๒
ธรรมกถา เรื่อง ธรรมเป็นที่มาอินดี	๕๙๘
คำถวयरายงาน ของเจ้าคณะอำเภอ จังหวัดกำแพงเพชร - พิจิตร (๓)	๖๐๒
สถิติวัดในเขตปกครองคณะอำเภอจังหวัดกำแพงเพชร - พิจิตร ธรรมยุต	๖๐๖
ธรรมกถา เรื่อง การปฏิบัติธรรมในพระพุทธรศาสนา	๖๐๘
พระโอวาท เรื่อง การปฏิบัติธรรม ๕ ประการ	๖๑๒
รายนามคณะผู้เดินทางในการเยี่ยมวัดและคณะสงฆ์ภาคพายัพ	๖๑๖
กำหนดการปฏิบัติศาสนกิจภาคพายัพ	๖๑๘

พระโอวาท
ในการเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ไตรรงค์

ท่านเจ้าคณะ ท่านเจ้าอาวาส คณะท่านข้าราชการ มีท่านนายอำเภอเป็นประธาน
ประชาชน อุบาสก อุบาสิกา คณะนักเรียนทั้งหลาย

ขอแสดงความขอบใจและอนุโมทนา ในการที่ท่านทั้งหลายทุกฝ่าย ได้จัดต้อนรับ
ด้วยอริยาศย์ไมตรีอันดียิ่ง ทางคณะได้จัดให้ออกมาเยี่ยมเยียนวัดและพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์เป็นการได้มาพบปะกันทุกฝ่าย เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี
และกุศลเจตนา และเป็นโอกาสให้ได้มีการบำเพ็ญกุศล เพราะฉะนั้น จึงได้กำหนดการมา
และในการกำหนดการมานี้ ก็ได้จัดร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายผู้ที่จะมาเยี่ยมเยียน
และฝ่ายผู้ที่จะต้อนรับ

ก่อนอื่น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้โปรดเข้าใจว่า การมาเยี่ยมเยียนที่ทางคณะ
ได้กำหนดจัดขึ้นนี้ ก็เพียงเป็นปรารภเหตุที่จะให้มีการประชุมพบปะกันขึ้น ในระหว่าง
วัดกับเมือง วัดกับบ้าน ในระหว่างภิกษุสามเณรสมณธรรมิกในถิ่นต่าง ๆ ในระหว่าง
ประชาชนทั้งหลาย ดังจะพึงเห็นได้ว่า ในโอกาสนี้ วัดกับเมือง กล่าวคือพระภิกษุ
สามเณรและข้าราชการฝ่ายปกครอง มีท่านนายอำเภอเป็นต้น ก็ได้มาพบปะกัน

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และประชาชน ณ วัดชิวราลงกรณวราราม อ.ปากช่อง
จ.นครราชสีมา วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

วัดกับบ้าน ก็ในระหว่างพระภิกษุสามเณรกับประชาชนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายได้มาพบปะกัน ในระหว่างเมืองกับบ้าน ก็คือฝ่ายข้าราชการผู้ปกครองกับฝ่ายประชาชนผู้อยู่ในปกครอง ได้มีโอกาสมาพบปะกัน และในการที่มาพบปะกันนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะมาพบปะกันเพื่อก่อกุศลกรรมทั้งหลาย แต่ว่ามาพบปะกันเพื่อประกอบบุญกุศล ตั้งต้นแต่ที่ท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้มีโอกาสมาเลี้ยงพระเณรกว่าร้อยรูปและเมื่อได้เลี้ยงพระเณรเสร็จแล้ว ท่านสาธุชนทั้งหลายก็ได้มีโอกาสบริโภคอาหารร่วมกัน เป็นการผูกความสัมพันธ์และผูกไมตรีจิต ก่อให้เกิดความรู้จักกันฉันญาติมิตรขึ้นในระหว่างบุคคลทุกฝ่าย ทั้งในโอกาสนี้ ทุก ๆ ฝ่ายก็ได้มีโอกาสมาฟังอภิธรรมโมทนาปิณฑา คือถ้อยคำที่จะนำไปให้เกิดความยินดีในกุศลกิจทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น การที่กำหนดมาเยี่ยมเยียนกันนี้ ก็เพื่อให้บังเกิดผลดังที่กล่าวนี้ จึงขออนุโมทนาสาธุการแก่ทุก ๆ ฝ่ายที่ได้จัดต้อนรับ และได้มาร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน

เราทั้งหลาย ไม่ว่าจะพระหรือฆราวาส ไม่ว่าจะเจ้าคณะหรือลูกคณะ ไม่ว่าจะฝ่ายปกครองหรือเป็นฝ่ายผู้ที่อยู่ในปกครอง ย่อมรวมกันอยู่ในกรอบใหญ่ อันกำหนดด้วยไตรรงค์องค์สาม คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้ จะได้กล่าวธรรมให้อิงอยู่กับหลักทั้งสามประการนี้ พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา และสัมมาปฏิบัติ เป็นการปฏิการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย ไปตามสมควร

หลักที่ ๑ คือหลักชาตินั้น ตามความหมายที่เข้าใจกัน ก็คือชาติไทยเรา อันหมายถึงคนไทยทั้งหมด รวมทั้งประเทศถิ่นที่อาศัยอยู่ รวมเข้าเป็นชาติไทย ในทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระศาสดา มิได้ตรัสถึงชาติในความหมายนี้โดยตรง แต่ว่าตรัสในความหมายถึงหมู่ชน และได้ตรัสสอนไว้ว่า “สุขา สุขขสฺส สามคฺคี” ความพร้อมเพรียงกันของหมู่ให้เกิดสุข ในรัชกาลที่ ๕ ได้โปรดอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (ปุสุสเทว สา) ให้แต่งคำแสดงความสามัคคีจารึกไว้ในตราแผ่นดินว่า “สพฺเพสฺส สงฺฆภูตานิ สามคฺคี วุฑฺฒิสาทิกา” ความพร้อมเพรียงกันของบุคคลผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ทั้งหมด ยังความเจริญให้สำเร็จ ดังนี้ เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายทุกคน ผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ จึงควรมีความสามัคคีคือความพร้อมเพรียงกันอยู่ ความเป็นหมู่ก็ย่อมดำรงอยู่

ไม่ว่าจะเป็นหมู่เล็กหรือหมู่ใหญ่ ชาตินั้นเป็นหมู่ใหญ่ เมื่อย่อยลงมาก็เป็นหมู่เล็ก ตั้งแต่ครอบครัวหนึ่งขึ้นไป แต่ว่าความสามัคคีนั่น ซึ่งเป็นเหตุรวมชาติรักษาชาติให้ดำรงอยู่ได้ จะมีขึ้นได้ด้วยประการใด จึงมาถึงหลักที่ ๒ คือ ศาสนา

ศาสนานั้น เมื่อว่าตามที่เข้าใจกัน ก็คือศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ นับถือ อันได้แก่พระพุทธศาสนา แต่ว่าตามความหมายที่ต้องการนั้น ก็ต้องหมายถึงศาสนา อันเป็นเครื่องปกครองใจ ปกครองความประพฤติของแต่ละบุคคล แม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนา แต่ว่าไม่ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องปกครองใจ ปกครองความประพฤติแล้วก็หาชื่อว่า ได้เป็นผู้มีศาสนาโดยพฤตินัย หรือโดยแท้จริงไม่ จึงหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ สำหรับที่จะเป็นเครื่องปกครองจิตใจ เป็นเครื่องปกครอง ความประพฤติดังกล่าวนั้น เพราะฉะนั้น กล่าวเฉพาะเราทั้งหลายที่เป็นพุทธศาสนิกชน คือผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก็พึงมีพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นหลักสัจจะหรือที่พึงของจิตใจเป็นหลักแรก ต่อจากนั้นก็พึงหลักของศีล คือความ ประพฤติอยู่ในกฎหมาย อยู่ในศีลของพระพุทธศาสนาตามสมควร และมีหลักธรรม ประจำใจ เช่น มีเมตตา กรุณา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และก็แผ่ความสุขไปถึงคนอื่น ด้วย ที่เรียกว่ามีเมตตา กรุณา เมื่อใครมีความทุกข์ ก็ช่วยเหลือกันตามสมควร ไม่เป็น คนใจคับแคบโหดร้าย ใจดำใจอำมหิต มีเมตตา กรุณา มีทิวฐิติคือความเห็นเป็นไปตาม หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในเรื่องของบุญบาป และในเรื่องของสังขจรธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อมีพระรัตนตรัย มีศีลมีธรรม มีหลักปกครองใจ ปกครองความประพฤติอยู่ตาม สมควรดังนี้ ก็ย่อมจะทำให้ทุก ๆ ฝ่ายพากันปฏิบัติชอบ ว่าถึงภิกษุสามเณรก็จะประพฤติ ตนอยู่ตามพระธรรมวินัย มีสมณสัญญา ตั้งใจปฏิบัติไตรสิกขา เพื่อเป็นอุปกนิสสัยปัจจัย หรือว่าเพื่อทำทุกข์ให้สิ้นสุด เมื่อเป็นฆราวาส เป็นฝ่ายปกครอง ก็มีเมตตา กรุณาแก่ผู้ อยู่ในปกครอง ไม่เบียดเบียนผู้อยู่ในปกครองให้เดือดร้อน แต่ประพฤติเกื้อกูล เป็นการ บำบัดทุกข์บำรุงสุข ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองเล่า ก็ประพฤติตนโดยชอบ ประกอบอาชีพะ ในทางที่ชอบ เสียส่วยสาอากรทะนุบำรุงบ้านเมือง ไม่ประพฤติตนในทางที่ผิดกฎหมาย และปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมของพระพุทธเจ้าตามภูมิตามชั้น เมื่อเป็นดังนี้ ศาสนานี้เอง ก็เป็นหลักผูกพันสามัคคีรักษาความเป็นหมู่ให้ยั่งยืนอยู่ได้ ตั้งแต่หมู่เล็ก คือครอบครัว หนึ่งขึ้นไป จนถึงเป็นประเทศชาติ

คราวนี้มาถึงหลักที่ ๓ พระมหากษัตริย์ ตามที่เข้าใจกัน พระมหากษัตริย์นั้น ทรงเป็นองค์พระประมุขของประเทศชาติ และโดยเฉพาะชาติไทยเรา ก็ได้มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขสืบต่อมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนี้ พระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่สถิตอยู่อย่างลึกซึ้งในจิตใจของประชาชน เพราะว่าได้รับสืบเนื่องกันมาตั้งแต่โบราณกาล เมื่อกล่าวตามหลักธรรม ก็คือท่านผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขสูงสุดของหมู่ชนหมู่ใหญ่ที่สุดคือชาติ อันแสดงว่า คนที่รวมกันอยู่เป็นหมู่นั้น จะต้องมีการมุข ตั้งแต่หมู่เล็กจนถึงหมู่ใหญ่ ทั้งหมู่บรรพชิต ทั้งหมู่คฤหัสถ์ ในหมู่บรรพชิตนั้น เมื่อว่าตามพระวินัย พระอุปัชฌายะ อาจารย์ย่อมเป็นผู้ปกครองสังฆวิหาริก อันเตวาสิก แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอยังต้องมีกฏหมายคณะสงฆ์ บัญญัติให้มีผู้ปกครอง ตั้งแต่ส่วนเล็กขึ้นไปจนถึงส่วนใหญ่ กล่าวคือ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะต่างชั้น จนถึงองค์สมเด็จพระสังฆราช ในฝ่ายคฤหัสถ์เล่า มารดาบิดาย่อมเป็นผู้ปกครองบุตรธิดา เช่นเดียวกับอุปัชฌายะอาจารย์ เป็นผู้ปกครองสังฆวิหาริก อันเตวาสิก แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอ จึงต้องมีผู้ปกครอง ตั้งแต่ระดับต่ำขึ้นไปจนถึงสุด เช่นตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงรัฐบาล และองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์พระประมุขสูงสุด ผู้ปกครองทุกระดับดังกล่าวนี้เอง ย่อมมีหน้าที่ปกครองดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุข ให้บังเกิดขึ้นแก่หมู่ชน และเมื่ออาศัยหลักธรรมในพระพุทธานุญาตกล่าวแล้ว ผู้ปกครองนั้น ๆ ก็ย่อมจะปกครองด้วยดี ดังเช่นพระมหากษัตริย์ ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ตามหลักธรรมในพระพุทธานุญาต ก็ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ ให้เกิดความผาสุก แต่หากมีคิณไม่ใส่น้อยเข้าใจว่า ธรรมสำหรับปกครองนั้น เฉพาะองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น อันที่จริงเข้าใจดังนี้ไม่ถูก ธรรมสำหรับปกครองนั้น สำหรับผู้ปกครองทุกระดับ ตั้งแต่ระดับสูงจนถึงระดับต่ำที่สุด และโดยเฉพาะในสมัยประชาธิปไตยนี้ หลักธรรมสำหรับปกครอง ก็ยิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลในระดับที่ต่ำลงมา และโดยเฉพาะซึ่งจะเป็นผู้เข้าถึงประชาชนโดยใกล้ชิด เช่นระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เมื่อมีหลักธรรมสำหรับปกครองในตนอยู่ ก็ย่อมจะทำให้การปกครองสัมฤทธิ์ผล คือทำให้ประชาชนมีความสุขมีความเจริญ ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยพระพุทธานุญาต หลักที่ ๒ นั้นเองเป็นหลักสำคัญ

เพราะฉะนั้น เมื่อได้มีความเข้าใจในหลักทั้ง ๓ ประการ ซึ่งอิงกันอยู่ คือ หลักชาติ หลักศาสนา และหลักพระมหากษัตริย์ดังนี้ ก็ย่อมจะทำให้เกิด ความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน และก็ควรจะเข้าใจว่า อันความสุขความทุกข์ ความเจริญ ความรุดพัน เป็นต้น เป็นสิ่งที่เนื่องกันอาศัยกัน สำหรับผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็น หมู่ใหญ่ ดังเช่นชาติไทยเรา นี้ จะมีความสุขความเจริญ ความรุดพันแต่เพียงคนเดียวกลุ่มเดียว หาได้ไม่ ความเจริญที่อาจเห็นอยู่ว่าที่บังเกิดแก่บุคคลบางกลุ่มนั้น ก็เพราะมองด้วย สายตาอันแคบและสั้น ความเจริญความสุขส่วนใหญ่ นั้น เป็นสิ่งที่เนื่องกัน ดังเช่นเมื่อ ชาติระส่ำระสาย ศาสนากล่าวคือคณะสงฆ์ ก็ไม่อาจที่จะดำรงอยู่ได้โดยสวัสดิ์ หรือว่า เมื่อศาสนาคือคณะสงฆ์ระส่ำระสาย ชาติก็พลอยวุ่นวายไปด้วย เพราะฉะนั้นก็จำเป็น ที่จะต้องอาศัยเกี่ยวเนื่องกันและกันด้วยกันทั้งสองฝ่าย โดยทุก ๆ ฝ่ายยังอยู่ในหลัก ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นำมาประพฤติปฏิบัติปกครองใจ และปกครองความ ประพฤติของตนตามภูมิตามชั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสวัสดิ์จึงบังเกิดขึ้น ถ้อยคำที่กล่าว มานี้ ถือว่าเป็นสัมโมทนียกถาที่ขอกล่าวเป็นการปฏิบัติการทำงานทั้งหลายทุกฝ่าย ที่ได้ มาร่วมกันต้อนรับครั้งนี้

และในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจบุญกุศล ได้อภิบาล รักษาท่านทั้งหลายทุกฝ่าย ทั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์ ให้ปราศจากทุกข์ภัยโรคโศกศัตรู อุบัติวันตราย ให้เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ ประกอบกันเป็นสมรรถภาพ สามารถ ปฏิบัติกรณียกิจตามหน้าที่ของตน และสามารถปฏิบัติธรรมเป็นเครื่องปกครองใจ เป็นเครื่องปกครองความประพฤติตามสมควร เพื่อรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นไตรรงค์ของชาติไทยนี้ ให้ทุก ๆ คนมีความสุขความเจริญ และสถาบันสำคัญ นี้ตั้งมั่นสถาพร ตลอดนิรันดร์กาลเทอญ.

พระโอวาท^๑ เรื่อง กิจของพระภิกษุสามเณร

ท่านเจ้าคณะจังหวัด ท่านพระสังฆาธิการ และพระภิกษุสามเณรสหธรรมิก
ทั้งหลาย

รู้สึกอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทราบกิจการพระศาสนา ในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งในด้านพระภิกษุสามเณร ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา อันเนื่องอยู่กับสำนักนี้ ใน ๒ จังหวัดนี้ ได้รับกำหนดให้มาเยือนในเขตส่วนนี้เป็นการคณะ โดยที่ได้ตกลงร่วมกันทุกฝ่าย ทั้งคณะผู้มาและผู้ต้อนรับ จึงได้เดินทางออกมา และทั้งการเดินทางออกมานี้ ก็เท่ากับมาในงานของคณะ ได้ตระเตรียมบุคคลและวัตถุซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนังสือ ร่วมกันมาปฏิบัติศาสนกิจ และการปฏิบัติศาสนกิจนี้ จะสำเร็จลุล่วงไปก็ด้วยความร่วมปฏิบัติของท่านเจ้าคณะและสหธรรมิกทั้งหลายในส่วนภูมิภาคนั้น และเมื่อได้เห็นท่านทั้งหลายจาก ๒ อำเภอ ได้มาประชุมกัน อันแสดงถึงความอุตสาหะพยายามที่ต้องเดินทางมา บางท่านก็เป็นผู้สูงอายุ ก็ยังอุตสาหะเดินทางมาประชุมกันทำให้บังเกิดความรู้สึกซาบซึ้งในอริยาสัยของท่านทั้งหลาย กิจการที่ท่านเจ้าคณะได้ปฏิบัติดำเนินไปอยู่ ก็ไม่มีสิ่งอันใดที่จะทักท้วง

^๑ แสดงแก่พระภิกษุสามเณร ณ วัดสุทธจินดา อ.เมือง จ.นครราชสีมา
วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ว่ากล่าว เพราะก็ปรากฏว่าท่านเจ้าคณะทั้งหลายในส่วนนี้ ต่างมีความเข้มแข็ง มีความหมั่นขยัน มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติ ศาสนกิจอยู่ และก็ยังได้คิดส่งเสริมเจ้าคณะเจ้าอาวาส และผู้ที่สมควรให้เกิดความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติศาสนกิจเพิ่มเติมขึ้นอยู่ ดังที่ได้มี โรงเรียนพระสังฆาธิการขึ้นที่วัดนี้ เพื่อส่งเสริมการคณะในปกครอง ทำให้เกิดความเจริญในส่วนนี้ มิใช่ว่าเพิ่งมาเริ่มขึ้นในสมัยนี้เท่านั้น ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยท่านบูรพาจารย์ ซึ่งสืบมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงตั้งคณะธรรมยุตขึ้น ก็ปรากฏว่าได้มีพระเถระ ในส่วนนี้เป็นศิษย์หลวงเดิมเป็นศิษย์ชั้นต้น ได้นำคณะธรรมยุตมาตั้งขึ้น และได้เป็นพระอุปัชฌายะสืบต่อกันมา และก็ปรากฏว่าได้มีการประดิษฐานพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จทั้งฝ่ายคันถะธุระ ทั้งฝ่ายวิปัสสนาธุระ หรือทั้งฝ่ายคามวาสี ทั้งฝ่ายอรัญญวาสี ดังที่ปรากฏว่า พระมหาเถระผู้ทำความเจริญให้เป็นอย่างมากนั้น ยกท่านบูรพาจารย์ชั้นต้นทีเดียวไว้เสีย ก็มาถึงท่านเจ้าคุณพระอุบาลี (สิริจันท) ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺสมหาเถร) ทั้ง ๒ ท่านนี้ ก็ปรากฏว่าได้มาสร้างความสำเร็จขึ้นเป็นอันมาก วัดวาอารามในคณะเกิดขึ้นเป็นอันมาก สืบมาถึง ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ องค์ปัจจุบันก็ได้เข้มแข็ง จัดทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในส่วนภูมิภาคนี้เป็นอย่างมาก

ในฝ่ายวิปัสสนาธุระล้วน ๆ ยกเว้นท่านบูรพาจารย์ชั้นต้นดังกล่าว ยกเฉพาะที่อยู่िरุ่น ท่านเจ้าคุณอุบาลี (สิริจันทมหาเถร) ก็มีท่านอาจารย์เสาร์ ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น และมีสืบ ๆ มาจนถึงท่านอาจารย์กัมมัญฐานทั้งหลาย อันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนเป็นอันมากในปัจจุบัน

เป็นอันว่า การประดิษฐานส่งเสริมพระพุทธศาสนาในส่วนภูมิภาคส่วนนี้ ได้ประสบความสำเร็จกันมากบ้าง น้อยบ้างอยู่ด้วยกัน เรียกว่า ต่างต้องรับผิดชอบในความดำรงอยู่ ในความเจริญของพระพุทธศาสนาร่วมกัน จึงหวังว่า เราทั้งหลายจะได้ตั้งใจปฏิบัติตนเองตามพระธรรมวินัย และเมื่อมีหน้าที่ปกครองผู้อื่น ก็ตั้งใจปกครองผู้อื่น ให้ปฏิบัติพระธรรมวินัย กับตั้งใจศึกษาให้มีความรู้ด้วยตนเอง และเมื่อมีหน้าที่ต้องอบรมสั่งสอนผู้อื่น ก็ตั้งใจอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้มีความรู้ในพระธรรมวินัย และประพฤติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของประชาชนทั้งหลาย เมื่อมีโอกาสก็ชี้ทางสวรรค์ทางนิพพานให้แก่เขา ตามหน้าที่ของสมณะ

กิจที่ควรทำดังกล่าวนี้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเจ้าของคณะ เจ้าอาวาส แต่เป็นกิจที่ควรทำของพระภิกษุสามเณรทุกรูป พระภิกษุสามเณรทุกรูปย่อมเป็นผู้มีส่วนสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่พระพุทธศาสนา หรือทำให้เกิดความเลื่อมใสด้วยกันทั้งนั้น เมื่อยังไม่สามารถจะช่วยพระพุทธศาสนาได้โดยประการอื่น ก็ให้ช่วยกันด้วยการตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัยให้ดีนี้แหละ เมื่อเป็นพระก็ให้เป็นพระที่ดี เมื่อเป็นเณรก็ให้เป็นเณรที่ดี มีความสังวรอยู่ในศีลเป็นต้น การปฏิบัติดังนี้ ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตัวให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของประชาชน ผู้ที่เป็นพหูสูตรเรียนรู้อย่างมาก อาจจะเทศนาว่าการสั่งสอนได้ดี แต่ว่าไม่ปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัย แม้จะสอนใครไม่เป็น คือสอนมากหาได้ไม่ดังจะพึงเห็นได้จากศรัทธาของประชาชนที่มีในพระกรรมฐาน แม้ท่านจะไม่พูดอะไรมากนักหรือบางที่ไม่พูดเลย แต่คนก็เลื่อมใสกันมาก นำอาหารไปถวายจนฉันไม่ไหว แต่ว่าพระที่เป็นปริยัติอย่างเดียว พูดเก่ง สอนเก่ง คนไม่ค่อยจะเลื่อมใส แม้จะเทศน์สอนเขาจนเสียงแหงหลาย ๆ ชั่วโมง ก็สู้พระกัมมัฏฐานที่พูดเพียงคำสองคำไม่ได้ ตัวอย่างนี้เห็นได้อยู่เสมอ และก็ได้ยินว่า ได้มีบางท่านได้มองเห็นความเจริญของคณะธรรมยุตว่า เพราะมีพระกรรมฐานนี้แหละ เหมือนอย่างเป็นทัพหน้า หรือเป็นแนวหน้า จึงจะพยายามที่จะตั้งพระกรรมฐานขึ้นบ้าง แต่ว่าการแข่งขันกันในทางดินนั้นไม่ใช่เป็นของที่น่าดี ควรจะยินดีว่า เพราะคณะธรรมยุตเราปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง เป็นเหตุให้พระอีกส่วนหนึ่งได้ปฏิบัติตาม

การเป็นดังนี้ ก็ควรอนุโมทนายินดี แต่ก็ยังเป็นข้อที่เราทั้งหลายจะพึงสำนึกว่า เราจะต้องรักษาความดี ที่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายได้สร้างไว้แล้วให้ดำรงอยู่ ไม่ใช่จะไปพลอยจะไอ้อวดเขาในความดีของท่าน แต่ ณ บัดนี้ เรามาปล่อยความดีเสีย ดังนั้นก็เป็นการกระทำที่ผิด จะต้องช่วยกันรักษาความดีที่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายได้สร้างเอาไว้ และปฏิบัติสืบต่อกันมา ความดีที่ท่านสร้างสรรค์ขึ้นนั้น ก็ไม่พ้นจากกรรมที่เป็นรัตนะที่มีระบุดังในบทสวดท้าวตราบ อันได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ นั่นเอง ส่วนปริยัตินั้นก็ได้ทะนุบำรุงอยู่กันตามสมควร ก็ขอให้เราทั้งหลายมาเน้นถึงการปฏิบัติ คือปฏิบัติในพระวินัย ปฏิบัติในศีล ปฏิบัติในสมาธิ ปฏิบัติในปัญญา ปฏิบัติในพระวินัย ปฏิบัติในศีลนั้นก็เป็นส่วนเราทั้งหลายได้ปฏิบัติกันอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่ว่าก็อย่าว่าให้เป็นแต่เปลือก

เท่านั้น เพราะถ้าขาดสมาธิ และปัญญา คืออย่างเดียวกันก็เป็นศีลที่ไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์ ฉะนั้น เมื่อกล่าวตรง ๆ แล้ว พระเราจึงทิ้งกรรมฐานไม่ได้

เพราะฉะนั้น จึงขอชักชวนให้เราทั้งหลายได้พากันสนใจในกรรมฐาน อันเป็นส่วนของสมาธิปัญญาอีกอันหนึ่ง และเมื่อเป็นดังนี้ เราทั้งหลายก็จะชื่อว่าได้ช่วยกันรักษาความดีที่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายได้สร้างไว้ และได้ปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่านให้เจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังสมรรถภาพใน อันที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้บรรลุผลที่ดีที่ชอบทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระโอวาท^๑ เรื่อง อัตรธาน ๕

ท่านประธานกรรมการคณะกรรมการจัดการโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาค วัดสุทธจินดา และพระสังฆาธิการทั้งหลาย

ได้ฟังคำเล่าเรื่องความดีและการจัดการอบรมต่างๆ จนถึงจัดตั้งโรงเรียน และจัดการให้มีการอบรมพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคครั้งนี้ จากท่านประธานกรรมการ ก็รู้สึกซาบซึ้งในเรื่องและกิจการที่ท่านได้กรุณาแถลงนั้นเป็นอย่างยิ่ง และก็รู้สึกว่าได้มีโชคที่ได้มาเยี่ยม ได้เห็น ได้ทราบการงานที่ท่านได้พบท่านพระสังฆาธิการทั้งหลาย จากหลายจังหวัด และก็รู้สึกว่าคุณประธานคณะกรรมการและพระเถรานุเถระทั้งหลาย ได้ร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจสืบเนื่องจากเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสฺสสมหาเถร) คำที่ท่านมอบหมายมานั้นนับว่า เป็นการมอบการงานที่เป็นมรดกอันสำคัญยิ่ง ซึ่งท่านใช้ปฏิบัติมาเวลาถึง ๖๐ปี และชีวิตเป็นสิ่งที่มิชอบเขตจำกัด ท่านก็ต้องล่วงไปตามธรรมดาของสังขาร

^๑ แสดงแก่ พระนักเรียนโรงเรียนพระสังฆาธิการชั้นต้น ณ วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง นครราชสีมา วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ท่านพระเถรานุเถระ มีเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า องค์ปัจจุบัน และท่านประธานกรรมการนี้ เป็นต้น ก็เท่ากับเป็นบุตรรับมรดก จัดดำเนินศาสนกิจสืบต่อมา และการจัดตั้งโรงเรียนสังฆาธิการนี้ ก็เป็นการจัดเตรียมท่านทั้งหลายซึ่งจะเป็นผู้บริหารการคณะ และการพระศาสนาสืบต่อไป เพราะว่าการคณะ การพระศาสนานั้น เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ยั่งยืนชั่วเราทั้งหลาย จะต้องรับช่วงกันปฏิบัติสืบต่อกันไปเป็นช่วง ๆ ต่อกันไปเป็นช่วง ๆ ความเจริญและความเสื่อมย่อมนั้นอยู่แก่เราทั้งหลายซึ่งเป็นพุทธสาวกในช่วงนั้น ๆ นั้นเอง บุคคลอื่นภายนอกไม่อาจที่จะมาทำความเจริญความเสื่อมให้แก่คณะ แก่พระศาสนาโดยตรงได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอาคตสถานแห่งหนึ่งว่า “ผู้ที่ทำให้พระสังฆธรรมเสื่อมหรือเจริญนั้นก็คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นั้นเอง”

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมโรงเรียนพระสังฆาธิการ และได้รับการต้อนรับจากท่านทั้งหลายด้วยอัธยาศัยไมตรีจิตอันดีเยี่ยม ก็ขอฝากข้อคิดตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้

ดังที่มีเล่าว่า ขณะเมื่อพระพุทธเจ้าได้ประทับอยู่ ณ เรือนมียอดในป่ามหาวัน ใกล้นครเวสาลี พระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีอันตราย ๕ ประการเหล่านี้คือ

๑. ในอนาคตเบื้องหน้าโน้น จะมีภิกษุทั้งหลายที่มีได้ฝึกอบรมกาย มีได้ฝึกอบรมในศีล ในจิต ในปัญญา พวกเขาเหล่านั้นก็จะรับให้บวช กุลบุตรขึ้นเป็นภิกษุ และก็เป็นการแน่นอนว่า พวกเขาจะไม่สามารถและก็เป็นการแน่นอนว่า พวกเขาเหล่านั้น จะไม่สามารถที่จะ นำอบรมบรรดาภิกษุใหม่ทั้งหลาย ในศีล ในสมาธิ ในปัญญา เพื่อให้ปฏิบัติให้สมบูรณ์ และเมื่อเป็นเช่นนั้น บรรดาภิกษุใหม่เหล่านั้น ก็จะกลายเป็นผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมทางกาย ไม่ได้รับการฝึกอบรมในศีล ในสมาธิ ในปัญญา และเมื่อเป็นดังนั้น เมื่อภิกษุใหม่เหล่านั้นมีอายุ พรรชามากขึ้น รับกุลบุตรให้เข้ามาบวชสืบช่วงต่อไปอีก ก็จะปฏิบัติเช่นนั้นอีก เมื่อเป็นดังนี้ ธรรมะที่ผิด วินัยที่ผิด ก็จะบังเกิดขึ้น คือวินัยที่ผิดก็จะเกิดธรรมที่ผิด ธรรมะที่ผิดก็จะเกิดจากวินัยที่ผิด จึงเป็นอันพากันปฏิบัตินอกสัทตศาสนา คือ พระธรรมวินัย นี้เป็นอันตรายข้อที่หนึ่ง

๒. ในอนาคตเบื้องหน้าโน้น จะมีพวกภิกษุซึ่งมิได้ฝึกอบรมทางกาย มิได้ฝึกอบรมทางศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าวนั้น ภิกษุเหล่านั้น เมื่อให้การสนับสนุนแก่ภิกษุเหล่าอื่น ก็จะทำให้การสนับสนุนไปในทางที่ผิด ไม่สนับสนุนให้ฝึกอบรมด้วยดี ให้สมบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา แล้วก็จะพากันปฏิบัติดังนี้ สืบช่วงกันต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ธรรมะที่ผิด วินัยที่ผิด ก็จะมีบังเกิดขึ้น คือวินัยที่ผิดจะเกิดจากธรรมที่ผิด ธรรมที่ผิดจะเกิดจากวินัยที่ผิด ก็เป็นอันพากันปฏิบัตินอกสัตตฤศาสน์ คือ พระธรรมวินัย นี่เป็นอันตรายข้อที่สอง

๓. ในอนาคตเบื้องหน้า จะมีภิกษุซึ่งมิได้อบรมฝึกปฏิบัติทางกาย มิได้ฝึกอบรมในศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าว และเมื่อเป็นดังนี้ เมื่อพูดถึงธรรมะที่สูง หรือเมื่อมีการถามการตอบ ในหัวข้อธรรมต่างๆ ภิกษุเหล่านั้น ก็จะไม่เป็นผู้รู้เข้าใจธรรมเหล่านั้น คือไม่เข้าใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะมีคามมืดในธรรมะเหล่านั้น เมื่อพูดถึงธรรมที่สูงเหล่านั้น เมื่อถามตอบถึงปัญหาเหล่านั้น ก็จะพูดไปในทางที่ผิด ถามตอบไปในทางที่ผิด นอกกลุ่มนอกรทาง วินัยที่ผิดจึงเกิดจากธรรมะที่ผิด ธรรมที่ผิดจึงเกิดจากวินัยที่ผิด ก็พากันปฏิบัติ พากันพูดนอกสัตตฤศาสน์ นี่เป็นอันตรายข้อที่สาม

๔. ในอนาคตเบื้องหน้า จะมีภิกษุซึ่งมิได้ฝึกปฏิบัติอบรมทางกาย มิได้ฝึกปฏิบัติอบรมในศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าว สำหรับภิกษุเหล่านั้น พระสูตรทั้งหลายที่พระตถาคตเจ้าได้ตรัสแสดงแล้ว อันมีข้อธรรมที่ลุ่มลึก มีความหมายที่ลุ่มลึก เป็นโลกุตตรธรรม เกี่ยวด้วยสุญญตา ภิกษุเหล่านั้นก็จะไม่ชอบฟังในเมื่อมีการสาธยายขึ้น ภิกษุเหล่านั้นก็จะไม่สนใจ ไม่ใส่ใจถึง เพื่อที่จะปฏิบัติ เพื่อที่จะได้รับความรู้ถึงขั้นที่สุด ทั้งพวกเขาจะไม่นับถือธรรมะที่ลุ่มลึกเหล่านั้น ในฐานะเป็นธรรมะที่สมควรจะเล่าเรียนให้รู้ ที่สมควรที่จะประทับใจ แต่ว่าพากันสนใจไปเรียนหลักสูตรภายนอกทั้งหลาย บางทีก็เป็นเรื่องที่เขาแต่งร้อยกรองเป็นคำประพันธ์ เป็นคำร้อยกรองอันไพเราะต่างๆ ซึ่งบุคคลภายนอกพูดกัน พอใจกัน ภิกษุเหล่านั้น ก็พากันไปเรียน ไปฟัง ในเรื่องหลักสูตรภายนอกเหล่านั้น และก็จะพากันจดจำใส่ใจความรู้แห่งเรื่องเหล่านั้น นับถือเรื่องเหล่านั้น เป็นธรรมะที่จะฟังเรียน ที่จะฟังฟัง ที่จะฟังจดจำใส่ใจ และเมื่อเป็นดังนี้ วินัยที่ผิดก็เกิดขึ้นจากธรรมะที่ผิด ธรรมะที่ผิดก็เกิดขึ้นจากวินัยที่ผิด พวกภิกษุทั้งหลาย ก็จะพากันเรียน พากันฟัง พากันปฏิบัตินอกสัตตฤศาสน์ นี่เป็นอันตรายข้อที่สี่

๕. ในอนาคตเบื้องหน้า จะมีพวกภิกษุซึ่งไม่ได้ฝึกอบรมปฏิบัติทางกาย มิได้ฝึกอบรมปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าว ภิกษุซึ่งไม่ได้อบรมเหล่านั้นเจริญอายุ พรรษา เป็นพระเถระขึ้น ก็จะกลายเป็นผู้มีความฟุ่มเฟือย อยู่ด้วยปัจจัยลาภทั้งหลาย มีความประพฤดิย่อหย่อน พวกกันตกต่ำเสื่อมลงไปจากพระธรรมวินัย พวกกันเหินห่างจากวิเวก คือชีวิตที่สงบ ที่สงบ พวกเธอก็จะไม่พากันพากเพียรพยายามเพื่อจะได้บรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อที่จะเข้าถึงธรรมที่ยังไม่ได้เข้าถึง เพื่อที่จะรู้ธรรมที่ยังไม่ได้รู้ บรรดาผู้ปฏิบัติตามที่พวกกันตกลงไปในทางแห่งความเห็น ที่เฉไปผิดไปเหล่านั้น และจะพากันไม่พยายามเพื่อจะบรรลุธรรมที่ไม่ได้บรรลุดังกล่าว เมื่อเป็นดังนี้ วินัยที่ผิดก็จะเกิดจากธรรมที่ผิด ธรรมที่ผิดก็จะเกิดจากวินัยที่ผิด ก็จะพากันปฏิบัตินอกสัตุศาสน์ นี้เป็นอันตรรายข้อที่ห้า

พระพุทธเจ้าได้ตรัสชี้ไว้ในครั้งพุทธกาลนั้น ให้บรรดาภิกษุทั้งหลาย ได้สำนึกรู้อันตรรายที่จะบังเกิดขึ้น ในอนาคต ๕ ประการ ดังกล่าว บัดนี้ พระพุทธศาสนาก็ได้เริ่มมาถึง ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว นับว่าเป็นอนาคตของครั้งพุทธกาลได้ เพราะฉะนั้น ก็ให้เราทั้งหลายเหล่าสหธรรมิกได้พิจารณาอันตรราย ๕ ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้นั้นว่า ได้บังเกิดขึ้นในบัดนี้อย่างไร เพียงไร หรือไม่ และพระองค์ได้ตรัสสั่งเอาไว้ให้พากันสำนึกรู้ให้เป็นที่ ครั้นสำนึกรู้แล้วก็ให้พยายามปฏิบัติกำจัดอันตรรายเหล่านั้น นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งขอนำมาเล่าฝากท่านพระสังฆาธิการทั้งหลายในโอกาสที่ได้มาเยือนนี้

และในที่สุดนี้ ก็ขอให้อำนาจของคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาท่านคณะกรรมการจัดการโรงเรียนพระสังฆาธิการแห่งนี้ มีท่านประธานกรรมการเป็นต้น พร้อมทั้งพระสังฆาธิการ พระเถรานุเถระ และพระภิกษุสามเณร สหธรรมิก และท่านสาธุชนผู้สนับสนุน มีศรัทธาปสาทะทั้งหมด ให้บรรลุถึงความสำเร็จ และความเจริญงอกงามเจริญไพบูลย์ในพระธรรมตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสประกาศไว้แล้ว ให้ช่วยกันสำนึกรู้และร่วมกันกำจัดอันตรรายแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความดำรงมั่นแห่งพุทธศาสนา ตลอดนิรันดร เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ขรราวาสธรรมและสมณธรรม

ท่านเจ้าคณะจังหวัด ท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณรผู้สหธรรมิกทั้งหลาย
ท่านนายอำเภอ ข้าราชการทุก ๆ ฝ่าย และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

อาตมาและคณะผู้สืบทอดปฏิบัติโมทนา ในการต้อนรับที่ท่านทั้งหลาย ทั้งฝ่ายบรรพชิต
และคฤหัสถ์ได้จัดขึ้น ตลอดจนถึงได้นำภัตตาหารมาถวายภิกษุสามเณรทั้งหลาย
ในโอกาสนี้ด้วย

การต้อนรับครั้งนี้ เนื่องในพระพุทธศาสนา อาตมาและคณะกิติ ท่านทั้งหลาย
กิติ ก็ล้วนแต่ได้รับพระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ นำให้ได้มาพบปะกัน
และได้ประพาศเกื้อกูลแก่กันนี้ ก็ด้วยอำนาจแห่งพระพุทธานุคุณเป็นต้น เพราะฉะนั้น
ก่อนอื่น ก็ขอเชิญชวนให้ท่านทั้งหลายได้ระลึกถึง พระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ
พระสังฆคุณ ให้ประดับอยู่ในจิตใจ

พระคุณทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหลักของจิตใจ เมื่อเราทั้งหลายได้มีศรัทธาตั้ง
มั่นอยู่ในพระคุณดังกล่าว ได้ปัญญาารู้ทั่วถึงอยู่ในพระคุณดังกล่าว ย่อมจะได้ประสบที่
พึงอันประเสริฐของจิตใจ ทำให้ได้รับความสุขความสงบ อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง ไม่มี

^๑ แสดงแก่พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และประชาชน ณ สำนักสงฆ์เขาพนมรุ้ง อ.นางรอง
จ.บุรีรัมย์ วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ความสุขอื่นที่เกิดจากวัตถุภายนอกจะเทียบเท่า ในโอกาสที่ได้รับการต้อนรับของท่านทั้งหลายนี้ ก็ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะตอบแทนแก่ท่านทั้งหลายได้เท่ากับธรรม ธรรมเท่านั้น เป็นสิ่งที่จะตอบแทนแก่ท่านทั้งหลายได้ เพราะฉะนั้น ก็จะได้กล่าวธรรมพอเป็น สัมโมทนิยกถา แต่ว่าบริษัทที่ประชุมกันอยู่ในที่นี้ ย่อมมีทั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น จึงจะได้กล่าวสมณธรรมและฆราวาสธรรมไปตามสมควร

ในเบื้องต้น จะได้กล่าวถึงฆราวาสธรรมก่อน

ฆราวาสนั้น คือความอยู่ครอบครองบ้านเรือน ถ้าจำเพาะบ้านจำเพาะเรือน เราก็เรียกว่าบ้านว่าเรือน เป็นแห่ง ๆ ไป ถ้ารวมกันเข้าหลายบ้านหลายเรือน เป็นหมู่บ้าน เราก็เรียกว่าหมู่บ้าน รวมกันเข้าอีกหลายหมู่บ้าน ก็เป็นตำบล รวมกัน เข้าหลายตำบล ก็เป็นอำเภอ รวมกันเข้าหลายอำเภอ ก็เป็นจังหวัด รวมกันเข้าหลาย จังหวัด ก็เป็นมณฑล หรือภาค หรือรวมกันเข้าเป็นประเทศ เพราะฉะนั้น จึงมีคำว่า บ้านว่าเมือง เราเรียกกันว่า บ้านเมือง บ้านก็จำเพาะบ้าน หลายบ้านรวมกันเข้าก็เป็นเมือง

นี่คือความหมายของคำว่า “ฆราวาส” จำเพาะคำว่า “เรือน” ซึ่งก็คลุมถึงบ้าน ถึงเมืองดังกล่าว และทุก ๆ คนเราต่างก็ต้องอยู่ในบ้าน อยู่ในเมือง ไม่มีใครที่จะอยู่นอกบ้านนอกเมืองออกไปได้ ไม่อยู่ในบ้านนี้เมืองนี้ ก็ต้องอยู่ในบ้านโน้นเมืองโน้น แต่ว่าบัดนี้ เราทั้งหลายได้อยู่ในบ้านนี้เมืองนี้ โดยเฉพาะบ้านนี้ ก็คือหมู่บ้าน ตำบลนี้ อำเภอนี้ จังหวัดนี้ จนถึงประเทศนี้ ก็รวมกันเข้าเป็นประเทศไทยเรา นี้ พระพุทธเจ้า ได้ตรัสสอนฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับอยู่ครอบครองบ้าน ครอบครองเมืองดังกล่าว สำหรับผู้ที่อยู่ครอบครองบ้าน ครอบครองเมืองทุกคน อันเรียกว่า ฆราวาสธรรม อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ ความสัตย์ซื่อต่อกัน ความสัตย์ซื่อต่อกันนี้ เป็นข้อสำคัญประการแรก ทุก ๆ คนจะต้องมีความสัตย์ซื่อต่อกัน ไม่ทรยศต่อกัน ไม่หลอกหลวงกัน กล่าวคือ มีความสัตย์ซื่อต่อบุคคลในครอบครัว เช่น เป็นมารดาบิดา ก็มีความสัตย์ซื่อต่อบุตรธิดา บุตรธิดาก็มีความสัตย์ซื่อต่อมารดาบิดา คือมีความตรงต่อกัน ขยายออกไป มิตรสหาย ก็มีความสัตย์ซื่อต่อมิตรสหาย เมื่อเป็นมิตรสหายร่วมบ้าน ร่วมตำบลกัน ร่วมโรงเรียน กันเป็นต้น ก็มีความสัตย์ซื่อต่อกัน และเมื่อมีความเกี่ยวข้องกันโดยสถานอื่น ก็มีความ

สัตย์ซื่อต่อกัน เป็นสามีกั้สัตย์ซื่อต่อภรรยา ไม่นอกใจภรรยา ภรรยาก็มีความสัตย์ซื่อต่อสามี ไม่นอกใจต่อสามี มีความตรงต่อกัน ปฏิบัติตรงต่อกัน ตลอดจนถึงฝ่ายปกครอง และฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ฝ่ายปกครอง ก็มีความสัตย์ซื่อต่อผู้อยู่ในปกครอง มีความตรงต่อผู้อยู่ในปกครอง ไม่หลอกลวงกัน ฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ก็สัตย์ซื่อต่อผู้ปกครอง ไม่หลอกลวงผู้ปกครอง ตลอดจนถึงส่วนใหญ่ พระมหากษัตริย์ก็ทรงมีทศพิธราชธรรม ในพสกนิกรทั้งปวง รัฐบาลก็พึงมีสัจจะ คือความสัตย์ซื่อต่อราษฎร ฝ่ายราษฎร พสกนิกร ก็มีความสัตย์ซื่อต่อรัฐบาล ต่อพระมหากษัตริย์ มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

เมื่อทุกฝ่ายต่างมีสัจจะ คือความสัตย์ซื่อต่อกัน ไม่ทรยศกัน ไม่หลอกลวงกัน ดังนี้ ก็ชื่อว่าได้มีฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับการอยู่ครองบ้านครองเรือน ประการที่หนึ่ง

๒. ทมะ ความข่มใจ ความข่มใจนี้ ต้องมี เพราะว่าใจของคนเราเนี่ย บางคราวก็ดี บางคราวก็ร้าย ถ้าจิตใจเป็นปกติไมโกรธใคร ไม่หลงใหลในอะไร เป็นจิตใจที่มีเมตตา กรุณา ก็เรียกว่ามีใจดี ถ้าหากว่าตรงกันข้าม จิตใจนี้เกิดมีใจโลภ เกิดอยากได้ของใครขึ้นมา เกิดโกรธแค้นใครขึ้นมา เกิดหลงใหลในอะไรขึ้นมา ขาดเมตตากรุณา ก็เป็นจิตใจที่ร้าย เมื่อเป็นจิตใจที่ร้าย การที่จะรักษาสัจจะ คือ ความสัตย์ซื่อต่อกันนั้น ก็เป็นการที่ทำได้ยาก เพราะฉะนั้น จึงจะต้องมีธรรม คือความข่มใจ เพราะใจของเรา บางคราวก็ดี บางคราวก็เลว ดังกล่าวแล้ว และทุก ๆ คนก็จะต้องเคยมีจิตใจร้ายดัง กล่าวมาบ้างน้อยบ้าง และก็จะต้องมีความข่มใจของตัวดังกล่าวไว้ ถ้าหากว่า ข่มไว้ไม่ได้ ก็จะต้องประกอบอาชญากรรมอะไร ออกมาน้อยบ้าง มากบ้าง ร้อนถึงเจ้าหน้าที่ ตำรวจบ้านเมือง ร้อนถึงศาล ร้อนถึงคุกตาราง ไม่เช่นนั้นก็ต้องหลบหนีไป โทษเพราะ ข่มใจไว้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ความข่มใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ และใจที่ร้ายนั้น ก็จะต้องมีเหตุต่าง ๆ ที่มาทำให้ใจร้าย ที่จะมาทำให้โลภอยากได้ ที่จะมาทำให้โกรธ ที่จะมาทำให้หลง เหตุต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวัตถุ เช่น เป็นทรัพย์สินสมบัติสิ่งของที่ล่อใจให้อยากได้ก็มี เป็นบุคคล เช่น เขามาพูดยั่วให้โกรธก็มี หรือเขามาพูดให้หลงก็มี เพราะฉะนั้น ก็จะต้องมีปัญหา มีสติ กล่าวคือ จะต้องมีความระลึกรู้เสียก่อน จะต้องทำความรู้จักว่า ดีหรือไม่ดี มีคุณหรือมีโทษ ไม่เช่นนั้นแล้ว วัตถุที่ล่อใจเหล่านั้น ก็จะล่อใจของเราไปในทางที่ผิด บุคคลที่มาล่อใจเหล่านั้นก็จะมาล่อใจไปในทางที่ผิด เช่น เขามาพูดยั่วให้โกรธ ก็จะทำให้โกรธไป เขามาพูดชักชวนให้หลงใหล ก็จะหลงใหลเชื่อเขาไป ดังนี้ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ให้ทุก ๆ คนมีสตินึกเสียก่อน มีปัญญาทำความรู้เท่าทันในวัตถุ และในบุคคลต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว ที่จะไม่ยอมให้สิ่งเหล่านี้มายั่วใจได้ ไม่ยอมให้บุคคลเหล่านี้มายั่วใจได้ ไม่ยอมให้บุคคลเหล่านี้มาชักนำไปได้ คือไม่ยอมเชื่อต่อคำชักชวนไปในทางที่ผิดทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อมีความเชื่อเขาเสียแล้ว เขาก็เอาตัวไปได้ เพราะว่าความเชื่อนี้แหละเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เมื่อเขาจับความเชื่อได้แล้ว เขาก็จะจับเอาตัวไปได้ด้วย เพราะฉะนั้น จะเชื่ออะไรใครต้องระวังอย่าให้เชื่อด้วยความหลง ให้มีสติ ให้มีปัญญา รู้จักที่จะพิจารณาเลือกสรรคให้เชื่อในทางที่ถูกต้อง เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็สามารถมีความข่มใจได้ ดังนี้ เป็นฆราวาสธรรมประการที่สอง

๓. อดทน เราทั้งหลายจำเป็นต้องมีขันติ หรืออดทน มีความอดทน เพราะว่าจะต้องประกอบกิจการงานอาชีพต่าง ๆ ต้องกรำแดดกรำฝนทำการงาน และในบางครั้งมีใครเขามาพูดไม่สู้จะถูกหูยั่วให้โกรธ ก็จะต้องมีความอดทนต่อถ้อยคำนั้น อีกด้วย ถ้าหากว่าขาดความอดทนเสียแล้ว ก็จะเป็นคนที่อ่อนแอ ไม่สามารถประกอบกิจการงานอะไรให้สำเร็จได้ เวลาเจ็บป่วย เจ็บน้อยเหมือนเจ็บมาก และใครพูดผิดหูอะไร นิดก็ไม่ได้ จะต้องโกรธหุนหันพลันแล่นขึ้นมาทันที แทนที่จะไม่ต้องเป็นเรื่องก็ต้องเป็นเรื่องขึ้น หรือควรที่จะเป็นเรื่องน้อย ก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ ความไม่สงบสุขนี้ แม้ในครอบครัวเองก็จะต้องมี ถ้าขาดขันติ คือความอดทนดังกล่าว แม้ในระหว่างผู้เมียกัน ระหว่างพ่อแม่กับลูกด้วยกัน ก็จะต้องมีเวลาที่จะต้องพูดผิดหูกันบ้าง เพราะอารมณ์ที่ไม่สู้ดี หรือเพราะความคิดความเห็นขัดกันต่าง ๆ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ถ้าหากว่าขาดความอดทนเสียแล้ว ผู้เมียก็ต้องตีกัน วิวาทกัน พ่อ แม่ ลูก ก็จะต้องวิวาทกัน หรือภายในครอบครัวเอง เพราะฉะนั้น ก็จะต้องมีความอดทน ตรากตรำ ประกอบกิจการงาน ก็ต้องอดทนลำบากในเวลาเจ็บไข้ และจะต้องมีความอดทนทางจิตใจ เพราะถูกการพูดที่กระทบกระทั่งไม่ถูกหู นี้เป็นฆราวาสธรรมประการที่สาม

๔. จาคะ คือการสละให้ปันแก่กัน การสละให้ปันแก่กันนี้ เป็นกิจที่จะต้องมีการเกื้อกูลอุดหนุนกัน เช่น พ่อแม่ก็ต้องมีการให้ทะนุบำรุงบุตรธิดาของตน ฝ่ายบุตรธิดาเล่า เมื่อไม่มีทรัพย์สมบัติที่จะให้พ่อแม่ ก็ต้องให้กำลังกาย เช่น ช่วยพ่อแม่ทำงาน แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่าที่สามารถจะทำได้ ในระหว่างเพื่อน มิตรสหาย ก็จะต้องเกื้อกูลกัน ในระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ผู้ปกครองก็ต้องให้การ

ปกครองด้วยดี มีเมตตากรุณาต่อผู้อยู่ในปกครอง ให้เข้าถึงประชาชน รู้สุขทุกข์ของประชาชน และช่วยประชาชนบำบัดทุกข์บำรุงสุข ทำตนให้เหมือนอย่างพ่อแม่ พี่น้อง มิตรสหาย หรือเปรียบเหมือนญาติของผู้อยู่ในปกครองทั้งหลาย ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองเล่า ก็มีจาคะต่อผู้ปกครองด้วยการเสียส่วยสาอากร ทนบำรุงแผ่นดินตามพิกัด เมื่อต่างมีการให้ต่อกันและกันด้วยความเมตตากรุณาต่อกันอย่างนี้แล้ว ก็ชื่อว่าได้มีจาคะคือการสละให้ปัน เป็นการเกื้อกูลแก่กัน นับเป็นฆราวาสธรรมประการที่สี่

รวมเป็นฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ มีความสัตย์ซื่อต่อกัน
๒. ทมะ ช่มใจต่อกัน
๓. ธิติ มีความอดทนต่อกัน และ
๔. จาคะ มีการสละให้ปันเป็นการเกื้อกูลต่อกัน

เมื่อทุก ๆ คน ทุก ๆ ฝ่าย ต่างมีฆราวาสธรรมอยู่อย่างนี้แล้ว ก็สามารถที่จะอยู่ครอบครองบ้าน ครอบครองเมือง บ้านก็จะดำรงความเป็นบ้าน มีความสงบเรียบร้อย มีความสุขความเจริญ เมืองก็จะคงความเป็นเมือง มีความสงบเรียบร้อย มีความสุขความเจริญ

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายทุกฝ่าย ทุกบุคคล ได้ยึดมั่นปฏิบัติอยู่ในหลักฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการนี้เถิด จะมีความสงบสุข มีความเจริญ

สำหรับฝ่ายบรรพชิตนั้น จะได้แสดงสมณธรรมต่อไปโดยสังเขป และสมณธรรมนี้ ก็ย่อมเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายฆราวาสด้วย เพราะว่า สมณธรรมนั้น ก็คือธรรมสำหรับทำให้เกิดความสงบ สงบอะไร ? ก็สงบกาย สงบวาจา สงบใจ

สงบกาย สงบวาจา สงบใจนี้ สงบจากอะไร ?

ก็สงบจากราคะ ความติด ความยินดี หรือโลภะ ความโลภ ความอยากได้ สงบจากโทสะ ความโกรธแค้นขัดเคือง สงบจากโมหะ ความหลง

สงบด้วยอะไร ?

ก็สงบด้วยการปฏิบัติในศีล ในสมาธิ และในปัญญา ตามคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า เบื้องต้นจึงต้องปฏิบัติตนอยู่ในศีล เมื่อเป็นภิกษุสามเณร ก็ปฏิบัติตนอยู่ในศีล กล่าวคือปฏิบัติพระวินัย ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุสามเณร ฝ่ายฆราวาสนั้น ก็มีศีลสำหรับฆราวาสปฏิบัติสมควรแก่ความประสงค์ ขึ้นต่อไป ก็ปฏิบัติในสมาธิ คือความทำจิตตั้งมั่น ทำจิตให้สงบจากนิวรณ์ คือกิเลสที่บังเกิดขึ้น คอยกันจิตไว้ไม่ให้กระทำความดีทั้งหลายก็ได้แก่ ราคะ หรือ โลภะ โทสะ โมหะ ดังกล่าวแล้วนั้นแหละ ที่บังเกิดขึ้นก่อกวนจิตใจ ทำจิตใจให้ฟุ้งซ่าน ไม่สงบ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ต้องทำสมาธิ คือทำจิตให้สงบ สงบจากกิเลสที่ก่อกวนจิตใจเหล่านี้ พระพุทธเจ้า ได้ตรัสสอนให้ปฏิบัติในสมถกรรมฐาน สำหรับที่จะทำจิตใจให้สงบดังกล่าว และ พระอุปัชฌาย์ก็ได้สั่งสอนพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ตั้งแต่เป็นนาคมาขอบวชให้ พิจารณาในมูลกัมมัฏฐาน คือ กำหนดพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ว่าเป็น ของปฏิภูลไม่สะอาด ทำไมจึงมาพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ผม ขน เล็บ ฟัน หนังนี้ ทุก ๆ คนก็มีกันอยู่ ที่ต้องพิจารณานั้น ก็เพราะว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นี้แหละเป็นที่ตั้งของกิเลสกองราคะ ความติด ความยินดี ความพัวพัน ทั้งฆราวาส ทั้งบรรพชิต เพราะว่าคนเรานั้นเมื่อชอบกัน หลงกัน ที่ว่าชอบกันหลงกันในคนนั้น คนนี้ จนถึงกับผิดลูกผิดเมียเขา ผิดสามีเขา หรือว่าประพติตนเสียหายไปในทางต่าง ๆ นั้น ก็เพราะหลงใหลใน ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นี้แหละ เห็นว่าเป็นของสวยงาม น่ารักน่าชม ฝ่ายบรรพชิตเล่า ถ้าหากว่าหลงอยู่ใน ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นี้เสียแล้ว ผ้าเหลืองก็ร้อน อยู่ไม่ได้ หรือว่าอยู่ได้ศีลก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายฆราวาสนั้น ถ้าหลงใน ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นอกบ้านแล้ว ก็อยู่ในบ้านไม่ได้ จะต้องดันออกไปนอกบ้านจนได้ สร้างความไม่สงบให้บังเกิดขึ้นในครอบครัว

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้พิจารณาว่า มันเป็นของปฏิภูล คือ ว่าเป็นของสกปรก เป็นของไม่สะอาด ให้พิจารณากลับไปกลับมาว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ปฏิภูล ไม่สะอาด หน้ง ฟัน เล็บ ขน ผม ปฏิภูล ไม่สะอาด กลับไปกลับมาจน จิตสงบ เมื่อมีจิตสงบแล้ว ถ้าเป็นฆราวาสก็อยู่บ้านได้ ไม่ต้องเร่ร่อนไปข้างไหน ถ้าเป็นบรรพชิตก็อยู่วัดได้ ผ้าเหลืองไม่ร้อน เพราะฉะนั้น กรรมฐานข้อนี้จึงเป็นมูล กรรมฐานที่ทั้งพระทั้งฆราวาสไม่ควรทิ้ง นี่คือการทำสมาธิประการหนึ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งพระทั้งฆราวาส

อีกข้อหนึ่ง การปฏิบัติในปัญญา คือการทำความรู้ เบื้องต้นก็ให้รู้จักบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักบาป ให้รู้จักบุญ นี่เป็นความรู้ที่เป็นตัวปัญญา ทัวไปที่ลึกซึ้งไปกว่านั้น ก็ให้รู้เข้ามาว่า ชีวิตนี้เป็นของที่ไม่ยั่งยืนอะไร เกิดมาก็ต้องแก่ ต้องตาย เพราะฉะนั้นจะหลงไหลอะไรกันไปมากนัก ให้รีบเร่งปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตาม หน้าที่ของตน ใครมีหน้าที่อะไร ก็ปฏิบัติกันไปให้ดี อย่าโลภโมโทสันให้มากนัก ไม่ซำก็จะตาย อะไรเอาไปไม่ได้ บุญ บาป เท่านั้นที่ติดตัวไป บุญ บาป เท่านั้นเป็น มรดกที่ตกทอดแก่ตนเองทั้งในภพนี้ และทั้งในภพหน้า และพิจารณาให้เห็นซึ่งเข้ามา ถึงนามรูป อันนี้ว่าเป็นของไม่เที่ยง ต้องเกิดดับ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลง ไม่ควรจะ ยึดถือว่าเป็นเราเป็นของเราอย่างจริงจัง และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็จะทำให้ตัดหา ความดี้นรณะยานอยากของใจ อุปาทาน ความยึดมั่นอะไรในใจเบาลงไป ทำให้บังเกิด ความปล่อยวาง และจะพบความสุข เป็นความสุขที่ประณีต เป็นความสุขที่ละเอียดยิ่ง กว่าความสุขอื่น ๆ อันเกิดจากกาม และเกิดจากการได้กลิ่นอะไรที่ชอบใจในทาง อุกุศลทั้งหลาย เพราะฉะนั้น การปฏิบัติทางปัญญานั้นจึงเป็นการปฏิบัติขั้นสำคัญใน พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าพระพุทธเจ้า ก็เพราะทรงได้ปัญญาที่ ตรัสรู้และธรรมที่ทรงสั่งสอน ก็ยกปัญญาขึ้นเป็นสำคัญ เป็นข้อยอดของการปฏิบัติทุก ๆ ข้อไป เพราะฉะนั้น แม้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าวนี จะมุ่งมาเป็นสมณธรรม ธรรมที่ทำให้เกิดความสงบ และโดยเฉพาะสำหรับบรรพชิต แต่แม้เช่นนั้น ฝ่ายฆราวาส เมื่อมุ่งความสงบใจ ก็ควรนำไปปฏิบัติตามภูมิ ตามชั้น และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะได้ ประสบความสงบอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

ธรรมที่กล่าวในวันนี้ เป็นฆราวาสธรรมหมวดหนึ่ง เป็นสมณธรรมหมวดหนึ่ง เป็นการปฏิบัติการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย และในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณ พระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ทุกฝ่าย ทุกท่าน ให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก อุบัติวันตราย ให้เจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังสมรรถภาพ ให้บำเพ็ญประโยชน์ตน ประโยชน์ ท่าน ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ คน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง สุขของคฤหัสถ์

ท่านสทธรรมมิก มีท่านเจ้าคณะเป็นต้น และท่านข้าราชการ มีท่านผู้ว่าราชการ
จังหวัดเป็นต้น และประชาชนพุทธศาสนิกทั้งปวง

อาตมาได้รับกำหนดให้มาเยี่ยมวัด และพุทธศาสนิกประชาชนทั้งหลาย จึงได้
เดินทางมา และได้มีโอกาสมาเยี่ยมวัดนิคมพัฒนาราม ได้รับการต้อนรับจากท่านทั้ง
หลายทุกฝ่าย ก็ขออนุโมทนาขอบใจ และในโอกาสนี้ ก็ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะตอบแทน
อริยาศัยไมตรีจิตของท่านทั้งหลายได้ นอกจากกล่าวธรรมพอบเป็น สัมโมทนียกถา

ท่านทั้งหลายที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ส่วนใหญ่ก็เป็นประชาชนที่อยู่ในนิคมนี้
ท่านทั้งหลายได้อาศัยการจัดของรัฐบาลตั้งนิคมขึ้น และให้ท่านทั้งหลายเข้ามาอยู่
ประกอบการอาชีพเป็นการสร้างตน เพราะฉะนั้น จึงได้เรียกว่า “นิคมสร้างตนเอง”
เพราะจะต้องอาศัยตนเองตั้งใจประกอบการงาน รวบรวมเก็บเกี่ยวผล เพื่อใช้จ่ายเลี้ยง
ตนและครอบครัว และเก็บไว้สำหรับที่จะใช้ ที่จะประกอบการงานต่อไป แต่ก็ได้อาศัย
การจัดของรัฐบาลช่วยเหลือในส่วนต่าง ๆ ดังที่ปรากฏอยู่ ทั้งนี้ก็เพื่อความสุ
ความเจริญ โดยเฉพาะก็ของท่านทั้งหลาย

^๑ แสดงแก่พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และประชาชน ณ วัดนิคมพัฒนาราม อ.ปราสาท
จ.สุรินทร์ วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ฉะนั้น โอกาสนี้ จะได้กล่าวถึง ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ ตามที่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ คือ:-

๑. ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์
๒. ความสุขเกิดจากการบริโภคทรัพย์
๓. ความสุขเกิดจากการงานที่ไม่มีโทษ
๔. ความสุขเกิดจากความไม่มีหนี้สิน

ประการที่หนึ่ง ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์นี้ เป็นข้อแรกที่ถูก ๆ คนจะต้องมีทรัพย์ และทรัพย์นั้น ทรัพย์โดยตรงก็หมายถึงทรัพย์ที่เราจะต้องบริโภคใช้สอย เช่น อาหารที่จะต้องรับประทานประจำวัน ผ้านุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หนูกยาแก้ไข้ เป็นทรัพย์ที่ถูก ๆ คนจะต้องกิน จะต้องใช้อยู่ทุกวัน และนอกจากนี้ ยังต้องมีทรัพย์สำหรับจับจ่าย ได้แก่เงินตรา คือ เงินที่จะใช้สอยจับจ่าย และยังต้องมีทรัพย์เพื่ออย่างอื่น เช่น เป็นเครื่องประดับ หรือเป็นเครื่องที่จะใช้สอยในทางบำรุงความสุข ที่ยิ่งขึ้นไปกว่าทรัพย์ที่จำเป็น

เพราะฉะนั้น ประการแรกจึงต้องมีทรัพย์ จึงเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายที่จะแสวงหาทรัพย์ให้เป็นผู้มีทรัพย์ขึ้น การที่รัฐบาลได้จัดนิคม จัดที่ดินสำหรับให้อยู่อาศัย ประกอบอาชีพ และจัดช่วยเหลืออย่างอื่นอีก ก็เป็นการที่จะช่วยให้ประชาชนได้มีที่ดินสำหรับอยู่ และสำหรับประกอบการงาน เพื่อให้เกิดทรัพย์ขึ้น และท่านทั้งหลายก็ต้องใช้ความเพียร เรียวแรง สติปัญญาในการที่จะประกอบการงาน จะเป็นการทำอะไรทำนาหรืองานอย่างไร อย่างอื่นที่ให้บังเกิดทรัพย์โดยชอบ ทั้งนี้ ก็ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรและสติปัญญาที่จะประกอบการงานให้เกิดทรัพย์ขึ้น “ทรัพย์นี้อยู่ไม่ไกล ใครปัญญาไวกหาได้ບานาน” คำโบราณก็มีว่าไว้โดยท่านองนี้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายทุกคนที่จะมีความขยันหมั่นเพียรใช้สติปัญญาและเรียวแรง ประกอบการงานเพื่อให้เกิดทรัพย์ขึ้น และเมื่อท่านทั้งหลายได้มีทรัพย์ขึ้น เป็นทรัพย์สำหรับที่จะต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวันก็ดี เป็นเงินทองสำหรับจะจับจ่ายก็ดี เป็นของใช้ที่บำรุงความสุขที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามฐานะ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านทั้งหลายก็จะมีความสุขประการแรก คือความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์

ข้อที่ ๒ ความสุขอันเกิดจากการบริโภคทรัพย์ กล่าวคือ เมื่อมีทรัพย์แล้วก็จะต้องมีการบริโภคทรัพย์ อันหมายความว่า จะต้องกินต้องใช้ ดังเช่นที่เราทุกคนจะต้องกินข้าวกันทุกวัน จะต้องมีผ้านุ่มห่ม จะต้องมีที่อยู่อาศัย เมื่อเจ็บไข้ก็ต้องมีหยูกยาสำหรับรักษา และจะต้องมีเงินทองสำหรับที่จะซื้อหาสิ่งที่ต้องการต่าง ๆ ตลอดจนถึงมีเครื่องประดับกาย มีเครื่องใช้บำรุงความสุขสะดวกตามสมควรแก่ภาวะ เหล่านี้เรียกว่าการใช้ทรัพย์ การบริโภคทรัพย์ คือการกินการใช้นั่นเอง การกินการใช้ทรัพย์นี้เป็นความสุขโดยตรง เพราะเป็นเครื่องบำรุงความสุขกาย อันนำไปเกิดความสุขใจอีกด้วย เพราะเมื่อร่างกายมีความสุข มีอาหารกินไม่อดอยาก มีผ้านุ่มห่มสำหรับใช้และมีสิ่งอื่น ๆ สำหรับใช้เพียงพอ ก็ย่อมจะมีความสุข เมื่อมีความสุข ใจก็จะมีสุขด้วย แต่ว่าก็ต้องเข้าใจว่าไม่ใช่หมายความว่า มีเท่าไร แล้วกินใช้หมด ถ้าเป็นดังนี้แล้วก็เป็นความลำบาก จำเป็นที่จะต้องมีทรัพย์สำหรับเก็บเอาไว้ด้วย ความมีทรัพย์สำหรับเก็บเอาไว้ นั่น ก็อาจที่จะได้ใช้ในเวลาที่จำเป็นต่าง ๆ ตลอดถึงที่จะใช้ในการที่จะลงทุนต่อไป แปลว่าต้องมีเก็บเอาไว้ และจะต้องมีสำหรับเก็บเอาไว้สำหรับกิน สำหรับใช้ประจำวันอีกด้วย และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็จะได้ความสุขข้อที่สอง คือความสุขที่เกิดจากการบริโภคทรัพย์ คือการกิน การใช้ บำรุงชีวิตให้เป็นสุข

ข้อที่ ๓ ความสุขเกิดจากการงานที่ไม่มีโทษ การงานที่ไม่มีโทษนั้นมีความหมายว่าไม่มีโทษทางกฎหมายอย่างหนึ่ง ไม่มีโทษทางศีลธรรมอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นการอาชีพก็เป็นการอาชีพถูก ไม่ใช่เป็นการอาชีพที่ผิด การอาชีพที่ชอบนั้น ชอบตามกฎหมาย เช่นว่า ไม่ไปลักขโมยเขามาเป็นต้น หรือผิดกฎหมายอย่างอื่นและไม่ผิดทางศีลธรรม คือมิใช่ไปเบียดเบียนใครต่อใคร การงานที่ไม่มีโทษเหล่านี้ เป็นการจำเป็นที่ทุก ๆ คนได้ประกอบอยู่นี้ เป็นการงานอะไร ว่าถึงการอาชีพก็เป็นการอาชีพที่เป็นไปโดยสุจริต เกิดจากการใช้กำลังกาย กำลังความคิด และกำลังปัญญาของตนเอง อาศัยเรี่ยวแรงกายเรี่ยวแรงปัญญาของตนเองประกอบกระทำให้ได้มา ไม่ใช่เป็นมิฉฉาอาชีพะเลียงชีวิตในทางที่ผิด และนอกจากนี้ยังมีการงานอย่างอื่น เช่นว่า ถ้าเป็นการงานที่เกี่ยวแก่การประพฤติ จะเป็นการเล่นการพนันกันก็ดี จะเป็นการโจรกรรมก็ดี เป็นฆาตกรรมก็ดี หรือการเบียดเบียนกันอย่างอื่นก็ดี เหล่านี้ก็เป็นการงานที่มีโทษ แต่ละอย่าง รวมความว่า ความประพฤติทุกอย่างในทางที่ผิดศีล โดยเฉพาะ ผิดศีล ๕

ของพระพุทธเจ้า ที่ท่านทั้งหลายได้มาสมาทานกันไปแล้วนั้น เรียกว่า เป็นการงานที่มีโทษทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่มุ่งความสุข ก็พึงเว้นการงานที่มีโทษทั้งปวง ประกอบแต่การงานที่ปราศจากโทษดังกล่าว และเมื่อเป็นดังนี้ก็จะมีความสุขชั้นอีกข้อหนึ่ง คือความสุขเกิดจากการงานที่ไม่มีโทษ

และข้อที่สี่คือความสุขที่เกิดจากการไม่มีหนี้สิน ข้อนี้ก็เป็นประเภทสำคัญ ความมีหนี้สินนั้น เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง ทุก ๆ คนก็คงไม่อยากเป็นหนี้ใคร แต่ว่าบางคนที่ต้องเป็นหนี้เขานั้น ถ้าพิจารณาดูแล้ว ก็อาจจะเห็นได้ว่า เกิดจากเหตุที่ไม่จำเป็นเสียเป็นส่วนมาก หรือว่าเกิดจากเหตุที่ได้ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะว่าความเป็นหนี้สินนั้น บางทีก็เกิดจากความประพฤตินอนอยู่ในทางอบายมุข คือทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ต่าง ๆ เช่น เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน เป็นนักเลงเที่ยว เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจะต้องจ่ายทรัพย์ไปในทางที่ไร้ประโยชน์ เมื่อประพฤตินอนอยู่ในทางอบายมุขเหล่านี้แล้ว ก็มีแต่จะทำให้ทรัพย์สินไปในทางอบายมุข เมื่อได้เงินมา เอาไปเล่นการพนันเสีย เอาไปกินเหล้าเสีย เอาไปเที่ยวเตร่เสีย ดังนี้แล้ว ครั้นทางบ้านจำเป็นจะต้องใช้ประจำวันจำเป็นที่จะต้องลงทุน ประกอบการงานก็เกิดขาดแคลนขึ้น เพราะฉะนั้น ก็จะต้องวิ่งหาเงิน ในการวิ่งหาเงินมาใช้นั้น บางทีก็ไปประพฤตินอน ประกอบการงานที่มีโทษ เช่น ไปลักขโมยเขา หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องไปยืมเงินเขามาใช้ เป็นการก่อหนี้ขึ้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่ประพฤตินอนอยู่ในทางอบายมุขต่าง ๆ นั้น ก็มีทางออกอยู่เพียง ๒ ทางเท่านั้น คือที่จะได้ทรัพย์มากินมาใช้ ด้วยการประกอบการงานที่มีโทษ หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องไปกู้ยืมเงินเขามาก่อนหนี้สินขึ้น

อีกอย่างหนึ่ง เกิดจากการที่เกียจคร้าน ไม่ประกอบการงานเพื่อให้เป็นผู้มีทรัพย์ขึ้น อันเป็นมูลแห่งความสุขข้อหนึ่ง ทุก ๆ คน ถ้าหากว่าไม่เกียจคร้านประกอบ การงานใช้เรี่ยวแรงกาย เรี่ยวแรงสติปัญญาของตนประกอบการงานตามสมควรแล้ว ก็จะไม่อับจน ในเมืองไทยเรานี้ มีที่ดินสำหรับให้ประกอบการงาน แสวงหาทรัพย์อยู่เป็นอันมาก เมื่อไม่เกียจคร้าน ตั้งใจประกอบการงานด้วยดีแล้ว ก็จะไม่เป็นผู้อับจนทรัพย์

อีกอย่างหนึ่ง เพราะขาดการประหยัด คือการใช้จ่ายที่เกินไป เกินพอดี การใช้จ่ายที่เกินไป หรือเกินพอดี นี้เป็นข้อสำคัญ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้ทุก ๆ คน เมื่อมีความเพียรแสวงหาทรัพย์แล้ว ก็ให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ และเมื่อจะใช้จ่าย

ก็ตรัสสอนให้ใช้จ่ายให้สมควร คือไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ให้ส่วนที่ใช้ไปนั้นน้อยกว่าส่วนที่ได้มา ให้รายได้นั้นสูงกว่ารายจ่ายอยู่เสมอ ให้มีความประหยัด และมีความระมัดระวังในการจ่ายทรัพย์อยู่ดังนี้แล้ว ก็จะเป็นผู้มีทรัพย์ อันเป็นมูลแห่งความสุขข้อที่หนึ่ง และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องไปประกอบการงานที่มีโทษ ไม่จำเป็นที่จะต้องไปกู้ยืมเงินของใคร และแม้ว่าจะต้องกู้ยืมเขาเพื่อลงทุนด้วยความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควรอาศัยองค์การหรือว่าบุคคลที่ตั้งอยู่ในความเมตตากรุณา และให้เป็นความจำเป็นจริง ๆ และสิ่งนั้นจะอำนวยประโยชน์แก่อาชีพของตนจริง ๆ แม้เช่นนี้แล้ว ก็ยังจะพอเป็นไปได้ แต่ว่าก็สู้ที่จะไม่ต้องเป็นหนี้สินใครดีกว่า เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็จะได้ความสุขอันเกิดจากความไม่มีหนี้สิน

คฤหัสถ์เมื่อมีความสุขทั้ง ๔ ประการนี้ คือ มีความสุขจากการมีทรัพย์ข้อหนึ่ง ความสุขเกิดจากการบริโภคทรัพย์ คือ กินใช้บำรุงชีวิตข้อหนึ่ง ความสุขเกิดจากการงานที่ไม่มีโทษข้อหนึ่ง ความสุขเกิดจากการที่ไม่เป็นหนี้สินใครอีกข้อหนึ่งดังนี้แล้ว ก็จะเป็นผู้ได้รับความสุขในการดำเนินชีวิตตามสมควร พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสอนวิธีปฏิบัติที่จะให้ประสบความสุขเหล่านี้ไว้ ด้วยตรัสสอนให้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพการงานเพื่อให้ได้ทรัพย์มา ให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ให้คบเพื่อนที่ดีงาม และให้ใช้จ่ายทรัพย์ตามสมควรคือไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก และให้เว้นจากอบายมุขต่าง ๆ นอกจากนี้ ก็ได้ตรัสสอนให้เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในศีล ตั้งอยู่ในศรัทธา ความเชื่อในคุณพระรัตนตรัย ความเชื่อในกรรมและผลของกรรม ตั้งอยู่ในศีล คือ ประพฤติงดเว้นจากความประพฤติที่มีโทษ ที่เป็นกรรม เป็นเวรต่าง ๆ และให้มีเมตตา กรุณาแผ่แผ่เจือจานแก่กันตามสมควร ข้อสำคัญนั้น ให้มีปัญญารู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ อันเป็นแสงสว่างที่จะนำตนไปสู่ความประพฤดีที่ดีที่ชอบต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายบรรดาผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้ตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เพื่อให้บรรลุถึงความสุข ดังที่กล่าวมานี้

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษา ท่านทั้งปวงให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก อุบัติวันตราย ให้เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังสมรรถภาพ ในอันที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นประโยชน์แก่ตน และแก่ส่วนรวมยิ่ง ๆ ขึ้น ๆ ทุก ๆ คน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง วัดภายใน วัดภายนอก

ญาติโยมทั้งหลาย

อาตมาขอขอบใจทุก ๆ ท่าน ที่ได้มาต้อนรับ และขอแสดงคารวะต่อท่าน
เจ้าอาวาส ขอบใจพระภิกษุสามเณรวัดนี้ สิ่งอื่นที่จะให้ท่านทั้งหลายนั้น ก็ไม่มีสิ่งที่ดี
ยิ่งไปกว่าการกล่าวธรรม พอเป็นสัมโมทนียกถา

ท่านทั้งหลาย มีวัดเป็น “อารามภายนอก” สำหรับเป็นนาบุญนาธรรมอยู่
ส่วนหนึ่ง ก็ควรจะมีวัดภายใน ถือว่าวัดในใจของตนเองอีกส่วนหนึ่ง วัดในใจนี้พระพุทธเจ้า
ตรัสเรียกว่า “ธรรมาราม” อารามคือธรรม เป็นอาราม คือวัดในใจ เพราะว่าธรรมนั้น
เป็นสิ่งที่พึงรับตั้งไว้ในใจ ธรรมาราม คือวัดในใจนี้ ก็มีโบสถ์ มีวิหาร สำหรับเป็นที่
ประดิษฐานพระพุทธปฏิมา มีตู้พระธรรม มีพระสงฆ์ เช่นเดียวกับวัดภายนอก
แต่ว่าพระพุทธปฏิมา ตู้พระธรรม พระสงฆ์ ในวัดในใจนี้ก็คือ ศรัทธา ความเชื่อที่ตั้งมั่น
ในคุณพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ท่านทั้งหลายพึงตั้งศรัทธา
ความเชื่อในคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้มั่นคงอยู่ในจิตใจเถิด นี่แหละ

^๑ แสดงแก่คณะอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดป่าไทรวิเวก อ.เมือง จ.สุรินทร์
วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

เป็นพระพุทธรูปปฏิมา ตู้อุฬารธรรม เป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในใจ ท่านทั้งหลายจะอยู่ในโลกนี้ หรือจะไปสู่โลกหน้าอีก วัดในใจนี้ก็จะไปด้วยทุกเมื่อทุกสถานที่ ศรัทธาถือความเชื่อที่ตั้งมั่นในคุณพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นี้ ก็ขอให้เราทั้งหลายได้สร้างขึ้น เช่นเดียวกับวัดภายนอก ท่านทั้งหลายจะมีวัดภายนอก ท่านก็ต้องสร้างอย่างวัดนี้ก็ต้องช่วยกันสร้าง กุฏิ วิหาร จะต้องนิมนต์พระมาอยู่ และก็จะต้องบำรุงด้วยจตุปัจจัยต่าง ๆ วัดที่ในใจท่านก็ต้องสร้างเหมือนกัน จะให้พระพุทธรูปเจ้า พระธรรม พระสงฆ์มาตั้งอยู่ในใจ โดยที่ไม่ต้องสร้างทำอะไรรั้น หาได้ไม่

การสร้างวัดในใจ สร้างโบสถ์ สร้างวิหารในใจนี้ ก็ด้วยการที่ให้หมั่นเจริญพุทธานุสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปเจ้า ธรรมานุสติ ระลึกถึงคุณพระธรรม สังฆานุสติ ระลึกถึงคุณพระสงฆ์ ขอให้ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจสวดมนต์ประจำวัน สวดพระพุทธรูปคุณพระธรรมคุณ พระสังฆคุณกันทุกวัน ในเวลาตื่นนอนเช้าขึ้น หรือในเวลาค่ำก่อนนอน และไม่ใช่สวดด้วยปากเท่านั้น ให้ตั้งใจระลึกถึงความหมายของคำที่สวดนั้นด้วย จะเป็นความหมายแต่ละบทหรือเป็นความหมายสรุปก็ได้ เช่น ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปเจ้าว่า ท่านพระองค์ใด ซึ่งเป็นผู้มีพระปัญญาคุณ คุณคือ ความรู้จริง พระวิสุทธิคุณ คุณคือ ความบริสุทธิ์จริง พระกรุณาคุณ คุณคือพระกรุณาจริง พระองค์นั้นแหละ คือพระพุทธรูปเจ้า พระคุณของพระองค์นี้ไม่ใช่พระรูป พระกาย พระรูปพระกายนั้นได้ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แต่พระองค์ยังดำรงอยู่ ท่านทั้งหลายระลึกถึงเมื่อใด พระคุณก็จะมาปรากฏเมื่อนั้น และให้ตั้งใจระลึกถึงคุณของพระธรรมว่า พระธรรมคือคำสั่งสอนของพระองค์นั้น เป็นของจริง ทรงสั่งสอน ให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในศีลสมาธิปัญญา ศีลสมาธิปัญญาก็มีจริง เพื่อให้บังเกิดผล คือความหลุดพ้นจากกิเลส และกองทุกข์ เป็นมรรคผลนิพพาน มรรคผลนิพพานก็มีจริง พระธรรมนี้เมื่อได้ตั้งใจปฏิบัติตามโดยชอบแล้ว ก็จะรักษาผู้ปฏิบัติไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เมื่อตั้งใจรักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้ปฏิบัติไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เมื่อปฏิบัติในสมาธิปัญญา สมาธิปัญญาก็จะรักษาเอาไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว แต่จะอุดหนุนให้ภูมิของจิตใจสูงขึ้นอยู่เสมอ ดังนี้คือธรรมานุสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม และก็จะระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ ว่าคือศิษย์ของพระพุทธรูปเจ้า ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา ที่ได้ตั้งใจฟังคำสั่งสอนของพระองค์ ได้เป็น สุปฏิปันโน ปฏิบัติดี อุชุปฏิปันโน ปฏิบัติตรง

ญาปฏิบัติปณฺโณ ปฏิบัติเป็นธรรม สามิจิปฏิบัติปณฺโณ ปฏิบัติชอบยิ่ง พระสงฆ์เป็นนาบุญ เป็นนาธรรมของโลก ต้องการบุญก็ไปหาพระสงฆ์ ต้องการธรรมก็ไปหา พระสงฆ์ ก็จะได้บุญ ก็จะได้ธรรม นี่เป็นสังฆานุสสติ ระลึกคุณของพระสงฆ์

ให้ตั้งใจเจริญพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติอยู่เนื่อง ๆ ดังนี้แล้ว ก็ชื่อว่าได้สร้างโบสถ์ สร้างวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ไว้ในใจของเราเอง เป็นวัดใจ อันนี้สำคัญมาก เมื่อมีวัดภายนอกแล้ว ก็ต้องมีวัดในใจอีกด้วย

และนอกจากนี้ ก็ให้ตั้งใจปฏิบัติสมาธิบ้าง กล่าวคือ ไม่ใช่แต่จะบริจาทาน จะรักษาศีลเท่านั้น คนโดยมากนั้นชอบทำทาน แต่ไม่ชอบรักษาศีล เพราะว่าทำทานนั้น ให้แล้วก็แล้วไป แต่ว่าศีลนั้น เป็นข้อกำหนดว่า ต้องเว้นนั้นเว้นนี้ จึงไม่ค่อยชอบ แต่ว่าถ้ายินดีในทานอย่างเดียว ไม่ปฏิบัติในศีลไว้ ก็ได้บุญแค่นั้น เท่านั้น ต้องปฏิบัติในศีลด้วย ให้ได้บุญอันเกิดจากศีลด้วย และเมื่อปฏิบัติตัวอยู่ในศีลแล้ว ก็ต้องหัดทำสมาธิ คือทำจิตใจให้สงบตั้งมั่น วันหนึ่งหัดพึงทำสมาธิสักครู่หนึ่ง ดึนนอนขึ้นเช้า หรือก่อนจะนอนก็ได้ ทำความสงบใจ กำหนดลมหายใจเข้าออก คิดว่า “พุทโธ พุทโธ” เตือนใจเข้ามาดังนี้ ดังที่ท่านบูรพาจารย์สอนกันก็ได้ หรือว่าทำความรู้เข้ามาที่ลมหายใจรวมใจให้สงบดังนี้ก็ได้ หัดทำความสงบใจ ให้ใจมีความสงบดังนี้เป็นการทำสมาธิ ก็เป็นอันว่า ได้สร้างพระธรรม คือสมาธิในใจอีก

และนอกจากนี้ ก็ให้หมั่นฟังเทศน์ เพื่อที่จะได้รู้จักพระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธรูป เป็นปัญญาในธรรมประการหนึ่ง กับตั้งใจพิจารณาถึงความเกิด ความดับ ของสังขารทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นสังขารภายใน คือชีวิตร่างกายของเราเอง หรือสังขารภายนอก คือชีวิตร่างกายของคนอื่น หรือแม้ว่า บรรดาของปรุงแต่ง ทั้งหมดในโลกนี้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน เป็นสิ่งเกิดดับ ไม่มีแก่นสาร เพราะฉะนั้น ให้หมั่นพิจารณา เพื่อที่จะได้เข้าถึงความจริง เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็เป็นอันเจริญปัญญา ทำให้บังเกิดความไม่ประมาท เมื่อมีความไม่ประมาทแล้ว ก็จะทำให้ยินดีพอใจ ในการประกอบกรณียะ คือ กิจที่ควรทำทั้งหลาย และสั่งสมกองบุญกองกุศลสำหรับเป็นที่พึ่งของตน ทั้งในปัจจุบัน ในภพหน้า ดังนี้ก็เป็น การปฏิบัติทางปัญญา เป็นการสร้างธรรม

คือปัญญาให้บังเกิดขึ้น และเราเอง ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในศีลในสมาธิในปัญญา ดังนี้ ก็เป็นการปฏิบัติตนให้เข้าพวกกับพระสงฆ์ สาวกของพระพุทธเจ้า เพราะว่าต่างทำตน ให้เป็นคนปฏิบัติดีปฏิบัติตรง เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันว่าได้สร้างวัดขึ้นในใจ ทั้งส่วนพระพุทธเจ้า ทั้งส่วน พระธรรม ทั้งส่วนพระสงฆ์ ดังนี้แหละ จะเป็นสรณะ คือที่พึ่งของตนอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย เมื่อได้อุปถัมภ์บำรุงสร้างวัดภายนอกขึ้นแล้ว ก็ให้พากันสร้างวัดในใจของตนอีกส่วนหนึ่งด้วย

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษา ทุก ๆ ท่านให้มีความสุขความเจริญ ความสวัสดิ์ ทั้งในทางโลก ในทางธรรม ทัวกัน ทุก ๆ คน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง หลักของใจ

ท่านอุบาสกอุบาสิกา คณะอาจารย์ และนักศึกษาทั้งหลาย

อาตมาและคณะ ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัด และพุทธศาสนิกชนในถิ่นนี้ และได้มีโอกาสมาเยี่ยมวัดนี้ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวิทยาลัยนี้ ก็ได้รับการต้อนรับจากอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย พร้อมทั้งคณะสงฆ์ และจากคณะอาจารย์ และนักศึกษาทั้งปวง ก็ขออนุโมทนาขอบใจ

สำหรับอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายนั้น ก็เป็นผู้ใกล้ชิดกับพระรัตนตรัยอยู่แล้ว ได้เป็นผู้ใหญ่ บำเพ็ญทาน รักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนากันอยู่ตามสมควรแล้ว ส่วนนักศึกษาทั้งหลาย ยังอยู่ในวัยศึกษา แม้ว่าจะได้เกิดมาในตระกูลคือผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้นับถือพระพุทธศาสนาตามตระกูล แต่ว่าอาจจะยังไม่ใกล้ชิด อาจจะยังไม่สนใจศึกษาให้รู้พระพุทธศาสนามากนัก เพราะฉะนั้น ก็อยากที่จะแสดงปฏิการตอบแทนการต้อนรับของนักศึกษาทั้งหลายด้วยการกล่าวธรรมกถามุ่งถึงนักศึกษาทั้งหลาย ตามสมควร

^๑ แสดงแก่อุบาสกอุบาสิกา และนักศึกษา วิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ ณ วัดป่าโยธาประสิทธิ์ อ.เมือง จ.สุรินทร์ วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ก่อนอื่น ก็ขอให้นักศึกษาทั้งหลายได้ระลึกว่า พระพุทธศาสนานั้น เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ในบัดนี้ พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นลงก็วัดวาอาราม มีภิกษุสามเณร มีพุทธศาสนิกชนอยู่ทั่วไป แต่ว่าสิ่งเหล่านี้ อาจจะเป็นเพียงรูปวัตถุเท่าที่ตามองเห็น หูฟังได้ยิน เมื่อไม่สนใจ ก็อาจที่จะ ไม่ซาบซึ้งถึงใจ ก็อาจที่จะ ทำให้ละเลยหรือทอดทิ้ง เพราะฉะนั้น ก็ให้ระลึกว่า พระพุทธศาสนาจะต้องมีธรรมที่ดี อันเป็นสัจจะ คือความจริงที่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้น บรรพบุรุษทั้งหลายของเรามา จึงได้นับถือสืบต่อกันมา แม้แต่พระเณร ซึ่งเป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนาในบัดนี้ ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นใครที่ไหน เดิมก็เป็นลูก ชาวบ้าน แก่เป็นฆราวาสนั่นเอง ก็คือเป็นเด็กไทยเป็นคนไทยนี้แหละ แต่ว่าเพราะมีพระพุทธศาสนาประดิษฐานอยู่แล้ว จึงได้ออกบวช นานบ้าง ไม่นานบ้าง สืบต่อบ้าง หรือเพียงศึกษาบ้าง ซึ่งพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนา ก็จะต้องมีธรรมที่ดี อันจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้นับถือปฏิบัติ นี้ประการหนึ่ง

ประการที่สอง ก็ควรที่จะระลึกว่า เราจำเป็นที่จะต้องมีความศรัทธาหรือไม่ ข้อนี้ เมื่อพิจารณาโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ว่าคนในโลกนี้ ส่วนใหญ่ต้องมีหลักของใจ และหลักของใจนั้นก็คือศาสนา ถ้าไม่นับถือศาสนา ก็จะต้องมีหลักของใจอย่างอื่น เช่น ถือลัทธิ การปกครองบางอย่าง เป็นหลักของใจด้วย แต่ถ้าไม่ใช่จำพวกนี้แล้ว ก็จะต้องมีหลักศาสนา ศาสนาใดศาสนาหนึ่ง สำหรับนับถือ ได้พบกับชาวต่างประเทศหลายคนที่เขาได้พิจารณา และก็ไม่นับถือศาสนาของเขา แต่แม้เช่นนั้น ก็พยายามที่จะหาศาสนาอันมีเหตุผลที่จะนับถือ และส่วนใหญ่คือหลายคนก็ได้มานับถือพระพุทธศาสนานั้น มีสัจจะคือความจริงที่จะพึงพิจารณาให้เห็นได้ในปัจจุบันและในตนเอง

รวมความว่า ทุกคนส่วนใหญ่ นั้น ย่อมมีศาสนาเป็นหลักของหัวใจ ไม่ศาสนาใด ก็ศาสนาหนึ่ง เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงควรมีศาสนา และคนไทยเรานั้นก็ควรมีพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือ และเมื่อมีพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือ ก็ควรที่จะสนใจให้มีความรู้ในพระพุทธศาสนาตามสมควร คือมีความรู้ในประวัติของพระพุทธเจ้า มีความรู้จักคำสั่งสอนของพระองค์ตามสมควร และกับริบธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนมาปฏิบัติ ให้บังเกิดประโยชน์แก่ตนขึ้นตามสมควร ธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนที่เราทุกคน ควรจะรับมาปฏิบัติกันมีอยู่เป็นอันมาก ทรงสั่งสอนถึงประโยชน์ปัจจุบัน พร้อมทั้งทาง

ปฏิบัติ ให้บรรลุถึงประโยชน์ในปัจจุบันก็มี ทรงสั่งสอนถึงประโยชน์อย่างยิ่ง พร้อมทั้งทางปฏิบัติให้ถึงประโยชน์อย่างยิ่งก็มี ทรงสั่งสอนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ทรงสั่งสอนให้รู้จักสัจจะคือความจริง แม้ที่ยิ่งขึ้นกว่านั้น ดังที่เรียกว่า “อริยสัจจ” คือให้รู้จักทุกข์ ให้รู้เหตุเกิดทุกข์ ให้รู้จักความดับทุกข์ ให้รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ และในการปฏิบัติกรณียกิจทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเล่าเรียนหรือการงาน ก็ทรงสั่งสอนให้มีความขยันหมั่นเพียร ปลูกฉันทะ คือความพอใจขึ้นในการเรียน และในการงานที่จะทำ ให้มีจิตใจเอาใจใส่ และให้มีความใคร่ครวญพิจารณาเพื่อที่จะให้การเรียนและการงานนั้นเป็นไปด้วยดี และให้เว้นจากอบายมุขคือทางเสื่อมเสียต่าง ๆ เหล่านี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และในข้อที่เป็นปัญหาอันไม่อาจเห็นได้นั้น ก็ทรงสั่งสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเรียกว่า เป็น “ตรรกะ” หรือเหตุผลทางปัญญา ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา หรือไม่ว่าจะเป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็ควรที่จะใช้ปัญญา ใช้เหตุผลสำหรับพิจารณาในเรื่องทั้งหลาย และได้มีพระสูตรหนึ่ง แสดงถึงวิธีใช้ตรรกะ ใช้เหตุผลของพระพุทธเจ้า ในสิ่งที่ปัญหาอันเราไม่อาจที่จะรู้ได้ เช่นว่าปัญหาว่าชาติหน้ามีไหม ตายแล้วไปเกิดอีกไหม บุญบาปมีไหม หรือว่าเมื่อทำอะไรไปแล้ว ก็ไม่มีเป็นบุญ ไม่มีเป็นบาป และคนเรานี้บรรลุถึงสุขทุกข์ บรรลุถึงความบริสุทธิ์ หรือว่าความเศร้าหมอง เป็นไปเองโดยไม่มีเหตุ หรือมีเหตุที่ทำให้คนเรابرลุถึงความเศร้าหมอง หรือความบริสุทธิ์ ดังกล่าวเหล่านี้เป็นปัญหา และโดยเฉพาะปัญหาว่าชาติหน้ามีไหม ตายแล้วเกิดอีกไหม ข้อนี้ก็เป็นที่คนเป็นอันมากไม่รู้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะควรถืออย่างไร จะควรถือว่ามีชาติหน้ามีบุญมีบาป หรือไม่ควรถือว่ามีชาติหน้า ไม่มีบุญ ไม่มีบาป ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ในพระสูตรหนึ่ง ให้คนใช้ตรรก ใช้ความคิด ใช้เหตุผลโดยพิจารณาเทียบเคียงว่า ถือข้างไหนจะทำให้เราปฏิบัติไม่ผิด ไม่ต้องว่าถึงความรู้ เพราะว่าเราไม่รู้ พระองค์ก็ตรัสสอนให้ใช้ความคิด ใช้เหตุผลเทียบเคียงว่า คนที่ถือว่ามีชาติหน้าไม่มี บุญบาปไม่มี ก็จะเป็นคนที่ไม่ต้องกลัวนรก ไม่ต้องกลัวชาติหน้า ไม่ต้องกลัวบุญไม่ต้องกลัวบาป ก็จะทำทุจริตต่าง ๆ ได้อย่างหน้าตาเฉย เพราะว่า ไม่ต้องกลัวชาติหน้า นึกถึงผลร้ายในชาติหน้า นึกถึงบุญ นึกถึงบาป จึงทำให้ไม่กล้าที่จะทำบาป ไม่อยากที่จะทำบาป แต่ว่าอยากที่จะทำความดีเท่านั้น เพราะฉะนั้น การถือว่ามีชาติหน้า มีบุญบาป จึงเป็นการถือที่ไม่ผิด เรียกว่าเป็นทางปฏิบัติที่ไม่ผิดมากกว่า ถือว่าไม่มีชาติหน้า ไม่มีบุญไม่มีบาป และก็ทรงชี้ให้คิดต่อไปว่า ถ้าชาติหน้าไม่มี

บุญบาปไม่มี คนที่ไม่ต้องกลัวชาติหน้า ไม่กลัวบุญไม่กลัวบาป ก็จะไม่ประสบ ผลร้าย ในชาติหน้า จะต้องรับบุญรับบาปของตนต่อไป

อีกประการหนึ่ง คนที่ถือว่า ชาติหน้าไม่มี บุญบาปไม่มีนั้น เมื่อชาติหน้ามี บุญบาปมี ก็จะต้องประสบผลร้ายทั้งสองสถาน คือในปัจจุบัน ก็จะถูกผู้รู้ตำหนิ ว่าเป็น ผู้ที่มีความเห็นผิดเป็นมิฉนาคิฐิ และจะต้องประสบผลร้ายในภพหน้าอีกสถานหนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงต้องถือว่า มีชาติหน้า มีบุญมีบาปไว้ดีกว่า ซึ่งจะทำตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งในปัจจุบันและในภพหน้า

นี้เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนให้ใช้ความคิด ใช้ปัญญาทางตรรกะ เหตุผล โดยที่ไม่ถือเอาทางที่ไม่ผิดไว้เป็นหลัก และหลักดังกล่าวนี้ เรียกว่า “หลัก อปัณณะ” คือเป็นหลักที่ไม่ผิด เพราะฉะนั้น จึงขอเสนอหลักความคิดอันนี้แก่นักศึกษาทั้งหลาย เพื่อที่จะได้นำไปใช้ในการใช้ความคิดพิจารณาในสิ่งที่เป็นปัญหา ทั่ว ๆ ไป ในเมื่อเกิดเป็นปัญหาสองง่ามสองแ่ง และก็จะได้อ้อเอาแง่มุมที่ไม่ผิด ไว้เป็น ประมาณและเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็จะเป็นความสวัสดิ์ของตน หลักไม่ผิดนี้ก็เป็น หลักปฏิบัติทั่วไป แม้แต่อุบาสกอุบาสิกา พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพราะว่าคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้านั้น เป็นประโยชน์ปัจจุบัน หรือที่เป็นธรรมปัจจุบัน อันเป็นปัจจุบัน ธรรม เราก็รู้ได้ด้วยตาด้วยหู ด้วยปัญญา อันอยู่ในขอบเขตจำกัดของตนเอง แต่เมื่อ เป็นธรรมที่เนื่องถึงชาติหน้า ภพหน้า หรือที่เป็นปรมาตธรรมที่ยังไม่บรรลู่ ก็ต้องอาศัย ศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น หลักของผู้นับถือพระพุทธศาสนานั้น จึงต้องมี ทั้งศรัทธาความเชื่อ ปัญญาคือความรู้ ประกอบกันไปในเรื่องที่ยังรู้ไม่ได้ ก็เชื่อคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้าไปก่อน และที่ตั้งใจพิจารณาสอบสวน อบรม ปัญญาความรู้ของตน ให้แก่กล้ายิ่งขึ้น จนถึงรู้ได้ด้วยตนเอง ก็เช่นเดียวกันกับนักเรียนนักศึกษาทั้งหลาย ซึ่งก็ต้องเชื่อฟังบิดามารดา ครูอาจารย์ อบรมสั่งสอนไปก่อน แล้วอบรมปัญญา คือ ความรู้ของตนให้แก่กล้าขึ้น จนรู้ได้ด้วยตนเองในที่สุด

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาล รักษาท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค ให้เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ ให้เจริญในการปฏิบัติ ให้เจริญในทางศึกษา จนบรรลู่ถึงความสำเร็จด้วยดี ทุก ๆ คน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่อง สรรณะและศีล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขนฺติ

บัดนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนาให้แสดงธรรมแก่ท่านทั้งหลาย ในโอกาสที่ อาตมภาพได้มาถึงจังหวัดนี้ และได้มาพบท่านผู้หลักผู้ใหญ่ และนักเรียนทั้งหลาย ซึ่งประสงค์จะฟังธรรม ก็รู้สึกอนุโมทนา เพราะว่า การฟังธรรมนั้น ส่วนใหญ่ก็เห็นว่าเป็นเรื่องไม่สนุกชวนให้ง่วง แต่ว่าพระเถระตลอดจนถึงผู้หลักผู้ใหญ่ ก็ใคร่ที่จะแสดงธรรม โดยเฉพาะแก่นักเรียนทั้งหลาย เพราะเห็นว่าธรรมเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ แม้ว่า จะไม่ค่อยชอบฟัง แต่เมื่อได้ตั้งใจฟังก็ย่อมจะได้รับประโยชน์จากธรรม เพราะจะทำให้ เกิดสติปัญญา รู้จักผิดชอบชั่วดีมากยิ่งขึ้น และหน้าที่ของพระ ก็มีหน้าที่ที่จะแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนอยู่ส่วนหนึ่งด้วย เมื่อประชาชน โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ไปประพฤติ อะไรไม่ดีไม่งามเข้า ก็มีโทษแต่พ่อแม่ครูอาจารย์เท่านั้น แต่เขาโทษพระด้วย ว่า

^๑ แสดงแก่นักเรียน และพุทธศาสนิกชน ณ โรงเรียนสุรวิทยา อ.เมือง จ.สุรินทร์
วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พระมีอยู่เป็นอันมาก ทำไมจึงไม่ช่วยกันส่งสอนบ้าง แต่อันที่จริงนั้น พระก็หาโอกาส จะอบรมอยู่เสมอ เพราะว่าการศึกษาที่ไปอบรมใครนั้น จะต้องพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ผู้อบรม และผู้รับการอบรม เหมือนอย่างการตบมือ ก็ต้องใช้มือทั้ง ๒ ข้าง จะตบไป ข้างเดียวนั้นก็ไม่ได้เกิดเสียงอะไร

เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีชาวยิวเยอรมันคนหนึ่ง เดินทางเข้ามาประเทศไทย เขาได้รับทุนให้มาเที่ยวแสดงปาฐกถา ชักชวนให้คนหาทางให้เกิดความสงบ ได้มาเยี่ยม ที่วัด และได้แสดงความเห็นว่า พระไทยไม่มีบทบาท สู้พระเวียดนามไม่ได้ พระเวียดนาม เขาเดินขบวนต่อต้านอะไรต่าง ๆ แต่ว่าพระไทยไม่ทำอะไร ปลอ่ยให้ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยคอร์รัปชันกันทั่วไปหมด พระไม่เข้าไปช่วยห้ามปราม ไม่เดินขบวนคัดค้านกันบ้าง เขามาหาความอย่างนี้ จึงได้ชี้แจงไปว่า พระไทยเรานั้นไม่อาจที่จะไปทำอย่างนั้นได้ เพราะขัดต่อสมณวิสัย และจารีตประเพณีอันดีงามของคนไทย และโดยเฉพาะพระไทย เรานั้น ไม่เล่นการเมือง ไม่เกี่ยวแก่การเมือง ดังจะพึงเห็นได้ว่า การที่จะมาอบรมในที่นี้ ก็ไม่ใช่ว่าจะมาได้เอง จะต้องได้รับการอาราธนา แล้วจะต้องมีผู้อาราธนาศีล ขอศีล อาราธนาธรรม จึงแสดงธรรม จึงให้ศีล ไม่ใช่ว่าอยู่ ๆ แล้วก็จะต้องไปบังคับให้ ใครถือศีล จะไปบังคับให้ใครฟังธรรมได้ เป็นธรรมเนียมของคนไทยเราปฏิบัติมาดังนี้ คือพระไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของชาวบ้านชาวเมือง เมื่อเขาต้องการศีล ต้องการธรรม ก็มาขอศีลขอธรรม พระก็ให้ และการที่จะไปตักเตือนว่ากล่าวใครนั้น ก็จะต้องดูตาม้า ตาเรือเหมือนกัน ไม่ใช่ว่าถือว่าเป็นพระแล้ว จะไปว่าเขาอย่างไรก็ได้ อย่างนั้นหาทำไม่ได้ พระถ้าไปทำเข้าอย่างนั้นแล้ว ดีไม่ดีพระก็แยเหมือนกัน เพราะฉะนั้น การที่ได้มี โอกาสมาอบรมในที่นี้ โดยความเต็มใจของท่านทั้งหลาย จึงนำอนุโมทนายินดี และ ก็ขอเชิญชวนให้ท่านทั้งหลาย ได้ระลึกย้อนหลังถึงความเป็นไปในท้องถิ่นนี้ ซึ่งแต่ก่อนนี้ ก็มากไปด้วยป่าด้วยดง ไม่มีถนนหนทางสำหรับที่จะสัญจรไปมาได้สะดวกเหมือนอย่าง ทุกวันนี้ ความแห้งแล้งมีมาก น้ำไม่พอที่จะบริโภค ไม่พอที่จะใช้สอย อย่างเมืองบุรีรัมย์ ที่ผ่านมาเมื่อวันนี้ ก็ได้มีประวัติเล่าไว้ว่า เป็นที่ที่มีคำพังเพยว่า “ดำน้ำดื่ม” เด็กทุกคน นี้อาจจะไม่ได้ฟังคำนี้ก็ไม่ได้ คือหมายถึง มีความแห้งแล้ง น้ำไม่มีที่จะบริโภค ไม่มีที่จะ ใช้สอย ต้องไปเที่ยวตักน้ำที่เป็นโคลนตมกันบ่อ กันบึงมาใส่ลงในหลุมดิน แล้วก็ตัก ดินแล้วปล่อยให้ตะกอนตกกัน แล้วก็ให้นำน้ำมาใช้มาดื่ม เรียกว่า “ดำน้ำดื่ม”

ในบัดนี้ ความเจริญต่าง ๆ ได้บังเกิดขึ้นเป็นอันมาก ภาวะแห่งแล้งก็ได้ถูกแก้ไข ทางสัญจรก็ได้ถูกสร้างขึ้น โรงเรียนทั้งหลายก็ได้ถูกสร้างขึ้น ความเจริญต่าง ๆ ได้บังเกิดขึ้นมาก อันนี้ก็เป็นความดีของท่านผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลาย ในฝ่ายรัฐบาล ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข ประกอบด้วยข้าราชการทุกฝ่าย ด้วยความร่วมมือของประชาชนเอง รุ่นที่เป็นพ่อแม่ พี่ป้าน้าอาของนักเรียนทั้งหลายนี้แหละ ได้ช่วยกันก่อสร้างขึ้น ทำความเจริญขึ้นมาถึงรุ่นนักเรียนทั้งหลายในบัดนี้ เกิดมาก็มีโรงเรียนเข้า มีรถยนต์ขี่ มีถนนหนทางที่จะไปมาได้สะดวก เครื่องอุปโภค บริโภคก็มีใช้มีสอยไม่ขัดข้อง เพราะฉะนั้น ก็ให้นักเรียนทั้งหลายได้นั่งถึงอุปกรณ์คุณต่าง ๆ ที่ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ทุกฝ่ายได้สร้างมาแก่บ้านแก่เมือง อันตกทอดมาถึงนักเรียนทั้งหลายในบัดนี้ นี้แหละ เป็นความกตัญญูที่ทุก ๆ คนควรจะต้องมี และนักเรียนทั้งหลายในบัดนี้ก็อยู่ในขั้นเตรียมตัวเล่าเรียนศึกษาให้มีความรู้ความสามารถในศิลปวิทยา เพื่อที่จะได้ออกไปประกอบอาชีพการงาน ตั้งครอบครัวสืบบ้าน สืบเมืองต่อไป การกระทำดังนี้ชื่อว่า เป็นความกตเวที คือเป็นการตอบแทนคุณของท่าน ตอบแทนคุณแก่บ้านแก่เมือง แก่บรรดาผู้ที่มีพระคุณทั้งหลาย ซึ่งได้สร้างบ้านสร้างเมืองมา เพราะฉะนั้น ก็ให้นักเรียนทั้งหลายได้ตั้งอยู่ในความกตัญญูกตเวทีดังนี้ และโดยเฉพาะในบัดนี้ก็ตั้งใจเล่าเรียนศึกษา ตั้งใจที่จะประพฤติตนไว้ในทางที่ดี จนกว่าจะสำเร็จการศึกษาตามความสามารถของตน ๆ เพื่อที่จะประกอบอาชีพการงาน สร้างบ้านสร้างเมือง สืบชาติ ศาสนา ต่อไป ในภายหน้า

หลักธรรมที่จะให้สำหรับเป็นหลักปฏิบัติสำหรับนักเรียนทั้งหลายในบัดนี้ ก็ไม่ประสงค์ที่จะให้ธรรมอันลุ่มลึกอย่างอื่น ประสงค์ที่จะให้ “สธนะ และ ศีล” ที่นักเรียนทั้งหลายได้กล่าวถึง และได้สมาทานมาเมื่อก็นี้แหละ ขอให้นักเรียนทั้งหลายได้มีความรู้ความเข้าใจในความหมายที่ผู้ใหญ่ได้นำปฏิบัติ

ในเบื้องต้น ได้มีการกล่าวมานับุชาพระรัตนตรัยว่า “*อรหิ สมมาสมพุทโธ ภควา พุทฺธ ภาควนฺตํ อภิวาเทมิ*” “อรหิ” คำนี้ เป็นคำกล่าวนมัสการพระพุทธเจ้า ว่าพระพุทธเจ้านั้นเป็นพระอรหันต์ ขอให้จำเนื้อความไว้เพียงอย่างเดียวว่า “เป็นผู้ไกลกิเลส” “*สมมาสมพุทฺธโธ*” เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ “*ภควา*” ขอให้จำเนื้อความ ไว้ว่า “เป็นผู้จำแนกแจกธรรมสั่งสอนประชุมชน” คือท่านพระองค์ใด เป็นผู้ไกลกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้เองชอบ

เป็นผู้จำแนกแจกธรรม สั่งสอนประชุมชน ก็ขอมัสการท่านพระองค์นั้น ดังนี้ เป็นการน้อมสการพุทธเจ้า ต่อจากนั้นก็น้อมสการพระธรรมว่า “สุวาทา โภควตา ธมฺโม ธมฺมนมฺสุสามิ” พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวไว้ดีแล้ว กล่าวไว้อย่างไร ก็ดั่งที่นักเรียนทั้งหลายได้เรียนกันมา ในภาคหน้าที่พลเมืองดี และศีลธรรมที่นักเรียนเรียนกันมานี้แหละ เป็นคำกล่าวของพระพุทธเจ้า ล้วนแต่เป็นคำกล่าวที่ดีทั้งนั้น ก็ขอมัสการพระธรรมนั้น

ต่อจากนั้น ก็ถึงพระสงฆ์ “สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ” หมู่แห่งสาวก คือผู้ฟัง อันหมายถึงศิษย์ของพระพุทธเจ้า “สุปฏิปันโน” ปฏิบัติดีแล้ว “สงฺฆํ นมามิ” ข้าพเจ้าขอน้อมสการพระสงฆ์

เพราะฉะนั้น ในการกล่าวน้อมสการพระรัตนตรัย ก็ขอให้รู้เนื้อความย่อ ๆ อย่างนี้แล้วก็ตั้งใจน้อมสการ เป็นการไหว้ เป็นการน้อมสการ วัตถุที่ควรไหว้ที่ควรน้อมสการอย่างสูงสุด ต่อจากนั้นก็เป็นการขอสรณะ และศีล ฉะนั้น จะอธิบายคำว่า “สรณะ” โดยย่อ

สรณะนั้น แปลว่า ที่พึ่ง หมายถึงที่พึ่งทางใจ สำหรับป้องกันภัย ป้องกันอันตราย ทุก ๆ คนย่อมมีจิตใจที่มีภัย มีอันตราย ภัยอันตรายที่สำคัญนั้น ว่าถึงทางพระพุทธศาสนา ก็ได้แก่ความชั่วนี้แหละ ความไม่ดี ความชั่วทั้งหลาย เป็นภัยอันตรายที่สำคัญ เพราะฉะนั้น ทุก ๆ คนเมื่อมีจิตมีที่พึ่งที่ดี เวลาที่ใจอยากจะทำไม่ดี และก็นึกถึงที่พึ่งที่ดีอันนั้น ที่พึ่งที่ดีอันนั้นก็คอยห้ามไว้ได้ เหมือนอย่างว่า เมื่อใครอยากจะทำอะไรที่ไม่ดี นึกถึงพ่อแม่ นึกถึงครูบาอาจารย์ ว่าท่านสั่งสอน ไม่ให้ทำความไม่ดี สั่งสอนให้ทำความดี ดังนี้ แล้วที่พึ่งที่นึกดังนี้ คือพ่อแม่ครูบาอาจารย์ที่นึกถึงในใจนี้ ก็จะห้ามเราได้จากการกระทำไม่ดีต่าง ๆ อย่างนี้แหละเป็นที่พึ่งทางใจ เพราะฉะนั้นเมื่อมาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ที่ทุก ๆ คนได้ตั้งใจน้อมสการดังกล่าวแล้ว เป็นที่พึ่งทางใจ เวลาที่ใจอยากจะทำอะไรที่ไม่ดี ก็นึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าพระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ ท่านห้ามไม่ให้ทำความชั่วให้กระทำความดี พระธรรมเป็นของที่ดีทั้งนั้น พระสงฆ์เล่าก็ปฏิบัติดี ดังนี้แล้ว สิ่งที่น่านึกถึงเหล่านี้ ก็จะห้ามเราจากความชั่วเสียหายได้ ฉะนั้น สรณะ คือที่พึ่งทางใจนี้ จึงเป็นหลักสำคัญมาก และก็เป็นหลักอันแสดงว่า ผู้ที่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ดังนี้

ได้ชื่อว่า เป็นพุทธศาสนิก คือเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อเราได้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งทางใจจริง ๆ แล้ว นอกจากจะห้ามเราจากความชั่วร้าย เสียหายดังกล่าวแล้ว เวลากลัวผี กลัวอะไร ก็นึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ก็ระงับความกลัวได้ ทำให้เกิดความกล้า และนอกจากนั้น เมื่อมีสลดระ คือที่พึ่งทางใจ ดังนี้ ประทับใจอยู่จริง ๆ แล้วก็เท่ากับว่ามีเครื่องรางของขลังประทับอยู่ที่ใจ ถึงแม้ว่าจะไม่ผูกคอ ไม่ผูกพระเหรียญอะไรที่คอ สลดระที่ประทับอยู่กับใจนี้ ก็จะเป็นเครื่องรางของขลังที่คุ้มครองป้องกันอันตรายได้

เพราะฉะนั้น ก็ให้นักเรียนทุก ๆ คน ได้ตั้งใจถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้เป็นสลดระกันจริง ๆ เกิด ในเวลาที่จะทำอะไรไม่ดี อยากจะทำก็ให้นึกถึงท่านว่าท่านสอนไม่ให้ทำ ท่านเป็นผู้ดี ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนี้แล้ว พระในใจนี้แหละก็จะห้ามนักเรียนทุก ๆ คนได้ จากการกระทำความไม่ดี และจะส่งเสริมให้กระทำความดี โดยส่วนเดียว

ต่อจากนี้ ก็ให้ทุก ๆ คนได้ตั้งใจสมาทานศีล คือรับศีล ๕ ให้มีขึ้นในตนจริง คือ

ข้อ ๑ เว้นจากการฆ่า การทำลายชีวิตของสัตว์อื่นผู้อื่น แต่มีจิตเมตตา ปราบปราม ความสุข แก่สัตว์อื่นคนอื่นทั่วไป

ข้อ ๒ ตั้งใจเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ถือเอาแต่สิ่งของที่เจ้าของเขาให้ และในบัดนี้ นักเรียนทุก ๆ คนก็รับการให้จากมารดาบิดา จากบรรดาผู้ปกครองทั้งหลาย เมื่อรับมาแล้วก็ตั้งใจใช้อย่างประหยัด ใช้ในทางที่เป็นประโยชน์เท่านั้น ต่อไปเมื่อเติบโตใหญ่ขึ้น ก็ตั้งใจประกอบอาชีพการงาน

ข้อ ๓ ตั้งใจงดเว้นจากความประพฤติดีประเพณีในทางกามทั้งหลาย แต่มีความสำรวมระวังในเรื่องที่เกี่ยวข้องแก่เพศ ไม่ชิงสุกก่อนห่าม แต่ว่าตั้งใจปฏิบัติชอบตามระบอบของศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม

ข้อ ๔ ตั้งใจงดเว้นจากการพูดเท็จ เป็นการหลอกลวงกันและกัน ให้เกิดเสียประโยชน์ พูดแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์ อันจะเป็นเครื่องผูกความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน

ข้อ ๕ เว้นจากตีมน้ำเมา คือสุราเมรัย อันเป็นทางแห่งความประมาท แต่ว่าทำสติความระลึกรู้คิดพิจารณาให้รอบคอบในกิจการทั้งหลาย

นี่คือ ศีล ๕ พร้อมทั้งธรรม ๕ ประการ ขอให้นักเรียนทั้งหลาย ทุกคนตั้งใจรับศีลเหล่านี้ให้มั่นขึ้นในตน และก็ให้ทำความเข้าใจในอานิสงส์ของศีล ดังที่พระได้บอกไว้ว่า

สีเลน สุขคติ ยนฺติ ถึงสุคติ คือว่าการไปดี ก็ด้วยศีล

สีเลน โภคสมฺปทา ความถึงพร้อมแห่งโภครทรัพย์สมบัติ คือร่ำรวยขึ้น ก็ด้วยศีล

สีเลน นิพฺพตฺติ ยนฺติ ถึงความดับทุกข์ร้อนใจ ก็ด้วยศีล

ตสุมา สีลํ วิสฺสเย เพราะฉะนั้น ฟังชำระศีลให้บริสุทธิ์

ในข้อนี้ ขอให้ทุก ๆ คน ได้พิจารณาดูว่า ศีลมีอานิสงส์ คือมีผลดีจริง ๆ แต่ว่าต้องนึกสักหน่อยหนึ่งว่า เราทุก ๆ คนนั้น ต้องการศีล ประชุมชนก็ต้องการศีล แม้ว่าเราจะไปประพฤติเบียดเบียนผู้อื่น ผิดศีลต่อผู้อื่น แต่ก็ไม่ต้องการให้ใครมาประพฤติผิดศีลต่อตนเอง ดังจะฟังเห็นได้ว่า ทุก ๆ คนอยากให้ใครมาฆ่าเรา มาทำร้ายเราไหม ทุก ๆ คนอยากให้ใครมาลักขโมยของเราไหม ทุก ๆ คนอยากให้ใครประพฤติผิดลูกเมียสามีของตนไหม ทุก ๆ คนอยากให้ใครมาพูดเท็จหลอกลวงเราไหม ทุก ๆ คนอยากเป็นคนบ้าเผลอสติไหม ก็จะตอบได้ว่า ไม่มีใครอยาก แต่ว่าอยากเป็นตรงกันข้าม คืออยากให้เราไม่มีเมตตาเกื้อกูลตน ดังนี้ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น เมื่อเราไม่อยากให้ใครมาผิดศีล เช่น มาฆ่ามาทำร้ายเรา ทำไมเราจึงจะไปทำร้ายคนอื่น ไปผิดศีลต่อคนอื่น ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรม พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นี้ จึงตั้งอยู่เป็นหลักแห่งความยุติธรรมนั่นเอง ไม่ใช่อื่นไกล และก็มีเหตุผลทุก ๆ คนที่รวมกันอยู่ที่นี่ ต่างมีศีลต่อกัน จึงรวมกันอยู่ได้โดยผาสุก คือไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักขโมยของกัน เป็นต้น และคนเราจะไปข้างไหน ก็ต้องการความปลอดภัย ความปลอดภัยนั้นคืออะไร ก็คือว่า ไม่มีผู้ร้ายมาคอยทำร้าย ไม่มีโจรมาคอยลักขโมย นี่เป็นต้น เพราะฉะนั้น การไปข้างไหนที่ปลอดภัยดังนี้ จึงมีความสวัสดิ์ ความสวัสดิ์ในการไปข้างไหนได้นี้แหละ เรียก “สุคติ” จะมีได้ก็ด้วยศีลเท่านั้น คือว่าไม่มีโจรผู้ร้ายมาคอยทำร้าย มาคอยเบียดเบียนเป็นต้นและเศรษฐกิจของประเทศนั้นก็จะเกิดขึ้นด้วยการประกอบ การงานของคน เช่นว่า ชาวนาก็ตั้งใจทำนาให้เกิดข้าวขึ้น

ชาวสวนก็ตั้งใจปลูกผลไม้ เพื่อให้ได้ผลขึ้น ข้าวและผลไม้ต่าง ๆ นั้น บังเกิดขึ้นจากอะไร บังเกิดขึ้นจากการงานของคนที่ทำโดยชอบดังกล่าวนั้นแล คราวนี้ถ้าจะไม่มีใครทำการงาน คอยจ้องที่จะขโมยเท่านั้น พอเขาทำข้าวขึ้นมาแล้ว ก็ขโมยข้าว เขาทำผลไม้ต่าง ๆ ขึ้นมา แล้วปลูกขึ้นมาแล้ว ก็คอยขโมยผลไม้เขาไปขายได้เงินได้ทองมาแล้ว ก็คอยปล้นเอาเงินเอาทอง ถ้าทุก ๆ คนคอยจ้องที่จะทำโจรกรรมกันดังนี้แล้ว ก็จะได้ปลูกข้าว จะไม่มีใครทำสวน จะไม่มีใครประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว โภคทรัพย์ ที่สำหรับใช้สอย จะบังเกิดขึ้นมาได้จากไหน ดังนี้พึงเห็นได้ว่า การโจรกรรม การทุจริต ต่าง ๆ นั้น เป็นเครื่องทำลายเศรษฐกิจ เป็นเครื่องทำลายความมั่งมีของส่วนรวม หาใช่เป็นความดีไม่ แต่ความมั่งมีของโภคผลต่าง ๆ นั้น บังเกิดขึ้นจากศีล การที่ เว้นจากการเบียดเบียนทรัพย์กันเป็นต้น ดังกล่าวแล้ว และตั้งใจประกอบสัมมาอาชีพะ

เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า ความถึงพร้อมของโภคทรัพย์นั้น มีได้ด้วยศีล และนอกจากนี้ เมื่อมีศีลต่อกันอยู่ อาชญากรรมต่าง ๆ ก็สงบ ความหนักใจ ทุกข์ร้อนใจ ก็ไม่บังเกิดขึ้น ท่านจึงว่า *สีเลน นิพพุติ ยนฺติ* ถึงความดับทุกข์ได้ด้วยศีล

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ทุกท่านพิจารณาถึงความสำคัญของสัจจะ และศีล ดังกล่าวนี้และตั้งใจมีสัจจะในใจของตน และตั้งใจปฏิบัติตนอยู่ในศีล และในธรรม

เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะบังเกิด สุขคติ คือการไปดี มีความสวัสดิ์ บังเกิดความมั่งมี ด้วยโภคทรัพย์ และจะมีความดับทุกข์ มีความสงบสุขบังเกิดขึ้นทั่วไป

ในที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล จงได้อภิบาล รักษาทุก ๆ ท่านให้มีความสุขสวัสดิ์ ให้เจริญในธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่อง ศิล สมาธิ ปัญญา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

บัดนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนาให้มาแสดงธรรมแก่ท่านข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ชาวพุทธบริษัททั้งหลาย ก็ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่านทั้งหลาย

คนเรานั้น มีร่างกายและจิตใจ และโดยมากก็พากันทะนุบำรุงให้อาหารแก่ร่างกายตนอยู่วันหนึ่งเป็นเวลาหลายชั่วโมง เช่น ให้กิน ให้ดื่ม ให้พักผ่อน ตลอดจนถึง ต้องชำระล้างร่างกายทำความสะอาดต่าง ๆ แม้การประกอบอาชีพการงาน ก็เพื่อ ทะนุบำรุงร่างกายกันเป็นส่วนมาก จึงมักจะพากันลืมของสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ “จิตใจ” ซึ่งถูกทอดทิ้งไว้มิได้รับบำรุงด้วยอาหารอันสมควร และโดยมากอีกเหมือนกัน เมื่อจะ บำรุงจิตใจ ก็บำรุงด้วยอาหารที่เป็นพิษร้าย อันก่อให้เกิดโทษทุกข์ต่าง ๆ

ฉะนั้น การที่มาฟังธรรมเท่ากับมารับธรรมเป็นอาหารบำรุงจิตใจ และเป็น อาหารที่มีคุณ เป็นอาหารที่เป็นประโยชน์จึงขออนุโมทนา เพราะอาหารของจิตใจ อันเป็นอาหารที่ดี อาหารที่เป็นประโยชน์นั้นก็คือธรรม เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ธรรมก็

^๑ แสดงแก่ข้าราชการ และพุทธศาสนิกชน ณ หอประชุม โรงเรียนสุรวิทยานุกูล อ.เมือง จ.สุรินทร์ วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

จะแผ่ไปบำรุงเลี้ยงจิตใจ ทำให้จิตใจมีกำลังเรียวแรง มีปัญญาที่จะระลึกได้ และที่จะรู้
ผิดชอบชั่วดีเป็นต้น ตลอดจนถึงทำให้จิตใจได้รับความสุขอันเกิดจากความสงบ อันเป็น
อาหารที่จิตใจประสงค์ บรรารณาเป็นอย่างยิ่ง

อันจิตใจของทุก ๆ คนนี้ พิจารณาดูให้ดีแล้วก็จะเห็นได้ว่า ต้องการความสงบ
วันหนึ่งมิใช่น้อย ดังจะพึงเห็นได้ว่า ในขณะที่ต้องการหลับพักผ่อน เป็นเวลาที่ต้องการ
ความสงบใจ ถ้าใจไม่สงบผูกพันอยู่กับเรื่องต่าง ๆ อันทำให้เกิดความอยากได้บ้าง
ความโกรธแค้นขัดเคืองบ้าง ความหลงไหลอาลัยบ้าง กลุ่มรุมใจอยู่แล้วก็หลับไม่ลง
จนกว่าจะปล่อยวางกังวลต่าง ๆ ลงได้ ใจจึงสงบ ใจปล่อยเมื่อไร ก็หลับเมื่อนั้น
กล่าวคือใจปล่อยอารมณ์เมื่อใดก็หลับลงได้เมื่อนั้น ยังยึดอารมณ์อยู่ ก็ยังหลับไม่ลง
การปล่อยอารมณ์ลงได้นั้นแหละ เป็นความสงบซึ่งจิตใจต้องการ วันหนึ่ง ๆ เป็นเวลา
ไม่น้อย ความอยู่ด้วยเรื่องอะระบกวททั้งหลายนั้น คนเราทนได้นานบ้าง เร็วบ้าง
และที่จะให้อยู่กับเรื่องอะระบกวททั้งหลายตลอดวัน ตลอดคืน แม้วันเดียวคืนเดียว
ก็ยอมอยู่ไม่ได้ เมื่อความต้องการของคนต้องการความสงบดังนี้ พระพุทธเจ้าสอนธรรม
ก็สอนให้ปฏิบัติเพื่อให้พบความสงบ อันเป็นความสงบอย่างยิ่ง เป็นความสงบด้วยปัญญา
คือความรู้นั่นเอง เป็นการสอนให้สอดคล้องต้องกับธรรมชาติที่ต้องการของคน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้สนใจมาฟังธรรมบ้าง แม้เป็นครั้งคราว ย่อมจะได้ทราบ
วิธีสำหรับที่จะทำจิตใจของตนเองให้พบกับความสงบ อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง เป็นการ
สร้างความสุขอย่างยิ่งให้บังเกิดขึ้นแก่ตนเองนั่นเอง ลองพิจารณาดูให้ดี ความสงบชั้น
แรกซึ่งเกิดขึ้นจากศีล คือความงดเว้นจากความประพฤติที่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น
ให้เดือดร้อน ดังที่บัญญัติไว้ให้เว้นในศีลห้า ในเมื่อจิตใจของตนเองได้ จะได้พบกับความ
สงบชั้นหนึ่ง เป็นความสงบภัยสงบแหว นับว่าเป็นสาระแก่นสารของชีวิตชั้นหนึ่ง
และเมื่อได้หัดปฏิบัติฝึกสมาธิตั้งจิตมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียวได้ วันหนึ่งแม้เพียงเล็กน้อย
ใจได้พบกับความสงบ ความวุ่นวาย ความปล่อย ความวาง บังเกิดเป็นความว่างใจขึ้น
ก็เป็นความสงบอีกชั้นหนึ่ง ก็คือความสุข และยังได้ อบรมปัญญา คือความรู้ที่เข้าถึง
สัจจะที่เป็นตัวความจริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการพิจารณาความเกิดความ
ดับของสิ่งทั้งหลาย ตลอดจนถึงชีวิตนี้เอง ทุก ๆ สิ่ง เป็นสิ่งที่มีเกิดมีดับทั้งสิ้น ไม่มี
อะไรที่เป็นของเที่ยง เป็นของตั้งอยู่คงอยู่ และที่จะเป็นตัวตนเป็นของเราเป็นเราอย่าง

แท้จริง ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องสิ้นไปเสื่อมไปทั้งนั้น ปลงลงไปคือสัจจะ ความจริงดังนี้ด้วย ปัญญา คือความที่เข้าถึง จะทำให้เกิดความปล่อยวางจากความยึดถือทั้งหลาย ใจที่กระวนกระวายก็จะสงบลงไป นี่เป็นความสุขขั้นหนึ่งอันเกิดความสงบเป็นความสงบด้วยปัญญา

ความสงบด้วยปัญญานี้ ละเอียดกว่าความสงบด้วยสมาธิ ความสงบด้วยสมาธิ ละเอียดกว่าความสงบด้วยศีล และความสงบนี้เองเป็นตัววิมุตติ คือความหลุดพ้น เพราะว่าจะสงบได้ ก็ต้องมีความหลุดพ้นจากสิ่งที่มีมาก่อวนให้เกิดความไม่สงบ เช่นว่า ใจจะงัดวันได้ไม่ประพาศติเบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน เช่นว่าโกรธใครขึ้นมา อยากไปฆ่าเขาเสียอยากจะไปประหารเขาเสีย ก็อดใจตัวเองได้ ดังนี้เป็นศีล จิตก็พ้นจากความคิดที่จะไปฆ่าเขาอันเป็นตัวกิเลส คือพ้นจากความโกรธนั่นเอง นี่แหละเป็นวิมุตติคือความหลุดพ้น และเมื่อพ้นจากความโกรธ ก็ดับความโกรธเสียได้ ก็ดับอกุศลธรรมต่าง ๆ ได้ เมื่อดับอกุศลธรรมต่าง ๆ ได้ ก็ดับในภยในเวรต่าง ๆ ได้

คราวนี้ ความสงบที่เกิดจากสมาธินั้น จิตจะเกิดจากอารมณ์ที่มาเกาะเกี่ยวใจ ให้น่วนวายทั้งหลาย จิตก็จะพ้นจากบรรดาความรู้สึกลต่าง ๆ อันเป็นเครื่องกั้น เช่น ความรู้สึกในทางโลก ทางโกรธ ทางหลง ที่มาทำใจให้กลุ้มกลัดนั้น จิตก็จะพ้นได้ ความสงบที่เกิดทางปัญญานั้น จิตก็พ้นจากความยึดถือเกี่ยวเกาะ และความดิ้นกระวนกระวายทั้งหลาย ดังนี้เป็นวิมุตติ คือความหลุดพ้น หากจะมีผู้เข้าใจว่า วิมุตติ คือความหลุดพ้น เป็นผลเกินเอื้อมของคนสามัญทั่วไป คนที่รับราชการ เป็นข้าราชการ หรือเป็นพ่อค้า ประชาชนจะปฏิบัติให้ถึงวิมุตติ ความหลุดพ้นไม่ได้ ความเข้าใจดังนี้ เป็นความเข้าใจไม่ถูกหมด จริงอยู่จะปฏิบัติให้พบวิมุตติคือความหลุดพ้นอันเป็นขั้นสูงสุดไม่ได้ แต่ว่าปฏิบัติให้พบวิมุตติอันเป็นขั้นสามัญได้ ก็คือ ความที่จิตใจพ้นได้ ดับได้ สงบลงได้ด้วยการปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา แม้อย่างสามัญดังกล่าวแล้วนั้นแหละ เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะได้พบกับความสุข เป็นข้าราชการ ก็จะได้พบกับความสุขในราชการ เป็นพ่อค้า ก็ได้พบกับความสุขในกิจการที่ทำ เป็นประชาชน ก็จะได้รับความสุขในความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไป เพราะว่ารู้จักจิตใจของตัวเอง ทำใจของตัวเองให้พ้นจากเครื่องเศร้าหมองเหล่านี้ได้ เพราะว่าการอยู่ในหมู่มชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นหมู่มไหน ก็จำที่ต้องพบกับเหตุการณ์ทั้งหลายโดยรอบ เหตุการณ์เหล่านั้นมีเป็นอันมาก ที่เป็นเครื่องยังใจให้

เกิดความโลภอยากได้บ้าง ให้เกิดความโกรธแค้น ชัดเคืองบ้าง ให้เกิดความหลงใหลบ้าง
 เมื่อเป็นเครื่องยั่วใจให้เกิดความโลภอยากได้ ถ้าหากว่าไม่มีธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา
 ดังกล่าวเป็นเกราะกันใจของตัวไว้ เครื่องยั่วให้เกิดความโลภนั้นเอง ก็จะดึงใจให้โลภ
 แล้วก็ดึงความประพฤติให้ปฏิบัติไปตามความโลภ ทำให้ต้องประพฤติดุจจริตต่าง ๆ
 ส่วนสิ่งที่ยั่วชวนใจให้เกิดความโกรธ ก็เช่นเดียวกัน ก็จะดึงใจให้โกรธ และตั้งกรรมให้
 เกิดความประทุษร้าย เช่น ประทุษกรรมขึ้น เครื่องยั่วชวนใจให้เกิดความหลงเช่น
 เดียวกัน ก็มีอยู่เป็นอันมาก เป็นต้นว่า เสียงสรรเสริญเยินยอ คนยิ่งเป็นใหญ่ก็ยังมีผู้
 สรรเสริญเยินยอมาก และที่เขามาเยินยอด้วยความต้องการที่จะให้ผู้ใหญ่รักเขา พอใจเขา
 ดังนี้ก็มี และเมื่อหลงไปในคำที่เยินยอเสียแล้วก็เกิดความลืมหืมนี้กว่าดีและวิเศษกว่า
 ไปตามที่เขาเยินยอนั้นก็เลยเสียไป หรือบางที่เขาไม่ได้มาเยินยอ เขามาแกล้งว่า
 เพื่อจะให้หลง โกรธ หรือว่าหลงเข้าใจผิดในคนใดคนหนึ่ง เช่นว่าเขาต้องการจะทำลาย
 คน ๆ หนึ่ง ก็มาพูดยุให้เห็นว่าคนนั้นไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ มุ่งร้ายอย่างนั้นอย่างนี้
 ดังนี้แล้ว ถ้าหลงเชื่อไป ก็เกิดความเสียเช่นเดียวกัน นี่เป็นเรื่องความหลง เพราะฉะนั้น
 ถ้าไม่มี เกราะคือศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องรักษาใจอยู่แล้ว เรื่องเหล่านี้ก็จะดึงใจ
 ให้หลงไปได้ เมื่อหลงไปแล้ว ก็ทำให้ปฏิบัติผิดต่าง ๆ ไป ตามอำนาจของความหลง
 เรื่องต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยรอบก็มีอยู่เป็นอันมาก อันเป็นเครื่องยั่วให้เกิดความโลภ
 โกรธ หลงดังกล่าวนี้

เพราะฉะนั้น บุคคลจึงจำที่จะต้องมึธรรม เป็นเกราะป้องกันใจของตนเอง
 ดังที่ยกกล่าวในที่นี้ ก็คือศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา
 ถ้าหากว่าไม่มีหลักธรรมเป็นที่ระคับระคองใจ รักษาใจอยู่แล้ว ก็จะต้องเป็นใจที่โลภ
 ไปเสียแล้ว โกรธไปเสียแล้ว หลงไปเสียแล้ว กรรมคือการทำงานที่ประกอบกระทำออก
 ไปด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้น ก็จะกลายเป็นทุจริต กลายเป็น
 อุกุศลต่าง ๆ ก่อความเดือดร้อนให้บังเกิดขึ้นแก่ตัวเองด้วย ให้บังเกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วย

เพราะฉะนั้น การที่มาสเนใจฟังธรรม และปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า ให้มี
 ศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นในตัว ย่อมจะเป็นเครื่องรักษาตัวเองให้พ้นจากบรรดาอันตราย
 ทั้งหลายดังกล่าวในโลก

อันจิตใจที่มีเครื่องแวดล้อมเป็นอันตรายต่าง ๆ ดังกล่าวบรรดาที่มีอยู่ในโลก ก็เช่นเดียวกับร่างกาย อันร่างกายคนเรานี้ แวดล้อมอยู่ด้วยเชื้อโรคต่าง ๆ เป็นอันมาก แต่ว่าร่างกายคนเรามีสุขภาพอนามัย มีกำลังต้านทานต่อเชื้อโรค เพราะฉะนั้น เชื้อโรคจึงเข้าไปทำอันตรายแก่ร่างกายก่อให้เกิดโรคขึ้นไม่ได้ ในเวลาใดที่ร่างกายอ่อนแอ เชื้อโรคต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยรอบ ก็เข้าไปทำอันตรายต่อร่างกาย ก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้ ในบางครั้ง เช่นในเวลาที่เกิดโรคหิวาต์ก็ต้องมีการฉีดวัคซีน สำหรับที่จะทำร่างกาย ให้เกิดกำลังต่อต้านต่อโรค ฉะนั้นจิตใจที่มีธรรมเป็นกำลังอุปการะ อุดหนุนอยู่ ย่อมเป็นจิตใจที่มีกำลัง มีสุขภาพอนามัยที่จะต่อต้านเชื้อโรคต่าง ๆ คือ กิเลสต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยรอบ ย่อมเข้ามาทำอันตรายกับจิตใจไม่ได้ แต่เมื่อใดจิตใจอ่อนแอลงไป ธรรมก็เป็นกำลังต้านทานอ่อนกำลัง สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องยั่วเย้าทั้งหลายก็เข้าไปทำอันตรายแก่จิตใจ ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง

ฉะนั้น จึงสมควรที่จะอบรมธรรมสำหรับที่จะไปบำรุงใจ ให้เกิดสติปัญญา หรือให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องต่อต้านกับกระแสของโลก หรือกระแสของ กิเลสทั้งหลายดังกล่าวแล้ว และโดยเฉพาะปัญญานั้น นอกจากมีความหมายถึง ความรู้ เข้าถึงสัจจะดังกล่าวคือมองเห็นความเกิดดับ อันเป็นเครื่องระงับความยึดถือ ความ ดิ้นรน กระวนกระวายของใจดังกล่าวแล้ว ยังมีความหมายถึงถึงจักษุความรู้ทั่วถึง แม้ที่เป็น สามัญสำนึกทั่วไป และหมายถึงความรู้ทั่วถึง การเปรียบเทียบทั่ว ๆ ไปอีกด้วย อันนี้ แหละเป็นคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์เรา เพราะว่ามีมนุษย์เรานั้น ได้ชื่อว่า “มนุษย์” ที่แปลว่า “ผู้มีจิตใจสูง” ใจอันนี้แปลมาจากคำว่า “มณะ” และคำว่า “มณะ” เองนั้น อีกอย่างหนึ่ง แปลว่าความรู้ เพราะฉะนั้น ใจก็คือความรู้ มีใจสูง ก็คือมีความรู้สูงซึ่ง สัตว์เดรัจฉานไม่มี ดังจะพึงเห็นได้ว่า ตั้งแต่โบราณกาลมา สัตว์เดรัจฉานเกิดมาในโลกนี้ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงขึ้น มีความรู้เท่าที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมา ไม่มีความรู้ที่ยิ่งขึ้นไป กว่านั้น อย่างสุนัข แมว กระบือ วัว แมววานร ซึ่งมีร่างกายคล้ายมนุษย์มาก ตั้งแต่ โบราณกาลมาเป็นอยู่อย่างไร ในบัดนี้ก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม, อารยธรรม, ศาสนา, ศึกษา” อะไรทั้งนั้น คงเป็นวานร คงเป็นสุนัข คงเป็นแมวเป็นต้น เหมือนอย่างเดิม แต่ว่ามนุษย์เรานั้นมีความเจริญขึ้นเป็นอันมาก ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ คือตั้งแต่เป็น คนป่ามา ก็มาเป็นคนเมือง มีสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” หรือ “อารยธรรม,

วัฒนธรรม” มีศาสนา รู้จักรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้าน เป็นเมืองมีรัฐบาลปกครอง มีกฎหมาย และสร้างสรรค์ความเจริญต่าง ๆ ขึ้นอีกเป็นอันมาก นี้ด้วยอาณาภาพเพียงสิ่งเดียว คือ ปัญญา เท่านั้น

เพราะฉะนั้น เมื่อทุก ๆ คนได้มาคำนึงถึงสิ่งนี้ว่า เรามีจิตประเสริฐคือปัญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็อย่าผลอปัญญา ให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา ตั้งต้นแต่ว่า อะไรดีอะไรชั่ว นี้แหละเป็นพื้นฐานข้อแรก

คนเราเมื่อมีปัญหา รู้จักเทียบเคียงว่า อะไรดีอะไรชั่ว เป็นพื้นฐานขั้นแรก ดังนี้แล้วจะเจริญปัญญายิ่งขึ้นต่อไป เป็นต้นว่า เงินหรือทรัพย์แก้วแหวนเงินทองกับความดีอันเรียกว่า “สุจริต” หรือศีลธรรมสองอย่างนี้ อันไหนจะดี อันไหนจะไม่ดี อันที่จริงนั้นทุก ๆ คนก็ต้องการ เช่นต้องการแก้วแหวนเงินทองด้วยกันทั้งนั้น ไม่ใช่ว่าไม่ต้อง เพราะจำเป็นต้องใช้ แต่คราวนี้ ในเมื่อต้องแลกกัน คือจะต้องทำความชั่วจึงจะได้เงินมา ปัญญาเท่านั้นจะเป็นเครื่องชี้ได้ว่าเงินดีกว่า หรือว่าการไม่ทำความชั่วรักษาความดีไว้ดีกว่า โดยที่สิ่งที่เรียกว่าดีนั้นอยู่ที่ไหน อยู่ที่วัตถุอันเป็นเงิน หรือว่าอยู่ที่สิ่งที่ไม่ใช่วัตถุอันเรียกว่าความดี มีปัญญาเท่านั้นจะเป็นเครื่องชี้ และปัญญาที่จะเป็นเครื่องชี้แบบนี้ ก็จะเป็นปัญญาที่มีความสงบอยู่อย่างตามสมควร ถ้าจิตใจไม่สงบ คือว่าถูกความโลภครอบงำเสียแล้ว ก็จะไม่ชี้ว่า ความดีนั้นดีกว่าทรัพย์ เพราะว่าผู้ที่ชี้ขึ้นนั้นคือความโลภ เมื่อความโลภชี้ความโลภที่ไหนจะไปชี้ว่าความดีดีกว่าทรัพย์ ความโลภก็จะบอกว่าทรัพย์ดีกว่า อันนี้เป็นธรรมดา

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะชี้ได้ถูกต้อง จึงต้องเป็นปัญญาที่มีในขณะที่จิตใจมีความสงบ จึงจะบังเกิดความเที่ยงธรรม เหมือนดังผู้พิพากษาที่จะตัดสินคดี โดยยุติธรรมนั้น ต้องมีจิตใจเที่ยงธรรม ถ้าหากว่าไปชอบข้างหนึ่ง ตัดสินไปด้วยความชอบความเที่ยงธรรม ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ จิตใจก็เช่นเดียวกัน อันนี้เป็นข้อสำคัญ ก็ขอฝากให้ทุกคนคิดว่า ในความดีหรือความชั่วนั้น อะไรเป็นตัวความดีกันแน่ อะไรเป็นตัวความชั่วนั้นแน่ คิดดูให้ตีว่าความดี ความชั่วนั้นอยู่ที่ไหน เมื่อเห็นว่าอยู่ที่ทรัพย์ก็ต้องว่าทรัพย์ดีกว่านั่นเอง

คนเรานั้นมีใจสูง ก็คือมีปัญญาที่จะรู้จักวินิจฉัยได้โดยไม่ผิด ได้โดยถูกต้อง ได้โดยยุติธรรม และเมื่อเห็นว่าความดีนั้นแหละเป็นสิ่งที่ดีกว่าทรัพย์ ความดีอยู่ที่ความดี ไม่ได้อยู่ที่ทรัพย์ ปัญญาที่จะตัดสินใจแนบแน่นดังนี้ จะเป็นเครื่องรักษาบุคคลให้เว้นจากความชั่วได้ ให้รักษาความดีไว้ได้ และเมื่อได้มีปัญญาในขั้นสามนี้ เป็นขั้นแรกแล้ว ปัญญาในขั้นที่จะเข้าถึงสัจจะที่สูงขึ้นไปจึงจะบังเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้พิจารณาในเรื่องปัญหานี้ให้ดี และเราทุก ๆ คนที่ว่าเป็นมนุษย์กันอยู่นี้มีอารยธรรม มีวัฒนธรรม มีศาสนาต่าง ๆ ก็ด้วยอำนาจของปัญญา ถ้าผลของปัญญาไปเสียแล้ว ก็จะลดภาวะของคนลงไปสู่สภาพที่เสื่อมทราม และที่เป็นอันตราย

ก็ขอให้ทุก ๆ ท่านได้เจริญด้วยธรรมตามสมควร เพื่อให้มีธรรมเป็นกำลังใจ ที่จะรักษาใจของตนเองให้มีความสุขสวัสดิ เพื่อดำเนินกิจการทั้งหลายอยู่ในโลกโดยสวัสดิ

ในที่สุตนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่านให้มีความสุขความเจริญทั่วกันเทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง เถระ ๒ ประเภท

ขอประทานโอกาสพระเถระ

กระผมได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัทในภาคนี้ จึงได้เดินทางมา และได้รับการต้อนรับจากพระเถระานุเถระภิกษุสามเณรในที่นี้ มีพระเถระเจ้าคณะจังหวัด เป็นประธาน และพุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ก็ขอแสดงความขอบคุณในการจัดต้อนรับ ด้วยอหยาศัยไมตรีจิตอันดีเยี่ยม และก็มี ความปีติโสมนัสที่ได้เห็นเพื่อนสหธรรมิกภิกษุสามเณรผู้เดินทางมาจากวัดต่าง ๆ มาประชุมกันอยู่ในที่นี้ พร้อมทั้งพุทธบริษัทผู้ติดตามทั้งหลาย

กิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนี้ ตามที่ท่านเลขาเจ้าคณะจังหวัดได้อ่านให้ฟัง ก็เป็นที่ประทับใจว่า ได้มีวัด มีเจ้าคณะ เจ้าอาวาส มีพระภิกษุสามเณรตลอดจนถึงถาวรวัตถุ นับว่า เป็นหลักฐานมั่นคง ทั้งนี้ ก็ด้วยอาศัยบารมีของท่านบูรพาจารย์ในภาคนี้ ตลอดจนมาถึงท่านปัจจุบันนาจารย์ มีท่านเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้น ซึ่งได้ดำรงมั่นเป็นหลักใจ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและ ประชาชนทั่วไป

^๑ แสดงแก่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์
วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ในโอกาสนี้ที่ไม่มีสิ่งอื่นใดที่อาจจะแสดงเป็นปฏิการได้ยิ่งไปกว่าการกล่าวธรรมพอบเป็นสัมโมทนียกถา เพราะว่ากรกล่าวธรรมในที่นี้ ได้กล่าวในที่เฉพาะหน้าพระเถระผู้ทรงการปฏิบัติถึง ๒ ท่าน คือท่านเจ้าคุณรัตนกรวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัด และท่านเจ้าคุณราชสุทธาจารย์ และนอกจากนี้ ก็ยังมีท่านผู้ทรงการปฏิบัติรูปอื่นอีก เพราะฉะนั้น จึงขอกกล่าวในฐานะเป็นสัมโมทนียกถา เป็นที่ตั้งแห่งความบันเทิง สำหรับเป็นเครื่องระลึกถึงซึ่งกันและกันตามสมควร และก็จะขอกกล่าวไปตามความรู้สึก

ภาระของเราทั้งหลาย เป็นภาระหนักทางจิตใจ ไม่ใช่ทางกายเท่านั้น ไม่ใช่จิตใจ ไม่ใช่ทางกายเท่าไร ส่วนภาระของชาวบ้านนั้น เป็นภาระหนักมากกว่าทางจิตใจ เพราะฉะนั้น ถ้าดูอย่างผิวเผินจะเห็นว่าพระภิกษุสามเณร ที่เข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ถ้าจำพวกที่เล่าเรียนศึกษาเป็นฝ่ายคันถธุระ ก็ย่อมจะได้เห็นกิริยาที่ทำการเรียนต่าง ๆ เช่นว่าการท่องบ่น การอ่านหนังสือ การไปโรงเรียน แต่ว่าสำหรับท่านผู้ปฏิบัติในวิปัสสนาธุระ จะมองเห็นเหมือนอย่างว่า ท่านอยู่เฉย ๆ ไม่ทำอะไร บางทีก็นั่งหลับตาอยู่เฉย ๆ บางทีก็หายเข้าไปในถ้ำในป่า คล้าย ๆ กับว่า เกียจคร้าน เป็นอย่างยิ่งไม่ทำอะไร แต่ความจริงนั้น ท่านผู้ปฏิบัติในวิปัสสนาธุระ ต้องทำงานหนักอีกอย่างหนึ่ง คืองานที่ต่อสู้อกิเลสทางใจ พากเพียรเผากิเลสทางใจ อันนี้แหละที่เรียกว่าการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญตบะของฤๅษีโยคะนั้น มีการเผาภายนอก คือก่อไฟเผา เรียกว่าบูชาไฟ ส่วนการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนานั้น ก็เผาเหมือนกัน แต่ว่าเผากิเลสทางใจ ท่านผู้ปฏิบัติวิปัสสนาธุระ ย่อมมีความพากเพียรเผากิเลสทางใจอยู่ดังนี้ จึงไม่มีใครเห็น เพราะฉะนั้น เมื่อไม่เข้าใจจึงเห็นว่า เหมือนไม่ทำอะไร แต่ความจริงนั้นต้องทำงานหนักมาก เพราะว่ากิเลสนี้ ถ้าหากว่าไม่เพียรเผามันเสียมันก็เผาใจเราให้เดือดร้อน สำหรับชาวบ้านนั้น ไม่ต้องเพียรเผากิเลสให้มากนัก เพราะว่ายังการปฏิบัติอำนาจตามกิเลส คือว่าตามใจกิเลส ไม่ได้ฝืนกิเลสสักเท่าไร เพียงแต่เป็นว่า ควบคุมให้อยู่ในหลักของศีลธรรมตามสมควร เช่น ว่าให้อยู่ในหลักของศีล ๕ โลภอยากได้อะไรใคร ก็อย่าไปลักเขา ให้ตั้งหน้าทำมาหากินทำเอา อยากรจะมีครอบครัวตั้งบ้านเรือนให้เป็นหลักฐาน ก็ปฏิบัติให้ถูกต้อง เข้าตามตรอกออกทางประตู และก็เลี้ยงดูกัน นับถือยกย่องกัน ไม่นอกใจกัน ดังนี้เป็นต้น แปลว่า ไม่ต้องเผากิเลสมากนัก อำนาจตามกิเลสได้ เพียงแต่ควบคุมให้อยู่ในกรอบของศีลเท่านั้นก็พอเป็นไป

ได้ แต่ว่าเป็นพระนั้น ต้องรักษาศีลเป็นอันมาก ต้องมีปาฏิโมกข์สังวร ๒๒๗ ข้อ ต้องมีอินทริยสังวร คือสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ต้องมีอาชีวะปาริสุทธิ การเลี้ยงชีพให้บริสุทธิ์ และต้องมีปัจจัยนิสสิตศีล ศีลที่อาศัยปัจจัย คือต้องพิจารณาปัจจัย ๔ แล้วบริโศค ข้อปฏิบัติเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อปฏิบัติที่ฝ่าฝืนกิเลส กิเลสที่เคยปกครองใจ อยู่มานาน เหมือนอย่างเป็นเจ้าของเข้าครอง ครั้นถูกพระมาปฏิบัติฝ่าฝืน คล้าย ๆ กับว่าเป็นกบฏต่อกิเลสเข้า กิเลสก็ต้องกริ้วก็ต้องโกรธ ต้องหาทางเอาพระลงให้ได้ เพราะฉะนั้น พระจึงต้องมีตบะ คือเพียรเผากิเลส ต้องต่อสู้กิเลสนั่นเอง ต่อสู้กิเลสทางใจ

ตบะที่สำคัญนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสชี้เอาไว้คือศีติคชาขันติ ความทนคือความที่ทนทาน กล่าวคือ ต้องปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีขันติอดทน อดทนต่อราคะ โทสะ โมหะ จนจิตใจทนทาน ไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจของกิเลสเหล่านี้ เมื่อจิตใจมีความทนทาน ได้มาก กิเลสก็ต้องถอยไป ไม่อาจมารังควาญได้ นี่แหละเป็นตบะของพระ และแม้ชาวบ้าน เมื่อมีตบะดังนี้ ก็ย่อมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมให้ยิ่งขึ้นไปได้ อันการปฏิบัติในขันตินั้น ที่แรกก็จะต้องหัดอดทน ที่ว่าอดทนนั้น ก็หมายความว่า อาการที่กำลังทางจิตใจยังมี คืออาการที่จิตใจกำเริบขึ้นด้วยอำนาจของราคะ โทสะ โมหะ ยังมี จึงต้องทนเอาไว้ เหมือนอย่างว่า เมื่อตากแดด ความร้อนก็เข้ามาต้องกาย ต้องถูกความร้อน ความร้อนมี ก็ต้องทนร้อนไว้ จึงจะทำการงานกล้าแดดได้ ฉนใดก็ดี ในการปฏิบัติทำขันตินั้น ที่แรกก็ต้องหัดอดทนดังนี้ และเมื่อได้หัดอดทน ไปจนลงตัวแล้ว ความอดทนนี้จะกลายเป็นความทนทาน ที่เรียกว่า “ศีติคชาขันติ” จนถึงไม่หวั่นไหวไปด้วยอำนาจของกิเลส ท่านที่ปฏิบัติจนถึงไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจ กิเลสดังนี้แหละ จึงจะชื่อว่าเป็น “พระเถระ” ผู้มั่นคงโดยธรรม

อันพระเถระนี้ มีอยู่ ๒ อย่าง เถระตามวินัย กับเถระตามธรรม เถระตามวินัยนั้นตั้งแต่พรรษา ๑๐ ขึ้นไป ท่านก็ทรงยกขึ้นให้เป็นเถระ นี้เป็นเถระทางวินัย ส่วนเถระทางธรรม จะต้องเป็นผู้มีจิตใจไม่หวั่นไหวไปด้วยอำนาจของกิเลส จึงจะชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงอยู่ในพระพุทธศาสนา และก็พึงทราบไว้ เมื่อปฏิบัติหัดอดทนไปโดยลำดับ ดังนี้ ย่อมได้รับผลของขันติ อันนับว่าเป็นตัวตบะ คือธรรมเป็นเครื่องแผดเผาตบะ อย่างยิ่ง คือนิพพาน

นิพพานนั้น เข้าใจกันว่า เป็นธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา บางทีก็เข้าใจกันว่า เป็นธรรมสุดเอี่ยม เมื่อเป็นดังนี้ ก็ทำให้ไม่สนใจในนิพพานไม่มุ่งนิพพาน ความเข้าใจ ดังนี้ เห็นว่าเป็นความเข้าใจผิด แม้นิพพานอันเป็นธรรมสูงสุด จะหมายถึงธรรมเป็นที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งสิ้น คือเป็นความดับกิเลสกองทุกข์ทั้งหมด ไม่มีกิเลสและทุกข์เหลืออยู่

ลักษณะของนิพพานอันเป็นธรรมสูงสุดดังกล่าวนี้ ก็เป็นการกล่าวที่เห็นว่าไม่ผิด นิพพานย่อมมีลักษณะดังนี้ เป็นธรรมที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา และทุก ๆ คน ผู้ปฏิบัติพระพุทธศาสนา ก็ควรจะมีมุ่งนิพพาน โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณร เมื่อเข้ามาบวชเรียน ก็ควรเป็นผู้มีอุทิศฐานใจมุ่งต่อนิพพาน และปฏิบัติให้บ่าหน้าไปสู่นิพพาน แม้ว่า พระนิพพาน จะอยู่ไกลที่สุด แต่ปฏิบัติบ่าหน้าไปสู่พระนิพพานแล้ว แม้เดินเข้าไปสู่พระนิพพานที่ละก้าว ๆ ก็ย่อมจะถึงพระนิพพานได้ในที่สุด แต่ถ้าไม่ปฏิบัติบ่าหน้าไปสู่พระนิพพาน แต่ปฏิบัติหันหลังให้พระนิพพาน ก็ยิ่งจะเดินห่างพระนิพพานออกไป เพราะฉะนั้น หน้าทีของทุก ๆ คน จึงควรปฏิบัติมุ่งพระนิพพาน ปฏิบัติให้บ่าหน้าไปสู่พระนิพพาน ไม่ใช่ปฏิบัติให้หันหลังให้แก่พระนิพพาน ต้องมีพระนิพพานเป็นจุดสำคัญ เป็นที่มุ่งหมาย แม้ในโบราณกาล คนไทยเราก็ได้มีความเข้าใจถูกต้องต่อจุดหมายอันนี้ เมื่อให้ท่านรักษาศีลอะไร จึงมักจะอุทิศฐานใจ กันอยู่เสมอว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ” จึงเป็นปัจจัยที่บรรลุนิพพาน ดังนี้ แม้นในคำของขอบวชแต่โบราณ ก็มีระบุ “นิพพานสัจฉิกถณตถาย” เพื่อประโยชน์แก่การกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ดังนี้

เพราะฉะนั้น เมื่อเราต่างได้มีพระนิพพานเป็นจุดที่มุ่งหมายอยู่ แม้ว่า จะยังอยู่ห่างไกลเพียงไรก็ตาม การปฏิบัติ ย่อมจะปฏิบัติไปตามทางสู่พระนิพพานนั่นเอง กล่าวคือผู้ปฏิบัติอยู่ในศีล สมานธิ ปัญญา หรือว่ามรรคมงคล ๘ หรือว่าในที่นี้ ก็ปฏิบัติหัดทำความอดทน อันเป็นตบะ ธรรมเป็นเครื่องแผดเผากิเลส คือคอยเผากิเลสในใจของตัวเองลงไป อย่าให้กิเลสมันเผาใจ เช่นว่า เมื่อโลกาโกรธหลงบังเกิดขึ้น ครอบงำใจ หรือ ราคะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นครอบงำใจ กิเลสเหล่านี้ก็จะเผาใจ จะนำใจนำบุคคลให้ปฏิบัติไปตามอำนาจของกิเลส เช่นว่า ให้ฆ่าเขาบ้าง ให้ลักของเขาบ้าง เป็นต้นดังนี้ ชื่อว่า “กิเลสเผาใจ” ผู้ปฏิบัติธรรมต้องปฏิบัติเผากิเลส คือไม่ยอมต่อกิเลส ปฏิบัติที่

จะทำลายกิเลสลงไป คือ โลก โกรธ หลง สงบจับด้วยอำนาจของศีล สมาธิ ปัญญา และเมื่อปฏิบัติดังนี้แล้ว กิเลสก็สู้ไม่ได้ กิเลสก็ต้องสงบ กิเลสก็ต้องระงับ ก็เป็นอันว่า ขณะกิเลสเผากิเลสให้พินาศไปได้ การปฏิบัติดังนี้แหละ ที่ละเล็กทีละน้อย เป็นการปฏิบัติที่อนุโลมต่อพระนิพพาน ให้เข้าใกล้พระนิพพานเข้าไป แต่ถ้าปฏิบัติตรงกันข้าม ก็เป็นการปฏิบัติหันหลังให้พระนิพพาน

เพราะฉะนั้น เราทั้งหลาย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จะเป็นผู้ที่ปฏิบัติได้เพียงใดก็ตาม ก็ควรมีความสำนึกที่จะปฏิบัติให้บ่าหน้าไปสู่พระนิพพาน ด้วยการปฏิบัติหัดอดทน เผากิเลสที่บังเกิดขึ้นทุก ๆ คราวดังกล่าว ควรปฏิบัติหันหลังให้พระนิพพาน คือปฏิบัติไปตามอำนาจของกิเลส เป็นทาสของกิเลส แม้ทีละเล็ก ทีละน้อย ดังนี้แหละ ชื่อว่าเราต่างมีพระนิพพานเป็นจุดที่มุ่งหมาย เป็นที่มุ่งบรรลुพระนิพพาน จึงเป็นธรรมสำคัญ สำคัญอย่างยิ่ง ที่ทุก ๆ คนจะต้องทราบ และจะต้องถือเป็นจุดที่มุ่งหมายแห่งสัมมาปฏิบัติของตนดังกล่าว

ในการปฏิบัติหัดอดทนเผากิเลสดังนี้ ก็ปฏิบัติไปในทางมรรคมืองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง ชื่อมรรคมืองค์ ๘ ก็ดี ศีล สมาธิ ปัญญาที่ดี ท่านพระอาจารย์ทั้งหลาย ท่านก็ได้อบรมสั่งสอนกันมา ในทุกสำนักอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ก็จะไม่กล่าวคือในเพียงแต่ปรารภเป็นแนวทางของสัมมาปฏิบัติ

เพราะฉะนั้น ธรรมกถาที่ได้ขออนุญาตพระเถระกล่าวพอเป็นสัมโมทนียกถานี้ จึงหวังว่าจะเป็นเครื่องทำให้เกิดความบันเทิง ยังให้เกิดความระลึกถึงซึ่งกันและกัน ในระหว่างเพื่อนสหธรรมิก และเพื่อนพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลทั้งหลาย จงอภิบาลรักษาท่านพระเถระานุเถระ พร้อมทั้งท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้บรรลุถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระพุทธานายิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง การปฏิบัติธรรม

พระเถรานุเถระทั้งหลาย

ได้มาเยี่ยมวัดนี้ จังหวัดนี้ และได้มาเยี่ยมนามัสการท่านพระเถระเจ้าคณะ
จังหวัด ได้รับการต้อนรับจากพระเถระพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรทุกท่านด้วยอหยาศัย
ไมตรีจิตอันดียิ่งก็ขอขอบพระคุณ

เราทั้งหลายต่างก็ได้เป็นพุทธสาวก เป็นพุทธบริษัทร่วมกัน จะเป็นบรรพชิต
คือผู้บวชก็ตาม เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม ก็รวมอยู่ในพุทธบริษัท และได้รับปฏิบัติตาม
พระธรรมวินัย อันเป็นตวับาทพระศาสนาด้วยกัน

พระพุทธานุชาตินั้น คนไทยเราได้รับนับถือมาเป็นเวลาช้านาน บัดนี้ก็ตกมา
ถึงเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้รับพระพุทธานุชาตินั้น นอกจากรับปฏิบัติแล้ว ยังรับมารักษาเอา
ไว้และสืบต่อไว้ด้วย ท่านเจ้าคณะจังหวัดและพระเถรานุเถระทั้งหลาย ก็ต้องรับภาระ
บริหารการพระศาสนา เพื่อความดำรงคงอยู่ของหมู่สงฆ์ และเพื่อเกื้อกูลพุทธบริษัท
ฝ่ายบริษัทเล่าก็ได้อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยลาภต่าง ๆ สำหรับให้พระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ ได้มี

^๑ แสดงแก่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ วัดมณีวนาราม อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

สัปปายะในอันที่จะได้ตั้งใจปฏิบัติศาสนกิจ และเมื่อทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันด้วยดีดังนี้แล้ว พระพุทธศาสนาก็ย่อมจะดำรงอยู่ คณะสงฆ์ก็ย่อมจะดำรงอยู่ พุทธบริษัทก็ย่อมจะดำรงอยู่ ประโยชน์สุขอันเกิดจากพุทธศาสนาก็ย่อมจะดำรงอยู่ และก็จะทำให้ชาติไทย เราได้รับประโยชน์สุขจากพระพุทธศาสนา ดังนี้มาแต่โบราณกาล

เพราะฉะนั้น คนไทยเราส่วนใหญ่ นับแต่องค์พระประมุข รัฐบาล และตลอด มาจนถึงคนไทยทั้งหลาย ได้รับปฏิบัติพระพุทธศาสนาทั้งปวงนี้ คณะสงฆ์ต้องเป็นหลัก ในการเป็นผู้นำ ภาระจึงตกอยู่แก่เจ้าคณะตามลำดับชั้น พร้อมทั้งภิกษุสามเณรทั้งปวง ที่ต้องช่วยกันธำรงพระพุทธศาสนาเอาไว้

เพราะฉะนั้น จึงเป็นที่อุ้่นใจว่าพุทธศาสนาของเรา พร้อมทั้งคณะสงฆ์ จะดำรง อยู่ได้ยั่งยืน

ในที่สุดนี้ ขออนุโมทนาสาธุการ และขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ได้ อภิบาลรักษาพระเถรานุเถระ ภิกษุ สามเณร ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกา ได้ประสบ ความสุขความเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่อง สันโดษ

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

อาตมภาพ ได้รับการกำหนดให้มาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัททั้งหลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ และรู้สึกเป็นสุขใจที่ได้มีโอกาสกล่าวธรรมในสมาคมนี้ อันประกอบด้วยข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน

โดยที่ที่ประชุมนี้ประกอบด้วยบุคคลหลายระดับ เพราะฉะนั้น การกล่าวธรรมกถาในที่นี้ จึงอาจจะบกพร่อง หรือไม่เหมาะสมไปบ้าง ฉะนั้น ถ้าจะมีการบกพร่อง หรือการไม่เหมาะสมแต่ประการใด ก็ขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลายได้อภัยให้ด้วย

จังหวัดอุบลราชธานีนี้ เป็นจังหวัดที่ปรากฏว่า มีความสงบ ประชาชนต่าง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม มีศรัทธาตั้งมั่นในพระศาสนา ใฝ่การศึกษา และได้มีคนดีเกิดขึ้นมาช่วยทะนุบำรุงให้มีความเจริญมาตั้งแต่ต้น ตลอดจนถึงได้ผู้ปกครอง ที่องค์พระมหากษัตริย์และรัฐบาลส่งมาเป็นคนดี มาทำความเจริญให้บังเกิดขึ้นสืบมาหลายรัชกาลจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าเมืองนี้ จะปรากฏตามประวัติว่า ได้ก่อตั้งขึ้นก่อนกรุงเทพฯ ไม่นานนัก โดยพระวอพระตาเป็นผู้นำประชาชนอพยพเข้ามา ตั้งแต่

^๑ แสดง แก่ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ ศาลาประชาคม จ.อุบลราชธานี
วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

นั้นมาจนถึงบัดนี้ ก็ปรากฏว่า ได้มีจำนวนประชาชนเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก บ้านเมืองเอง ก็มีความเจริญตั้งมั่นเป็นหลักฐาน และคนดี ผู้มีชาติกำเนิดในเมืองนี้ ที่มาช่วยสร้างสรรค์ ความเจริญขึ้นโดยลำดับมา ก็มีหลายท่าน กล่าวเฉพาะในฝ่ายพระ ก็เช่น ท่านเจ้าคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทมหาเถร) และเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ติสฺสมหาเถร) ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งได้มาช่วยทะนุบำรุง โดยเฉพาะการศึกษา อุดหนุน ให้ประชาชนสนใจในการศึกษา ทั้งในทางโลกและทางธรรม เป็นพื้นฐานแห่งความ เจริญทางการศึกษาสืบมาจนถึงปัจจุบัน แต่ว่า ก็มีเหตุผลอีกหลายอย่างที่ยังเกิดขึ้น ตามกาลตามสมัย อันควรที่เราทั้งหลายจะรับรู้ และร่วมมือกันรับส่วนที่จะนำความ เจริญมาให้ บัดออกไปซึ่งส่วนที่จะนำความเสื่อมมาให้ เพราะว่าในปัจจุบันนี้ ได้มีความ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นอันมาก และทุก ๆ บ้าน ทุก ๆ เมืองในประเทศไทยเรา ก็จำเป็นที่จะต้องติดต่อ สังคมสมาคมกับบุคคลต่างบ้านต่างเมือง จนถึงต่างประเทศ และขนบธรรมเนียม ความประพฤติต่าง ๆ ตลอดจนถึงความรู้ต่าง ๆ ก็จะต้องไหล เข้ามาจากภายนอก

เพราะฉะนั้น เราจึงจำเป็นที่จะต้องมึภูมิปัญญาสำหรับที่จะเลือกสรรรับไว้ หรือบุดออกไปดังกล่าว และโดยเฉพาะก็จำเป็นจะต้องมีหลักใจของตนเอง เป็นที่ ยึดเหนี่ยว เพื่อว่าจะได้ไม่เปลี่ยนใจไปเป็นคนอื่นโดยง่าย

อันสิ่งที่ไหลบ่าเข้ามานั้น ก็มีอยู่ไม่น้อย เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ในด้านความรู้ ในด้านการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญเป็นต้น แต่ก็มึอยู่เป็นอันมากที่เป็นไปใน ทางเสื่อม และสิ่งที่เป็นไปในทางเสื่อมนี้ ก็มักจะเป็นสิ่งที่โน้มน้อมจิตใจของตนให้หมุน ตามไปได้ง่าย และข้อสำคัญนั้น ความคิดความเห็นที่มาจากข้างนอก นอกบ้าน นอกเมือง หรือนอกประเทศก็ตามก็มึอยู่ไม่น้อย เป็นความคิดความเห็น ตลอดจนถึงความประพฤติ ที่ผิดต่อหลักพุทธศาสนา ผิดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของเราเอง ยกตัวอย่าง เป็นต้นว่า ความคิดเห็นที่ถือเสรีทางจิตใจ ไม่ยอมมึอยู่ในกรอบของศีลธรรมและประเพณี ที่ถือกันมา โดยที่ถือว่าศีลธรรมและประเพณีที่ถือกันมานั้นเป็นเครื่องทำให้เป็นทาส ทาสของศีลธรรม ทาสของประเพณี ไม่เป็นเสรีแก่ตน หลักเหล่านี้เป็นของล้ำสมัย ควรจะเลิกได้ คนเราควรจะปล่อยเสรีแก่จิตใจ เพื่อให้บรรลุความสุขตามที่ต้องการ ไม่ควรเพื่อจะจำกัดตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมของประเพณี

เพราะฉะนั้น บรรดาผู้ที่ถือเสรีทางจิตใจเหล่านี้ ซึ่งประพุดิตนไปทางที่ใจปรารถนา ดังเช่นที่บุคคลบางกลุ่มที่เป็นวัยรุ่นชายหญิง ปล่อยตนไปอย่างชนิดที่ไทยเราเรียกว่า “ซู้ซ่า” แต่ว่าเขาถือว่าดี ผู้ที่ว่าซู้ซ่านั้น เป็นคนครีไปเสียแล้ว เป็นคนเก่าเสียแล้ว ไม่ลืมาดูสมัยที่ดำเนินไปอยู่ และนอกจากนี้ ความกตัญญูตเวทีก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมี เพราะว่าเป็นธรรมเนียมโลกที่จะต้องสืบทอดกันไป หญิงชายที่เป็นสามีภรรยา ก็มีลูก และก็ต้องเลี้ยงลูก เมื่อลูกโตแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงพ่อแม่ ไม่จำเป็นที่จะต้องเลี้ยงพ่อแม่ เพราะว่าการสืบทอดกันมานั้น ก็เป็นการที่ส่งต่อกันลงไป สืบกันไปเท่านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องย้อนกลับขึ้น ดังที่เรา เรียกว่า ความกตัญญูตเวที และการที่จะไปสอนให้แม่เมตตา ปรารถนาที่จะให้บุคคลและสัตว์ทั้งหลายเป็นสุข จะไปแผ่ทำไม จะไปคิดให้เขาเป็นสุขทำไม เขามาเกี่ยวอะไรกับเรา เราจึงต้องแผ่ใจให้เขาเป็นสุข เรามีหน้าที่ที่จะต้องทำตัวเราเองให้เป็นสุขต่างหาก เขาก็มีหน้าที่ที่จะทำให้เขาเป็นสุข ต่างก็เป็นหน้าที่ของตนที่จะเอาธุระแก่ตนเอง

เพราะฉะนั้น เมื่อไปสอนเรื่องเมตตา ก็ไม่เข้าใจ และก็ไม่นับ ดังนี้เป็นต้น และยังมีอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ความคิดความเห็นตลอดจนถึงความประพุดิตดังกล่าวนี้ เมื่อการสังคม สมาคม การติดต่อกันระหว่างต่างบ้านต่างเมืองต่างประเทศง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ความถ่ายเทกันทางความคิด ความเห็นดังกล่าวนี้ ก็มาง่ายขึ้น แต่ธรรมดาว่าของที่ดีหรือส่วนที่ดีนั้น มักจะเป็นสิ่งที่รับยาก แต่ว่าทั้งง่าย ส่วนสิ่งที่เรียกว่าเป็นความชั่วต่าง ๆ เป็นความเสื่อมเสียต่าง ๆ นั้นมักจะรับง่าย และเมื่อรับเข้ามาแล้วก็มักจะทิ้งยาก ทั้งนี้เพราะอะไร ก็เพราะว่าคนเราทั่วไปนั้น เป็นหมู่ที่มีสิ่งที่เรียกว่า “กิเลส” ตรงกัน ไม่ว่าจะของไทย เป็นฝรั่ง เป็นแขก เป็นจีน หรือว่าเป็นชาติไหน สิ่งทีเรียกว่าเป็นกิเลส เป็นต้นว่า ตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากของใจ ราคะ ความติดความยินดี โลภะ ความโลภอยากได้ โทสะ ความโกรธแค้น ขัดเคือง โมหะ ความหลง เหล่านี้เป็นต้น มักจะมีตรงกัน ไทยก็มีตัณหา มีราคะ โทสะ โมหะ ฝรั่งก็มี แขกก็มี จีนก็มี กิเลสเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่จะเป็นเครื่องโน้มน้อมใจของตนไปให้รับง่าย ในสิ่งที่ เป็นของเสื่อม เป็นของชั่วทรมานทั้งหลาย แต่ว่าให้รับยาก ในส่วนที่เป็นของดี เป็นความดี แต่คราวนี้ความต่างกัน ของคนไทยเรากับของคนชาติอื่นอยู่ที่ว่า ไทยเรานั้นได้รับนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาได้สอนชี้แจงให้คนไทยเรา ได้รู้จัก

สิ่งที่เรียกว่าเป็น “กิเลส” มาตั้งแต่ติกดำบรรพ์ และก็ได้อสอนว่า อันตัวตัณหา ราคะ โลกะ โทสะ โมหะ เหล่านี้ ไม่ใช่เป็นเนื้อแท้ของจิตใจ เป็นกิเลส เพราะฉะนั้น อย่าไปตามกิเลส ถ้าไปตามกิเลสแล้ว พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกว่า “เป็นทาสของตัณหา” ดังที่เรียกว่า “ตณฺหาทาโส” เป็นทาสของตัณหา เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอน ให้ความคุมตัณหา ให้เป็นนายของตัณหา อย่าให้ตัณหาเป็นนาย ตลอดจนถึงให้กำจัด ตัณหาในที่สุด นี่เป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

หลักอันนี้เอง ที่ต่างจากหลักความคิดความเห็น ที่เราเรียกว่า นอกรีตนอกรอย ดังกล่าวมาข้างต้น เพราะว่าความคิดความเห็นนอกรีตนอกรอยนั้น เขาไม่มีสอนให้ตั้ง พระพุทธศาสนา แต่เขากลับสอนหรือกลับรับรองว่า ตัณหา หรือว่า ราคะ โทสะ โมหะนั้น มันเป็นอันเดียวกันกับจิตใจ เป็นตัวจิตใจ เพราะฉะนั้น เมื่อจิตใจมันอยาก อยากจะทำอะไรก็ต้องปฏิบัติไปตามจิตใจที่อยากนั้น จึงจะได้ความสุข เขาไม่สอนให้รู้จักแยก ดังในพระพุทธศาสนา อันนี้แหละ เป็นความต่างกันในระดับมูลฐาน ที่เราทั้งหลายผู้เป็น พุทธศาสนิกชน ควรจะต้องทราบเอาไว้ว่า เขาไม่สอนให้แยก แต่เขาสอนว่าเป็นอัน เดียวกัน ใจมันก็ต้องอยากนั้นอยากนี่ เป็นธรรมชาติของใจ เพราะฉะนั้น เมื่อต้องการ ความสุข ก็ต้องปล่อยไปตามความอยาก และผู้ที่ไม่ได้สอนให้รู้จักแยกดังนี้ ยังได้ถือ ลัทธิที่ผิดต่อไปจนถึงว่า เมื่อใจอยากอย่างไร ก็ต้องสนองความอยาก เช่นว่าอยากจะได้ อะไร แม้จะขโมยเขา ก็ไปขโมยเอาให้ได้ ใจอยากจะทำร้ายใคร จะฆ่าใคร ก็ต้องไป ทำร้ายเขา ไปฆ่าเขาให้ได้ ดังนี้ เป็นต้น การสนองความอยากดังนี้ เป็นความสุขขั้นสุดยอด ดังจะเรียกวานิพพานของเขา ความคิดเห็นดังนี้เป็นมิจฉานทิฎฐิต่อพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนว่า นั่นเป็นตัวกิเลส ซึ่งแยกออกจากจิตใจได้ และดับได้ ควบคุมได้ อันนี้แหละเป็นหลักสำคัญ เป็นหลักสำคัญในชั้นมูลฐานที่เราจะต้องรู้ และในขั้นต่อไป ก็ควรจะเข้าใจต่อไปว่า พระพุทธศาสนานั้นก็ได้สอนให้คนทั้งหมด ดับตัณหา เพราะว่ากันไปไม่ได้ แต่พระพุทธเจ้า ได้ทรงวางหลักกรรมไว้ สำหรับผู้ที่ มุ่งความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง เป็นความบริสุทธิ์สิ้นเชิง จะพึงปฏิบัติเพื่อดับตัณหาให้สิ้นเชิง ผู้ที่ดับตัณหาได้สิ้นเชิงดังนี้ เป็นพระอรหันต์ ผู้เสด็จในพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธเจ้า ก็ได้ทรงสอนผ่อนลงมาสำหรับสามัญชน ให้เป็นผู้ปฏิบัติควบคุมตัณหาให้เป็นนายของ ตัณหา โดยทรงวางหลักของศีลไว้เป็นขอบเขต และหลักของศีลนี้ ทุก ๆ คนก็ควรจะ

ทำความเข้าใจให้กว้าง อย่าให้แคบ ดังจะพึงเห็นได้ว่า ตัณหาคือความอยากของใจนั้น สามัญชนทุกคนต้องมี เมื่อมีความอยากได้ทรัพย์ เป็นตัณหาในทรัพย์ ก็ให้ประกอบสัมมาอาชีพะเลี้ยงชีวิตโดยชอบ แสวงหาเอา อย่าไปลักขโมยเขา เมื่อมีความอยากในทางที่จะสืบตระกูลต่อไป ก็ให้ปฏิบัติโดยชอบ อย่าไปประพฤติดูถูกเมียเขา ดังนี้ เป็นต้น คือว่าเมื่ออยาก ก็ต้องควบคุมความอยากให้ดำเนินไปตามทางที่ถูกต้อง และทางที่ถูกต้องนั้น ทางบ้านเมืองก็วางกฎหมายเอาไว้เป็นขอบเขต ทางศาสนาก็วางศีลเอาไว้เป็นขอบเขต เพราะฉะนั้น แม้จะอยากก็อยากไป แต่ปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมายของศีล ดังนี้แล้ว ก็เป็นการปฏิบัติชอบ ปฏิบัติดังนี้ ชื่อว่าปฏิบัติควบคุมตัณหา เป็นนายของตัณหา และก็พึงทราบไว้ว่า สันดานของคนเรานั้นต้องการผลสำเร็จ แต่ว่าไม่ต้องการทำเหตุให้เหน้อยอยาก ดังจะพึงเห็นได้ว่า อยากจะได้การถูกลอตเตอรี่ เป็นจำนวนเท่านั้นเท่านั้น ตลอดจนถึงการลักขโมยกัน เพราะความปรารถนาผลสำเร็จ ถ้าเป็นข้าวเขาก็ใส่ยุ้งเอาไว้แล้ว ถ้าเป็นเงินทองเขาก็รวบรวมไว้แล้ว ตัณหาในผลสำเร็จนี้ จึงทำให้คนขโมย เพราะว่ารวบรวมเอาที่เขาทำไว้แล้ว เป็นกอบเป็นกำแล้ว หรือแม้ว่านิสัยที่อยากถูกลอตเตอรี่ ขอโทษเถอะ อยากจะว่าอย่างเดียวกัน เป็นนิสัยขโมยอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ก็ต้องควบคุมตัณหาในผลสำเร็จอย่างนี้ อย่าไปตามใจมัน แต่ว่าส่งเสริมตัณหา นั้น ให้ไปอยากในการประกอบเหตุ คือทำเหตุ ที่จะบังเกิดผลเช่นนั้น นี้แหละเป็นหลักของพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น จึงมาถึงธรรมอีกข้อหนึ่ง ซึ่งก็อยากจะให้แก่ท่านทั้งหลายในที่นี้ คือ "ความสันโดษนี้" มีคนเข้าใจผิดกันมาก หว่านเป็นธรรมที่ทำให้ขาดความกระตือรือร้น จึงเป็นเครื่องฉุดรั้งความเจริญ จึงขอให้เข้าใจว่าความสันโดษนั้น ท่านสอนให้ใช้กับผลที่ได้ คือไม่ความยินดีพอใจในผลที่ได้ แต่ว่าการประกอบเหตุนั้น ท่านสอนไม่ให้ใช้สันโดษ ท่านสอนให้ใช้วิธีะคือความพากเพียรพยายาม คนเราขาดสันโดษ คือความพอใจในผลที่ได้ แต่มักจะไปสันโดษในเหตุ คือไม่อยากทำเหตุ แต่ว่าครั้นถึงผลแล้วไม่สันโดษในผลของตน จึงทำให้เกิดการลักขโมย หรือเกิดการแสวงหาในทางที่ผิด ขอให้ท่านทั้งหลายได้นึกตัวอย่างถึงบุคคลทั้งหลายที่นั่นอยู่ในที่ประชุมนี้เอง ทุก ๆ คนย่อมมีผลที่ได้ต่างกันทั้งนั้น ว่าถึงข้าราชการเงินเดือนที่ได้ต่างกัน ตั้งแต่ระดับสูงสุด จนถึงระดับต่ำสุด สมมติว่าเช่นเป็นภารโรงเป็นคนขับรถ หรือแม้ว่าเป็นคนกวาดถนนหนทาง เก็บขยะมูลฝอย นี้ก็รายได้ระดับหนึ่ง มาจนถึงขั้นท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ก็มีผลที่ได้อีกระดับหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ หาก

จะถามว่าพระพุทธศาสนาสอนอย่างไร อันเกี่ยวแก่ผลเท่านี้ ก็ตอบได้ว่าพระพุทธศาสนา สอนให้สันโดษในผล ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้เงินเท่าไร ท่านก็พอใจขึ้นเงินเดือนของท่าน ลงมาจนถึงคนขับรถ ภารโรง คนกวาดถนน ได้ค่าจ้างได้เงินเดือน เดือนละเท่าไร วันละเท่าไร ก็ยินดีในผลที่ตนได้ นี่พระพุทธศาสนาสอนให้สันโดษอย่างนี้ แต่คราวนี้ สมมติว่า คนที่มีรายได้น้อย ไม่ยินดีในผลของตน ไปมองชะเง้อดูท่านที่มีรายได้มาก แล้วก็คิดอิจฉาริษยา หรือว่าคิดอยากได้ จนถึงลักขโมยอย่างนี้ นี่เป็นการผิดพระพุทธศาสนา ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจดังนี้ แต่ว่าในส่วนเหตุนั้น พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้ สันโดษ สอนให้มีวิริยะ คือความพากเพียร อย่างท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านมีรายได้ สูงสุดในอันดับจังหวัด แต่ว่าท่านก็ไม่สันโดษในงานที่ท่านปฏิบัติ แต่มีความพากเพียร พยายามปฏิบัติปรับปรุงพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้น ไม่หยุดยั้ง ตลอดมาจนถึงคน กวาดถนน คนขับรถ ภารโรง เป็นต้น ก็ตั้งใจทำการงานของตนให้ดีขึ้น กวาดให้เกลี้ยงเข้า ขนขยะให้หมดเข้า ให้ใช้ความพากเพียรพยายามปฏิบัติงานให้ดีขึ้นดังนี้ พระพุทธศาสนา ไม่ได้สอนให้สันโดษ อย่างว่าวันนี้ กวาดสักชนิดหนึ่ง แล้วก็ไปนอนเสีย หลับก่อน นายมากก็กวาดดังนี้ หรือแม้ว่าคิดว่าใกล้เกษียณแล้ว ไม่ต้องทำอะไรละ ก็นั่ง ๆ นอน ๆ ไปจนครบเกษียณ ไม่คิดพัฒนาอะไรให้เจริญขึ้น ดังนี้ ก็เป็นการปฏิบัติผิดพระพุทธ ศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีวิริยะ คือความเพียรในการปฏิบัติเหตุ เพราะฉะนั้น ขอให้เข้าใจว่า ในการปฏิบัติเหตุนั้น พระพุทธศาสนาให้ใช้วิริยะคือความเพียร แต่ว่าเมื่อ บรรลุถึงผลก็ให้ยินดีในผลที่ตนได้ และจะให้ได้ผลมากขึ้น ก็ไปปฏิบัติเหตุให้ดีขึ้น และ ในการปฏิบัติเหตุให้ดีขึ้นนี้ ก็มีคนเข้าใจ การทำดีผิดอีกมากเหมือนกัน อย่างที่บ่นว่า ทำดีแล้วก็ไม่เห็นได้ดี อย่างสมมติว่าคนกวาดถนน คนเทขยะ ก็จะคิดว่ากวาดให้เกลี้ยง เท่าไร ไปจนตายก็จะร่ำรวยไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงสู้ไปขโมยไม่ได้ เหมาะ ๆ แล้วยัง หนึ่งก็ได้มาก ดังนี้ เป็นต้น ความคิดดังนี้ จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจ ในหลักที่เป็น มูลฐาน ๒ ประการ

ประการที่ ๑ ที่เรียกว่า ทำดีนั้นคืออย่างไร

ประการที่ ๒ ที่เรียกว่า ดีนั้นคืออะไร

การทำดีนั้น จะต้องทำความเข้าใจว่า ต้องการผลอะไร การกระทำเพื่อให้บรรลุ ถึงผลอันนั้นโดยชอบ เรียกว่าเป็นการทำดี อย่างเช่นว่า เมื่อต้องการผลเป็นต้นว่า

ความร่ำรวย ความร่ำรวยนั้นจะเกิดจากการกวาดถนนเท่านั้นหาได้ไม่ จะต้องประกอบเหตุแห่งความร่ำรวยใช้กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา อันเป็นทางที่จะให้ได้มาถึงผลนั้น เหมือนอย่างว่า ต้องการผลมะม่วง ก็ต้องปลูกต้นมะม่วง ต้องการขนุนก็ต้องปลูกต้นขนุน เพราะฉะนั้น ก็ต้องการกระทำของตนนั้น จะให้เกิดผลดีได้เพียงไร ผลดีนั้นก็ต้องเป็นไปตามสมควรแก่การกระทำอีกประการหนึ่ง ที่เรียกอะไรว่าเป็นสิ่งที่ดีนั้น ก็เป็นเรื่องที่จะต้องใช้ปัญญาพิจารณา กล่าวอย่างหนึ่ง ก็สุดแต่ความต้องการ สุดแต่ประโยชน์ที่พึงได้ เช่นว่า ในเวลาหิวข้าว อาหารที่จะบริโภคนี้เป็นของดี สมมติว่า เวลาต้องการจะบริโภคข้าว แต่ข้าวไม่มี มีแต่เงิน จะเป็นธนบัตร เป็นทอง หรือเป็นเงินตราจริง ๆ ก็ตาม กองเท่าภูเขาเลากา เงินเหล่านั้นมีประโยชน์ใหม่เอามากินแทนข้าวได้ไหม ก็ตอบว่าไม่ได้ สู้ข้าวไม่ได้ เพราะว่าเราต้องการกินข้าว ประโยชน์ที่เราต้องการนี้แหละเป็นความดี เป็นของดี สิ่งที่จะเป็นประโยชน์อันช่วยให้เกิดความสุขตามที่ต้องการจริง ๆ เหล่านี้แหละเป็นของดี เพราะฉะนั้น เราก็ต้องพิจารณา คือว่าเราต้องการอะไร เป็นเรื่องที่จะต้องว่ากันไปยืดยาว แต่ก็รวบรัดเออว่า ร่างกายและชีวิตอันนี้ ต้องการปัจจัยเครื่องอาศัย เป็นต้นว่า อาหารสำหรับบริโภค ผ่ามุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้ไข้ เป็นต้น นี่เป็นสิ่งที่เราต้องการ เราต้องมีสิ่งเหล่านี้ก่อน เงินทองต่าง ๆ แก้วแหวนต่าง ๆ นั้น เป็นเครื่องประกอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการเหล่านี้ คราวนี้จิตใจเราต้องการอะไร จิตใจของเรานั้น ถ้าว่าถือหลักของความคิดเห็นข้างนอก ที่เรียกว่านอกรีตนอกรอย ดังกล่าวข้างต้น ก็ต้องการอำนวยความสะดวกของใจ ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิที่ตั้งกล่าวแล้ว แต่ทางพระพุทธศาสนานั้นเราสอนกันมาตั้งแต่ ดึกดำบรรพ์ว่าธรรมนี้แหละเป็นความดีของจิตใจ จิตใจต้องการธรรม จิตใจที่ไร้ธรรมแล้ว เป็นจิตใจที่ใช้ไม่ได้ ถึงจะมีอำนาจมีเงินทองล้นหลามจะเป็นประโยชน์อะไร ใครจะกินเข้าไปได้ เงินทองเท่าภูเขาเลากาก็กินไม่ได้และยึดไว้ในใจก็ไม่ได้ เป็นเรื่องของตัณหา โลภะ มัจฉริยะ ซึ่งเป็นตัวกิเลสเผาใจให้เดือดร้อนอยู่เสมอ แต่ว่าธรรมนี้แหละเป็นความดีของจิตใจ ที่เราควรจะต้องสนใจศึกษาที่พระพุทธศาสนาได้ให้ไว้ เป็นต้นว่า ความมีเมตตากรุณาต่อกัน ความรู้จักมีสันโดษในผล มีวิริยะในเหตุ ดังกล่าวมาแล้ว ตลอดจนถึงการปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เหล่านี้เป็นการนำธรรมมาสู่จิตใจทั้งนั้น กล่อมจิตใจให้ประณีตสงบขึ้นไปโดยลำดับ ดังจะพียงเห็นได้ว่า บรรพบุรุษสตรีของเราทั้งหลาย ซึ่งได้สร้างบ้านสร้างเมืองมา โดยเฉพาะใน

เมืองอุบลฯ นี้ท่านก็สร้างด้วยธรรม คือความมีเมตตากรุณา พากเพียร พยายาม ประกอบเหตุ ให้เกิดผลดีต่าง ๆ ท่านใช้ธรรมไม่ได้ใช้ธรรม จนถึงในปัจจุบันนี้ ทั้งฝ่ายปกครองทั้งฝ่ายที่อยู่ในปกครองย่อมใช้ธรรม คือความมีเมตตา กรุณาต่อกัน มีความสันโดษในผล มีความเพียรในเหตุ ตลอดจนถึงมีคุณธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ความสุขความเจริญจึงเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น จึงขอฝากว่า ธรรมนี้แหละ เป็นความดีทางจิตใจ ขอให้เราทั้งหลายได้สนใจได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด จะบังเกิดความสุข ความเจริญแก่ตนด้วย แก่ส่วนรวมด้วย

ธรรมกถาที่มาบรรยายในครั้งนี้ได้พูดไปตามความสำนึกที่ได้บังเกิดขึ้นในขณะนี้ที่เตรียมมานั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ครั้งมาเห็นบริษัทนี้ ก็รู้สึกว่ามีมีความสุขที่ประกอบด้วยบุคคล ทั้งท่านข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ความคิดในแนวที่พูดนี้จึงพูดขึ้นมาจับขึ้นมาพูด เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีข้อใดอันใดที่ไม่เหมาะสม ก็ขอภัยแก่ท่านทั้งหลายด้วย

และในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่านให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสาร สมบัติ และเจริญในประโยชน์ที่เป็นเครื่องเกื้อกูลชีวิต ร่างกาย และเจริญในธรรม ซึ่งเป็นเครื่องเกื้อกูลจิตใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่อง ร้วของชาติ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ปญฺจิมานี พฺลานี กตฺมานี ปญฺจ สทฺธาพฺลํ วิริยพฺลํ สติพฺลํ
สมาธิพฺลํ ปญฺญาพฺลนฺติ

บัดนี้ อาตมภาพ ได้รับอาราธนาให้มาแสดงธรรมะแก่ชาวค่ายสรรพสิทธิ
ประสงค์ มีท่านผู้บัญชาการมณฑลทหารที่ ๖ เป็นประธาน และท่านผู้ว่าราชการจังหวัด
ก็ได้มาร่วมในการอบรมนี้ด้วย

อาตมภาพ ได้รับกำหนดให้มาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัททั้งหลายในภูมิภาค
ส่วนนี้ และได้มีโอกาสเดินทางมาถึงจังหวัดนี้ รู้สึกมีสุขใจในการที่ได้มาพบปะและกล่าว
ธรรมะแก่ท่านทั้งหลาย ผู้เป็นทหารของชาติ การมากล่าวธรรมะนี้ ก็ได้มาเอง ได้มา
โดยการอาราธนาของท่านผู้บัญชาการมณฑลทหาร ก็ยิ่งมีความสุขใจ เพราะแสดงว่า
บรรดาทหารหาญของชาติต้องการธรรมะ เมื่อทหารหาญของชาติต้องการธรรมะ
ก็ทำให้เป็นที่อุ่มใจว่า ทหารหาญของชาติจะได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นร้วของประเทศชาติ
ป้องกันอันตรายที่จะบังเกิดขึ้นแก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

^๑ แสดงแก่ ทหารหาญของชาติ ณ ค่ายสรรพสิทธิประสงค์ จ.อุบลราชธานี
วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ทหารหาญของชาตินั้น จำเป็นที่จะต้องมิเพื่อปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว และก็ปรากฏว่าประเทศไทยเราได้มีทหารหาญของชาติปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันรักษา บ้านเมือง ให้มีความสวัสดิ์ตั้งแต่โบราณกาลมา จนถึงในปัจจุบันนี้

ในภูมิภาคส่วนนี้ กว่าจะตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นมาได้ ก็ปรากฏว่าได้มีอุปสรรคอันตรายนานาประการ และก็ได้อาศัยความเข้มแข็งของหัวหน้า พร้อมทั้งทหารทั้งหลาย ได้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ บำบัดอันตรายต่าง ๆ รักษาบ้านรักษาเมืองสืบต่อมาจนถึงรุ่นปัจจุบันนี้ แม้ในการที่ตั้งเมืองอุปถุข นี้ขึ้นก็เช่นเดียวกัน ก็ปรากฏในประวัติว่า ท่านผู้เป็นหัวหน้าตั้งบ้านตั้งเมืองคือ “พระวอพระตา” ก็ได้ประสพอุปสรรคอันตราย ต้องถูกเบียดเบียน ให้ต้องอพยพหลบหนีจากบ้านเมืองเก่า และก็ได้อุปถุขตนเองเรื่อยมา จนถึงมาตั้งเมืองอุปถุข นี้ขึ้น และเมื่อตั้งเป็นเมืองอุปถุข นี้ขึ้นได้แล้ว ก็หาเชื่อว่าจจะราบรื่นเรื่อยไป ก็ยังมีอุปสรรคอันตราย ที่บรรดาชายฉกรรจ์ของชาติ ของบ้านเมือง ต้องร่วมกันป้องกันรักษา จึงได้รักษาบ้านรักษาเมือง รักษาพระพุทศาสนาสืบต่อมา จนถึงปัจจุบันนี้ แม้บ้านเมืองอื่น ๆ ในประเทศไทยเรา นี้ ก็มีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน นี้อยู่เป็นอันมาก ตลอดเมื่อรวมกันขึ้นเป็นประเทศชาติแล้ว ก็มีอุปสรรคอันตรายบังเกิดขึ้นเป็นคราว ๆ ซึ่งต้องอาศัยประมุขของประเทศชาติ คือองค์พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งรัฐบาล และทหารหาญของชาติ ทั้งหลาย ได้ร่วมกันป้องกันรักษาพระราชบัลลังก์ ประเทศชาติ ศาสนา สถาบันเหล่านี้ จึงได้สถาพรพัฒนาสืบต่อมา

หลักสำคัญประการที่สุดนั้น ก็คือร่วมกันรักษาอิสรภาพของชาติ ในสมัยใด อิสรภาพของชาติต้องเป็นอันตราย ก็บังเกิดความระส่ำระสายแก่สถาบันทั้งหลาย เมื่อสถาบันพระมหากษัตริย์ระส่ำระสาย สถาบันของชาติเอง สถาบันพระศาสนา ก็ระส่ำระสาย ดังที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของไทยเรา และในขณะที่เกิดความระส่ำระสายขึ้นนั้น การปฏิบัติพระธรรมวินัยก็เป็นไปได้โดยยากลำบาก คณะสงฆ์ก็ต้องระส่ำระสาย ดังที่ปรากฏในสมัยเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งหลัง การพระพุทศาสนาเองก็ระส่ำระสาย และคณะสงฆ์เองก็ปรากฏว่า บางพวกบางเหล่า ก็ได้ตั้งเป็นหัวหน้าก็เพื่อกู้ชาติ มุ่งผลในด้านกู้ชาติ ก็ทำให้การปฏิบัติพระธรรมวินัย ต้องระส่ำระสาย การคณะสงฆ์ก็ต้องระส่ำระสาย เพราะว่า เมื่อสถาบันชาติต้องระส่ำระสายแล้ว สถาบันพระศาสนาเองก็อยู่เป็นผาสุกไม่ได้ แต่เดชะบารมีที่หัวหน้าของชาติไทย จำเดิมแต่

องค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระประมุขในครั้งนั้น ๆ ได้มีความเข้มแข็ง กู้ชาติบ้านเมือง ขึ้นมาได้ แล้วก็กู้พระศาสนา ชำระสะสางพระธรรมวินัย ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้กลับ ดำรงอยู่ในสถานะที่ถูกต้อง ค้นหาตำรับตำราพระไตรปิฎกเป็นต้นที่ถูกทำลาย กลับ จารึกขึ้นใหม่ อุดหนุนการศึกษาเล่าเรียน และการปฏิบัติให้คืนดีขึ้นในคณะสงฆ์ การคณะสงฆ์ การพระพุทธศาสนาจึงได้คืนสู่ภาวะปกติ กลับเป็นสถาบันที่ดีขึ้นโดย ลำดับ จนถึงคณะสงฆ์เองก็มีความสุข ในการปฏิบัติพระธรรมวินัย พุทธศาสนิกชน พุทธบริษัททั้งหลาย ก็มีความสุขในการปฏิบัติศีลธรรมตามสมควรแก่ภาวะ ทั้งนี้ ก็ด้วยการที่มีรั้วของชาติอันเข้มแข็ง กล่าวคือทหารหาญของชาตินั้นเอง ที่คอย สะกัดกั้นอันตรายต่าง ๆ ไว้ และตราบโศกที่ทหารหาญผู้เป็นรั้วของชาติยังต้องการ ธรรมะ มีธรรมะเป็นหลักอยู่แล้ว ตราบนั้นความสุขของประเทศชาติ ตลอดจนถึง ของพระศาสนาที่อิงกันอยู่ ก็ย่อมดำเนินไปได้ด้วยดี

คราวนี้ มองออกไปดูถึงประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ที่ต้องเสียอิสรภาพ ชาติต้องระส่ำระสาย ต้องอยู่ในปกครองของชาติอื่น และประชาชนบางหมู่ในชาติ ก็ได้ตั้งเป็นก๊กเป็นเหล่า ทำการก่อกองทัพของชาติ ดังเช่น พม่า ลังกา เป็นต้น พระพุทธศาสนาในประเทศเหล่านั้น ก็ระส่ำระสาย เพราะว่า พระภิกษุสงฆ์ก็ได้ เข้าร่วมหมู่ในการกู้ชาติ และเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ต้องทิ้งพระวินัยของพระ ไปปฏิบัติเล่น การบ้านการเมือง แม้เมื่อประเทศชาติเหล่านั้นได้รับอิสรภาพแล้ว ดังเช่นในปัจจุบันนี้ พระเองก็ยังเล่นการเมือง มีพรรค เป็นพรรคนั้น พรรคนี่ และแสดงตนออกอย่างเปิดเผย สนับสนุนพรรคการเมืองต่าง ๆ เป็นผลที่เหลื่ออยู่จากความระส่ำระสายแห่งประเทศชาติ ซึ่งประเทศไทยเราเมื่อเมืองแตกใหม่ ๆ ก็มีภาวะที่คล้ายคลึงกัน แต่อาศัยที่องค์ พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งรัฐบาลเมื่อได้กู้อิสรภาพขึ้นมา และปรับปรุงบ้านเมืองให้สู่ สภาพปกติแล้ว ก็ได้รับปรับปรุงพระศาสนา ประดิษฐานสถาบัน คณะสงฆ์ให้คืนคงสู่ พระธรรมวินัยตามสภาพเดิม การคณะสงฆ์ในประเทศไทยจึงเรียบริ้อย พระไม่ยุ่ง เกี่ยวกับการเมือง ดังปฏิบัติศาสนกิจอยู่อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์

เพราะฉะนั้น ก็ให้ทหารหาญของชาติทั้งหลายในปัจจุบันนี้ ได้มองดูเหตุการณ์ ในอดีต และมองออกไปดูถึงประเทศใกล้เคียงที่ระส่ำระสายอยู่ และให้มีความสำนึกว่า หน้าที่ของท่านทั้งหลายที่เป็นทหารหาญของชาตินั้น เป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่ง แต่ว่าท่าน

ทั้งหลายก็ต้องมีธรรมะ ทหารที่ไม่มีธรรมะนั้น ก็น่าจะเป็นเหมือนอย่างหมู่พระภิกษุที่ไม่มีธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสประณามพระภิกษุที่ไม่มีพระธรรมวินัยว่า “เป็นโจร” เป็น “มหาโจร” แม้ทหารหาญของชาติ ถ้าปราศจากธรรมะเสียแล้วก็น่าจะอยู่ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพราะว่าท่านทั้งหลายเป็นผู้ถืออาวุธ เป็นผู้ใช้อาวุธ ถ้าขาดธรรมะเสียแล้ว และไปใช้อาวุธเหล่านั้นเบียดเบียนประชาชน ก็จะก่อความเดือดร้อนยิ่งนัก

เพราะฉะนั้น ธรรมะจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ท่านทั้งหลายผู้เป็นทหารจะต้องคำนึง และจะต้องรับมาปฏิบัติ รักษาความประพฤติไว้ตามสมควร

ธรรมะที่จะนำมาแสดงในวันนี้ จะนำมาแสดงหมวดหนึ่ง คือ ธรรมะที่เป็นกำลัง เพราะว่าท่านทั้งหลายที่เป็นทหารหาญของชาตินั้น เท่ากับว่าเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ ฉะนั้น ท่านจะต้องมีธรรมะที่เป็นกำลัง และธรรมะที่เป็นกำลังอันจะนำมาแสดงในวันนี้ คือ ธรรมะที่เป็นกำลังใจ เพราะว่าใจอันนี้สำคัญนัก ถ้าใจปราศจากกำลังเสียแล้ว แม้ร่างกายจะมีกำลังก็ใช้ไม่ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงทหารไว้ ๕ จำพวก คือ

ทหารจำพวกที่หนึ่ง เมื่อออกสงคราม พอเห็นฝุ่นธุลีของข้าศึกที่ยกมาเท่านั้น ก็ตกใจ เกล็ดหนีไปเสียแล้ว

ทหารประเภทที่สอง เมื่อเห็นฝุ่นธุลีของข้าศึกที่ยกมา ก็ยังไม่ตกใจกลัว แต่ครั้นเห็นปลายธงของข้าศึกเท่านั้น ก็ตกใจกลัววิ่งหนีเกล็ดไปเสียแล้ว

ทหารประเภทที่สาม เมื่อเห็นฝุ่นธุลีของข้าศึกที่ยกมา เห็นปลายธงของหมู่ข้าศึกที่ยกมาก็ยังไม่ตกใจกลัว แต่เมื่อได้ยินเสียงพิเท่าที่เดินศึก ๆ มา หรือได้ยินเสียงปี่ และกลองรบหรือได้ยินเสียงอาวุธต่าง ๆ ก็ตกใจกลัว วิ่งหนีไปเสียแล้ว

ทหารประเภทที่สี่ เมื่อได้เห็นฝุ่นธุลีของข้าศึกที่ยกมา ได้เห็นยอดธง ปลายธงของข้าศึก ได้ยินเสียงข้าศึก ก็ยังไม่ตกใจกลัว จนถึงเข้าตะลุมบอน แต่ว่าเมื่อเข้าตะลุมบอนแล้วก็เสียขวัญ ต้องเสียท่าข้าศึกในสนาม

ทหารจำพวกที่ห้า เป็นผู้มีขวัญดี มีกำลังใจ ไม่กลัวมาโดยตลอด ก็ได้ประสพชัยชนะในที่สุด

พระพุทธเจ้าได้ตรัสทหารไว้ ๕ จำพวกดังนี้ การที่เป็นดังนี้ ก็เพราะกำลังใจ
นั่นเอง ถ้าหากว่ามีกำลังใจดีแล้ว ก็ยอมจะเป็นผู้ที่มั่นคง แต่ว่ากำลังใจที่พระพุทธเจ้า
ตรัสแสดงไว้นี้ เป็นกำลังใจในศีลธรรม คือเป็นกำลังใจในอันที่จะประพฤติ ความดีต่าง ๆ
ได้แก่

๑. กำลังคือศรัทธา ความเชื่อ ความเชื่อในที่นี้จะขอแยกเป็น ๒ คือ

(๑) ความเชื่อฟัง

(๒) ความเชื่อใจ

ความเชื่อฟังนั้น ก็คือ เชื่อฟังคำสั่งสอน หรือเชื่อฟังคำสั่งอันนี้เป็นประการแรก

ประการที่สองนั้น ความเชื่อใจ คือต้องมีความเชื่อมั่นในใจของตนเองว่าจะ
ต้องปฏิบัติได้ จะต้องประพฤติได้ตามคำสั่งสอน หรือตามคำสั่ง เมื่อทุกคนได้มีความเชื่อ
ฟัง และมีความเชื่อใจดังกล่าวนี ก็ชื่อว่า มีกำลังใจ นี้เป็นความเชื่อข้อที่หนึ่งคือศรัทธา

๒. กำลังคือวิริยะ ความเพียร ความเพียรนั้นตามศัพท์แปลว่า “ความเป็นผู้กล้า”
คือความเป็นวีระ ซึ่งมีความหมายเป็น ๒ อย่าง คือ

กล้าที่จะละความชั่วอย่างหนึ่ง

กล้าที่จะทำความดีอีกอย่างหนึ่ง

เมื่อใครมีความกล้าดังกล่าวนี คืออันใดที่เป็นความชั่วเสียหายไม่ดี ก็กล้าที่จะ
ละได้ กล้าที่จะไม่ทำ อันใดเป็นความดีก็กล้าที่จะทำ ดังนี้แหละ คือความเป็นวีระของ
พระพุทธเจ้าที่เรียกว่า มีความเพียร ก็คือมีความเป็นวีระดังนี้ นี้เป็นกำลังใจ ข้อที่สอง
ได้แก่กำลังคือความเพียร

๓. กำลังคือ สติ ได้แก่ความสำนึก และความนึกได้ ความสำนึกนั้นก็คือ
ความสำนึกถึงผิดชอบชั่วดี นึกได้นั้นก็คือ ไม่หลงลืม นึกขึ้นมาได้ถึงหน้าที่ถึงข้อที่ควร
ไม่ควร อันตนควรจะทำต่าง ๆ และเมื่อนึกขึ้นมาได้แล้ว ก็จะทำให้ไม่ทิ้งหน้าที่
ให้ปฏิบัติหน้าที่ และจะทำให้มีความสำนึกอยู่ในหน้าที่ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ
นี่คือกำลังใจคือสติ

๔. กำลังคือสมาธิ ในที่นี้ก็หมายถึงความรวมใจ และความตั้งใจมั่น ซึ่งเป็นความจำเป็น เมื่อมีความรวมใจ ใจก็ไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อมีความตั้งใจก็กระทำให้จิตใจมั่นคง ไม่ระส่ำระสาย ความรวมใจและตั้งใจมั่นนี้ เป็นกิจจำเป็นในที่ทุกสถาน ยิ่งในคราวคับขัน เช่นในเวลาที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญ ก็จะต้องมีความรวมใจ และความตั้งใจมั่น เมื่อมีความรวมใจ และมีความตั้งใจมั่นแล้ว ก็จะเป็นผู้ที่อาจหาญ เป็นผู้ที่สามารถ ความหวั่นเกรงอะไรต่าง ๆ ก็จะหายไป นี่เป็นกำลังใจ ข้อที่ ๔ คือสมาธิ

๕. กำลังใจข้อที่ ๕ คือ ปัญญา ความรู้รอบคอบ ข้อนี้เป็นความจำเป็น อันความรู้รอบคอบนั้น เป็นสิ่งที่ทุกคนจำเป็นต้องเรียนให้รู้ ต้องคิดพิจารณาให้รู้ จนถึงต้องมีการทดลองปฏิบัติหรือทดลองเพื่อให้รู้ เพื่อให้เกิดความรู้รอบคอบ เมื่อเกิดความรู้รอบคอบแล้ว การปฏิบัติทั้งหลายก็จะไม่ผิด ไม่เพี้ยนพลั้ง นี่เป็น กำลังใจ ข้อที่ ๕ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเอาไว้ รวมเป็นกำลังใจ ๕ ประการ ที่ได้ให้ท่านทั้งหลายไว้ในวันนี้ คือ

๑. กำลังใจคือ ศรัทธา ความเชื่อ ได้แก่ความเชื่อฟัง และความเชื่อใจตนเอง

๒. กำลังใจคือ วิริยะ ความเพียร ได้แก่ความเป็นผู้กล้า เพื่อจะละความขี้กลัวเพื่อจะทำความดี

๓. กำลังใจคือ สติ อันได้แก่ความสำนึก และความนึกได้

๔. กำลังใจคือ สมาธิ อันได้แก่ความรวมใจ และความตั้งใจมั่น

๕. กำลังใจคือ ปัญญา อันได้แก่ความรู้รอบคอบ

นี่เป็นกำลัง ๕ ประการ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลาย ได้กำหนด และนำไปปฏิบัติให้เป็นธรรมชาติประจำใจและขอฝากความคิดไว้ว่า ทหารนั้นจำเป็นต้องมีธรรมะ จำต้องมีวินัย ถ้าหากว่าไม่มีธรรมะ ไม่มีวินัย ก็จะเป็นเหมือนอย่างหมู่มฤคที่ปราศจากธรรมวินัย อันพระพุทธเจ้าตรัสประณามว่า “เป็นโจร” เป็น “มหาโจร”

เพราะฉะนั้น หมู่ภิกษุทั้งหลาย ก็ต้องระมัดระวังตนเอง ที่จะไม่เป็นเช่นนั้น และท่านทั้งหลาย ทั้งที่เป็นทหารหาญ ก็จะต้องระมัดระวัง ที่จะไม่เป็นเช่นนั้น ด้วยควรที่จะตั้งใจปฏิบัติตนให้มีธรรมะ ให้มีวินัย ตามสมควรแก่ภาวะของตน

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาล รักษาชาวค่ายสรรพสิทธิประสงค์ มีท่านผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๖ นี้เป็น ประธาน จงปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวินตราย เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นสมรรถภาพ อำนาจให้ปฏิบัติกรณียกิจบรรลุผลลุล่วงสำเร็จ สมประสงค์ ทุกประการ เทอญ.

พระโอรส^๑ เรื่อง อดีต ปัจจุบัน อนาคต

ท่านเจ้าอาวาส เจ้าคณะ สหธรรมิก ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และนักเรียนทั้งหลาย

ได้เข้ามาในวันนี้ ได้มานมัสการพระพุทธปฏิมา และรูปของพระเถระทั้ง ๓ ท่าน และได้มาพบบรรดาพระเถระานุเถระ ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา นักเรียนทั้งหลาย ก็ทำให้นึกถึงความต่อกันของอดีต ปัจจุบัน อนาคต

รูปพระเถระ ๓ ท่านที่ประดิษฐานอยู่ ซึ่งท่านเป็นผู้สืบคณะสงฆ์ และเป็นผู้สร้างวัดนี้ นับเป็นอดีต เพราะท่านได้ล่วงไปแล้ว มีรูปสำหรับเป็นที่สักการบูชา มาถึงพระเถระานุเถระ อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นผู้ใหญ่ และบรรดาครู-อาจารย์ ที่นับว่าเป็นปัจจุบันเพราะว่าเป็นผู้ดำเนินศาสนกิจ เป็นผู้ดำเนินกิจการตามหน้าที่อยู่ในปัจจุบัน

คราวนี้จึงมาถึงเด็กนักเรียนทั้งหลาย ซึ่งกำลังเตรียมตัวเพื่ออนาคต คือศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ ฝึกฝนให้มีความสามารถ เติบโตใหญ่ขึ้น ก็จะได้รับช่วงกิจการทั้งหลายสืบต่อไป

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และนักเรียน ณ วัดบูรพา จ.อุบลราชธานี วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ฉะนั้น บรรดานักเรียนทั้งหลาย นี่นับว่าเป็นอนาคต เป็นอันว่าในที่นี้ ได้มีอดีต มีปัจจุบัน มีอนาคต ซึ่งประสานกันอยู่ ปัจจุบันก็สืบมาจากอดีต อนาคต ก็สืบจากปัจจุบัน

คราวนี้มาพูดถึงปัจจุบันที่เราทั้งหลาย ได้มีวัดวาอารามเป็นที่อยู่อาศัย มีครูบา อาจารย์สั่งสอน มีโรงเรียนสำหรับเล่าเรียน มีตำรับตำราสำหรับสั่งสอน ก็เป็นผลงานอดีต ที่ท่านแต่อดีตได้สร้างสมไว้ วัดท่านก็สร้างไว้ แบบแผนตำรับตำราต่าง ๆ ท่านก็ได้วางไว้ เพราะฉะนั้น จึงนับว่าท่านเป็นบุพพการี ผู้กระทำอุปการะก่อน ที่เราทั้งหลายในรุ่น ปัจจุบัน และพวกที่จะเป็นอนาคต นี่ก็ควรจะมี ความกตัญญู กตเวทิตะ เคารพกราบไหว้ นับถือบูชา ให้เป็นสิริมงคลแก่ตน และที่จะเป็นตัวอย่างสำหรับที่รุ่นปัจจุบัน ทั้งบรรพชิต และฆราวาสจะได้ปฏิบัติตามด้วยดี และบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ และตามสมควรทำ เป็นพระเถรานุเถระ เจ้าคณะ เจ้าวัด ครู อาจารย์ จัดการปกครอง จัดการศึกษา จัดการสาธารณูปการ และจัดการอื่น ๆ ด้วยดี ทะนุบำรุงสิ่งที่ควรทะนุบำรุงต่าง ๆ ให้เกิดความเจริญ ทางฝ่ายครูบาอาจารย์ที่เป็นฆราวาสเป็นต้น ตลอดถึงอุบาสกอุบาสิกา ก็เช่นเดียวกัน ที่นับว่าเป็นรุ่นปัจจุบันก็ปฏิบัติธรรมะด้วยดี และปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี

คราวนี้ไปถึงรุ่นที่จะเป็นอนาคต คือเด็กทั้งหลาย ก็ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจปฏิบัติตนด้วยดี อยู่ในศีลในธรรม รู้จักมีความเคารพต่อพระรัตนตรัย ต่อบูรพาจารย์ ต่อมารดาบิดา ครูอาจารย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลาย และที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจปฏิบัติตนด้วยดี ให้ประสบความสำเร็จในการศึกษา เพื่อที่จะตั้งตนไว้ด้วยดีใน อนาคต

เพราะฉะนั้น เมื่อเข้ามาในที่นี้และเมื่อได้สังเกตดูแล้ว ก็รู้สึกได้ว่า อดีตท่านได้ ดำเนินมาแล้วด้วยดี ปัจจุบันก็ตั้งใจกระทำให้ดี และก็ได้ทำไปแล้วบ้าง กำลังทำอยู่บ้าง จะทำต่อไปบ้าง ส่วนอนาคตก็ต้องตั้งใจเตรียมตัวให้ดี และเมื่อดังนี้แล้ว ก็จะมี ความสุข ความเจริญตลอดสาย ตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบัน และจะสืบต่อไปจนถึงอนาคต

ในที่สຸດนี้ ก็ขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษา ทุก ๆ รุ่นให้มีความสุขความเจริญ ทุก ๆ ท่าน ทุก ๆ คน เทอญ,

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง หลักบริหารพระศาสนา

ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณร สหธรรมิกทั้งหลาย

ในโอกาสที่ได้รับกำหนดจากทางคณะให้เดินทางมาเยี่ยมวัดนี้ จังหวัดนี้ ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาสทั้งหลายก็ได้จัดให้มีการประชุมพร้อมกันในอุโบสถวัดนี้ และเราทั้งหลายก็ได้สวดทำวัตร กล่าวสวดดีคุณพระรัตนตรัย และสวดมนต์

ก่อนอื่น ขอเผด็จสงฆ์และสามเณรทั้งปวง ได้ทำความสงบใจถวายพระราชาศุลที่เราทั้งหลายได้มาประชุมสวดมนต์พร้อมกันนี้ แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดาพร้อมทั้งคณะรัฐบาล ข้าราชการ ประชาชน ณ บัดนี้ก่อน

เราทั้งหลายได้เข้ามาบวชเรียนอาศัยอยู่ในร่มแห่งพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และได้รับพระบรมราชาอุปถัมภ์ อุปถัมภ์ ตลอดจนถึงอุปการะ จากประชาชนทั้งหลาย จึงได้มีสัจปายะในการดำรงชีวิต และมีกำลังในอันที่จะบริหารการพระศาสนา

^๑ แสดงแก่ พระสังฆาธิการ และพระภิกษุสามเณร ณ พระอุโบสถ วัดสุปัฏนาราม อ.เมือง จ.อุบลราชธานี วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ให้ดำเนินไปด้วยดี เราทั้งหลายจึงต้องอาศัยทั้งทางพุทฺธจักร และทั้งทางอาณาจักรร่วมกัน เพราะฉะนั้น หน้าที่ของเราทั้งหลาย แม้ว่าโดยตรงจะเป็นหน้าที่ที่พึงปฏิบัติในทางพุทฺธจักรโดยเฉพาะ แต่เมื่อต้องอาศัยทางฝ่ายอาณาจักร ก็ต้องปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่อนาจักรตามฐานะที่จะพึงเป็นไปได้ด้วย เป็นไปได้ด้วยกรณีะทั้งบวงที่ท่านเจ้าคณะเจ้าอาวาส บรรดาที่พึงเป็นพระสังฆาธิการได้ปฏิบัติไป ก็ยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ดังที่กล่าวมานี้

การคณะในจังหวัดนี้ ตามที่ได้ฟังคำแถลงของท่านเจ้าคณะจังหวัด ตลอดจนถึงการจัดการศึกษาแห่งโรงเรียนที่ตั้งขึ้นในวัดนี้ ตามที่ท่านผู้อำนวยการโรงเรียนได้แถลงก็นับว่าได้ดำเนินการมาเป็นปีกแผ่น จำนวนวัดก็มีมาก จำนวนพระภิกษุ สามเณรก็มีมาก จำนวนนักเรียนที่เล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งขึ้นในวัดนี้ ทั้งบรรพชิตและทั้งคฤหัสถ์ก็มีมากพอสมควร นับว่าท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส บรรดาพระสังฆาธิการทั้งหลาย ได้พากเพียรระดมกันเป็นอันดี ทั้งนี้ก็ด้วยฉันทะ วิริยะของท่านเจ้าคณะเจ้าอาวาสเองด้วย ทั้งด้วยอาศัยบารมีของพระมหาเถระบูรพาจารย์ ซึ่งได้ก่อตั้งมาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะก็ท่านเจ้าคุณอุปาสีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทมหาเถร) และท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ติสฺสมหาเถร) มาถึงสมัยท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ปัจจุบัน ท่านได้เอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง สืบต่อมาจนถึงท่านเจ้าคณะเจ้าอาวาส ผู้ประจําอยู่ในท้องถิ่นในวัดทั้งหลาย ก็ได้มีฉันทะ วิริยะ รับผิดชอบสืบทอดการงาน และเพิ่มเติมส่งเสริมให้บังเกิดความเจริญยิ่งขึ้น ทั้งท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาสในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็ยังมีอยู่ในวัยที่กระฉับกระเฉง มีกำลังเรี่ยวแรงที่จะจัดจะทำทั้งมีรุ่นต่อ ๆ ไป สํารองขึ้นมา

ฉะนั้น การพระศาสนาในภูมิภาคนี้ จึงดูเป็นที่อบอุ่น ทั้งโดยปริมาณ ทั้งโดยคุณภาพ และเพื่อที่จะได้กระชับหลักการปฏิบัติ จึงจะได้ขอปรึกษาหลักการสําคัญในการบริหารพระศาสนา ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงไว้ใน บทสวด “ยา เทวดา” ที่เราทั้งหลายได้สวดแล้วนั้น โดยเฉพาะในพระคาถาที่ว่า “จาตุ จิริ สติ ธมฺโม, ธมฺมพุทธรา จ ปุคฺคลา, สงฺโฆ โหตุ สมคฺโคว, อุตถาย จ หิตาย จ” ขอพระสัทธรรม จงดํารองอยู่ อยู่นาน ขอพระสงฆ์จงพร้อมเพียงกัน เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข ดังนี้

ตามพระราชนิพนธ์นี้ หลักการข้อที่หนึ่ง ก็คือบริหารพระศาสนา เพื่อความดำรงอยู่แห่งพระสัทธรรม พระศาสนา คือพระธรรมวินัย ในข้อนี้ก็หมายถึงแต่จัดการศึกษา ให้พระภิกษุสามเณร ตลอดจนถึงคฤหัสถ์-ฆราวาส ได้ศึกษาเล่าเรียน ให้มีความรู้ในพระธรรมวินัย ในข้อนี้ก็อาจจะเห็นกันว่า เรากำลังจัดอยู่แล้ว แต่ว่าในปัจจุบันนี้ ได้มีการเล่าเรียน ศึกษาประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นอันมาก โรงเรียนต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในวัดบัดนี้ ก็มีหลายอย่างหลายประเภท สภาการศึกษาฯ ของมหาเถรสมาคมได้กำลังพิจารณา เพื่อที่จะได้ปรับปรุงและก็ได้มีการเสนอเข้ามาหาเถรสมาคม ๆ ก็ได้ตั้งอนุกรรมการสำหรับที่จะพิจารณาเรื่องนี้ขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้ก็ด้วย ความเป็นห่วงพระปริยัติศาสนาดังกล่าว และเวลานี้ก็มีความเห็นที่แตกแยกกันอยู่เป็นสองฝ่าย คือว่าฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะแก้การศึกษาของคณะสงฆ์ผ่องลงไปหาโลก หนักลงไปทางโลกมาก อีกฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะดึงเอาไว้ ให้มาอยู่ตามระดับเก่า คือระดับศาสนศึกษาที่เป็นอยู่ในบัดนี้ ฝ่ายพระภิกษุสามเณรเองเล่า ที่เป็นผู้มีอายุน้อย ส่วนมากก็ต้องการเรียนไปแต่ในทางคฤหัสถ์ และยังมีผู้เสนอความคิดเห็นบางกลุ่มอีกว่า หลักสูตรการศึกษานักธรรมบาลีที่เรียนกันอยู่ที่นี่ ได้ตั้งมาตั้งหลายสิบปีแล้ว ในบัดนี้ควรจะเปลี่ยนแปลงบ้างคล้าย ๆ กับว่า "ล้ำสมัย" และก็พยายามที่จะแก้ไข ตัดโน่น แก้นี้ จนให้เหลือน้อยที่สุด อย่างนี้ก็มิ เพราะฉะนั้น ภาวะในปัจจุบันนี้ จึงเป็นภาวะที่ตึงกันอยู่ระหว่างโลกกับธรรม เราทั้งหลายซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่บริหารพระศาสนา ก็จำเป็นที่จะต้องรักษารธรรมไว้เป็นหลัก และก็ต้องผ่องลงไปทางโลก หมายความว่า ให้การศึกษาทางโลกตามสมควร เพราะว่าเป็นสมัยที่จะยืดยันไปทางเดียวไม่ได้

หลักการบริหารพระศาสนา ก็จะต้องรักษาพระสัทธรรมศาสนา ถือพระธรรมวินัยไว้ให้จงได้ อันนี้เป็นหัวใจ ประการที่สอง หลักการบริหารพระศาสนานั้น ต้องให้มีบุคคลผู้ทรงธรรม ทรงวินัย หลักการข้อที่หนึ่งนั้น สร้างโรงเรียน หลักการที่สอง สร้างคน สร้างคนที่เป็นผู้ทรงธรรมทรงวินัย และคำว่าทรงนี้ ก็หมายถึงแต่ ทรงจำ แต่ทรงจำเป็นตัวปริยัตินั้น ควรจะอยู่ในหลักข้อที่หนึ่งแล้ว เพราะฉะนั้น ทรงในข้อนี้ จึงควรจะหมายถึงทรงไว้ด้วยการปฏิบัติ คือให้มีการปฏิบัติธรรมปฏิบัติวินัย ให้มีพระธรรมวินัยขึ้นในตน สร้างคนให้ปฏิบัติพระธรรมวินัย อันนี้เป็นหลักการประการที่สองที่เราจะทิ้งไม่ได้ ต้องมีการสอดส่อง ขวนขวาย ให้พระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพุทธ

บริษัทได้ปฏิบัติพระธรรมวินัย ทั้งส่วนศีล ทั้งส่วนสมาธิ และทั้งส่วนปัญญา สังเกตดูว่า พระเถระทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์นั้น ท่านมีจิตใจไม่เห็นห่างจากพระธรรมวินัย มีจิตใจอยู่กับพระธรรมวินัยเสมอ ความประพฤติ ปฏิบัติของท่านก็เต็มไปด้วยความ สාරวมระวัง เป็นที่น่าเคารพนับถือบูชา ไม่เหลาะแหละอ่อนแอจนคลอนแคลน จิตใจอยู่กับพระธรรมวินัย ไกล่พระธรรมวินัยไม่เห็นห่าง ขอให้สังเกตพระเถระที่เป็นบูรพาจารย์ ทั้งหลาย ที่ดำรงพระศาสนาโดยลำดับมา จะต้องเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่คนเหลาะแหละ หละหลวม แต่วามั่นคง ซึ่งผู้บริหารพระศาสนาจะต้องถือเป็นหลักปฏิบัติ ที่จะต้อง สร้างคน ผู้ปฏิบัติพระธรรมดังกล่าวนี้ให้จงได้ และไม่ใช่แต่เฉพาะในวงของพระเถร เท่านั้น จะต้องสร้างให้กว้างขวางออกไปถึงหมู่ฆราวาสด้วย ตามที่สามารถจะทำได้ ไม่ปล่อยปละละเลย

และก็ขอให้คิดว่า ในการสร้างคนผู้ปฏิบัตินี้ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องคิด ต้องอ่าน ต้องทำเหมือนกัน ไม่ใช่ว่าปล่อยปละละเลยแล้วจะเป็นขึ้นมาได้ เพราะว่าคนที่จะหนุน คนให้ขึ้นนั้น ก็เหมือนอย่างเดินขึ้นสู่ที่สูง ก็ต้องใช้เรี่ยวแรงและก็เหนื่อยง่าย ถ้าหากว่า ตัวเบา ๆ ก็ยังจะขึ้นง่าย แต่ถ้าตัวหนักด้วยแล้วยิ่งขึ้นยาก เหมือนอย่าง วันนั้นที่ขึ้นไปนมัสการ “พระโต”^๑ ที่วัดของคุณพงษ์ ปุณณกันต์ สร้าง ก็นี้กว่าไม่สูงเท่าไร แต่ว่าเมื่อเดินขึ้นไปแล้วกว่าจะถึงก็เหนื่อยมาก แต่อาศัยที่ตั้งใจก็ขึ้นไปจนได้ แต่ว่าถ้า ตัวหนักมีภาระอะไรรุงรังแล้ว คงขึ้นไปไม่ถึง ฉันทไคก็ดี การที่จะขึ้นไปสู่พระธรรมวินัยนั้น แม้ตัวเบาแล้ว ก็ยังยากกว่าการเดินทาง ถ้ายิ่งตัวหนัก หนักด้วยกิเลสต่าง ๆ แล้วก็ ยิ่งยากขึ้นไปอีก จนถึงขึ้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้มีหน้าที่บริหารพระศาสนา ก็จะต้อง ฉลาดในการที่จะหนุนคนให้ปฏิบัติพระธรรมวินัย นี่เป็นหลักการข้อที่สอง ซึ่งเป็นหลัก สำคัญและเป็นหัวใจของการดำรงอยู่ซึ่งพระพุทธศาสนา

หลักข้อที่สาม ผู้บริหารพระศาสนา ก็ต้องบริหารให้พระสงฆ์มีความสามัคคี พร้อมเพรียงกัน โดยพระธรรมวินัย หลักของการพร้อมเพรียงกันนั้น ก็คือ สาราณีย- ธรรม ๖ ตั้งเมตตาทายกรรมต่อกัน ตั้งเมตตาตาวจีกรรมต่อกัน ตั้งเมตตาตามโนกรรมต่อ

^๑ พระพุทธสกลสีมามงคล วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา.

กัน เฉลี่ยเพื่อแบ่งลาภให้แก่กัน มีศีลสามัญญตา มีทิวฐิสามัญญตา แต่ละข้อนี้สำคัญ
ทั้งนั้น และโดยเฉพาะ ๒ ข้อท้าย ศีลสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตา นี้สำคัญมาก
ที่เป็นสมานสังวาส สังฆสามัคคีกันอยู่ได้ ก็เพราะมี ศีลสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตา

เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายจึงต้องมีศูนย์ที่ติดต่อกัน ที่จะคอยปรับปรุงความ
ประพฤติ ปรับปรุงความคิดเห็นของกันและกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังใน
คณะธรรมยุต แม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์อยู่ส่วนหนึ่ง คณะธรรมยุต
ก็มีกรรมการคณะธรรมยุตเป็นศูนย์กลาง และคณะกรรมการธรรมยุตนี้ ก็ได้แต่งตั้ง
ขึ้นตามกฎหมาย ไม่มีอำนาจอะไรตามกฎหมาย แต่ว่าโดยพฤตินัยแล้ว เท่ากับมีอำนาจ
มากกว่าเจ้าคณะตามกฎหมาย เพราะอะไร ก็เพราะว่าเรานับถือกัน ถ้าหากว่าเรา
ไม่นับถือแล้ว กรรมการธรรมยุตที่เป็นจุดศูนย์กลางนี้ ก็ไม่มีความหมายอะไร จะโทษ
อะไรกันก็ไม่ได้ แต่ว่าเพราะเรานับถือกัน และการที่ออกมาคราวนี้ก็ออกมา โดยคณะ
กรรมการธรรมยุตนี้แหละ มีมติให้ออกมาเยี่ยม ซึ่งท่านทั้งหลายก็ได้ให้การต้อนรับ
แสดงว่ามีความนับถือในจุดศูนย์กลาง ที่เป็นจุดรวมของเราทั้งหลาย และแม้ในจุดที่
ย่อยออกมาในท้องถิ่นต่าง ๆ เราก็ควรจะมีจุดกลางที่จะพบกัน หรือกัน ปรับปรุงกัน
แก้ไขสิ่งที่บกพร่อง ส่งเสริมสิ่งที่ดี เพื่อให้มีศีลสามัญญตา และทิวฐิสามัญญตาอยู่เสมอ
ดังนี้แล้ว สังฆสามัคคีก็จะบังเกิดขึ้นและจะดำรงอยู่ หน้าที่ของการบริหารพระศาสนา
ก็ต้องการสังฆสามัคคี นี้เป็นหลักประการที่สาม

เพราะฉะนั้น จึงขอให้สังเกต ด้วยการอัญเชิญหลักการแห่งการบริหาร
พระศาสนา ๓ ข้อ ตามพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้

อนึ่ง เราทั้งหลายก็ควรที่จะรักษาความสามัคคี ในคณะมหานิกายไว้ด้วยดี
อย่าเป็นศัตรูกัน ขอให้ตั้งใจเป็นมิตรต่อกัน ร่วมมือกัน ช่วยกันในการบริหารพระศาสนา
ส่วนกลาง ซึ่งรับผิดชอบร่วมกัน แม้ว่าจะมีปฏิกริยาบางอย่างในทางที่ไม่ถูกต้อง ก็อย่า
ใช้ปฏิกริยาตอบในทางที่ไม่ถูกต้อง ให้รักษาความดีความถูกต้อง และความเป็นมิตรไว้
อย่าคิดว่าเป็นศัตรูกันเป็นอันขาด ซึ่งเป็นการผิดหลักธรรมในพระพุทธานุศาสน์ และก็
ต้องเข้าใจว่า คณะธรรมยุตนั้น จะเป็นไปโดยส่วนเดียวโดยมิต้องรับความผิดชอบความ
ร่วมมือจากฝ่ายมหานิกายอีกส่วนหนึ่งย่อมไม่ได้ ในส่วนกลาง มหาเถรสมาคมก็ร่วม

กันทั้ง ๒ ฝ่าย และต่างก็สนับสนุนกัน ฝ่ายมหานิกายก็รับรองธรรมยุต ธรรมยุตก็รับรองมหานิกาย และตามที่ปรากฏมาแล้ว ในบางคราวในเวลาที่เกิดเหตุการณ์คับขัน ฝ่ายมหานิกายเองช่วยรักษาธรรมยุตไว้ก็มี ซึ่งถ้าเขาไม่ช่วยแล้ว ก็เป็นการลำบาก เพราะฉะนั้น จึงขอให้รักษาความเป็นมิตรและชอบกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะบังเกิดความเจริญ ฝ่ายอาณาจักรก็ไม่ร้อนใจ ประชาชนก็ไม่แตกแยก แต่รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะทั้งหมดนี้ ก็ร่วมอยู่เป็นสถาบันของประเทศชาติ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุข ถ้าวางพระวุ่นวาย แล้วบ้านเมืองก็ไม่ผาสุก และในเวลาที่เกิดเหตุการณ์รอบบ้านตลอดจนถึงในบ้าน ก็มีไม่สงบอยู่หลายแห่ง ฝ่ายพระเราต้องพยายามรักษาความสงบที่สุด และช่วยให้ประชาชน ได้พบแสงสว่างของพระรัตนตรัย ของธรรมนี้แหละเป็นเครื่องแก้ไข ช่วยเหลือบ้านเมือง และเป็นการช่วยได้จริง ๆ

ก็ขอกล่าวฝากข้อคิดเห็น พอเป็นสัมโมทนียกถา แก่ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณร สหธรรมิกทั้งหลาย และก็ขอขอบใจที่ได้มีอุตสาหะพยายามเดินทางเข้ามาประชุมร่วมกันจากวัดต่าง ๆ และโดยเฉพาะท่านเจ้าคณะเจ้าอาวาส ก็มากันหลายอำเภอ แสดงถึงความมีเมตตา ไมตรีต่อคณะที่เดินทางมา

เพราะฉะนั้น จึงขอขอบคุณทุก ๆ ท่าน และขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาให้ทุก ๆ ท่านบรรลุถึงความเจริญอกงาม ไพบูลย์ในพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้น เทอญ.

พระโอวาท^๑ เรื่อง สัจจธรรม

ท่านนายอำเภอ พร้อมทั้งข้าราชการ และผู้เป็นสมาชิกอาสาสมัครพลเรือน พร้อมทั้งผู้มีเกียรติทั้งหลาย มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านผู้บัญชาการมณฑลทหาร เป็นต้น และท่านเจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย

อาตมาได้รับกำหนดให้มาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัท ในส่วนภูมิภาคนี้ และเมื่อเดินทางมาถึงอำเภอนี้ ก็ได้รับอาราธนาจากท่านผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมทั้งนายอำเภอ เป็นต้น ให้มาเยี่ยมและกล่าวธรรมกถาแก่บรรดาสมาชิกอาสาสมัครพลเรือนทั้งหลาย

อาตมาได้ฟังคำแถลงของท่านนายอำเภอ ก็รู้สึกซาบซึ้งในความดำริจัดให้มีการฝึกอบรมสมาชิกอาสาสมัครพลเรือนนี้ขึ้น โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัด (พล.ต.ต. วิเชียร สีมันตร) เป็นผู้ริเริ่มขึ้น ซึ่งเป็นความดำริที่เป็นประโยชน์ และบรรดาท่านผู้เป็นสมาชิกอาสาสมัครพลเรือนทั้งหลายชาวจังหวัดนี้ แม้ว่าจะเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ก็หมายความว่า ตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ เท่านั้น ไม่ใช่หมายความว่า ถิ่นนี้เป็นถิ่นที่ไร้ความเจริญ ตรงกันข้ามถิ่นนี้เป็นถิ่นที่มี

^๑ แสดงแก่ ข้าราชการ และสมาชิกอาสาสมัครพลเรือน (อ.ส.พ.) ณ สนามหน้าโรงเรียน ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานี วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ความเจริญด้วยจิตใจ และความประพฤติ ประชาชนก็ปรากฏว่าเป็นผู้มีอริยาศย์มั่นคง อยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประกอบศีลธรรมอันดี ทั้งยึดมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียม อันดีงาม เป็นผลแห่งบรรดาบรรพบุรุษทั้งหลาย บรรพสตรีทั้งหลาย ได้เป็นผู้มีจิตใจที่ ยึดมั่นอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังกล่าว และก็ได้อบรมสืบต่อกันมา แม้ว่า ความเจริญทางวัตถุต้องลงไปบ้าง แต่ความเจริญทางจิตใจของท่านทั้งหลาย หาได้ด้อย ไปด้วยไม่ นับว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจเจริญ

เพราะฉะนั้น อาตมายังรู้สึกเป็นสุขใจ ที่ได้มีโอกาสมาพบกับบรรดาผู้ที่มีจิตใจ เจริญทั้งหลาย แต่ว่าเหตุการณ์ในปัจจุบันก็เป็นไปดังที่ปรากฏอยู่ ฉะนั้น ยิ่งมาได้เห็น บุคคลสองฝ่าย คือฝ่ายปกครองและฝ่ายอยู่ในปกครอง ได้มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน ร่วมกันปฏิบัติกรณียะที่เป็นการรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังนี้ ก็ยิ่งรู้สึก เป็นสุขใจ คำที่ว่า “ผู้ปกครอง” และ “ผู้อยู่ในปกครอง” นั้น เป็นการใช้คำเก่าซึ่งเข้าใจกัน แต่ในบัดนี้มีคำอื่นที่ใช้เรียกแทน เช่นว่า ฝ่ายผู้ปกครอง ก็เรียกว่า ผู้ที่รับใช้ประชาชน ประชาชนก็กลายเป็นผู้ที่เป็นผู้ใช้ฝ่ายปกครอง ฝ่ายปกครองจึงเป็นผู้ที่รับใช้เพื่อความ สะดวก บำบัดทุกข์บำรุงสุขต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าคำที่เปลี่ยนใช้นี้ ไม่ใช่เป็นการ เปลี่ยนเพียงถ้อยคำ แต่ได้เป็นไปจริงตามพุดินัย คือบรรดาข้าราชการทั้งหลาย ตั้งใจ รับใช้ประชาชน บำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ประชาชนทั่วไปแล้ว และประชาชนก็ตั้งใจสนอง กิจต่าง ๆ ของทางราชการ ช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของทางราชการสำเร็จจุล่งไป ด้วยดี เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ความเรียบร้อย สงบสุขก็ย่อมจะบังเกิดขึ้นโดยทั่วไป โดยเฉพาะในจังหวัดนี้ ก็ปรากฏว่า ทุกฝ่ายได้พยายามปฏิบัติให้เข้าถึงกัน ให้เกิดความ สามัคคีกลมเกลียวกัน ดังที่ได้กล่าวแล้ว และข้างท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นใหญ่ เป็นประธานในการปกครอง หรือในการรับใช้ประชาชนก็เช่นเดียวกัน ได้คิดอ่านแก้ไข ปรับปรุง จัดทุกสิ่งที่จะทำให้เกิดความสงบสุขเรียบร้อย และความเจริญต่าง ๆ ดังที่ ได้คิดจัดตั้งให้มีการอบรมสมาชิกอสาสมัครพลเรือนขึ้น และบรรดาท่านทั้งหลาย ก็ได้รับสนอง จึงได้มารับการอบรมในฐานะเป็นสมาชิกอสาสมัครพลเรือน เพื่อให้ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการอบรมนี้ทุกประการ เพราะฉะนั้น แม้ข้อนี้ก็แสดงว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้ที่มีจิตใจเจริญ และได้มีความรู้สึกสำนึกกรกอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งจะช่วยกันดำรงรักษา

ฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาพบปะกันนี้ ก็จะได้ขอฝากข้อคิดเป็นธรรมไว้ ๔ ข้อ คือ

๑. ชื่อ
๒. สัตย์
๓. สุจริต
๔. คิครอบคอบ

๑. ชื่อนั้น ก็คือ ชื่อตรง เมื่อกล่าวโดยหน้าที่ของคนไทย ก็คือมีความชื่อตรง ได้แก่มีความจงรักภักดี ไม่มีจิตออกห่าง ไม่มีจิตคิดทรยศต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๒. สัตย์ ก็คือ สัตย์จริง อันได้แก่มีความจริงใจ ได้แก่มีใจจริง มีการทำจริง และพูดจริง เมื่อกล่าวในฐานะเป็นคนไทย ก็คือ สัตย์จริงต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๓. สุจริต ก็คือ ความประพฤติดี ได้แก่มีความประพฤติดี เป็นสุจริตกาย สุจริตวาจา สุจริตใจ เมื่อกล่าวในฐานะเป็นคนไทย ก็มีความสุจริตดั่งกล่าวต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๔. คิครอบคอบ ก็คือ มีความคิดเป็นการใช้ปัญญาโดยรอบคอบ เพื่อให้บังเกิดความสำเร็จโดยชอบ เพื่อเป็นการรักษา เทิดทูน เมื่อกล่าวในฐานะที่เป็นคนไทย ก็ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นี้เอง

รวมกันเข้าก็คือ ชื่อ สัตย์ สุจริต คิครอบคอบ อันที่จริงที่ใช้พูดกันก็มีเพียง ๓ คำ ว่า ชื่อสัตย์ สุจริต เชื่อว่าบรรดาท่านทั้งหลายก็เคยจะได้ฟังคำนี้กันมาแล้ว แต่ในที่นี้เพิ่มขึ้นอีกคำหนึ่งว่า คิครอบคอบ เพราะว่า ความสำเร็จแห่งความประสงค์ก็คือ การรักษา เทิดทูน เมื่อกล่าวในฐานะเป็นคนไทย ก็รักษาเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การรักษาคือรักษาเทิดทูนดั่งกล่าวนี้นี้ จะต้องมีการใช้ความคิดให้รอบคอบ เพราะว่า มีเหตุหลายอย่างที่จะทำให้ความยึดมั่นของใจต้องแปรเปลี่ยนไป ดังจะเห็นได้ว่า คนไทยเรานั้น ทุกบ้านทุกเมือง ย่อมมีจิตใจรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อยู่ด้วยกันทั้งนั้นก็ว่าได้ แต่ว่าทำไมจึงได้ปรากฏว่า มีบางพวกบางเหล่า ได้มีจิตใจ

แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เดิมมานั้น ก็กล่าวได้ว่า บรรดาพวกเขาเหล่านั้นก็มี ความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ด้วยกัน แต่ภายหลังทำไมถึงทิ้งไปเสีย จึงอยากจะตอบว่า เพราะขาดความคิดรอบคอบ การที่ตอบดังนี้ ก็ไม่อยากจะโทษคนนั้นคนนี้ ฝ่ายนั้น ฝ่ายนี้ เรื่องนั้นเรื่องนี้ จึงได้ทิ้งไป สำหรับอาตมานั้น ไม่ประสงค์จะโทษใครทั้งหมด แต่อยากจะชี้เข้ามาที่ภายในตัวเองคือว่า อย่าไปโทษคนอื่นเลย เพราะพระพุทธศาสนานั้น ท่านสอนไม่ให้ไปโทษใครข้างนอกแม้ว่ามีใครมาทำร้ายเรา ท่านสอนว่า อย่าไปโทษเขา แต่ให้คิดว่า เพราะเป็นกรรมของเรา หรือว่าเพราะเราขาดความระมัดระวัง เพราะฉะนั้น ให้โทษตัวเอง จึงจะเป็นการระงับเวรระงับภัย

เพราะฉะนั้น ในฐานะเป็นพระ จึงจะอธิบายตามหลักพระพุทธศาสนาว่า ให้มองเข้ามาว่า เพราะขาดความคิดรอบคอบ เพราะว่าบรรดาบุคคลหรือเหตุต่าง ๆ ที่จะมาทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ หรือทำให้เกิดความเสียหายนั้น ก็เป็นเพียงบุคคลหมู่หนึ่ง กลุ่มหนึ่ง และก็เป็นบางเรื่องบางราว แล้วทำไมจึงจะมาทิ้งทิ้งที่เป็นสถาบัน มาทิ้งสิ่งที่เป็นส่วนรวม คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนไทยเรา เมื่อใคร อะไร อย่างไร ก็ว่ากันไปเฉพาะคน เฉพาะราย เฉพาะเรื่อง ทำไมจึงจะมาทิ้งสิ่งที่เป็นส่วนรวม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไปเสีย

เพราะฉะนั้น ถ้าใช้ความคิดให้รอบคอบแล้ว ก็จะไม่ทิ้งไปไม่ได้ เพราะว่าถึง อย่างไรนั้นส่วนรวมก็ยังดีอยู่ อันคนเรานั้นรวมกันอยู่เป็นประเทศชาติ ไม่รู้ว่ากี่สิบล้านคน เพียงในจังหวัดเดียว เฉพาะในจังหวัดนี้ก็กว่าล้านคนขึ้นไปแล้ว ในอำเภอนี้ ก็ไม่รู้ว่ากี่ พันกี่หมื่นคน ในครอบครัวเดียวกันก็ตั้งหลายคน คราวนี้ก็มาดูในเฉพาะวงแคบ ในครอบครัวเดียวกันนั้นก็ยังมีทะเลาะกันบ้าง โกรธกันบ้าง เป็นต้น แต่ว่าทำไมจึงไม่ทิ้งครอบครัวไปเสียเล่า ก็เพราะว่ามีความคิดรอบคอบ ในเมื่อหายอารมณ์เสีย หรือว่า เหตุการณ์นั้นผ่านไปแล้ว ความรัก ความผูกพันกันมาเก่า ๆ ก็กลับมาตั้งใจให้กลับมา รวมกันเข้า เพราะฉะนั้น จึงทิ้งครอบครัวกันไปไม่ได้ ถึงจะทะเลาะกันบ้าง อะไรกันบ้าง ก็ยังอยู่ แล้วก็ให้อภัยกัน อันนี้เป็นสมบัติที่คนชาติไทยเราได้รับมาจากพระพุทธศาสนา คือ ความที่รู้จักมีความข่มจิตข่มใจของตัวเอง มีความอดทน และรู้จักที่จะให้อภัยในความผิดพลาดของกันและกัน พร้อมทั้งระมัดระวังที่จะไม่ล่วงเกินกัน อันนี้เป็นหลัก ธรรมของพระพุทธเจ้า ที่บรรพบุรุษของเราได้ยอมรับนับถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนติด

เป็นสันดาน เป็นความผูกพัน เป็นความรักกัน กลมเกลียวกัน เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่า ใช้ความคิดให้รอบคอบตามสมควรแล้ว เราคนไทยด้วยกันนั้นทั้งกันไปไม่ได้ จะต้อง กอดคอกันอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน และจะรู้จักมีความข่มใจกัน อดทนต่อกัน และรู้จัก ให้อภัยต่อกัน นี้รวมอยู่ในความคิดรอบคอบทั้งนั้น

อีกประการหนึ่ง ในการที่จะปฏิบัติตน รักษาความซื่อสัตย์สุจริต ดังกล่าวใน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั้น ก็จะต้องใช้ความคิดรอบคอบ เพื่อให้บังเกิดผล สำเร็จ คือความดำรงอยู่ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งในการดำรงอยู่นั้น ก็จะต้องป้องกันรักษาด้วยวิธีต่าง ๆ ในการป้องกันรักษาด้วยวิธีต่าง ๆ กันนั้น ก็จะต้องพยายามใช้วิธีที่ทำให้เกิดวิวิสัยสูญเสียน้อยที่สุด แต่ให้บังเกิดคุณมาก หรือกล่าวโดยตรง ก็คือว่า พยายามใช้พระเดชให้น้อยที่สุด แต่จะใช้พระคุณให้มาก เพื่อเป็นเครื่องผูกพัน ยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ทางพระพุทธศาสนานั้นสอนมาในทางใช้พระคุณ ส่วน ในทางใช้พระเดชนั้น ไม่ใช่กิจของพระก็จะไม่กล่าวถึง กล่าวถึง เฉพาะการใช้พระคุณ ซึ่งเป็นหลักพระพุทธศาสนา ต้องการที่จะให้หาวิธีกลับใจ หาวิธีที่จะโน้มน้าวใจของกัน และกัน ความเห็นผิด เป็นต้นนั้น อาจเกิดขึ้นได้แก่บุคคลบางคน แม้ตัวเราเองก็ ย่อมจะเคยมี แม้ความประพฤติผิดก็เช่นเดียวกัน ก็อาจจะเกิดขึ้นได้แก่บุคคลบางคน บางคราว เพราะฉะนั้น ก็อย่าเพิ่งตราเสียว่า คนที่มีความเห็นผิด หรือประพฤติผิดไป บ้างนั้นเป็นคนชั่วเสียหายกลับตัวไม่ได้ ต้องทำลาย อย่าคิดอย่างนั้น ต้องพยายามใช้ วิธีที่จะกลับใจใช้วิธีที่จะกล่อมใจที่จะนำเขามาสู่ทางที่ถูก เพราะถึงอย่างไรนั้น เมื่อเป็น คนไทยด้วยกันแล้วก็ย่อมมีความผูกพัน มีความรักอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สืบกันมาเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว เพราะฉะนั้น สันดานอันนี้ยังมีอยู่ ไม่ใช่หายไปหมด ไป แม้ว่าจะมีความเห็นผิด เข้าใจผิด ประพฤติผิดไปก็เป็นบางครั้ง บางคราวเท่านั้น ต้องพยายามใช้พระคุณให้มากที่สุด ให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด เพื่อให้บังเกิด ประโยชน์มากที่สุด ดังนี้ และก็จะชื่อว่าเราทั้งหลายได้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักที่ พระพุทธเจ้าสอน สมที่เป็นพุทธศาสนิกชน และก็นึกว่าจะสมจุดมุ่งหมายของการที่ ท่านทั้งหลายมารับการอบรม เป็นสมาชิกอสาสมัคพรพลเรือนครั้งนี้

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมาได้มีโอกาสมาเยี่ยมเยียน โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมทั้งนายอำเภอ เป็นต้น เป็นผู้จัดขึ้น และได้มีโอกาสมากล่าวธรรมกถาแก่ท่านทั้งหลายในครั้งนี้ ก็หวังว่า ถ้อยคำที่อาตมาได้กล่าวมานี้ ก็จะเป็นเครื่องสะกิดให้ท่านทั้งหลายได้ความคิดน้อยหรือมาก แม้ว่าจะทำให้ได้ความคิดอันจะนำไปปฏิบัติให้บังเกิดเป็นประโยชน์ได้ แม้แต่น้อยหนึ่งแล้ว อาตมาภาพก็พอใจและเป็นสุขใจอย่างยิ่งที่ได้มาเห็นท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้มีน้ำใจอันงาม และได้มากล่าวธรรมกถาในที่นี้

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล จงได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่าน ทุก ๆ ฝ่าย ให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย ให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังสมรรถภาพ เป็นความร่วมมือกาย รวมใจเป็นเอกฉันท์สามัคคี เพื่อได้ดำรงรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไว้ให้เป็นสมบัติของเราทั้งหลายเอง ได้อาศัยและสืบไปชั่วลูกหลาน ตลอดกาลนานเทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง สังคหธรรม

เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรผู้สัทธรรมิกทั้งหลาย

สิ่งที่ประทับใจที่สุด อันพุดขึ้นในขณะที่ได้เห็นท่านทั้งหลาย ก็คือคำว่า “สัทธรรมิก” อันแปลว่า ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน ความประพฤติธรรมร่วมกันนี้เอง ทำให้ทุก ๆ คนทั้งบรรพชิต คือผู้บวช ทั้งคฤหัสถ์ ได้มีความสำนึกในกันและกัน เหมือนอย่างปณิกัน เป็นมิตรกัน เป็นสหายกัน และได้ทำการต้อนรับซึ่งกันและกัน แม้ว่าจะต่างมารดาบิดาต่างบ้านต่างเมืองกัน ต่างวัย ต่างอายุกัน ต่างเพศกัน แต่ความประพฤติธรรมร่วมกันนี้เอง เป็นเครื่องผูกพันจิตใจของกันและกัน ให้มีความรักเคารพ นับถือในกันและกันดังกล่าวแล้ว นี่เป็นอานุภาพของความประพฤติร่วมกัน

ฉะนั้น ในโอกาสแห่งความประชุมพร้อมกันครั้งนี้ จึงขอถือโอกาสกล่าว สัมโมทนียกถา ด้วยยกสังคหัตถุมากล่าวเป็นข้อเตือนใจ

พระพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ได้ตรัสสอนให้พากันปฏิบัติใน ธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน คือ

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ วัดสภาราญนิเวศน์ อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

๑. ทาน การให้ความช่วยเหลือ เจือจาน สงเคราะห์ อนุเคราะห์เพื่อเพื่อความ สุขแก่กันและกัน

๒. ปิยวาจา เจรจาถ้อยคำอันเป็นที่รัก ด้วยมีจิตประกอบด้วยเมตตาใน กันและกัน

๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน ไม่ก่อโทษกันและกัน

๔. สมานัตตตา ความเป็นผู้วางตนเสมอ อันหมายความว่า ไม่ยกตนขึ้นดู หมิ่นเหยียดหยามกันและกัน แต่ว่ายกย่องนับถือกัน

ธรรมะทั้ง ๔ ข้อนี้ แม้ท่านทั้งหลายจะได้ศึกษาเล่าเรียนกันมาแล้ว แต่ก็อาจ จะมองข้ามกันไปเสียบ้าง ไม่ได้นึกถึงบ้าง และเมื่อพากันเมินเฉย ไม่ประพฤติธรรม ทั้ง ๔ ประการนี้ ก็จะทำการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันนั้นต้องลดลงไป

เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้ ก็ขอให้เราเหล่าสหธรรมิก ทุกฝ่าย ทุกท่าน ต่างได้ประพฤติในสังคหวัตถุต่อกันและกันดังกล่าว และเมื่อเราทั้งหลายได้ประพฤติ ธรรมร่วมกัน เป็นพื้นฐานอยู่อันหนึ่งแล้ว ข้าพเจ้ามีสังคหวัตถุต่อกันและกันอีก สถานหนึ่งดังกล่าวนี้ด้วย ก็ยังเป็นเครื่องผูกพันไมตรีจิตมิตรภาพให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นี้แหละเป็นอานุภาพแห่งธรรม อันเรียกว่าธรรมานุภาพ ซึ่งเมื่อเราทั้งหลายได้มี ความเคารพ และน้อมรับมาปฏิบัติด้วยกันอย่างจริงจังแล้ว ก็จะนำไปเกิดผลอันไพศาล และเราทั้งหลาย ต่างก็เป็นภิกษุสามเณร มีชีวิตเนื่องด้วยผู้อื่น กล่าวคือ ต้องอาศัย ผู้อื่นดำรงชีวิต คืออาศัยคฤหัสถ์ญาติโยมอุบาสิกอุบาสิกา บรรดาผู้ที่มีศรัทธาอุปการะ อุปถัมภ์ทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น เมื่อได้มีสัจปาเยะ ประพฤติพระธรรมวินัย เล่าเรียนศึกษา มีความผาสุกในการดำรงชีวิต ประพฤติพรหมจรรย์ส่วนหนึ่งแล้ว ก็พึงตั้งเมตตาจิตแผ่ ออกไปถึงบรรดาอุปถัมภ์บุคคลทั้งหลาย จำเดิมแต่สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก พร้อมด้วย สมเด็จพระบรมราชาธิราช พระราชโอรส-ธิดา พร้อมทั้งคณะรัฐบาล ข้าราชการ พ่อค้าประชาชน พุทธศาสนิกชน พุทธบริษัททั้งปวง บรรดาผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ให้มีความสุข และตั้งใจประกอบศาสนกิจช่วยโดย

สมณวิสัย เช่นอบรมสังสอนประชาชน ให้มีความรู้ความประพฤติดีในพระพุทศาสนา เมื่อเราทั้งหลายได้พากันปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ดังนี้แล้ว ก็เชื่อว่า ได้ตั้งอยู่ในทางแห่งสังฆคุณ คือ สุปฏิบัติ ปฏิบัติดีเป็นต้น ทำตนให้เป็นนาคบุญ ให้เป็นนารธรรมะของโลก เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ

ในที่สุดนี้ ก็ขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาล รักษาพระเถรานุเถระ ภิกษุสามเณร บรรดาสหธรรมิกทั้งหลายให้มีความสุขความเจริญ และความมอกงามไพบุลย์ในพระพุทศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่อง อำนาจ-เจริญ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารินติ

บัดนี้ ท่านสาธุชนทั้งหลาย ในอำเภอนี้ ประกอบด้วยข้าราชการ มีนายอำเภอ เป็นต้น พร้อมทั้งประชาชน และครูอาจารย์ นักเรียนทั้งหลาย ได้มาประชุมกัน และได้อาราธนาให้อาตมภาพมากล่าวธรรมอบรม

การกล่าวธรรมอบรมนี้ ก็เป็นหน้าที่ของพระภิกษุ ซึ่งจะได้กล่าวชี้แจงธรรมตามโอกาส เพราะฉะนั้น เมื่อได้รับอาราธนาให้กล่าวธรรม จึงมีความเต็มใจรับที่จะกล่าว

ในโอกาสที่อาตมภาพกับคณะ ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมเยียนวัด และพุทธบริษัททั้งหลายในภูมิภาคส่วนนี้ และโดยเฉพาะ เมื่อได้เดินทางมาถึงจังหวัดนี้ อำเภอนี้ ก็ได้รับการต้อนรับจากบรรดาเจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร สหธรรมิก และบรรดาพุทธบริษัทสาธุชนทั้งหลาย ด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง

^๑ แสดงแก่ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และนักเรียน ณ ห้องประชุมโรงเรียนอำนาจเจริญ อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

อาตมภาพ ก็ขออนุโมทนาขอบใจแก่ท่านทุก ๆ ท่าน และก็ขอแสดงความรู้สึกที่
เมื่อได้มาเห็นบุคคลและสถานที่เป็นต้นในภูมิภาคนี้ อันส่องถึงความที่ประชาชนมี
อริยาศัยจิตใจโน้มไปในการบุญการกุศล มีศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธรูป รักษา
ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ที่ได้ปฏิบัติกันมา แปลว่าไม่ละทิ้ง สมบัติอันเป็น
มรดกตกทอดกันมาของเราทั้งหลาย ก็ขออนุโมทนาสาธุการ และโดยเฉพาะในอำเภอ
อำนาจเจริญนี้ ก็ได้มีพุทธอุทยาน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอันดีงาม เป็น
สัญลักษณ์แห่งพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย เมื่อใคร ๆ ได้ไป
สักการะนมัสการ ย่อมยังจิตใจให้เกิดศรัทธาปสาทะ และเกิดความสุข น้อมไปในทาง
ที่ดี ทางที่ชอบ เพราะฉะนั้น จึงเป็นมงคล เป็นมิ่งขวัญ ของบ้านเมือง และก็สมควรที่
ทุก ๆ คนจะได้รับมงคลมิ่งขวัญนี้มาประทับไว้ในใจ ให้เป็นมงคลมิ่งขวัญประจำจิตใจ
และประจำตน ก็ย่อมจะส่งผลให้บังเกิดความสวัสดิ์ในทุกสถาน

ในโอกาสนี้ อาตมภาพจะกล่าวธรรมกถา เป็นการปฏิบัติก็คือตอบแทน
ต่อการต้อนรับ และฉลองกุศลเจตนาของท่านสาธุชนทั้งหลาย ครั้งนี้ จะได้ยกเอาชื่อ
ของอำเภอนี้แหละ มาเป็นอารัมภกถาต้อนรับ คืออำเภอ “อำนาจเจริญ”

อันว่า “อำนาจ” นั้น ย่อมเป็นคำที่ทุก ๆ คนรู้จัก และพูดกันอยู่ ดังเช่น
“มีอำนาจน้อย, มีอำนาจมาก” และก็มีมักจะใช้พูดคู่กันในกฎหมาย หรือในระเบียบว่า
“อำนาจหน้าที่” อำนาจนั้น เป็นสิ่งมีพลัง หรือมีกำลังอันยังให้บังเกิดให้ความสำเร็จ
อย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น จึงมีพลังที่จะข่มขวัญทำให้เกิดความกลัวเกรง หรือทำให้เกิด
ความยำเกรง

อาจเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาประการหนึ่ง และอำนาจนี้ย่อมมีอยู่ทั้งโดยธรรมชาติ
และด้วยอำนาจของปัญญา อำนาจที่มีอยู่โดยธรรมชาตินั้น เช่น กำลังเรี่ยวแรง ที่มีอยู่
โดยธรรมชาติ ดังที่มีอยู่ในหมู่สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย สัตว์บางจำพวก มีกำลังเรี่ยวแรงมาก
สามารถจะใช้กำลังเรี่ยวแรงให้สำเร็จความประสงค์ ดังเช่นว่า เสือ มีกำลังเรี่ยวแรงมาก
สามารถจับสัตว์กินเป็นอาหาร หรือแม้ที่จะสามารถจะจับคนกินได้ เพราะฉะนั้น
เสือจึงเท่ากับเป็นเจ้าของป่า และมีอำนาจที่คนยำเกรง สัตว์เดรัจฉานทุกชนิดก็ย่อมมี
อำนาจมากหรือน้อยตามธรรมชาติ ลดหลั่นกันลงมา สัตว์ประเภทใดมีอำนาจมากกว่า

ก็ใช้อำนาจคือใช้เรียวแรงกำลังนั้น เป็นอำนาจจับสัตว์ที่มีกำลังน้อยกว่ากินเป็นอาหาร ใช้กำลังเรียวแรงของตนทำลายกันเป็นชั้น ๆ ลงมาดังนี้

นี่เป็นธรรมชาติของสัตว์เดรัจฉาน เราจึงมีคำกล่าวว่า “สัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก” และก็กินกันลงมาเป็นอันดับดังนี้ ในกายมนุษย์เรานี้ก็มีกำลังเรียวแรงที่ได้มาโดยธรรมชาติ เช่นเดียวกับสัตว์เดรัจฉาน แต่ว่าถ้ามาถึงกำลังเรียวแรงทางกายแล้ว สู้สัตว์เดรัจฉานหลายชนิดไม่ได้ เช่นว่า สู้เสือไม่ได้ สู้หมีไม่ได้ สู้ช้างไม่ได้ ถ้าหากว่าจะเอาคนไปต่อสู้กับสัตว์เหล่านั้นลำพังมือเปล่าแล้ว คนเราก็สู้กำลังเรียวแรงของสัตว์เดรัจฉานดังกล่าวไม่ได้ แต่ว่าคนเรานั้นมีกำลังเรียวแรงที่เป็นอำนาจยิ่งใหญ่อยู่อีกอย่างหนึ่งที่สัตว์เดรัจฉานไม่มี นั่นก็คือ “ปัญญา” คนเรามีปัญญาที่มีกำลังเรียวแรงมากกว่าสัตว์เดรัจฉานมากนัก เพราะฉะนั้นคนเราจึงได้คิดเครื่องมือ สำหรับที่จะใช้ในสิ่งที่กำลังเรียวแรงของตนเองทำไม่ได้ ตั้งแต่ครั้งโบราณกาลมาจนถึงบัดนี้ เช่นในยุคสมัยหินก็ใช้หินมาทุบมาต่อเป็นเครื่องมือ มาในสมัยรู้จักใช้เหล็ก ก็นำเหล็กมาใช้เป็นเครื่องมือต่าง ๆ แทนร่างกายที่ไม่สามารถทำได้ จนถึงมาคิดสร้างเป็นอาวุธ เช่น ปืนผาหน้าไม้ สำหรับที่จะประหัตประหารกัน จนถึงคิดสร้างเป็นปืนใหญ่ เป็นเครื่องบินทิ้งระเบิด เป็นลูกระเบิดต่างชนิด จนถึงเป็นเครื่องทำลายโลกได้ ดังเช่นในปัจจุบันนี้ นี่เป็นอำนาจปัญญาของมนุษย์ที่สัตว์เดรัจฉานไม่มี เพราะฉะนั้น มนุษย์เราจึงกลายเป็นยักษ์ ที่กินสัตว์เดรัจฉาน ทำลายสัตว์เดรัจฉานอย่างมากมาย สามารถที่จะใช้ปืนผาหน้าไม้เข้าไปทำลายล้างโดยที่สัตว์เดรัจฉานไม่มีทางที่จะสู้ได้ ดังเช่นในบัดนี้ นี้ก็ด้วยอำนาจแห่งเครื่องมือของมนุษย์นั้นแหละ มนุษย์แผ่ความเจริญไปถึงไหน ก็แผ่ความวินาศหลายอย่างไปถึงนั้นด้วย เช่นว่า ป่าก็ราบไป เสือ ช้าง กวาง ละมั่ง และสัตว์นานาชนิดก็หมดไปสิ้นไป จนเป็นที่น่าวิตกว่า สัตว์หลายอย่างจะสูญพันธุ์ไปในเวลาอันไม่ช้านัก นี้ก็ด้วยอำนาจของมนุษย์นี้เอง ที่ใช้ปัญญาในการที่สร้างเครื่องมือสำหรับที่จะทำลายล้างสิ่งต่าง ๆ และนอกจากนี้ ความเจริญอีกหลายอย่างเกิดเป็นความไม่สมดุลงันกับธรรมชาติ

ดังในวันกาชาดศกนี้เอง สันนิบาตสภากาชาดก็ได้ตั้งหัวข้อสำหรับให้กาชาดที่เป็นสมาชิกทั่วโลก ได้บรรยายให้แก่ประชาชนในประเทศนั้น ๆ ให้ตระหนักถึงความไม่สมดุลงันของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นกับธรรมชาติ เมื่อเกิดความไม่สมดุลงัน

ดังกล่าวนี้ แม้สถาบันมหาวิทยาลัยในต่างประเทศก็ได้มีการโต้เถียงกัน ดังเช่น สถาบันมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในอเมริกาได้กล่าวว่า ถ้ามนุษย์เรายังขึ้นปล่อยให้ความไม่สมดุลทางธรรมชาติได้เป็นไปอยู่ดังนี้แล้ว อีกในราว ๑๐๐ ปีเท่านั้น มนุษยชาติก็ถูกทำลายไปหมด เพราะว่าอากาศก็จะเป็นพิษ น้ำที่บริโภคก็จะเป็นพิษ แต่ว่าอีกสถาบันหนึ่งในประเทศอังกฤษ ได้กล่าวแย้งว่า จะไม่เป็นไปเช่นนั้น แต่เมื่อพิจารณาดูตามสถานะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ถ้าไม่มีการแก้ไขสถานะบางอย่างอันเกิดจากอุตสาหกรรม โรงงาน หรือสิ่งอื่นอันเป็นการพิจารณาของมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดน้ำเสีย เกิดอากาศเสียขึ้นแล้ว อันตรายต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ก็ย่อมบังเกิดขึ้นแน่

เพราะฉะนั้น การที่กล่าวนี้ก็จะฟังเห็นได้ว่า มนุษย์เรานั้นมีปัญญาเป็นอำนาจอันประเสริฐที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้เป็นอันมาก ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่ในขณะที่เดียวกันมนุษย์เรานั้นก็สร้างสรรค์เครื่องทำลายด้วย ทั้งโดยตรงทั้งโดยอ้อม โดยตรงก็เช่นอาวุธต่าง ๆ โดยอ้อมก็เช่นผลเสียต่าง ๆ ที่พลอยบังเกิดขึ้นจากการพัฒนาในบางอย่าง หรือในหลายอย่างของมนุษยชาติเรา ทั้งนี้ก็เพราะว่า ปัญญาอันเป็นเรี่ยวแรงอย่างยิ่งของมนุษย์เรานั้น ได้มีอยู่ ๒ อย่างคือ ปัญญาที่บริสุทธิ์อย่างหนึ่ง ปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์ อย่างหนึ่ง

ว่าถึงปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์นั้น คือปัญญาที่ประกอบด้วยตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยาก คือความทะยานอยากที่จะให้ได้ เช่นว่า ให้ได้ทรัพย์มาก ๆ ให้ร่ำรวยมาก ๆ ความดิ้นรนทะยานอยากที่จะเป็นนั่น เป็นนี่ ตั้งแต่ตำแหน่งเล็ก ๆ ขึ้นไป อันเป็นความทะเยอทะยานของคน ความดิ้นรนทะยานอยากที่จะทำลาย ก็คือว่า ในการที่จะอยากได้อะไรเป็นนั่น บางทีก็จะมีสิ่งที่ถูกขัดขวาง มีคนขัดขวาง เช่นว่าอยากจะเป็นตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่สูงขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ แต่ว่าตำแหน่งนั้นเขามีคนนั่งอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ก็ต้องทำลาย พยายามปิดขาคคนที่นั่งอยู่แล้ว ปิดเก้าอี้ของคนที่นั่งอยู่ก่อนแล้วให้ล้มลงไป เมื่อปิดไปได้แล้ว คนจึงเข้าสวมตำแหน่งแทนได้ ฉะนั้นความดิ้นรนทะยานอยากในการทำลายนี้ก็เนื่องมาจากความดิ้นรนทะยานอยากที่จะได้ความดิ้นรนทะยานอยากที่จะเป็นดังกล่าวแล้ว ปัญญาที่ประกอบด้วยตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากดังกล่าวนี้ เป็นปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสร้างสรรค์เครื่องทำลายต่าง ๆ นั้นขึ้น หรือบางทีสิ่งที่ตัวสร้างขึ้นนั้นก็เพื่อความเจริญ

เหมือนกัน แต่ว่ามีผลพลอยเสียที่บังเกิดขึ้น ผลพลอยเสียที่บังเกิดขึ้นนั้น บางทีก็ให้บังเกิดผลที่มากกว่า นี่เป็นปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์

อีกอย่างหนึ่ง ปัญญาบริสุทธิ์ที่มนุษย์ใฝ่หา ดังเช่น พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ก็ได้ทรงแสวงหาปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งจะเป็นเครื่องพ้นทุกข์ และพ้นความทุกข์ต่าง ๆ ก็ได้ทรงบรรลุธรรมที่เป็นตัวความจริงด้วยปัญญา บริสุทธิ์ อันเราเรียกว่า ความตรัสรู้ และได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนเป็นพุทธศาสนาขึ้น เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นผลแห่งปัญญาที่บริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า และพระพุทธานันแสดงธรรม อันเป็นผลแห่งปัญญาที่บริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้านี้เอง ซึ่งเป็นเครื่องนำผลให้บังเกิดขึ้นตรงกันข้ามกับปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะฉะนั้น ในโลกนี้จึงได้มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือฝ่ายที่เป็นปัญญาไม่บริสุทธิ์ กับฝ่ายที่เป็นปัญญาบริสุทธิ์

เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายทุกคนในบัดนี้ ต่างได้มีโอกาสรับปัญญาทั้ง ๒ ฝ่าย คือได้รับความรู้ต่าง ๆ ในฝ่ายโลกอันเจือด้วยปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์อยู่เป็นอันมาก กับทั้งฝ่ายธรรมจากพระพุทธศาสนา อันเกิดจากปัญญาที่บริสุทธิ์ เพราะฉะนั้น ถ้าเราไม่มองข้ามพระพุทธศาสนาไปเสีย มีความสนใจในพระพุทธศาสนาอยู่ และตั้งใจที่จะพึงธรรมศึกษารวมสำหรับที่จะนำไปเป็นเครื่องประดับตน แม้บางครั้งแล้วก็สามารถที่จะมีสติปัญญาสำหรับที่จะประพฤติดิน ให้พบความสุขสวัสดิ์อยู่ในโลกได้ แล้วก็สามารถที่จะเว้นการประกอบกรรมต่าง ๆ อันเป็นเครื่องทำลายล้างดังกล่าวมา ข้างต้นนั้น ตรงกันข้าม ก็จะประกอบกรรม อันเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ กับสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย อำนวยให้มนุษย์ชาติเราอยู่เป็นสุขเกษม เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้จะได้นำธรรมมาแสดงหมวดหนึ่ง

ข้อที่ ๑ เลี้ยงดูมารดา บิดา ข้อนี้ย่อมเป็นคุณสมบัติของคนไทยอยู่แล้ว คนไทยเราโดยมากนั้นมีความกตัญญูต่อบิดามารดา บำรุงเลี้ยงดูบิดามารดา ไม่ทอดทิ้ง แต่ว่ามีอยู่อันหนึ่งที่เรียกว่าเป็นสันดานก็ได้ อันเราควรที่จะรู้จักและแก้ไข คือว่า ทำมารดาบิดาเหมือนอย่างลูกหน้อยอยู่เรื่อย ที่ว่านี่ก็คือ ตั้งหน้ามุ่งแต่มรดกของบิดามารดาเท่านั้น ถ้ามารดาบิดามีลูกหลายคน ถ้าหากว่าลูกคนไหนจะได้มรดกมากไปสักหน้อยหนึ่ง หรืออย่างไร ก็ต้องโกรธแล้ว บางทีก็โกรธบิดามารดาหว่าล่าเอียง มุ่งที่จะเรียกร้องเอามรดกจากบิดามารดา เอาสิ่งต่าง ๆ จากบิดามารดาอยู่เสมอ สถานะ

เช่นนี้ มักจะเกิดแก่ครอบครัวที่มารดาบิดามีหลักฐาน ถ้ามารดาบิดา ไม่มีหลักฐานเท่าไรนัก ก็ไม่ค่อยเกิดปัญหา ทั้งนี้เพราะความรู้สึกว่า มารดาบิดาเหมือนอย่างเป็นลูกหนี้อยู่เสมอ ซึ่งใช้หนี้ให้แก่ลูกไม่หมด ลูกจะร้องเรียกเอาเรื่อย ซึ่งข้อนี้เป็นสันดานของมนุษย์ที่เราควรจะรู้จักจุดสันดานอันนี้ แล้วก็แก้ไขด้วยการเปลี่ยนทำความเข้าใจว่า อันที่จริงนั้นมารดาบิดาท่านไม่ได้เป็นลูกหนี้ของเรา แต่ท่านเป็นเจ้าหนี้คือท่านได้มีบุญคุณแก่เรามาก เรามีหน้าที่จะตอบแทนบุญคุณของท่านด้วยวัตถุ ด้วยความดี เพื่อจะให้ท่านมีความสุขให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เปลี่ยนให้รู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าหนี้ท่านไม่ได้เป็นลูกหนี้ จุดอันนี้เป็นจุดสำคัญ และเป็นจุดสันดานที่คนไทยเราควรจะต้องรู้จัก และเมื่อแก้ไขให้มีความรู้สึกเช่นนี้ ก็เชื่อได้ว่าแก้ไขถูกทาง และในข้อนี้ก็กินความถึงบรรดาเด็กทั้งหลาย ซึ่งมารดาบิดาเลี้ยงดูสงเสีย

เพราะฉะนั้น ต้องรู้จักใช้ทรัพย์ที่มารดาบิดาให้ เป็นค่าเล่าเรียน เป็นค่าอาหารประจำวันเป็นต้น ไม่ไปใช้อีลุ่ยฉุยแฉก ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็น และตั้งใจเล่าเรียนดี ตั้งใจประพฤติดี เพื่อให้มารดาบิดาเกิดความสุขใจ ความสุขใจของมารดาบิดานี้แหละเป็นสำคัญ เมื่อใครสามารถทำให้มารดาบิดามีความสุขมากที่สุด ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่ามีความกตัญญูกตเวทีและชื่อว่าได้บำรุงเลี้ยงมารดาบิดา ซึ่งการบำรุงเลี้ยงดูนี้ ก็ต้องหมายความว่า เลี้ยงทั้งกาย เลี้ยงทั้งใจ เลี้ยงทั้งกายนั้น อาจจะไม่ยาก แต่ว่าการเลี้ยงใจนั้น อันที่จริงก็ไม่ยาก เพราะวามารดาบิดานั้น ไม่ได้มุ่งกอบโกยเอาอะไรจากบุตรธิดาเนื่องแต่ว่าบุตรธิดาเป็นนักเรียนก็ตั้งใจเรียนให้ดี ตั้งใจประพฤติให้ดี ให้ได้รับผลดีในการเรียนศึกษา เพียงเท่านี้ก็ทำให้พ่อแม่มีความสุขใจแล้ว ไม่ต้องไปตอบแทนอะไรอย่างอื่น ปฏิบัติดังนี้แหละ ชื่อว่าเลี้ยงมารดาบิดา

ข้อที่ ๒ ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญในตระกูล เช่นว่า น้องเคาพนับถือต่อพี่หลานก็เคาพนับถือต่ออา ลุง ป้า เป็นต้น ลูกก็เคาพนับถือต่อมารดาบิดา ผู้ที่มีอายุอ่อนกว่าก็เคาพนับถือผู้ที่มีอายุมากกว่าในตระกูลของตน แปลว่านับถือกันในฐานะเป็นญาติผู้ใหญ่และผู้เฒ่าตามลำดับ ไม่ดูหมิ่นดูแคลน ดังนี้ อันที่จริงก็เป็นคุณสมบัติของคนไทยเราข้อหนึ่ง ซึ่งมีความเคาพนับถือกันดังนี้แล้ว แต่แม้เช่นนั้นก็อาจจะละเลยไปบ้างในบางกรณี ในบางคราว เช่นว่าบางทีไปเล่าเรียนศึกษามีความรู้มาก ทำการทำงานได้ตำแหน่งดีก็มักจะดูถูกดูหมิ่นต่อญาติของตน แม้ที่เป็นญาติผู้ใหญ่ที่จนกว่า

ที่ตัวยกกว่า อย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้ หาได้เป็นการถูกต้องต่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ ต้องมีความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ เมื่อเป็นดังนี้ แล้วจึงมีความเจริญ

ข้อที่ ๓ กล่าวถ้อยคำที่นินมนวล นี่เป็นสมบัติทางวาจา ซึ่งเป็นข้อสำคัญ ต้องพูดดี ๆ ต่อกัน แม้จะมีใจโกรธไม่ชอบอยู่บ้าง ก็อย่ากล่าวตำหนิ พยายามที่จะ ยับยั้งไว้ กล่าวถ้อยคำที่นินมนวล ที่สุภาพต่อกัน คุณสมบัติข้อนี้ เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งขึ้น คนเรายังเป็นผู้ใหญ่ขึ้นเท่าไร มีอำนาจวาสนาสงูขึ้นเท่าไร ก็จำเป็นที่จะต้องรักษาสมบัติ ทางวาจານี้มากยิ่งขึ้น พูดให้นินมนวลยิ่งขึ้น ให้สุภาพยิ่งขึ้น ไม่ใช่ว่าเมื่อมีอำนาจวาสนา มีตำแหน่งสูง ก็พูดขู่ตะคอกใครต่อใคร บางทีก็เห็นว่าเป็นชวานา ชาวสวนเดินงุ่ม ๆ ง่าม ๆ มาดังนี้ จะขู่อย่างไรจะตะคอกอย่างไรก็ได้ ดังนี้หาถูกต้องไม่ ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งเป็นผู้ปกครอง ก็ยิ่งต้องระมัดระวังทางวาจา ใช้วาจาที่นินมนวลที่สุภาพให้มากที่สุด และสมบัติอันนี้ก็ไม่ใช่ว่าเป็นสมบัติของใคร เป็นสมบัติของตนเอง ซึ่งใคร ๆ เขาได้ฟัง เขาก็รัก เขาก็นับถือ ซึ่งก็เป็นผลสะท้อนให้บังเกิดแก่ตนเองนั่นเอง มาใช้บังเกิดขึ้นแก่ ใครอื่น เพราะฉะนั้น จึงเป็นสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่งทางปากอีกประการหนึ่ง

ข้อที่ ๔ เว้นคำส่อเสียด ยุยงให้แตกร้าง อันนี้ก็สำคัญ คือการที่จะพูดก็ต้อง ระวังอย่าไปพูดเป็นการยุยงให้เกิดความแตกร้าง บางคนชอบพูดยุยง คือชอบเอาเรื่อง ของคนอื่นมาพูด และเรื่องที่เอามาพูดนั้นก็มักจะเป็นนินทา ดังที่เรียกว่าเป็น “นินทา สโมสรร” พอจับกลุ่มกันเข้าแล้ว ก็เอาเรื่องของคนนั้นคนนี้ มานินทาว่าอย่างนั้น อย่างนี้ และบางทีถ้าไม่ชอบใคร ก็เอาเรื่องของคนนั้นมาพูดเป่าหูผู้ใหญ่ให้เกลียด บางทีก็เป็นเรื่องไม่จริง แต่ว่าปั้นขึ้น ดังนี้ เรียกว่า พูดส่อเสียด ซึ่งเป็นข้อที่ต้องเว้น เพราะว่าการพูดส่อเสียดนั้นเป็นการพูดทำลายผู้อื่น เป็นข้อที่ไม่ควรทำ ส่อถึงจิตใจ ของผู้พูดที่เป็นอกุศล เป็นบาป เป็นไปในทางทำลาย ไม่เป็นไปในทางก่อ ในทาง ส่งเสริม จึงเป็นข้อที่ควรละเว้น

ข้อที่ ๕ ประกอบในการให้เป็นเครื่องกำจัดความตระหนี่ของตนเอง คือว่าการ ให้นั้น ก็หมายความว่า การให้วัตถุของตนเองแก่ผู้อื่น ที่เรียกว่า ให้ทานบ้าง ทำบุญบ้าง ให้เป็นการสงเคราะห์บ้าง การให้นั้นไม่ได้หมายความว่าเฉพาะวัตถุเท่านั้น แม้การให้การ ช่วยเหลือทางกาย การให้การช่วยเหลือทางวาจา ให้การช่วยเหลือทางความคิดต่าง ๆ ก็เรียกว่าให้ แต่ว่าการให้ดังกล่าวนี้ อันที่จริงก็เป็นคุณสมบัติของคนไทยเราอยู่แล้ว

คนไทยเรานั้นมีนิสัยชอบอ้อมอารีเผื่อแผ่เจือจุน โดยปกติก็ให้กัน สงเคราะห์กันในครอบครัว ทำบุญแก้วัด แก่พระสงฆ์ สงเคราะห์คนอนาถา บริจาคให้เป็นสาธารณะประโยชน์ และคนไทยเรานั้นก็มักจะขี้สงสาร เมื่อพบใครตกทุกข์ได้ยาก ก็อดช่วยเหลือไม่ได้ อันนี้เป็นนิสัยอยู่แล้ว แต่ว่ามีอยู่อันหนึ่งในข้อนี้ที่เราควรจะต้องแก้คือว่า อหิวาศัยที่ให้แบบสินบน คือว่าการให้แบบสินบนนี้ ไม่ใช่กำจัดความตระหนี่ แต่ว่าต้องการจะได้เป็นการให้เพื่อจะได้ นับว่าเป็นความโลภ การให้แบบติดสินบนนี้ไม่ใช่หมายความว่า จะมีแต่เพียงไปติดสินบนผู้ใหญ่ที่เป็นบุคคลเท่านั้น แต่ว่าคนเรายังชอบไปให้ติดสินบนแก่เจ้า แก่พระอีกด้วย เช่นว่าไปติดสินบนแก่เจ้า ไปบนเจ้าว่า ขอให้สำเร็จอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วจะมาแก้บนอย่างนี้ หรือว่าบางทีให้แก่พระ ใส่บาตรช้อนหนึ่งก็อธิษฐานว่า ให้สำเร็จผลอย่างนั้นอย่างนี้เสียมากมาย ซึ่งมีราคามากกว่าข้าวช้อนหนึ่งนั้นมากมายนัก ให้ชนิดหนึ่งแต่ว่าอยากจะได้มาก ดังนี้ เรียกว่าเป็นการให้แบบติดสินบน ซึ่งเราจะต้องพยายามแก้นิสัยอันนี้ว่า ให้นำนั้นขอให้เป็นการให้เพื่อกำจัดตระหนี่ ขจัดความโลภในใจของเราลง คือให้ด้วยความดี นี้แหละเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง

ข้อที่ ๖ สัจจะ คือมีความสัตย์ซื่อ อันหมายความว่า มีความภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นี้ว่าถึงคนไทยเรา ไม่ละทิ้ง ไม่เหินห่าง ไม่จิตจาง ไม่ทรยศ มีความจริงต่อเพื่อนมิตรสหาย ไม่ทรยศต่อมิตร และรักษาคำพูด เมื่อพูดไว้อย่างไร ก็รักษาคำพูด ไม่เสียสัญญา รักษาสัจจะ และพูดแต่ความจริงที่มีประโยชน์ มีความจริงใจ จริงกาย จริงวาจา ไม่ทรยศคดโกง นี้เป็นข้อที่ ๖

ข้อที่ ๗ ข่มความโกรธ เมื่อมีความโกรธบังเกิดขึ้นก็พยายามข่ม อันความโกรธนั้นใคร ๆ ก็มีทั้งนั้น เพราะว่าจะต้องพบเรื่องที่ไม่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องหัดข่มไว้ เพราะว่าเรื่องโดยมากนั้นเกิดขึ้นก็เพราะข่มความโกรธไม่ได้ ถ้าข่มความโกรธไว้ได้แล้ว ก็สามารถจะระงับเรื่องไว้ได้หมด

รวมเป็น ๗ ประการ ฉะนี้ และขอสรุปว่า

ประการที่ ๑ เลี้ยงดูมารดาบิดา

ประการที่ ๒ เคารพอ่อนน้อมต่อญาติผู้ใหญ่ในตระกูล

ประการที่ ๓ กล่าวถ้อยคำที่นมนวล

- ประการที่ ๔ เว้นถ้อยคำที่ส่อเสียดยุยง
 ประการที่ ๕ ให้ในทางที่กำจัดความตระหนี่
 ประการที่ ๖ มีสัจจะ คือมีความสัตย์ซื่อต่อกัน รักษาสัจจะ
 ประการที่ ๗ ช่มความโกรธ

ธรรมทั้ง ๗ ประการนี้แหละ เป็นคุณสมบัติที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ อันเกิดจากปัญญาอันบริสุทธิ์ของพระองค์ และคนเราได้ปฏิบัติแล้วก็จะเกิดความสุข ความเจริญ เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมเยียนภูมิภาคส่วนนี้ และได้รับการต้อนรับของท่านทั้งหลายด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง ก็ขอตอบแทนแก่ท่านทั้งหลาย ด้วยธรรมกถาอันแสดงธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ และธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้เอง ท่านว่าเป็นคุณสมบัติของพระอินทร์ ในขณะที่ท่านเป็นมาณพชื่อว่า มหะ ท่านได้บำเพ็ญ คุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้ จึงส่งผลให้ไปบังเกิดเป็นพระอินทร์ในชั้นดาวดึงส์ แต่ว่าเรื่องพระอินทร์นี้ ก็เป็นเรื่องนิทานอย่างหนึ่งมาทางศาสนา ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ไม่เป็นประมาณ ข้อสำคัญนั้น ธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นหลักปฏิบัติอันดีงาม และพระอินทร์เมื่อท่านเป็นมานพนั้น ตามประวัติท่านเป็นนักพัฒนาบ้านเมือง สร้างถนนหนทางให้เกิด ความเจริญรุ่งเรือง แต่ท่านตั้งอยู่ในธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ จึงพัฒนาให้บ้านเมือง เกิดความเจริญ และความพัฒนานี้ ก็ไม่ทำให้ขาดความสมดุลกันระหว่างธรรมชาติ กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมกับธรรมชาตินั้น สมดุลกัน และเมื่อเป็นอย่างนี้ จึงบังเกิด ความเจริญ

ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายซึ่งต่างมีหน้าที่ปฏิบัติกันอยู่ตามหน้าที่ของตนใน บัดนี้ ทั้งข้าราชการ ครูบาอาจารย์ ประชาชน ตลอดจนนักเรียนทั้งหลาย ต่างก็มีหน้าที่ เพื่อจะพัฒนาตนเอง และพัฒนาบ้านเมืองอันเป็นส่วนรวม ก็ขอให้คำนึงถึงว่า การพัฒนานั้นเป็นการดี นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง แต่ขอให้ธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีความสมดุลกัน เพื่อความสุขอันถาวร และการที่จะเป็นไปด้วยดังนี้ได้ ก็ต้องอาศัย ความตั้งอยู่ในคุณสมบัติ คือธรรม ๗ ประการดังกล่าวแล้ว

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษา ท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวินตราย ให้เจริญ ด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และให้เจริญในธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศแล้วตลอดไป เทอญ.

พระสัมมโพนียกถา^๑ เรื่อง พุทธจักรและอาณาจักร

เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรธรรมิก
ทั้งหลาย

ขอขอบพระคุณท่านเจ้าคณะจังหวัดและคณะสงฆ์ ที่ได้จัดต้อนรับ เนื่องด้วย
ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัทในกาลนี้ เมื่อเดินทางมาถึงจังหวัดนี้
ก็ได้ระลึกถึงท่านเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งเป็นหลักเป็นประธานของจังหวัด จึงได้มาเยี่ยม
นมัสการ ก็มีได้หวังที่ให้ท่านจัดต้อนรับแต่ประการใด ๆ แต่ท่านก็ได้มีความกรุณา
นัดพระภิกษุสามเณรให้มาพบกัน แล้วก็ขอร้องให้กล่าวสัมมโพนียกถาแก่พระภิกษุ
สามเณรทั้งหลายก่อน ก็ขอแสดงอนุโมทนาต่อคณะสงฆ์ และชาวจังหวัดยโสธรนี้
ที่ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นจังหวัด และท่านเจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาสวัดนี้ท่านก็ได้กรุณา
เล่าถึงสมบัติอันมีค่าของวัด คือพระธาตุเจดีย์เก่า และคัมภีร์โบราณทั้งหลาย ซึ่งจารึก
ด้วยอักษรขอมบ้าง อักษรไทยลาวบ้าง จำนวนมากมาย ซึ่งได้เก็บรักษาไว้ในหอไตร
กลางสระ และท่านก็ได้ปรับปรุงรักษาสืบต่อมาเป็นอันดี ก็ปรากฏว่า ไม่มีที่ไหนจะมี

^๑ แสดงแก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ
วัดมหาธาตุ จ.ยโสธร วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

มากเท่าในภูมิภาคนี้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นศรีของพระศาสนา และท่านเจ้าคณะจังหวัด ก็ได้มองเห็นคุณค่า ก็ได้รับการไว้เป็นอย่างยิ่ง ก็แสดงว่าท่านเป็นผู้ใหญ่ ที่ได้ทรงความรู้ความสามารถ ได้ปกครองวัด และพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย สืบต่อพระพุทธานุศาสนานะ

เราทั้งหลายต่างก็ได้เป็นผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน มีธุระในอันที่จะรักษาบำรุงพระพุทธานุศาสนาร่วมกัน รวมอยู่ในชาติไทย ประเทศไทย ซึ่งมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกอันเดียวกัน เพราะฉะนั้น เราทั้งหลาย เหล่าบรรพชิตคือผู้บวช จึงควรมีความรักใคร่กัน นับถือกัน คิดถึงกัน ช่วยอุปการะกัน เพื่อส่งเสริมรักษาพระพุทธานุศาสนา แลละบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน ตลอดจนถึง ประเทศชาติตามความสามารถ เพื่อความดำรงอยู่ของพระพุทธานุศาสนา พร้อมทั้งประเทศชาติ เพราะฉะนั้น เมื่อวัดได้มีพระเถระ มีพระภิกษุสามเณรเป็นหลัก และเป็นนาบุญ เป็นนาธรรมของชาวบ้าน ชาวบ้านก็ได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศล และได้รับธรรมสำหรับที่จะไปประพฤติปฏิบัติ และก็ช่วยอุดหนุนอุปการะพระภิกษุสามเณรให้มีกำลังสามารถในอันที่จะเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัย

เพราะฉะนั้น เมื่อชาวบ้านต่างก็อาศัยกันอยู่ด้วย พุทธจักรและอาณาจักรต่างก็ได้อิงอาศัยกันอยู่ด้วยดังนี้แล้ว ความสุขความเจริญก็จะบังเกิดขึ้นโดยทั่วไป สอดตามความปรารถนาของทางคณะสงฆ์ ซึ่งมีองค์สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นองค์พระประมุขคณะสงฆ์ และสมเด็จพระราชาธิบดีขององค์พระประมุขของประเทศชาติด้วย

ในจังหวัดนี้ก็หวังว่า ท่านเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถ จะอำนวยความสะดวกและความเรียบร้อยในการบริหารการคณะสงฆ์ และความสามัคคีพร้อมเพรียงกันให้เป็นไปด้วยดี

เพราะฉะนั้น ก็ขออำนาจของคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาท่านเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณร สหธรรมิก อุบาสกอุบาสิกา พุทธบริษัททั้งหลาย ให้มีความเจริญในพระธรรมวินัยเป็นหลัก เป็นนาบุญ เป็นนาธรรมของคณะพุทธบริษัทยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง การคณะสงฆ์

ท่านผู้รักษาการเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณร
สหธรรมิก อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย

ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมวัด และพุทธบริษัทจังหวัดนี้ ได้รับการต้อนรับจากท่าน
เจ้าคณะจังหวัด และพุทธบริษัท อุบาสกอุบาสิกา ทั้งหลาย ตั้งแต่เมื่อมาถึง อันแสดง
ถึงอัธยาศัยไมตรีจิตอันดียิ่ง ก็ขอขอบใจ เมื่อได้ฟังคำแถลงถึงวัด จำนวนวัด จำนวน
สำนักสงฆ์ จำนวนพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงสถานที่เล่าเรียนการศึกษา และสำนัก
กรรมฐาน ก็รู้สึกว่าได้มีจำนวนอันเป็นปริมาณ และคุณภาพพอสมควร โดยเฉพาะ
จำนวนพระภิกษุสามเณรก็ไม่น้อย แสดงถึงความเป็นปึกแผ่น

การพระศาสนาของเรานั้น ก็ต้องอาศัยพระภิกษุบริษัทเป็นหัวหน้า และอาศัย
พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสเป็นผู้อุปถัมภ์ ว่าถึงฝ่ายภิกษุบริษัทนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงสรุปไว้ว่า มีกฎหมายที่จะต้องถือปฏิบัติ ๓ ฉบับ คือ

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ณ อุโบสถ วัดศรีธรรมาราม อ.เมือง จ.ยโสธร
วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

๑. พระธรรมวินัย
๒. กฎหมายบ้านเมือง และ
๓. จารีตประเพณี

พระธรรมวินัยนั้น เป็นกฎหมายฉบับแรกของคณะสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ทั้งส่วนที่พระภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติ คือ จะต้องเว้นข้อที่ทรงห้าม ต้องกระทำตามข้อที่ทรงอนุญาต และยังได้ทรงบัญญัติถึงวิธีการปกครอง กล่าวถึง พระอุปัชฌาย์อาจารย์ ปกครองสังฆวิหาริกอันเตวาสิก และทรงบัญญัติให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม บัญญัติคุณสมบัติของพระภิกษุที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นต้น เหล่านี้เป็นพระวินัยบัญญัติเกี่ยวกับการปกครอง

แต่ว่าพระวินัยบัญญัติเกี่ยวกับการปกครองนี้ เมื่อมีพระภิกษุสงฆ์กระจายกัน อยู่ในวัดทั้งหลายจำนวนมาก ดังเช่นประเทศไทยเรา นี้ เป็นต้น ก็จำเป็นที่จะต้องมีการกฎหมายคณะสงฆ์บัญญัติสำหรับที่จะปกครองอีกฉบับหนึ่ง ดังที่ประเทศไทยเราได้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และในตอนท้ายนี้ก็ได้มีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งวางหลักการปกครองไว้อย่างรัดกุมมากกว่ากฎหมายคณะสงฆ์ที่ออกมาแต่เก่าก่อน ต่อมาก็กฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และมาถึงฉบับปัจจุบัน กฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ก็เป็นกฎหมายคณะสงฆ์ที่ภิกษุบริษัทจะต้องปฏิบัติอีกฉบับหนึ่ง

ฉบับที่สามคือจารีตประเพณี จารีตประเพณีในคณะธรรมยุต มองเห็นได้ชัด เพราะว่าเป็นคณะธรรมยุตนั้น ได้ถือปกครองกันเองมาตั้งแต่ตั้งคณะธรรมยุตขึ้น ในขั้นต้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชอยู่ได้ทรงปกครองด้วยพระองค์เองโดยพฤตินัย เพราะว่าโดยนิตินัยนั้น ก็ยังขึ้นอยู่ในคณะกลางที่มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเป็นเจ้าคณะ และต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นหัวหน้าคณะธรรมยุต ในตอนแรก โดยนิตินัยก็ยังร่วมอยู่ในคณะกลาง แต่ว่าโดยพฤตินัยแล้ว ทรงปกครองด้วยพระองค์เอง แต่ในครั้งแรกนั้น คณะธรรมยุตมีน้อยไม่กั้ว การปกครองก็ไม่ยาก ต่อมาคณะธรรมยุตได้แยกออกมาเป็นคณะใหญ่อีกคณะหนึ่ง ไม่ขึ้นอยู่ในการปกครองของคณะกลาง และก็

มีเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตปกครองสืบกันต่อมา ถัดจากสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ก็คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และถัดมาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ เมื่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ ก็มาเปลี่ยนกฎหมายคณะสงฆ์ คือ เลิกกฎหมาย ร.ศ. ๑๒๑ มาใช้กฎหมาย พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อจะรวมนิกายสงฆ์ และมีบัญญัติที่บังคับให้ที่จะต้องรวมนิกายสงฆ์ แต่ว่ามีบทเฉพาะกาลว่า ให้ทำสังคายนากันเสียก่อน

เพราะฉะนั้น เมื่อใช้กฎหมายนี้แล้ว กฎหมายฉบับนี้ก็ไม่มีรับรองตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต พร้อมทั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่อื่น ๆ ทางฝ่ายมหานิกายด้วย แปลว่า เลิกตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ แต่มาใช้ตำแหน่งใหม่ร่วมกันตามกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนั้น แต่ถึงดังนั้น คณะธรรมยุตเองก็ยังนับถือเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตในครั้งนั้น ก็คือ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระองค์ท่านได้ทรงปรารถนาถึงวัดธรรมยุตต่าง ๆ ที่มีมากขึ้น และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้น ทรงเห็นว่า ลำพังเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตองค์เดียว ไม่สามารถที่จะปกครองคณะธรรมยุตได้ทั่วถึง จึงได้ตั้งกรรมการคณะธรรมยุตขึ้น มีหน้าที่เกี่ยวกับการประชุมพิจารณาการคณะในคณะธรรมยุต เพื่อที่จะเสนอเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติ

เพราะฉะนั้น จึงได้เกิดมีคณะกรรมการคณะธรรมยุตขึ้น กรรมการคณะธรรมยุตนี้ก็ไม่มีการรับรองตามกฎหมายแต่อย่างใด เช่นเดียวกับตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เอง ก็ไม่ได้มีการรับรองตามกฎหมายฉบับนั้น แต่ว่าคณะธรรมยุตเรายอมรับ นับถือและเชื่อฟัง เป็นจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติมา และจารีตประเพณีดังนี้ นับถือเชื่อฟังกันจริง ๆ เพราะในสมัยนั้น พระเถรานุเถระในคณะธรรมยุต ยอมปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนี้ แต่ในส่วนที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นการเบียดเบียนทำลาย แต่ว่าในส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นการเบียดเบียนแล้ว ก็ไม่รับปฏิบัติ แปลว่า "ดีแต่ฟัง" จนถึงได้ทำหนังสือยื่นต่อรัฐบาล ในสมัยที่หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี กฎหมายฉบับนั้นก็ยังไม่ใช้กันเรื่อยมา จนถึงสมัยสมเด็จพระสังฆราช วัดเบญจมบพิตร และสมเด็จพระสังฆราช วัดมกุฏกษัตริยาราม ขณะดำรงตำแหน่งเป็น สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า เป็นสังฆนายก และรัฐบาลมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ท่านจอมพล สฤษดิ์ ได้เข้าไปสังเกตการณ์ประชุมสังฆสภา ครั้นแล้วก็ได้มีความเห็นว่าจะต้องเลิกกฎหมาย พ.ศ. ๒๔๘๘ จึงร่างกฎหมายฉบับปัจจุบันขึ้น และได้ประกาศใช้กฎหมายปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งกฎหมายฉบับปัจจุบันนี้ก็นำเอารูปของพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ นั้นแหละมาใช้เป็นส่วนใหญ่ เช่น มหาเถรสมาคม จึงได้กลับมีเจ้าคณะใหญ่ขึ้น ในคณะธรรมยุตก็มีเจ้าคณะใหญ่ คณะธรรมยุต และในมหานิกายเองก็มีเจ้าคณะใหญ่ ออกไปหลายหน เพราะมีจำนวนมาก ในกรรมการมหาเถรสมาคมรุ่นแรกที่สุดของกฎหมายนี้ สมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศ เวลานั้นท่านยังไม่ได้เป็นพระสังฆราช แต่ปฏิบัติหน้าที่สังฆราช เพราะมีพรรษาสูง ท่านก็ตั้งมหานิกาย ๓ องค์ ธรรมยุต ๓ องค์ รวมเป็น ๖ องค์เท่านั้น เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

สมเด็จพระสังฆราช องค์ปัจจุบันนี้ท่านเห็นว่า บ้านใคร ๆ อยู่ บ้านใคร ๆ ปกครอง ครั้งนั้น ฝ่ายมหานิกาย คือสมเด็จพระสังฆราช องค์ปัจจุบัน เป็นสมเด็จพระวันรัต และสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดอรุณราชวราราม และท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ (ถึงแก่กรรมไปแล้ว) ทางฝ่ายธรรมยุตก็มี สมเด็จพระสังฆราช วัดมกุฏกษัตริยาราม ขณะนั้นเป็น สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดราชบพิธ กับกระผม

ตามที่ได้เล่าให้ฟังนี้ ก็เพื่อที่จะให้ท่านทั้งหลายได้เกิดความสังวรไว้ว่า เรื่องการปกครองคณะสงฆ์นั้น ส่วนที่ยอดอันเป็นส่วนจะชี้ตายชี้เป็นนี่เป็นส่วนสำคัญ และก็เพื่อจะให้เข้าใจว่า คณะธรรมยุตเองนั้น ดำรงอยู่ได้ก็เพราะคุณภาพของตนเอง และก็ต้องอาศัยพระเถระฝ่ายมหานิกายช่วยสนับสนุนค้ำจุนอีกส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น การดำรงอยู่ได้นี้ ก็อย่าเข้าใจว่าดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของท่านทั้งหลาย ก็คือ ปฏิบัติศาสนกิจ ปกครองหมู่คณะ มุ่งที่จะสร้างพระภิกษุสามเณรให้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ดี มีความรู้ความสามารถ คิดสร้างคนดีขึ้นในคณะให้รับเนื่องกันไป มุ่งรักษาพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะว่าความเข้มแข็งของคณะธรรมยุตนั้น บังเกิดขึ้นจากความยึดมั่นในพระธรรมวินัย เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของประชาชน ตั้งแต่ชั้นสูงลงมา ไม่ใช่ว่าดำรงอยู่ได้ด้วยความรู้ ความสามารถทางโลกต่าง ๆ

ฉะนั้น ก็ขอให้ดำเนินการจัดการศึกษาให้หนักไปในทางพระธรรมวินัย ในทางที่จะรักษาพระธรรมวินัยให้ดีพอสมควร แต่การที่จะกีดกันในทางโลกนั้น บัดนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควร ก็ต้องสนับสนุนเพราะเป็นการให้แสงสว่าง แต่ว่าต้องรักษาในทางธรรมอันเป็นส่วนปริยัติศาสนานี้ ให้เข้มแข็งด้วยกับควบคุมดูแลเกี่ยวกับความประพฤติพระธรรมวินัย อย่าให้หละหลวม ช่วยกันประคับประคองทดแทนกันไว้ สร้างคนดีกันไว้ คือสร้าง “พระดี, เณรดี” และไม่เชื่อว่าสร้างเพื่ออะไร ก็เพื่อที่จะทดแทนกันไปอีกประการหนึ่ง ต้องพยายามรักษาความสามัคคี ความพร้อมเพรียงกันในระหว่างนิกาย อย่าให้เป็นศัตรูกัน แต่ให้เป็นมิตรกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยกันรักษาพระศาสนา เพราะคณะธรรมยุตนี้มีน้อย ส่วนมหานิกายมีมาก

เพราะฉะนั้น มหานิกายจึงมีขอบเขตที่จะปฏิบัติศาสนกิจได้กว้างขวาง ธรรมยุตเองก็ต้องเจียมตัว ปฏิบัติรักษาตัวให้พอเหมาะพอดี และรักษามิตรภาพไมตรีจิตกันไว้

เหตุการณ์ในหัวเลี้ยวหัวต่อของการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ก็อย่างที่เล่ามานี้แหละ ก็ยังไม่หมด ยังมีอยู่อีกหลายเรื่องหลายประการ แต่ก็ต้องการปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อให้บังเกิดความสามัคคีและให้เป็นที่เคารพนับถือซึ่งกันและกัน อันนี้เป็นข้อสำคัญที่ท่านทั้งหลายจะต้องช่วยกันรักษาเอาไว้

การปฏิบัติพระธรรมวินัยของเรานั้น หรือว่าการปฏิบัติบำเพ็ญบุญให้ท่าน รักษาศีลเป็นต้น ของพุทธบริษัททั้งหลายก็ดี สิ่งที่ยังไม่ได้ก็คือ “กรรมฐาน” หรือ ภavana บุญกุศล กรรมฐานนี้ เป็นหลักของใจอย่างสำคัญ ได้ฟังคำแถลงเมื่อคืนนี้ และสำหรับในจังหวัดนี้ ก็มีวัดกรรมฐานกว่า ๑๐ แห่ง กันนับว่ามาก ขอให้ช่วยกันรักษาสำนักกรรมฐานเอาไว้ และก็ปรับปรุงให้ดีขึ้น ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และก็สมควรจะตั้งกรรมฐานสำหรับตนเองด้วย เพราะว่าการปฏิบัติในพระกรรมฐานนั้นทำให้จิตใจได้พบกับความสงบและความสุข ไม่ร้อนรน

ในจังหวัดนี้ ส่วนภูมิภาคนี้ก็ปรากฏว่า ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาสทั้งหลายส่วนมาก เข้มแข็งและร่วมมือกันประกอบศาสนกิจอย่างใกล้ชิด ทั้งผู้ใหญ่ท่านที่คอยสอดส่อง

ซึ่งในปัจจุบันก็มี ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ องค์ปัจจุบันนี้ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ก็เป็นที่น่ายินดีพอใจ และเมื่อได้มาเห็นท่านสหธรรมิกทั้งหลาย มีความพร้อมเพรียงกัน ให้รู้สึกมีความสุขใจและก็ขออนุโมทนา

ในที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล จงได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่านให้มีความสุขความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้น ไปเทอญ.

พระโอวาท^๑ เรื่อง ความประสานกันของปัญญา

ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส อุบาสกอุบาสิกา และนักเรียน พร้อมทั้งสาธุชนทั้งหลาย

ได้ฟังคำรายงานถึงความเป็นไปของโรงเรียนศรีธรรมวิทยา รู้สึกมีความสุขใจ และอนุโมทนาในการตั้งและดำเนินการของโรงเรียน เบื้องต้นขออนุโมทนาและถวายกุศลแด่ท่านเจ้าคุณพระเทพปัญญาภุมนี (ยโส เฉย) อดีตเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งท่านมาดำริจัดตั้งโรงเรียนนี้ขึ้น และท่านเจ้าอาวาสปัจจุบันก็ได้ดำเนินกิจการสืบต่อมา ได้รับเป็นเจ้าของอำนวยการให้โรงเรียนได้ดำเนินต่อมา จนมีนักเรียนชาย-หญิง และมีพระภิกษุสามเณรเข้าเรียน เพิ่มเติมความรู้มีจำนวนไม่น้อย นับว่าได้ตั้งขึ้นเป็นหลักฐาน ทั้งได้รับการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาลจากกระทรวงศึกษาธิการ

ตามที่อาตมภาพและคณะ ได้เดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัทในภาคนี้เท่าที่ได้ผ่านมาก็รู้สึกว่ ประชาชนในภาคนี้ตื่นตัวในการศึกษากันเป็นอันมาก และวัดทั้งหลายก็ได้ชวนช่วยจัดช่วยตั้งโรงเรียน เพื่อประโยชน์แก่กุลบุตรกุลธิดาตลอดถึงจนพระภิกษุสามเณรมากว้ด เรียกว่ามีทุกจังหวัด จังหวัดหนึ่งก็มากแห่งบ้าง

^๑ แสดงแก่ พุทธศาสนิกชน และนักเรียน โรงเรียนศรีธรรมวิทยา ณ ศาลาการเปรียญ วัดศรีธรรมาราม อ.เมือง จ.ยโสธร วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

น้อยแห่งบ้าง เป็นประเภทโรงเรียนราษฎร์ของวัดบ้าง โรงเรียนผู้ใหญ่มากขึ้นบ้าง หนึ่หนักไปในทางคติโลก และนอกจากนี้ ก็เป็นโรงเรียนปริยัติธรรม สอนนักธรรมและบาลีอีกมาก ซึ่งเป็นไปในด้านพระศาสนา ก็แสดงว่า ได้มีการตื่นตัวในการศึกษากัน ทั้งในทางคติโลกและทั้งในทางคตินิยม ความตื่นตัวในการศึกษานี้ เป็นของดี เพราะได้ปัญญาเป็นแสงสว่างของชีวิต

พ่อแม่ผู้ปกครองทั้งหลาย ต่างก็ชวนขวายให้ลูกได้รับการศึกษาเล่าเรียนให้ดีที่สุดตามความสามารถ และส่วนใหญ่ก็มีความเห็นตรงกันว่า การให้การศึกษาวិชาความรู้ันั้น ดีกว่าการให้มรดกอย่างอื่น เพราะว่าเมื่อลูกชายลูกหญิงได้มีความรู้ดีตัวไป ก็สามารภที่จะปกครองและประกอบอาชีพการงาน แสวงหาทรัพย์สมบัติอื่น ๆ เอาได้ ก็แสดงว่า บรรดาพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งหลาย บัดนี้ก็พากันเห็นประโยชน์ของการศึกษา และอุดหนุนส่งเสริมให้ลูกหลานได้รับการศึกษาให้ดีที่สุด ข้อนี้ เป็นทางแห่งความเจริญ แม้เช่นนั้น ก็ยังมีข้อที่ควรทำอันเกี่ยวแก่การศึกษา โดยเฉพาะคือการอบรมให้รู้จักพระพุทธศาสนา ผึกหัดให้มีการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี ทางกระทรวงศึกษาธิการ ก็มองเห็นความสำคัญในข้อนี้ จึงให้บรรจุวิชาศีลธรรมเข้าไว้ เป็นหลักสูตรสำหรับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาส่วนหนึ่ง แต่เมื่อถึงชั้นมหาวิทยาลัยแล้ว ไม่มีบรรจุไว้ก็น่าจะเอาอย่างมาจากต่างประเทศ เพราะตามที่ทราบมานั้น ในต่างประเทศ สำหรับชั้นมหาวิทยาลัย ไม่มีการบรรจุวิชาศีลธรรมของศาสนาใด ศาสนาหนึ่งเข้าไว้เป็นหลักสูตร เพราะเขาถือว่า เป็นเสรีภาพของทุก ๆ คนที่จะนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ส่วนในชั้นมัธยมศึกษา และประถมศึกษานั้น ไม่ทราบว่าเขามีจัดวิชาศีลธรรมไว้หรือไม่ แต่ว่าของเรานั้นยังมีการจัดอยู่ แต่การจัดเอาไว้วันนั้น ก็กำหนดให้มีคะแนนสอบเพียงเล็กน้อย การสอนมักจะบกพร่อง เพราะฉะนั้น วิชาศีลธรรมหรือวิชาพระพุทธศาสนานั้น จึงกล่าวได้ว่าเป็นวิชาที่ถูกทอดทิ้งมาเป็นเวลานานปี จนถึงบัดนี้ ปรากฏว่าความเสื่อมศีลธรรมได้บังเกิดขึ้นทั่วไป คณะสงฆ์เองก็มีความสำนึกอยู่เช่นนี้ จึงได้พยายามที่จะเข้าช่วยสอนวิชาศีลธรรม ช่วยจัดสอนวิชาศีลธรรม

เพราะฉะนั้น จึงได้มีการจัดตั้งสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กันขึ้นบ้าง ได้มีพระวิทษาการช่วยสอนในโรงเรียนต่าง ๆ บ้าง และทางกระทรวงศึกษาธิการเองก็เริ่มเห็นความสำคัญ ได้ดำริ หรือว่ารับความดำริ จากผู้อื่นในอันที่จะหาทางส่งเสริม

วิชาศีลธรรม หรือวิชาพระพุทธศาสนาขึ้น และวัดทั้งหลายในบัดนี้ก็ได้ตั้งโรงเรียนประเภทต่าง ๆ กันขึ้นมาก และปรากฏว่า ได้รับความนิยมจากบรรดาพ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียนทั้งหลาย ดังเช่นในวัดนี้ ก็ได้มีเด็กนักเรียนชายหญิงอุดหนุนเข้ามาเรียนเป็นจำนวนมาก และนอกจากนี้ ก็ได้มีพระภิกษุสามเณร เข้ามาเล่าเรียนศึกษาเพิ่มเติมความรู้ วัดต่าง ๆ ก็ได้มีกำหนดหลักเกณฑ์ให้พระภิกษุสามเณร เล่าเรียนนักธรรม คือ นักธรรมและบาลี ควบคู่กันไปด้วยบ้าง หรือต้องสอบนักธรรม ต้องสอบบาลีให้ได้เท่านั้นเท่านั้นก่อน จึงจะเรียนในชั้นนั้นชั้นนี้ได้บ้าง อันเป็นระเบียบที่สับสนกันอยู่มาก ในบัดนี้ทางคณะสงฆ์ก็ได้จัดตั้งอนุกรรมการขึ้น เพื่อที่จะได้ปรับปรุงโรงเรียนต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในวัด ตลอดจนจนถึงการกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ให้ลงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อว่าจะได้รักษาระดับความรู้ ปริยัติธรรม คือ นักธรรมและบาลีของพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ไม่ให้เสื่อมลงด้วย ในขณะเดียวกัน ก็ได้อนุญาตให้เรียนวิชาเพิ่มเติมหลักสูตรของชั้นประถม ชั้นมัธยม ซึ่งไม่ขัดกันกับพระวินัยด้วย และสำหรับเด็กชายหญิง โดยตรงนั้น เมื่อโรงเรียนตั้งอยู่ในวัด เป็นผู้จัด เป็นเจ้าของ ดังนี้ ก็มีโอกาที่จะอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา ให้เด็กมีความรู้ในพระพุทธศาสนา ให้ปฏิบัติศีลธรรมดียิ่งขึ้น เพราะว่า ความรู้ ทั้ง ๒ แขนง คือ ทั้งในทางโลก และในทางธรรมนี้เป็นเรื่องที่จำเป็นทั้ง ๒ ด้าน ทางคณะสงฆ์และรัฐบาล ได้ปล่อยให้ความรู้ทั้ง ๒ ด้านนี้แยกกันไปอยู่นานแล้ว คือ ทางโลกก็เรียนกันไปทางหนึ่ง ทางพระก็เรียนกันไปอีกทางหนึ่ง เพราะฉะนั้น โลกกับธรรมหรือว่าอาณาจักรกับพุทธจักรจึงไม่พบกัน ไม่ประสานกัน ในด้านปัญญา ในด้านวิชา ต่างคนก็ต่างจำเรือกันไป พายกันไปคนละทาง และเมื่อเป็นดังนี้ ก็ทำให้เกิดความเหินห่างกัน แม้ว่าโรงเรียนส่วนมากจะตั้งอยู่ในวัด เช่นในบัดนี้ แต่ว่าถ้าพระไม่ได้จัดไม่ได้ทำ ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับว่า ตั้งอยู่ที่สักว่าตั้งอยู่ที่เท่านั้น อยู่ไกลก็เหมือนอยู่ไกล ไม่ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันในด้านปัญญา และเมื่อไม่เกิดความสัมพันธ์ในด้านปัญญาก็เกิดความเหินห่างมาตั้งแต่เด็ก นี่เป็นอันตรายแก่ส่วนรวม คือ แก่ชาติ แก่ศาสนาเอง

ฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นจะได้ให้ความรู้ทั้ง ๒ ด้านนี้ เดินขนานกันไป คือ ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ โลกกับธรรม อาณาจักรกับพุทธจักร ก็มีอยู่ใกล้กัน ขนานกัน พบกัน เป็นความประสานกันในทางปัญญา เมื่อเป็นความประสาน

กันในทางปัญญาแล้ว ความเคารพนับถือ ความใกล้ชิดต่าง ๆ ความเข้าใจกันต่าง ๆ ก็จะเป็นและเกิดขึ้น ต่างก็สนับสนุนซึ่งกันและกัน ให้ดำเนินไปสู่ความเจริญ

อันนี้ เป็นนโยบายหลักแห่งการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่จะร่วมกับรัฐบาล ที่จะดำเนินในโอกาสต่อไปนี้ และในบัดนี้ ก็ได้เริ่มกันมาบ้างแล้ว แต่การจัดการเช่นนี้ จะต้องอาศัยเวลาและจะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถอีกมาก เพราะฉะนั้น ในบัดนี้ก็ขอให้บรรดาท่านทั้งหลาย ผู้มีส่วนจัดส่วนสอนในโรงเรียนนี้ อย่าได้ลืมการที่จะสอนสอดแทรกวิชาพุทธศาสนา ให้เด็กชาย-หญิงเหล่านี้ มีความรู้จัก พระพุทธศาสนา รู้จักประเพณีธรรม และก็อย่าลืมที่จะได้กวาดขันพระเณรที่มาเรียนวิชานี้ ให้ตั้งอยู่ใน ความสังวร มีความประพฤติดี เป็นพระที่ดี เป็นเณรที่ดี และให้ศึกษาศาสนาศึกษา คือนักธรรมและบาลีควบคู่กันไปด้วย อย่าได้ปล่อยทิ้ง และสำหรับพระเณรนั้น ก็จะต้องถือว่า วิชาศาสนาศึกษานั้น วิชาพระพุทธศาสนา อันได้แก่ นักธรรมและบาลี อันเป็นหลักสูตรของคณะสงฆ์นั้น เป็นวิชาหลักของตน และเป็นหัวใจแห่งการศึกษา ของตน ส่วนวิชาอื่น ๆ เป็นวิชาประกอบสำหรับที่จะสร้างปัญญา เพื่อที่จะได้มีความ ประสานใกล้ชิด ขนานกันไปในปัญญาในทางโลก หรือกับอาณาจักร เมื่อจัดตั้งนี้แล้ว ก็คิดว่าจักไม่เป็นอันตราย และก็จะอำนวยความสะดวก ให้เกิดขึ้นได้ทุกฝ่าย ในโอกาสนี้ ที่ได้มาเยี่ยมโรงเรียนนี้ ก็ขอฝากข้อคิด และข้อแถลงให้ทราบถึงนโยบายของคณะสงฆ์ ตามที่กล่าวมานี้

และในที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาล รักษาทุก ๆ ท่าน ให้ถึงซึ่งความสุข ความเจริญงอกงามด้วยปัญญา และความประพฤติดี ทุก ๆ คน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่องเทวธรรม

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

บัดนี้ ท่านข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ได้มาประชุมกันในศาลาประชาคม และได้กล่าวขอศีล ครั้นรับศีล ๕ แล้วก็ได้อ่านพรหมอาราธนา เพื่อให้อาตมภาพกล่าวธรรมกถาแก่ที่ประชุมนี้

โดยที่อาตมภาพกับคณะ ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายในภาคนี้ เมื่อได้เดินทางมาถึงจังหวัดนี้ อันเป็นจังหวัดที่ได้ตั้งขึ้นใหม่เมื่อไม่นานนัก ได้มีโอกาสพบกับท่านข้าราชการ มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น และพุทธบริษัทชาย-หญิง ทั้งได้พบปะกับท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร สหธรรมิก ทั้งได้รับการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีจิตอันดี และเมื่อได้ออกบิณฑบาต ตอนเช้าร่วมกับพระภิกษุทั้งหลาย ก็ได้มีประชาชนผู้มีศรัทธาปสาทะ ได้มาร่วมใส่บาตร พระสงฆ์เป็นจำนวนมาก อาตมภาพก็ถือโอกาสนี้แสดงความขอบคุณ และอนุโมทนา กุศลแก่พระเถระ ท่านข้าราชการ และพุทธบริษัท ประชาชนทุกท่าน

^๑ แสดงแก่ ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ณ หอประชุม จ.ยโสธร
วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

จังหวัดนี้มีชื่อที่ไพเราะ และชื่อของเมืองต่าง ๆ ในภาคนี้เป็นอันมากก็เป็นชื่อที่ไพเราะ แสดงถึงท่านผู้ขนานนามมาแต่เก่า เป็นผู้ที่มีความซาบซึ้งในนิรุกติศาสตร์ ดังชื่อของจังหวัดนี้ว่า “ยโสธร” ก็เป็นคำที่ใกล้เคียง หรือเป็นคำเดียวกันกับพระนามของพระราหุลมารดา คือพระนาม "ยโสธรา" ก็คือ "ยโสธร" นั่นเอง ซึ่งก็เป็นการเหมาะสม เพราะปรากฏว่า ประชาชนในจังหวัดนี้เป็นผู้มีอริยาศยดี จิตใจส่วนใหญ่ ตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ตามระบอบพระพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา รักษาจารีตประเพณีอันดีงาม ยังไม่ค่อยจะได้เปลี่ยนแปลงไปตามของใหม่ที่ล้นไหลเข้ามาโดยมาก เป็นเหตุให้เกิดความสงบเรียบร้อย ไม่สู้จะมีคดีอาชญากรรมอันเกิดจากความประพฤติของคน ส่องถึงความที่มีจิตใจใฝ่ความสงบสมกับเป็นพุทธศาสนิกผู้นับถือพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น นามจังหวัดนี้ อันเป็นคำเดียวกับพระนามพระราหุลมารดา จึงเป็นคำที่เป็นมงคล อันท่านทั้งหลายชาวจังหวัดนี้ จะพึงมีความภาคภูมิใจ และช่วยกันรักษาของดีความดีของเราทั้งหลายไว้ อบรมลูกหลานให้รู้จักความดี ของดี อันเป็นมรดกตกทอดมาของเราเอง ข้อนี้ก็ต่ออาศัยที่บรรดาผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลาย จะต้องช่วยกันรักษาส่งเสริมความดีของเราที่ได้ประพฤติกันมา

ในการที่ได้รับอาราธนาให้มาแสดงธรรมกถาแก่ที่ประชุมนี้ อาตมาก็รู้สึกมีความสุขใจ และพอใจรับอาราธนา เพราะเป็นทางเดียวที่พระจะพึงปฏิบัติกรตอบแทนแก่ท่านสาธุชนทั้งหลายได้ ท่านสาธุชนทั้งหลายนั้น ได้ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา สร้างวัดวาอาราม อุทิศให้บุตรหลานเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณร อุปการะพระภิกษุสามเณรให้ได้รับสัปปายะต่าง ๆ ทางที่พระภิกษุสงฆ์จะพึงปฏิบัติตอบแทนท่านทั้งหลายนั้น ก็คือด้วยการที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตั้งใจปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเมื่อมีความรู้ความสามารถก็เทศนาอบรม สั่งสอนประชาชน เป็นการให้ธรรม เป็นการตอบแทน นอกจากการให้ธรรม อันเป็นการตอบแทนแล้ว ก็หาสิ่งอื่นที่จะให้ไม่ได้

เพราะฉะนั้น การที่กล่าวมานี้ ก็จะมีเห็นได้ว่า คนไทยเรานั้นได้รู้จักธรรมดีค่าธรรมสูงยิ่งกว่าวัตถุคือเงินทองเป็นต้น ถ้าหากว่าคนไทยเราไม่ตีค่าของธรรมสูงยิ่งกว่าวัตถุแล้วจะสละทรัพย์สินเป็นอันมากสร้างวัดวาอาราม บริจาคอุปถัมภ์บำรุง

พระภิกษุสามเณรทั้งหลายเพื่ออะไรกัน เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่ท่านได้บารุงนั้น เป็นวัตถุที่ต้องจับจ่ายซื้อหา ดังเช่นเมื่อออกบิณฑบาตเมื่อเช้านี้ ท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้ใส่บาตร ข้าวที่ท่านใส่ ของคาว ของหวานที่ท่านใส่ ก็ล้วนที่จะต้องจัดหามา ถ้าเป็น ชาวนาเอง ก็ต้องทำนาเอง กว่าจะได้ข้าวมาก็เหนื่อยยาก ถ้าไม่ได้เป็นชาวนาเอง ก็ต้อง ซื้อหาจับจ่าย แล้วก็ต้องมาหุงต้ม มาจัดตกแต่งให้เรียบร้อย กว่าจะเป็นอาหารมาใส่ บาตรได้ ก็ต้องลงทุนลงแรง แม้เพียงเท่านั้น ก็ฟังจะเห็นได้ว่าแม้การใส่บาตร ครั้งหนึ่ง ก็เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของท่านสาธุชนทั้งหลายเป็นอันมาก และท่านผู้ก่อสร้างวัดวา อารามและถาวรวัตถุทั้งหลาย ก็ยิ่งต้องรวบรวมทรัพย์มากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น บนยอด เขาสูง ๆ ก็ยังขึ้นไปสร้างวัดได้ใหญ่โต บนพื้นดินก็ไปสร้างไว้ได้ เป็นโบสถ์เป็นวิหาร เป็นกุฏิ กว่าจะได้เงินได้ทองมา ก็ต้องเหนื่อยยาก ต้องรวบรวมเข้ามา แต่เราก็สละได้ ด้วยกำลังของศรัทธา เพื่อบุชาธรรมนั่นเอง บรรดาพระภิกษุสามเณรเล่า ก็ไม่ใช่ใคร ที่ไหน ก็เป็นลูกชาวบ้าน หลานชาวบ้าน และพ่อแม่ญาติพี่น้องก็อุดหนุนให้บวชเรียน กันคราวหนึ่ง ๆ ก็ต้องเสียเงินทองกันอีกเหมือนกัน ต้องเตรียมอัฐฐบริวาร ต้องเชิญ แหกหรือ บางทีก็มีการจัดงานสมโภช มีทำขวัญแห่แห่นกันไปวัด เป็นการเอิกเกริก ต้องลงทุนลงแรง และเมื่อบุตรหลานบวช ก็มีความปิติ ยินดี ถือได้ว่าเป็นญาติใน พระพุทธศาสนา ฝ่ายบุตรหลานที่บวชเล่าเรียน ก็ถือได้ว่าทดแทนคุณของบิดามารดา และถ้าบุตรหลานไปบวชได้นาน มารดาบิดาญาติพี่น้องก็อนุโมทนา จนถึงบวชไม่สึกก็ไม่ ว่า เพราะว่าจะได้อยู่สืบต่อพระพุทธศาสนา เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ต่อไป และก็เลี้ยงดู ส่งเสริม ไม่ใช่แค่ญาติโยมของพระเท่านั้น แม้บุคคลอื่น ๆ ก็อุปการะอุดหนุนส่งเสริม ด้วยความนับถือว่าเป็นภิกษุ ถือเหมือนอย่างว่าเป็นญาติ

เพราะฉะนั้น ในธรรมเนียมชนบท จึงมีคำเรียกพระว่า “หลวงพ่อ” “หลวงตา” “หลวงพี่” เป็นต้น เท่ากับว่ายกให้เป็น “ญาติ” ถ้าเป็นผู้แก่หน่อย เป็นสมภารเจ้าวัด ก็เป็นหลวงพ่อ เท่ากับยกเป็นหลวงพ่อ รองลงมา ก็เรียกเหมือนอย่างเป็นญาติชั้นนั้น ชั้นนี้ แสดงความนับถืออย่างสนิทสนม ในภิกษุสามเณรเหล่านั้น นี้ก็ไม่ใช่เพราะอะไร นอกจากธรรม ถ้าหากว่าพระภิกษุสามเณรไม่ประพฤติธรรมแล้ว ญาติโยมทั้งหลายก็ ไม่นับถือ ไม่อุปการะดังกล่าวนั้น ด้วยอานุภาพของธรรมเท่านั้น ญาติโยมทั้งหลายจึง นับถือ และญาติโยม ทั้งหลายสร้างวัดวาอารามเป็นต้นดังกล่าว ก็ด้วยอานุภาพของธรรม

เพราะฉะนั้น จึงแสดงว่า คนไทยเรานั้นได้ตีค่าของธรรม ได้ประมุขธรรมว่ามีค่าสูงกว่าวัตถุมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน และฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเมื่อได้เข้ามาบวชเรียน เมื่ออยู่ไปนาน ก็มีโอกาสดิ่เล้าได้เรียนพระปริยัติธรรม มีความรู้ รักษาพระพุทศาสนา สืบต่อกันมา แล้วก็แสดงธรรมนี้เองโปรดญาติโยม เป็นธรรมทาน คือเป็นการให้ธรรมนี้แหละ เป็นการตอบแทน ญาติโยมทั้งหลายก็รับธรรมไปประพฤติ ปฏิบัติ เป็นทานบ้าง เป็นศีลบ้าง เป็นภาวนาบ้าง ภาวนาก็คือการอบรมจิต และปัญญา ค่อย ๆ กล่อมเกล้าอหยาศัยจิตใจให้ดังงามอ่อนโยน ให้ประณีตสืบต่อกันมาชั่วลูกหลาน

เพราะฉะนั้น จึงปรากฏการแสดงออกของมารยาททางกิริยา กาย วาจา อันสั่งถึงจิตใจของประชาชนทั้งหลายในภาคนี้ ส่วนมากก็เรียบร้อยดังงาม มีความเคารพต่อพระสงฆ์มีความเคารพต่อผู้ใหญ่ เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านบรรดาเด็ก ๆ ยิงไกล ๆ ออกไป ก็จะมีนั่งลงแสดงความเคารพกัน เป็นอย่างนี้โดยมาก ส่องถึงการที่ผู้หลักผู้ใหญ่ได้อบรม สืบต่อกันมา ให้มีความเคารพพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้มีความเคารพในผู้หลักผู้ใหญ่ ดังนี้เป็นต้น นี่เป็นผลของการอบรมมาดี ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ก็น่าเป็นห่วงว่า ในบัดนี้ เมื่อสิ่งที่เรียกว่าความเจริญทั้งหลายตามแผนใหม่ ได้แผ่เข้ามาถึงแล้วความดังงาม ทั้งหลายดังกล่าวนี้ ก็เกรงว่าจะค่อย ๆ หายไป ถ้าหากว่า เราทั้งหลายไม่ช่วยกันรักษาเอาไว้ เหมือนอย่างถิ่นที่เรียกว่า “เจริญ” ในกรุงเทพฯ ก็ตาม ในจังหวัดต่าง ๆ อันเป็นแหล่งที่เรียกกันว่ามีความเจริญก็ตาม สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ จะเปลี่ยนหน้ามือเป็นหลังมือไปหมด พระเณรเองบางทีก็ขาดความสำรวมระวัง ไม่ได้นึกว่าเป็นพระเป็นเณร แต่นึกว่าเป็นคน ฝ่ายชาวบ้านเองก็เมื่อเห็นพระเห็นเณรก็ไม่นึกว่าเป็นพระเป็นเณร นึกว่าเป็นคน และเป็นเช่นนี้แล้ว ก็เดินกระทบไหล่กันได้ ไม่ต้องมีความเคารพในกันและกัน เรียกว่าชนมจันกับน้ำยาพอดิกัน เป็นไปดังนี้ก็มีอยู่เป็นอันมากแล้ว และนอกจากนี้ ความประพฤติเสื่อมเสียต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น บรรดาคนดีคนงามในชนบทนั้น ดังที่ได้กล่าวมามากจะเป็นคนชื้อ เพราะว่ายู่กันมาในหมู่ของคนที่มีธรรมชื้อตรงต่อกัน สงเคราะห์กัน ไม่หลอกลวงกัน คราวนี้ถ้ามีคนฉลาดแกมโกงมาจากที่อื่น ก็เข้ามาพูดหลอกล่อต่าง ๆ คนชื้อก็ต้องชื้อ แล้วในที่สุดก็เสียหาย และเมื่อเสียหายเข้าหลาย ๆ ครั้งก็เกิดเป็นความโกรธแค้น ก็เลยต้อง ตอบแทนกันด้วยความโกง ด้วยความคด และด้วยความร้ายต่าง ๆ อหยาศัย สันดานที่เคยดี ก็ต้องเปลี่ยนเป็นร้ายไป ดังนี้ก็มีอยู่เป็นอันมาก

อันนี้ก็เป็นผลของสิ่งที่เรียกว่าความเจริญในปัจจุบัน ซึ่งแผ่เข้ามาจากที่ต่าง ๆ ซึ่งเราทั้งหลายควรต้องระมัดระวัง

สิ่งที่จะช่วยได้ ก็คือว่าอย่าทิ้งพระพุทธศาสนา อย่าทิ้งหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสอนไว้ดีนัก แต่ว่าขอให้เราทั้งหลายได้สำนึก และการสอนหลักธรรมพระพุทธศาสนานั้นแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าผิดจากธรรมชาติธรรมดา ไม่ใช่สอนสำหรับคนที่ตายไปแล้ว คือไม่ใช่สอนไว้สำหรับโลกหน้า ดังที่มีคนกล่าวหาว่าพระพุทธศาสนานั้น เหมาะสำหรับคนที่ตายไปแล้ว แต่ที่ไม่เหมาะสำหรับคนปัจจุบัน ที่กล่าวหาดังนี้ ก็เพราะไม่รู้จักพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาพบท่านทั้งหลายทุกฝ่าย ทั้งผู้ปกครอง หรือผู้รับใช้ประชาชน ก็ปรารถนาที่จะชี้แจงให้รู้จักหลักพระพุทธศาสนาบ้างเพียงบางประการ ว่าหลักพระพุทธศาสนานั้น อบรมดี และสอนดีจริง ๆ เป็นการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติธรรมดา ไม่ใช่การสอนที่ขัดธรรมชาติ ยกตัวอย่าง ความรังเกียจ และความกลัวคนเรานั้น ย่อมมีความรังเกียจ มีความกลัวกันอยู่เป็นธรรมดา จนถึงกับมีกล่าวว่า ความกลัวนั้นเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของคน แต่ว่าความรังเกียจและความกลัวของคนเรานั้น โดยปกติ รังเกียจข้างนอก รังเกียจภายนอก เช่นว่า รังเกียจสิ่งที่สกปรกทั้งหลาย รังเกียจของโสโครกทั้งหลาย รังเกียจคนเป็นโรคทั้งหลาย ตลอดจนถึงรังเกียจคนที่ไม่มีดีไม่งามทั้งหลาย ความกลัวก็เหมือนกันก็เป็นความกลัวออกไปภายนอก เช่นว่ากลัวสิ่งที่เป็นอันตรายในภายนอกทั้งหลาย ตลอดจนถึงกลัวคนร้ายที่จะมาทำร้าย

เพราะฉะนั้น คนเราจึงต้องหาเครื่องป้องกันตัว เช่นว่าสร้างบ้าน ก็ต้องทำประตูหน้าต่าง ต้องใส่กุญแจเวลาไม่อยู่ หรือเวลานอนก็ต้องล็อกนอน กลัวคนร้ายจะมาขโมย บ้านก็ต้องล้อมรั้วให้เป็นขอบเขต และนอกจากนี้ ยังมีอาวุธเป็นเครื่องป้องกันต่าง ๆ ไว้อีก ทั้งยังมีเครื่องรางของขลัง สำหรับป้องกันตัวตามศรัทธาของแต่ละคน เหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดมาจากความรังเกียจและความกลัวของคน ซึ่งทุก ๆ คนมีอยู่เป็นพื้นเป็นธรรมดา

คราวนี้ พระพุทธศาสนาสอนอย่างไร เกี่ยวกับความรังเกียจและความกลัวดังนี้ ใครจะรังเกียจและกลัวอันตรายภายนอกอย่างไร จะป้องกันอย่างไรนั้น ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล พระพุทธเจ้าท่านไม่ว่า แต่ท่านว่าสอนให้รู้จักพัฒนาความรังเกียจและความกลัวขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง คือให้รู้จักรังเกียจตัวเอง ให้รู้จักกลัวตัวเองที่จะเป็นคนชั่ว เพราะว่าคนเราโดยมาก นั้นมัวไปรังเกียจคนอื่น ไปมัวกลัวคนอื่นที่จะเป็นคนชั่วต่อตน ที่จะมาทำร้ายตน แต่ว่าลืมไปที่จะมารังเกียจตนเอง จะมากลัวตนเองที่เป็นคนร้ายไปเบียดเบียนเขา นี่มนุษย์เราขาดหลักสำคัญอันนี้ ซึ่งพระพุทธศาสนาก็สอนใส่เข้ามาตรงนี้เอง คือให้รู้จักปฏิบัติปรับปรุงพัฒนาตนเอง พัฒนาความรังเกียจ ความกลัว ที่เรามีอยู่นั้นแหละ ให้มารังเกียจตัวเอง ให้มากลัวตัวเองที่จะเป็นคนชั่วไปทำร้ายเขา นี่แหละเป็นพระพุทธศาสนา ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจอยู่ตรงนี้ ไม่ได้อยู่ที่อื่น พระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นหลักพัฒนาจิตใจนี้เอง เป็นหลักพัฒนาคนให้เป็นคนไม่ใช่คนอื่น และก็ขอให้ทราบกันว่า ความรังเกียจตนเอง ดังกล่าวนี ภาษาศรรรมเรียกว่า “หิริ” ความกลัวตนเองที่จะเป็นคนชั่ว ดังกล่าวนี ภาษาศรรรมเรียกว่า “โอตตปปะ” พระพุทธเจ้าได้ทรงยกหิริ โอตตปปะ นี้เอง ว่าเป็นธรรมโลกบาล คือคัมภีร์ครองโลก และในข้อนี้ ก็ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า อันการนับถือผีสังเวทดานั้น เป็นเรื่องของคนที่นับถือกันมา ตั้งแต่โบราณกาล แม้คนไทยเรา ก็นับถือผีสังเวทดา เป็นต้นว่านับถือผีบรรพบุรุษ พระพุทธศาสนานั้น ไม่แสดงเรื่องผีสังเวทดาเป็นสำคัญ แต่ว่าเพราะคนเรารู้จักผีสังเวทดา เช่นรู้จักพระอินทร์ รู้จักท้าวโลกบาล เพราะฉะนั้น จึงได้นำชื่อของเวทดามาเป็นธรรม ให้สถิตอยู่ในใจ คือ “หิริโอตตปปะ” นี้เอง เป็นโลกบาล คือเป็นเวทดาที่รักษาใจ และเมื่อใครมีหิริโอตตปปะ ก็เรียกว่ามีเวทดารักษาใจทั้ง ๔ ทิศ รับประกันได้ว่าจะไม่ไปเป็นคนร้าย ทำร้ายใครทุกทิศทุกทาง พระพุทธศาสนาย่อมเป็นหลักพัฒนาจิตใจดังนี้ทุกข้อ ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูง

จะยกตัวอย่างอีกประการหนึ่ง คนเรานั้น เมื่อว่าทางโลกทั่ว ๆ ไป เมื่อโลกโกรธ หลง ขึ้นมา ก็จะต้องไปฆ่าเขาบ้าง ไปลักของเขาบ้าง เป็นต้น อาชญากรรมเหล่านี้ ล้วนเกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงทั้งนั้น ถ้าคนเราไม่มีจิตมีความโลก ความโกรธ ความหลงแล้ว จะไม่ประกอบอาชญากรรม เพราะว่า ก็เขา มาทำให้โกรธ

เช่นว่า เขามาทำร้าย เขามาต่อว่า มันก็โกรธขึ้นมา เมื่อโกรธก็จะต้องไปทำร้ายตอบ ปกติก็เป็นไปอยู่ดังนี้

คราวนี้พระพุทธศาสนาสอนอย่างไร พระพุทธเจ้าท่านก็สอนโดยความว่า “การที่จะไปฆ่าเขา ไปลักของเขานั้น เป็นการทำยาก มันห่าง เพราะฉะนั้น อย่าไปทำอย่างนั้น ให้มาฆ่าตัวความโลภ ความโกรธ ความหลงเสียเอง คือดับความโลภ ความโกรธ ความหลงในจิตใจนี้เอง และเมื่อดับความโลภ ความโกรธ ความหลงในจิตใจของตัวเองลงได้แล้ว ก็ไม่ต้องไปฆ่าใคร ไปลักของใคร ไม่ต้องไปก่อเวร ก่อภัยอะไร” และก็ไม่ทรงตรัสสอนไว้อย่างนี้เท่านั้น ได้ประทานข้อปฏิบัติไว้เป็นเครื่องมือ เช่นว่า ความมีสติ สัมปชัญญะ รู้จักระลึกได้ มีความรู้ตัว มีสติคุมจิตใจ ตรัสสอนให้มีขันติ ความอดทน รู้จักอดกลั้นใจ มีโสรัจจะ สงบเสงี่ยม ดังนี้ เป็นต้น นี่ก็เป็นหลักพัฒนา ทำจิตใจให้สงบตามนั้นเอง พร้อมทั้งพัฒนาความประพฤติกให้ตั้งงามด้วยหลักของศีล ของสมาธิ ของปัญญา หรือหลักของท่าน ศีล ภาวนา ก็ล้วนเป็นหลักสำหรับพัฒนา จิตใจให้สงบตามทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อกว่าโดยส่วนรวมแล้ว หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อพัฒนาจิตใจ พัฒนาคนให้เป็นคน พัฒนาคนให้เป็นเทวดา คือให้เป็นคนที่ดียิ่งขึ้น และพัฒนาคนให้เป็นพระอริยะ คือเป็นผู้ที่ประเสริฐ ยิ่งขึ้นไปอีก

การพัฒนานั้น ว่าถึงการพัฒนาบ้านเมือง ก็เป็นหน้าที่ของบรรดาท่านผู้ปกครอง และประชาชนทั้งหลาย จะต้องช่วยกันพัฒนากันโดยไม่หยุดยั้ง ความเจริญจึงจะเกิดขึ้น

ทางจิตใจ เมื่อไม่ทิ้งพระพุทธศาสนา อาศัยหลักพระพุทธศาสนา และพัฒนา อยู่เนื่อง ๆ ดังนี้แล้ว ก็จะเป็นผู้มีความเจริญทางจิตใจ การพัฒนา ๒ อย่างนี้สำคัญมาก ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ควบคู่กันไป พัฒนากันเมืองภายนอก เรียกว่าเป็นการพัฒนาทางกาย และการพัฒนาทางจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยหลักพระพุทธศาสนา

ขอให้ท่านทั้งหลายอย่าได้ทอดทิ้งพระพุทธศาสนา ตั้งใจศึกษาให้มีความรู้ให้ เข้าถึงความหมายของพระพุทธศาสนา แล้วรับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาพัฒนา จิตใจของตนเอง ตลอดจนถึงช่วยอบรมกุลบุตรกุลธิดาบุตรหลาน ให้รู้จักพัฒนาจิตใจ

ดังนี้แล้ว สุขความเจริญ ก็จะบังเกิดขึ้น อันนี้แหละเป็นตัว “ยศ” ยศในพระพุทธศาสนา อันหมายถึงความเป็นใหญ่ ที่อยู่เหนือความชั่วเสื่อมทั้งหลาย แต่เป็นดี ความเจริญ ความเจริญทางกาย และความเจริญทางใจ

ในโอกาสที่อาตมภาพ ได้มาพบปะท่านทั้งหลายทุกฝ่ายในวันนี้ มีความสุขใจ ที่ได้กล่าวธรรมกถาเป็นการปฏิบัติต่อกัลยาณมิตรจิตที่ต้อนรับของท่านทั้งหลาย

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษา ทุก ๆ ท่านให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย ให้เจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อันเป็นทางกาย และมีความเจริญทางจิตใจตามหลักธรรม ของพระพุทธเจ้า ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

ธรรมกถา^๑ เรื่อง เสด็จบรรพต

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ต เว นปฺปหสฺติ มาโร วาโต เสดฺว ปพฺพตฺนติ

บัดนี้ ท่านทั้งหลายประกอบด้วยข้าราชการ มีท่านนายอำเภอเป็นประธาน พร้อมประชาชน ได้มาประชุมกันในศาลาการเปรียญวัดขวัญเมือง บัดนี้เพื่อที่จะได้สดับ ฟังธรรมกถา โดยที่อาตมภาพพร้อมด้วยคณะ ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมภูมิภาคนี้ และเมื่อได้เดินทางมาถึงอำเภอนี้ ก็ได้รับการต้อนรับจากท่านนายอำเภอพร้อมทั้ง ข้าราชการและนักเรียน และก็ได้นำมาสู่วัดขวัญเมืองนี้ ก็ได้พบกับท่านทั้งหลายซึ่งได้ มาประชุมกันต้อนรับและเพื่อจะฟังธรรมด้วย

อาตมภาพมีความพอใจมีความสุข ในโอกาสที่ได้กล่าวธรรมกถาแก่ท่านทั้งหลาย เพราะไม่มีสิ่งอื่นที่จะให้ท่านทั้งหลาย นอกจากการกล่าวธรรม อันเป็นคำสั่งสอนของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก่อนที่จะได้กล่าวธรรม ก็ต้องขอแสดงความรู้สึกซาบซึ้ง ในอภัยาศัยไมตรีจิตของท่านทั้งหลาย ที่ได้ให้การต้อนรับในฐานะเป็นพระภิกษุพุทธสาวก

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ณ ศาลาการเปรียญวัดขวัญเมือง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ในพระพุทธศาสนา และจังหวัดนี้ อำเภอนี้ ก็ปรากฏว่า เป็นสถานที่อันสงบ ประชาชน ใฝ่ความสงบ ตั้งหน้าประกอบอาชีพการงานของตน ทั้งฝนฟ้าในรอบนี้ ก็ปรากฏว่า อำนวย ทำให้การกสิกรรม เกษตรกรรม ได้รับผลเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ความเป็น อยู่ผาสุก เพราะฉะนั้น เมื่อมีความเป็นอยู่ผาสุก ก็ย่อมทำให้จิตใจสบาย ฉะนั้น ในการที่จะกล่าวธรรมกถา ต่อไปนี้ จึงจะยกเอาชื่อ อำเภอนี้ขึ้นมาเป็นอารัมภกถา โดยที่ชื่อว่าอำเภอ “เสลภูมิ” เสละก็คือหิน หรือศิลา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม มีอุปมาด้วยภูเขาศิลาไว้หลายแห่ง เป็นต้นว่า ในที่แห่งหนึ่ง ได้ตรัสถึงบุคคลผู้มีความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้นว่า เป็นผู้ที่มีความไม่ ได้เปรียบเหมือนอย่างลมรังควานภูเขาหินล้วนไม่ได้ฉะนั้น ภูเขาหินล้วน ก็คือ เสลบรรพต นั้นเอง และคำว่าเสละนี้ก็มาเป็นที่อำเภอนี้

เพราะฉะนั้น ก็ควรที่ชาวเสลภูมิทั้งหลาย จะได้คำนึงถึงพระพุทธภาษิตที่ตรัส ยกเอาภูเขาหินล้วน ซึ่งไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งหลาย เทียบกับจิตใจ ของบุคคลที่มีสติสำรวมระวัง และมีปัญญาความรู้เป็นต้น ท่านทั้งหลาย ผู้ที่มาประชุม กันอยู่ในที่นี้ ย่อมมีหน้าที่ ภาระกิจ ที่จะจัดจะทำต่าง ๆ กัน เป็นข้าราชการก็มี เป็นประชาชนผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ กันก็มีเป็นอันมาก และต่างก็มีหน้าที่ของตนที่ จะต้องทำ เป็นต้นว่า ท่านผู้เป็นข้าราชการก็ต้องทำหน้าที่ปกครอง หรือหน้าที่รับใช้ ประชาชน ตามที่ได้รับกำหนดนั้น ๆ ฝ่ายประชาชนก็มีหน้าที่เป็นพลเมืองของประเทศชาติ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายส่วนหนึ่ง และต่างก็มีหน้าที่ประกอบอาชีพ การงานของ ตนต่างกัน เช่น เป็นชาวนา เป็นพ่อค้า หรือเป็นผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ เพราะฉะนั้น ในเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนาก็สอนให้ทุก ๆ คนต่างตั้งใจประกอบภาระหน้าที่ของตนด้วยดี เช่น เป็นข้าราชการ ก็ตั้งใจประกอบภาระหน้าที่ราชการด้วยดี ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน มีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็ชื่อว่าได้เป็นผู้เข้าถึงประชาชน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน ฝ่ายประชาชนเล่า ก็ตั้งใจประกอบภาระหน้าที่ของตน มีอาชีพอย่างใดก็ตั้งใจประกอบอาชีพนั้นด้วยดี และรู้จักเก็บหอมรอมริบ มีการประหยัด รักษาทรัพย์สมบัติให้มีเป็นก้อนเป็นกำ ตั้งตนขึ้นให้เป็นหลักฐานโดยลำดับ และไม่ประพฤตินไปในทางอบายมุขทางเสื่อมเสีย ต่าง ๆ และก็เสียส่วยสาอากรตามปกติให้แก่รัฐบาล ไม่หลบเลี่ยง และนอกจากนี้

มนุษย์สังคมด้วยกัน ก็ให้ปฏิบัติ หน้าที่ของตนด้วยดี เช่น เมื่อเป็นมารดาบิดา ก็ให้เป็นมารดาบิดาที่ดี บำรุงเลี้ยงบุตรธิดาของตน ฝ่ายบุตรธิดาก็ให้เป็นบุตรธิดาที่ดี ตั้งใจเล่าเรียนศึกษา และตั้งใจประพฤติดี ในฝ่ายที่เป็นครูบาอาจารย์เล่า ก็ตั้งใจประสาทวิชาสั่งสอนศิษย์ ฝ่ายบรรดานักเรียนทั้งหลายที่เป็นศิษย์ ก็ตั้งใจเล่าเรียนศึกษา ให้เป็นผู้มีความเจริญด้วยความรู้ และในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาเล่า ก็ให้มีความรักกัน นับถือกัน ไม่นอกใจกัน ประพฤติเกื้อกูลแก่กันด้วยดี ในระหว่างมิตรสหาย ก็ให้เป็นมิตรสหายที่ดีแก่กัน ดังนี้ เป็นต้น

นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสสอนเป็นเบื้องต้น ในบุคคลทุก ๆ คน ทุก ๆ ฝ่าย ต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยดี ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ดีในปัจจุบัน คือให้ร่างกายมีความสุข และจิตใจก็ย่อมจะมีความสุข อยู่ด้วยกันเป็นสุขไม่มีความเดือดร้อน นี้เป็นประการแรก

อีกประการหนึ่ง ทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาได้ตรัสสอนให้มีธรรมสำหรับที่จะอบรมจิตใจ เพราะว่าทุก ๆ คน ย่อมมีจิตใจ ไม่ว่าจะเด็กเป็นผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะข้าราชการ หรือประชาชน ย่อมมีจิตใจด้วยกันทั้งนั้น และจิตใจอันนี้แหละ เป็นศูนย์กลาง เป็นที่ตั้งของกรรม คือการงานที่กระทำของความสุข ความทุกข์ทั้งหลาย ตลอดจนจนถึงของนรกสวรรค์นิพพาน จิตใจย่อมเป็นศูนย์กลางของสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เพราะฉะนั้น จิตใจจึงเป็นสิ่งที่ทุก ๆ คนจะพึงอบรม ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้อบรมให้ถึงจิตใจ เมื่ออบรมให้ถึงจิตใจนั้นแหละ จึงจะชื่อว่า เป็นการอบรม และในวัดนี้ก็นับว่าเป็น "วัดป่า" เป็นสำนักกรรมฐาน

เพราะฉะนั้น ธรรมกถาที่จะแสดงต่อไปนี้ จะได้เน้นหนักไปในด้านอบรมจิตใจ เป็นส่วนสำคัญ และการอบรมจิตใจนี้ ก็เป็นข้อที่บุคคลทุกฝ่าย ไม่ว่าจะข้าราชการ หรือประชาชน ควรจะทราบ และก็ควรจะปฏิบัติ ฉะนั้น จะได้กล่าวต่อไปนี้

จิตใจนี้ ย่อมมีสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า อารมณฺ์ คือเรื่อง อันเป็นเรื่องที่ผ่านเข้าไปทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางมนะ คือใจบ้าง เรียกว่าอารมณฺ์ คือเรื่อง ๆ ที่ผ่านเข้าไปทางทวารมีตา หู เป็นต้นดังกล่าว และทุก ๆ คน ตั้งแต่ตื่นนอนเช้าขึ้นจนถึงหลับไปใหม่ ก็ต้องพบกับเรื่องเหล่านี้อยู่เสมอ และเรื่องเหล่านี้

บางอย่างก็เป็นที่ตั้งแห่งราคะ คือความติด ความยินดี ทำจิตใจให้มีความติด ความยินดี เช่นว่า เป็นรูปที่สวยงาม เป็นเสียงที่ตื้นชวนให้ยินดี ไม่เช่นนั้น ก็เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย คือความโกรธแค้นขัดเคือง เช่น เป็นรูปที่ไม่ชอบ เช่น เห็นคนที่เป็นศัตรูกัน หรือว่าเป็นเสียงที่ไม่ชอบ เช่น เป็นเสียงด่าว่าต่าง ๆ เมื่อเป็น เช่นนี้ ก็ทำจิตใจให้เกิดความขัง ความไม่ชอบ หรือไม่เช่นนั้น ก็เป็นเรื่องที่เกิดความหลง ที่เรียกว่า “ความหลง” นั้น มีอาการหลายอย่าง อาการของจิตใจที่วุ่นงันเคลิบเคลิ้ม ก็เป็นความหลงอย่างหนึ่ง อาการของจิตใจที่ฟุ้งซ่าน รำคาญ ก็เป็นความหลงอย่างหนึ่ง อาการของจิตใจที่เคลือบแคลงสงสัยโดยที่ไม่รู้อะไร ก็เป็นความหลงอีกอย่างหนึ่ง เหล่านี้นับเป็นความหลง อาการที่วุ่นงัน จะเห็นได้ว่าในบางขณะที่จิตใจของเราเนี่น เมื่อรับเรื่องที่สนุก ให้เกิดความยินดี ก็ไม่วังง หรือไม่เช่นนั้น ถ้าไปโกรธก็ไม่วังง เหมือนกัน แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่มืรักไม่มืซัง ไม่มืชอบไม่มืโกรธ เช่นว่า ฟังเทศน์อันเป็น ทางสงบใจปราศจากชอบ ปราศจากขัง พอสงบมา วังงก็มาพร้อมกับความสงบ ความวังงนี้แหละ เป็นตัวความหลงอย่างหนึ่งที่ต้องระมัดระวัง ไม่ว่าจะในการฟังเทศน์ ในการเล่าเรียนตำรา หรือในการทำอะไรทั้งนั้น หรือไม่เช่นนั้น ก็ฟุ้งขึ้นมา เช่นว่า เรื่องอะไรต่ออะไรที่เก็บเอาไว้ในใจ เมื่อกวาน วานขึ้นนี้ ครั้นเวลาที่ใจสงบแล้ว เรื่องเหล่านี้ก็ฟุ้งขึ้นมา ดังนี้เป็นความ “ฟุ้ง” หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นความลังเลสงสัย เคลือบแคลงใจ

เพราะฉะนั้น อารมณืคือเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวนี๊ จึงเป็นเครื่องทำใจให้โลก โกรธ หลง ดังกล่าว ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้คนเรานี้ มีสติ คอยดูเรื่อง ดูอารมณ์ในจิตใจของตนเองอยู่เสมอ ว่าเดี๋ยวนี๊ จิตใจของเราเนี่น รับเรื่องอะไร เป็นอะไรให้รู้ไว้ เช่นว่าบัดนี้ จิตใจของเรากำลังรับเรื่องที่นัารัก อันจะทำให้ใจชอบ เกิดเป็นราคะ หรือเป็นโลภะนั้น ถ้าจิตใจรับเรื่องที่ไม่ดีแล้ว เขามานินทาเรา เขามาด่าเรา ใจก็รับเข้ามา แล้วก็โกรธ เดี๋ยวนี๊ใจของเราโกรธแล้ว หรือเมื่อจิตใจมีความหลงที่มี ลักษณะต่าง ๆ ก็ให้ทำความรู้ว่า จิตใจของเรามันหลงไปเสียแล้ว มันวังงไปเสียแล้ว มันท้อแท้ เหลาะแหละ อ่อนแอ ไม่เข้มแข็ง หรือว่าฟุ้ง ไม่สงบ หรือว่า เคลือบแคลง สงสัย ไม่ตั้งมั่นแน่นอน ให้รู้เรื่องในจิตใจและรู้อาการของจิตใจดังกล่าวนี้ตามเป็นจริง ดังนี้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสอนให้ใช้ธรรมแก้แต่ละอย่าง กำหนดว่า จิตใจไปรับ

เรื่งที่นารัก และจก็เกดชอบซึนดงนี้แล้ว ก็ให้พจรณในทงตรงกันซำมวำ อันเรื่งที่ชอบนััน ก็เพระเห็นวำมันดี แต่ควมจรนััน จะวำดีหรือมดี ก็เป็นเรื่งของสื่งนััน แต่วำมันมดีสำหรับตัวของเรา ด้วยประการอย่งใดอย่งหนื่ง และเมือไปเกดชอบในสื่งที่มดีซึนดงนี้แล้ว ก็เป็นสื่งที่มีโทษ พจรณให้เห็นวำ เป็นสื่งที่ม่งม เป็นสื่งที่มดีครันเห็นวำม่งม มดีเช่นนี้แล้ว อารมณัันก็จะสงบ ควมชอบนัันก็จะสงบลงไปด้ดงนี้จะพ้งเห็นด้วำ ในระหว่งครอบคร้วเอง ควมคดนอกจกนัันและกัน ก็มกเกดซึนเพราะเหตุวำ ไปชอบในบุคคลอื่สื่งอื่่น แล้วก็มมีการห้กหำมใจ จงเกดการนอกจกนัันซึนแต่ถำหกวำ คอยดูใจของตัวเองอยู่เสมอ แล้วก็นื่กวำตนเองมีครอบคร้วแล้ว ควมยนิดีด้วยครอบคร้วของตนเพียงเทำนื่ก็เลียงดูกันมไหวแล้ว ทำมใจจจจะรวนเรชอบคนนัันชอบคนนื่ ซึ่งเป็นสื่งที่ม่งดงม ให้เห็นควมม่งมควมม่งสมควมม่งเหมาะสมดงนี้แล้ว ควมชอบนัันก็จะสงบลงด้ หรือแม้ในสื่งอื่่นก็เช่นเดยวกัน หรือไปชอบในทรพย์ของเข ในสมบัตของเข เป็นตัวโลภะซึน ก็ให้คดวำ นัันเป็นของ ๆ เข ไปชอบของเขมถูก มควม ก็เมือเรออยกจะด้ทรพย์อย่งนััน เราก้ทำเออเองทำมใจจจะชอบของเขทำไ้วแล้ว เป็นกรเออเปรยบเข แล้วเป็นดูถูกตัวเองวำมสำมรถจะทำไ้ว จงคดอยกจะไปด้ของเขทำไ้วแล้ว ดงนี้เป็นต้น พจรณไปให้เห็นโทษดงนี้แล้ว อารมณัที่ชอบและควมชอบนัันอันเป็นตัวโลภะก็จะสงบลงไปด้

เพราะฉะนััน มวำจะเป็นขำรชกร หรือมวำจะเป็นประชชน ถำคอยสกด์กันจิตใจตนเองอยู่เสมอดงนี้แล้ว กิลสของชอบ อันเป็นตัวระคะ หรือตัวโลภะ ซึ่งจะชกนำไปในทงที่ผิด ก็สงบลงไปด้ จะมต้องประพตในทงทจจริต ขำรชกรก็มต้องทำ “คอร์ปซึน” ฝ่ายขำวบำนก็มต้อง “ลักขมอย” และจะม ผิดลูกเมยกัน จะมประพตนอจครอบคร้วของกันและกัน จะอยู่เป็นสุข ฝ่ายสมณะเลำ เมือมปฏิบัติในกรมฐนที่พระพุทเจ้าด้ตรัสสอนไว้เฉพะข้อนื่ กล่าวคือ ให้พจรณกายนัันวำอันที่จรนััน ก็คือ ม ขน เล็บ ฟัน หน่ง นัันเอง มไซ่อ่นไกล มวำจะเป็นร่งกยของขำย ร่งกยของหญิง ร่งกยของเด็ก ร่งกยของผู่ใหญ่ ร่งกยของคน ร่งกยของสัตว์ มวำจะเป็นส่วนไหน ตรงไหน ก็เป็นมอันหนื่ง ขนอันหนื่ง เล็บอันหนื่ง ฟันอันหนื่ง หน่งอันหนื่งเทำนััน มมีอะไรที่ย่งไปกวำนื่ และสื่งเหลำนื่ ก็เป็นของบัญญัติ

เป็นของไม่สะอาด ความไม่สะอาดต่าง ๆ นี้ ออกจากข้างใน หรือที่เข้าไปจากข้างนอก ก็เข้ามาพอกพูน หรือออกมาพอกพูนอยู่ที่ผม ขน เล็บ ฟัน หนังก้อนนั้น

เพราะฉะนั้น ทุก ๆ คนต้องมีการชำระร่างกายกันต่าง ๆ และในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องตกแต่งขัดสี บางทีก็เพื่อจะล่อกันและกันให้เกิดความชอบขึ้น ดังนี้เป็นต้น พิจารณาให้เห็นสัจจะ ความจริง ดังนี้ว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนังก้อน ปฏิกูล ไม่สะอาด หนังก้อน ฟัน เล็บ ขน ผม ปฏิกูลไม่สะอาด กลับไปกลับมาอยู่ดังนี้ แล้วจิตใจก็จะมี ความสงบ พรหมจรรย์ก็จะเรียบร้อยไม่ร้อนผ้าเหลือง จะอยู่ในพรหมจรรย์สืบต่อไปได้ จะมีความสุขอยู่ในพรหมจรรย์

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนไว้เป็นประการแรก เพราะเรื่องของ ราคะหรือโลภะนี้ มีกำลังแรงมาก ครอบงำจิตใจของคนอยู่ ไม่ว่าจะเป็พระ ไม่ว่าจะ เป็นคฤหัสถ์ กงกราคะ กงกรโลภะ อันนี้ เป็นตัวมารสำคัญ ทำให้คนเสียคนไปเป็น อันมาก ไม่ว่าจะเป็พระ ไม่ว่าจะเป็ฆรวาส แต่ว่าเมื่อมาเคารพรับคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงสอนอยู่ดังนี้แล้ว ก็จะพ้นอันตราย กิเลสกอง โกรธก็เหมือนกัน เมื่ออารมณ์โกรธบังเกิดขึ้น ใจมันเกิดโกรธขึ้น ดังนี้แล้ว มันก็ต้อง คิดที่จะไปทำร้ายเขา อยากจะไปด่าเขาบ้าง ถ้าไม่ด่าเขาไปแล้ว ไม่เป็นความสุข ปากมันก็มุบมิบ ๆ ใจมันก็เร่งให้ไปทำร้ายเขาจงได้ มักจะเป็นดังนี้ และเมื่อยับยั้งใจ ไว้ไม่ได้แล้ว อาชญากรรมก็บังเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้มีความยับยั้งใจ ใช้ขันติความอดทน อดทนใจของตนเอง และก็หัดแผ่เมตตาจิต ปรารถนาความสุขให้บังเกิดขึ้นแก่ตนเอง และให้บังเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น โดยคิดว่า ความโกรธนี้มันเผาใจให้ร้อนจริงหนอ มันเผาใจ จริง ๆ มันเผาใจของเราเอง มันยังไม่ทันจะเผาใจคนอื่น มันเผาใจเราเองให้ร้อนก่อน ไม่เป็นสุข มันเผาให้หน้าแดงก้ำ ตาแดง มันเผาให้ยกมือยกไม้ ทำท่าทำทางที่จะทำร้ายเขา นี่ไฟโทสะทั้งนั้น และเมื่อยังไว้ไม่ได้แล้ว มันก็กระโดดออกไปทำร้ายเขา ก่ออาชญากรรมขึ้น ก่อความร้อนขึ้น คอยคิดคอยดูตัวความโกรธ มองให้เห็นโทษความโกรธดังนี้แล้ว ก็คิดว่า ดับความโกรธเสียแล้ว ชื่อว่า “ทำใจของเราให้เป็นสุข” และเมื่อดับความโกรธ ที่ใจเราเสียได้แล้ว ก็ไม่ต้องไปทำร้ายเขา ใครเขาก็เป็นสุข

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้เราและเขาพากันเป็นสุขเถิด อย่าให้ต้องลำบาก ให้เดือดร้อนเพราะความโกรธของเราเลย หมั่นพิจารณา คิดอยู่ดังนี้บ่อย ๆ แล้ว แม่เมตตาจิตไปถึงตนเองให้เป็นสุขด้วย ถึงคนอื่นให้เป็นสุขด้วยดังนี้แล้ว ก็ดับความโกรธลงได้ เมตตาอันนี้เองเป็น “เจโตวิมุติ” คือเป็นเหตุให้หลุดพ้นจากความโกรธด้วยใจของตัวเอง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ และเมื่อกิเลสกองโมหะความหลง ยังเกิดขึ้นเล่า พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสอนให้หัดคิดถึงคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แก่ความง่วง ความอ่อนแอ ความย่อท้อ เพราะพระพุทธเจ้านั้น ทรงมีความเพียรเข้มแข็งยิ่งนัก ก่อนแต่ตรัสรู้ ก็ทรงมีปากเพียรไม่หยุดหย่อน จนได้ตรัสรู้ ตรัสรู้แล้ว ก็ได้ทรงปากเพียรสั่งสอนไปตั้งแต่ต้นจนถึงวันสุดท้าย จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงมีจิตใจเข้มแข็งไม่ย่อท้อ ประกอบกรณียะ คือกิจที่ควรกระทำไปจนถึงที่สุด

เพราะฉะนั้น โฉนเราจึงจะมาย่อท้ออ่อนแอ เหยอะแหยะ ต้องเข้มแข็งอย่างวงแหวนอน อย่าย่อท้อ เหยอะแหยะ อ่อนแอ ซึมเซา คอยสอนใจ บำรุงใจ ให้มีความเข้มแข็ง ให้เข้มขึ้นอยู่ดังนี้แล้ว จิตใจของเราก็จะกลับอาจหาญ ชื่นบาน หายห่วง สามารถที่จะประกอบกรณียะกิจต่อไปได้ นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่ง ซึ่งต้องแก่ความอ่อนแอ ความง่วงเหงาด้วยความเพียร ด้วยความระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นต้น ที่จะบำรุงใจให้เข้มขึ้นเบิกบาน อาจหาญ รื่นเริง และนอกจากนี้ เมื่อความฟุ้งซ่านบังเกิดขึ้น ก็ต้องหัดรวมใจ เช่น ทำอานาปานสติ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก ทำความรู้อยู่ที่ลมหายใจเข้าออก หัดนั่งทำความสงบกันบ้าง วันหนึ่งก่อนนอน หรือลุกขึ้นเวลาเช้า หรือเวลาอื่นก็ได้ เวลาละ ๕ นาที ๑๐ นาที หัดรวมใจให้สงบ กำหนดเข้ามาดูลมหายใจเข้าออก หายใจเข้าจะคิดว่า “พุท” หายใจออกคิดว่า “โธ” ดังนี้ก็ได้ ดังนี้แล้วก็จะทำให้จิตใจสงบ แล้วก็พบความสุข และเมื่อจิตใจมีความเคลือบแคลงสงสัย ก็ต้องศึกษาให้มีความรู้ ในสิ่งที่เคลือบแคลงสงสัยนั้น ๆ และท่านก็สอนให้เจริญธาตุกรรมฐาน พิจารณากายนี้ว่า แยกออกเป็นธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สักว่าแต่เป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ตัวตน บุคคล เรา เขา ปลงใจลงไปเป็นธาตุ ดังนี้ ก็จะแก่ความเคลือบแคลงสงสัยได้มาก

นี่เป็นทางปฏิบัติในการอบรมใจของพระพุทธเจ้า ซึ่งเราทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ไม่ว่าจะ เป็นพระ เป็นคฤหัสถ์ เป็นข้าราชการ เป็นประชาชน ถ้ารู้จักวิธีที่จะแก้ไขของ

ตนเอง ด้วยมาปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดังนี้แล้ว จะทำให้จิตใจได้พบความสงบ สงบจากราคะ หรือโลภะ โทสะ โมหะดังกล่าวแล้ว เป็นจิตใจที่ตรงงาม สามารถที่จะปฏิบัติกรณียะหน้าที่ของตนได้ดี และสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ของสังคม ที่ตนเกี่ยวข้อง อยู่ด้วยดี นี่เป็นฝ่ายสมถกรรมฐาน ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานนั้นเล่า ก็ตรัสสอนให้ใช้ ปัญญาพิจารณานามรูปนี้ ให้เห็นอนิจจลักษณะ ลักษณะที่ไม่เที่ยง มีความเกิดดับเป็น ธรรมดา ให้เห็นทุกขลักษณะ ลักษณะที่เป็นทุกข์ หนอยุ่ไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป ให้เห็นอนัตตลักษณะ ลักษณะที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรที่จะยึดถือเป็นจริงเป็น จังว่าเป็นเราเป็นของเรา ทำจิตใจให้เกิดความปล่อยวาง นี่เป็นการฝึกหัดอบรมปัญญา ในสัจจะที่เป็นความจริง และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จะทำให้ผ่อนคลายจากความดิ้นรน ทะยานอยาก และความยึดมั่น ถือมั่น เป็นการทำความทุกข์ให้เบาบางลง จนถึงให้สิ้น สุดในที่สุด นี่เป็นทาง วิปัสสนากรรมฐาน

เพราะฉะนั้น กรรมฐานทั้ง ๒ นี้ คือสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจเป็นสำคัญในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ได้ให้รู้จักกับกรรมฐาน ทั้ง ๒ นี้ ก็หาชื่อว่าได้ศึกษาให้รู้จักพระพุทธศาสนาไม่ และถ้าไม่ได้ปฏิบัติในกรรมฐาน ทั้ง ๒ นี้บ้างแล้ว ก็หาชื่อว่าได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาให้ถึงจิตใจไม่ และหากว่าได้ปฏิบัติ ตามสมควรแล้วจะได้พบความสุขอยู่ในโลก สามารถที่จะเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในโลก ได้ดี ก็จะเป็นผู้มีสติปัญญาเป็นเกราะป้องกันอารมณ์และกิเลสต่าง ๆ ในโลก ถ้าหากว่า จิตใจไม่มีกรรมฐานเป็นหลักที่จะป้องกันให้เพียงพอแล้ว ก็เป็นจิตใจที่โง่งงไม่มั่นคง มารรังควานได้ เหมือนอย่างลมพัดมาต้องไม้ผุ ก็ย่อมจะหักโค่นไป คนโดยมากเป็น ดังนี้ แต่ถ้าหากว่ามีจิตใจที่มีธรรม เป็นเกราะป้องกันอยู่เพียงพอ มีสติปัญญา รักษา จิตใจอยู่แล้ว แม้จะต้องลมคืออารมณ์และกิเลสทั้งหลายก็ไม่หวั่นไหว พระพุทธเจ้าจึง ตรัสไว้ว่า “ตัม เวน นปฺปสหติ มาโร วาโต เสลฺลํ ปพฺพตฺตํ” มารรังควานเขาไม่ได้ เหมือนอย่างลมที่พัดรังควานภูเขาที่ชื่อเสล คือหินล้วนให้หวั่นไหวไม่ได้ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมภาพได้มาถึงอำเภอเสลภูมินี้ และได้รับอาราธนา ให้มากล่าวธรรมกถาแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งให้มากล่าวในวัดป่า ซึ่งเป็นพระกรรมฐาน ก็ให้นึกถึงพระสุภาสิตที่ได้ยกขึ้นไว้นี้ อันมีคำว่า “เสล” เพราะฉะนั้น ก็ขอแสดงธรรม อันเกี่ยวข้องกับ “เสล” คือภูเขาหินล้วนแก่ท่านทั้งหลาย เพื่อว่าท่านทั้งหลายที่เป็น

ชาวเสลภูมิ ผู้ที่ได้มีศรัทธาอุปสาทะในพระพุทธานามั่นคงอยู่ จะได้ระลึกถึง และ
รับไปปฏิบัติ เพื่อให้มีจิตใจที่มั่นคงเหมือนอย่าง “เสล” คือเขาหินล้วน จะได้มีความสุขอยู่
ในโลก ไม่ต้องถูกกระทบกระเทือน เพราะลมคืออารมณ์และกิเลสทั้งหลายในโลก”

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษา
ทุก ๆ ท่านให้ปราศจากทุกข์ โรค โศก อุบัติวันตราย ให้เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ
และเจริญธรรมปฏิบัติในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้มีจิตใจที่มั่นคง
เหมือนอย่างภูเขาหินล้วนตามพระพุทธภาษิตนี้ ตามสมควรแก่ความปฏิบัติทุก ๆ
ท่าน เทอญ.

ธรรมกถา^๑
เรื่อง ความไม่เสื่อมแห่งพระสัทธรรม

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

ธมฺมจารี สุขํ เสติ

อสมิ โลกํ ปรมฺหิ จาคิ.

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้มาประชุมกันในมหาวิธรรมสภาศาลานี้ ในที่พร้อมหน้า
แห่งพระพุทธปฏิมา อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธเจ้า และพระธรรม พร้อมทั้ง
พระภิกษุสงฆ์ เพื่อมาฟังธรรมกถา

ในโอกาสที่อาตมภาพพร้อมทั้งคณะ ได้เดินทางมาเยี่ยมถึงถิ่น ตำบล หมู่บ้าน
และวัดนี้ อาตมภาพพร้อมทั้งคณะ รู้สึกซาบซึ้งในวัด พระภิกษุสงฆ์และประชาชนใน
ถิ่นนี้เป็นอย่างยิ่ง ได้เห็นภูมิประเทศอันสงบ วัดอันเป็นวัดป่าที่วิเวก ได้พบท่านอาจารย์
ศรี มหาวิโร พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรในวัดนี้ ผู้ตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรอันงดงาม
ผู้ปฏิบัติธรรมกรรณฐาน ตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา ได้เห็นประชาชน
ชายหญิงทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้มีมรรยาทอันงดงาม มีคารวะต่อพระรัตนตรัยเป็น
อย่างสูง

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร และประชาชน ณ วัดประชาคมวนาราม อำเภอมะนัง จังหวัด
ร้อยเอ็ด วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๖

และในบัดนี้ ท่านทั้งหลายผู้อยู่ในตำบลโพธิ์ทอง และในตำบลใกล้เคียงก็ได้มาประชุมพร้อมกัน ในที่นี้ เป็นข้าราชการ เช่นเป็นครู ตลอดจนถึงเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านบ้าง เป็นประชาชนผู้มีอาชีพต่าง ๆ กันบ้าง เป็นเด็กนักเรียนชายหญิงผู้เล่าเรียนศึกษาอยู่ในโรงเรียนนั้น ๆ บ้าง แต่ก็ต่างมาประชุมพร้อมกัน เพื่อสดับพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา อาตมภาพจึงรู้สึกซาบซึ้งและอนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่านทั้งหลายเป็นอันมาก ท่านทั้งหลายก็ปรากฏว่าพากันมารับการอบรมจากท่านอาจารย์ศรี มหาวิโร เมื่อเช้านี้ ขณะที่พระกำลังฉัน ประชาชนก็ได้ทำวัตร สวดมนต์หลายบท ตลอดจนถึงบทกายคตาสติ คือ สติที่ไปในกาย อาการ ๓๑ ประการ ปรากฏว่า พากันทำวัตรและสวดได้หลายบท ซ่อนก็ยิ่งเพิ่มความซาบซึ้งและอนุโมทนายิ่งขึ้น ผลที่ปรากฏแก่ท่านทั้งหลายก็คือ ความสงบสุข ความที่มีมรรยาทอาการทางกริยา กาย วาจาอันงดงาม ยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายช่วยกันดำรงรักษาพระพุทธศาสนา ด้วยการที่พากันปฏิบัติพระพุทธรศาสนาและอบรมบุตรหลานของตนผู้เป็นเด็ก ๆ ให้มีความรู้ ศรัทธาตั้งมั่น และปฏิบัติพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

บัดนี้ ความเจริญแผนใหม่ต่าง ๆ ได้บังเกิดขึ้นเป็นอันมาก ความเจริญแผนใหม่เหล่านี้ ส่วนหนึ่งก็นำความเจริญมาให้ เป็นต้นว่า เกี่ยวแก่ความรู้ มีการตั้งโรงเรียนสั่งสอนเด็กให้มีความรู้ในศิลปวิทยาต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่โรงเรียนชั้นต้น โรงเรียนประถม ศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และสูงขึ้นไป มีอนามัย เช่น ตั้งสถานือนามัย ตั้งโรงพยาบาลสำหรับบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ และนอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาเกี่ยวกับการอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้การทำมาหากินของประชาชนเป็นไปได้สะดวก และได้รับผลดี ความพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ ย่อมเป็นเครื่องนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น เพราะฉะนั้น ก็เป็นการจำเป็น อย่างเช่น การตั้งโรงเรียน ก็เป็นการที่ส่งเสริมปัญญาอันเป็นแสงสว่าง ที่จะนำทางของชีวิตสืบต่อไปในภายหน้า การบำรุงทางปัญญาอันเกี่ยวกับการศึกษานี้ เป็นสิ่งที่จำเป็น ฉะนั้น ก็ขอให้บรรดาประชาชนทั้งหลายได้ช่วยกันบำรุงการศึกษาดังกล่าวนี้ และอบรมลูกหลานให้เล่าเรียนศึกษา ให้ได้ปัญญาอันเป็นแสงสว่างดังกล่าว แต่ไว้ในอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นดวงปัญญาอันประเสริฐ คือเป็นดวงปัญญาอันบังเกิดขึ้นในธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นแสงสว่างที่นำให้รู้จัก ผิดชอบ ชั่วดี

ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ตลอดจนถึงให้รู้จักสังขารธรรม ธรรมเป็นตัวความจริง อันเป็นเครื่องบำบัดทุกข์ ก็เป็นปัญญาอันสำคัญ ที่ท่านทั้งหลายจะพึงสนใจศึกษาให้มีความรู้ในศาสนธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาด้วยตนเอง และอุปัฏฐากบุตรหลานให้เล่าเรียน ให้รู้จักพระพุทธศาสนา ให้ได้ปัญญาในพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง

ปัญญาทั้งสองส่วนนี้ คือปัญญาเป็นส่วนทางโลก อันได้แก่การศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน ก็เป็นความจำเป็น ปัญญาในทางธรรมอันรู้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็เป็นความจำเป็น ปัญญาในทางโลกนั้น อาจจะใช้ได้ทั้งในทางดีและในทางชั่ว สุดแต่ว่าบุคคลผู้มีปัญญาเหล่านั้นจะพึงใช้

เพราะฉะนั้น จึงปรากฏว่าบรรดาผู้ที่เล่าเรียนศึกษาในทางโลกมากนั้น หาใช่เป็นคนดีเสมอไปไม่ คนที่เรียนรู้ศิลปวิทยามาก มิเป็นอันมากที่ใช้ความรู้ในทางที่ผิด ในการเบียดเบียนตนและผู้อื่นให้มีความเดือดร้อน คนที่ไม่ค่อยมีความรู้อะไรเสียอีก กลับจะทำความชั่วได้น้อย แต่ถึงคนที่เรียนรู้มาก ถ้าเป็นคนชั่ว เป็นคนไม่ดีแล้ว ก็ยังจะทำความชั่วได้มาก เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องคอยอบรมตนเองและบุตรหลาน ให้มีความรู้ทางศีลธรรมอีกด้วย เพราะว่าความรู้ในทางศีลธรรมนี้เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นความรู้ที่คอยเตือนใจเราเองอยู่เสมอว่า นั่นเป็นความชั่ว ไม่ดีอย่าทำ นี่เป็นความดีให้เร่งกระทำ และอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่ว ปัญญาในทางธรรมนี้แหละ ก็ชี้บอกไว้โดยแจ่มแจ้งพิสดาร เพราะฉะนั้น ปัญญาในทางศีลธรรมจึงเป็นปัญญาที่บริสุทธิ์ ผู้ที่มีปัญญาในทางศีลธรรม รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ คอยเตือนตัวเองให้ละความชั่ว กระทำความดีอยู่เสมอ เมื่อความรู้ในทางคติโลกดึกก็ย่อมสามารถที่จะใช้ความรู้ที่ประกอบกรณียะ คือกิจที่ควรกระทำให้เป็นประโยชน์ตน และเป็นประโยชน์ท่านยิ่งขึ้นไปอีก

อันบุคคลเรานั้น ย่อมมีความโน้มโน้มลงไปทางเสื่อมในทางต่ำ ได้ง่ายกว่าที่จะขึ้นไปสู่ความดี อันเป็นทางสูง เพราะว่ามีกิเลสในใจ คือ ตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยาก และความโลภ โกรธ หลง นี้แหละ ที่คอยดึงใจของตนลงไปสู่ทางต่ำเสมอ ดังจะพึงเห็นได้ว่า ในโรงเรียนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ไม่ว่าจะเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ไม่ว่าจะเรียนมหาวิทยาลัย ไม่มีสักโรงเรียนเดียวที่สอนวิชาใจกรรม

สอนวิชาขาดกรรม สอนวิชาคดโกง ประพฤติชั่วร้ายเสียหายต่าง ๆ ไม่มีสักโรงเรียนเดียวที่จะสอนวิชาเหล่านี้ แต่ว่าคนที่ประกอบความชั่วต่าง ๆ นั้น ไปได้ความรู้เหล่านี้มาจากไหน ล้วนแต่ไปได้ความรู้เหล่านี้มาจากนอกโรงเรียนทั้งนั้น ประกอบทั้งสันดานชั่วของตนเอง เพราะฉะนั้น เรื่องของความชั่วแล้วไม่ต้องสอนกันในโรงเรียน แต่ว่าคนรู้ดีว่าจะทำชั่วอย่างไร จะปกปิดความชั่วอย่างไรดังนี้ เป็นต้น ฉะนั้น การที่จะโน้มน้อมไปในทางชั่วนั้น ทำได้ง่าย แต่การที่จะขึ้นไปสู่ความดีนั้นทำได้ยากกว่า คนส่วนมากเป็นไปดังนี้

พระพุทธศาสนาซึ่งให้ปัญญาอันบริสุทธิ์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทั้งหลาย สำหรับที่จะเป็นเครื่องห้าม เครื่องกันคนทั้งหลายไม่ให้ประพฤติกความชั่ว คือ ที่จะไม่ให้โน้มน้าวลงไปสู่ที่ต่ำ แต่จะหนุนขึ้นไปสู่ความดี โดยลำดับจนถึงขึ้นไปสู่ความสิ้นทุกข์

เพราะฉะนั้น จึงเป็นลาภของท่านทั้งหลายที่ได้มาพบพระพุทธศาสนา ซึ่งรับมรดกสืบต่อกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ และได้มาพบท่านอาจารย์ศรี มหาวิโร ซึ่งเป็นผู้ให้การอบรมพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงการปฏิบัติอบรมจิตใจเป็นอย่างดี จนถึงทำให้ท่านทั้งหลายได้มีความโน้มน้อมขึ้นมาสู่ธรรม สามารถที่จะปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา มีบุญเขต คือ เขตของบุญอยู่ในที่ใกล้ชิด อันนี้ จึงเป็นลาภของท่านทั้งหลาย แต่ว่าท่านทั้งหลายก็อย่าประมาท เพราะว่าบัดนี้ กระแสของความเจริญทางโลกกำลังไหลบ่าเข้ามามาก ตลอดจนถึงปัญญาทางโลกก็ไหลบ่าเข้ามามาก ปัญญาทางโลกในโรงเรียนนั้นไม่เป็นอะไร มีแต่สิ่งที่เป็นคุณ เช่น จะตั้งโรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม จนถึงตั้งมหาวิทยาลัย ตั้งได้มากเท่าใดก็ยิ่งดี สอนศิลปวิทยาอันเป็นแสงสว่างในทางโลกมากเท่าใดก็ยิ่งดี แต่ว่าวิชานอกโรงเรียนที่เข้ามานั้น ให้ระมัดระวัง เช่น วิชาโจรกรรม วิชาขาดกรรม วิชาคดโกงต่าง ๆ อันเข้ามากับความชั่ว อันจะเข้ามาชักจูง ชักนำสั่งสอนให้กุลบุตร กุลธิดาผู้เยาว์วัย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ไร้ความคิดให้หันไปในทางที่ชั่ว สิ่งเหล่านี้จะมีเข้ามามากขึ้นทุกวัน ตามความเจริญของบ้านเมือง จึงขอให้ท่านทั้งหลายอย่าได้ประมาท ให้มีความระมัดระวัง

และการที่ท่านทั้งหลายได้มีความยึดมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย ดังที่เป็นอยู่ในบัดนี้ ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้ถ่ายทอดอบรมในบรรดาลูกหลาน เด็กเล็ก ๆ เหล่านี้ ให้มีจิต

ยึดมั่นอยู่ด้วยดี เมื่อเป็นเช่นนี้ ในกาลต่อไปภายหน้า แม้ความเจริญพร้อมทั้งความเสื่อมแผนใหม่จะเข้ามาสักเท่าไรก็ตาม ความที่มีจิตใจยึดมั่นอยู่ในคุณพระรัตนตรัย ย่อมจะเป็นเครื่องป้องกันเยาวชนไว้ได้ ไม่ให้ไหลไปในทางความชั่ว และสามารถที่จะรักษาจารีตประเพณี พร้อมทั้งความประพฤติดีอันงดงามดังที่ท่านทั้งหลายได้มีอยู่นี้ ให้ดำรงสืบต่อไปได้

และในวันนี้ จะได้นำธรรมส่วนหนึ่ง อันเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งพระสังฆธรรม ศาสนามาแสดงแก่ท่านทั้งหลายโดยสังเขป เพราะในถิ่นนี้ มีกรรมการส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ได้ดำริจัดตั้งขึ้น อันเป็นความคิดที่ดี ซึ่งควรรับนับถือและปฏิบัติ การส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้น ก็เป็นหน้าที่ของทุก ๆ คน นั่นแหละ พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางแนวปฏิบัติไว้ว่า ปฏิบัติอย่างไรพระสังฆธรรมศาสนา จึงจะเจริญไม่เสื่อม หลักที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้นั้นมีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. ตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ
๒. ตั้งใจเรียนธรรมโดยเคารพ
๓. ตั้งใจทรงจำธรรมไว้โดยเคารพ
๔. ตั้งใจพิจารณาให้รู้เนื้อความของธรรมที่ทรงจำไว้นั้นโดยเคารพ และ
๕. ตั้งใจปฏิบัติธรรม กล่าวคือ เมื่อรู้ธรรม รู้รรถ คือเนื้อความของธรรม แล้ว ก็ตั้งใจปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรมโดยเคารพ ดังนี้

สำหรับข้อ ๑ ตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ ก็สังเกตดูว่า ท่านทั้งหลายในที่นี้เป็นอันมาก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ก็ตั้งใจปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี กล่าวคือ ตั้งอยู่ในความสงบเงียบ โสตประสาทรวมใจฟัง เพื่อให้เสียงที่แสดงธรรมนี้ผ่านหูเข้าไปสู่ใจ โดยตลอด อันหูของเรานั้นเสียงย่อมผ่านเข้าไปอยู่เสมอ แต่ว่าบางที ไม่ผ่านเข้าไปถึงใจ ถ้าใจไม่ตั้ง คือว่าใจกวัดแกว่งไปในที่อื่น ถ้าใจไม่ตั้งแล้ว เสียงธรรมก็จะไม่ผ่านเข้าไปถึงใจ เมื่อเป็นดังนี้ ก็ไม่ชื่อว่าได้ฟังธรรม ต่อเมื่อเสียงของธรรมผ่านเข้าไปถึงใจด้วย เพราะหัวใจตั้งที่จะฟัง ใจได้ยิน ดังนี้แล้วจึงจะชื่อว่า ตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ

๒. ตั้งใจเรียนธรรมโดยเคารพนั้น ก็คือเล่าเรียนแบบ เล่าเรียนศึกษาตามโอกาสอันควร เหมือนดังที่พระเรียนนักธรรมตรี นักธรรมโท หรือฆราวาสเรียนธรรม

ศกษทวร ธรรมศกษทว หรือแม้การเรยนพุทธศสนนอย่งใดอย่งหน่ง ปรกบตตงนนี้ ซ่ือว่ ตงใจเรยนธรรมโดยเคารพ

๓. ตงใจทรงจ้จรรรมว้โดยเคารพ อันเป็นซ่ือ ๓ ก้คือ ให้พยายมท้จะจ้ ให้ได้ด้วย เพราะหกว่ ถ้จ้ไม่ได้แล้ว ก้จะไม่มีตดอยู่ จะหลุดไปหมด ท่นท้หลาย สวดท้ว้ตรและสวดมนต้ได้หลายบท ก้แสดงว่ ม้ความทรงจ้จรรรมก้นอยู่แล้วตาม สมควร เพราะฉนั้น อย่งน้อยก้ให้ซ่ือก้นร้กษบทสวดท้หลายท้ท่นท้หลายจ้ว้ แล้วน้แหละ ให้มน้คงต้อไปและก้ห้ดลुकหลานเพือท้จะให้จ้ได้ด้วย สวดได้ด้วย

๔. พจกรณนือความของธรรมท้จ้ว้ได้นั้นให้เช้ใจ อันน้เป็นปรกระการศ้ค้ญ เพราะเมือเช้ใจธรรมแล้ว ก้สามารถน้ไปปรกบตตงน

๕. เมือรู้ธรรม รู้นือความของธรรมแล้ว ก้ปรกบตธรรมให้สมควรแก่ธรรม ในซ่ือนี้ม้ความศ้ค้ญมาก ท่นท้หลายจะปรกบตธรรมของพระพุทเจ้า ก้ต้อปรกบต ให้สมควรแก่ธรรม ค้ว่ปรกบตธรรมให้สมควรแก่ธรรมนั้น ก้คือ ปรกบตธรรมซ่ือด้ซ่ือ หน่งให้เหมาะแก่ความปรสงค้ท้ต้อการในธรรมซ่ือนั้น เป็นต่นว่ ท่นสอนให้ท้ท่น ก้จะต้อเช้ใจว้

ปรกระการท้ ๑ ในการท้ท่นนั้น จะต้อมม้ทรพท้จะให้ เช่นว้จะใส้บาตร ก้ต้อมม้ซ้ว้ท้จะใส้บาตร หรือจะปรจจาท่นอย่งใดอย่งหน่ง ก้ต้อมม้ทรพท้จะปรจจาด มฉนั้นจะเอาทรพท้ท้ไหนมาท้ท่น จะไปขมยเขามาท้ท่น หรือจะไปหยบยืมเข มาท้ท่น หรือจะทำอย่งไร ต้อมทรบซ่ือนี้ด้วย และต้อมทรบว่ ในเรืองน้ พระพุทเจ้า สอนเรืองน้ว้อย่งไร ในเรืองน้ พระพุทเจ้าไม่ได้สอนให้ไปขมยเขามาท้ท่น ไม่ได้ สอนให้ไปหยบยืมเขามาท้ท่น แต่ว่ สอนว่ ให้ปรกระอบอาซ้พแสวงหาทรพท้ให้ได้ มาโดยซอบ คือ สอนให้ท้ท่นก่อนคือ ให้ท้ทรพท้ให้เกดซ้ขึ้น เมือท้ทรพท้ให้บังเกดซ้ขึ้น แล้วจะทำอะไร น้เป็นปัญหท้สอง จะให้ท่นท้หมด หรือว้จะเกบเอาว้ หรือว้จะ ทำอย่งไร ในซ่ือนี้ พระพุทเจ้าได้ตรัสสอนให้เช้ทรพท้ท้หามาได้นั้น เลียงต่นเองและ ครอบควรให้เป็นสุข น้เป็นปรกระการแรก และก้ให้มีการร้กษาเอาว้สำหรับท้จะเป็นต่น ท่น หรือสำหรับท้จะเป็นอันตรรายท้จะแก้อันตรรายอันอาจะบังเกดซ้ขึ้น พระพุทเจ้า ท่นสอนว้อย่งน้ และก้ให้แบ่งท้ท่นตามสมควร บุคคลผู้ปรกบตตามค้สั่งสอนของ

พระพุทธเจ้าดังนี้แล้ว ย่อมได้ประโยชน์ คือไม่เดือดร้อนเพราะทาน และจะได้ความสุขเพราะทาน และนอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสสอนให้เป็นผู้เลือกให้ คือ ให้อัตถุที่ควรจะให้ ให้แก่บุคคลที่ควรจะให้ การทำทานดังนี้เรียกว่าเป็น สัปบุริสทาน คือทานของสัตบุรุษ คือคนดี เป็นกุศลทาน ทานที่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น การปฏิบัติทำทานของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องได้ดังนี้ คือ

๑. แสวงหาทรัพย์ให้ได้มาก่อน คือต้องทำก่อน โดยประกอบอาชีพในทางที่ชอบ

๒. เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว ก็ใช้เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข และก็มีเก็บเอาไว้สำหรับที่จะทำบุญ สำหรับที่จะใช้บำบัดอันตรายเป็นต้น อันอาจจะบังเกิดขึ้น และก็แบ่งออกทำทาน แก้อกุลแก่สมณพราหมณ์ แก้อกุลแก่คนยากจนขัดสน และสงเคราะห์มิตรสหายเป็นต้น ตามส่วนอันควรในเวลาอันควร ดังนี้ชื่อว่าเป็นการเลือกให้ ให้สิ่งที่สมควรให้ ให้ในเวลาที่เหมาะสม ดังนี้แหละ เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมในข้อนี้ คือการทำทาน ทำให้เป็นกุศลทาน ทำให้เป็นสัปบุริสทาน ทานของคนดี ดังนี้แล้ว จึงจะชื่อว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าจึงจำเป็นต้องรู้ความหมายของธรรม และเมื่อรู้ความหมายของธรรมแล้ว ก็สามารถปฏิบัติให้ถูกต้องกับความประสงค์ได้

อีกประการหนึ่ง การทำทานนั้น ต้องรู้ความประสงค์อีกประการหนึ่งว่า เพื่อกำจัด โลกะ มัจฉริยะ คือความโลภ ความตระหนี่ ในสันดานของตน เมื่อทำทานก็ให้ตั้งใจว่าเราจะให้ทานเพื่อกำจัด โลกะ มัจฉริยะ คือความโลภ ความตระหนี่ ในสันดานของตน

อนึ่ง ในการที่จะรักษาศีล ก็เช่นเดียวกัน ก็ให้ทำความตั้งใจว่า เรารักษาศีลก็เพื่อที่จะกำจัดตัวโทสะ คือ ความประทุษร้ายตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ในการที่จะบำเพ็ญภาวนา คืออบรมจิต และปัญญา ก็เช่นเดียวกัน ให้ตั้งใจว่าเราจะบำเพ็ญภาวนา อบรมจิต เช่นทำกรรมฐาน ทำจิตใจให้เป็นสมาธิ อบรมปัญญา บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ก็เพื่อที่จะกำจัดนิวรณ์ กำจัดโมหะ ความหลง อุปาทาน ความยึดถือ ในจิตใจของตนเอง รวมความว่า มุ่งที่จะกำจัดกิเลส กองโลกะมัจฉริยะบ้าง กองโทสะ

บ้าง กองโม่หะบ้าง การบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ก็เพื่อที่จะกำจัดกองกิเลสดังกล่าวนี้ คือ เพื่อที่จะชำระฟอกล้างจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ อันความบริสุทธิ์นี้แหละเป็นตัวบุญที่แท้ การทำบุญก็คือ การทำจิตให้บริสุทธิ์นี้เอง ทำจิตให้บริสุทธิ์จากโลภะมัจฉริยะด้วยทาน ให้บริสุทธิ์จากโทสะด้วยศีล ให้บริสุทธิ์จากโมหะด้วยภาวนา คือ การอบรมจิตและปัญญา ความบริสุทธิ์นี้แหละ เป็นตัวบุญที่แท้ และความสุขที่เกิดจากความบริสุทธิ์นี้แหละเป็นตัวบุญที่เป็นส่วนผล เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนไว้ว่า “มา ภิกขเว ปุญญํ ภายิตถ” ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย อย่ากลัวตัวบุญเลย “สุขุเสถอ อธิจณ” คำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุขดังนี้ นี่เป็นข้อมุ่งหมายของการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น เมื่อทำบุญให้ถูกต้องดังนี้แล้ว ชื่อว่าประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม เพราะฉะนั้น โภราณชนของเราทั้งหลาย เวลาท่านจะทำบุญทำกุศลทั้งหลาย จึงได้พากันอธิษฐานใจว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ” จงเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน คือธรรมเป็นที่สิ้นกิเลส และกองทุกข์ดังนี้ เป็นการได้วางหลักแห่งการอธิษฐานใจไว้อย่างถูกต้อง

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาพบท่านสาธุชนทั้งหลาย ประทับใจในความพร้อมเพรียงกันของท่านทั้งหลาย ทั้งชายหญิง เด็กผู้ใหญ่ และได้รับการต้อนรับจากท่านทั้งหลายตั้งแต่เมื่อวานนี้ มาจนถึงบัดนี้ ได้มีความประทับใจในความงามดังทั้งหลาย เป็นอันมาก เป็นต้นว่า จากความพร้อมเพรียงกัน มีกิริยามรรยาทอันงดงาม และเมื่อเข้านี้ ก็ได้มาใส่บาตรแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก แสดงถึงความมีศรัทธาปสาทะ บำรุงพระภิกษุสงฆ์ให้มีสัพปาเย ในอันที่จะประพฤติพรหมจรรย์ และบัดนี้ก็ได้มาประชุมฟังธรรมเป็นอันมาก อาตมภาพก็ไม่มีสิ่งอื่นที่จะปฏิบัติการแก่ท่านทั้งหลาย นอกจากที่จะได้กล่าวธรรมพอบเป็นสัมโมทนียกถา และบัดนี้ ก็ถึงเวลาอันสมควร แม้ว่าอยากจะทำธรรมอย่างอื่นต่อไปอีกบ้าง ก็เห็นว่าสมควรจะยุติลงได้เพียงเท่านี้

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาท่านสาธุชนทั้งหลาย ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งชาย ทั้งหญิง ให้เจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ให้เจริญในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ คนเทอญ.

ธรรมกถา^๑
เรื่อง ธรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
และการปฏิบัติตนเอง

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารินฺติ
ธรรมแล ย่อมรักษา ผู้ประพฤติธรรม

ขออำนวยการ เจริญพรแก่ท่านข้าราชการมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นต้น
พร้อมทั้งพ่อค้า ประชาชน ผู้มาประชุมกันในที่นี้ ในโอกาสที่อาตมภาพพร้อมทั้งคณะ
ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัทในภาคนี้ ได้เดินทางมาถึงจังหวัดนี้
ก็ได้รับการต้อนรับจากเจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร พร้อมทั้งข้าราชการและ
ประชาชนทั้งหลาย และได้รับอาราธนาให้มากล่าวธรรมกถาในที่นี้ อาตมภาพมีความ
สุขใจรับอาราธนา เพราะเห็นว่าอาตมภาพไม่มีสิ่งอื่นที่จะตอบแทนกุศลเจตนาของท่าน
ทั้งหลาย นอกจากการกล่าวธรรมกถาเป็นการปฏิบัติการ

^๑ แสดงแก่ ข้าราชการ และประชาชน ณ วัดบึงพระลานชัย อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ในเบื้องต้น อาตมภาพก็ขอแสดงความรู้สึกในการเดินทางมา และได้พบเห็นสิ่งแวดล้อมทั้งหลายในส่วนภูมิภาคนี้ ว่าถึงพื้นแผ่นดิน ก็ปรากฏว่าเป็นพื้นแผ่นดินที่กำลังได้รับการพัฒนากันอยู่โดยทั่วไป มีการสร้างเขื่อน มีการสร้างถนนหนทาง มีการสร้างที่ทำการรัฐบาลขึ้นใหม่ มีการสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ ปรับปรุงให้เรียบร้อย วัดวาอารามก็ได้มีการพัฒนาขึ้นเกือบจะทุกแห่ง น้อยบ้าง มากบ้าง ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชน ก็ได้พบเห็นบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ซึ่งมีศรัทธาตั้งมั่นอยู่ในคุณพระรัตนตรัย พวกกันปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมเป็นสามารถ และในด้านการศึกษาก็ปรากฏว่า ได้มีการตื่นตัวในการศึกษาทั้งฝ่ายบรรพชิต คือ ผู้บวช อันได้แก่ พระภิกษุ สามเณร เด็กชายเด็กหญิงทั้งหลาย และนอกจากนี้ ก็ยังได้พบเห็นกิริยามรรยาทเป็นต้นของบรรดาประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ที่ยังมีความเคารพอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

เพราะฉะนั้น ว่าถึงพื้นแผ่นดินและการพัฒนาต่าง ๆ ตลอดถึงประชาชนโดยทั่วไป จึงกล่าวได้ว่า กำลังเป็นไปในทางดงามเจริญส่วนหนึ่ง และประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังยึดมั่นอยู่ในศาสนาที่นับถือ อยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดงามยังไม่เปลี่ยนแปลง คือยังพากันรักษาสমบัติของไทยเราไว้ อันเนื่องมาจากศาสนา เป็นต้นอันเป็นของดีงาม และในขณะเดียวกันก็พัฒนาความเจริญต่าง ๆ อยู่อย่างไม่หยุดยั้งความเป็นไปต่าง ๆ ที่เป็นไปในด้านเจริญเหล่านี้ก็อาศัยบุคคลสองฝ่ายร่วมกัน กล่าวคือฝ่ายรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ปกครองหรือเป็นผู้รับใช้ประชาชน และฝ่ายประชาชน ซึ่งเป็นผู้ตื่นตัวรับการพัฒนา และสนับสนุนนโยบายและกิจการของรัฐบาล นอกจากนี้ ยังได้อาศัยทางคณะสงฆ์ได้ดำรงเป็นหลักใหญ่ของประชาชน แต่ทั้งหมดนี้ก็ประมวลกล่าวได้ว่ารวมอยู่ในหลักไตรรงค์ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ชาตินั้น ความเป็นชาติไทย ก็ได้ดำรงมาตลอดกาลช้านาน ในบางคราวก็มี ความผาสุกสวัสดิ์ ในบางคราวก็ไม่ผาสุกไม่สวัสดิ์ แต่ก็ได้อาศัยองค์พระมหากษัตริย์ รัฐบาล และประชาชนนี้แหละช่วยกันแก้ไข บำรุงรักษาไว้ จึงได้ดำรงสวัสดิ์มาจนถึงเราทั้งหลาย ปัจจุบันนี้ ได้มีผืนแผ่นดินไทยเป็นที่อยู่อาศัย

ศาสนาเล่า พระพุทธศาสนา ก็ได้เป็นศาสนาที่ประชาชนคนไทยเคารพนับถือกันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ก่อนแต่พระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามา คนไทยก็มีหลักนับถือ

ตามลัทธิแต่ก่อนมีการนับถือเทวดาและสิ่งอื่น ๆ เป็นต้น แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามา คนไทยเราก็ได้รับนับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะอันสูงสุด และได้เคารพนับถือหลักธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่าหลักกรรม เป็นผู้นับถือในคำสั่งสอนเรื่องบุญ เรื่องบาป และพากันเว้นบาปกระทำบุญกันไปตามความสามารถ ปฏิบัติตนอยู่ในทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ปฏิบัติตนอยู่ในคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา บังเกิดเป็นนิสัย อธิษาศัย อันงดงามของคนไทย รู้จักมีความกตัญญูทวดเวทียุติ รู้จักมีความเมตตากรุณา เป็นต้น ตลอดจนจนถึงรู้จักมีความรังเกียจละอายต่อบาป เกรงกลัวต่อบาป สืบต่อมาจนถึงบัดนี้

ในด้านพระมหากษัตริย์ คนไทยเราก็ได้มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุขสืบต่อมาตั้งแต่โบราณกาล ทรงเป็นหลักที่ยึดเหนี่ยวของคนไทยทั้งหมด แม้ว่าจะระบอบการปกครองจะเปลี่ยนอย่างไรก็ตาม แต่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์พระประมุขก็ยังคงสถิตอยู่ เป็นหลักมั่นของคนไทย เป็นที่รวมจิตใจของคนไทย ทั้งองค์พระมหากษัตริย์แล้ว ก็ได้ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม แม้พระมหากษัตริย์ในประชาชน ทรงอุปการะอุดหนุนประชาชน ไม่เบียดเบียนประชาชน จึงยังทรงเป็นที่ยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทรงเป็นที่รวมจิตใจของประชาชน ประกอบด้วยคณะรัฐบาล จัดการปกครองด้วยดี คอยบำบัดทุกข์บำรุงสุข

เพราะฉะนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงเป็นหลักยึดมั่นของคนไทยสืบต่อมาจนถึงบัดนี้ เราทั้งหลายผู้ที่มาตั้งอยู่ในที่นี้ ไม่ว่าจะมาเป็นพระ ไม่ว่าจะมาเป็นคฤหัสถ์ ไม่ว่าจะมาเป็นข้าราชการ ไม่ว่าจะเป็นอย่างอื่น ไม่ว่าจะมาเป็นประชาชน เมื่อเกิดมาก็ได้มีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อยู่แล้ว เพราะบรรพชนผู้เป็นบุพการีของเราทั้งหลายได้ดำรงรักษาไว้ และเราทั้งหลายที่เกิดมานี้ ทุก ๆ คนที่นั่งอยู่นี้ ที่แรกก็เป็นลูกของพ่อแม่ เป็นเด็กชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “กิจฺจโณ มนุสฺส-ปฏฺวิลาโภ” ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ได้มาโดยยาก ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนไว้ว่าความเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ แม้ว่าจะเป็นลูกชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง จะขัดสนหรือจะมั่งมีอย่างไร จะมีฐานะอย่างไรก็ตาม ชื่อว่าเป็นผู้เกิดมาได้โดยยากทั้งนั้น เพราะอะไร ก็เพราะท่านแสดงว่า ความเกิดมาเป็นมนุษย์นี้เป็นการได้มาด้วยอำนาจกุศลมูล คือส่วนที่เป็นมูลของกุศล อันได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ

ความไม่หลง อันหมายถึงต้นความดี หรือว่าบุญต่าง ๆ เป็น “ชนกกรรม” กรรมที่นำให้เกิดมาเป็นมนุษย์

เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว คนเรายังมีกรรมอีกอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า อุปถัมภกกรรม กรรมที่อุปถัมภ์บำรุงบ้าง “อุปปีฬกกรรม” กรรมที่เบียดเบียนบ้าง เป็นต้น มาส่งให้วิถีของแต่ละคนได้ดำเนินไปในทางต่าง ๆ กัน ดังจะเห็นได้ว่า บรรดาผู้ที่มานั่งอยู่ในที่นี้ เกิดมาที่แรกก็เป็นลูกของพ่อแม่คนใดคนหนึ่งด้วยกันทั้งนั้น แต่ครั้นมาถึงบัดนี้ บางหมู่ก็บวชเป็นพระ มีหน้าที่การงานต่าง ๆ อยู่ในที่ต่าง ๆ กัน บางหมู่เป็นฆราวาส แม้ฆราวาสนั้นก็ยิ่งต่าง ๆ กัน บางหมู่ก็เป็นข้าราชการ บางหมู่เป็นพ่อค้า บางหมู่เป็นประชาชนผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ

ความที่ต่าง ๆ กันดังนี้ มาจนถึงบัดนี้ แต่ละคนก็มีอายุกว่า ๖๐ ขึ้นไปบ้าง ต่ำกว่า ๖๐ ลงมาบ้าง ยังเป็นเด็กบ้าง ลองนึกหวนดูวิถีชีวิตของตนเองตั้งแต่ต้นมา ว่าทุก ๆ คนสมมติว่าอายุใกล้ ๆ จะ ๖๐ ขณะเป็นเด็กนั้นเคยนึกหรือไม่ว่าโตขึ้นอายุถึงเกือบจะ ๖๐ นี้ ตนจะเป็นอะไร จะไปถึงไหน ก็ไม่มีใครรู้ แต่ก็อาจมีผู้ที่ได้ตั้งใจเอาไว้บ้าง จะเรียนวิชานั้นวิชานี้ บางทีเด็กเองก็ไม่มีความรู้สึกที่จะตั้งใจของตนเอง แต่พ่อแม่ก็ช่วยตั้งใจให้ว่าจะส่งให้ลูกเรียนอย่างนั้นอย่างนี้ ก็พยายามจะส่งตัวไปสู่ความเจริญ ให้ดีเท่าที่จะทำได้ แต่ก็หารู้ไม่ว่า จุดมุ่งหมายปลายทางที่จะถึงของตนนั้นเป็นอย่างไร เหมือนอย่างกำลังที่มาหยุดอยู่ในบัดนี้ แปลว่ามาถึงจุดนี้ จุดของชีวิต ขณะนี้ บัดนี้ทุก ๆ คนก็เดินทางของชีวิตมาถึงจุดนี้แล้ว กำลังเป็นอะไรกันอยู่ในบัดนี้ ก็รู้กันอยู่ด้วยกันทุกคนแล้ว คราวนี้มาพิจารณาดูว่า อะไรเล่าที่เป็นเครื่องส่งให้คนเรา ดำเนินมาสู่จุดนี้ และจะดำเนินต่อไปอีกในภายหน้า พระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ตรัสรู้และได้ทรงแสดงสั่งสอนเอาไว้อย่างสมบูรณ์แล้ว แต่ว่า บรรดาเราทั้งหลายแม้เป็นพุทธศาสนิกชนบางทีจะไม่สนใจ หรือว่าบางทีจะไม่เชื่อคำสั่งสอนของพระองค์ เพราะอะไร ก็เพราะว่ามีอีกหลายอย่างที่มาคอยแนะนำบุคคล มาคอยเตือนบุคคล เหมือนอย่างว่าเป็นหมอดู ก็มีหมอดูเป็นอันมากมาดูให้ว่าจะเป็นอย่างนั้น จะเป็นอย่างนี้ มาเตือนให้ทำอย่างนั้น มาเตือนให้ทำอย่างนี้ และบางทีก็เป็นมารข้างในนี้เอง กล่าวคือความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่มาคอยเตือนให้ทำอย่างนั้น ให้ทำอย่างนี้ แต่ว่าบางทีก็เป็นองค์ “พระพุทธ” คือ พระผู้รู้ในใจนี้เองมาคอยเตือน แต่ว่าถ้าเป็น องค์พระพุทธ คือพระผู้รู้ในใจนี้เองมา

คอยเตือน ก็เตือนให้ทำดีเสมอ แต่ถ้าเป็นมารในใจ ก็คอยเตือนให้ทำความไม่ดี ให้ทำความชั่วต่าง ๆ ดังนี้ เป็นต้น แปลว่ามีสิ่งที่มาเตือน มาชักชวนอยู่เป็นอันมาก ทั้งภายนอก ทั้งภายในใจของตัวเอง ทำให้ไม่มั่นใจในคำสั่งสอนของพระพุทธ ไม่เชื่อ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น ในที่นี้ก็มาพิสูจน์ว่า เราทุก ๆ คนที่ดำเนินมาถึงยุคนี้ มายืนอยู่ตรงนี้แล้วนั้น ได้เป็นไปตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นสัจจะ คือความจริงเพียงไร ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า คนเราที่เกิดมานั้นด้วยอำนาจของกุศล กุศลส่งมาให้เกิด แต่ว่าในขณะที่เดียวกัน ก็ยังมีกรรมอีกอย่างที่อยู่ถ่มถ่มบ้าง ที่ตัดรอนบ้าง มาคอยอุปถัมภ์ และมาคอยตัดรอน เพราะว่าทุก ๆ คนนั้นมีกรรมในอดีตที่กระทำให้ แล้วเป็นอันมาก ในจิตใจเองเราก็มีฝ่ายที่เรียกว่า “อาสวะ” คือความชั่วที่เก็บไว้ในใจ เป็นตัวกิเลสต่าง ๆ มีทั้งความดี อันเรียกว่าบารมีที่เก็บไว้ในใจ อันได้แก่ความดีที่เก็บไว้ในใจต่าง ๆ จิตใจของคนเราก็มีทั้งสองอย่างเหมือนกัน กรรมก็มีสองอย่าง คือกรรมดี กรรมไม่ดี ที่ทำซับซ้อนกันไว้เป็นอันมาก นี่เป็นเหตุผลอดีตอย่างหนึ่ง ที่มาส่งผลให้วิถีชีวิตของคนเราเป็นไปในปัจจุบัน แต่แม้เช่นนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางหลักเอาไว้ว่า คนเรานั้นแม้ว่าจะมีกรรมเก่าเป็นมาอย่างไรก็ตาม จะมีจิตใจเป็นมาอย่างไรก็ตาม ทุกคนก็สามารถที่จะปฏิบัติปรับปรุงตนเองให้เป็นไปในทางดี เป็นไปในทางเจริญได้ในปัจจุบัน และธรรมที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนไว้สำหรับปรับปรุงดังกล่าวนี้ เป็นธรรมที่สอนให้ปฏิบัติเกี่ยวกับเครื่องแวดล้อมอย่างหนึ่ง เป็นธรรมที่สอนให้ปฏิบัติเกี่ยวแก่การปฏิบัติอย่างหนึ่ง

ธรรมที่สอนให้ปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็คือมงคลสามข้อ ในมงคลสูตรคือ

อเสวนา จ พาลานํ การไม่ส้องเสพคบหาคนพาล คือคนชั่วต่าง ๆ

ปณฺฑิตานญจ เสวนา การคบหาบัณฑิต คือคนดีคนงามต่าง ๆ

ปุชชา จ ปุชณียานํ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา

นี่เป็นการสอนเกี่ยวแก่การปฏิบัติตนเกี่ยวแก่สิ่งแวดล้อม เพราะว่าทุก ๆ คนนั้น ย่อมมีสิ่งแวดล้อมเป็นบุคคลบ้าง เป็นสิ่งอื่น ๆ บ้าง แต่บรรดาเครื่องแวดล้อมเหล่านี้ บุคคลนั้นแหละเป็นสำคัญ

คนเราเกิดมาที่แรกก็มีพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เป็นเครื่องแวดล้อม แล้วก็ มีเพื่อน มิตรสหาย เป็นเครื่องแวดล้อม เป็นนักเรียนก็มีเพื่อนนักเรียนเป็นเครื่องแวดล้อม ต่อมาเมื่อทำงานมีเพื่อนที่ร่วมการร่วมงานเป็นเครื่องแวดล้อม และเมื่อทำการงานมีหน้าที่ตำแหน่งสูงกว่าเท่าไร ก็ย่อมมีบริวารเป็นเครื่องแวดล้อมมากขึ้นเท่านั้น บรรดาคนที่แวดล้อมเหล่านี้เป็นพาล คือคนชั่วก็มี เป็นบัณฑิตคือเป็นคนดีก็มี และเป็นบุคคลที่ควรบูชาก็มี เป็นบุคคลที่ไม่ควรบูชาก็มี เครื่องแวดล้อมย่อมมีอยู่เป็นอันมากดังนี้

เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักเลือกกว่าใครเป็นคนดี ใครเป็นคนชั่ว ใครเป็นคนที่ไม่ควรเคารพบูชา หรือไม่ควรเคารพบูชา ถ้าหากว่าเลือกไม่เป็น เลือกไม่ถูก ไปเห็นคนชั่วเป็นคนดี ไปเห็นคนดีเป็นคนชั่ว ไปเคารพนับถือบูชาคนที่ไม่ควรนับถือบูชา ถ้าเป็นดังนี้ก็เป็นเหตุให้ประสบความวิบัติ เพราะว่าคนชั่วนั้นเอง ก็จะชักนำไปในทางที่ผิดต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น สิ่งสำคัญสำหรับคนเราในอันที่จะนำตนไปสู่ความสวัสดิโดยลำดับนั้น จึงต้องเลือกคบแต่คนดี ไม่คบคนชั่ว และเคารพนับถือคนที่ควรเคารพ นับถือบูชา เพราะว่าคนดีคนที่ควรเคารพนับถือบูชานี้ จะเป็นผู้ที่ช่วยให้คำแนะนำ ช่วยส่งเสริมให้ เป็นไปในทางที่ถูกต้อง แต่ว่ามีอีกอันหนึ่งที่ว่า คนเรานั้น ย่อมมีความดีความชั่วอยู่ใน ตัวเองอีกส่วนหนึ่ง ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น หรือว่ากล่าวตรง ๆ ว่า ในตัวคนเรานั้นมี ความเป็นพาล มีความเป็นบัณฑิต มีความเป็นผู้ที่ควรเคารพบูชา หรือไม่ควรเคารพ บูชาอยู่ในตัวเองอีกเช่นเดียวกัน ความเป็นพาล ความเป็นบัณฑิต ความที่ควรเคารพ บูชาหรือไม่ในตัวเองนี้ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่ง และคนเรานั้น บางที ก็มักจะไม่นชอบให้เขามาดูตัวเอง แต่ชอบมองออกไปดูคนอื่น ไปหาว่าคนอื่นเขาเป็น อย่างนั้น คนอื่นเขาเป็นอย่างนี้ แต่ว่าตัวเราเองจะเป็นอย่างไรนั้น ไม่ชอบมองเข้ามาดู

พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า อุชฺฌตฺติพลา พาลา คนพาลทั้งหลายนั้นมีการเพ่ง โทษผู้อื่นเป็นกำลัง นิชฺฌตฺติพลา ปณฺฑิตา บัณฑิตทั้งหลายนั้นที่การเพ่งโทษตัวเอง มองเข้ามาดูตัวเองเป็นกำลัง

เพราะฉะนั้น ยังมีหลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่สำคัญสำหรับจะปฏิบัติตนเอง ที่ พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนเอาไว้ ๓ ประการคือ

๑. สัพพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. กุสลสฺสุปสมฺปทา การทำกุศลคือความดีให้พร้อม
๓. สจิตฺตปริโยทปนํ การชำระจิตใจของตนให้สะอาดผ่องใส

หลัก ๓ ประการนี้เป็นหลักสำหรับปฏิบัติตัวเอง กล่าวคือ ประการแรก บรรดาความชั่วความไม่ดีทั้งหลายก็ต้องเว้น อะไรเป็นความชั่วความไม่ดีนั้น ทุก ๆ คนย่อมจะมีความรู้ ตั้งต้นตั้งแต่ฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดจนถึงได้เรียนพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้เอาไว้ว่า อะไรเป็นความชั่ว อะไรเป็นความไม่ดี เพราะฉะนั้น เอาแต่ว่าละความชั่วที่ตัวรู้แน่แหละ คือรู้ว่าไม่ดีแล้วก็อย่าทำ พยายามที่จะเว้นเสียตามความสามารถ ดังนี้ ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตามพระโอวาท ข้อ ๑ คือการไม่ทำความชั่วทั้งปวง

ข้อ ๒ การทำความดีให้ถึงพร้อม อะไรเป็นความดี ทุกคนก็รู้จักเหมือนกัน ตั้งต้นแต่รู้จากพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ตลอดจนถึงรู้จักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีความดี ตลอดถึงความชั่ว ทางหน้าที่การงานต่าง ๆ ของตน ทุก ๆ คนต่างมีหน้าที่การงานของตนกระทำ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี ก็เป็นความดี การไม่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี ก็เป็นความชั่วความไม่ดี ส่วนที่เป็นความชั่วความไม่ดีก็ให้เว้น แต่ส่วนที่เป็นความดีต่าง ๆ ก็ให้กระทำ ก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามพระโอวาทข้อที่ ๒

ครั้นคราวนี้มาถึงข้อที่ ๓ ชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส ก็เพราะว่าอันการกระทำนั้นไม่ว่าความดีหรือความชั่ว ก็เนื่องมาจากจิตนี้แหละเป็นสำคัญ ถ้าจิตขุ่นมัวเศร้าหมอง ก็เป็นเหตุให้กระทำความชั่ว ถ้าว่าจิตผ่องใสและสะอาด ก็เป็นเหตุให้กระทำความดี คราวนี้ อะไรมาทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง ก็ค้นหาความดิ้นรนทะยานอยาก หรือความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้นแหละ อันเป็นอกุศลมูล คือเป็นมูลของอกุศลทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น ก็ต้องปฏิบัติ คอยมีสติ คือระลึกได้ มีปัญญา คือความรู้ที่จะคอยรู้ใจของตนเอง ว่าเดี๋ยวนี้ใจของเรามันเกิดตณฺหาขึ้นแล้ว อยากจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้บ้าง ที่มันไม่สมควรจะได้ อยากจะเป็นนั้นเป็นนี้บ้าง ที่มันไม่ควรจะเป็น และอยากจะทำลายเขาเสียบ้าง เพราะว่ามาคอยขัดขวางต่าง ๆ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เกิดตามก็รู้เหมือนกันว่าเดี๋ยวนี้ใจของตนมันโลภขึ้นแล้ว มันโกรธขึ้นแล้ว มันหลงขึ้นแล้ว

ไม่แจ่มใส ไม่บริสุทธิ์สะอาด เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็ต้องปฏิบัติชำระจิตใจของตนจากตัณหา หรือจากความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้ ด้วยมายึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า คือคอยดเว้นใจของตัวเอง ที่จะไม่ยอมตามอำนาจของกิเลส ความงดเว้น ใจของตัวเองนี้แหละ เป็นตัวศีล เป็นเครื่องชำระใจ ข้อหนึ่งได้เป็นสำคัญ และหลังจาก นั้นก็พยายามที่ทำความสงบใจ

อันความสงบใจนี้บางทีทำได้ยาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นว่า คนเรานั้นทำกรรม ชับซ้อนกันอยู่ ดีบ้าง ชั่วบ้าง และธรรมดาสามัญชน บางคราวก็ลู่อำนาจของตัณหา ลู่อำนาจของโลก โกรธ หลง ก็ต้องได้ทำกรรมที่ไม่ดีไว้บ้าง หรือว่าดีบ้าง ดังนี้เป็นต้น บางทีกรรมที่ทำไว้แล้วนั้น มาคอยหลอนเตือนใจให้เป็นทุกข์อยู่เสมอ ให้หวาดระแวง อยู่เสมอ และบางทีก็ทำให้เกิดความมั่งร้ายต่าง ๆ ต่อบุคคล ที่คิดว่าเป็นศัตรู ทำให้ เกิดความหวาดระแวงขึ้นโดยรอบ หาความสุขใจที่แท้จริง ไม่ได้ ถ้าเป็นดังนี้แล้ว ก็เป็น ความคิดที่ผิด ต้องคิดเสียว่า คนเรานั้นย่อมมีโอกาสที่จะทำดีบ้าง ชั่วบ้าง ในบางคราว ที่ลู่อำนาจของความโลภ โกรธ หลง กล่าวคือ เพราะไปคบคนพาล บุชชคนที่ไม่ ควรบูชา ตลอดถึงเพราะความเป็นพาลในจิตใจของตัวเองที่ยังละไม่ได้ ก็ย่อมกระทำความ ไม่ดีไปบ้าง ถ้าเป็นดังนี้แล้ว ต้องคิดว่า สิ่งที่ทำไปแล้วนั้น ก็เป็นอันทำไปแล้ว ให้ตั้งใจที่จะไม่ทำเช่นนั้นอีกต่อไป และตั้งใจทำความดีต่าง ๆ ให้ยิ่งขึ้น ให้มากยิ่งขึ้นกว่า ความไม่ดีที่ได้กระทำไปแล้ว ซึ่งทุก ๆ คน ก็สามารถทำได้ และระงับความจองเวรจอง ภัยแก่ใคร ๆ ทั้งหมด ทำจิตใจให้ประกอบด้วยความสงบ แผ่เมตตาจิตออกไป และเมื่อตั้งใจได้ดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะมีความสุข สามารถที่จะกระทำความดีแก่ตัวไปใน ทางที่ดีให้ยิ่งขึ้นไปได้ เมื่อทำความดี ให้ยิ่งขึ้นไป ๆ แล้ว ความดีนั้นก็ย่อมปรากฏผล

เพราะฉะนั้น ทุก ๆ คน เมื่อปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนธรรมที่เกี่ยว แก่สิ่งแวดล้อม คือ

๑. ไม่คบหาคนพาล
๒. คบหาบัณฑิต
๓. บูชาบุคคลที่ควรบูชา

และปฏิบัติตามธรรมที่เกี่ยวแก่การปฏิบัติตนเอง คือ

๑. ไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. ทำกุศลคือความดีให้ถึงพร้อม
๓. ชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

ขอให้เห็นว่า ทุก ๆ คนตั้งแต่เกิดมาจนถึงบัดนี้ได้มีภาวะอย่างนี้ จะเป็นพระก็ตาม เป็นฆราวาสก็ตาม ขึ้นมาดำรงอยู่ในตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน คือภาวะที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน อันเป็นส่วนที่ดี อันเป็นส่วนที่น่าปรารถนาทั้งหลาย ด้วยอนุภาพอะไร ขอให้คิดดู ไม่ใช่ด้วยอนุภาพของการที่คบคนดี ไม่คบคนพาล เคารพคนที่ควรบูชา หรือหรือไม่ใช่อนุภาพของการละความชั่ว การทำความดี และการชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใสดอกหรือ

บรรดาผลดีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งอันใด ที่ทุก ๆ คนได้รับอยู่ในบัดนี้ เกิดจากอนุภาพของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนไว้สองหมวดนี้ทั้งนั้น

ส่วนที่ตรงกันข้ามคือความวิบัติเสียหายต่าง ๆ นั้น ก็เกิดความไม่ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนนี้ เพราะฉะนั้น ก็ให้ถือว่าเหตุการณ์ในชีวิตของเราที่ดำรงมาจนถึงบัดนี้ ใครมีอายุเท่าไร ก็ให้ถือเอาอายุเท่านั้นแหละเป็นเกณฑ์ แล้วก็ให้พิจารณาทดสอบดูจากพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ยกมานี้เป็นสัจจะคือความจริงแท้ ๆ และบัดนี้ชีวิตของทุก ๆ คนในอดีต ก็ผ่านไปแล้ว แต่ว่ายยังมีชีวิตในอนาคตตั้งแต่วันนี้หน้า ตั้งแต่วันพรุ่งนี้ เดือนหน้า ปีหน้า เป็นต้นไปอีก ไม่รู้ว่าจะนานเท่าไร

เพราะฉะนั้น ชีวิตอดีตที่ผ่านไปแล้วก็ยังเป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว จะกลับมาอีกไม่ได้ กรรมต่าง ๆ ที่ได้กระทำไว้แล้ว จะกลับมาไม่กระทำก็ไม่ได้ แต่ว่าทุก ๆ คน ยังเหลือโอกาสที่จะแก้ตัว คือปัจจุบันและอนาคตของเราทั้งหมดนั้นแหละ เป็นชั่วโมงหน้า วันพรุ่งนี้ เดือนหน้า ปีหน้า เป็นต้นไป ปัจจุบันและอนาคตของเรานี้ เป็นเวลาที่ทุก ๆ คนจะแก้ตัว

เพราะฉะนั้น จึงขอฝากหลักธรรมทั้ง ๒ หมวดนี้แหละแก่ท่านสาธุชนทั้งหลาย เพื่อที่จะนำไปปฏิบัติ เพื่อให้อนาคตของคนที่ยังเหลืออยู่นี้เป็นอนาคตที่ดี ที่แจ่มใส ที่มีความสุข กล่าวคือธรรมเกี่ยวแก่เครื่องแวดล้อม ก็ได้แก่

๑. ไม่คบหาคนพาล
๒. คบhabัณทิต
๓. บุษาบุคคลที่ควรบูชา

ธรรมที่เกี่ยวแก่การปฏิบัติตนเอง คือว่า ละความชั่วทั้งหลาย ความชั่วอย่างที่เคยทำไว้แล้ว ก็อย่าทำอีก ละเสียเถิด ความดีอะไรที่ยังไม่ทำก็ให้ตั้งใจกระทำเถิด และชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส

นี่แหละเป็นหลักธรรมที่เราควรถือสำหรับความเจริญต่อไปในอนาคต และในบัดนี้เราทั้งหลายก็ได้เกิดมาร่วมแผ่นดินไทยอันเดียวกัน ร่วมศาสนาอันเดียวกัน ร่วมพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน เหมือนอย่างเป็นที่นั่งที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน เกิดมาก็เหมือน ๆ กัน เป็นลูกของชาวบ้าน มีพ่อแม่ มีวิถีชีวิตอันเกี่ยวกับกรรม เป็นต้น ทำให้เป็นต่าง ๆ กัน มาเป็นนั่น มาเป็นนี่ ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง มีอำนาจบ้าง ไม่มีอำนาจบ้าง

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ทุก ๆ คนอย่าประมาทในอำนาจวาสนา และในเครื่องแวดล้อมทั้งหลาย ตลอดจนอย่าทอดทิ้งใจในความบกพร่องต่าง ๆ ของตัวเอง แต่ให้พยายามที่จะทำความไม่ประมาท ตั้งใจปฏิบัติตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้า และโดยฐานะที่ทุก ๆ คน เหมือนอย่างเป็นที่นั่งในครอบครัวใหญ่อันเดียวกัน ต้องยอมรับ ผิดชอบร่วมกัน

เพราะฉะนั้น ควรที่จะมีความสังวรระวัง ที่จะไม่ปฏิบัติเบียดเบียนกันและกัน และพร้อมที่จะให้อภัย ไม่ตอบแทนกันในทางที่ชั่วร้าย ช่วยกันรักษาผืนแผ่นดินไทย รักษาพระพุทธศาสนา ช่วยกันรักษาพระมหากษัตริย์ ระเบียบภัย ระเบียบเวร ทั้งภายในและภายนอก เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็สมกับได้ชื่อว่าพุทธศาสนิกชน ผู้นับถือพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมาภาพได้มีโอกาสมาเยี่ยม และได้กล่าวธรรมกถา แก่ท่านทั้งหลาย พร้อมทั้งท่านข้าราชการ และประชาชน ก็ขอกล่าวธรรมกถานี้เป็น ปฏิภาณแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษา ให้ทุก ๆ ท่าน มีความเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และเจริญในพระธรรมที่ พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ คน เทอญ.

พระโอรพาท^๑ เรื่อง ธรรมทายก

ท่านเจ้าอาวาส เจ้าคณะ ผู้อำนวยการศูนย์อบรมโพธิ์พฤกษ์และพุทธศาสนิกชน
พร้อมทั้งครู นักเรียนทั้งหลาย

ได้ฟังคำแถลงของผู้อำนวยการอบรมโพธิ์พฤกษ์ วัดโพธิ์รังษะณี ได้ความรู้ว่า
ได้มีการอบรมเยาวชนขึ้นในภาคฤดูร้อน อันเป็นเวลาหยุดโรงเรียน ตามคำแนะนำของ
เลขาธิการคณะธรรมยุต ก็ขออนุโมทนา และเชื่อว่าบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ก็ได้อนุโมทนา จึงได้อนุญาตให้เด็กของตนเป็นอันมากมาเข้าบวช รับการอบรมและ
บรรดาผู้ที่มีความรู้ ทั้งฝ่ายพระและคฤหัสถ์ก็ได้มาช่วยเป็นวิทยากร ให้การอบรมก็ชื่อ
ว่าได้กระทำกิจที่ควรกระทำ อันควรแก่กาลสมัยเป็นอย่างยิ่ง ประการว่า การจัดให้มี
การบวชเณร และรับการอบรมในภาคฤดูร้อน ได้มีการจัดกันขึ้นหลายจังหวัด ในบัดนี้
เมื่อจังหวัดนี้ได้จัดทำขึ้นก็ชื่อว่า ได้ช่วยสงเคราะห์เยาวชนทั้งหลายในจังหวัดนี้ หน้าที่
ของพระภิกษุสามเณรนั้น ในการที่จะเป็นทายกแก่ชาวบ้าน ก็คือเป็นธรรมทายก คือ
ให้ธรรม เพราะฉะนั้น ก็ถึงเวลาแล้ว ที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องเป็นธรรมทายก ผู้ให้ธรรม

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ประชาชน และนักเรียน ณ วัดโพธิ์รังษะณี จ.ร้อยเอ็ด
วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

กันให้ทวียิ่งขึ้น และดังที่คณะสงฆ์ได้จัดอยู่ในบัดนี้ ก็ได้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือการให้การอบรมในวัดส่วนหนึ่ง และการให้การอบรมถึงถิ่นที่อยู่ของประชาชนอีกส่วนหนึ่ง

ประการแรกนั้น ทางวัดทั้งหลายก็ได้จัดให้มีการแสดงธรรมในวัด ในวันธรรมสวนะอยู่เป็นประจำส่วนหนึ่ง จัดตั้งโรงเรียน เช่น จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตั้งสำนักอบรม ดังเช่นที่วัดนี้ตั้งเป็นศูนย์อบรมเยาวชนดังที่ท่านเจ้าคณะผู้อำนวยการศูนย์ได้แถลงนั้น ทั้งได้ดำริที่จะจัดตั้งขึ้นเป็นวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการสร้างความเจริญให้ยิ่งขึ้นไปอีก เหล่านี้นับว่าเป็นการจัดขึ้นในวัด ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจัดควรทำอีกอย่างหนึ่ง การเที่ยวจาริกไปให้การอบรมในถิ่นฐานตำบลนั้น ๆ ของประชาชนนี้ก็เป็นหน้าที่อีกอันหนึ่ง ที่ทางคณะสงฆ์ดำริจัดอยู่ในขณะนี้ ที่เรียกว่า เป็นกิจการพระธรรมทูตและอีกอย่างหนึ่ง ที่ทางโรงเรียนและทางคณะสงฆ์ ควรจะร่วมมือกัน ก็คือการที่จัดให้มีพระไปอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน ในโอกาสสมควร หรือว่าการจัดนักเรียนให้เข้ามารับการอบรมในวัดในโอกาสอันสมควร เพราะว่าการจัดอบรมภาคฤดูร้อน โดยรับเด็กเข้ามาบวชเรียนนั้น ก็มีจำนวนอันจำกัด ดังที่ท่านผู้อำนวยการศูนย์ได้แถลงไว้ คราวหนึ่งก็มีประมาณ ๑๐๐ กว่าคน แต่นักเรียนทั้งหลายมีจำนวนเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะคิดดำริจัด เพื่อให้เด็กทั้งหลายที่ยังเหลืออยู่นั้น ได้รับการอบรมให้ถึงอีกด้วย ด้วยวิธีที่จะทำได้ ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมในสถานที่นี้ ได้เห็นเด็กทั้งหลายมารับกันอยู่เป็นอันมาก ก็มีความสุขใจ มีความสบายใจ ที่ได้มองเห็นเด็ก ซึ่งได้รับการฝึกอบรมให้มีความเคารพในพระพุทธศาสนา ตามพื้นเพประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง และตามการอบรมของพระภิกษุสงฆ์ ของครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ทั้งเด็กนั้นก็อยู่ในวัยอันสดชื่น มีความสุขความสบายใจ

แต่ก็ไม่มี ความสบายใจอีกอันหนึ่ง ในเมื่อมองต่อไปในข้างหน้า เด็กเหล่านี้ จะได้รับการศึกษาอย่างไร ? และประกอบการทำงานเป็นอย่างไร ? เพราะว่าประชาชนก็มากขึ้นทุกที เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ก็ขอฝากให้บรรดาท่านทั้งหลายตลอดจนถึงคณะสงฆ์ จะต้องช่วยกันดำริเอาไว้ เพราะว่าในเวลาข้างหน้า ๑๐ ปีหรือ ๒๐ ปี อันที่จริงก็คล้ายว่านาน แต่ก็ไม่นานนัก

เพราะฉะนั้น บรรดาท่านทั้งหลายทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ ทั้งฝ่ายฆราวาส ผู้มีภาระหน้าที่ในการจัดการทำการต่าง ๆ ในเวลานี้ ก็ขอให้ช่วยกันดำริจัดดำริทำที่จะให้เด็กทั้งหลายในบัดนี้ได้มีการเรียนดี มีความประพฤติดี มีอาชีพการงานดีสืบต่อไปในอนาคต เพื่อความสุขความเจริญ ซึ่งจะมีทั้งในปัจจุบันและจะมีต่อไปข้างหน้า ในกาลต่อไปข้างหน้า นั้น ก็จะเป็นผลที่เราทั้งหลายจะต้องดำริการจัดทำกันตั้งแต่บัดนี้

โครงการศุภณียอบรมตามที่คุณอำนวยได้แถลงนั้น ก็เป็นวิธีอันหนึ่งสำหรับที่จะช่วยให้บรรลุผลดังกล่าว แต่ว่าจะต้องมีวิธีอย่างอื่น ๆ ทุกวิธี ทั้งทางบ้านทั้งทางวัด ร่วมมือกันจัดร่วมมือกันทำให้ครบถ้วน เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ความเจริญ สุขสบาย สมบูรณ์ภายหน้าที่เด็กเหล่านี้จะได้รับต่อไปก็จะบรรลุถึง

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษาท่านทั้งปวงให้มีความเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และมีความเจริญในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง สารของศาสนา

เจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร พร้อมทั้งท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสก
อุบาสิกาทั้งหลาย

อาตมาภาพพร้อมทั้งคณะได้มีโอกาสมาเยี่ยมวัดนี้ ได้พบท่านเจ้าคณะ
เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร และท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกา ได้มาต้อนรับ
ก็ขออนุโมทนาขอบใจในอภัยาศัยไมตรีจิตของทุก ๆ ท่าน และได้ฟังคำแถลงของ
เจ้าคณะจังหวัด ถึงการแบ่งเขตการปกครองในจังหวัดนี้ โดยเฉพาะในคณะธรรมยุต
รวมกันเป็น ๒ อำเภอ แต่ละอำเภอก็แบ่งออกไปเป็นตำบล พร้อมทั้งได้แจ้งจำนวน
พระภิกษุสามเณรในพรรษาและนอกพรรษา ได้แจ้งการจัดแบ่งแผนพัฒนาออกเป็น
ทิศ ๆ โดยกำหนดให้ว่าวัดนั้นสำหรับทิศนั้น และได้แถลงถึงการศึกษาที่แบ่งออกเป็น
นักธรรมบาลี และปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ก็รู้สึกที่ท่านเจ้าคณะพร้อมทั้ง
พระเถระทั้งหลาย ซึ่งเป็นเจ้าคณะรองลงมา ได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดทำเพื่อบังเกิด
ความเจริญทั้งในด้านการศึกษา ทั้งในด้านการปฏิบัติ ก็ขออนุโมทนาอีกส่วนหนึ่ง

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ ศาลาการเปรียญวัดเหนือ จังหวัดร้อยเอ็ด
วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๖

ในการนี้ ก็ต้องอาศัยศรัทธาอุปถัมภ์จากท่านพุทธศาสนิกชน ทายกทายิกาทั้งหลายในการจัดสร้างเสนาสนะ และอุปถัมภ์ด้วยกรอื่น ๆ ดังเช่นที่สำนักศูนย์อบรมโพธิพิกษุรังสฤษดี ก็ได้มีการจัดสร้างเสนาสนะขึ้นได้หลายหลัง มีทายกทายิกาผู้มีศรัทธาบริจาคเป็นเจ้าของจำเพาะหลัง ๆ ก็มีมาก และที่นั่นเองก็กำลังจะสร้างถาวรวัตถุอย่างอื่นขึ้นอีก และในวัดเหนือนี้ก็กำลังสร้างโรงเรียน ซึ่งก็แสดงว่าท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายได้มองเห็นประโยชน์ จึงได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยการบริจาคสร้างเสนาสนะเป็นต้นดังกล่าวแล้ว และเมื่อทางคณะสงฆ์ทั้งทางท่านพุทธศาสนิกชนทายกทายิกาได้ร่วมมือกันอย่างที่เป็นอยู่ดังนี้แล้ว ก็หวังได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และในการปฏิบัติธรรมวินัย ก็จะมีเจริญพัฒนายิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมภาพและคณะได้มาได้เห็นได้ฟังกิจการทางพระศาสนาเท่าที่ดำเนินอยู่ส่วนหนึ่งนี้ ก็รู้สึกโมทนาสาธุการแก่ทุก ๆ ท่าน ทุกฝ่ายในที่นี้ก็ใคร่ที่จะได้ขอตั้งข้อสังเกต คือ

ประการที่หนึ่ง หัวใจของพระพุทธานั้น ท่านว่ามีพระปริยัติธรรมเป็นรากแก้ว เพราะฉะนั้น การบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม จึงเป็นกรณีที่ต้องทำประการหนึ่ง และธรรมดาดันไม้นั้น จะมีแต่รากแก้วนั้นก็หาได้ไม่ จำจะต้องมีลำต้นและต้นไม้ที่จะเป็นต้นไม้อันคงถาวร ก็จะต้องเป็นไม้แก่น เพราะฉะนั้น ต่อไปก็จำเป็นที่จะต้องบำรุงการปฏิบัติ ซึ่งเปรียบเหมือนว่าเป็นแก่นของศาสนาเหมือนอย่างแก่นของต้นไม้ ข้อนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงไว้แล้ว ถึงสาระคือ “แก่น” ของศาสนาไว้ ๕ ประการคือ

๑. ศีลสาระ แก่นคือ ศีล
๒. สมามิสาระ แก่นคือ สมามิ
๓. ปัญญาสาระ แก่นคือปัญญา
๔. วิมุตติสาระ แก่นคือวิมุตติความหลุดพ้น
๕. วิมุตติญาณทัตตสสาระ แก่นคือความรู้ความเห็นในวิมุตติ ความหลุดพ้น

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส จึงอยู่ที่การบำรุงการศึกษา การบำรุงการปฏิบัติธรรมอีกอย่างหนึ่ง ให้เข้มแข็งด้วย เพื่อให้ต้นไม้ คือพระศาสนา

เจริญด้วยแก่น คือศีลเป็นต้น ดังที่กล่าวแล้ว ต้นไม้เมื่อเป็นต้นไม้ที่มีแก่น เป็นแก่น อังงอกงาม และมีรากแก้วคือปฏิบัติธรรมอันมั่นคง ก็ย่อมจะเป็นต้นไม้เจริญงอกงาม และต้นไม้ที่จะเจริญงอกงามนั้น ก็จะแผ่กิ่งก้านใบ ร่มเย็นแก่พุทธศาสนิกชนอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายด้วย เหมือนอย่างต้นไทรร้อยเอ็ดที่ท่านเจ้าอาวาส ได้แจ้งให้ทราบว่าได้มาจากญี่ปุ่น เดิมก็เป็นไทรญี่ปุ่นว่าอย่างนั้น แล้วก็มาเปลี่ยนชื่อว่าร้อยเอ็ด ก็แผ่กิ่งก้านร่มเย็น เมื่อไปนั่งใต้ร่มต้นไทรนั้น กำลังร้อนมากก็ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข

ต้นไม้คือพระพุทธรูปศาสนาก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีพระปริยัติธรรมเป็นรากแก้ว มีศีลเป็นต้นเป็นแก่นดังที่กล่าวแล้ว ต้นไม้คือศาสนานี้ก็จะเป็นต้นไม้ที่แผ่ร่มเงาให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่โลกรวมทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา พุทธบริษัททั้งปวง นี่อันหนึ่ง อีกอันหนึ่ง ได้ฟังคำให้พรของพรหมณ์บายศรี ซึ่งกล่าวในขณะที่ผูกด้ายในพิธีบายศรี ได้กล่าวมนต์ในขณะนั้น ก็คือพระพุทธรูปต้นนั่นเอง *เอกํ นามํ กิํ สพฺเพ สตุตา อาหารภูจิจิตฺกา เทว นามํ กิํ นามญจ รูปญจ* แล้วก็ว่า *เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตใจ* เป็นต้น อันเป็นอาการ ๓๑,๓๒ นี่เป็นธรรมทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ในพิธีบายศรี พิธีที่กล่าวอวยพร มีคำที่ให้บรรลุความสิ้นสงสาร บรรลุ นิพพาน ตลอดจนถึงคำกล่าวถึงในเวลาผูกด้ายว่า *เอกํ นามํ กิํ* เป็นต้นที่กล่าวแล้ว ล้วนเป็นธรรมดี ๆ ทั้งนั้น แสดงว่าภาคนี้ได้มีการศึกษาพระพุทธรูปศาสนากันถึงขนาด และได้มีการเข้าใจในหลักธรรมพระพุทธรูปศาสนา จนถึงขั้นนิพพานจนถึงขั้นที่เป็น “ปรมัตถธรรม” จึงได้นำมาใช้ในพิธีต่าง ๆ ที่ถึงเป็นประเพณีอันงดงามของภาคนี้

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้บรรดาท่านภิกษุสามเณรและท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ระลึกถึงความเฉลียวฉลาดของบรรดาบุรพการีชนของท่านทั้งหลาย ซึ่งได้ตั้ง ขนบธรรมเนียมอันดีงาม บรรจุพระพุทธรูปศาสนาส่วนปรมัตถธรรม ไว้สำหรับเป็นเครื่อง เตือนใจให้บุคคลทั้งหลายทุกรุ่นได้ระลึกถึง ข้อนี้เป็นความดีงาม เพราะฉะนั้น ขอให้ เราทั้งหลายได้สนใจและได้สำนึกว่า นี่แหละเป็นตัวสาระ คือ ตัวแก่นสารของพระพุทธรูปศาสนา ที่จะต้องช่วยกันบำรุงรักษาเอาไว้

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษา ให้ทุก ๆ ท่านเจริญงอกงามไพบูลย์ด้วยจตุรพิธพรและเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ท่าน ทุก ๆ คน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ความสุข ๔ ประการ

เจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม รองเจ้าคณะจังหวัด พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณร
อุบาสกอุบาสิกา และหมุ่่นักเรียนทั้งหลาย

ผมขอแสดงความขอบคุณ ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะจังหวัด
เป็นอย่างยิ่งที่ได้มีกัลยาณจิตต้อนรับ และจัดให้มีพิธีบายศรีอันเป็นธรรมเนียมต้อนรับ
อย่างดียิ่ง และอาตมภาพขอขอบใจท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกาพร้อมทั้งครู
นักเรียนทั้งหลาย บรรดาที่ได้มาร่วมการต้อนรับ ตลอดจนถึงท่านผู้ได้กล่าวนำใน
พิธีบายศรีนี้

ในชั้นแรก ได้ฟังคำแถลงของท่านเจ้าอาวาสรองเจ้าคณะจังหวัด ถึงความเป็น
มาของวัดบูรพาภิรามนี้ ตลอดจนถึงการจัดการศึกษา และการก่อสร้างต่าง ๆ อันแสดงว่า
ท่านได้มีอุตสาหะวิริยะภาพเป็นอันมาก ในการจัดการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ได้ทำสำเร็จ
ไปแล้ว ก็หลายสิ่งหลายอย่าง และได้เริ่มกระทำไว้ซึ่งจะได้ดำเนินการต่อไป โดยเฉพาะ
ก็คือ โครงการสร้างพระยืนปางประทานพร เพื่อให้เป็นศรีเป็นมิ่งขวัญ ของจังหวัด

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ณ ศาลาการเปรียญ
วัดบูรพาภิราม จ.ร้อยเอ็ด วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ร้อยเอ็ดนี้ ในด้านการศึกษาท่านก็ได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มีทั้งนักเรียนแผนกธรรม และบาลี นักธรรมนั้นก็ทั้งนักธรรมตรี-โท-เอก บาลีนั้นก็ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงชั้น ประโยค ๑-๒ ประโยค ป.ธ.๓-๔-๕ นับว่าได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม อันเป็นหลักของพระศาสนา ให้ตั้งมั่นขึ้น และนอกจากนี้ยังได้มีการจัดการวิชาศาสตร์โดยที่ได้ท่านผู้สำเร็จปริญญามาจากมหาจุฬาลงกรณ์ มาช่วยวัด และช่วยสอน นับว่าได้จัดการศึกษาในวิชาพิเศษนี้ ให้บังเกิดขึ้นอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะ การจัดการศึกษาในส่วนนักธรรมและบาลี อันเป็นหลักของพระศาสนา ให้มั่นคงขึ้น ดังที่ท่านแถลงนี้ก็ขออนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างอื่น เพราะว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น เป็นการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาจริง ๆ ส่วนวิชาอย่างอื่นนั้น เป็นวิชาที่ประกอบเท่านั้น ทั้งท่านยังได้มีอริยาศัยที่กว้างขวาง อันจะพึงเห็นได้จากการที่ได้จัดการต้อนรับด้วย อริยาศัยไมตรีจิตอันดียิ่งในครั้งนี้

นี่ก็เป็นอานุภาพแห่งพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายแม้จะไม่เคยรู้จักกันมา แต่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่แผ่นดินไทยอันเดียวกัน ได้รับนับถือพระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาร่วมกัน อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์แห่งองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก อันเดียวกัน เพราะฉะนั้น แม้เราทั้งหลายจะมีเคยรู้จักกัน แต่เมื่อมาพบกันเข้า ได้เกิด ความรู้สึกเหมือนอย่างป็นญาติกัน เป็นมิตรกัน อยู่ในครอบครัวแผ่นดินไทย อันเดียวกัน ฉะนั้น ในโอกาสนี้ จึงจะขอกล่าวพระพุทธานุภาพที่แสดงถึงความสุข ๔ ประการ คือ

๑. สุขุ สุขุ พุทธานุภาพปาโท

ความบังเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ให้เกิดสุข

๒. สุขุ สุขุ สหุวมุเทศนา

การแสดงพระสัทธรรม ให้เกิดสุข

๓. สุขุ สุขุ สงฺขมฺสฺ สามคคี

ความพร้อมเพรียงกันของสงฆ์ คือหมู่ ให้เกิดสุข

๔. สมคฺคานํ ตโป สุขุ

ความเพียรของบุคคลที่พร้อมเพรียงกันทั้งหลาย ให้เกิดสุข ดังนี้

บัดนี้ เราทั้งหลายต่างมีส่วนได้รับความสุขตามพระพุทธานุชาตินี้ ทั้งบรรพชิตคือผู้บวชและทั้งคฤหัสถ์พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพราะว่าพระพุทธรเจ้าทั้งหลายได้บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดา ของเราทั้งหลาย พระองค์ได้ทรงอุบัติขึ้นในโลก เพราะฉะนั้น บัดนี้ เราทั้งหลายก็พากันได้รับความสุขจากความบังเกิดขึ้นของพระองค์ ทั้งนี้ก็เพราะว่า พระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมตั้งเป็นพระพุทธศาสนาขึ้น การแสดงพระธรรมของพระองค์ก็หมายความว่า ทรงตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นนั่นเอง และพระพุทธศาสนาที่แผ่มาถึงประเทศไทยเราซึ่งเราได้รับนับถือ อำนาจให้เกิดประโยชน์ และความสุขสืบจนถึงบัดนี้ จึงเข้าใจว่า การแสดงพระสัทธรรมให้เกิดสุข และเพราะพระพุทธศาสนา บังเกิดขึ้นจากการแสดงของพระองค์ จึงได้มีพระสงฆ์บังเกิดขึ้น กล่าวคือ พุทธสาวกผู้ฟังธรรมของพระองค์ เป็นอริยสงฆ์ด้วย เป็นสมมุติสงฆ์ด้วย สืบเนื่องมาจนถึงบัดนี้ พระสงฆ์ก็ได้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันปฏิบัติพระธรรมวินัยสืบต่อมาจนบัดนี้ และได้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้น ความพร้อมเพรียงกันของพระสงฆ์คือหมู่แห่งพระสาวกของพระพุทธเจ้า ที่มีสืบมาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นเหตุให้บังเกิดความทุกข์ที่ยั่งยืนสืบมาจนบัดนี้ ซึ่งเราทั้งหลายจะไปที่ไหนในเมืองไทย ก็ได้พบพระสงฆ์ทั้งนั้น ทั้งได้พบพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติศีลธรรมอันดีด้วย โดยเฉพาะในภูมิภาคนี้ ก็ปรากฏว่า ประชาชนได้ไฝ่ความสงบ ยึดมั่นอยู่ในคุณพระรัตนตรัย ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีเป็นส่วนมาก จึงพากันไปรับความสุข ความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ดังกล่าวมานี้ และทั้งนี้ก็เพราะว่า แต่ละคนต่างก็ได้บำเพ็ญตบะ คือความพากเพียรพยายามโดยพร้อมเพรียงกัน อำนาจให้เกิดประโยชน์นั้น ๆ ดังเช่นที่ท่านเจ้าคณะรองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาสวัดนี้ ก็แถลงถึงกิจการต่าง ๆ ที่ท่านได้กระทำก็แสดงถึงการได้ใช้ตบะ คือความเพียร อันเป็นสิ่งที่ประโยชน์ต่าง ๆ ทั่วไป ด้านการก่อสร้างทั่วไป ด้านการศึกษาเป็นต้น อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี ก็ฝ่ายพุทธศาสนิกชนทุกคนเล่าต่างก็ได้มีความเพียร ละความชั่วกระทำความดี ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงเกิดมีความสุขกันขึ้นทั่ว ๆ ไป ตามบทที่ว่า ความเพียรของบุคคลทั้งหลายพร้อมเพรียงกันนี้ ให้เกิดความสุข ดังนี้

เพราะฉะนั้น บัดนี้เราทั้งหลาย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงได้รับความสุขร่วมกันจากความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า จากการแสดงพระสัทธรรมของพระองค์ อันปรากฏเป็นพระพุทธศาสนา และจากพระสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันปฏิบัติพระธรรมวินัย และจากตปะ คือความพากเพียรพยายามของแต่ละคน ในอันที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นประโยชน์แก่ตนด้วย เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

ในที่สุดนี้ จึงขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส รองเจ้าคณะจังหวัด พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรสหธรรมิก พร้อมทั้งบรรดาพุทธบริษัทอุบาสก อุบาสิกา ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ครู และนักเรียนทุกคน ทุกท่าน ให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ให้เจริญในธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระอนุโมทนาภา เรื่อง พรสนอง

ท่านสหธรรมิก และสาธุชนทั้งหลาย

ขอขอบใจในการจัดบายศรี ตลอดถึงการมอบไตรผ้าใหม่ และไทยธรรมอื่น มีหมอนเป็นต้น และการบายศรี ก็เป็นการอำนวยการ และมีแผ่ศีลธรรม เป็นการ เตือนใจให้ปฏิบัติชอบ จนถึงบรรลุถึงพระนิพพาน เพราะฉะนั้น ก็ขอให้บรรดาพร ทั้งหลายที่ท่านสหธรรมิก พร้อมทั้งสาธุชนทั้งหลาย ตั้งใจประสาทให้ โดยที่มีผู้กล่าว คำบายศรีกล่าวแทน ขอให้พรทั้งปวงนี้ จงบังเกิดขึ้นแก่ท่านสหธรรมิก และท่านสาธุชน ทั้งหลายทุกคน

อนึ่ง ก็ขอให้เราทั้งหลาย ได้ปฏิบัติชอบยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อทำที่สุดทุกข์ในที่สุด จึงขอขอบใจ และขออำนวยการตอบสนองแก่ทุก ๆ ท่าน ประสบพรมีอายุ วรรณะ สุขะ พละ เป็นต้น และประสบธรรม จนบรรลุถึงความสิ้นทุกข์ในที่สุดด้วยกัน ทุก ๆ คน เทอญ.

๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ วัดบึงพระลานชัย อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ธรรมกถา^๑ เรื่อง สารจะดำรงอยู่

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

มหาสารโร จสฺสตีติ

บัดนี้ อาตมภาพพร้อมทั้งคณะได้เดินทางมายังวัดนี้ จังหวัดนี้ ได้รับการต้อนรับจากท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร พร้อมทั้งข้าราชการและประชาชน มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ก็ขอแสดงความขอบใจในไมตรีจิตที่ต้อนรับ และก็ขอแสดงสัมโมทนียกถา เป็นปฏิการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย โดยที่จังหวัดนี้ชื่อว่า “จังหวัดมหาสารคาม” ก็ได้นึกถึงพระพุทธรูปภาษิตบหนึ่งว่า “สารโร จสฺสตี” สารจะจักดำรงอยู่

“สาระ” ก็คือแก่นสาร เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้ระลึกถึงพระพุทธรูปภาษิตบหนึ่งว่า “สาระ” คือแก่นสารจะดำรงอยู่ เพราะว่าตรงกับชื่อของจังหวัด

“สาระ” คือแก่นสารนั้น โดยตรงก็หมายถึงแก่นของต้นไม้ ต้นไม้ที่มีแก่นย่อมดำรงอยู่ ยากที่จะเป็นอันตรายด้วยลมพัด เป็นต้น และแม้คนจะตัดเอามาทำบ้าน

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการและประชาชน ณ วัดประชาบารุง อ.เมือง จ.มหาสารคาม วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ทำเรื่อง ไม่แก่งกัวย่อมใช้ประโยชน์ได้นาน ฉันทใดก็ดี ทุก ๆ คนก็ควรแสวงหาสิ่งที่เป็น
แก่นสารของชีวิตด้วยการดำเนินชีวิตไปในทางที่ชอบ ประกอบกรณียะ คือ กิจที่ควร
กระทำทั้งหลาย อันเป็นสาระแก่นสาร พร้อมทั้งแสวงหาธรรมที่เป็นแก่นสารสำหรับที่
จะเป็นเครื่องทำนุบำรุงจิตใจของตนเอง

ในบัดนี้ ท่านทั้งหลายก็ประกอบด้วยบุคคล ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง หรือผู้รับใช้
ประชาชน และทั้งฝ่ายประชาชน ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ แม้จะมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน แต่ก็ยอม
อาศัยซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ทุกฝ่ายได้พร้อมเพรียงกันแสวงหาสิ่งที่เป็น
แก่นสารของชีวิต สิ่งอันใดที่ไม่เป็นแก่นสาร ก็ควรที่จะเว้นเสีย ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นแก่นสาร
สิ่งที่เป็นแก่นสารนี้เอง จะเป็นเครื่องทะนุบำรุงบ้านเมืองให้มีความเจริญพร้อมทั้ง
ทะนุบำรุงจิตใจให้มีความเจริญด้วยธรรมข้อหนึ่ง ที่ทุก ๆ คนควรจะต้องปฏิบัติภายในใจ
ก็คือความมีเมตตาต่อกัน ได้แก่ความที่ปรารถนาสุขให้แก่กันและกัน โดยที่คิดว่า
ทุกคนปรารถนาความสุขให้แก่ตนเองฉันใด ก็ควรปรารถนาความสุขให้แก่บุคคลอื่นฉันนั้น
เพราะทุก ๆ คนต่างก็รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ตนก็รักสุขเกลียดทุกข์ คนอื่น
ก็รักสุขเกลียดทุกข์ ตนเองก็ปรารถนาความสุข และต้องการที่จะให้คนอื่นทำความสุข
ให้แก่ตน แม้บุคคลอื่นก็คงมีความต้องการเช่นเดียวกัน

ฉะนั้น เมื่อปรารถนาสุขให้แก่ตน ก็ควรที่จะปรารถนาความสุขแก่บุคคลอื่นด้วย
เมื่อทำอะไรนึกถึงใจเขาใจเรา และเว้นการกระทำที่เป็นการเบียดเบียนให้เกิดความ
เดือดร้อนกระทำแต่สิ่งทีให้เกิดความสุข อำนวยความสุขให้แก่กันและกัน ดังนี้แล้ว
ความรู้สึกเป็นมิตร ความรู้สึกเป็นญาติ ก็จะมีบังเกิดขึ้นทั่วไป แต่การที่จะปฏิบัติอย่างนี้
ก็ต้องพยายามระงับความคิด อันประกอบด้วยความเกลียด โกรธ พยายามทั้งหลาย
เพราะความเกลียด โกรธ พยายามนั้นย่อมเป็นเหตุให้เกิดความคิดมุ่งร้ายต่อกันและกัน
ฉะนั้น เมื่อเกิดความไม่พอใจ ความขัดใจอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นแล้ว ก็ต้องพยายามที่
จะระงับใจของตัวเองไม่ให้ความโกรธ ความเกลียด ความพยายามนี้เฝ้าใจของตัวเอง
ให้เดือดร้อน และเฝ้าบุคคลอื่นให้เดือดร้อนด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อต่างที่จะคิดถึงใจเขา
ใจเรา คิดสร้างความสุขให้บังเกิดขึ้นแก่กันและกัน แม้ความสุขให้แก่กันและกันและ

พยายามระงับใจที่เกิดความผูกเกลียดโกรธ คิดแต่ความเป็นมิตรความเป็นสหายให้กว้างขวางออกไปแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าเมตตาที่บังเกิดขึ้น เมื่อเมตตาบังเกิดขึ้น ความมีไมตรีต่อกันก็บังเกิดขึ้น กรรมที่กระทำทางกาย ก็จะเป็นกายกรรมประกอบด้วยเมตตาวาจาที่พูดก็จะเป็นวจีกรรมประกอบไปด้วยเมตตา จิตที่คิดก็จะเป็นมโนกรรมประกอบไปด้วยเมตตา ทำให้บังเกิดความสุขขึ้นทั่วไป เพราะฉะนั้น บุคคลทุกฝ่ายทั้งฝ่ายผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้รับใช้ประชาชน ทั้งประชาชนซึ่งมีเมตตาต่อกันตั้งนี้แล้ว ความรู้สึกเป็นมิตร ความรู้สึกเป็นญาติ ความรู้สึกเป็นสหายก็จะบังเกิดขึ้น ทั้งฝ่ายปกครองก็จะเข้าถึงประชาชน ทั้งฝ่ายประชาชนก็จะเข้าถึงผู้ปกครอง เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ความผาสุก สุขสวัสดิ์ก็จะบังเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมภาพได้แวะมาเยี่ยมและได้รับการต้อนรับจากท่านทั้งหลายในครั้งนี้ จึงขอกล่าวธรรมกถาบทนี้ เป็นปฏิการตอบแทนแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย ก็ขอให้ท่านทั้งหลายชวามหาสารคาม ได้กำหนดไว้คำหนึ่งเป็นพระพุทธานุชาตินว่า “สาโร จสฺสตี” สาระจะดำรงอยู่และขอให้แผ่เมตตาไมตรีจิตแก่กันและกันทั่วไป

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่าน ให้มีความสวัสดิ์ ถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง จงรักษาความดี

ได้รับกำหนดให้มาเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในภาคนี้ ระลึกถึงท่านเจ้าคณะ
จังหวัด จึงแวะมาเยี่ยม และก็ได้รับการต้อนรับจากท่าน พร้อมทั้งคณะสงฆ์ และจาก
ท่านนายกเทศมนตรี พร้อมทั้งข้าราชการในที่นี้ เป็นอย่างยิ่ง

ก็ขอแสดงความขอบใจ และขออำนาจพร อาตมาได้กล่าวสัมโมทนียกถาที่วัด
ประชาบำรุง ยกพระพุทธรูปมาไว้ข้อหนึ่งว่า “สาโร จสุสติ” สาระจักดำรงอยู่ นี้กว่า
จังหวัดนี้ก็มีชื่อว่า “จังหวัดมหาสารคาม”

เพราะฉะนั้น ขอฝากเป็นปฏิการซึ่งพระพุทธรูปที่บพณีไว้ สำหรับท่านทั้งหลาย
เพื่อที่จะได้ช่วยกันทะนุบำรุงสิ่งที่เป็นสาระแก่นสารต่าง ๆ อำนวยให้เกิดความสุข
ความเจริญแก่ “บ้านเมือง” และแก่ “พระศาสนา”

ขอบใจ และอำนาจพร

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และประชาชน ณ วัดอภิลิขิต อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ธรรมกถา^๑ เรื่อง พรหมวิหารธรรม

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
เมตฺตญจ สพฺพโลกสฺมี มานสมฺภาวเย อปฺริมาณนฺติ

บัดนี้ ท่านทั้งหลาย ทั้งข้าราชการ มีนายอำเภอเป็นต้น พร้อมทั้งประชาชน ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้มาประชุมพร้อมกันในวัดนี้ ทางวัดมีท่านเจ้าคุณเจ้าคณะ พร้อมทั้งเจ้าอาวาส ก็ได้จัดการต้อนรับ เพื่อต้อนรับอาตมภาพพร้อมทั้งคณะ ซึ่งได้รับ กำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัททั้งหลาย จึงขออนุโมทนาขอบใจท่าน สาธุชนทั้งหลาย ซึ่งได้มีกัลยาณจิต ไม่ตรีจิต มาต้อนรับโดยพร้อมเพรียงกัน

อาตมภาพพร้อมทั้งคณะ ได้เดินทางออกมาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัททั้งหลาย หลายตำบล หลายอำเภอ และจังหวัด ก็ได้รับการต้อนรับจากเจ้าวัด เจ้าคณะ พระภิกษุสามเณรสหธรรมิก และท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายทุกแห่ง โดยลำดับมา และได้กล่าวธรรมกถา เป็นการปฏิภาณตอบแทนแก่ท่านสาธุชนทั้งหลายในที่นั้น ๆ แม้ในที่นี้ ก็ขอกล่าวสัมโมทนียกถา ถ้อยคำที่จะให้เกิดบันเทิงขึ้นบานอันประกอบด้วยธรรม

^๑ แสดงแก่ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และนักเรียน ณ ศาลาการเปรียญวัดขวัญเมือง อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์ วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

เป็นปฏิการแก่การต้อนรับของท่านสาธุชนทั้งหลายเช่นเดียวกัน แต่ก่อนที่จะกล่าวธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ก็ขอกล่าวถึงความสังเกตจากการที่ได้เห็นได้ยินได้ผ่านมาโดยลำดับในภูมิภาคส่วนนี้ อาตมภาพเองได้มีโอกาสเดินทางมาพัก ที่วัดพระยานิยมในตัวจังหวัดครั้งหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ในครั้งนั้นถนนหนทางก็ยังไม่เรียบร้อยเหมือนอย่างบัดนี้ยังเป็นทางลูกรังอยู่มากตอน และความพัฒนาหลายอย่างดังที่มีในบัดนี้ก็หาได้มีไม่ ทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ หลายอย่างก็ยังไม่ แต่เมื่อมาในครั้งนี้ได้พบถนนหนทางที่ลาดยางเรียบร้อย และได้พบบ้านเมืองที่ได้พัฒนาเจริญขึ้นหลายอย่างหลายประการตลอดทั้งมีเหตุการณ์ที่น่ายินดีบ้าง ไม่น่ายินดีบ้าง บังเกิดขึ้นในที่หลายแห่งบางอย่างบางประการ แต่ว่าพิจารณาดูในส่วนที่เป็นพื้นฐานและส่วนใหญ่แล้ว ก็กล่าวได้ว่ายังมีพื้นฐานที่ดีที่สงบมั่นคง และส่วนใหญ่ก็ยังเป็นส่วนที่ดี เป็นส่วนที่สงบ เป็นส่วนที่มั่นคง ทั้งนี้ก็เพราะว่า อันพื้นฐานของประชาชนคนไทยเรานั้น ได้ยึดมั่นอยู่ในหลักไตรรงค์คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต่อเนื่องกันลงมาเป็นเวลาช้านาน ว่าถึงชาตินั้นก็คือชาติไทย ก็ปรากฏว่าคนไทยเรานั้นมีลักษณะที่สำคัญตรงกัน ก็คือ “รักความเป็นไทยเกลียดความเป็นทาส” เพราะฉะนั้น จึงพอใจที่จะรวมกันอยู่อย่างมีอิสระเสรีภาพเป็นไทแก่ตัว ไม่ยอมที่จะเป็นทาสของผู้อื่น

เพราะฉะนั้น จึงปรากฏตามประวัติว่า เมื่อต้องถูกเบียดเบียนจากชาติที่ใหญ่กว่า จึงได้ถอยร่นกันลงมาจากถิ่นฐาน ตั้งเป็นบ้านตั้งเป็นเมือง รักษาความเป็นไทยของตนเอง และในหมู่คนไทยนั้นก็มิหัวหน้าเป็นเจ้าผู้ปกครอง และเมื่อรวมกันเป็นประเทศชาติก็มีพระมหากษัตริย์ทรงปกครองสืบต่อกันมา และองค์พระมหากษัตริย์เอง ก็ได้ทรงนำคนไทยทั้งปวงป้องกันรักษาชาติ ชาติและพระมหากษัตริย์ก็ได้สืบต่อมาจนบัดนี้ และเมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาถึงหมู่คนไทย คนไทยก็รับนับถือพระพุทธศาสนาเดิมเคยมีศรัทธาในผีสิงเวทดาและความเชื่อถืออย่างอื่น ก็กลับมีศรัทธาในพระรัตนตรัยคือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นหลักที่เคารพสูงสุดในพระพุทธศาสนา และรับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นำมาประพฤติปฏิบัติสำหรับตน เป็นต้นว่าหลักของบุพการีและหลักของกตัญญูกตเวที หลักของความเป็นผู้มีขันติอดทน ไสร้จจะความสงบเสงี่ยม และเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ หลักของศีลธรรมต่าง ๆ คนไทยเราก็เอาหลักทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มาประพฤติปฏิบัติ ตั้งต้นตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์

ก็ทรงรับเอาราชธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรมมาทรงประพฤติปฏิบัติ เป็นธรรมสำคัญสำหรับปกครองประชาชนด้วยส่วนหนึ่ง สืบกันมาดังนี้ เป็นต้น และเมื่อพระพุทธศาสนาได้มาตั้งมั่นในประเทศไทยเรานี้ คนไทยเราเองก็นำลูกหลาน ออกบวชเป็นพระเป็นสามเณร สร้างวัดวาอารามให้อยู่ สร้างพระพุทธรูป สร้างโบสถ์ สร้างวิหารเป็นแบบไทย อุทิศการบำรุงด้วยสิ่งต่าง ๆ กาลล่วงมาจึงได้มีวัดในพระพุทธศาสนาอยู่ทุกหัวเมือง ทุกตำบล และในหมู่บ้านโดยมาก เมื่อคนไทยเราอพยพไปตั้งบ้านที่ไหน ก็อดไม่ได้ที่จะสร้างวัดขึ้นสำหรับบำเพ็ญบุญกุศล และบุตรหลานของคนไทยนี้เอง ก็ออกบวชเป็นพระภิกษุสามเณรเล่าเรียนศึกษาพระธรรมวินัย สั่งสอนบอกกล่าวรักษาพระพุทธศาสนากันสืบต่อมา

เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้เป็นศาสนาประจำชาติไทยเรา และธรรมในพระพุทธศาสนา ก็ได้เป็นธรรมที่ฝังเข้าไปในสันดานของคนไทยเราสืบต่อมาจนบัดนี้ เพราะฉะนั้น พื้นของคนไทยไม่ว่าจะเป็นคนไทยในถิ่นไหน จังหวัดไหน ย่อมมีพื้นของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังกล่าวมานี้เป็นหลักมั่น เป็นที่เคารพนับถือเป็นพื้น เป็นสันดานสืบต่อกันมา นี่นับว่าเป็นพื้นของคนไทยดังกล่าวมานี้ ในบัดนี้ก็ยังมีคนคงถือว่า เป็นสันดานก็เป็นได้ บางทีเจ้าตัวเองก็อาจจะไม่รู้จักอธิบายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่อย่างไร แม้เช่นนั้นสันดานที่มีความรักในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็ยังมีอยู่ เมื่อมีการแนะนำชี้แจงอบรม ก็ย่อมจะบังเกิดความซาบซึ้งในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้โดยง่าย นี่นับว่าเป็นพื้น ส่วนที่เป็นไปในปัจจุบันนี้ แม้จะได้มีเหตุการณ์หลายอย่าง ที่เป็นไปในความไม่สงบบังเกิดขึ้น ในที่บางแห่ง บางหมู่ และบางคนก็ตาม ก็นับว่ายังเป็นส่วนน้อย นิสัยอันแท้จริงแล้ว ก็เห็นว่ามีความรักมั่นเป็นนิสัยอยู่ คือมีความรักในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์นั่นเอง แต่ชาติปัจจัยที่จะชักนำบางอย่างให้ถูกทาง หรือว่าเพราะมีเหตุบางอย่างชักจูงให้ผิดไป ดังจะเล่านิทาน และเป็นเรื่องจริง คือเรื่องของพระองค์พิมลเถระ พระองค์พิมลเถระนั้น เดิมท่านก็เป็นลูกของพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง คือพระเจ้าปเสนทิโกศล พราหมณ์ผู้เป็นบิดานั้น เป็นผู้รู้ฤกษ์บน ฤกษ์ล่าง คือเป็นโหรประจำสำนักด้วย ต่อมาพราหมณ์ได้ลูกชายคนหนึ่ง และลูกชายคนนี้ก็เกิดในขณะที่จันทร์เสวยโจโรฤกษ์ บิดาจึงได้คิดจะนำบุตรไปฆ่าเสีย แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงทราบ และก็ทรงถามว่าลูกของท่านนี้จะป็นโจร

เป็นศัตรูของแผ่นดิน หรือเป็นโจรธรรมดา พรหมณ์ผู้เป็นบิดาก็กราบทูลว่า เป็นโจรธรรมดา พระเจ้าแผ่นดินจึงตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นก็ให้เลี้ยงไว้ก่อน เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็ค่อยจัดการในภายหลัง ฝ่ายท่านพรหมณ์ก็เลี้ยงบุตรไว้ และบุตรนี้ก็ปรากฏว่าเป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เล่าเรียนวิชาได้โดยรวดเร็ว บิดาจึงส่งให้ไปเรียนในสำนักของอาจารย์ทศปาโมกข์ ฝ่ายบุตรของพรหมณ์คนนี้ก็เล่าเรียนได้ดีเป็นที่โปรดปรานของอาจารย์ จนกระทั่งเกือบจะบรรลุความสำเร็จ ฝ่ายบรรดาเพื่อนทั้งหลายก็มีความริษยา ยุแหย่ออาจารย์ว่าศิษย์โปรดคนนี้คิดทำลายอาจารย์ ครั้งแรกอาจารย์ก็ไม่เชื่อ แต่เมื่อถูกศิษย์ทั้งหลายยุแหย่อยุบย่อย ๆ ก็เลยเชื่อ เมื่อเชื่อก็คิดกำจัดลูกศิษย์ แต่การที่จะกำจัดนั้น ถ้าจะกำจัดโดยตรงก็ละเอียดใจ คนเขาก็จะตีว่าอาจารย์ทำลายลูกศิษย์ จึงได้คิดกำจัดโดยอ้อม โดยได้เรียกกุมารเข้าไปและบอกว่า บัดนี้ตัวของเธองเองก็ได้เล่าเรียนจะสำเร็จอยู่แล้ว อาจารย์จะประสาทความสำเร็จให้ แต่ว่าก่อนที่เธอจะสำเร็จนั้น เธอจะต้องไปฆ่าคนให้ครบ ๑,๐๐๐ คน และตัดเอานิ้วมือมาให้ครบพินิ้ว เมื่อนำเอานิ้วมือพินิ้วมาแล้ว อาจารย์ก็จะประสาทวิทยายให้ ฝ่ายศิษย์ผู้นั้นต้องการความสำเร็จวิชา จึงได้ลาอาจารย์เข้าป่า และตั้งหน้าฆ่าคน ฆ่าแล้วก็ตัดเอานิ้วมาร้อยเป็นพวงไว้เพื่อที่จะให้ครบพินิ้ว และได้ชื่อว่าเป็นองคฺลิมาลโจร คือเป็นโจรที่มีนิ้วมือมนุษย์นี้แหละเป็นพวงประดับคอของตนเอง องคฺลิมาลโจรได้ฆ่ามนุษย์มาเป็นจำนวนมาก จนถึงมารดาขององคฺลิมาลเองคิดว่าจะไปห้ามบุตรของตน จึงได้เดินทางไปฝ่ายพระพุทธเจ้าได้ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยแห่งความสำเร็จเป็นพระอรหันต์ขององคฺลิมาลโจรนี้ จึงได้รีบเสด็จไปก่อน เพราะทรงทราบว่ ถ้าปล่อยให้มารดาขององคฺลิมาลโจรไปก่อนแล้ว องคฺลิมาลโจรนี้ ก็จะต้องฆ่ามารดาแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็จะเป็นผู้ที่ทำมาตุฆาต เมื่อทำมาตุฆาตเสียแล้ว ก็เป็นอันห้ามมรรคผล

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จไปก่อน เมื่อเสด็จไปถึง องคฺลิมาลโจรได้มองเห็น ก็คิดว่าสมณะผู้นี้มาหาที่ตาย ใคร ๆ เขาก็กลัวเราทั้งนั้น จึงได้วิ่งเข้าหาพระพุทธเจ้าเพื่อที่จะประหารพระองค์ ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงพระดำเนินออกหน้า องคฺลิมาลโจรไปโดยปกติมันแหละ แต่ว่าองคฺลิมาลโจรตามไม่ทัน ด้วยอำนาจแห่งพุทธาานุภาพ ฝ่ายพระองค์ ก็ได้ทรงพระดำเนินนำหน้าองคฺลิมาลโจรไปเช่นนั้น องคฺลิมาลโจรเดินตามไม่ทันจนเหนื่อย จึงร้องเรียกให้พระพุทธเจ้าทรงหยุด ฝ่ายพระองค์ตรัสว่า

เราหยุดแล้ว เราหยุดแล้ว องคุลิมาลโจรจึงร้องไปว่า สมณะผู้นี้ไม่หยุด ยังเดินอยู่ พูดว่าหยุด จึงเป็นการพูดไม่ตรง พระพุทธองค์จึงทรงอธิบายว่า พระองค์ทรงหยุดการทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น แต่ว่าองคุลิมาลนั่นเองยังไม่หยุด ฝ่ายองคุลิมาลโจรได้ฟังพระพุทธดำรัสที่สะกิดเข้าถึงใจอย่างจังเช่นนั้น พลันได้ความสำนึกทันที วางอาวุธ และลงกราบ แล้วกล่าวว่า จะหยุดเป็นโจรตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงทราบว่างคุลิมาลโจรเปลี่ยนใจได้จริง ๆ แล้ว จึงได้ทรงรับเข้ามาเป็นพุทธสาวกจนถึงท่านได้ออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติธรรมได้บรรลุเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

ตามเรื่องเล่ามานี้ก็แสดงว่า ฟันขององคุลิมาลโจรนั้นเป็นฟันที่ดี ได้อบรมมาดีแล้ว แต่ว่าอาศัยที่มีการเสวนาคือการเสพผิด ก็เพราะไปเชื่อฟังคำของอาจารย์ที่แนะนำไปในทางที่ผิด และเมื่อเป็นเช่นนั้นจึงได้เที่ยวฆ่ามนุษย์ ก็การที่เที่ยวฆ่ามนุษย์นั้นก็หาใช่ฆ่าด้วยใจที่โหดร้ายไม่ แต่ว่าฆ่าเพื่อที่จะให้ประสบความสำเร็จวิชานั้นเอง คือต้องการความสำเร็จวิชานั้นเอง จึงได้เที่ยวฆ่า

สันดานที่แท้จริงขององคุลิมาลนั้น เป็นสันดานที่ได้รับการอบรมมาดีแล้วดังกล่าว แต่ว่ามาผิดไปได้เพราะการเสวนาผิด คือการสั่งเสพผิด และเมื่อได้มาพบพระพุทธเจ้า ได้ทรงเทศนาสั่งสอนถึงจิตใจ ถึงได้กลับใจได้ จนถึงได้ออกบวชเป็นภิกษุ และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

๑(ดังกล่าวแล้ว แม้ท่านองคุลิมาลจะฆ่ามนุษย์มาแล้วมากมาย แต่ท่านก็มีได้ฆ่าด้วยใจที่โหดร้าย มิได้ฆ่าด้วยใจที่มีบาปเจตนา ด้วยความจริงแล้ว ใจของท่านมิได้มีเจตนาที่จะทำลายชีวิตผู้ใด ใจของท่านมีเจตนามุ่งแรงอยู่ที่จะให้ประสบความสำเร็จวิชาตามคำของอาจารย์เท่านั้น ใจของท่านจึงมิได้มีอุปาทานยึดมั่นอยู่กับการฆ่า เช่นผู้ฆ่าอื่น ๆ

๑ ข้อความในวงเล็บ ไม่มีเมื่อครั้งกล่าวสัมโมทนียกถา แต่เติมเข้าภายหลังเพื่อความชัดเจนขึ้น

อุปาทานนี้สำคัญยิ่งนัก เพราะความไม่มีอุปาทาน ไม่ยึดใด ๆ ปล่อยวาง
ทั้งหมด ละทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งดีทั้งชั่วสิ้นเชิงเท่านั้น ที่จะทำให้บรรลุผลสูงสุดสำเร็จเป็น
พระอรหันต์ได้

เมื่อท่านองคฺลิมาลมีใจมุ่งอยู่ที่จะให้ประสบความสำเร็จวิชาเท่านั้น ไม่ติดใจ
นึกถึงการฆ่าที่ได้กระทำแล้ว ใจของท่านก็ปล่อยวางกรรมอันควรเป็นบาปที่ท่านทำแล้ว
ทั้งหมด การฆ่าของท่านแม้จะมากมาย จึงไม่มีผลแก่จิตใจของท่านเลย กล่าวได้ว่า
สำหรับจิตใจของท่านองคฺลิมาลนั้น ท่านฆ่าเหมือนไม่ได้ฆ่า

จำเป็นต้องทำความเข้าใจในข้อนี้ให้ถูกต้อง ว่าใจของท่านองคฺลิมาลต้องเป็น
เช่นนั้นอย่างแท้จริง ไม่ใช่อ้างเอา มีเจตนาบริสุทธิ์เพื่อวิชา ไม่มีเจตนาเพื่อจะฆ่าแอบแฝง
เลย และเมื่อฆ่าแล้วก็ต้องไม่ได้คำนึงถึงเลยจริง ๆ การฆ่ามนุษย์จำนวนมากมายจึงไม่
แต่ต้องจิตใจท่านเลย ท่านไม่มีอุปาทานความยึดมั่นว่าท่านได้ทำบาปกรรมเลย อย่างไร
ก็ตาม กล่าวได้ว่า กรณีเช่นนี้เกิดได้ยากที่สุด จนเมื่อแม่เกิดแล้ว เช่น กรณีท่านองคฺลิ
มาล ก็ทำให้เข้าใจกันให้ถูกต้องได้ยากยิ่งนัก

ภพชาตินั้นเกิดจากอุปาทาน ดังทรงมีพระพุทธานุญาตไว้ในปฏิจจสมุทฺปาท
เมื่อท่านองคฺลิมาลไม่มีอุปาทานในกรรมที่ท่านทำแล้ว คือการฆ่ามนุษย์จำนวนมาก
ภพชาติไม่ดีอันเป็นผลของกรรมไม่ดี จึงไม่เกิดแก่ท่าน

พระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ว่า ธรรมทั้งปวงมีใจเป็นประธาน ทุกสิ่งสำเร็จด้วยใจ
เมื่อท่านองคฺลิมาลมีพื้นจิตใจที่ดี ได้อบรมมาดี ท่านจึงมีใจของท่านเป็นกัลยาณมิตร
ภายใน และเมื่อได้เสวนาคือส้องเสพกับบัณฑิต ผู้เป็นยอดของบัณฑิตคือพระพุทธเจ้า
ท่านจึงมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรภายนอกอีกด้วย

ไม่จำเป็นต้องอธิบายถึงความเป็นกัลยาณมิตรของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นที่
ประจักษ์ชัดอย่างยิ่งอยู่แล้ว ว่าทรงเป็นยอดของกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง พระพุทธดาร์ส
เป็นคุณเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง แม้มิใช่ทุกคนไปที่ได้สดับพระพุทธดาร์สแล้ว
สามารถถือเอาคุณประโยชน์ให้เกิดแก่ตนได้ แต่ท่านองคฺลิมาลก็สามารถถือเอาคุณ
ประโยชน์จากพระพุทธดาร์สได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เป็นเพราะท่านองคฺลิมาลมีใจของท่าน
เองเป็นกัลยาณมิตรอยู่ภายใน

ดังกล่าวนี้ ได้ประกอบกันเป็นเหตุสำคัญ อันทำให้เกิดผลเป็นมงคลสูงสุด ให้ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นผู้ฆ่ามนุษย์แล้วมากมาย)

เรื่องนี้ตามที่เล่ามา ก็มีคติที่ท่านสาธุชนจะพึงสนใจอยู่ ๒-๓ ข้อ ประการหนึ่ง ก็คือว่าความริษยา

ความริษยานี้ เป็นสิ่งที่ไม่ดี และก็ไม่ใช่ความริษยาอย่างเดียว แม้กิเลสอย่างอื่น เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งนั้น เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วก็ เป็นเหตุให้ประพฤติเบียดเบียนตนและบุคคลอื่นให้ถึงความเดือดร้อนต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้น จึงเกิดขึ้นจากกิเลสทั้งนั้น เกิดจากความริษยาบ้าง เกิดจากความโลภบ้าง เกิดจากความโกรธบ้าง เกิดจากความหลงบ้าง และความริษยานั้น เมื่อเกิดขึ้นก็ต้องทำให้เกิดการุญแหย่ เช่น พุดยุแหย่ ให้เกิดความเข้าใจผิด เมื่อเป็นดังนี้ ผู้ที่รับฟัง ถ้าเป็นคนหยาบเขื่อง่าย ก็จะเกิดความเชื่อไปในทางที่ผิด แล้วก็ทำให้เกิดความประทุษร้ายต่อคนดีที่ไม่ควรประทุษร้ายได้ ดังเช่นอาจารย์ขององคฺลิมาลโจรนั้น บรรดาลูกศิษย์ที่มีความริษยาในองคฺลิมาลโจรพากันกล่าวยุยง จนอาจารย์เชื่อ ก็แสดงว่าอาจารย์นั้นหยาบ เมื่อมีความหยาบเชื่อไปเสียแล้ว ก็ทำให้คิดทำลายลูกศิษย์ของตัวเอง อันเป็นคนดี

เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เมื่อมีความเชื่อเสียแล้ว ก็จะทำให้เกิดการปฏิบัติไปตามความเชื่อ เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายผู้รู้จุดนี้ จึงได้พยายาม ชักนำให้เกิดความเชื่อต่าง ๆ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ ก็จะเป็นการน้อมใจคน ให้เกิดความนิยม ถ้าเป็นพ่อค้า ถ้ามีการโฆษณาชวนเชื่อ ก็อาจจะขายสินค้าได้มากใน เมื่อคนนิยมเชื่อ ถึงแม้ประการอื่นเช่นกัน เมื่อโฆษณาชักจูงให้เกิดความเชื่อได้แล้ว ก็สามารถที่จะนำบุคคลผู้นั้นไปให้ปฏิบัติในทางใดทางหนึ่งได้ กล่าวคือเมื่อจับความเชื่อ ได้แล้ว ก็จับตัวไปได้ทีเดียว เพราะว่าตัวจะไปตามความเชื่อของตนเอง เพราะฉะนั้น ทุก ๆ คนจึงควรระมัดระวังความเชื่อของตน อย่าไปมอบให้ใครง่าย ๆ ต้องพิจารณา ให้รอบคอบที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงจะมีความสวัสดิ นี้เป็นคติที่ได้จากเรื่องทีกล่าว มาแล้วประการหนึ่ง

และประการที่สำคัญนั้น ก็คือว่า เรื่องขององค์คุณวิมลใจนี้ แสดงว่าคนเราที่มีพื้นดีอยู่ แม้จะหันเหไปผิดเพราะการเสวนาผิด เพราะความเชื่อผิด แต่เมื่อได้รับการชักนำที่ดีแล้ว ก็จะกลับมาสู่ความดีได้เพราะมีพื้นดีอยู่ เพราะฉะนั้น คนไทยเรานี้ก็เห็นว่าต่างมีพื้นดีอยู่ดังกล่าวมาแล้ว แต่อาจจะหันเหผิดไปเพราะเสวนาผิด ความเชื่อผิดดังกล่าว แม้เช่นนั้นเมื่อมีการปฏิบัติชักนำให้ถูกชอบแล้ว ก็ยอมกลับมาได้ เพราะมีพื้นดีเป็นพื้นพอยู่ แต่ทั้งนี้ก็ต้องร่วมกันปฏิบัติให้เกิดความสวัสดิ์ ทั้งฝ่ายปกครอง ทั้งฝ่ายผู้ที่อยู่ในปกครอง หรือทั้งฝ่ายผู้รับใช้ประชาชน และทั้งฝ่ายประชาชนเอง โดยทั้งสองฝ่ายนี้ต่างก็นึกว่าได้อยู่ในครอบครัวอันเดียวกัน คือในผืนแผ่นดินไทยอันเดียวกัน เป็นคนไทยด้วยกัน แม้ว่าจะมีหน้าที่การงานต่าง ๆ กัน ก็ตามที แต่ตัวก็เป็นคนไทยด้วยกันนั่นเอง เท่ากับว่าเป็นญาติกัน เป็นพี่น้องกัน เพราะฉะนั้น ก็ต้องไม่ข่มเหงกัน ต้องมีเมตตากรุณาต่อกัน ต้องช่วยเหลือกัน ต้องเข้าถึงซึ่งกันและกัน ดังนี้แล้วก็จะสร้างความสามัคคีกลมเกลียวให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักของพระพุทธศาสนาที่จะนำมาแสดงในที่นี้ ก็คือว่า ขอชักชวนให้ท่านสาธุชนทุกคนหัดเจริญพรหมวิหารธรรม คือหัดปฏิบัติอบรมจิตให้ประกอบด้วย เมตตา ให้ประกอบด้วยกรุณา ให้ประกอบด้วยมุทิตา ให้ประกอบด้วยอุเบกขา เพราะว่าจิตใจนี้เองเป็นพื้นฐานสำคัญของกรรม คือการงานที่กระทำออกไปทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นความดี ไม่ว่าจะเป็นความชั่ว ถ้าหากว่าจิตใจดีแล้ว กรรมที่กระทำออกไป ก็ย่อมเป็นกรรมที่ดีเกื้อกูลให้เกิดความสุขแก่ตนด้วย แก่บุคคลอื่นด้วย แต่ว่าถ้าจิตใจร้ายแล้ว กรรมที่กระทำออกไป ก็จะเป็นกรรมที่ชั่วร้าย เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ไม่มีความสุข

เพราะฉะนั้น จึงควรปฏิบัติอบรมพรหมวิหารธรรมดังกล่าว สำหรับที่จะทำจิตใจของตนนี้ ให้เป็นจิตใจที่ดี

ข้อแรกเมตตา คือความตั้งจิตปรารถนาให้เป็นสุข แผลไปในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งโดยเจาะจงทั้งโดยไม่เจาะจง อันเมตตาคือความปรารถนาให้เป็นสุขนี้ อันที่จริงก็เป็นพื้นของจิตใจอยู่อย่างหนึ่งแล้ว คือว่าทุก ๆ คนต่างปรารถนาความสุขให้เกิดแก่ตนเองและให้เกิดแก่คนที่ตนรัก เช่น ให้เกิดแก่สามีภรรยา ให้เกิดแก่บุตรธิดา และให้เกิดแก่คนอื่น ๆ ที่ตนมีความรักทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้หัดแผ่ความสุขตั้งนี้ออกไปถึงคนอื่นด้วย โดยหัดแผ่ไปในตนเองก่อน ให้ตนมีความสุข และแผ่ไปแก่คนที่ตนรัก เช่น ให้พ่อแม่มีความสุข ขอให้ลูกหลานมีความสุข ขอให้ญาติมิตรมีความสุข ดังนี้ เป็นต้น แล้วก็หัดแผ่ไปแก่คนที่ เป็นปานกลางกัน เช่น คนที่ไม่รักไม่เกลียด แต่เป็นคนกลาง ๆ ให้เขามีสุขตลอดจนถึงหัดแผ่ไปในคนที่ เป็นศัตรูกัน ในคนที่ไม่ชอบกัน ขอให้เขาเป็นสุขดังนี้ การหัดแผ่จิตที่ประกอบด้วยเมตตาปรารถนาให้เป็นสุขดังนี้ เช่นโดยที่คิดว่า ขอให้มีความสุข อย่ามีภัยมีเวร รักษาตนให้มีสุขสวัสดิ์ด้วยกันเกิดดังนี้ และเมื่อแผ่โดยตรงดังนี้แล้ว ก็หัดแผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณโดยรอบดังนี้ เป็นหลักหัดแผ่เมตตาจิต เมื่อหัดแผ่เมตตาจิตออกไปดังนี้แล้ว เมตตาจิตนี้เองก็เป็นเครื่องดับโทสะความโกรธแค้น ประทุษร้ายพยาบาท ความมุ่งร้าย โทสะ พยาบาท จะดับไปด้วยอำนาจของเมตตา ทำให้จิตใจมีความสุข ความเย็น นี้ข้อหนึ่ง

ข้อที่สอง กรุณา ความคิดปรารถนาให้พ้นทุกข์ ความต้องการพ้นทุกข์ก็เป็นธรรมดาของจิตใจคนประการหนึ่งเหมือนกัน แต่มักจะเป็นไปในทางที่แคบ คือ เฉพาะตนเองและเฉพาะพวกของตน ดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้แผ่จิตนี้ออกไปถึงคนอื่นด้วย คือขอให้ผู้อื่น ทั้งโดยเจาะจง ทั้งโดยไม่เจาะจง ตามที่กล่าวในข้อเมตตา นั้น เมื่อมีความทุกข์ก็ให้พ้นจากความทุกข์เกิด การที่แผ่จิตออกไปดังนี้แล้ว จะเป็นเครื่องดับวิหิงสา คือความเบียดเบียนผู้อื่น และเมื่อมีกรุณา คือ ความคิดที่ช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์เป็นพื้นของใจดังนี้แล้ว ก็จะทำให้ทนอยู่ไม่ได้ในเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์ จะต้องคิดช่วยเหลือ กรุณานี้เองเป็นธรรมสำคัญอย่างยิ่งของบรรดาผู้ที่มีคุณทั้งหลาย ดังเช่นพระพุทธเจ้า ท่านก็แสดงพระคุณยกพระมหากุณาคคุณ เป็นพระคุณข้อหนึ่ง เพราะพระกรุณาคุณนี้เป็นคุณที่ปรากฏ ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์ได้เสด็จจาริกไปแสดงพระธรรมสั่งสอนโดยไม่ทรงคำนึงถึงความเหนื่อยยาก มุ่งที่จะโปรดเวไนยนิกรให้พ้นจากความทุกข์ ให้ประสบสุขประโยชน์โดยทั่วหน้าตั้งแต่วันที่ ได้ตรัสรู้ไปจนถึงวันสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ คือวันที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ก็ยังเสด็จไปทรงแสดงพระธรรม จนประทับปรารหมเป็นครั้งสุดท้ายและเสด็จดับขันธปรินิพพานดังนี้ แสดงถึงพระกรุณาคุณของพระองค์ แม้พระมหากษัตริย์ก็ทรงมีพระกรุณา ดังที่กล่าวไว้ว่า ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ต่าง ๆ และพระราชปฏิบัติทาของพระองค์ที่เสด็จพระราชดำเนิน

ไปทรงบำบัตทุกข์บำรุงสุขประชาราษฎร์ ในทุกถิ่นฐานที่ได้เกิดทุกข์ภัยขึ้น ก็ส่งถึงพระมหากษัตริย์ คือทนอยู่ไม่ได้ในเมื่อประชาราษฎร์มีความทุกข์ ต้องเสด็จไปช่วย เพราะฉะนั้น ความกรุณานี้แหละจึงเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้ใหญ่ทั้งหลาย แม่พ่อแม่ก็มีกรุณาต่อลูก ครูอาจารย์ก็มีความกรุณาต่อศิษย์ ผู้ปกครองหรือผู้รับใช้ประชาชน เมื่อมีกรุณาต่อประชาชน เมื่อเห็นประชาชนประสบความทุกข์ ก็ไปช่วยด้วยประการต่าง ๆ ช่วยด้วยความสุจริตใจ ช่วยให้พ้นทุกข์ เปลื้องทุกข์จริง ๆ เป็นความกรุณาตั้งนี้แล้ว ก็ย่อมจะผูกใจประชาชนให้เกิดความเคารพรักได้เป็นอย่างดียิ่ง เพราะฉะนั้น ความกรุณา นี้จึงเป็นธรรมอันสำคัญที่ควรอบรมให้มีขึ้น ถ้าขาดกรุณาเสียอย่างเดียวแล้ว การปฏิบัติทุกอย่างก็จะเป็นการปฏิบัติสักแต่ว่า และถ้าแถมมีจิตประกอบด้วยโลภ เจตนา หรืออกุศลเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว การปฏิบัตินั้นก็ยิ่งเป็นการเพิ่มทุกข์ เพิ่มโทษให้แก่คนอื่น ๆ อีกด้วย เพราะฉะนั้น การอบรมจิตให้มีกรุณา นี้ จึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยที่ต้องหัดนึกถึงใจเรา ว่าเราก็ต้องการพ้นทุกข์ ไม่ต้องการทุกข์ ใครมาช่วยก็ยินดีแม้ผู้อื่นก็เช่นเดียวกัน เมื่อประสบทุกข์ก็ต้องการผู้ช่วยเหลือ เพราะฉะนั้น ก็ต้องช่วยกันตามสามารถ และโดยเฉพาะผู้ที่มิหน้าที่ช่วยแล้วก็ต้องช่วยอย่างเต็มที่ ช่วยด้วยความบริสุทธิ์ใจ ตั้งนี้เรียกว่าเป็นการปฏิบัติทางกรุณา

อันความวินาศทั้งหลายที่บังเกิดในโลกนี้ บังเกิดขึ้นจากความริษยาเป็นอันมาก คนอื่นเขาทำดีได้ดี เขาได้ความเจริญ ได้สมบัติ ได้ความสุข แต่แล้วก็ไปริษยาเขา ไม่อยากจะให้เขาได้ดี ได้ชอบ ได้ความสุข และก็พยายามตัดรอนต่าง ๆ ดังนี้แหละ เป็นเครื่องทำลายล้างความเจริญของโลก เพราะฉะนั้น ต้องพยายามที่จะปฏิบัติใจของตนเอง อย่าให้ริษยา แต่ว่าพยายามอบรมมูทิตา คือความพลอยยินดีดังกล่าวนี้ ให้บังเกิดขึ้น

อีกข้อหนึ่งคือ อุเบกขา ได้แก่ความที่ตั้งจิตเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย โดยที่ได้พิจารณาหยั่งลงในกรรม ว่าทุก ๆ คนมีกรรม คือการงานที่กระทำเป็นของของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ควรที่จะทำจิตให้เป็นกลาง โดยพิจารณาถึงกรรมเป็นหลักเป็นประธานดังนี้ สำหรับใช้ในเวลาที่เห็นบุคคลอื่นประสบความทุกข์วิบัติ ไม่สามารถจะช่วยเหลือแล้ว ก็ให้นึกว่าเป็น “กรรมของเขา” เหมือนอย่างว่าคนที่ต้องโทษหนักบ้างเบาบ้างตามกฎหมายบ้านเมืองเพราะกระทำความผิด ก็เป็นผู้ที่ไม่สามารถจะช่วยเหลือ

ถ้าไปช่วยแหกคุกให้เขาก็เป็นความผิด เพราะฉะนั้น ก็ต้องพิจารณาให้ลงไปในเรื่องว่า “เป็นกรรมของเขา” เขากะทำความไม่ดีไว้จึงต้องโทษ แม้เมื่อบุคคลได้ประสบความดีความสุขเต็มที่แล้ว ไม่ควรจะต้องช่วยต่อไป ก็ให้วางอุเบกขา คือวางใจเป็นกลางได้ เหมือนอย่างพ่อแม่มีลูก ลูกตั้งตัวเป็นหลักฐานได้มั่นคงมีความสุข ความเจริญเต็มที่แล้ว แม่พ่อก็กว้างใจเป็นอุเบกขาลงได้ ไม่ต้องเป็นห่วง ไม่ต้องกังวลที่จะช่วย แต่ว่าคนเรานั้นมักจะไม่ค่อยมีอุเบกขา เช่นว่าในคนที่รัก เช่นพ่อแม่รักลูก ก็มักจะวางอุเบกขาในลูกไม่ลง แม้ลูกจะไม่ต้องการให้ช่วย ไม่ต้องการที่จะให้เป็นกังวลแล้ว แต่ก็ต้องกังวลอยู่นั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงทำให้พ่อแม่วางไม่ลง เมื่อวางไม่ลงแล้วก็ไม่ได้รับความสงบสุขแห่งจิตใจตามสมควร โดยที่ไม่จำเป็น หรือไม่เช่นนั้น สำหรับในศัตรูกัน ในเวลาที่ศัตรูได้ทุกข์ ก็มักจะดีใจ ซึ่งเป็นการซ้ำเติมศัตรู อันเป็นการผิดทางจิตใจอย่างหนึ่ง ทางที่ถูกต้อง ควรจะทำใจให้เป็นกลาง วางตนเป็นอุเบกขา ว่าจะเป็นผู้มิตรหรือเป็นศัตรูก็ตาม เมื่อต้องประสบความทุกข์อย่างยิ่ง ที่ช่วยไม่ได้ ก็เพราะกรรมของตนทั้งนั้น ก็ให้วางใจลงไปในเรื่อง นี้เป็นอุเบกขา

อีกประการหนึ่ง อุเบกขาใช้ได้ในการปฏิบัติกรณีกิจทั่วไป เป็นต้นว่าลูกไปกระทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่ง เขามาฟ้องพ่อแม่ พ่อแม่เข้ากับลูก ว่าลูกไม่ผิดดังนี้ ก็หาถูกต้องไม่ พ่อแม่จะต้องสอบสวน ถ้าลูกผิดก็ต้องว่าผิด ลูกก็ต้องว่าถูก การที่ว่าผิดว่าถูกดังนี้ก็ต้องนำใจออกจากความรัก ความยึดถือว่าเป็นลูกของเราต้องถูกเสมอเสียก่อน เมื่อเป็นดังนี้แล้วก็พิจารณาถึงกรรมคือการกระทำของลูก ถ้าทำถูก ก็ว่าถูก ถ้าทำผิดก็ว่าผิด การตัดสินใจที่จะเป็นไปได้ถูกต้องดังนี้ ก็ต้องอาศัยมีใจที่เป็นอุเบกขา คือความที่แยกใจออกมาจากความรักหรือความชังใด ๆ มาตั้งเป็นกลาง แล้วมาพิจารณาทางกรรมคือการงานที่เขากระทำนั้นเองเป็นหลักเป็นประธาน ธรรมข้อนี้จึงเป็นหลักของผู้ใหญ่ทุกคน ตั้งต้นแต่พ่อแม่ในครอบครัว จนถึงบรรดาผู้ปกครองทั้งหลายตลอดจนถึงผู้พิพากษาตุลาการ เมื่อมีเรื่องอะไรบังเกิดขึ้น ก็จะต้องนำใจออกจากความรักหรือความชังคนนั้น ๆ เสียก่อน มาตั้งไว้ให้เป็นกลาง คือต้องไม่นึกว่าคนนี้เป็นลูกของเรา เป็นหลานของเรา เป็นพรรคพวกของเรา เป็นคนที่เรารัก คนนี้เป็นศัตรูของเรา เป็นคนที่เราเกลียด ถ้าหากว่าไม่สามารถจะแยกออกมา ได้อย่างนี้ ยังติดอยู่ในความรักในความชัง ว่าเป็นพวกนั้นเป็นพวกนี้ ดังนี้แล้ว ก็ให้ความยุติธรรมไม่ได้ ต่อเมื่อได้

นำใจออกจากความรักความชังคนนั้นคนนี้ มาตั้งไว้เป็นกลาง แล้วมาตั้งพิจารณาถึงกรรมคือการทำงานที่เขาทำนั้นแหละเป็นประมาณว่าผิดหรือถูก ดังนี้แล้วลูกตาจึงสว่าง และก็จะมองเห็นว่านี่ผิดนี่ถูก จึงจะสามารถ ตัดสินไปได้ตามความผิดความถูก นี่แหละเป็นตัวอุเบกขา ซึ่งเป็นตัวธรรมอีกข้อหนึ่ง เป็นข้อที่ ๔ และเป็นข้อสำคัญซึ่งทุก ๆ คน ควรจะหัดปฏิบัติ และโดยเฉพาะผู้ใหญ่ทุกคน ควรจะหัดปฏิบัติให้มีจิตใจที่เป็นอุเบกขา ดังกล่าวนานี้ รวมเป็นธรรม ๔ ข้อ คือ

๑. เมตตา ก็คือความปรารถนารักใคร่ ปรารถนาให้เป็นสุข
๒. กรุณา ก็คือความทนอยู่ไม่ได้ คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์เมื่อเขาประสบทุกข์
๓. มุทิตา ความยินดีในความสุขความเจริญ ในสมบัติของผู้อื่น ไม่ริษยา
๔. อุเบกขา ความที่นำใจออกจากความรักความชังในบุคคลนั้น ๆ มาตั้งไว้

เป็นกลางแล้วก็พิจารณาถึงกรรมคือการทำงานที่กระทำ ว่าถูกหรือผิด ถือกรรมคือการทำงานเป็นประมาณในการที่จะวินิจฉัย ในการที่จะปฏิบัติกรณียกิจทั้งหลาย

ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า “พรหมวิหารธรรม” ธรรมเป็นที่อยู่ของพรหม คือผู้ใหญ่ พ่อแม่ ก็พึงมีธรรมทั้ง ๔ ประการนี้แผ่ไปในบุตรธิดา บรรดาผู้ใหญ่ทั้งหลาย นอกจากพ่อแม่ ไม่ว่าจะbecomeครูบาอาจารย์ เป็นผู้ปกครอง หรือเป็นใคร ๆ ทั้งนี้ ก็พึงแผ่ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ในบุคคลหรือสัตว์ทั้งหลาย และแม้ว่าทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้มีอายุน้อยอายุมากก็พึงหัดแผ่พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้เช่นเดียวกัน เพราะว่าเมื่อหัดแผ่ออกไปแล้ว คนนั้นเองก็เชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ ถึงเป็นเด็กก็เป็นผู้ใหญ่ ส่วนผู้ใหญ่เองหากขาดพรหมวิหารธรรมแล้ว ก็หาเชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ไม่ เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะฝึกหัดปฏิบัติอบรมธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ไว้ในจิตใจของตนเอง และใช้ในการปฏิบัติกรณียะทั้งหลาย ใช้เมตตาแผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายทุกเวลา ใช้กรุณาในเวลาเมื่อเขาประสบความทุกข์ ก็ชวนช่วยช่วยเหลือ ใช้มุทิตาในเวลาที่เขาได้ตีมีความสุข และใช้อุเบกขาในการปฏิบัติกรณียะทั้งหลาย เพื่อให้บังเกิดความเที่ยงธรรม

เพราะฉะนั้น ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เมื่อสาธุชนทั้งหลายได้ปฏิบัติ ไม่ว่าจะ เป็นฝ่ายไหน ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขความเจริญ และจะเป็นเครื่องแก้บุคคลและเรื่องราวทั้งหลายที่ไม่สงบเรียบร้อยในถิ่นนั้น ๆ ในที่นั้น ๆ ได้เป็นอย่างดียิ่ง เป็นธรรมที่

หลังคุณคือความดีและความสุขต่าง ๆ จากจิตใจของผู้ปฏิบัติทุกคน ออกไปสู่คนอื่นทั้งในที่ใกล้และในที่ไกล

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมภาพได้มาเยี่ยมเยียนท่านทั้งหลาย และได้รับการต้อนรับจากท่านทั้งหลาย ด้วยกัลยาณไมตรีจิตอันดียิ่งครั้งนี้ จึงขอปฏิกริการท่านทั้งหลายด้วยสัมโมทนียกถาอันประกอบด้วยธรรมดังกล่าวมา ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาปฏิบัติเพื่อบังเกิดผลดีทั้งแก่ตน และทั้งแก่ส่วนรวมเถิด

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่านให้มีความสุขความสวัสดิ ให้เจริญในธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ คน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ปสาสนธรร

พระภิกษุสามเณร สหธรรมิกทั้งหลาย

ในโอกาสที่ผมน้อมคณะได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัด และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เมื่อได้มาถึงวัดนี้ ก็ได้รับการต้อนรับจากพระเถระ ท่านเจ้าคณะพร้อมทั้งเจ้าคณะผู้รองลงมา เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรสหธรรมิกทั้งหลายทั้งปวง โดยที่ท่านพระเถระได้นัดให้ท่านทั้งหลายมาประชุมพร้อมกัน และท่านทั้งหลายก็ได้มาเป็นส่วนมาก ปรากฏว่า得有จำนวนพระภิกษุสามเณรในจังหวัดนี้เป็นอันมาก จากวัดทั้งปวงในจังหวัดนี้ มาประชุมกันเป็นมหาสังนิบาต คือการประชุมใหญ่ ในวันนี้ จึงขอขอบคุณท่านพระเถระ เจ้าคณะ ที่ท่านได้กรุณาจัดนัด และขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้อุตสาหะมาพร้อมกัน แม้ผมและคณะจะมีได้มาแต่เมื่อท่านทั้งหลายได้ปรารภเหตุอันใดอันหนึ่ง มาประชุมพร้อมกันเช่นนี้ ก็ย่อมเป็นการดี เป็นโอกาสที่พระเถระ เจ้าคณะ เจ้าอาวาส จะพึงกล่าวสัมโมทนียกถาหรือกล่าวอบรม เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้ฟังได้รับทราบทั่วกัน และจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดความเรียบร้อยเป็นอันเดียวกัน ฉะนั้น จึงถือว่าความประชุมของท่านทั้งหลายนี้ แม้ว่าผมจะมาหรือไม่ได้มา

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ณ ศาลาการเปรียญวัดขัวญเมือง อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์
วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ก็ย่อมจะเป็นมงคล คือเหตุให้ถึงความเจริญประการหนึ่ง เมื่อได้มาเห็นท่านทั้งหลาย ทั้งพระภิกษุสามเณรเป็นอันมาก ผู้มาประชุมกันที่นี่ยังเป็นปึกแผ่น ก็แสดงว่าการ พระศาสนาการคณะในจังหวัดนั้นบัวบานคง จำนวนของวัดและพระภิกษุสามเณรมีมาก และได้ทราบว่ ทั้งนี้ก็เพราะความเข้มแข็งเอาใจใส่ในความปกครอง ในการจัดการ และทำให้มีความเจริญต่าง ๆ ของท่านพระเถระเจ้าคณะ ซึ่งท่านเป็นผู้ใหญ่ เป็นที่ เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณร และของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงนับได้ว่าท่านทั้งหลาย มีลาภที่ได้ผู้นำซึ่งเป็นผู้มีความสามารถ เป็นบุคลิกบุคคล เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือ ในที่นี้ก็ประสงค์จะกล่าวแสดงความคิดเห็นพอเป็น สัมโมทนียกถาแก่ท่านทั้งหลายบางประการเท่านั้น

ธรรมาในพระศาสนานั้น ตามที่ท่านได้แสดงไว้ ก็คือ “คณฺฐธรรมา” “วิปัสสนาธรรมา” กับอีกประการหนึ่ง ที่ท่านไม่ได้แสดงไว้โดยตรง คือ “ปสาสนธรรมา” คณฺฐธรรมา ธรรมาคือ การเรียนพระคัมภีร์ อันหมายถึงการเรียนพระปริยัติธรรม วิปัสสนาธรรมา ธรรมาคือ การปฏิบัติในวิปัสสนา อันรวมทั้งการปฏิบัติในสมณะหรือสมาธิเข้าด้วย ปสาสนธรรมานั้น คือการปกครอง ธรรมาคือการปกครองนี้ ก็เป็นธรรมาที่ได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้วเช่น เดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองพระสงฆ์ และต่อมาก็ทรงบัญญัติพระวินัย แบ่งการปกครองย่อยลงไป เช่น พระอุปัชฌาย์อาจารย์ปกครองสังฆวิหาริกอันเตวาลิก แต่ว่าก็ยังรวมอยู่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนรวม และพระพุทธเจ้าก็ได้ ทรงกำหนดผู้ปกครองช่วยพระองค์เอง เช่น ทรงตั้งพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาเบื้องซ้าย ช่วยพระองค์ในการปกครองอันเป็นส่วนรวม และก็ทรงถือว่าการปกครองคณะสงฆ์นี้เป็นความจำเป็นจะทอดทิ้งเสียมิได้ ดังที่มีเรื่อง เล่าไว้ในจตุตถสกนฺธมีความว่า

ครั้งหนึ่ง ได้มีพวกพระใหม่พูดจากันเอ็ดอึง พระพุทธเจ้าได้ทรงสดับความ เอ็ดอึงของพวกพระใหม่เหล่านั้น ก็ตรัสว่า เอ็ดอึงเหมือนอย่างตลาดขายปลา หรือ พ่อค้าแม่ค้าปลาแย่งซื้อของกัน จึงได้ทรงประณามพระภิกษุเหล่านั้น และได้ทรง ปรรณถึงการประณามนั้นและก็ทรงตรัสถามพระเถระรูปหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นพระสารีบุตร ว่าพระองค์ทรงประณามพระภิกษุเหล่านี้ ทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อย ไม่ทรงปกครอง เธอจะว่าอย่างไร พระเถระก็กราบทูลว่า ท่านก็จะชวนชวายน้อย ไม่ปกครองเหมือนกัน

จึงได้ทรงถามพระเถระอีกรูปหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นพระโมคคัลลนนะ ด้วยคำถามอย่างเดียวกัน ท่านพระโมคคัลลนนะก็กราบทูลว่า ถ้าพระพุทเจ้าทรงมีความชวนชวนน้อยไม่ทรงปกครอง องค์ท่านเองก็จะรับปกครองคณะสงฆ์ พระพุทเจ้าก็ทรงประทานสาธุการ ดังนี้ ก็เป็นเรื่องที่แสดงว่า พระพุทเจ้าเองก็ได้ทรงถือการปกครองคณะสงฆ์นั้นว่า เป็นกิจการที่สำคัญ แม้ว่าพระองค์เองจะทรงชวนชวนน้อย พระเถระที่ทรงกำหนดตั้งเอาไว้รองลงมา ก็ต้องรับภาระในการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองนี้แหละเรียกว่า “ปสาสนธุระ” นับว่าเป็นกิจธุระที่จำเป็นประการหนึ่ง ซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในพระวินัย และได้มีธรรมเนียมที่ปฏิบัติพร้อมทั้งพระพุทเจ้าธิบายดังที่เล่ามานี้ ซึ่งก็เป็นมูลฐานให้เกิดการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น

ในประเทศไทยเรา นี้ เป็นประเทศที่นับถือพระพุทศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทมามกะ และทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก รัฐบาลจึงได้ออกกฎหมายคณะสงฆ์ กำหนดการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น ดังที่มีพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ขึ้น ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ได้กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นองค์พระประมุข มีกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ ออกกฎหมายเป็นต้นสำหรับปกครองคณะสงฆ์ นี้เป็นส่วนกลาง ในส่วนภูมิภาคก็บัญญัติให้มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และได้มีกฎที่มหาเถรสมาคมออกมากำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่ สำหรับที่จะรับสนองงานสมเด็จพระสังฆราช ตามที่มหาเถรสมาคมได้กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ให้ เป็นระบอบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน และตามที่ได้ตกลงกันในส่วนภูมิภาคนั้น กฎที่ออกมาก็บัญญัติให้มีการปกครองแยกกัน ตามสังกัดนิกายตามที่ปรากฏอยู่ ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ยังผลให้บังเกิดความสงบสุขขึ้นทุกฝ่าย และทุกฝ่ายก็ปรากฏว่าได้ช่วยกันบริหารการพระศาสนาอันเป็นกิจการส่วนรวม เป็นต้นว่า ปกครองพระภิกษุสามเณรในสังกัด อุดหนุนการศึกษาเล่าเรียน บูรณะบำรุงเสนาสนะต่าง ๆ ตลอดจนถึงจัดการศึกษา แก่พระภิกษุสามเณร นอกจากนี้ ยังได้ช่วยงานส่วนรวมคือช่วยประชาชนในกิจการที่พระสงฆ์สมควรจะช่วยให้เป็นอันมาก เมื่อพระสงฆ์มีความเรียบร้อยสงบสุข บ้านเมืองก็ไม่ต้องหนักใจเพราะเหตุแห่งพระสงฆ์ บ้านเมืองก็จะมี ความสงบสุขเพราะพระสงฆ์และชาวบ้านก็มีความสงบสุข ต่างบำเพ็ญบุญกุศล ปฏิบัติตามศีลธรรมโดย

สะดวก เมื่อแผ่ความสงบไปทุกฝ่าย จึงไม่มีความขัดข้อง และไม่มีความเสื่อมอะไร บังเกิดขึ้นได้ เพราะข้อที่ปฏิบัติกันอยู่นี้

คราวนี้ก็มาถึงความสำคัญบางประการ คือ

ข้อ ๑ บรรดาผู้ที่อยู่ด้วยกันมากนั้น ก็จะต้องมีไม่ตีปนอยู่บ้าง ถ้าหากว่า จำนวนน้อย ผู้ที่ประพฤติไม่ดีอันปนอยู่นั้นก็จะมีน้อย ในเมื่อบรรดาเจ้าคณะ เจ้าวัดทั้งหลาย สอดส่องดูแลกันอย่างกวัดขัน แต่ว่าถ้าจำนวนมากขึ้น การสอดส่องดูแลกันย่อหย่อน ลงไป ก็เป็นเหตุให้มีการประพฤติย่อหย่อน เพราะฉะนั้น จึงขอให้ บรรดาท่านเจ้าคณะ เจ้าวัดทั้งหลาย ได้ช่วยกันสอดส่องปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรให้มีความประพฤติเรียบร้อย ตามพระธรรมวินัยและตามจารีตของคณะซึ่งก็เป็นไปเพื่อความเรียบร้อย ตามพระธรรมวินัยนั่นเอง และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็จะเป็นการป้องกันความเสื่อมได้

ข้อ ๒ การจัดการเกี่ยวแก่การศึกษา บัดนี้ การศึกษาได้มีระบบการศึกษา ทางโลกปนเข้ามามาก ดังที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีโรงเรียนราษฎร์ โรงเรียนผู้ใหญ่ เป็นต้น ซึ่งพระภิกษุสามเณรก็ได้เข้าศึกษาเล่าเรียน ข้อนี้ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปตามควรแก่กาลสมัย

ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านผู้มีหน้าที่จัด ได้กวัดขันให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียน ศึกษา นกธรรมและบาลี อันเป็นตัวปริยัติธรรมโดยตรง ให้เป็นหลักสำคัญ ส่วนการศึกษา วิชาประกอบต่าง ๆ นั้น ให้ถือว่าเป็นวิชาประกอบ จะกำหนดหลักเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อความเหมาะสม ก็สุดแต่จะเห็นสมควร แต่ว่าหลักก็คือว่า เพื่อรักษาปริยัติธรรม คือศาสนาให้ดำรงอยู่ เพราะถ้าปริยัติศาสนาเสื่อมลงไปแล้ว รากแก้วของพระศาสนาก็จะผุ และเมื่อเป็นเช่นนี้ ต้นไม้คือพระศาสนา อันหมายถึงการปฏิบัติ และปฏิเวธ ก็จะดำรงอยู่โดยยาก เพราะฉะนั้น ก็ขอให้พิจารณาสอดส่องเรื่องการศึกษาให้มาก เพื่อรักษาพระปริยัติธรรมหรือปริยัติศาสนาเอาไว้ให้มั่นคง

ข้อ ๓ เกี่ยวแก่การปฏิบัติพระวินัย ในข้อนี้ ก็ขอให้เจ้าคณะ และเจ้าวัด ทั้งหลายสอดส่องพระภิกษุสามเณรให้รักษาพระธรรมวินัย แม้ในข้อที่เห็นว่าเล็กน้อย และโดยเฉพาะข้อที่ล่อแหลมก็น่าจะได้แก่ข้อที่เกี่ยวข้องแก่รูปียะ เป็นต้น ขอให้ช่วยกันสอดส่อง

ปกครองดูแลให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เช่นว่าเกี่ยวแก่การรับ ก็ต้องรับ ปวารณามีใบปวารณา เกี่ยวแก่การรักษาก็ต้องมีไวยาวัจกร เกี่ยวแก่การที่จะใช้จ่าย ก็ต้องเรียกร่องไวยาวัจกร และใช้กับปิยโฆหาร คือโฆหารอันสมควรแก่ความเป็นสมณะ เช่นที่ใช้ในพระวินัย ในสิกขาบทที่ ๑๑ แห่งจิวรรคว่า “อตฺถโธ เม จิวเรนาติ ข้าพเจ้า ต้องการด้วยจิวร” เพราะว่าเขานำเงินมาถวาย พระก็ไม่รับ เมื่อไม่รับ ผู้ที่นำเงินมา ถวายก็ถามว่า มีไวยาวัจกรไหม ? ก็ตอบเขาว่า นี่เป็นไวยาวัจกรของภิกษุทั้งหลาย โดยชี้เอาอารามิกอุบาสกคนใดคนหนึ่งว่า ภิกษุนี้ เวชยาวจจโร นี่เป็นไวยาวัจกรของ ภิกษุทั้งหลาย และเมื่อเขาได้มอบให้ไวยาวัจกรแล้ว เวลาที่พระต้องการ เช่น ต้องการจิวร ก็บอกเขาว่า “อตฺถโธ เม จิวเรนา ข้าพเจ้ามีความต้องการด้วยจิวร หรือข้าพเจ้าต้องการจิวร” ดังนี้ นี่เป็นกับปิยโฆหาร

เพราะฉะนั้น การที่จะใช้ว่าให้ไปซื้อสิ่งนั้นให้ไปซื้อสิ่งนี้ นี่เป็นการใช้ถ้อยคำ ที่ไม่ถูกต้อง ที่ถูกต้องบอกว่า “ต้องการน้ำตาล ต้องการสิ่งนั้น ต้องการสิ่งนี้” คือ แสดงความประสงค์ อนุวัติตามที่ท่านใช้ในพระปาฏิโมกข์ ช่วยกันกวดขันการปฏิบัติ พระวินัย แม้ในข้อเล็กน้อยดังนี้

อีกประการหนึ่ง ที่รู้สึกวาทกัณละเลยมากในบัดนี้ ก็คือว่าการใช้กระบอก กรองหรือหม้อกรองน้ำ เมื่อก่อนนี้ไปที่ไหนก็มักจะพบกระบอกกรองใช้กันอยู่เสมอ แต่ในสมัยที่มีน้ำประปานั้นมักจะละเลย ไม่ใช้กันทั้งในกรุงเทพทั้งในหัวเมือง เพราะเข้าใจว่า เป็นน้ำไม่มีตัวสัตว์ แต่ความจริงแล้ว เมื่อเป็นน้ำที่ได้เก็บใส่ตุ่มเอาค้ำคืนไว้ก็อาจมีตัว สัตว์ได้ เพราะฉะนั้น แม้ไม่มีกระบอกกรอง เมื่อจะใช้ตักขึ้นมาก็ต้องพิจารณาดูก่อน ว่ามีตัวสัตว์ไหม ? ถ้าไม่มีตัวสัตว์ก็ใช้ได้ แต่ถ้ามีตัวสัตว์แล้วก็ต้องให้ตัวสัตว์ออกไป เสียก่อน คือว่าเทกลับลงไปเสียก่อน ไม่เช่นนั้นแล้วก็เกิดโทษ เพราะฉะนั้น ก็สู้มี กระบอกกรองไม่ได้ เพราะว่ายากที่จะพิจารณา ยิงในห้องน้ำแล้ว มักจะเป็นห้องมืด มองไม่เห็น เพราะฉะนั้น ก็มักจะเทกันโครม ๆ ลงไป มีตัวสัตว์ หรือไม่มีก็ไม่ต้อง พิจารณากันดังนี้ เพราะฉะนั้น สู้ใช้หม้อกรองไม่ได้ จึงอยากที่จะให้หรือพื้นธรรมนิยม ใช้หม้อกรองสำหรับห้องน้ำ หรือสำหรับตุ่มที่ทิ้งค้ำคืนเอาไว้ด้วย ดังนี้เป็นข้อปฏิบัติทาง พระวินัย ข้อปฏิบัติทางพระวินัยแม้เล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ ถ้าเราทั้งหลายร่วมมือกันรักษา ไว้ด้วยดีแล้ว ก็ย่อมจะเป็นการรักษาพระศาสนา บังเกิดความมั่งคั่งในพระศาสนา

อีกประการหนึ่ง ก็ขอให้เราทุก ๆ ท่านได้เข้าใจว่าต่างมีส่วนในการทำความเสื่อม และทำความเจริญมาสู่พระศาสนาด้วยกัน เพราะรวมอยู่ในหมู่เดียวกัน เหมือนอย่าง ว่าเป็นผ้าผืนเดียวกัน อันผ้าผืนเดียวกันนั้น ถ้าหากว่ามีขาดมีทะลุขึ้นแม้สักแห่งหนึ่ง เพียงนิดเดียวแล้วก็ทำให้ผ้าผืนนั้นราคาตก คนซื้อเมื่อเห็นผ้าทะลุแม้นิดเดียว ก็ไม่ต้องการ ผ้าผืนนั้น แม้ว่าเนื้อผ้าอีกเป็นอันมาก จะเป็นเนื้อผ้าที่ดี ไม่ขาดไม่ทะลุ เพราะฉะนั้น ใครก็ตามเมื่อไปประพุดิเสียหาย นำมาซึ่งความดิฉินนินทา แม้เพียงผู้เดียว ก็ชื่อว่าได้ ทำความเสื่อมให้บังเกิดขึ้นแก่หมู่คณะได้เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ขอให้เราทั้งหลายได้มีความสำนึกว่า ต้องรับผิดชอบร่วมกันใน การทำความเจริญและทำความเสื่อมแก่คณะ ก็ต้องพยายามเว้นจากความประพุดิต่าง ๆ อันผิดจากพระธรรมวินัย ตั้งใจที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ช่วยกัน รักษาไว้ แหละเมื่อเป็นดังนี้แล้วก็ชื่อว่า ได้ร่วมกันช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายได้มีพระพุทธานุภาพ มีบุญคุณล้นเหลือปกเกล้าปกกระหม่อมพวกเรา ทุก ๆ คน จะระบุจำเพาะพระพุทธรูปเจ้าเท่านั้นก็ได้ พระองค์ทรงเป็นองค์บุพพการีผู้ใหญ่ ยิ่งของเราทั้งหลาย เราทั้งหลายได้รับศีลธรรม ได้เป็นภิกษุ ได้เป็นสามเณรขึ้น ก็เพราะ พระพุทธรูปเจ้า เราทั้งหลายได้มีวัดอยู่ ได้รับสัปปายะต่าง ๆ ก็เพราะพระพุทธรูปเจ้า เราทั้งหลายได้รับความเจริญต่าง ๆ ดังที่ทุก ๆ คนได้รับอยู่ในบัดนี้ ก็เพราะพระพุทธรูปเจ้า

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้สำนึกถึงพระคุณของพระองค์ท่าน แล้วก็ตั้งตั้งใจตบ สนองพระคุณของพระองค์ ด้วยการที่เป็นธรรมทายาท รับผิดชอบต่อพระธรรมวินัย ที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติเอาไว้ ได้ทรงแสดงไว้ นี่เป็นข้อสำนึกที่ขอบอกกล่าวเป็น สัมโมทณียกา แก่ท่านสหธรรมิกภิกษุสามเณรทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ท่านทั้งหลาย ได้มาประชุมกันต้อนรับครั้งนี้ และ เราทั้งหลายก็ได้สวดมนต์ ทำวัตร และสวดพระปริตรร่วมกัน เป็นอนุสรณ์ในอันที่ เราทั้งหลายได้มาพบปะกัน และก็ขอโอกาสกล่าวสัมโมทณียกานี้ เป็นปฏิการแก่กุศล เจตนา กัลยาณจิตเจตนา ท่านสหธรรมิกภิกษุสามเณรทั้งหลาย ที่ให้การต้อนรับ

ในที่สุตนี้ ขออำนาจของคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาล พระภิกษุสามเณรทุก ๆ ท่าน ให้เจริญสวัสดิในพระธรรมวินัย ที่พระพุทธรูปเจ้าได้ทรง ประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง การศึกษาของพระภิกษุสามเณร

ขอประทานโอกาสพระเถระเจ้าคณะจังหวัด พระเถระและพระภิกษุสามเณร
ทั้งหลาย

ในโอกาสที่กระผมได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัด และพุทธศาสนิกชน
เมื่อเดินทางมาถึงจังหวัดนี้ ก็ได้ตั้งใจตั้งแต่ที่แรกว่าจะมาราชนมัสการท่านพระเถระ
ผู้เฒ่าเจ้าคณะจังหวัด เมื่อได้เดินทางมาครั้งก่อนประมาณ ๑๐ ปีที่แล้วมา ก็ได้มา
เยี่ยมนมัสการท่านครั้งหนึ่งแล้ว และได้รับการต้อนรับจากท่านพระเถระผู้เฒ่า
เจ้าคณะจังหวัด พร้อมทั้งท่านพระภิกษุสามเณรสหรรณิกทั้งหลาย ก็ขอขอบคุณใน
กัลยาณจิตที่ได้เอื้อให้การต้อนรับ และผมก็ขอแสดงความรู้สึกตามที่ได้เดินทางมา
เยี่ยมหลายจังหวัด หลายวัดในครั้งนี้น่า ได้พบได้เห็นความเจริญในด้านต่าง ๆ
ของภูมิภาคนี้เป็นอันมาก เป็นต้นว่า ถนนหนทางที่ได้สร้างขึ้นเป็นอย่างดีเชื่อมถึงกัน
ทุกจังหวัด และบ้านเมืองก็ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ ตลอดจนถึงการศึกษาก็ได้พัฒนาขึ้นไป

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ณ วัดศรีนวล อ.เมือง จ.ขอนแก่น
วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พระภิกษุสามเณรในภาคนี้ ก็ปรากฏว่าได้ตื่นตัวในการศึกษาขึ้นมา ได้มีโรงเรียนตั้งขึ้นเป็นอันมากและหลายประเภท เป็นต้นว่า โรงเรียนนักธรรมบาลี โรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ของวัด โรงเรียนผู้ใหญ่ และก็ยังมีพระภิกษุสามเณร เข้าเรียนในโรงเรียนเหล่านี้เป็นอันมากทั่วไป และเมื่อได้ไต่ถามถึงกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการอนุญาตให้เข้าเรียนในโรงเรียนผู้ใหญ่ และโรงเรียนต่าง ๆ ว่าได้ตั้งกฎเกณฑ์ไว้ เช่น ต้องได้นักธรรมชั้นนั้น ชั้นนี้ หรือต้องได้บาลีชั้นนั้นชั้นนี้เป็นต้น บางแห่งก็ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอน แต่ก็มีการสอนนักธรรมบาลีแทรกกันอยู่กับวิชาทางโลก สรุปว่า การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในภาคนี้มีหลายแบบต่าง ๆ กัน

ในเรื่องนี้ทางคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม ก็มีความห่วงใยในการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร เกรงว่าการศึกษาพระธรรมวินัย จะตกต่ำเสื่อมโทรมลง เพราะว่าจิตใจของพระภิกษุในปัจจุบันนี้ โนมน้าวในการศึกษาวิชาทางโลกมากขึ้น มหาเถรสมาคมจึงได้ดำริหาวิธีป้องกัน เพื่อมิให้การศึกษาพระธรรมวินัยเสื่อม แต่ก็สำนึกอยู่ว่า การศึกษาของคณะสงฆ์ กับการศึกษาทางโลกนั้นได้ถูกปล่อยให้ห่างเหินกันมาเป็นเวลานาน อันที่จริงปัญญาทางธรรมกับปัญญาทางโลกนั้นต้องควบคู่กันไป การที่ได้มีสภาการศึกษาามหาจุฬาราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น ก็เพื่อที่จะประสานปัญญาทางธรรมกับปัญญาทางโลกคู่กัน ก็จะเป็นประโยชน์มาก พระภิกษุสามเณรในปัจจุบันนี้ก็สนใจในการศึกษาวิชาทางโลกกันมาก และพระภิกษุสามเณรก็ควรศึกษาแสวงหาปัญญาทางโลกด้วย เพื่อจะได้พูดกับชาวโลกเขารู้เรื่อง แต่ว่าต้องการวิธีการดำเนินการให้เหมาะสม และก็ต้องได้ละทิ้งการศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นหลักของพระศาสนา เรื่องนี้มหาเถรสมาคมก็ได้ดำริอยู่

ฉะนั้น จึงขอฝากคณะสงฆ์ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาแก่พระเณรในที่นี้ไว้ด้วย นี้เป็นข้อสังเกตซึ่งได้มาเห็นในที่ต่าง ๆ เท่าที่ได้ผ่านมาแล้วในภูมิภาคนี้

อนึ่ง ได้เห็นกรทงนพร้อมกันด้วยสอคคในทที่ตง ๆ ก็รู้สคคดีใจ เพราะวอ เป็นชอวยกันทอความเจรญแกการพระศสนนและบอานเมอง ซึ่งเป็นเรองสมคอรทอเป็น ออยงยง เพราะเป็นทงปลุกควมศรทธาเลื่อมสอให้เกดขงนในประชชน และเป็นการ ชอวยให้ตงม้นในพระรตนตรยและศลธรรม ทอให้บอานเมองมีศลธรรมตงขงน

สุดทอายน้ ก็ขอออานนคคุณพระศรรตนตรยและออานนคกุศลสอมาปฏิบัติ จงอภบอการรคษาทูกทอนให้ม้กอलगย กอलगบญญา ทที่จะประคอบกระทำประโยชนแเก พระศสนนและบอานเมอง ให้สอสำเร็จเป็นประโยชนทงแเกตนเองแเกผู้อน ตลอดจรกอล เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง อาณาปานสติ

ท่านรองคณะจังหวัด และท่านผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส และพระเถรานุเถระ
พระภิกษุสามเณร สหธรรมิกทั้งหลาย

ในโอกาสที่ได้รับกำหนดให้มาเยี่ยมวัด และพุทธบริษัททั้งหลายในภาคนี้
เมื่อได้มาถึงวัดนี้ ก็ได้รับการต้อนรับจากท่านเจ้าคณะ และพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย
พร้อมทั้งอุบาสกอุบาสิกาเป็นอย่างดี ก็ขอขอบคุณ ขอบใจ อนุโมทนา และเมื่อได้ฟัง
ท่านเจ้าคณะ อ่านแถลงถึงการปกครองคณะในจังหวัดขอนแก่นนี้ แสดงว่ามีจำนวนวัด
กว่า ๑๓๐ วัด มีจำนวนภิกษุ ๘๐๐ เศษ สามเณร ๘๐๐ เศษ จำนวนนักเรียนประเภท
ต่าง ๆ และโรงเรียนต่าง ๆ ก็มีมาก ตลอดจนถึงจำนวนของพระเปรียญ ก็มีมากพอ
สมควรทีเดียว

เพราะฉะนั้น ในจังหวัดนี้จึงมีวัดและจำนวนพระเถรมากเป็นปึกแผ่น ทั้งนี้
ก็ได้อาศัยท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาสทั้งหลาย ได้ช่วยกันปกครองดูแลทะนุบำรุง และได้
อาศัยท่านผู้ใหญ่พร้อมทั้งท่านเจ้าคณะที่สูงขึ้นไป เป็นต้นว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระ

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ณ วัดศรีจันทร์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พระมหาวีรวงศ์ ท่านเจ้าคณะภาค ท่านรองเจ้าคณะภาคทั้งหลาย ได้ร่วมมือกันสอดส่องดูแล ทั้งได้ร่วมกันตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการ สำหรับที่จะอบรมพระสังฆาธิการ และผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการต่อไปให้มีความรู้ความสามารถ

เพราะฉะนั้น การคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ จึงมีการประสานงานกันให้ก้าวหน้าไปอย่างดี ก็ยังไม่มีสิ่งอันใดที่จะเพิ่มเติมอันเกี่ยวแก่หลักการและวิธีต่าง ๆ ในการจัดปกครอง และจัดให้บังเกิดความเจริญต่าง ๆ เป็นแต่เพียงว่า ขอให้ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาสได้ช่วยปกครองสอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติพระวินัยตามจารีตที่คณะได้เข้มงวดกวดขันกันมา และอันที่จริง พระวินัยก็เป็นพระบัญญัติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ พระสงฆ์สาวกแต่เดิมมา ท่านก็ปฏิบัติรักษาพระวินัยกันมาโดยตลอด และก็มีเสื่อมลงไปเป็นคราว ๆ จนถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้น ก็คือ ทรงฟื้นฟูการปฏิบัติพระธรรมวินัยให้พระภิกษุสงฆ์ ได้ปฏิบัติพระวินัยให้ถูกต้อง บริบูรณ์นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้เราทั้งหลายได้ช่วยกันปกครอง สอดส่องดูแลในเรื่องการปฏิบัติพระวินัยนี้ ไม่ปล่อยให้หละหลวม อนึ่ง เกี่ยวกับการจัดการศึกษานั้น การศึกษาพระปริยัติธรรม คือพระธรรมวินัย และภาษาที่จารึกพระธรรมวินัย คือภาษาบาลี ย่อมเป็นการศึกษาหลัก เพราะปริยัติศาสนานี้เป็นรากแก้ว เพราะฉะนั้น แม้จะจัดบำรุงการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นก็ตาม แต่ว่า ขอให้ปกครองดูแลให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย และสอบพระธรรมวินัยให้เป็นหลักเป็นฐานเมื่อเป็นดังนี้แล้ว การจัดการศึกษาก็จะไม่บังเกิดโทษ จะบังเกิดประโยชน์ทำให้พระเณรได้ปัญญาทั้งสองฝ่าย ขนานกันไปตามสมควร ส่วนเรื่องอื่นนั้น ก็นึกว่าเมื่อพຽ່ງนี้มีการประชุมกันอีก ก็จะได้ปรารภถึงการคณะสงฆ์บ้าง การปฏิบัติพระธรรมวินัยบ้าง ซึ่งจะพึงเป็นประโยชน์ทั่ว ๆ ไปอีกครั้งหนึ่ง และในโอกาสนี้ จะได้ขอชักชวนท่านทั้งหลาย ทั้งพระภิกษุสามเณรและฆราวาส ให้นำสมาธิกันประมาณสัก ๒๐ นาที แต่ว่าการที่จะนั่งสมาธิกันนี้ ก็ขอเสนอหลักสติปัญญาของพระพุทธเจ้าเป็นแนวปฏิบัติ

สติปัฏฐานนั้น ก็คือตั้งสติ ตั้งสติในอะไร ? ก็ตั้งสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต ธรรม ให้กาย เวทนา จิต ธรรม ปรากฏขึ้นแก่สติ ทำสติในกาย เวทนา จิต ธรรม ให้ปรากฏขึ้น การปฏิบัติในสติปัฏฐานพระพุทธเจ้าตรัสว่า “สตฺตานํ วิสุทฺธิยา” เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย “โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย” เพื่อก้าวล่วงความ โศกและปริเทวะทั้งหลาย “ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถกฺกมาย” เพื่อความดับไปแห่งทุกข์ และโทมนัสทั้งหลาย “ฉวยสฺส อธิคฺมาย” เพื่อบรรลุนุญายธรรม คือธรรมที่พึงบรรลु “นิพฺพานสฺส สจฺฉฉิกิริยา” เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ก็คือ ตั้งสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต ธรรม ในการตั้งสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต ธรรมนี้ ก็ให้มี “อาตาป” คือ ความเพียร “สมฺปชาน” ความรู้เกี่ยวกับตัวสติ คือความรู้ที่กำหนดกาย เวทนา จิต ธรรม และ “วิเนยฺยโลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺส” คอยกำจัดความยินดียินร้ายในโลกเสีย ครั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสหัวข้อของสติปัฏฐานแล้ว ก็ได้ทรงแสดงถึงวิธีปฏิบัติใน สติปัฏฐานนี้ ตั้งแต่ในข้อกายไปโดยลำดับ ตั้งต้นแต่ในข้อกายนั้น ก็ทรงแสดงว่า ผู้ที่ ต้องการปฏิบัติในสติปัฏฐาน ไปสู่ป่า ไปสู่โคนไม้ ไปสู่เรือนว่าง นั่งขัดบัลลังก์ คือนั่งสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติจำเพาะหน้า หายใจเข้าก็ให้รู้ หายใจออกก็ให้รู้ เมื่อหายใจเข้าหรือออกยาว ก็ให้รู้ว่ายาว เมื่อหายใจเข้าหรือออกสั้น ก็ให้รู้ว่าสั้น ศึกษา คือทำความสำเนียงกำหนดว่า เราจรรู้กายทั้งหมด หายใจเข้า หายใจออก ศึกษาคือ สำเนียงกำหนดว่า เราจักรับเครื่องปรุงกาย หายใจเข้าหายใจออก คำว่ากาย ทั้งหมดนั้น ท่านอธิบายว่า ได้แก่รูปกายอันนี้กับนามกายอันนี้ รูปกายก็คือรูปอันนี้ ที่นั่งอยู่นี้ ประกอบด้วยธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม นามกายก็คืออาการของจิตใจต่าง ๆ ตลอดจนถึงสัญญา เวทนา ที่ปรากฏอยู่นี้ รวมความรู้เข้ามาให้รู้กายทั้งหมดนี้ ตลอดจนถึงให้รู้ลมหายใจเข้าออก และในการที่ทำความรู้ในกายทั้งหมดนี้ ก็ให้รู้ปล่อย รู้วางอยู่ เมื่อรู้ปล่อยรู้วางอยู่อย่างนี้ ครั้นจิตสงบ กายสงบ คือได้สมาธิขึ้น ลมหายใจ ก็จะละเอียดขึ้นโดยลำดับ และเมื่อลมหายใจละเอียดขึ้นโดยลำดับแล้วครั้นละเอียด ที่สุด อาการพองยุบของท้อง ซึ่งเป็นอาการของการหายใจ ก็จะไม่ปรากฏ เพราะว่า เป็นของที่ละเอียดมาก ทำให้บางคนคิดว่าไม่หายใจ แต่ความจริงนั้นเป็นการหายใจ

อย่างละเอียด แต่ก็ให้ตั้งสติกำหนดอยู่ที่ลมหายใจ เมื่อลมหายใจไม่ปรากฏ ก็ให้ตั้งสติกำหนดที่นิมิต คือ นิมิตของลมหายใจ และสำหรับผู้ปฏิบัติในเบื้องต้น ก็ให้ตั้งสติทำความรู้ในลมหายใจอันปรากฏขึ้นที่ปลายกระพุ้งจมูก หรือที่ริมฝีปากเบื้องบน และหายใจเข้าคิดว่า “พุท” หายใจออกให้คิดว่า “โฮ” บริกรรมว่าพุทโฮ ๆ ๆ ประกอบไปด้วยเสมอดังนี้ หรือจะใช้วิธีนับ ดังที่ท่านสอนไว้ในวิสุทธิธรรมรคว่า หายใจเข้านับหนึ่ง หายใจออกนับหนึ่ง เรื่อยจนไปถึงสิบ แล้วกลับมาใหม่ ดังนี้ก็ได้ นี่คือ อานาปานสติ เพราะฉะนั้น ในบัดนี้ก็ขอชวนให้ท่านทั้งหลาย ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์จงนั่งทำความสงบใจ สักประมาณ ๒๐ นาที และเมื่อครบแล้วก็จะได้สวดบทแผ่กุศล เป็นเครื่องหมายว่า เลิกการทำสมาธิ

พระโอวาท^๑ เรื่อง แก่นชีวิต

อาตมารู้สึกเป็นสุขใจ ที่ได้มีโอกาสมาพบท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อันประกอบด้วยข้าราชการ มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชนทั้งปวง

ในโอกาสที่ อาตมา กับคณะได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมเยียนวัดและพุทธบริษัท ในภูมิภาคนี้ และได้เดินทางมาเยี่ยมโดยลำดับ ได้รับการต้อนรับจากคณะสงฆ์ ข้าราชการ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย และได้มีโอกาสกล่าวธรรมกถาเป็นการปฏิบัติการต้อนรับโดยลำดับมา แม้ในที่นี้ อาตมาก็จะขอกล่าวธรรมกถาเป็นการปฏิบัติการ การต้อนรับแห่งท่านสาธุชนทั้งหลายเช่นเดียวกัน เพราะนอกจากธรรมแล้ว ก็ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะปฏิบัติการแก่การต้อนรับ ด้วยอริยาศยด้วยไมตรีอันดียิ่งของท่านทั้งหลายได้

แต่ก่อนที่จะได้กล่าวธรรมกถา ก็จะได้ขอแสดงความรู้สึกที่เกิดจากการพบเห็นในส่วนภูมิภาคนี้เสียก่อน ตามที่ได้ผ่านมาก็ได้พบเห็นความพัฒนาของบ้านเมืองในภาคนี้

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ วัดศรีจันทร์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ได้เห็นการพัฒนาแห่งการศึกษา ได้มีโรงเรียนมหาวิทยาลัยตั้งขึ้นในที่บางแห่ง แต่ว่าในขณะเดียวกัน ก็ได้เห็นความสุภาพอ่อนโยนของพุทธศาสนิกชนในที่ทุกแห่ง อันสื่อถึงความเป็นคนมีอัธยาศัยจิตใจที่งดงาม อันได้รับการอบรมมาจากพระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมอันดีงาม แม้ว่าบ้านเมืองจะพัฒนาการศึกษาจะพัฒนา การติดต่อกับคนบ้านอื่น เมืองอื่น ได้มีมากขึ้น และก็ได้อันคนบ้านอื่นเมืองอื่นมาอยู่กันมาก นานบ้าง ชั่วคราวบ้าง และแม้จะมีความเปลี่ยนแปลงอันเกี่ยวแก่กิจกรรมารยาท และความประพฤติบางอย่างไปบ้าง แต่ก็มีเป็นบางส่วน บางแห่ง แต่ว่าส่วนใหญ่แล้ว ก็ยังยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี และในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี ยังรักษาสืบต่อกันมา จึงรู้สึกซาบซึ้งในบ้านเมือง บุคคล ตลอดจนถึงจารีตประเพณีต่าง ๆ ของภูมิภาคนี้

ฉะนั้น ประการแรกจึงขอแสดงความรู้สึกว่า ของดีเป็นอันมากที่คนไทยเราได้มีอยู่ ได้ประพฤติกันอยู่ ได้ปฏิบัติกันอยู่ ได้ทำกันอยู่ ก็ขอให้ช่วยกันรักษาไว้ อย่าให้เสื่อมไปด้วยเหตุที่มีสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นของใหม่แทรกกันเข้ามา อันจะนำมาให้บังเกิดความเสื่อม และเมื่อเดินทางมาถึงจังหวัดนี้ ก็รู้สึก ว่า จังหวัดนี้เองก็ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอันมาก ได้มีมหาวิทยาลัยอันเป็นแหล่งการศึกษาที่สำคัญ และได้มีการขยายบ้านเมืองต่าง ๆ ในด้านศาสนาเอง จำนวนวัด จำนวนพระภิกษุสงฆ์สามเณรก็มีมาก โรงเรียนต่าง ๆ สำหรับพระภิกษุสามเณร อันตั้งขึ้นในวัดนั้น ๆ ก็มีเป็นอันมาก แสดงว่าได้มีการพัฒนาไปในการศึกษา แม้ในคณะสงฆ์ด้วย

แต่ว่ามีอยู่อันหนึ่งที่นึกว่าเราทั้งหลาย ควรจะได้มีความสำนึก และร่วมมือกันป้องกันก็คือ สิ่งที่เสื่อมต่าง ๆ ที่เข้ามาด้วยกันกับสิ่งที่ว่า ที่เราเรียกว่า เป็นความเจริญ สิ่งเสื่อมต่าง ๆ นี้เป็นสิ่งที่โน้มน้อมใจคนให้หลงไปหาได้ง่าย และเมื่อลงไปแล้ว ควรที่จะอุดหนุนให้สูงขึ้นมาสู่ความดีในระดับเท่านั้น ก็เป็นการทำได้ยาก อันสิ่งเสื่อมต่าง ๆ ที่เข้ามากับสิ่งที่เรียกว่า เป็นความเจริญนั้นได้มีอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป และในเรื่องทั่ว ๆ ไป ดังจะเห็นได้จากบ้านเมืองที่เรียกว่า เป็นบ้านเจริญเมืองเจริญ ในที่เช่นนั้น จะได้พบเห็นความเจริญของบ้านเมืองที่เป็นวัตถุเป็นอันมาก จะมีโรงเรียน มีวิทยาลัย มีมหาวิทยาลัยที่ใหญ่โตมากแห่ง แต่ในขณะเดียวกัน สถานอบายมุขต่าง ๆ ก็มีเป็นอันมาก แม้สิ่งที่ไม่ใช่เป็นอบายมุขโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่ทำให้เสียได้ ในเมื่อได้ไปเที่ยวเตร่กินพอติ โรงหนัง โรงละคร ก็มีเป็นอันมาก ซึ่งเรียกร้องคนให้ไปเที่ยวเตร่กัน จะเห็นได้ว่า เต็มไปหมด

โรงหนัง โรงละคร ก็เต็มไปด้วยคน และสถานที่อื่น ๆ เป็นต้นว่า สนามม้า ซึ่งไม่รู้ว่า
คุณสักเท่าไร การแข่งม้านัดหนึ่ง ๆ ก็มีคนล้นสนาม และนอกจากนี้ สถานที่เที่ยว
เตร่ต่าง ๆ ก็ดึงคนให้เสียไป อีกเป็นอันมาก

ส่วนสถานที่อื่นจะเป็นเครื่องอบรมคนให้เป็นคนดีนั้น เช่นว่า วัดวาอารามทั้งหลาย
สถานที่อบรมทั้งหลายก็ปรากฏว่า ไม่มีคนสนใจที่จะเข้าไป และก็พากันไม่นึกถึง
เมื่อเป็นเช่นนี้ความประพฤติของคน จึงเดินลงไปเียงเลี้ยวไปทางเสื่อม ตลอดจนถึงทรัพย์สมบัติ
ทั้งหลายก็เสียไปในทางเสื่อมไปเป็นอันมาก ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทั้งหลาย
ก็พากันเล็กลง และรับของใหม่เข้ามาอันนำไปในทางเสื่อมเสียโดยมาก และนอกจากนี้
ยังทำให้เกิดความคิดเห็นแปรเปลี่ยนไปในทางที่ผิด ต่อความคิดเห็นของคนไทยเรา
ซึ่งยึดหลักอยู่ในพระพุทธศาสนา และในความดีความงามทั้งหลาย

ความเสื่อมต่าง ๆ เหล่านี้ มักเข้ามากับความเจริญ ในที่ทุก ๆ แห่ง แม้ใน
ภูมิภาคชนบททั้งหลายก็ปรากฏว่ามีเป็นอันมาก เดิมก็เป็นสถานที่อันสงบสัจ ประชาชน
มีจิตใจดีมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี ประพฤติตนอยู่ในกรอบมารยาทอันงดงาม แต่เมื่อมี
ความเจริญแผนใหม่ต่าง ๆ แทรกซึมเข้าไป ก็นำไปสู่บุคคลในถิ่น นั้น ๆ กลับนิยมไป
ตามความคิดและความประพฤติแผนใหม่นั้นทำให้เสียไป ดังนี้ก็มีอยู่เป็นอันมาก
เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายจึงต้องช่วยกันที่จะรู้จักรับ และที่จะไม่รับความเจริญและ
ความเสื่อม ที่เข้ามาจากทิศทางทั้งหลาย เพราะว่า อันความเจริญต่าง ๆ เหล่านั้น
อันเกี่ยวข้องการพัฒนาต่าง ๆ เกี่ยวข้องการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นเครื่องนำ
ความเจริญมาให้บังเกิดแก่ประชาชน และแก่บ้านเมือง ก็เป็นสิ่งที่เราสมควรจะต้อนรับ
เพื่อที่จะมาทำให้บ้านเจริญให้เมืองเจริญ และให้คนมีความเจริญ แต่ว่าสิ่งที่จะทำให้
เกิดความเสื่อมแล้ว เราก็ต้องไม่รับ จะต้องผลักออกไป และจะต้องป้องกันลูกหลาน
ทั้งหลายไม่ให้รับสิ่งที่เป็นความเสื่อมเหล่านั้น รักษาของดี ความดีของคนไทยเราไว้

เมื่อมาถึงเมืองนี้ ก็ได้มาคิดถึงว่า การที่จะแสดงธรรมเป็นการปฏิบัติการแก่ท่าน
ทั้งหลายนั้น ก็น่าจะถือเอาอนุญามาเป็นข้อพิจารณาหาเหตุผล และสืบสาวเข้าหาข้อธรรม
คือคำว่า “ขอนแก่น” นี้เอง เราก็รู้จักกันจากคำว่า “แก่นไม้” และต้นไม้ นั้นย่อม
ประกอบด้วยอวัยวะของต้นไม้เป็นอันมาก เป็นต้นว่า ลำต้น กิ่ง ใบ ราก และลำต้น

นั้นก็ยังมีเปลือก มีกระพี้ มีแก่น อยู่ข้างใน สำหรับต้นไม้ที่มีแก่น และสิ่งทีเรียกว่่าแก่นไม้นั้น ก็คือแก่นของต้นไม้ ทีมีอยู่ภายในต้นไม้ั่นเอง เพราะฉะนั้น บุคคลทีต้องการแก่นไม้ จึงจะต้องค้นหาว่า แก่นไม้อยู่ที่ไหน และก็ต้อรู้จักแก่น คือสามารถทีจะชวนชวयीให้พบแก่น และนำแก่นไม้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เป็นต้นว่า ถ้าเห็นว่่ากิ่งเห็นว่่าใบ เห็นว่่าเปลือก เห็นว่่ากระพี้ เป็นต้น เป็นแก่น ก็ตัดเอาสิ่งเหล่านี้ไป ถ้าเป็นดั่งนี้แล้ว ก็เป็นอันว่่า ไม่ได้แก่น ได้แต่ใบ กิ่ง เปลือก กระพี้ แต่ว่่าถ้ารู้จักค้นหาแก่น และก็ตัดเอาเปลือกออก เอากระพี้ออก และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ซึ่งจะพบแก่นทีอยู่ในภายใน นี้ฉันใด บรรดาสິงทั้งหลายทีมีอยู่ในโลกนี้ ก็เป็นฉันนั้น สิ่งทีอยู่ภายนอกทีเรามองเห็นด้วยตา ทีเราได้ยินด้วยหู เป็นต้นนั้น มักจะไม่ใช่แก่น ส่วนทีเป็นแก่น ก็จำเป็นทีจะต้องเพิก หรือนำเอาส่วนทีเป็นเปลือกข้างนอกทีเป็นกระพี้ของสິงทั้งหลาย จึงจำเป็นทีต้องเพิกออกดั่งกล่าวจึงจะพบแก่นได้

เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายผู้ต้อการแก่นของสິงทั้งหลาย จึงจำเป็นทีจะต้องใช้ปัญญา คือความรู้จักทีจะเลือกเอาสິงทีเป็นแก่น อันจะเป็นประโยชน์แก่ตน พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงคำสั่งสอนก็เพื่อทีจะให้บุคคลได้ถือเอาในสິงทีเป็นแก่นนี้เอง แต่การทีจะถือเอาสິงทีเป็นแก่นนี้ได้ ก็จะต้องกำจัดสິงทีกำบังเสียก่อน เมื่อกำจัดสິงกำบังเสียได้ จึงจะพบแก่น แต่ว่่าก่อนทีจะก้าวไปถึงข้อทีเป็นตัวธรรมนี้ จะได้พูดถึงแก่นทีเป็นภายนอกอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของเราทั้งหลายเสียก่อน

เราทั้งหลายซึ่งได้เกิดมาและมีอายุมาจนถึงปุนนี้่นั้น ถ้าเรานี้ก็ย้อนหลังดูว่่า เราได้ถือกำเนิดมาในชาติภูมิ จะเป็นบ้าน หรือในตำบลไหนก็ตาม แต่ว่่าอยู่ในชาติภูมิทีเป็นดินแดนไทยเป็นแผ่นดินไทย หรือเป็นชาติไทยนี้เอง และเมื่อเกิดมาในดินแดนไทย ในแผ่นดินไทยของเรานี้ก็ต้อมีพระพุทธศาสนา และได้มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขปกครอง ซึ่งหลักทั้ง ๓ ประการ นั้นนับว่่า เป็นแก่นอย่างหนึ่ง “พระมหากษัตริย์” ก็เป็นแก่นอย่างหนึ่งทั้ง ๓ นี้ เป็นสถาบัน เป็นสິงทียั่งยืน เป็นสິงทีดำรงอยู่ ดั่งจะพึงเห็นได้ว่่า ตั้งแต่คนไทยเราได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่นี้ ไม่รู้ว่่าก็สืบชว่่าคนแล้ว แม้ว่่าบรรพบุรุษเบือ่งต้นของเราทำนได้ลวงลับไป และก็มีลูกหลานสืบต่อมาจากนบัดนี้ แต่ว่่าชาติไทย พระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ไทย ก็ยังดำรงอยู่สืบต่อกันมา เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายนี้ก็ต้อถือว่่าทั้ง ๓ สถาบันนี้เป็นแก่น เป็นแก่นสำคัญที่สุดของคน

ไทยเราทั้งหลาย ซึ่งจะต้องสำนึกรัก และร่วมกันรักษาไว้ แต่ว่าทั้งนี้ ก็เพื่อว่า เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นความสุขของบุคคลทั้งหลาย ทุก ๆ คนนี้เอง ซึ่งร่วมกันทั้งตนเอง คือตัวเราทั้งหลายทุก ๆ คนนี้ด้วย และตัวเราทั้งหลายทุก ๆ คนนี้ ก็จำเป็นที่ต้องมีปัญญารู้จักแก่กัน และรู้จักรักษาแก่นนี้ไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ที่ถาวรสืบไป

เมื่อได้กล่าวถึงแก่นอันสำคัญ อันเป็นแก่นรวมทั้งหมดดังนี้แล้ว จึงจะมากล่าวถึงเครื่องกำบัง คือเครื่องกำบังตา กำบังใจ คือปัญญา ไม่ให้มองเห็นแก่นที่แท้จริงนั้นที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ก็คือ ตัณหา ความดิ้นรน ทะยานอยาก ความดิ้นรนทะยานอยากของใจ เพื่อจะได้สิ่งที่ต้องการอยากได้ต่าง ๆ เพื่อจะเป็นคือเพื่อจะเป็นนั้นเป็นนี้ ตามที่อยากให้เป็นต่าง ๆ เพื่อที่จะทำลายสิ่งหรือภาวะหรือบุคคลอันเป็นเครื่องขัดขวางต่าง ๆ อีกอย่างหนึ่งก็ได้แก่ ตัวโลภะ ความโลภอยากได้ โทสะ ความโกรธ และขัดเคือง และโมหะ ความลุ่มหลง เห็นผิดเป็นชอบทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้เป็นกิเลส คือเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ที่กำบังคนเราไม่ให้เห็นแก่นอันแท้จริง เพราะฉะนั้น จะได้แสดงธรรมซึ่งเป็นลำดับ ตั้งแต่เบื้องต้น ในทางที่เป็นประโยชน์ ในการดำรงชีวิตและที่จะได้พบแก่นของชีวิตไปโดยลำดับนั้นด้วย

กล่าวคือ ชั้นต้นนั้น คนเราย่อมมีปัญหาเกี่ยวแก่ปากท้อง เรื่องปากท้องนี้เป็นเรื่องสำคัญและเป็นเรื่องใหญ่ คือเรื่องกิน เรื่องกินนี้เป็นความจำเป็นของร่างกายที่จะต้องกิน คือว่าร่างกายของคนเรานั้น ต้องอาศัยอาหาร ต้องบริโภคอาหารกันทุกวัน อาหารที่บริโภคนี้ก็เช่น ข้าว กับ และสิ่งต่าง ๆ ที่เราต้องกินเข้าไปทางปากและเข้าไปสู่ท้อง คราวนี้ในเวลาที่ย่างกายต้องการอาหาร เช่นว่าท้องพ่อง ก็ร้องเตือนตัว เช่นเวลาหิว เวลาว่าง บางทีท้องก็ร้องจ๊อก ๆ แสดงว่า ท้องต้องการอาหาร ร่างกายต้องการอาหาร คนก็ต้องหาอาหารมาใส่ปาก เลี้ยงท้องเลี้ยงร่างกาย นี่เป็นการกินอันเกี่ยวแก่ปากและท้อง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอันทำให้คนเราจำจะต้องแสวงหามาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเลี้ยงร่างกายของตน

ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงเห็นความสำคัญของปากและท้อง เพราะฉะนั้น จึงได้มีคำสั่งสอนเป็นขั้นต้นให้ทุก ๆ คนที่มีความขยันหมั่นเพียร แสวงหาทรัพย์สมบัติมาสำหรับเป็นเครื่องเลี้ยงปากท้อง สำหรับเป็นเครื่องทะนุบำรุงร่างกาย

ทรงสั่งสอนให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ทรงสั่งสอนให้คบเพื่อนที่ดีงาม ทรงสั่งสอนให้ใช้จ่ายพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ เพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้เป็นสุข เพื่อรับแขก เพื่อเสียภาษีอากร เพื่อทำบุญกุศล ดังนี้เป็นต้น เป็นคำสอนขั้นต้นในพระพุทธศาสนา เพราะว่า เมื่อบุคคลมีเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตนเอง และครอบครัว และส่วนที่เกี่ยวข้องให้อิ่มหน้าสำราญ มีสัพบายะแล้วจึงจะสามารถปฏิบัติกรณียะ คือ กิจที่ควรทำอย่างอื่นได้ ถ้าปากท้องพร้อมแล้ว ก็หมดสามารถ เฉพาะเรื่องการเลี้ยงปากท้องนี้ เป็นกิจสำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ และก็เชื่อว่าบรรดาผู้ปกครองทั้งหลาย ตั้งแต่ระดับแคบ จนถึงระดับกว้างขวาง คือรัฐบาลซึ่งเป็นผู้ปกครองประเทศชาติ ก็ย่อมเห็นความสำคัญของปากท้องนี้ เพราะฉะนั้น จึงได้มีการปรับปรุงการอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีอาชีพ สามารถที่จะประกอบอาชีพได้ทรัพย์มาที่จะเลี้ยงตนและครอบครัวให้เป็นสุขได้ และเพื่อแก้ปัญหาปากท้องนี้ให้ตกแล้วโดยง่าย การที่จะส่งเสริมให้เกิดความเจริญในด้านอื่น ๆ ก็ย่อมทำได้ และทางพระพุทธศาสนานั้น เรียกทรัพย์ว่า โภคะ แปลว่า ของกิน ก็คืออาหารที่จะบริโภคนั้น พร้อมทั้งปัจจัยอย่างอื่นสำหรับที่จะทะนุบำรุงร่างกายนี้เอง และได้มีคำเรียกคำว่า เศรษฐกิจที่เรียกว่า “โภคกิจ” ได้ยินว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบัญญัติเรียกโภคกิจก่อน และต่อมาจึงได้มาแก้เรียกเป็น เศรษฐกิจ ซึ่งก็มีความหมายไปในทางนี้ แต่ว่าคนเรานั้นมีกิเลส ดังกล่าวคือ ตัณหา หรือโลภะ โทสะ โมหะ มากำบังให้ไม่เห็นแก่นหรือเห็นความจริง และก็ปฏิบัติให้พอเหมาะแก่ความต้องการ แต่อย่างยิ่งเรื่องการกินนี้ให้มากไปกว่าความต้องการของปากและท้อง กล่าวคือ แสวงหาแทนที่จะมาบ่อนปากท้อง แต่กลับมาบ่อนตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยาก หรือว่าบ่อนความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นตัวกิเลส ดังจะพึงเห็นได้ว่า เกี่ยวแก่ปากท้องแล้ว กินไม่เท่าไร อย่างท้องนี้จุอาหารก็กินอิ่มหนึ่ง จะจุเกินอิ่มไม่ได้ ถ้าใครชินบริโภคอาหารให้เกินอิ่ม มากไปแล้ว ท้องแตกเป็นซुकต้องตาย ฉะนั้น ท้องจึงเป็นอวัยวะมีปริมาณเกินไม่ได้มาก แต่หากว่า ถ้าแสวงหาบ่อนตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยากของใจแล้วก็ไม่อิ่ม และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เมื่อคนเราลู่อ่านาจแห่งตัณหา ลู่อ่านาจแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงทำให้แสวงสิ่งของสำหรับที่จะบริโภคใช้สอยเหล่านี้ อันควรที่จะเฉลี่ยไปถึงคนอื่นเป็นอันมากรักษาไว้ มาเก็บไว้ สำหรับตนผู้เดียวเท่านั้น

และการแสวงหานั้น ถ้าแสวงหาโดยชอบก็ไม่เป็นไร เพราะว่าการแสวงหาโดยชอบนั้น ถึงอย่างไรก็แสวงหาได้ไม่มากนัก สมมติว่า คนที่ประกอบอาชีพโดยชอบยอมได้ค่าตอบแทน จะเป็นเงินเดือนก็ดี เป็นค่าจ้างรางวัลก็ดี ก็ยอมมีประมาณจำกัด ไม่สามารถแสวงหาอะไรมาได้มากนัก แปลว่า ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ใคร ๆ ได้สักเท่าไร แต่ถ้าเป็นการแสวงหาโดยไม่ชอบแล้ว อาจจะได้มาก และเมื่อได้มากแล้ว ตนเองอาจได้ความสุข เพราะว่า เชื่อว่ามั่งมีทรัพย์สินเงินทอง มีสิ่งต่าง ๆ มาก แต่การได้นั้น เป็นการได้มาโดยต้องแบ่งส่วนที่คนอื่นจะได้ ที่คนอื่นจะมีกินมาเป็นของตนแต่ผู้เดียว ก็สร้างความเดือดร้อนให้แก่ส่วนรวม

เพราะฉะนั้น การอาชีพที่ผิด ตลอดจนถึงการทุจริตต่าง ๆ จะเป็นอาชญากรรม ชนิดใดชนิดหนึ่งก็ตาม จึงล้วนเป็นเครื่องตัดรอนปากท้องของคนอื่นทั้งนั้น ไม่น้อยก็มาก เป็นเครื่องตัดรอนความสุขของคนอื่น เป็นเครื่องทำลายความสุขของคนอื่น แต่ว่าคนที่มั่งมีตนหา มีโลก มีโกรธ มีหลง มากนั้นไม่คิดอย่างนี้ คิดแต่ว่า ได้มากเท่าไรยิ่งดี แม้แต่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ใครสักเท่าไรก็มองไม่เห็น ดังนี้แหละจึงชื่อว่า กิเลส เป็นเครื่องกำบังไม่ให้มองเห็นแก่กว่า แก่นที่แท้จริงนั้นเป็นทรัพย์สินเงินทองก็เพื่อจับจ่ายให้ได้มาสำหรับอาหารที่จะบริโภคเป็นต้น และอาหารที่จะบริโภคนั้นก็กินได้คราวละอิมเท่านั้น ไม่ใช่จะได้มากไปกว่านั้น มีข้าวสักก็ร้อยเกวียนก็กินได้คราวละอิม มีเสื้อผ้าสักก็ร้อยชุดก็ใช้ได้คราวละหนึ่งชุด มีที่ดินจะมากมายสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็นั่งนอนได้ขนาดโลงที่ใส่ศพเท่านั้น เนื้อที่ของที่จะใช้สำหรับคนหนึ่ง ๆ ไม่มากไปกว่านั้น คราวนี้สิ่งเหล่านั้นมีไว้ ถ้ามีไว้สำหรับที่จะเป็นสมบัติ สำหรับใช้ให้ลูกหลานเพื่อเป็นความสุขต่าง ๆ ถ้ามีอยู่พอสมควรและได้มาโดยสุจริตก็ไม่เป็นอะไร แต่ก็ถ้าได้มาโดยทุจริตแล้วก็เป็น การสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่น เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญาคอยระวังตัดค้นหา โลก โกรธ หลง ในใจของตนเองได้แล้ว จะไม่ปฏิบัติอย่างนี้ จะต้องอยู่ในสุจริต จะประกอบอาชีพที่สุจริต และแสวงหาทรัพย์ต่าง ๆ ให้ได้มา มีความประหยัดในการใช้จ่าย เก็บรักษาไว้ สำหรับความสุขในอนาคต สำหรับทะนุบำรุงลูกหลานเป็นต้น และเมื่อเป็นดังนี้ ก็ชื่อว่า ได้รู้ถึงแก่นของความจำเป็น และมีอยู่ตามความจำเป็น มีใช้ตามความจำเป็น ไม่เกิดความเดือดร้อน และยอมจะมีความรู้ว่า แก่นของชีวิตที่คนเราต้องการยิ่งขึ้นไปอีกนั้นก็คือ "ธรรม" อันได้แก่ความดีทั้งหลาย ความดีทั้งหลายอันเกิด

จากทานคือการให้ การบริจาคเป็นการสงเคราะห์ให้เกิดความสุขโดยทั่ว ๆ ไปบ้าง
ศีล ความตั้งใจดีเว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาต่าง ๆ บ้าง ภาวนาคือ
การอบรมจิตใจให้มีความสงบเพื่อให้จิตใจของตนเองพบความสุขที่เกิดจากความสงบ
และอบรม ปัญญาคือความรู้ ให้เข้าถึงสัจจะ คือความจริงต่าง ๆ เช่นว่า อะไรเป็นแก่น
ของความต้องการในปัจจุบันที่ร่างกายต้องการ อะไรเป็นแก่นของจิตใจ คือความดีต่าง ๆ
ดังนี้ เป็นต้น และก็ชวนช่วยประกอบคุณงามความดีอันเกิดจากทาน การให้ การบริจาค
การสงเคราะห์ต่าง ๆ บ้าง เกิดจากศีล ความประพฤติไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อนบ้าง
ภาวนา รู้จักอบรมจิตใจของตนเองให้มีความสงบ ได้พบความสุขอันเกิดจากความสงบบ้าง
และปัญญา คือความรู้ที่เข้าถึงความจริงที่จะเปลื้องตนให้พ้นจากเครื่องกำบังทั้งหลาย
เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะพบแก่นที่เป็นความจริง ที่ลึกซึ่งขึ้นไปโดยลำดับ และบุคคลที่สามารถ
จะพบแก่น ปฏิบัติให้ถึงแก่น และได้รับแก่นดังนี้แล้ว จะได้พบความสุข และความ
เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

ธรรมที่กล่าวมานี้ เป็นธรรมที่อาตมภาพขอกล่าวเป็นปฏิการแก่การต้อนรับ
ของท่านสาธุชนทั้งหลาย และการกล่าวนี้อีกเป็นการกล่าวโดยสุจริตใจ แปลว่า ธรรมพาไป
เพราะฉะนั้น ถ้าควรมิควรประการใดท่านทั้งหลายก็โปรดอภัยให้ด้วย และการกล่าวนี้อีก
ก็ถือว่า เป็นการกล่าวเสนอข้อคิดเห็นที่ว่าเราทั้งหลาย ควรที่จะพยายามค้นหาแก่นกัน
ว่า อะไรเป็นแก่นที่เราควรต้องการ และในการหาแก่นนั้น เราก็จะต้องละเครื่องกำบังตา
ใจคือ ปัญญา เป็นต้นว่า ตัณหา โลภ โกรธ หลง และ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว เราก็จะพบ
แก่นที่เราต้องการโดยลำดับ และท่านทั้งหลายเมื่อใช้ปัญญาพิจารณาแล้วก็ย่อมจะได้
พบสิ่งที่เป็นแก่นนั้น อาจจะในทางที่ต่าง ๆ กันได้ และในทางที่พบนั้นเป็นแก่นจริงแล้ว
ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ในการที่จะสร้างความสุข ความเจริญให้แก่ท่านทั้งหลายเอง

เพราะฉะนั้น ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล
จงได้อภิบาลรักษาท่านสาธุชนทั้งหลาย ประกอบด้วยท่านข้าราชการมีท่านผู้ว่าราชการ
จังหวัดเป็นต้น พร้อมทั้งท่านพุทธศาสนิกชน ให้มีความสุขสวัสดิ์ และถึงความเจริญ
ได้พบแก่นที่เป็นประโยชน์อันนำความสุขความเจริญให้แก่ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ชนะตน

ท่านผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส พร้อมทั้งท่านเจ้าคณะ พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ได้ฟังคำบอกเล่าเรื่องวัดป่าชัยวัน^๑ ว่า ได้มีพระภิกษุสามเณรรวมกันหลายสิบรูป และได้ตั้งโรงเรียนสอนนิกกรรมและบาลี การก่อสร้างในวัดนี้ ก็มีถาวรวัตถุมีอุโบสถ เป็นต้น ที่สร้างขึ้นเป็นหลักฐานงดงาม แสดงถึงความสามารถของเจ้าอาวาส พร้อมทั้งศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็ขออุโมทนา เมื่อได้เดินทางมาเยี่ยมเยียนวัดนี้ ได้รับการต้อนรับจากพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา ด้วยกัลยาณจิต อาหารที่นำมาเลี้ยงพระ ก็ล้วนจัดสรรมาอย่างประณีตและมากมาย เป็นที่พอเพียงเลี้ยงตลอดถึงคฤหัสถ์ ก็ขออุโมทนา ขอบใจในการจัดการต้อนรับในครั้งนี้

วัดกับบ้าน พุทธจักรกับอาณาจักร ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วัดตั้งขึ้นได้ อยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยอุปถัมภ์ของบ้าน บ้านจะงามด้วยความประพฤติและจิตใจดีก็ต้องอาศัยวัด เมื่อได้เดินทางเยี่ยมมาโดยลำดับ ก็ปรากฏว่า ในภูมิภาคส่วนนี้ วัดกับบ้านได้

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ วัดป่าชัยวัน อ.เมือง จ.ขอนแก่น วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

อาศัยกลมเกลียวกันเป็นอย่างดี ช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในวัดนี้ ก็ปรากฏว่า วัดกับบ้านได้ช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี จำนวนพระภิกษุสามเณรเป็นอันมาก ที่อยู่ในวัดนี้ ถาวรวัตถุที่มั่นคงงดงาม ที่ก่อสร้างขึ้นในวัดนี้ ก็แสดงถึงความอุทิศช่วยเหลือจากบ้าน และบ้านเองก็ปรากฏว่า มีศรัทธาตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย พอใจในการบริจาคทาน รักษาศีล สดับรับฟังพระธรรมเทศนา มีประจักษ์พยานดังปรากฏอยู่ในขณะนี้ พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา พุทธศาสนิกชน ได้มาประชุมกันอยู่เต็มศาลา ก็แสดงถึงความสามัคคีร่วมมือ สนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังที่กล่าวมาแล้ว ภาพที่ประจักษ์นี้ เป็นที่ประทับใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดอนุโมทนาสาธุการ

เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้ก็จะได้กล่าวธรรมกถาเป็นปฏิการต่อการต้อนรับของท่านทั้งหลาย เพราะไม่มีสิ่งอื่นใดที่สามารถจะปฏิการท่านทั้งหลายได้ เว้นแต่ธรรมขั้นแรกก็ขอกล่าวแก่พระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ขอให้ตั้งใจปฏิบัติสิกขาวิสัยให้เคร่งครัด และตั้งใจปฏิบัติอบรมจิตใจในกรรมฐานอีกส่วนหนึ่งด้วย ให้สมกับที่ได้มาอยู่ในวัดป่า ซึ่งเป็นวัดกรรมฐาน เพราะว่า การบวชนั้นเมื่อบวชครองผ้ากาสายะตามพระวินัยบัญญัติ ก็เป็นการบวชกาย ถ้าจิตใจยังมิได้รับการอบรมให้มีความสงบด้วยสมณธรรม คือธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นสมณะแล้ว การบวชก็ไม่ถึงใจ เพราะฉะนั้น ก็ขอให้บวชใจอีกส่วนหนึ่งด้วยการตั้งใจปฏิบัติสมณธรรม คือกรรมฐานนี้แหละ เพื่อให้จิตใจเป็นสมณะคือผู้สงบและตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม คือพระธรรมวินัย อันเป็นตัวพระพุทธานุชาตตลอดจนถึงภาษาที่จารึกพระพุทธานุชาต ตามหลักสูตรนักธรรมและบาลีของคณะสงฆ์ ให้ถือเป็นวิชาหลัก เพราะพระปริยัติศาสนา นับถือว่าเป็นแก้วนำบุญทำลายไป ก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การศึกษาในปริยัติศาสนา คือพระธรรมวินัยจึงเป็นกรณียกิจที่ควรทำของพระภิกษุสามเณรเป็นประการแรก นอกจากนี้ก็สุดแต่ผู้ปกครองจะจัด เมื่อปฏิบัติดังนี้ที่ชื่อว่า ได้ทำตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชน เมื่อพุทธศาสนิกชนมีศรัทธาปสาทะ ก็ย่อมจะมีความนับถือทะนุบำรุงฝ่ายพุทธศาสนิกชนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายก็ไม่พึงพอใจอยู่เพียงการบริจาคทานเท่านั้น แต่ให้ตั้งใจรักษาศีล ให้บำเพ็ญภาวนา คือการอบรมจิตให้มีความสงบ และอบรมปัญญา คือความรู้ ให้เข้าถึงสัจธรรมตามความสามารถด้วย เพราะว่าการทำบุญนั้น ไม่ใช่ยุติเพียงแต่ทานเท่านั้น ยังมีศีลอีกด้วย และก็มีใจว่าจะยุติเพียงแต่ศีลเท่านั้น ก็ยังมีภาวนา

อีกด้วย การฟังพระธรรมเทศนาตามกาล เช่น การมาประชุมฟังเทศน์ในวันพระ ก็ชื่อว่าเป็นการอบรมภาวนาอย่างหนึ่ง เพราะว่าในขณะที่ฟังเทศน์ หรือฟังธรรมกถาดังเช่นที่กำลังแสดงอยู่นี้ ก็ต้องมีสมาธิในการฟัง คือรวมใจเพื่อที่จะฟังนี้แหละ เป็นสมาธิ และเมื่อรวมใจฟังก็ย่อมได้ปัญญาในธรรม คือรู้สัจจะอันเป็นตัวความจริงตามพระธรรมคำสั่งสอน น้อยหรือมากนี้เป็นปัญญา และนอกจากนี้ ก็ควรหาเวลานั่งกรรมฐาน ทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ กำหนดอารมณ์ของกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง และทำวิปัสสนากรรมฐาน คือพิจารณานามรูปให้เป็นไตรลักษณ์ ตามทางปัญญา นับเป็นภาวนามัยบุญ บุญสำเร็จด้วยภาวนา คือการอบรมจิตและปัญญา เมื่อพุทธศาสนิกสาธุชนทั้งหลาย ได้ทำบุญทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาอยู่เนื่อง ๆ ก็ย่อมจะประสบบุญ คือความที่มีจิตบริสุทธิ์สะอาดจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย และได้รับความสุขอันเกิดจากความบริสุทธิ์นั้น จิตใจที่เป็นบุญก็คือจิตที่บริสุทธิ์ จิตใจที่มีความสุขอันเกิดจากความบริสุทธิ์ จะมีชีวิตอยู่ หรือจะสิ้นชีวิตก็มีความสุข มีความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ ในขณะที่สิ้นชีวิตก็มีความสุข ท่านแสดงว่า จิตที่บริสุทธิ์ย่อมมีสุคติ คือคติที่ดีเป็นที่หวัง

เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะชวนชวายบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศล ทั้งส่วนทาน ทั้งส่วนศีล ทั้งส่วนภาวนาดังกล่าว และอันที่จริงการบำเพ็ญบุญนี้ ว่าถึงการทำทาน ก็จะต้องเตรียมวัตถุสำหรับที่จะให้ทาน เช่นการที่จะมาถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ในเพลวันนี้ ก็ต้องเตรียมอาหาร ต้องจัด ต้องทำ ต้องนำมา และเมื่อมีการถวายทานจึงจะสำเร็จเป็นทานขึ้น ส่วนศีลและภาวนานั้น ไม่ต้องมีการเตรียมวัตถุอะไรมาก วัตถุภายนอก เป็นแต่การเตรียมกาย วาจา ใจ ของตนเอง เมื่อปฏิบัติในศีล ก็มีความงดเว้นจากความประพฤติที่เป็นเครื่องก่อเวรทางกาย ทางวาจา ทางใจ งดเว้นการกระทำที่เป็นเครื่องก่อภัยก่อเวรดังกล่าว การรักษาศีล เมื่อพิจารณาดู ก็ยังเป็นของง่ายกว่าการให้ทาน ไม่ต้องเตรียมวัตถุข้าวของเครื่องใช้ เครื่องสอยเตรียมกายวาจาใจนี้เอง พร้อมทั้งมีวิริตเจตนา คือความงดเว้นทางใจ ที่จะไม่ทำผิดศีลต่าง ๆ การเจริญภาวนาก็เช่นเดียวกัน ก็เป็นแต่เพียงการเตรียมใจ ทำจิตใจให้สงบ อบรมปัญญาให้รู้ ดูก็เป็นเรื่องของใจ ๆ ภายในทั้งนั้น ดูก็เป็นการทำไม่ยาก แต่ว่ากลับปรากฏว่า การรักษาศีล ยากกว่าการทำทาน การเจริญภาวนา ยากกว่าการรักษาศีล

และก็ปรากฏว่าเป็นอันมาก มักพอใจแต่ในการให้ทาน ศิลก็รักษา คือรับศีลกันตาม ประเพณี แล้วก็ไม่นึกถึงศีลอะไรกันอีก ประพฤติอะไรกันไปตามชอบใจ รู้สึกในศีล เหมือนอย่างเป็นโซ่หรือเป็นเชือกสำหรับผูกมือผูกเท้า มัดมือมัดเท้าพันธนาการให้ทำอะไรไม่ได้ ยิ่งภาวนาก็ยิ่งไม่ชอบ เพราะว่าการมานั่ง สมาธิหรือนั่งกรรมฐานไม่สนุก ใจก็ไม่สงบ อบรมปัญญาให้รู้อะไร ก็ไม่เห็นจะรู้อะไรขึ้นมา ไม่เห็นอะไรขึ้นมา ก็เลยไม่พอใจที่จะทำ ที่จะเจริญภาวนา ไม่พอใจที่จะรักษาศีล มักจะเป็นดังนี้

ฉะนั้น การได้บุญได้กุศลจึงมักจะได้แค่นั้น หรือว่าได้ขึ้นไปถึงศีล ก็ไม่เต็ม เม็ดเต็มหน่วย ก็ขอให้ท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้พากันปฏิบัติ เมื่อให้ท่าน รักษา ศีลเจริญภาวนากันต่อไปด้วย แต่ว่าในการที่จะปฏิบัติดังนี้ได้ ก็จะต้องเอาขณะมารใน ใจของตัวเอง พระพุทธเจ้า พระองค์จะได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ต้อง ทรงเอาขณะมาร ทรงเป็นพระมารวิชยะ หรือว่ามารวิชัย คือผู้ชนะมาร ดังที่ พุทธศาสนิกชน ทั้งหลายได้พากันสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย หรือที่มักจะเรียกกัน ตามภาษา ชาวบ้านว่า “พระสะดุ้งมาร” อันที่จริงท่านไม่ได้สะดุ้ง และที่ได้สร้างเป็นพระพุทธรูป พระหัตถ์หนึ่งวางบนพระเพลอ อีกพระหัตถ์หนึ่งพาดที่พระเพลออีกข้างหนึ่ง และชี้นิ้ว พระหัตถ์ลงไป ท่านแสดงว่า เมื่อพระยามารมาผจญ ในราตรีที่จะได้ตรัสรู้นั้น พระองค์ ได้อธิษฐานพระหฤทัย ทรงขีปฐพีหรือแม่พระธรณีเป็นพยานแห่งทานบารมีที่ทรงได้ บริจาคมาเป็นอันมาก น้ำทักษิณาทกที่ทรงเทลงบนแผ่นดินในขณะที่ทรงบริจาคทานนั้น เมื่อรวมกันเข้าแล้ว ก็มีจำนวนยิ่งใหญ่ไพศาล ยิ่งกว่าน้ำในมหาสมุทร เพราะฉะนั้น พระบารมีธรรมทั้งปวงที่ได้ทรงบำเพ็ญ จึงได้มาประมวลกัน พลันก็ทำให้พระยามาร พร้อมทั้งบริวารต้องพ่ายแพ้ พระองค์จึงได้ทรงปฏิบัติ พระหฤทัยอันมีบารมีธรรม ประมวลเข้าเป็นมรรคมีองค์ ๘ นำไปสู่ความตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีกาล วันนั้น จึงทรงได้พระนามว่า “พระมารวิชยะ” คือผู้ชนะมาร มารนั้นท่านแสดงไว้ว่ามี ๕ ประการ คือ

๑. ชันธมาร มารคือขันธ ๕ อันได้แก่กอง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ประมวลเป็นกายและใจอันหนึ่ง
๒. กิเลสมาร มารคือกิเลส มี อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้น

๓. อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร ได้แก่ความปรุ่งแต่ง คือธรรม เป็นกรรม ดีก็มี เป็นกรรมชั่วก็มี เป็นกรรมที่เป็นกลาง ๆ ก็มี
๔. มัจจุมาร มารคือมัจจุ ความตาย
๕. เทวบุตรมาร มารคือเทวบุตร ได้แก่เทวดาผู้มั่งร่ำ

พระพุทธเจ้าได้ทรงเอาชนะมารทั้ง ๕ ประการนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อทรงแสดงธรรมสั่งสอนให้บุคคลปฏิบัติในทางเอาชนะ และในทางปฏิบัติเอาชนะนั้น ก็ทรงตรัสไว้ว่า "ในการเอาชนะผู้อื่น เมื่อชนะก็ก่อเวร เมื่อแพ้ก็นอนเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นให้ละทิ้งแพ้ทั้งชนะจึงจะมีความสงบระงับเป็นสุข" และได้ตรัสสอนไว้ว่า "อตตา หเว ชิต์ เสยโย ชนะตนนั้นแล เป็นดี" เพราะฉะนั้น ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ทุก ๆ คน เอาชนะตน ตนก็คือตัวเราของทุก ๆ คนนี่เอง อันตัวเรานี้ ถ้าพิจารณาให้ดีแล้ว ก็จะเห็นว่า ยังมีความไม่ดีอยู่เป็นอันมาก ความดีก็มี ในส่วนที่เป็นความดีนั้นจะยกเอาไว้ก่อน จะกล่าวเฉพาะความไม่ดี เช่นว่า ความดื้อถือรั้น ความที่ไม่ยอมประพฤติให้เป็นไปในศีล ความที่ยังมีจิตใจกระสับกระส่ายไม่สงบ และความที่ยังมีอวิชชา ตัณหา มานะ ทิฏฐิ อยู่อีกเป็นอันมาก พิจารณาดูให้ดีแล้วจะเห็นว่า ตัวเราของทุก ๆ คนนี้ ยังมีสิ่งที่ไม่ดี อยู่เป็นอันมากดังกล่าว และสิ่งไม่ดีที่สร้างความเป็นตัวเราเอง ก็จะเป็นเครื่องนำไปสู่ทุกข์ คือคติที่ชั่วที่ผิด ทั้งในปัจจุบันและทั้งในภายหน้า ใครอื่นไม่อาจจะนำตัวเราไปสวรรค์ หรือนรก หรือนิพพานได้ ตัวเราเอง เป็นผู้นำตัวเราไปสู่สวรรค์ สุนทร และสุนิพพานได้ แต่ว่าตัวเราที่ยังประกอบด้วยความไม่ดีอยู่เป็นอันมาก เช่น ความดื้อถือรั้นดังกล่าวแล้ว ก็จะนำตัวเราไปสู่คติที่ไม่ดีในปัจจุบันนี้ด้วย คติที่ไม่ดีในภายหน้าด้วย เป็นอันว่าจะไม่นำไปสู่สวรรค์ จะไม่นำไปสู่สุนิพพาน เพราะฉะนั้น ก็ต้องพยายามปฏิบัติที่จะเอาชนะตัวเราด้วย มีสติเป็นตัวสำรวมระวังใจนี้เอง และมีปัญญาที่เป็นตัวความรู้ อบรมปฏิบัติ ปัญญาให้บังเกิด ขึ้นอยู่เสมอ เอาสติปัญญานี้แหละมาเป็นเครื่องคอยสำรวมระวังตัวเราเอง คอยข่มตัวเราเอง โดยตรงก็คือสำรวมระวังจิต และข่มจิตนี้เอง เมื่อตัวเราหรือจิตใจนี้ เกิดความดื้อถือรั้นไปในทางที่ผิด ปราศจากศรัทธา คือความเชื่อที่ตั้งมั่นในกรรม ในผลของกรรม ในคุณของพระรัตนตรัย ก็ต้องมีสติเตือนใจ เตือนตัว มีปัญญา ข่มใจ ข่มตัวเราเอง ว่าความดื้อถือรั้นไปดังนั้นไม่ถูก ให้เป็นคนว่าง่าย ยอมรับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ให้มีศรัทธาความเชื่อในกรรม ในผลของกรรม และในความตรัสรู้ของ

พระพุทธเจ้า เมื่อคิดจะประพடுத்தอะไรที่ไม่ดี ก็ให้มีสติปัญญาคอยเตือนใจ ช่มใจว่า ทำอย่างนั้นไม่ดีอย่าทำไม่ถูก ดังนี้แล้ว ก็ให้เว้นเสีย และถือบรมสติปัญญานี้ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจนเป็นเครื่องเตือนใจ ช่มใจให้ออกจากกิเลสทั้งหลาย ให้ออกจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ไปโดยลำดับตามสามารถ

การปฏิบัติดังนี้ ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อชนะตน ชนะจิตใจ และการปฏิบัติที่เอาชนะตนนี้แล เป็นการปฏิบัติชนะมารด้วย วัดนี้ก็เป็นวัดชัยวัน คือเป็นวัดป่า อันเป็นที่ชนะ ก็หมายถึงเป็นวัดที่สำหรับปฏิบัติสมณธรรมที่จะเอาชนะตน เอาชนะจิตใจ เอาชนะมารดังกล่าวและเป็นทิวเวก คือสงบสงัด ทำให้เกิดกายวิเวก สงบ สงัดกาย จิตตวิเวก สงบสงัดจิต อุปธิวิเวก สงบสงัดอุปธิ คือกิเลส

เพราะฉะนั้น เมื่อสาวุชนพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้เข้ามาสู่วัดนี้ ก็ควรจะปรารถนาถึงความหมายของวัดนี้ อันชักชวนให้ปฏิบัติสมณธรรม เพื่อประสพชัยชนะดังกล่าว และเมื่อทั้งพระภิกษุสามเณร และทั้งพุทธศาสนิกสาวุชน ได้ร่วมกันปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในอันที่จะเอาชนะตัวเอง เอาชนะจิตใจ เอาชนะมาร ให้เป็นมารวิชยะตามสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่ ก็ได้ชื่อว่าได้ปฏิบัติตามสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ประสพความสุขอันเกิดจากความบริสุทธิ์ นับว่าเป็นการบำเพ็ญบุญ ทั้งที่เป็นส่วนทาน ทั้งที่เป็นส่วนศีล และทั้งที่เป็นส่วนภาวนา ดังกล่าวมาข้างต้น

ในที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาพระภิกษุสามเณร พร้อมทั้งพุทธศาสนิกสาวุชนทั้งหลาย ให้ประสพความสุข ความเจริญ ประสพบุญ ประสพกุศล ปฏิบัติตนเพื่อประสพชัยชนะ ตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทุกคน ทุกท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง สุจิตา

ท่านเจ้าคณะอำเภอน้ำพอง เจ้าอาวาส พระสงฆ์สามเณร พุทธศาสนิกสาธุชน
ครูและนักเรียนทั้งหลาย

ขอขอบใจในการต้อนรับของท่านทั้งหลาย ทั้งพระสงฆ์สามเณร ทั้งคฤหัสถ์
ได้จัดต้อนรับในครั้งนี้ ได้ฟังคำแถลงของท่านเจ้าคณะอำเภอน้ำพอง แสดงจำนวนวัด
จำนวนพระสงฆ์สามเณร เด็กวัดแม่ชีและโรงเรียนสำหรับศึกษา ก็รู้สึกว่ในอำเภอน้ำพอง
นี้ได้มีคณะสงฆ์ตั้งเป็นหลักฐาน แม้พระสงฆ์คณะนี้จะมีจำนวนน้อยกว่า
แต่ก็ยังมีจำนวนที่นับว่าเป็นปีกแผ่น เสนาสนะถาวรวัตถุก็มีเป็นหลักฐานมากพอสมควร
โดยเฉพาะที่วัดนี้ก็มีพระพุทธรูป มณฑปพระพุทธรูป และกำลังสร้างพระพุทธรูป
มีหน้าตักถึง ๙ วา และได้ใช้ทุนทรัพย์ที่สร้างไม่น้อย ถึง ๗-๘ แสนแล้ว โรงเรียน
สำหรับเล่าเรียนของพระเณร ก็มีทั้งนักเรียนบาลี มีพระเปรียญที่ช่วยเหลืออยู่ถึง ๔ รูป
คูก็ได้จัดทำกันเป็นงานเป็นการเป็นหลักเป็นฐาน ความสำเร็จแห่งการก่อสร้าง
ตลอดจนถึงการจัดการศึกษา รวมทั้งที่มีจำนวนพระเณรมากดังนี้ ก็แสดงถึงศรัทธา

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ครู นักเรียน และพุทธศาสนิกชน ณ วัดพระบาทภูพานคำ
อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ปสาทะพร้อมทั้งความอุปถัมภ์บำรุง ของพุทธศาสนิกสาธุชนฝ่ายฆราวาสอย่างเข้มแข็ง ด้วย เพราะว่าบรรดาพระเถระเองก็ไม่ใช่มาจากไหน มาจากลูกของชาวบ้าน บรรดาพ่อแม่มีศรัทธापสาทะก็ให้ลูกออกบวช และบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ทั้งที่เป็นญาติและมีโชติญาติถือว่าเป็นเหมือนญาติเป็นผู้ที่ฟังเทศน์บำรุงทั้งหมด และการก่อสร้างถาวรวัตถุที่ต้องใช้เงินทองมากนั้นแล้ว ก็มาจากแรงศรัทธาของสาธุชนทั้งหลาย ก็แสดงถึงว่าท่านสาธุชนทั้งหลายได้มีหลักทรัพย์มากพอที่จะบริจาคในการก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นในวัด และหลักทรัพย์นั้นก็เกิดจากน้ำพักน้ำแรง ประกอบอาชีพของท่านสาธุชนทั้งหลายนั่นเอง ก็การอาชีพของท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้เป็นไปพอสมควร มีรายได้ที่สามารถที่จะเลี้ยงตัวเลี้ยงครอบครัวและบริจาคบำเพ็ญกุศลน้อยหรือมากตามกำลังทรัพย์ตามกำลังศรัทธา นอกจากนี้ ก็ยังมีโรงเรียนประถมศึกษา มีโรงเรียนผู้ใหญ่ มีนักเรียนไม่น้อย โดยเฉพาะที่มาประชุมกันอยู่ในที่นี้ก็หลายร้อย ทั้งนักเรียนผู้ใหญ่ และทั้งเรียนที่เรียนในประถมศึกษา ก็แสดงว่าประชาชนในที่นี้ตื่นตัวในการศึกษา เป็นผู้ใหญ่ ถือว่าเป็นผู้ที่มีอายุเกินวัยเด็กที่จะเข้าโรงเรียนประถมศึกษา ตามพระราชบัญญัติแล้ว แต่ก็ยังสนใจใฝ่การศึกษาเข้าโรงเรียนผู้ใหญ่ อันนี้ก็ว่า อนุโมทนาประกอบทั้งในอำเภอนี้ ก็มีเขื่อนอุบลรัตน์ เป็นเขื่อนใหญ่เขื่อนหนึ่งที่อำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนเป็นอันมาก

เพราะฉะนั้น ก็นับว่า เป็นลาภของท่านทั้งหลายที่ได้มีการพัฒนาขึ้นในเนื้อที่ของอำเภอนี้แสดงถึงความเจริญในการพัฒนา เพื่อความผาสุกของประชาชน ซึ่งประชาชนพากันได้รับประโยชน์ทั้งในเขตนี้และในเขตอื่น

ในตำบลนี้ ก็มีวัดวาอารามมีพระภิกษุสามเณรมาก แสดงถึงความเจริญทางการศึกษาก็มีการตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นอันมาก แสดงว่าผู้ที่เกิดมาในรุ่นนี้กำลังพบกับการพัฒนาต่าง ๆ สำหรับการพัฒนาโดยมากเกี่ยวแก่ดิน เกี่ยวแก่น้ำ เกี่ยวกับไฟ เช่นการสร้างเขื่อน การทำไฟฟ้า ก็นับว่าเป็นการพัฒนาทางกาย การศึกษาตลอดจนถึงการอบรมธรรมในพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการพัฒนาทางใจ

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาพบกับท่านทั้งหลายพร้อมทั้งได้เห็นการพัฒนาต่าง ๆ ที่มีอยู่จะกล่าวถึงหลักของการอบรมปัญญาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

เพราะว่าเวลานี้กำลังตื่นตัวในการศึกษา อันเป็นทางของปัญญา ปัญญานั้นเป็นแสงสว่างที่ไม่มีแสงสว่างอื่นยิ่งกว่า เพราะส่องให้เห็นสิ่งจะเป็นความจริงต่าง ๆ แม้ทีลึกลับอันไม่มีแสงอื่นใด แม้แต่แสงอาทิตย์จะส่องให้เห็นได้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า *นตถิ ปญญาสมา อาภา* แสงสว่างที่เสมอด้วยปัญญาไม่มี ดังนี้ แต่เราก็ควรทำความเข้าใจคำว่าปัญญา ว่าปัญญาที่แท้จริงนั้นหมายถึงเป็นความรู้ที่รอบคอบทั่วถึง เป็นความรู้ที่เข้าถึงสิ่งจะเป็นความจริง ไม่ใช่หมายถึงความรู้เห็นความรู้ฟังเป็นต้น แม้ดังที่เราเรียกว่าการเรียน แต่คำสั่งเหล่านี้ก็เป็นสื่อทำให้เกิดปัญญา ซึ่งเป็นตัวความรู้รอบคอบทั่วถึงนั้น ดังจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เราเห็นด้วยตานั้น เช่นว่าเรามองขึ้นไปบนฟ้า เห็นดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ดวงดาว ดวงเล็กนิดเดียว ดวงอาทิตย์นับว่าใหญ่กว่าดวงจันทร์ ดวงดาวยิ่งเล็กกว่าอีก ดุริยหรือ ๆ และเมื่อเรายืนอยู่ที่กลางถนนมองไปสุดลูกตา ก็จะมองเห็นสองข้างถนนนั้นรวมเข้ามา จนเป็นเส้นเดียวกัน แต่ว่าถนนที่เราอยู่นั้นกว้าง แต่ว่าปลายนั้นถูกตารวมกันเป็นเส้นเดียว นี้ลูกตาของเราบอกอย่างนี้ และนอกจากนี้ ลูกตาของเรายังบอกว่าดวงอาทิตย์นี้ เดินโคจรขึ้นที่ทิศตะวันออกแล้วก็ไปตกที่ทิศตะวันตก โลกเรานี้อยู่เฉย ๆ และเป็นของแบน ตั้งแต่โบราณมา ก็เชื่อกันอย่างนี้ว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกแล้วก็ไปตกทางทิศตะวันตก เชื่อว่าโลกแบน ว่าโลกอยู่เฉย ๆ ลูกตาเราบอกอย่างนั้น เห็นอย่างนั้น แต่ความจริงเป็นอย่างไร ความจริงนั้น ตามที่นักวิทยาศาสตร์นักวิชาการได้ตรวจสอบกัน กลับแสดงว่าดวงอาทิตย์นี้ใหญ่กว่าโลกของเรามากมายนัก และที่เราเห็นว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก ตกทางทิศตะวันตกนั้น ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ โลกต่างหากหมุนรอบดวงอาทิตย์ และโลกเรานี้ที่ว่าแบนก็ไม่ใช่แบน แต่ว่าเป็นของกลมและก็หมุนอยู่เสมอ หมุนรอบตัวเองหมุนรอบดวงอาทิตย์ นักวิทยาศาสตร์ นักวิชาการเขาว่าอย่างนี้ ดวงดาวที่ริบหรือ ๆ อยู่นั้น ที่มีแสงสว่างในตัวเอง นั่นว่าเป็นดวงอาทิตย์ทุกดวง และก็ใหญ่โตทั้งนั้น บางดวงใหญ่ยิ่งกว่าดวงอาทิตย์ นักวิทยาศาสตร์นักวิชาการเขาว่าอย่างนี้ และถนนที่เรามองเห็นว่าปลายถนนรวมกันเป็นสายเดียวนั้น ก็หารวมเป็นเส้นเดียวกันไม่ ก็คงเป็นถนนที่กว้างเหมือนอย่างที่เราอยู่นั้นแหละ แต่ว่าลูกตาของเราเองเป็นอย่างนั้น ทำให้เห็นเป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ความจริงจึงเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ว่าเท่าที่ตามองเห็นนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ความรู้เพียงที่ตามองเห็น เพียงที่หูได้ยินเป็นต้น ยังไม่ใช่เป็นสัจจะคือความจริง ถ้าหากว่าคนเราจะรู้เพียงตาเห็นหูฟังเท่านั้น ก็ยังไม่พบความจริงดังที่กล่าวมาแล้ว จะต้องมึปัญญาที่นำเอาสิ่งที่รู้ที่เห็นนี้แหละมาพิสูจน์มาพิจารณาตรวจตราอีกชั้นหนึ่ง จึงจะพบความจริง และความจริงที่พบนั้น ก็เป็นสิ่งขัดแย้งกับสิ่งที่ตามองเห็นสิ่งที่หูได้ยิน แต่ว่าก็เป็นตัวปัญญาซึ่งเป็นตัวความรู้จริง ฉะนั้น ปัญญาที่เป็นตัวความรู้จริงเป็นตัวความรู้รอบคอบนี้แหละ เป็นสิ่งที่เราต้องการจากการศึกษาไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรม และการศึกษานั้น เมื่อก้าวโดยปริยายคือทางอันหนึ่งก็ได้แก่

สูตรการฟัง อันหมายความว่าการใช้หูฟัง อย่างที่ฟังกันอยู่ในบัดนี้ การที่ใช้ตาดูอย่างอ่านหนังสือ ตลอดจนการใช้จมูกสูดดม ใช้ลิ้นชิมให้รู้รส และใช้สัมผัสทางกาย เหล่านี้แหละเป็นสื่อให้เกิดปัญญาและเป็นการศึกษาอย่างหนึ่ง อยุ่ที่การตั้งโรงเรียน เรียนกันทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่นี้ก็เป็นการใช้ตาใช้หูฟังบ้างอ่านบ้าง เพื่อนำความรู้เข้าไปสู่ตนเอง

อีกอันหนึ่ง จินตนา คือความคิด ได้แก่การที่นำเข้ามาคิดนึก คิดพิจารณาถามเหตุและผล อาศัยสมอง อาศัยความคิดต้องมาย่อยอีกทีหนึ่ง คือนำของสิ่งที่เห็นที่ดูนั้นแหละมาย่อยด้วยจินตนา คือความคิด ความคิดนึกพิจารณาให้มีความเข้าใจ จินตนาคือความคิดนี้ ก็เป็นทางศึกษาประการที่สอง

ประการ ๓ ภาวนา การทำให้มีให้เป็นขึ้น คือว่าการทำให้มีขึ้นทำให้เป็นขึ้น ทางที่สามนี้สำคัญมาก การเรียนในทางโลกเมื่อเรียนเรื่องอะไร ก็ต้องทำให้มีขึ้นได้ ทำให้เป็นขึ้นได้ จะเห็นได้ง่ายในการเรียนวิชาชีพ เช่นว่าเรียนวิชาช่างไม้ ก็ย่อมทำให้มีขึ้นได้ ทำขึ้นได้ เช่นว่าต่อโต๊ะต่อตู้ ก็ทำให้เป็นตู้โต๊ะขึ้นได้ สร้างบ้านสร้างเรือนขึ้นได้ หัดทำให้มีทำให้เป็น การหัดทำให้มีหัดทำให้เป็นนี้สำคัญ แม้ในทางศีลธรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อเรียนแล้วว่าอะไรเป็นความชั่วอะไรเป็นความดี ก็ต้องละความชั่วให้ได้ ละความชั่วให้เป็น อะไรเป็นความดีก็ต้องทำความดีให้เป็น ทำความดีให้มีขึ้น นี้แหละเป็นภาวนา เป็นทางศึกษาประการที่สาม รวมทางศึกษา ๓ ประการคือ

๑. สุตะ การฟังหรือการเรียน
๒. จินตา การคิดรู้จักใช้สมองรู้จักใช้ความคิด
๓. ภาวนา ทำให้มี ทำให้เป็น

นี่แหละเป็นหลักของการศึกษา ซึ่งจะเป็นทางนำปัญญาความรู้รอบคอบ ความรู้ที่เข้าถึงสัจจะ คือความจริงให้เกิดขึ้นโดยลำดับ

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้อาศัยหลักปัญญาของพระพุทธเจ้า ดังกล่าวนี้นี้ คือสุตะ จินตา ภาวนา เรียกสั้นๆ ว่า “สุ จิ ภา” เป็นทางที่จะสร้างปัญญาที่แท้จริงให้บังเกิดขึ้นแก่ตนและก็ขอให้เข้าใจว่า ทุก ๆ คนต้องอาศัยหลักทั้ง ๓ ประการนี้มาแล้วทั้งนั้น ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่มีโรงเรียนก็ต้องใช้หลักทั้ง ๓ ประการนี้ ดังเช่นบุคคลชั้นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย หรือแม่คนเฒ่าคนแก่ที่มาประชุมอยู่ในที่นี้ ไม่เคยเข้าโรงเรียนแต่ก็อาศัยหลักทั้ง ๓ ประการนี้ “สุ” ก็คือฟัง เช่นว่าฟังพ่อแม่ สั่งสอนอบรมมา “จิ” ก็คือคิด พอโตขึ้นมีความรู้ที่ใช้สมองคิดบ้าง “ภา” ก็คือทำให้มี ให้เป็น เช่นหัดหุงข้าวต้มแกงให้เป็นมาตั้งแต่เป็นเด็ก ๆ หัดช่วยพ่อแม่กวาดบ้าน ทำความสะอาดให้เป็น กวาดก็ให้รู้จักว่าจะกวาดอย่างไร หุงข้าวก็หุงให้สุก ข้าวไม่ไหม้อย่างไร แกงก็แกงอย่างไร จึงจะถูกต้อง หัดทำให้เป็นมาโดยลำดับอย่างนี้ จนถึงเมื่อประกอบอาชีพการงาน ก็หัดทำนาให้เป็น ทำสวนให้เป็น หัดการช่าง ก็หัดทำโน้นทำนี่ให้เป็น ตลอดจนถึงหัดละความชั่วให้เป็น หัดทำความดีให้เป็น ดังนี้ และก็เป็นผู้ที่ได้ปัญญาคือความรอบรู้ รู้จักโลก รู้จักธรรม รู้จักรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รู้จักเลี้ยงลูก รู้จักบำรุงลูก สืบต่อกันมาจนถึงเด็กทั้งหลายในบัดนี้ เกิดมาก็พบความพัฒนาทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ทุก ๆ คน ได้ยึดในหลักของการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดปัญญา คือความรู้ที่แท้จริง ตามหลักของพระพุทธเจ้าดังนี้ ก็เชื่อว่าจะได้พากันได้รับความเจริญ

ในที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจกุศล ได้อภิบาลรักษา ทุก ๆ ท่าน ทั้งพระสงฆ์สามเณร ทั้งคฤหัสถ์ อุบาสกอุบาสิกา พุทธศาสนิกสาธุชน ครู นักเรียนทั้งหลาย ให้มีความสุขเจริญสวัสดิ์ และถึงความเจริญงอกงามในปัญญา ตามหลักของพระพุทธเจ้า ทุกประการ เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง สมณธรรม

ท่านเจ้าคณะ ท่านเจ้าอาวาส พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรผู้เป็นนักเรียนทั้งหลาย

โดยที่ได้รับกำหนดให้มาแสดงถ้อยคำแก่ท่านทั้งหลาย ก็รู้สึกเป็นสุขใจที่ได้มีโอกาสมาพบท่านทั้งหลายเป็นอันมาก เป็นที่ปลาบปลื้มยินดีว่า “สีแห่งผ้ากาสาวพัสตร์” ในภาคนี้ได้มีอยู่ และรุ่งเรืองอยู่ทั่วทุกจังหวัด แต่ในจังหวัดนี้ นับว่า “มีมาก” คณะสงฆ์ ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็รุ่งเรืองด้วยสีแห่งผ้ากาสาวพัสตร์ ทั้งพุทธศาสนิกชน ก็ได้มีศรัทธา ปสาทะอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรให้ดำรงอยู่ได้ มีสัจปายะในอันที่จะประพฤติ ธรรมวินัย และเล่าเรียนศึกษาพระพุทธศาสนา

โดยที่ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัด และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายใน ภูมิภาคนี้ได้พบเห็นพระภิกษุสามเณร พุทธบริษัท อุบาสกอุบาสิกา ประชาชน ซึ่งเป็น ผู้มีศรัทธาตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย ตั้งอยู่ในศีลธรรม มีคารวะต่อพระสงฆ์องค์เจ้า เป็นที่น่าอนุโมทนาในที่ทั่วไป ต่างจากในภูมิภาคส่วนอื่น ก็ทำให้เกิดประทับใจ และ เมื่อได้เห็นท่านทั้งหลายได้มาประชุมพร้อมกันอยู่ในที่นี้เป็นอันมาก ก็ยิ่งประทับใจ เพราะฉะนั้น จะได้ถือโอกาสนี้ กล่าวธรรมกถาตามที่นี้กว่าจะเป็นประโยชน์ตามสมควร

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ณ หอประชุมโรงเรียนวัดศรีจันทร์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ประการแรก ก็ขอให้เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นสหธรรมิก ประพฤติธรรมร่วมกัน ได้มีความสำนึกว่าเรามีความสุขสะดวกเป็นอย่างดี ในการบวชเรียนพระธรรมวินัย ได้รับความเคารพนับถือจากทางเมือง ทางบ้าน จากทางเมืองนั้น ก็คือจากผู้ปกครองเมือง นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ รัฐบาล ข้าราชการ ทหาร พลเรือน ตำรวจทั้งปวง จากทางบ้านนั้นก็คือ จากชาวบ้านทั้งหลาย ทั้งนี้ก็เพราะว่าบ้านเมืองของเรามีความสงบสุข มีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุข ทรงดำเนินอยู่ในธรรมจริยา เป็นที่รวมจิตใจของประชาชนทั้งชาติ มีรัฐบาลที่เข้มแข็ง มีทหาร ตำรวจ เป็นรั้วชั้นใน ชั้นนอก และมีประชาชนเคารพนับถือและบำรุงต่าง ๆ เราจึงบวชเรียนประพฤติปฏิบัติ พระพุทธศาสนาได้อย่างมีความสุขไม่เดือดร้อน จึงขอให้ ทุก ๆ ท่านได้ระลึกถึงคุณของพระมหากษัตริย์ ของรัฐบาล ของชาติ ของเมือง ของบ้านทั้งหลาย คราวนี้มองออกไปดูในประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงทั้งหลาย ในบัดนี้ปรากฏว่าล้วนแต่ปราศจากความสงบสุข บางที่ฝ่ายผู้ปกครองก็เฉยเมยไม่อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ก็ทำให้พระภิกษุสามเณรดำรงอยู่ยาก อย่างเช่นบางประเทศ มีการปันส่วนอาหารแก่ประชาชน เป็นรายบุคคล คือให้จำเพาะเพียงที่พอเพียงบริโภค อาหารประจำวัน คนในครอบครัว มีกี่คนก็ปันส่วนให้เพียงแค่นั้น เมื่อเป็นดังนี้ ประชาชนก็ไม่มีอาหารเหลือที่จะนำไปทำบุญอุปถัมภ์พระภิกษุสามเณร เพราะตนเองก็ได้รับส่วนอย่างจำกัดพอที่จะบริโภคกันภายในครอบครัวเท่านั้น ก็ทำให้พระภิกษุสามเณรต้องอยู่ไม่ได้เป็นจำนวนมาก จะอยู่ได้เพียงจำนวนน้อยเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การปฏิบัติดังนี้ ก็เท่ากับเป็นการลดจำนวน หรือว่าตัดจำนวนพระภิกษุสามเณรลงโดยอ้อมนั่นเอง หรือว่าการเกิดการจลาจลในภายในประเทศ รบราฆ่าฟันกันเองบ้าง มีศัตรูภายนอกยกเข้ามาบ้าง ก็ทำให้เกิดความระส่ำระสาย พระภิกษุสามเณรก็ไม่มีอันที่จะได้ศึกษาปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ทั้งหมด ซึ่งศาสนาทั้งหลายก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ส่วนประเทศไทยเรานั้นไม่เป็นดังนี้ เราทั้งหลายจึงได้ศึกษาปฏิบัติพระพุทธศาสนากันอย่างผาสุก เพราะฉะนั้น ก็ขอให้สำนึกถึงเรื่องนี้ไว้เป็นประการแรก

ประการที่ ๒ ก็ขอให้สำนึกว่า การที่เราทั้งหลายได้รับความเคารพนับถือบูชา ดังกล่าวในข้อที่ ๑ ก็ด้วยอำนาจของผ้ากาสาวพัสตร์นี้ ถ้าหากว่าไม่มีผ้ากาสาวพัสตร์นี้แล้ว ก็หาได้รับความเคารพนับถือดังนี้ไม่ แม้ว่าจะมีความรู้เป็นพหูสูตมากสักเท่าไร

ก็ตาม ขาดผ้ากาสาวพัสตร์เสียแล้ว ก็เป็นอันสิ้นสุดความเคารพนับถือบูชาจากประชาชน ผ้ากาสาวพัสตร์ดังกล่าวนี้ไม่ได้หมายถึง เพียงผ้าย้อมน้ำฝาด หรือว่า ผ้าเหลืองอย่างเดียว แต่หมายถึงศีล คือศีลาจารวัตรตามพระวินัยบัญญัติแห่งพระภิกษุสามเณร เพราะฉะนั้น จึงขอให้เราได้ตระหนักว่า เราได้รับความคุ้มครองจากผ้ากาสาวพัสตร์ จากศีลเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้เราทั้งหลายได้มีความกตัญญูต่อผ้ากาสาวพัสตร์ กล่าวคือ ประพฤติปฏิบัติตนเองให้สมควร เป็นผู้ครองผ้ากาสาวพัสตร์ด้วยประพฤตินี้ให้อยู่ใน พระธรรมวินัยตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ทำตนให้เป็นผู้มีศีลอันงดงาม ไม่ใช่ทุศีล หรือมีศีลอันเศร้าหมอง โดยหมั่นพิจารณาเนื่อง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ ให้บรรพชิตพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า บัดนี้ เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราจะประพฤตินี้ปฏิบัติอาการกิริยานั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น เมื่อเป็นดังนี้ เราทั้งหลายก็ได้ชื่อว่า ได้ปฏิบัติให้สมควรเป็นผู้ครองผ้ากาสาวพัสตร์ เป็นการปฏิบัติ ทดแทนคุณพระพุทธศาสนา ทดแทนคุณพระพุทธเจ้า ผู้พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย

ประการที่ ๓ เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ก็ขอให้บรรดาท่านทั้งหลาย ที่เป็นพวกนักเรียน ได้ตั้งใจเรียนพระธรรมวินัย อันเป็นตัวพระพุทธศาสนา และภาษา ที่จารึกพระธรรมวินัย คือภาษาบาลี ตามหลักสูตรนักธรรมบาลีของคณะพระสงฆ์ ให้ถือว่าวิชาพระปริยัติธรรมนี้ เป็นวิชาหลักที่เราทั้งหลายผู้เป็นพระเณรจำเป็นต้องเรียน ส่วนวิชาอย่างอื่น ดังที่ได้อนุญาตให้พระเรียน หรือที่พระเณรเรียนกันอยู่ในโรงเรียน ทั้งหลาย ก็ให้ถือว่าเป็นวิชาประกอบ เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะเป็นการปฏิบัติถูกต้อง เพราะว่า การที่ชาวบ้านชาวเมืองได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรนั้น ย่อมมุ่งหมาย ที่จะให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระพุทธศาสนาปฏิบัติพระธรรมวินัย ดังที่เรียกว่า ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ใช่มุ่งหมายที่จะสร้างวัดให้อยู่หรือที่จะบำรุงด้วยอาหารแก่ ผู้ที่บวชแล้ว ก็เรียนแต่วิชาทางโลก ทั้งวิชาทางธรรม ดังนี้ หากเป็นสมควรไม่ ในบัดนี้ ก็ได้มีการส่งเสริมให้เรียนทั้งวิชาทางโลกด้วย ก็เพราะเห็นว่า เป็นการให้ปัญญา เพื่อให้มีปัญญาในทางคติโลกฆานนกันไปกับปัญญาในทางคติธรรม โดยถือเอาปัญญา ในทางคติธรรมเป็นหลัก

เพราะฉะนั้น พระเณรทั้งหลายที่เป็นนักเรียน เมื่อนึกถึงวัตถุประสงค์ของการ สร้างวัดให้อยู่ ของการทะนุบำรุงของผู้มีศรัทธาปสาทะทั้งหลาย ดังกล่าวมาก็อย่าทิ้ง

ทางธรรม อันเป็นตัวปริยัติทางศาสนา แต่ให้ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาวิชาทางธรรม อันเป็นปริยัติศาสนาด้วย และให้ถือว่าเป็นสำคัญ ถ้าเป็นดังนี้แล้ว จึงจะไม่เป็นการแอบแฝง ไม่เป็นการทำตัวเป็นกาฝากในพระพุทธศาสนา แต่ถ้าไม่มุ่งที่จะเรียนวิชาทางธรรมเลย ตั้งหน้าแต่ทางโลกเท่านั้น ทางธรรมไม่เอา ดังนี้แล้ว ก็เท่ากับว่า เป็นการแอบแฝงเข้ามาหรือว่าทำตัวเป็นกาฝากต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการที่น่าละอาย เป็นการไม่สมควร เมื่ออยากจะเรียนวิชาทางโลกแต่เพียงอย่างเดียว สึกไปเรียนเป็นเด็กเสียดีกว่า เพราะว่าเป็นคนหูตาก็อาจจะเรียนได้

ประการที่ ๔ ขอให้เราทั้งหลายได้สำนึกว่า อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะเราต้องปฏิบัติประพฤตินอาการกิริยานั้น ๆ ดังที่อ้างมาในข้อ ๓ กล่าวคือ ทั้งพระทั้งสามเณรขอให้รักษาศีลวินัยของพระของเณร จะอ้างว่า ต้องเรียนทั้งเช้าทั้งเย็น มั่นก็ต้องหิวเมื่อหิวแล้วก็ต้องกินข้าวค่ากันได้ ดังนี้ เป็นการผิดอย่างยิ่ง เมื่อเป็นพระเป็นเณร ก็ต้องปฏิบัติตามสิกขาวินัยของพระของเณร เว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล เว้นจากการหยิบจิบการใช้รูปียะเป็นต้น ตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย ดังนี้ จึงจะเป็นการถูกต้อง ถ้าหากว่าประพฤติปฏิบัติปล่อยตัวลงไปเหมือนอย่างฆราวาสทั้งที่ยังครองผ้า กาสาวพัสตรอยู่ ย่อมเป็นการปฏิบัติลวงโลก เป็นการปฏิบัติผิด พระพุทธเจ้าได้ตรัสประณามพระเณรที่ปฏิบัติลวงโลกไว้ว่าเป็นโจร เป็นมหาโจร เพราะว่าเท่ากับว่าลักขโมยอาหารที่มีผู้ศรัทธาปสาทะเขาถวายเพราะว่า อาหารเป็นต้น ตลอดจนถึงเสนาสนะที่เขาสร้างขึ้นนั้น เขาสร้าง เขาจัด ถวายแก่พระเณรที่ทรงศีล เขาไม่ได้มุ่งที่จะให้แก่ผู้ที่ทุศีล

เพราะฉะนั้น เมื่อไม่ปฏิบัติรักษาพระวินัย ปฏิบัติย่อหย่อน ปฏิบัติผิด จึงเท่ากับเป็นโจรเป็นขโมย ลักเอาของที่เขาตั้งใจสำหรับผู้มีศีลนั้นมาบริโภคใช้สอย เพราะฉะนั้น ก็ขอให้เราทั้งหลายตัดเตือนตนเอง ให้พากันประพฤติเคร่งครัดอยู่ในสิกขาวินัยของตน

ประการที่ ๕ ขอให้เราทั้งหลาย ได้พากันมีความตระหนักว่า นอกจากสิกขาวินัยแล้ว ก็ขอให้เราทั้งหลาย ได้ปฏิบัติอบรมจิตและปัญญาในทางวิปัสสนากรรมฐาน และสมถกรรมฐานกันบ้าง แม้จะไม่มากก็ตามสมควร เพราะว่าการปฏิบัติในกรรมฐาน

นั่นเป็นสมณธรรมเป็นวิปัสสนาธุระ อันเป็นหลักจิตใจ เป็นหลักของสมณภาวะ ถ้าจิตใจไม่มีกรรมฐานแล้วจิตใจก็ยิ่งจะเหินห่างออกไปด้วย

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้เราทั้งหลายได้สนใจปฏิบัติควบคุมจิตใจทางกรรมฐาน ตามสมควร และในภูมิภาคนี้ ก็ได้มีวัดป่า มีอาจารย์กรรมฐานอยู่เป็นอันมาก ก็ขอให้เราทั้งหลายอย่าได้ละเลยไปเสีย

ประการที่ ๖ ขอให้เราทั้งหลาย ได้ปฏิบัติทดแทนคุณแก่บ้านแก่เมืองตามสมควร หมายความว่า ช่วยบ้านช่วยเมืองตามขอบเขต ตามสามารถ ตามทางที่เราจะทำได้ สำหรับผู้ที่สามารถในการที่จะอบรมสั่งสอน ก็ให้การอบรมสั่งสอนประชาชน ในโอกาสอันควร เช่น เป็นเจ้าอาวาส ก็จัดให้มีการเทศนาอบรมแก่ประชาชน ตามที่จัดทั่วไป ก็ในวันพระ หรือในวันธัมมัสสวนะ อันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้เป็นวันฟังธรรมของชาวบ้าน ก็พยายามที่จะจัดให้มีการขึ้นทั่ว ๆ ไป ไม่ทอดทิ้ง แม้จะมีคนฟังน้อยหรือมากก็ตาม ก็ไม่เป็นประมาณ ขอให้เราจัดก็แล้วกัน และชาวบ้านนั้น เท่าที่สังเกตดู ทุก ๆ แห่งก็มีคนสนใจไม่มากนักน้อย และเมื่อสามารถที่จะอบรมทางจิตใจทางกรรมฐานด้วย ก็ยังเป็นประโยชน์ เพราะปรากฏว่าในบัดนี้ ได้มีฆราวาสชาวบ้านสนใจปฏิบัติกรรมฐานกันมาก ในกรุงเทพฯ ก็มีมาก ในเมืองทั่วไป ก็มีมาก

เพราะฉะนั้น พระเราก็ต้องตื่นตัวในการปฏิบัติทางกรรมฐานบ้าง และก็ช่วยอบรมชาวบ้านบ้างเท่าที่สามารถจะทำได้ และผู้ที่ไม่สามารถจะจัดทำอย่างนี้ เช่นว่าเป็นพระภิกษุสามเณรลูกวัด เพียงแต่ปฏิบัติตนให้ดี ให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของชาวบ้าน รักษาศรัทธาของคน ดังเช่น สะพายกลองถ่ายรูปผู้หญิง หรือประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการทำลายศรัทธาของประชาชนดังนี้ เป็นการไม่ถูกต้อง ขอให้ช่วยกันปฏิบัติในทางที่รักษาศรัทธาของประชาชนให้ดำรงอยู่ เมื่อเป็นดังนี้ เราทั้งหลายก็จะได้ชื่อว่าได้ช่วยกันรักษา และสืบต่อพระพุทธศาสนา

อีกประการหนึ่ง ที่อยากจะขอกล่าวเป็นข้อที่สุด ก็คือว่า ความดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนานั้น ย่อมเกี่ยวแก่คณะสงฆ์เป็นประการสำคัญ ความเกิดขึ้นแห่งคณะสงฆ์ นั่นก็คือความเกิดขึ้นของพระภิกษุสามเณรแต่ละองค์ผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบท

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้พระอุปัชฌายะทั้งหลาย ได้เข้มงวดในการอุปสมบทกุลบุตร และเมื่ออุปสมบทแล้วอย่าทิ้ง ขอให้อบรมสั่งสอนให้สัทธินิหาริกของตนได้มีความรู้พระพุทธศาสนานี้แหละ เป็นประการสำคัญอีกประการหนึ่ง และเป็นความดำรงอยู่แห่งคณะสงฆ์ด้วย เพราะคณะสงฆ์นั้น ก็เกิดมาจากภิกษุแต่ละองค์นั่นเอง เมื่อภิกษุแต่ละองค์ได้บวชเรียนมาโดยถูกต้อง และได้รับการอบรมจากอุปัชฌายะของตนด้วยดี ให้มีความรู้ความประพฤติดังนี้ เมื่อเธอเจริญขึ้นไปจนเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ ก็จะเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ที่ดี เป็นการปฏิบัติให้เกิดคณะสงฆ์ที่ดี ให้ดำรงอยู่สืบต่อไปตลอดกาลนาน

เพราะฉะนั้น ข้อนี้จึงเป็นข้อที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เมื่อไม่พิจารณาก็อาจเห็นว่าเป็นเรื่องสามัญ แต่ความจริงเป็นข้อหลัก เพราะพระพุทธศาสนานั้นย่อมมีคณะสงฆ์เป็นหลัก เพราะฉะนั้น ก็ขอให้บรรดาเจ้าวัด เจ้าคณะทั้งหลาย ได้ตระหนักถึงข้อนี้

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นการที่กล่าวตามความรู้สึก ในโอกาสที่มาพบท่านทั้งหลาย ประชุมกันอยู่เป็นอันมาก ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย จึงขอกล่าวฝากความสำนึกอันนี้ไว้ เพื่อรับไปพิจารณาต่อไป และก็ขอให้คณะสงฆ์ เจ้าคณะ เจ้าวัด พระภิกษุ สามเณร ทั้งเก่าทั้งใหม่ ได้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันตามพระวินัย อย่าได้แตกร้างกัน ให้ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาด้วยกัน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระวินัยด้วยกัน ช่วยกันในภารกิจที่เป็นส่วนตัว ในภารกิจที่เป็นของหมู่คณะของพระศาสนา มีจิตใจที่มีมิตรภาพไมตรีจิตต่อกัน กลมเกลียวกัน เมื่อเป็นดังนี้แล้วก็จะบังเกิดความเรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์ตลอดจนถึงเป็นสิริมงคลสวัสดิ์แก่เมือง แก่บ้าน อันเป็นส่วนรวม และเราทั้งหลายทั้งฝ่ายพุทธจักร ทั้งฝ่ายอาณาจักร ทั้งฝ่ายวัด ทั้งฝ่ายบ้าน เมื่อต่างประพฤติดชอบต่อกันอยู่ ยึดมั่นอยู่ในหลักแห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นไตรรงค์ของชาติร่วมกันดังนี้แล้ว ศาสนาก็สวัสดิ์ เมื่อศาสนาสวัสดิ์ ชาติก็สวัสดิ์ เมื่อเป็นดังนี้เราทั้งหลายก็จะมิต้องประสบเหตุการณ์ เหมือนอย่างที่ปรากฏอยู่ในประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนี้

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่าน ให้มีความเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ รูปทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ธรรมที่ส่งเสริมสัมมาทิฏฐิ

เจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย

ขอขอบใจในการต้อนรับของท่านทั้งหลาย ในโอกาสที่ได้รับกำหนดให้เดินทาง
มาเยี่ยมวัดและพุทธบริษัทในภูมิภาคนี้ ได้เคยมาที่วัดนี้ครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อ ๑๐ ปี เศษ ๆ
มาแล้ว ในการมาครั้งนี้ ได้ตรงมาโดยที่ไม่ได้แจ้งให้ทราบล่วงหน้าก่อน ก็ได้รับการ
ต้อนรับจากทางวัดและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้ที่พอได้ทราบก็พากันมา และวัดนี้ก็
ยังไม่มีอุโบสถ มีศาลาเป็นถาวรวัตถุเหมือนเช่นนี้ ทางรถยนต์นี้ก็ยังไม่ได้ตัด แต่ครั้งนั้น
ก็ได้รับทราบจากท่านเจ้าอาวาสว่า มีกำหนดที่จะตัด ที่จะทำถนนหนทาง ต่อมาก็ได้มีการ
พัฒนาบ้านเมืองขึ้นเป็นอันมาก โดยเฉพาะในระยะ ๑๐ ปีมานี้ ได้มีการพัฒนา
เปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญเป็นอันมาก

วัดนี้เองก็กลายเป็นวัดที่อยู่ติดถนน เป็นสำนักเรียนที่เป็นหลักฐาน มีสิ่งก่อสร้าง
เป็นถาวรวัตถุตั้งในบัดนี้ ก็คืออุโบสถและศาลาการเปรียญ แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงไปใน

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ ศาลาการเปรียญ วัดป่าสุมนามัย อ.บ้านไผ่
จ.ขอนแก่น วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ทางความเจริญขึ้นเป็นอันมาก และได้ฟังคำแถลงของท่านผู้รักษาการ เจ้าคณะตำบล ก็แสดงจำนวนวัดสำนักสงฆ์ พระภิกษุสามเณร นับว่ามีจำนวนมากพอสมควร และโดยเฉพาะที่มาร่วมประชุมกันอยู่ในที่นี้ ก็มีอยู่ไม่น้อย และได้มีนักเรียนนักธรรม บาลีตั้งขึ้น มีพระปริยัติแม่เพียง ๑ รูปก็ได้ช่วยทำการสอนบาลี ตั้งเป็นโรงเรียนบาลี ขึ้นได้ เพราะฉะนั้น พระภิกษุสามเณรที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้เล่าเรียนศึกษานัก ธรรมและบาลีกันส่วนหนึ่ง ประกอบทั้งมีวัดป่า เป็นสำนักกรรมฐานอยู่ก็หลายวัด ก็เป็นโอกาสที่ท่านผู้ที่ไม่ต้องการจะศึกษาพระปริยัติศาสนาอันเป็นทางคันถธุระ ก็จะได้ปฏิบัติฝ่ายวิปัสสนาธุระ

เพราะฉะนั้น ตามที่ได้ฟังคำแถลงนั้น จึงแสดงว่า เจ้าวัด เจ้าคณะในที่นี้ได้จัด ทะนุบำรุงคณะสงฆ์ และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามด้วยดี ทั้งนี้ ก็หาได้สำเร็จโดย ลำพังทางคณะสงฆ์ฝ่ายเดียวไม่ ก็ได้อาศัยท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาปสาทะทั้งหลาย ได้ร่วมมืออุปถัมภ์บำรุงวัดพระภิกษุสามเณร ฉะนั้น พระภิกษุสามเณร จึงมีกำลังศึกษา ปฏิบัติพระธรรมวินัยสืบไปได้ และวัดวาอารามก็ได้รับการบูรณะ ด้วยดี

การบูรณะวัดวาอาราม สร้างถาวรวัตถุขึ้นเป็นหลักฐานเช่นในวัดนี้ แม้จะเป็น เพียงวัตถุก็ตาม แต่ก็เป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาของตำบล ของหมู่บ้าน ของถิ่นนี้เอง และก็เป็นการรักษาศิลปะการก่อสร้างของคนไทยเรา คนไทยเราก็ฝากฝีมือ ฝากศิลปะต่าง ๆ ไว้ในวัดนี้แหละเป็นวิจิตรสวยงาม แต่ว่าได้มาสร้างสิ่งก่อสร้าง อันประกอบด้วยศิลปะ อันวิจิตรงดงามฝากไว้ในวัดทั่วไป สำหรับเป็นที่ดู เป็นที่ชม เป็นที่ฝากฝีมือ สืบไป ตลอดกาลนาน เพราะฉะนั้น แม้จะเป็นเพียงวัตถุก็เป็นสิ่งมีประโยชน์ดังนี้ แต่ว่า ประโยชน์ที่แท้จริงนั้น ก็เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ เพราะว่าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ก็เกิด จากศรัทธาปสาทะของประชาชน เมื่อศรัทธาปสาทะมาก และการที่มีศรัทธาปสาทะนั้น ก็เพราะว่า คนไทยเรากล่าวได้ว่าเป็นสัมมาทิฐิ คือผู้มีความรับผิดชอบ ตามคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า ตามที่ได้รับอบรมกันมาตลอดเวลาช้านาน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง พระสัทธรรมสั่งสอนให้คนเรามีปัญญา รู้จักเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อในบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ และให้มีปัญญารู้ถึงสัจจะที่เป็นตัวความจริงดังเช่น รู้จักคิดกรรมดาของชีวิต รู้จักอริยสัจจ์ มีทุกขสัจจ์ สภาพจริงคือทุกข์เป็นต้น จึงพากัน ปฏิบัติตนอยู่ในทางแห่งศีลธรรม และได้พากันสร้างวัดวาอาราม อุปการะอุดหนุนให้

บุตรหลานบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย เพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนและสืบพระพุทธศาสนาต่อไป

เมื่อได้เดินทางมาสู่ภูมิภาคนี้ ได้เห็นศรัทธาปสาทะของประชาชน ได้เห็นพระภิกษุสามเณร ผู้ศึกษาปฏิบัติกันอยู่เป็นอันมาก ทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ประชาชนก็พากันอุปถัมภ์ บำรุง ก็แสดงว่า “สัมมาทิฏฐิ” คือความเห็นชอบ ยังแผ่ไปอยู่ ยังสถิตอยู่ ยังดำรงอยู่ในประชาชนทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ ก็เป็นที่น่าปีติ อนุโมทนาว่า หลักแห่งพระพุทธศาสนาของเรายังดำรงมั่นอยู่

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้เดินทางมาเยี่ยม และได้รับการต้อนรับจากพระภิกษุสามเณร พร้อมทั้งประชาชนทั้งหลาย จึงขอกล่าวธรรมกถาเป็นปฏิการการต้อนรับ ท่านทั้งหลาย โดยขอเน้นกล่าวถึงสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบนี้แหละ ซึ่งเราทั้งหลาย ควรจะได้รักษาเอาไว้ ความเห็นชอบอันใดที่มีอยู่ในจิตใจของคนแล้ว ก็ให้รักษาความเห็นชอบอันนี้ไว้ ความเห็นชอบอันใด ที่ยังไม่มีก็อบรมให้มีขึ้น และอบรมลูกหลาน สัทธาวิหาริกอันเตวาสิกให้มีความเห็นชอบสืบต่อกันไป เพราะว่าความเห็นชอบอันนี้เป็นหลักสำคัญ และก็มีอยู่หลายชั้น ความเห็นชอบที่เป็นขั้นสามัญทั่วไป เป็นภูมิขั้นของพุทธศาสนิกบริษัท ในขั้นสามัญนั้น ก็คือความเห็นรับรองในกรรมและผลของกรรม คือความเห็นรับรองว่ากรรม คือการงานที่บุคคล กระทำนั้น มีบุญมีบาป มีดีมีชั่ว ไม่ใช่ ว่าไม่มี การกระทำใด ๆ อันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เช่น ฆ่าเขาบ้าง ลักของเขาบ้าง ประพฤติผิดประเพณีในทางกามบ้าง พุดเท็จบ้าง ก็เป็นบาปเป็นอกุศล การกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เป็นการที่ไม่ฆ่าเขา ไม่ลักของเขา เป็นต้น แต่ว่ามีจิตเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล ทั้งประกอบอาชีพะ ทำมาหากินในทางที่ชอบ มีความรักใคร่ในครอบครัวของตน พอใจในครอบครัวของตน ไม่ประพฤตินอกใจ พุดมีสัจจะ ดังนี้ เป็นต้น ก็เป็นบุญเป็นกุศล

ฉะนั้น กรรมใด ๆ ที่กระทำ จึงมีบุญมีบาป และบุญบาปนี้เองเป็นเหตุ คือ เมื่อเป็นบาป ก็เป็นเหตุให้ประสบความทุกข์เดือดร้อน บาปที่จะให้ผลเป็นสุขหาไม่ เมื่อเป็นบุญ จะเป็นเหตุให้ประสบความสุขความเจริญ บุญจะเป็นเหตุให้ประสบความทุกข์ความเดือดร้อนหาไม่ และก็มีคติที่รับรองว่า เพราะเหตุที่คนเรานั้นกระทำ

กรรมชั้บซ้อนกันอยู่เป็นอันมาก ดีบ้างชั่วบ้าง เพราะฉะนั้น ผลต่าง ๆ ที่ได้รับ จึงดูคล้ายกับว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี แต่ความจริงนั้น ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว แต่ว่าผลชั่วผลดีที่ได้รับนั้น เกิดจากกรรมที่คนเราทำชั้บซ้อนกันอยู่ เมื่อเป็นผลชั่วแล้ว ก็เกิดจากกรรมชั้บนั้นเอง เมื่อเป็นผลดี ก็เกิดจากกรรมดีนั้นเอง มีความเชื่อรับรองให้มั่นคง และก็มีความเห็นรับรองในคุณของมารดาบิดา ว่ามารดา บิดามีคุณจริง มีโลกนี้มีโลกหน้า มีผลของกรรมดี มีผลของกรรมชั้บดังกล่าว ดังนี้ เป็นต้น เป็นสัมมาทิฐิที่เป็นสามัญทั่วไป ที่ทุก ๆ คนควรจะต้องตรวจดูความเห็นของตนว่าเป็นฉันใด ถ้าหากว่ายังขาดตกบกพร่องอยู่ ก็เพิ่มเติมส่วนที่บกพร่องนั้นให้สมบูรณ์ขึ้น เช่นว่า เรื่องของกรรมและผลของกรรมดังกล่าวนั้น ยิ่งอ่อนแอจนคลอนแคลน ก็ทำใจทำความเชื่อของตนให้มั่นคงขึ้น ลงความเห็นรับรองลงไปว่า ต้องเป็นจริงดังนั้น กรรมดีให้ผลดี กรรมชั้บให้ผลชั้บ เหมือนอย่างว่าหวานพีชเช่นใด ย่อมให้รับผลเช่นนั้น และมีความกตัญญูในท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย ตั้งต้นแต่มารดาบิดา ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ดังนี้ เป็นการปฏิบัติทำความเห็นชอบให้บังเกิดและให้สมบูรณ์ขึ้น และยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ก็ตั้งใจทำความเห็นให้ถูกต้องตรงต่อสัจจะคือ ความจริง ตั้งต้นแต่ความจริงคือสัจจะของชีวิตนี้ อันเป็นสิ่งที่ต้องมีแก่ มีเจ็บ มีตาย ต้องพลัดพรากเป็นธรรมดา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้เราทั้งหลาย พิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บเป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา มีความพลัดพรากเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นไปได้ เช่น พิจารณาให้มีความเห็นถูกต้องตรงต่อสัจจะ คือความจริงของชีวิต เพื่อว่าจะได้เป็นผู้ไม่ประมาท ขวนขวายประกอบกรณียะ คือกิจที่ควรกระทำ เว้นกรณียะ คือกิจที่ไม่ควรกระทำต่าง ๆ เสีย

คนเรานั้น เพราะไม่หมั่นคิดว่า ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ต้องพลัดพราก จึงได้มีความหลง ประกอบกองอกุศลทั้งหลาย แต่ถ้าหากว่าหมั่นคิดรับรองว่า จะต้อง มีแก่ มีเจ็บ มีตาย มีพลัดพราก ย่อมจะทำให้บังเกิดความไม่ประมาท ไม่ประกอบบาปอกุศล แต่จะทำบุญกุศลให้บังเกิดขึ้น ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ก็ทำความเห็นให้ถูกต้องตรงต่ออริยสัจจ์ของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงไว้ว่า เกิด แก่ ตายนี้แหละ เป็นตัวทุกขสัจจะ สภาพที่จริงคือทุกข์ เป็นทุกข์ที่ทุก ๆ คนต้องประสบ หลีกหนีไม่ได้ ตัดหาในใจของคน คือความดิ้นรนทะยานอยากนี้แหละ เป็นตัวสมุทัยสัจจะ สภาพที่จริงคือเหตุให้เกิดทุกข์

เมื่อดับต้นหาเสียหมด เป็นตัวนิโรธสังข์ คือ ความดับทุกข์ คือ สติ สมาธิ ปัญญา ขยายออกเป็นมรรคมงคล ๘ นี้พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้หรือธรรมปฏิบัติทุกข้อ ทุกประการที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้ โดยปริยายคือ ทางต่าง ๆ เป็นอันมาก นี่แหละ เป็นมรรคสังข์ สภาพที่จริงคือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ทำความเห็นของตนให้ ถูกต้อง ให้ตรงต่ออริยสังข์ของพระพุทธเจ้านี้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนี้แหละ เป็นการทำให้ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมสำหรับเป็นข้อปฏิบัติ เพื่ออนุเคราะห์สัมมาทิฐิ คือเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมสัมมาทิฐิให้ยิ่งขึ้นไป จนถึง สัมมาทิฐิ ในอริยสังข์ดังกล่าวมานั้น เพราะว่า คนเราทุกคน ผู้เป็นพุทธศาสนิกชน กล่าวได้ว่า ต่างก็มีสัมมาทิฐิของตนอยู่ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าน้อยหรือมาก ชั้นต่ำ หรือชั้นกลาง ถ้าเป็นชั้นสูงไปเสียแล้ว สูงจริง ๆ ก็ดีไป แต่ว่าถ้ายังเป็นชั้นต่ำ ชั้นกลาง ยังไม่เป็นสัมมาทิฐิที่สมบูรณ์ พระองค์สั่งสอนให้ปฏิบัติธรรม เพื่อส่งเสริม อุดหนุนสัมมาทิฐิให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เรียกว่า ธรรมสำหรับอนุเคราะห์สัมมาทิฐิ คือ

๑. **ศีล** ความตั้งใจงดเว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาต่าง ๆ ตามพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า ดังเช่นภิกษุก็ปฏิบัติอยู่ในศีลของพระภิกษุ สามเณร ก็ปฏิบัติอยู่ในศีลของสามเณร เป็นฆราวาส เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็ปฏิบัติอยู่ในศีล สำหรับอุบาสกอุบาสิกา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีลกรรมบท ตามความสามารถของแต่ละบุคคล ดังนี้คือศีล เป็นขั้นต้นที่ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องปฏิบัติ จะข้ามศีลไปเสียหาได้ไม่ ถ้าหากว่าไม่มีศีล ก็เหมือนไม่มีภาคพื้นสำหรับรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย กุศลธรรมอื่น ๆ ก็หาบังเกิดขึ้นได้ไม่ ฉะนั้น ต้องปฏิบัติในศีลให้เป็นภาคพื้นก่อน

๒. **สุตะ** คือการสดับฟัง หมั่นสดับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้มีความรู้ ในสัจจะ ตามที่ทรงสั่งสอนโดยลำดับ

๓. **สากัจฉา** การเจรจาสนทนา ก็ให้หมั่นเจรจาสนทนากัน ประราภธรรม คือ คำสั่งสอน ประราภธรรมที่ปฏิบัติกัน ไม่เจรจากันในสิ่งที่ไร้ประโยชน์ หรือเจรจาในสิ่งที่ ก่อโทษต่าง ๆ หัดเจรจาธรรมดังกล่าวมานั้น

๔. **สมณะ** คือปฏิบัติทำความสงบใจจากอารมณ์และกิเลสทั้งหลาย โดยปฏิบัติ ในสมถกรรมฐาน ทำจิตให้เป็นสมาธิตั้งมั่นสงบ

๕. **วิปัสสนา** คือเมื่อได้รับความสงบจิต พอเป็นพื้นฐานทางปัญญา ก็อบรมทางปัญญาต่อไป คือพิจารณานามรูปอันนี้ ให้เห็นสัจจะคือความจริง อันได้แก่ เป็นสิ่งที่ต้องเกิดดับเป็นธรรมดา เป็นสิ่งที่ไม่ดำรงอยู่คงที่ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป ต้องถูกความเกิดดับบีบคั้นอยู่เสมอ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะยึดถือว่า เป็นเราของเรา เป็นตัวตนของเรา พิจารณาทางปัญญาดังนี้ จนสัจจะคือความจริงของนามรูปปรากฏขึ้น ความปล่อยวางก็จะบังเกิดขึ้นเอง ขณะที่สัจจะไม่ปรากฏแก่ปัญญาที่พิจารณา จะบังคับให้ปล่อยวางเท่าไร ก็ปล่อยไม่ได้ ปล่อยวางไม่ลง ต้องยึดถืออยู่นั่นเอง

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ จึงไม่ใช่ไปบังคับใจให้ปล่อยวาง หน้าที่ก็คือว่าอบรมปัญญา คือความรู้ให้เข้าถึงสัจจะ คือความจริงเท่านั้น เมื่อสัจจะ คือความจริงปรากฏขึ้น ความปล่อยวางบังเกิดขึ้นเอง ไม่ต้องไปบังคับ ไม่ต้องไปปรารถนาให้บังเกิด

พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติธรรมสำหรับอนุเคราะห์สัมมาทิฐิไว้ ๕ ประการ ดังนี้คือ ศีล สุตะ การสดับตรับฟังธรรม สากัจฉา การเจรจาสนทนาธรรม สมณะ วิปัสสนา เมื่อปฏิบัติอยู่ในธรรมอันอนุเคราะห์แก่สัมมาทิฐิ ดังนี้ สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบก็จะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จนถึงมีความเห็นชอบในอริยสัจจ์โดยลำดับ

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มาพบท่านทั้งหลาย ผู้ที่มาต้อนรับโดยพร้อมเพรียงกันทั้งภิกษุบริษัท สามเณรบริษัท อุบาสกอุบาสิกาบริษัท และพุทธศาสนิกสาธุชนทั้งหลาย จึงขอกล่าวธรรมกถา อันปรารภสัมมาทิฐิ และธรรมอันอนุเคราะห์สัมมาทิฐิดังกล่าวนี้ เป็นปฏิการตอบแทนการต้อนรับด้วยกัลยาณจิตของท่านทั้งหลาย

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ให้มีความเจริญสวัสดิ์ ทั้งทางกาย ทางใจ รวมกันเป็นพลวปัจจัยให้สามารถประกอบกรณียะ คือกิจที่ควรทำ เป็นไปเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง ทุกซ์-สุข

พระภิกษุสามเณร สหธรรมมิก และท่านพุทธศาสนิกสาธุชนทั้งหลาย

ขอแสดงความขอบใจในการต้อนรับของท่านทั้งหลาย ในโอกาสที่ได้เดินทางมาถึงวัดนี้ ได้ฟังท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส แลกเปลี่ยนเรื่องการพระศาสนาในอำเภอนี้ แม้เพียงฝ่ายหนึ่งแสดงว่าการพระศาสนาได้ดำเนินไปด้วยดี มีวัด พระภิกษุสามเณร จำนวนมากพอสมควร มีโรงเรียนนักรธรรมบาลี โรงเรียนปริยัติธรรม เป็นที่ให้การศึกษา พระพุทธศาสนาและวิทยาการความเป็นไปของพระศาสนา ก็ย่อมส่องถึงความเป็นไปของชาวบ้านชาวเมืองด้วย เพราะการพระศาสนาจะดำเนินไปได้ก็ต้องอาศัยชาวบ้าน ชาวเมืองอุปถัมภ์ ก็ปรากฏว่าวัดได้ตั้งไม่นานนัก เดิมก็ยังไม่ใช่เป็นวัด ทางวัดได้น้อมศรัทธาของผู้อุปถัมภ์ จึงได้จัดการอุปถัมภ์ถวายทะนุบำรุงให้เป็นวัดขึ้น เพราะว่าเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น ผู้คนมากขึ้น ความต้องการวัดและพระสงฆ์ของประชาชนก็เพิ่มขึ้น เช่นเกี่ยวกับโรงเรียนสำหรับเด็ก เมื่อเด็กมีมากขึ้น ความต้องการโรงเรียนก็มากขึ้น เพราะวัดนั้นเมื่อพิจารณาดูให้ดีแล้ว ก็จะเป็นว่าเป็นโรงเรียนนั่นเอง และเป็นโรงเรียน

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชน ณ วัดป่าชัยาวรินทร์ อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น
วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พิเศษ ที่ยิ่งไปกว่าโรงเรียนสำหรับเด็ก เพราะว่าเป็นโรงเรียนสำหรับบุคคลทุกรุ่นทุกวัย ก็คือเป็นที่เรียน เป็นที่ปฏิบัติศีลธรรมในพระพุทธศาสนานั้นเอง ประชาชนต้องการที่พึ่งทางใจ วัดพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์อยู่ในฐานะเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนได้มีวัดเป็นที่บำเพ็ญบุญกุศล เป็นที่พึ่งพระธรรมเทศนา เป็นที่บวชเรียนศึกษาย่อมได้ความสุขความเย็นใจ ได้ศีลธรรม ได้บุญ เพราะฉะนั้น วัดนั่นเองจึงกล่าวได้ว่าเป็นบุญเขต เขตบุญ ธรรมเขต เขตธรรม ของประชาชน

ฉะนั้น เมื่อประชาชนมีจำนวนมากขึ้น ความต้องการวัดก็เกิดขึ้น ดังวัดนี้ก็ได้เกิดมีขึ้น และประชาชนก็ได้ทะนุบำรุง ชั่วเวลาไม่นานก็มีสิ่งก่อสร้างที่เป็นหลักฐานพอสมควร เช่น มีศาลาการเปรียญนี้ และในวันนี้ ก็ได้มีประชาชนมาร่วมเลี้ยงพระและฟังธรรมกถากัน แสดงถึงการมีจิตใจที่มีศรัทธาตั้งมั่น ในพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้มองเห็นคุณประโยชน์ของพระธรรมเทศนา หรือธรรมกถา จึงได้พากันมาฟังธรรม ซึ่งก็นับว่าเป็นการยากสำหรับผู้ที่มึจิตใจ ไม่น้อมมาในธรรม แต่ว่าน้อมไปในทางโลก ผู้ที่มีจิตใจน้อมไปในทางโลกโดยมาก ย่อมไม่ต้องการธรรม ไม่เห็นว่าธรรมมีประโยชน์ การแสดงธรรมก็เป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย น่าอึดอัด น่ารำคาญ ไม่พบความไพเราะในธรรม เมื่อไม่พบความไพเราะในธรรม จึงเบื่อกันจะฟัง ไม่ได้รสชาติในธรรมที่ฟัง ถ้ายังเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติชั่วร้ายต่าง ๆ ก็ยังไม่ต้องการธรรม เพราะว่าธรรมที่แสดงนั้น ล้วนแต่ตำหนิความชั่วร้าย ยกย่องคุณงามความดี สอนคนให้ละความชั่ว ให้กระทำความดี ซึ่งผลของความดี ความชั่วว่ ความชั่วนั้นนำไปสู่สุรกร ต้องตกนรกทั้งในปัจจุบันทั้งในอนาคต ส่วนผลของความดีนั้นนำไปสู่สวรรค์ ให้ได้รับความสุขในปัจจุบัน และในอนาคตภายหน้า เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่าไปกระทบกระทั่งคนที่ประพฤติไม่ดี เพราะฉะนั้น เมื่อมาฟังธรรม แทนที่จะได้รับความชื่นใจ กลับได้รับความโกรธขัดใจไป ดังนี้ ก็มีเป็นอันมาก

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า กถาคือถ้อยคำที่พูดยาก เรียกว่าทุกถา หมายความว่า ถ้อยคำที่พูดยาก ก็คือการแสดง เรื่องศรัทธา แก่คนที่เขาไม่มีศรัทธา การแสดงเรื่อง ศีล แก่คนที่เขาไม่มีศีล การแสดงเรื่องสดับธรรม แก่คนที่เขาไม่ต้องการสดับธรรม การแสดงเรื่องจาละการสละบริจาคน แก่คนที่ตระหนี่เหนียวแน่น

การแสดงเรื่องปัญญา แก่คนที่ไร้ปัญญา มีความเห็นผิดเป็นชอบ ดังนี้ เป็นทุกถา คือ ถ้อยคำที่พูดยาก เพราะว่าบรรดาผู้ที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีลเป็นต้น เหล่านั้น เมื่อได้ฟัง ถ้อยคำสอนให้มีศรัทธา สอนให้มีศีล ก็ย่อมจะไม่ชอบใจ ย่อมจะโกรธขัดเคือง ไม่ถูกใจ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการธรรมพากันมาฟังธรรม ก็ย่อมแสดงว่าเป็นบุคคลที่ไม่ใช่ประเภทดังกล่าวแล้ว คือย่อมจะเป็นประเภทที่เป็นผู้มีศรัทธา เป็นผู้มีศีลตามสมควร เป็นผู้ต้องการสดับฟังธรรมตามสมควร เป็นผู้มีจาคะ การสละบริจาค เป็นผู้ที่มีปัญญาตามสมควรจึงได้สนใจมาฟังธรรม ไม่หนีธรรม และบุคคลผู้ที่มีพื้นของความดี มีศรัทธา และศีลเป็นต้นดังนี้ จะเห็นคุณของพระธรรม ดังที่เราทั้งหลายสดกัณอยู่ว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้า กล่าวดีแล้ว คือว่า กล่าวไพเราะในเบื้องต้น กล่าวไพเราะในท่ามกลาง กล่าวไพเราะในที่สุด ผู้ที่มีพื้นความดีมีศรัทธาและศีลเป็นต้นอยู่ เมื่อฟังธรรมจึงจะได้รับรสของธรรม พบความไพเราะของธรรม ซึ่งเป็นความไพเราะอันมีอยู่โดยตลอดตั้งแต่เบื้องต้น ท่ามกลาง จนถึงที่สุด

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลายได้ระลึกถึงพื้นและภูมิทางจิตใจของท่านทั้งหลายเอง ตรวจดูว่าเมื่อได้มีใจน้อมมาในธรรม ได้เห็นคุณของธรรม ได้น้อมมาในธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแล้ว ดังกล่าว ก็แสดงว่าได้เป็นผู้ที่อบรม ปฏิบัติมาในศรัทธาและศีลเป็นต้นตามสมควร ก็ขอให้รักษาพื้นฐานของตนนี้ไว้ และตั้งใจอบรม บ่มปฏิบัติ เพิ่มพูนความดีทางจิตใจให้มากยิ่งขึ้น

ในโอกาสที่ได้เดินทางมาและได้รับการต้อนรับจากท่านทั้งหลายเป็นดังนี้ ครั้งนี้จึงจะได้กล่าวธรรมกถาเป็นปฏิการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย โดยจะยกเอา ทุภุข์ ๓ ประการ และสุขุข ๓ ประการ พร้อมทั้งปฏิบัติทางดำเนินไปสู่ความทุกุข์ และความสุุขุขนั้นมาแสดง ความทุกุข์ ๓ ประการ คือ

๑. ทุภุข์เพราะความยากจน
๒. ทุภุข์เพราะทุกข์ คือคตที่ชั่ว
๓. สังสารทุภุข์ ทุภุข์เพราะความท่องเที่ยวเวียนเกิดเวียนตาย

ส่วนความสุข ๓ ประการ ก็คือ

๑. โภคสุข สุขเพราะมีทรัพย์สำหรับบริโภค
๒. สุขคติสุข สุขเพราะคติที่ดี
๓. นิพพานสุข สุขคือเพราะนิพพาน

ทุกข์ ๓ ประการแรกนั้น

ข้อแรก ทุกข์เพราะความยากจน ทุกข์ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสชี้ให้คนทุกข์ ชาวาสทุกคน ผู้ครองเรือน ได้สำนึกเป็นประการแรกว่า ความยากจนนั้นเป็นตัวทุกข์ หรือเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เพราะว่าความดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว จำเป็นที่จะต้อง มีปัจจัยเป็นเครื่องอาศัยสำหรับบริโภค จะต้องมียาอาหารมีผ้านุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย หยูกยาแก้ไข้ และมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนถึงต้องมีเงินทองสำหรับจับจ่ายใช้สอย ถ้าไม่มีปัจจัยเครื่องอาศัยเหล่านี้เพียงพอแก่ความต้องการในการดำรงชีวิต ก็เรียกว่าเป็นความยากจน เป็นเหตุให้เกิดทุกข์นานาประการ ดังที่ปรากฏอยู่ว่า เมื่อความยากจนบังเกิดขึ้นแล้ว มีความทุกข์เดือดร้อนเพียงไร

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสชี้ให้ทุก ๆ คนได้คำนึงถึงความทุกข์ข้อนี้ และก็ตรัสสอนให้รู้ว่าความยากจนนี้ ย่อมเกิดขึ้นจากความเกียจคร้าน ไม่ประกอบการทำงาน จากการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ จากการคบเพื่อนที่เลว อันจะชักนำไปในทางชั่วร้ายต่าง ๆ จากการใช้จ่ายที่สุรุ่ยสุร่าย หรือว่าใช้จ่ายไปในทางอบายมุขต่าง ๆ ความประพฤติ ดังนี้เป็นปฏิปทา คือทางปฏิบัติ นำไปสู่ความยากจนที่บังเกิดทุกข์

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่ต้องการความทุกข์เพราะความยากจน ก็พึงเว้นจากการปฏิบัติดังกล่าว แต่ว่าปฏิบัติไปในทางที่จะบังเกิดโภคทรัพย์ คือทรัพย์สำหรับที่จะบริโภค ใช้สอยมีปัจจัย ๔ ดังกล่าวแล้วเป็นต้น และเมื่อมีโภคทรัพย์ขึ้น ก็ย่อมจะได้ความสุขที่ตรงกันข้าม อันเรียกว่า โภคสุข สุขที่เกิดจากความมีทรัพย์บริโภค ปฏิปทา คือความปฏิบัติที่จะนำไปให้ได้รับความสุขดังกล่าว พระองค์ก็ได้ทรงชี้แจงแสดงไว้ คือทรงสั่งสอนให้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพการงาน ทรงสอนให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ทรงสอนให้คบเพื่อนที่ดีงาม อันจะชักนำไปในทางเจริญ ทรงสั่งสอนให้ใช้จ่าย

ตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ทั้งให้เว้นจาก
อบายมุขต่าง ๆ เมื่อบุคคลปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอน ก็ย่อมจะได้รับผล คือความมีทรัพย์
สำหรับบริโภคใช้สอย อันเป็นความสุขอย่างหนึ่ง

ในเมืองไทยเรานี้ ในทั่วทุกแห่งก็ปรากฏว่ามีพื้นดินสำหรับที่จะประกอบอาชีพ
ต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก ประชาชนก็ไม่แน่นขนัดมากนักเหมือนอย่างบางประเทศ
และมีอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับที่จะประกอบอาชีพการงาน เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าไม่
เป็นคนเกียจคร้านเป็นต้น แต่ที่มีความขยันหมั่นเพียรเป็นต้น ประกอบด้วยมีปัญญา
รู้จักทางที่จะแสวงหาโดยชอบ ประกอบตนอยู่ในแนวพระพุทธรูปโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้
นี้ก็จะไม่ขัดสนจะต้องได้ทรัพย์สำหรับบริโภค สำหรับเลี้ยงครอบครัวและตนเองให้มี
ความสุข ตลอดจนถึงที่จะประกอบการบุญการกุศล ทะนุบำรุงวัดวาอารามเป็นต้นได้
ตามสมควร

เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรมองข้ามความทุกข์และสุขชั้นนี้ไปเสีย เพราะเป็นทุกข์
และสุขที่ทุก ๆ คนต้องเผชิญอยู่จริงในปัจจุบันนี้ เพราะในชีวิตร่างกายนี้ต้องบริโภคอยู่
ทุกวันทุกเวลา ต้องหาเลี้ยงอยู่ทุกวันทุกเวลา จนลงเมื่อใดอันหมายถึงขาดแคลน
เมื่อใดก็เกิดความทุกข์เมื่อนั้น และเมื่อเกิดขาดแคลนขึ้นปากท้องร้องเรียกอยู่เสมอ
ก็จำเป็นต้องหาทาง แม้ในทางที่ผิด เพื่อมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ความยากจน เป็นเหตุ
ให้เกิดความประพัตติที่เป็นอาชญากรรมต่าง ๆ ต่อเนื่องกันไปอีกมากมาย เพราะฉะนั้น
จึงไม่ควรจะมองข้ามสุขทุกข์ชั้นนี้ไปเสีย แต่ต้องสำนึกและก็ต้องปฏิบัติตนเตรียมตน
อยู่ทุกขณะ เพื่อที่จะไม่ต้องพบความจนอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และเพื่อที่จะมีความสุข
อันเกิดจากการที่จะมีทรัพย์สำหรับบริโภค โดยปฏิบัติตามพระพุทธรูปโอวาทดังกล่าว

ประการที่ ๒ ทุกข์เพราะคดี คือคดีที่ชั่ว นี้เป็นทุกข์อีกอันหนึ่งที่ซ่อนอยู่ในทุก ๆ
บุคคล คือความเป็นไปของจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและทั้งในภายหน้า คือจิตใจที่ต้องถูก
บาปกรรมทุจริตกรรมของตนเองหลอกหลอนให้ต้องกลัวให้ต้องระแวง อันเป็นความ
ทุกข์เพราะความชั่ว เพราะทุจริตในชาตินี้ และในเวลาทีใกล้ตาย ท่านก็แสดงว่าบาปกรรม
ก็ยังจะได้ช่องได้โอกาสหลอกหลอนใจให้เศร้าหมองไม่บริสุทธิ์ ครั้นตายไปแล้ว อกุศล
กรรมนำไปสู่นิรยะคือนรก หรือกำเนิดสัตว์เดรัจฉานนี้คือ ความทุกข์เพราะคดีที่ชั่ว

เกิดจากปฏิบัติ คือการปฏิบัติที่ชั่วร้ายทั้งหลาย เช่นว่า ฆ่าเขาบ้าง ลักของเขาบ้าง ประพฤติผิดประเพณีในทางกามบ้าง พุดเท็จหลอกลวงเขาบ้าง ตลอดถึงดื่มน้ำเมาเป็นฐานะของความประมาทเมาปราศจากสติ ดังนี้ เป็นต้น เมื่อประกอบอกุศลกรรมเหล่านี้ให้จิตใจ ก็ปราศจากสุข จิตใจจะมีความหวาดระแวงหรือว่าเก็บความสำนึกในกรรมที่กระทำไว้อย่างลึกซึ้ง และภูมิของจิตใจก็จะดำเนินไปสู่ภูมิชั่วภูมิดำ ทำให้เป็นคนบาปคนชั่วทันทีที่ได้ประกอบกรรมที่ชั่ว แต่ความที่เป็นคนชั่วคนบาปนี้ปรากฏอยู่ในจิตใจผู้ทำเอง บางทีอาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าตัวทำชั่ว แต่ว่าเป็นคนชั่ว และบาปที่กระทำนั้นย่อมจารีกร้อยย้อมติดอยู่ในจิตใจทันที และจะปรากฏเป็นผลทำให้เดือดร้อนในเมื่อโอกาส เช่น ในเวลาที่กรรมจะให้ผลหรือ ในเวลาที่ใกล้จะตาย บรรดาบาปอกุศลทั้งหลายก็จะไหลขึ้นมาทำให้ใจเศร้าหมอง นำไปสู่คติที่ชั่วในสัมปรายภพอีกด้วย

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสชี้ให้บุคคลรู้จักทุกข์อีกข้อหนึ่ง คือ ทุกคติทุกข์ ทุกข์เพราะคติที่ชั่ว อันเกิดจากบาปอกุศลดังกล่าว พร้อมทั้งทรงชี้ปฏิบัติ คือ ความปฏิบัติอันนำไปสู่ทุกตินั้น ก็คือบาปอกุศลที่จะเป็นเครื่องนำบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่ทุกติ

เพราะฉะนั้น จึงควรบำเพ็ญกุศลอันจะนำไปสู่สุคติ พร้อมทั้งการอบรมจิตใจ ด้วยทรงสอนให้อบรมเมตตา ความมีมิตรภาพไมตรีจิต บรรณาให้ผู้อื่นเป็นสุข ดับโทสะพยาบาทเป็นต้น เมื่อบุคคลมาปฏิบัติในปฏิบัติที่ทรงสอน กล่าวคือบริจาคทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา อบรมเมตตาจิต อบรมศรัทธาความเชื่อในกรรม ในผลของกรรม ตลอดจนถึงเรื่องเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ดำรงตนอยู่ในศีล เว้นจากความประพฤติก่อภัยก่อเวร เป็นบาปเป็นอกุศลทั้งหลาย ทำจาคะ คือการสละบริจาคเผื่อแผ่เจือจานตามสมควร อบรมปัญญา คือความรู้จัก บำปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อปฏิบัติในปฏิบัติดังนี้ ก็จะได้พบความสุขที่ตรงกันข้าม คือ ความสุขเพราะสุคติ คือคติที่ดี เพราะว่าจิตใจที่ดี ประกอบด้วย ศรัทธา ปัญญา เป็นต้น ความประพฤติก่อภัยก่อเวร ประกอบด้วย ทาน ศีล เป็นต้น ดังกล่าวนั้น ย่อมเป็นบุญเป็นกุศล ทำบุคคลผู้ประพฤติให้เป็นคนดี ความเป็นคนดี ย่อมปรากฏขึ้นที่จิตใจนั่นเอง และความดีก็เก็บอยู่ในจิตใจนั่นเอง ไม่ใช่เก็บในที่อื่น และย่อมจะส่งผลให้ผู้ทำความดีมีความสุข คิดถึงความดี ก็มี ความ

สุขใจ ไม่เศร้าหมอง ในเวลาใกล้ตาย ความดีก็จะส่งผลจิตใจมุ่งใส่นำไปสู่คติที่ดีที่ชอบในสัมปรายภพ

เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะสำนึกถึงทุกข์และสุขในขั้นนี้อีกขั้นหนึ่ง เพราะว่าก็เป็นสุขเป็นทุกข์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้เอง บุญบาปก็มีอยู่ในปัจจุบันนี้เอง ที่กรรมของตน เพราะว่าคนเรานี้ทุกคน ย่อมประกอบกรรมกันอยู่ทุกวันนี้ ถ้าหากว่าสำนึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าข้อนี้ ว่าบาปนั้นเป็นปฏิปทานำไปสู่ทุกข์ เพราะเหตุนี้ ทุกคติคืออนรก ในปัจจุบันและอนรกในอนาคต ส่วนบุญเป็นปฏิปทานำไปสู่สุคติ คือสวรรค์ในปัจจุบันและสวรรค์ในอนาคต บัดนี้ คนชั่วตกอยู่แล้ว คนดีก็ขึ้นสวรรค์อยู่แล้ว พิจารณาดูให้ดี ที่ความบริสุทธิ์หรือที่ความผ่องแผ้วของใจ ก็จะมองเห็นได้ ดังนี้แล้ว ก็พึงเว้นจากบาป เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ เพราะเหตุนี้ แต่บำเพ็ญสั่งสม บุญกุศลทั้งหลาย อันเป็นปฏิปทานำไปสู่ความสุขเพราะสุคติ

อนึ่ง คนเราทุก ๆ คน ยังมีทุกข์อีกอย่างหนึ่ง คือ สังสารทุกข์ ทุกข์เพราะความท่องเที่ยวเวียนเกิดเวียนตาย ดังจะพึงเห็นได้ว่าชีวิตร่างกายของเราทุก ๆ คนนี้ เมื่อเกิดมาแล้วก็ย่อมมีแก่ มีเจ็บ มีตาย มีพลัดพราก เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในปัจจุบันที่มีอยู่แก่ชีวิตทุกชีวิตนี้แหละ เป็นสังสารทุกข์ ทุกข์เพราะความท่องเที่ยว เวียนเกิดเวียนตาย เพราะไม่ว่าจะเกิดในชาติเช่นไร จะเป็นเทวดา หรือเป็นมนุษย์ หรือแม้ว่าจะตกนรกไปเกิดในสัตว์เดรัจฉาน จะเกิดในชาติที่มีทุกข์มาก หรือจะเกิดในชาติที่มีสุขมาก เพราะบุญกุศลมากเท่าไรก็ตาม เมื่อเกิดมาก็ต้องแก่ เจ็บ ตาย ทั้งนี้ ไม่มี ความเกิดในที่ไหน ที่เกิดมาแล้วไม่ตาย

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ก็ได้ทรงปรารถนาถึงความทุกข์อันเป็นสัจจะคือความจริง ของชีวิตนี้ว่าต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย แม้พระองค์จะทรงเกิดมาในสกุลกษัตริย์อันสูงศักดิ์ มั่งมี มีบุคคลแวดล้อม มีปราสาทเป็นที่ประทับอยู่ทั้งสามฤดู ๓ ปราสาท มีพระชายา มีพระโอรส มีสตรี บำรุงให้เกิดความสุขทั้งกลางวันกลางคืน ทั้งมีอนาคตอันแจ่มใส เพราะทรงเป็นรัชทายาท จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป ทั้งมีทำนายไว้ว่าจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ คือเจ้าโลกผู้ประกอบด้วยรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิทั้ง ๗ ประการอีกด้วย แต่แม้เช่นนั้น ก็ทรงปรารถนาว่าจะเป็นอะไรก็ต้องตายทั้งนั้น ไม่มีที่จะเกิดมาแล้วไม่ตาย

เพราะฉะนั้น จึงทรงปรารภนาโมกขธรรม ธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้น จึงได้ทรงค้นคว้าแสวงหาทางเพื่อประสบโมกขธรรมจนได้ ทรงพบมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นหนทางสายกลางทั้ง ๘ ประการ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบเป็นต้น ทรงปฏิบัติดำเนินไปในทางนี้จนความปฏิบัติของพระองค์สมบูรณ์ ก็ทรงได้พระปัญญา ตรัสรู้ในจตุราริยสัจจ์ เป็นวิชาความรู้แจ่มแจ้งสว่างยิ่งขึ้น ก็ทรงหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งสิ้น เป็นนิมิตติ ความหลุดพ้น จึงทรงเป็นพุทธะ คือผู้ตรัสรู้ และทรงแสดงธรรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้ที่ต้องการพ้นจากสังสารทุกข์ ปฏิบัติในมรรคมืองค์ ๘ นี้แหละเพื่อที่จะพ้นสังสารทุกข์ กล่าวคือ ปฏิบัติเพื่อจะดับกิเลส ดับตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยากในจิตใจของตนเอง ไม่ใช่ปฏิบัติเพื่อตณหา แต่ปฏิบัติเพื่อดับตัณหา คือเพื่อไม่ต้องการผลตอบแทนอะไรทั้งนั้น จึงควรสำนึกถึงความสุข ความทุกข์ชั้นสูงสุดนี้อีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า สังสารทุกข์ ทุกข์เพราะความเวียนเกิดเวียนตาย

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติใด ๆ เป็นการอุดหนุนเพิ่มเติมตณหา เป็นการอุดหนุนเพิ่มเติมราคะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นการปฏิบัติเพื่อสังสารทุกข์ จึงควรปฏิบัติเพื่อดับตัณหา อีกชั้นหนึ่งก็ปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ดังกล่าวแล้ว นั้นแหละแต่ว่าไม่ใช่มุ่งสวรรค์ ไม่ใช่มุ่งสุคติ แต่มุ่งดับตัณหา ดังที่พุทธบริษัท ได้ปฏิบัติในกรรมฐาน ปฏิบัติในสมถกรรมฐานสงบใจจากกิเลสและอารมณ์ทั้งหลาย ปฏิบัติในวิปัสสนา เห็นแจ้งในสัจจะของชีวิตว่าเกิดมากก็ต้องตาย ทุกสิ่งต้องเกิดดับ ถูกความเกิดดับบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอะไรเป็นเราเป็นของเราอย่างแท้จริง ได้แต่ยึดถือกันอยู่อย่างนานก็ชั่วชีวิตเท่านั้น ดังนี้แล้ว ก็ปลงใจลงไปจากความยึดถือ ทำจิตใจออกจากกาม ออกจากความติด ออกจากความยึดทั้งหลายตามสามารถ ดังนี้แล้วจะได้พบความสุขอีกอย่างหนึ่ง เป็นความสุขที่เกิดจากการออกจิตใจ ปล่อยวาง จิตใจไม่ยึดถือปฏิบัติดังนี้ได้ชื่อว่าได้ปฏิบัติในปฏิปทา เพื่อให้บรรลุความสุขดังกล่าวนี้ได้

เพราะฉะนั้น ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาท่านสาธุชนทั้งหลาย ให้ประสบความสุขความเจริญ ในบวรพระพุทธศาสนาด้วยกันทุก ๆ คน ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

พระสัมโมทนียกถา^๑ เรื่อง สมภาพ

ท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณรสหธรรมิก พร้อมด้วยข้าราชการ
พ่อค้า ประชาชน ครู นักเรียนทั้งหลาย

ของแสดงความชอบใจในการที่ท่านทั้งหลาย ทุกฝ่าย ได้มาทำการต้อนรับและ
พร้อมกันฟังธรรมกถา ณ บัดนี้

อาตมาภาพและคณะ ได้รับกำหนดให้เดินทางออกมาเยี่ยมเยียนวัดและ
พุทธบริษัททั้งหลาย ในภูมิภาคส่วนนี้ จึงได้ออกเดินทางมาตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนนี้
ได้แวะเยี่ยมที่วัดวชิราลงกรณวราราม อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นแห่ง
แรกแล้วก็ได้เดินทางต่อมาโดยลำดับ มาจนถึงจังหวัดขอนแก่น และก็ได้แวะเยี่ยมวัด
และพุทธบริษัทในตัวจังหวัดขอนแก่น และวันนี้เป็นสุดท้ายของการเดินทางได้เดินทาง
มาเยี่ยมวัดสระจันทร์นี้เป็นแห่งสุดท้ายปิดรายการ จากนั้นก็จะเดินทางกลับกรุงเทพฯ

^๑ แสดงแก่ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และพุทธศาสนิกชน ณ วัดสระจันทร์ จ.ขอนแก่น
วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

เพราะฉะนั้น จึงรู้สึกมีความสุขใจอย่างยิ่งที่ได้เห็นท่านทั้งหลายทุกฝ่าย ได้มาประชุมพร้อมกัน ความที่มีสุขใจอย่างยิ่งนี้ มิใช่เพราะเหตุที่เห็นท่านทั้งหลายมาต้อนรับเป็นส่วนบุคคล แต่ว่าได้เห็นอานุภาพแห่งพระพุทธศาสนา ได้เห็นจิตใจของท่านทั้งหลาย ที่มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา และมาประชุมกันในที่นี้ ก็เพื่อพระพุทธศาสนา นั้นเอง ไม่ใช่เพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะลำพังบุคคล ถ้าไม่มีพระพุทธศาสนาแล้ว ก็หาได้เรียกความสนใจจากท่านทั้งหลายไม่ แต่เพราะพระพุทธศาสนานั้นเอง และโดยเฉพาะก็คือ คุณของพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งปกเกล้า ปกกระหม่อมของเราทั้งหลายอยู่ จึงทำให้บังเกิดความรู้สึกนับถือฉันมิตร ฉันทญาติ ในบรรดาผู้ที่ประพฤติธรรมด้วยกัน โดยเฉพาะก็คือธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่อาตมาภาพได้เดินทางเยี่ยมผ่านมาทุกแห่ง ก็ปรากฏว่าอานุภาพแห่งพระพุทธศาสนา ยังปกแผ่ให้ความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งกายทั้งใจแก่ประชาชนทั้งหลาย ส่วนในที่ทุกแห่ง และวัดวาอาราม พระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ต่างก็ได้ตื่นตัวในการศึกษาขะมักเขม้น ในการศึกษาเล่าเรียนในด้านต่าง ๆ การบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ก็ได้มีอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป การพัฒนาบ้านเมืองก็ได้มีอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้ก็ต้องกล่าวด้วยอำนาจของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันสำคัญของไทยเรายังสถิตมั่นคง แม้จะมีภัยอันตรายบางอย่างเกิดขึ้นในที่บางแห่ง แต่ก็ยังไม่บังเกิดความเสียหายทุกข์ยากขึ้นในส่วนรวม ส่วนรวมนั้นก็ยังมีดีมีมั่นคง มีความจงรักภักดีอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และโดยเฉพาะธรรมในพระพุทธศาสนาก็ยังแผ่ปกคลุมให้ความสุขแก่ประชาชนทั้งหลาย ทางจิตใจและทางร่างกายดังกล่าวมาแล้ว แม้ในอาเภอนี้ ว่าถึงพระสงฆ์ แม้เป็นคณะสงฆ์ฝ่ายหนึ่ง ก็ปรากฏตามคำแถลงของเจ้าคณะ เจ้าอาวาสว่า ได้มีจำนวนวัด มีจำนวนพระภิกษุสงฆ์สามเณร มีโรงเรียนสำหรับศึกษาเล่าเรียน ทั้งนักธรรมและบาลี ทั้งปริยัติสามัญศึกษา และส่วนอื่น การบูรณะปฏิสังขรณ์ในวัดนี้ ท่านเจ้าอาวาสก็ได้แถลงว่า กำลังก่อสร้างอุโบสถ ซึ่งได้เงินไปแล้วก็ไม่ค่อย จึงแสดงว่า วัดได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากบ้าน โดยเฉพาะ คือพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเป็นอย่างดี ทั้งนี้จึงส่องถึงศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาอย่างดำรงอยู่มั่นคงในจิตใจของประชาชน

ฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมาภาพได้เดินทางมาแวะเยี่ยม และได้รับการต้อนรับจากท่านทั้งหลายทุกฝ่าย จึงขอแสดงอนุโมทนาสาธุการในท่านทั้งหลาย

และในโอกาสนี้ ก็ขอล่าวธรรมกถาเป็นการปฏิบัติแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย ธรรมกถาที่จะกล่าวนี้ จะขอเรียกว่า “สมภาพ” คำว่า สมภาพนี้จะว่าเป็นคำใหม่ก็ได้ เป็นคำที่เรามาใช้กันสมัยประชาธิปไตยควบคู่กับคำอื่นคือ “ภราดรภาพ” “เสรีภาพ” แต่ในที่นี้ จะขอยกขึ้นกล่าวเพียงคำเดียว คือคำว่า สมภาพ และจะอธิบายความหมาย ของคำนี้ในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า ได้มีคำนี้ใช้ในหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาด้วย เพื่อที่ท่านทั้งหลายจะเข้าใจว่า สมภาพ ในพระพุทธศาสนานั้น มีความหมายอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า มี สมภาพ แต่ก่อนอื่นก็ควรจะทราบคำแปลของคำนี้ก่อนว่า สมภาพแปลว่า “ความเสมอกัน” คำนี้เมื่อนำมาใช้ใหม่ ๆ ในขณะที่ยังตื่นประชาธิปไตย กันอยู่ แรก ๆ คนพากันเข้าใจว่า ทุก ๆ คนเกิดมาก็เสมอกันหมด เช่น พ่อแม่กับลูก ก็เสมอกัน ศิษย์กับอาจารย์ก็เสมอกัน พระภิกษุสามเณรกับศิษย์วัดก็เสมอกัน และเมื่อมีความเข้าใจดังนี้ ก็เกิดมีความประพตติในทางที่ไม่ยอมกัน เช่นมีพูดกันว่า ในครั้งนั้นได้มีบางวัด ลูกศิษย์วัดเกิดถือว่าเสมอกับอาจารย์ เคยต้องหุงข้าวปฏิบัติ อาจารย์ และเท็จหรือจริงอย่างไรก็ไม่ทราบ แต่แม้ว่าไม่จริงก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่ แสดงว่า ความถือว่า ทุก ๆ คนยอมเสมอกันโดยอาการอย่างนี้ หาเป็นความถูกต้องไม่ เพราะว่าในหมู่บุคคลนั้น มีบางอย่างหรือหลายอย่างที่มีความแตกต่างกัน หาเสมอกัน เป็นต้นว่า บิดามารดากับบุตรธิดา ศิษย์กับอาจารย์ พระภิกษุสามเณรกับลูกศิษย์วัด ผู้ใหญ่กับผู้่น้อย ตลอดจนจนถึงผู้มีหน้าที่การงานสูง และผู้ที่มีหน้าที่การงานต่ำ ในวง รัฐบาลหรือว่าในวงการแห่งใดแห่งหนึ่งก็ตาม ภาวะเช่นนี้หาได้เสมอกันไม่ เพราะพ่อแม่ ก็จะต้องเป็นพ่อแม่ บุตรธิดาก็จะต้องเป็นบุตรธิดา พ่อแม่จะมาทำตัวเป็นลูก ลูกก็จะ มาทำตัวเป็นพ่อแม่ไม่ได้ ศิษย์กับอาจารย์ก็เช่นเดียวกัน อาจารย์จะมาทำตัวเป็นศิษย์ หรือว่าศิษย์จะมาทำตัวเป็นอาจารย์ก็หาได้ไม่

ในอวัยวะร่างกายของเรานี้ก็ไม่เสมอกัน เช่นว่า ศีรษะ ลำตัว และท่อนเท้า ท่อนเท้าอยู่ข้างล่าง ลำตัวอยู่ตรงกลาง ศีรษะอยู่ข้างบน ก็ยังเสมอกัน นิ้วมือของเรา ๕ นิ้ว ก็ไม่เสมอกัน สิ่งที่ไม่เสมอกันดังกล่าวนี้ จะมาจับให้เสมอกันก็ไม่ได้ แม้กรรม ที่บุคคลกระทำก็ไม่เสมอกัน บางคนทำดี บางคนทำชั่ว แม้ความดีความชั่วที่บุคคลทำ ก็ไม่เสมอกันอยู่นั้นแหละ บางคนทำดีมาก บางคนทำดีน้อย บางคนทำชั่วมาก บางคนทำช้วน้อย ฉะนั้น ในเวลาที่จะพิจารณาความดีชอบ ก็ต้องพิจารณาตามความ

มากหรือน้อยตามความดีความชอบ ถ้าถือว่าเสมอกันแล้วก็ต้องพิจารณาให้ดีเท่ากันหมด หรือแม้ว่าในด้านกระทำความชั่วก็เหมือนกัน คนที่กระทำความชั่วประกอบอาชญากรรม ต้องถูกจับขึ้นศาล ศาลก็ตัดสินลงโทษน้อยหรือมาก ตามความผิดน้อยหรือมาก ถ้าหากว่าเสมอกันแล้ว ก็ต้องตัดสินลงโทษเสมอกันหมด การเรียนทุกชั้นก็เหมือนกัน ในเวลาสอบไล่ ครูอาจารย์ตรวจข้อสอบให้คะแนนน้อยหรือมาก ตามควรแก่ความรู้ความสามารถในการสอบของนักเรียน ถ้าหากว่าเสมอกันแล้ว จะต้องให้คะแนนเท่ากันหมด แต่ว่าการหาได้เป็นไปอย่างนั้นไม่ จึงแสดงว่ามีอยู่เป็นอันมากดังกล่าว ที่มีความแตกต่างกัน มีความเสมอภาคกัน หากว่าจะมาจัดในสิ่งที่ไม่ควรจะจัดให้เสมอกัน แต่ว่ามาจัดให้เสมอกันดังนี้แล้ว ก็จะเป็นเหมือนอย่างเรื่องนิทานเรื่อง เปรตจัดระเบียบ

นิทานในเรื่องเปรตจัดระเบียบนี้ ได้ยินว่า ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ติสฺสสมหาเถร) เล่าไว้ว่า ในศาลาแห่งหนึ่ง ได้มีเปรตตนหนึ่งอาศัยอยู่ เป็นเปรตเจ้าระเบียบและศาลานั้นก็เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง คนเดินทางเมื่อมาถึงศาลานั้นในเวลาใกล้พลบค่ำก็เข้านอนพักในศาลานั้น ในคืนที่มีคนมานอนพักกันอยู่มาก ๆ โดยนอนกันเป็นแถว เปรตก็มาดูด้านศีรษะของคน เห็นศีรษะของคนไม่สม่ำเสมอ เปรตก็มาดึงศีรษะของคนให้สม่ำเสมอ เป็นแนวเดียวกัน แล้วเปรตก็กลับไปดูทางเท้า ก็เห็นเท้าของคนไม่เสมอกันอีก ก็กลับมาดึงเท้าของคนให้เสมอกัน ครั้นดึงเท้าของคนให้เสมอกันแล้ว ก็กลับมาดูทางศีรษะ เห็นศีรษะของคนไม่เสมอกัน ก็กลับมาดึงศีรษะให้เสมอกันอีก เปรตทำอยู่อย่างนี้ก็ไม่พบสภาพคือความเสมอกัน และเป็นอันรบกวนคนไม่เป็นอันต้องหลับต้องนอน ต้องดึงศีรษะขึ้นมาบ้าง ดึงเท้าลงไปบ้าง ดังนี้ เรียกว่าเป็นสภาพ คือความเสมอกันในทางที่ไม่ถูก

ส่วนสภาพของพระพุทธเจ้านั้น ตามที่ทรงแสดงนั้น ก็คือ ความเสมอกัน โดยที่คนเราเกิดมาก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย สังขารทั้งหลายเป็นของที่ไม่เที่ยงต้องเกิดดับเป็นทุกข์ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป อยู่คงที่ไม่ได้ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน นี้เป็นสภาพอันหนึ่ง

อีกอันหนึ่ง คือคนเราทุก ๆ คนต่างรักสุขเกลียดทุกข์ ต่างรักชีวิตของตน ตนเองก็รักสุขเกลียดทุกข์ รักชีวิตของตน คนอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ และรักชีวิตของเขา

เพราะฉะนั้น ความรักสุขเกลียดทุกข์ ความรักชีวิตของแต่ละคนนี่ จึงเป็นสมภาพอย่างหนึ่ง คือความเสมอกันอย่างหนึ่ง และเพราะเหตุนี้ ทุก ๆ คนจึงไม่ต้องการให้ใครมาทำร้าย ตนเอง ไม่ต้องการให้ใครมาฆ่ามาประหารตน มาลักทรัพย์ของตน มาประพฤตินิโคตติ นิโคตติของตน ดังนี้ เป็นต้น ทุก ๆ คนไม่ต้องการให้ใครมาทำอันตรายเบียดเบียน แก่ตน ทุก ๆ คนมีความต้องการอย่างนี้ตรงกัน ทั้งหมดนี้เป็นสมภาพ คือความเสมอกันในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแสดงธรรม ซึ่งเป็นหลักของความประพฤติอยู่ กล่าวคือ ความประพฤติอะไรทางกายกรรม คือการงานที่กระทำทางกายก็ได้ทรงสอน ให้เว้นจากการฆ่าการประหารกันและกัน ให้เว้นจากการขโมยกันและกันและให้เว้น จากการประพฤตินิโคตติในกามกันและกัน และทรงสอนให้ตั้งเมตตาจิต คือ จิตมีเมตตา ปราณาสุข ปราณาก่ออุล ช่วยเหลือกันและกัน สอนให้ประกอบสัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ สอนให้มีความยินดี พอใจอยู่ในครอบครัวของตน ไม่ประพฤตินอกใจกันและกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่า เมื่อตนเองรักชีวิต ไม่อยากให้ใครมาฆ่าตน ก็อย่าไปฆ่าเขา เพราะเขาก็รักชีวิตเหมือนกัน เมื่อตนเองรักทรัพย์สมบัติของเขาเช่นเดียวกัน ตนเองรักครอบครัวของตน ไม่อยากให้ใครมาทำลาย ตนก็อย่าไปทำลายครอบครัวของเขา เพราะเขาก็รักครอบครัวของเขาเหมือนกัน ดังนี้แหละ พระพุทธเจ้าทรงอาศัยหลัก สมภาพดังนี้ จึงทรงแสดงธรรมเป็นข้อประพฤติทางกายไว้ดังนี้ ส่วนทางวาจานั้น พระองค์ก็สอนไม่ให้พูดเท็จหลอกลวง ตัดประโยชน์กันและกัน ทรงสอนไม่ให้พูด ส่อเสียดยุยงให้แตกร้างเป็นการทำลายกันและกัน ทรงสอนไม่ให้พูดคำหยาบ เช่นว่า ด่าว่ากันและกัน ให้เกิดความเจ็บใจ ทรงสอนให้พูดมีหลักฐาน อย่าพูดเพื่อเจ้าเหลือไหล ทั้งนี้เพราะว่าทุก ๆ คนนั้นก็ต้องการความจริง จึงไม่ควรพูดเท็จ แต่ก็พูดจริง อันเป็น สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน และทุก ๆ คนก็ไม่ชอบให้ใครมายุยงให้แตกร้าง แต่ว่าชอบ ความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน และทุก ๆ คนก็ต้องการวาทะที่อ่อนหวาน ไม่ต้องการ ให้ใครมาด่าให้เจ็บใจ เพราะฉะนั้น ก็อย่าไปด่าเขาให้เจ็บใจ และทุก ๆ คน ก็ไม่ต้องการ ให้ใครมาพูดพาลมาต่อตนเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ก็อย่าไปพูดสิ่งที่ไร้ประโยชน์ปราศจาก หลักฐานต่อใคร ๆ ทรงอาศัยหลักสมภาพดังนี้ จึงทรงแสดงธรรมสำหรับเป็นข้อปฏิบัติ ทางวาจา คือการพูดที่ต่อกันไว้ ดังนี้ ซึ่งทางจิตก็เช่นเดียวกัน ทรงสอนไม่ให้ไปโลก

เฟ่งเล็งทรัพย์สินสมบัติของใคร ๆ ทรงสอนไม่ให้ไปพยายามฟ้องร้ายใคร ทรงสอนไม่ให้เห็นความผิด แต่ว่าสอนให้มีความสันโดษยินดีในทรัพย์สินสมบัติของตนเอง ทรงสอนให้แผ่เมตตากรุณาคิดจะช่วยใคร ๆ ให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อน ทรงสอนให้เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ทุก ๆ คนก็ต้องการที่จะไม่ให้ใครไปเฟ่งเล็งทรัพย์สินสมบัติของเขา ไม่ต้องการจะให้ใครไปฟ้องร้ายเขา ไม่ต้องการที่ไปชักนำให้เห็นผิด เพราะฉะนั้น จึงได้ทรงบัญญัติความประพฤติทางใจไว้ดังนี้ นี้แหละเป็นหลักสมภาพในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น ก็ให้ท่านทั้งหลาย ได้พิจารณาตามหลักพระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้ อันเป็นหลักความประพฤติทางกาย อันเป็นหลักความประพฤติทางวาจา อันเป็นหลักความประพฤติทางใจ ดังนี้แหละ คือกุศลกรรมบถ คือเป็นทางแห่งกรรม อันได้แก่เป็นการกระทำที่เป็นกุศลในทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่ปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอนไว้นี้ ตรัสเรียกว่าเป็น “ธรรมจारी” คือผู้ประพฤติธรรม “สมจारी” ผู้ที่ประพฤติสม่ำเสมอ คือประพฤตินิยมสมภาพ

เพราะฉะนั้น ความประพฤติธรรมที่เรียกว่า ธรรมจรรยา ก็คือความประพฤติเป็นสมจรรยา หรือสมภาพนั่นเอง กล่าวคือ ความประพฤติที่ตรงกันตามความต้องการทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น เพราะตนเองก็รักสุขเกลียดทุกข์ ผู้อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ ตนเองก็รักชีวิต ผู้อื่นก็รักชีวิต ตนเองก็ต้องการให้คนมาทำดีต่อตน ไม่ต้องการให้ใครมาทำร้ายตน คนอื่นก็ต้องการดั่งนั้น แปลว่า ความต้องการของตนและความต้องการของคนอื่นเสมอกัน ก็ควรที่จะประพฤติให้เป็นยุติธรรม ดังนี้

เพราะฉะนั้น หลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้าอันเป็นหลักธรรมจรรยานั้น ก็คือเป็นหลักสมภาพ ดังกล่าวนั่นเอง และหลักสมภาพของพระพุทธเจ้านี้เป็นไปไม่ได้ไม่เหมือนอย่างสมภาพของเปรต สมภาพของเปรตนั้น เป็นสมภาพที่เป็นไปไม่ได้ จัดเท่าไรก็ไม่เสมอกัน และเป็นไปเพื่อความยุ่งเหยิงสับสน อย่างจะทำให้พ่อแม่กับลูกเท่ากัน ครูกับศิษย์เท่ากัน บุคคลต่าง ๆ ที่ต่างกันตามกรรมหรือตามหน้าที่การงานเท่ากัน หรือจะทำศิระชะ ลำตัว ท่อนขา ของตนให้เสมอกัน ดังนี้จะเป็นไปได้อย่างไร คนก็จะไม่เป็นคน จะเดินหรือจะทำอะไรก็ได้ แต่การที่คนเราทำอะไรได้ก็เพราะว่า

มือซ้ายจะต้องอยู่ สูงก็อยู่ในที่ที่ควรสูง ตรงกลางก็อยู่ในที่ตรงกลาง ส่วนต่ำก็อยู่ในที่ที่ควรต่ำ และเพื่อทุก ๆ ส่วนได้ผสมผสานกันดังนี้ โดยความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ก็ได้ประโยชน์ เป็นคนทำทำงานอะไรให้สำเร็จได้

เพราะฉะนั้น เมื่อทุกคนมาปฏิบัติตามสมภาพในพระพุทธศาสนา แม้ตั้งอธิบายมานี้ ก็จะมีบังเกิดความสงบสุขบังเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน สามารถปฏิบัติกรณียกิจให้บังเกิดความเจริญได้ทั้งในทางคติโลก ในทางคติธรรม

เราทั้งหลาย ตั้งแต่ชั้นบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะเราได้พากันรับปฏิบัติสมภาพในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม จึงเป็นผู้รักษา ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้เป็นสมบัติตกทอดกันมา ยิ่งความร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดแก่เราทั้งหลายแม้ในบัดนี้จนถึงทุก ๆ วัน

เพราะฉะนั้น ขอให้ทุก ๆ ท่านได้พร้อมกันปฏิบัติตามหลักในธรรมของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาดังนี้แหละ ก็จะมีบังเกิดความร่มเย็นเป็นสุขสืบต่อไป และขอให้ช่วยกันอบรมบุตรหลาน ให้รู้จักหลักสมภาพอันแท้จริง ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย ข้อนี้ ก็จะเป็นไปเพื่อความสุขสวัสดิ์ตลอดกาลนาน

ในที่ลุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่านให้มีความเจริญสวัสดิ์ ถึงความเจริญงอกงามไม่พินาศในพระบวรพุทธศาสนายัง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน ทุก ๆ คน เทอญ.

รายงาน
การเยี่ยมชมวัดและพุทธศาสนิกชน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๘.๑๐ น. สมเด็จพระญาณสังวร กรรมการมหาเถรสมาคม รองประธาน
กรรมการคณะธรรมยุต เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ (ธรรมยุต)
พร้อมด้วยพระอนุจร คือ ๑. พระเทพปัญญามุนี รองเจ้าคณะภาค ๑๐-๑๑ (ธรรมยุต)
วัดสัมพันธวงศ์ ๒. พระครูปริยัติสารโสภณ (อภิพล ป.ธ.๕) เลขานุการเจ้าคณะภาค
๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต) ๓. พระมหาบุญช่วย สุขวโน เลขานุการเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร-
สมุทรปราการ (ธรรมยุต) ๔. พระสมบัติ ปวิตโต เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะธรรมยุต
วัดบวรนิเวศวิหาร ๕. นายเลิศชัย เลิศธีรกุล ไวยาวัจกร ๖. นายวินัย แซ่แต่ ผู้ติดตาม
๗. นายสวง ผลแจ้ง พนักงานขับรถ ๘. นายคุณ วงศ์ใหญ่ พนักงานขับรถ
๙. นายเลิศ หิมพานต์ ข้าราชการกรมการศาสนา พนักงานขับรถ ๑๐. นายสุธน
สุนทรพิบูลย์ ช่างเครื่องยนต์จากวังสระปทุม ๑๑. นายมานิต ยั้งยืน สำรองพนักงาน
ขับรถ ๑๒. จ.ส.ต.พิชัย พิมพ์ทอง ผู้ติดตาม เดินทางจากวัดบวรนิเวศวิหารโดยกระบวน
รถยนต์ ๓ คัน และรถตำรวจทางหลวงซึ่งเป็นรถนำและรถตามอีก ๓ คัน พระเทพ
ญาณวิศิษฐ์ (เต็ม) พระเทพวราภรณ์ (วิชัย) พระโสภณคณาภรณ์ (แบน)
พระปัญญาภิมณฑมุนี (บุญเรือน) พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร
และอุบาสก อุบาสิกา ได้มารอส่งที่ถนนสุทธาวาส หน้าคณะรังษีวัดบวรนิเวศวิหาร

จังหวัดนครราชสีมา

เวลา ๐๙.๓๐ น. ถึงจังหวัดสระบุรี ระยะทางจากกรุงเทพฯ ๑๐๗ กิโลเมตร เลี้ยวเข้าถนนมิตรภาพเข้าเขตอำเภอแก่งคอย แล้วเข้าเขตอำเภอปากช่อง นครราชสีมา

เวลา ๑๐.๐๕ น. ถึงวัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม ระยะทางจากสระบุรีถึงทางแยกเข้าวัด ๔๓ กิโลเมตร ทางแยกเข้าวัดราว ๓ กิโลเมตร มีพระภิกษุสามเณร รอดต้อนรับอยู่ประมาณ ๖๐ รูป ฝ่ายคณะสงฆ์ประกอบด้วย พระศรีธรรมวงศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) วัดสุทธจินดา พระโพธิญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ (ธรรมยุต) พระมหาวชิตร จิตตพุนโต เจ้าคณะอำเภอเมืองนครราชสีมา คณะนักเรียนโรงเรียนพระสังขาริการส่วนภูมิภาคซึ่งมาจากภาคต่าง ๆ ๑๘ ภาค จำนวน ๔๐ รูป มาร่วมต้อนรับอยู่ด้วย พร้อมด้วยคณะสงฆ์วัดเทพพิทักษ์ ฝ่ายคฤหัสถ์ประกอบด้วยนายไพศาล กำลังงาม ผู้ช่วยป่าไม้อำเภอปากช่อง คณะกรรมการพุทธสมาคมจังหวัดนครราชสีมา เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา นำสมเด็จฯ เข้าสู่อุโบสถ บูชาพระรัตนตรัย สันทนาปราศรัยพอสมควรแล้วออกจากอุโบสถ แล้วนำสมเด็จฯ ขึ้นเขาสี่เสียด นมัสการพระพุทธสกุลสีมามงคล เป็นพระพุทธรูปใหญ่ปางประทานพร ปูนปั้นสูง ๔๕ เมตร หน้าตัก ๒๗ เมตร (๑๓ วา ครั้ง) ค่าก่อสร้าง ๒ ล้านบาท ทางขึ้นไปหาพระพุทธรูปนี้ สูง ๑๒๕ เมตร บันไดขึ้นรวมทั้งสิ้น ๖๔๐ ขั้น ค่าก่อสร้าง ๒ ล้านบาท พระพุทธรูปนี้ตระหง่านอยู่บนหน้าผา เด่นมองเห็นได้ไกล ฝีมือการปั้นงามพอสมควร

วัดเทพพิทักษ์ปุณณารามนี้ เป็นวัดสร้างใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ พลโทพงษ์ ปุณณกันต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม เป็นผู้บริจาคที่ดินและทุนทรัพย์ในการสร้าง บริเวณวัดตั้งอยู่บนไหล่เขา ทำเลดี เป็นสง่ามองเห็นได้แต่ไกล ปัจจุบันมีถาวรวัตถุ คือ อุโบสถ ซึ่งตัวอุโบสถสร้างเรียบร้อยแล้ว แต่กำลังตกแต่งบริเวณโดยรอบอยู่ มีศาลา ๑ หลัง กุฏิขนาดย่อม ๕ หลัง พระเจดีย์ ๓ องค์ พระสุนทรธรรมภาณ^๑ (สิงห์ ป.ธ.๖) เป็นเจ้าอาวาส แต่วันที่สมเด็จพระสังฆราชฯ ไปเยี่ยมวัดนั้นไม่อยู่วัด ได้ทราบว่ามีมากรุงเทพฯ ในพรรษา ๒๕๑๐ มีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา ราว ๑๗ รูป นอกพรรษากาล มีพระภิกษุสามเณรอยู่ประจำราว ๗ รูป พระที่มาอยู่ที่วัดนี้มักเป็นพระกรรมฐาน ซึ่งมาพักเพียงชั่วครู่แล้วก็จาริกต่อไป ฉะนั้น จำนวนพระจึงไม่ค่อยแน่นอน สมเด็จพระสังฆราชฯ ได้มอบหนังสือแก่วัดนี้ ๑ ชุด รองเจ้าอาวาสเป็นผู้รับแทนเจ้าอาวาส

เวลา ๑๐.๕๕ น. เดินทางจากวัดเทพพิทักษ์ฯ ไปวัดวชิราลงกรณวราราม อำเภอบางบาล

เวลา ๑๑.๑๕ น. ถึงวัดวชิราลงกรณวราราม มีการประดับธงทิวสองข้างทาง จากทางเข้าวัดถึงบริเวณหน้าพระอุโบสถ ครู นักเรียน และข้าราชการที่มาต้อนรับ เข้าแถวรอรับสองข้างทางเข้าสู่พระอุโบสถ พระภิกษุสามเณรประมาณ ๑๕๐ รูป ซึ่งมาจากวัดต่าง ๆ ๕ วัด คือ วัดบ้านใหม่สำโรง วัดเขาจันทร์ วัดเขาไทร วัดเทพพิทักษ์ฯ และวัดวชิราลงกรณวราราม ประชุมรอรับอยู่ในพระอุโบสถ มีพระราชสุทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดวชิราลงกรณวรารามเป็นประธาน เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา นำสมเด็จพระสังฆราชฯ เข้าสู่พระอุโบสถ บูชาพระรัตนตรัย พระราชวราลังการ (บุญธรรม) เลขาธิการคณะธรรมยุต พระครูประสิทธิ์พุทธมนต์ (สุรพงษ์) และพระครูพุทธมนต์ปริชา (บุญเรือน) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้เดินทางมาก่อน เมื่อ ๑๗.๐๐ น. ได้มารอรับที่วัดวชิราลงกรณวรารามแล้วสมทบเข้ากับคณะฝ่ายคฤหัสถ์ที่มาต้อนรับ คือ นายพลอย ยิ่งสวัสดิ์ นายอำเภอบางบาล นายไพศาล กำลังงาม ป่าไม้อำเภอบางบาล นายเชียน ศรีธะโร ผู้ใหญ่บ้านวชิราลงกรณ คณะครู นักเรียนโรงเรียนวชิราลงกรณ เป็นต้น พร้อมประชาชน

^๑ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเปลี่ยนนามเป็น พระญาณสิทธิธำรงเจ้าอาวาสวัดวชิราลงกรณวราราม

ราว ๓๐๐ คน เมื่อสนทนาปราศรัยพอสมควรแล้ว ขึ้นไปฉันภัตตาหารเพลบนศาลาการเปรียญ มีอุบาสกอุบาสิกา นำภัตตาหารมาถวายพระภิกษุสามเณรมากมายฉันเสร็จแล้วอนุโมทนาแล้วเดินทางไปพักที่ถ้ำราชสุทธาจารย์ ซึ่งเป็นที่พักประจำของพระราชสุทธาจารย์ อยู่ห่างจากวัดชิวราลงกรณวรารามไป ๑ กิโลเมตร อยู่ในเขา ลูกเล็ก ๆ ตัวถ้ำอยู่ลึกลงไปจากพื้นดินเล็กน้อย แต่ก่อนไม่มีทางเข้า ต้องลงทางปล่องบนยอดเขาต่อมาเมื่อพระราชสุทธาจารย์ ได้มาตั้งสำนักอยู่ที่นี่แล้ว จึงได้เจาะทางเข้าใหม่ทางด้านหน้าถ้ำ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ภายในถ้ำเป็นสองชั้นกว้างขวางพอสมควร อากาศเย็นและเงียบสงบ บริเวณหน้าถ้ำมีกุฏิเล็ก ๆ สองหลัง ศาลา ๑ หลัง และโรงเก็บพัสดุสิ่งของต่าง ๆ ๑ หลัง พักที่นี้พอสมควรแล้ว เดินทางไปดู ถ้ำอีกแห่งหนึ่ง ชื่อ ถ้ำสุทธาวาส เป็นถ้ำที่อยู่ในความดูแลของพระราชสุทธาจารย์ เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้ดูอะไรเพราะฝนตก ต้องรีบกลับวัดชิวราลงกรณวราราม เพื่อให้ทันเวลาอบรม

เวลา ๑๓.๐๐ น. เศษ พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอปากช่อง-สีคิ้ว ข้าราชการและประชาชนได้ประชุมพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญวัดชิวราลงกรณวราราม ประมาณ ๔๐๐ คน เพื่อรอรับโอราท เมื่อพร้อมแล้ว พระศรีธรรมวงศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ได้กล่าวรายงานว่า กล่าวกระผมในนามพระภิกษุ สามเณรเขตอำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว ๕ วัด คือวัดใหม่สำโรง วัดเขาจันทร์ วัดเทพพิทักษ์-ปุณณาราม และวัดชิวราลงกรณวราราม มีจำนวน ๑๐๕ รูป ได้ พร้อมใจกันนำเครื่องสักการะถวายในคราวที่พระเดชพระคุณเมตตา มาเยี่ยมและในโอกาสนี้ กล่าวขอร้องรับโอราทเพื่อเป็นสิริมงคลแล้วเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการคณะสืบไป

เมื่อรายงานจบแล้ว สมเด็จพระเดชฯ ได้ประทานโอราทแก่พระภิกษุสามเณร ข้าราชการและประชาชน ดังนี้

“ขอขอบใจในการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีของท่านทั้งหลาย การมาเยี่ยมเยียนครั้งนี้ ทางคณะได้ปรารถนาจัดขึ้น ก็เพื่อให้วัดกับบ้าน ข้าราชการกับประชาชน ได้มีโอกาสมาพบปะกัน ร่วมกันประกอบกุศลกรรมความดีเป็นการผูกสามัคคีไมตรี สนิทสนมคุ้นเคยกัน ดังเช่นที่ได้มาร่วมทำบุญเลี้ยงพระกันในวันนี้ เป็นต้น จึงจะถือโอกาสกล่าวสัมโมทนาียกภาพก่อให้เกิดความยินดีในกุศลกิจทั้งปวง

เราทั้งหลายนั้น ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หรืออยู่ในประเทศใด ชั้นใด ก็อยู่ในกรอบใหญ่คือหลักไตรรงค์ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเดียวกัน จึงขอกล่าวธรรมกถาอิงหลักทั้งสามประการนี้ พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญาและ สัมมาปฏิบัติแก่ท่านทั้งหลายดังนี้

หลักที่ ๑ คือ ชาติ นั้น ทัวไปก็หมายถึงชาติไทย เรื่องชาตินี้พระพุทธเจ้า ก็ตรัสสอนไว้เช่นกัน แต่ตรัสไว้ในความหมายของหมู่ชน ว่า *สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี* ความพร้อมเพรียงกันของหมู่ให้เกิดสุข คือเมื่อเราทั้งหลาย ซึ่งอยู่รวมหมู่เดียวกัน เป็นชาติเดียวกัน พร้อมเพรียงกัน ก็ย่อมก่อให้เกิดความเจริญเป็นสุขดำรงหมู่ คือ ชาติไว้ได้

หลักที่ ๒ คือ ศาสนา นั้น ก็หมายถึงศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาของคนไทย ส่วนใหญ่ ชาติจะมีความสามัคคีรวมกันอยู่ได้ก็เพราะศาสนา เพราะศาสนาเป็นเครื่อง ปกครองใจของคนทั้งหลายให้ประพฤติดี ประพฤติชอบ มันอยู่ในศีลธรรมและกฎหมาย บ้านเมือง มีเมตตาอารีต่อกันเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน ต่างฝ่ายต่างก็ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุข แก่กันและกัน ประกอบสัมมาชีพ ช่วยกันทะนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญ ตั้งตนอยู่ใน ศีลธรรมของพระพุทธเจ้า ดังนี้ศาสนาจึงเป็นเครื่องผูกพันให้ชาติมีสามัคคีรวมกันอยู่ ได้โดยสงบสุข

หลักที่ ๓ คือ พระมหากษัตริย์ คือองค์พระประมุขของชาติ สำหรับประเทศไทย เรานั้นได้มีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นองค์พระประมุขของชาติสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล ทรงเป็นที่รวมของจิตใจประชาชน อันการปกครองนั้นจำเป็นต้องมี ประมุข เช่นในทาง คณะสงฆ์ก็ต้องมีประมุข คือหัวหน้าเป็นชั้น ๆ ตามลำดับ จนกระทั่งถึงประมุขสูงสุด คือ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ต้องมีประมุขตาม ลำดับชั้นกระทั่งถึงชั้นสูงสุด คือ พระมหากษัตริย์ องค์พระประมุขของชาติ ซึ่งทรง ปกครองโดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้ประชาชนเกิดความร่มเย็น เป็นสุขทั่วกัน แม้ผู้ปกครองระดับอื่น ๆ เมื่อได้ปกครองโดยอาศัยหลักธรรมสำหรับ ผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ย่อมจะสามารถก่อให้เกิดความผาสุกแก่ประชาชน ได้เช่นเดียวกัน

เมื่อเข้าใจว่าหลักทั้ง ๓ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต่างต้องอิงอาศัยกันดังนี้ ก็ย่อมจะก่อให้เกิดความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน เพราะความสุขทุกข์ของหมู่ใหญ่ เช่นชาติไทยเป็นต้นนั้น จะมีเพียงกลุ่มหนึ่งไม่ได้ จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องกัน ถ้าชาติ ไร้สาระสลาย ศาสนากลับคือคณะสงฆ์ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยสวัสดิ์ เมื่อศาสนา ไร้สาระสลาย ชาติก็ย่อมจะวุ่นวายไปด้วย ดังนั้นทุกฝ่ายจึงจำต้องตั้งมั่นอยู่ในพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วนำมาปฏิบัติปกครองใจตามสมควรแก่ภูมิชั้น เพื่อเกิดความสวัสดิ์แก่ทุกฝ่ายทุกคน

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตรายทั้งปวง เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ ประกอบกันเป็นสมรรถภาพ สามารถปฏิบัติกรณียกิจตามหน้าที่ของตน สามารถปฏิบัติธรรมปกครองใจ เพื่อรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้ทุก ๆ คน มีความสุขความเจริญ ตลอดนิรันดรกาล เทอญ."

เมื่อโอวาทจบแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช มอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุด วชิรญาณวงศ์เทศนาแก่พระราชสุทธาจารย์ มอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับ แจกหนังสือแก่ข้าราชการและประชาชนที่มาพร้อมฟัง โอวาท ณ ที่นี้ มอบหนังสือและเหรียญที่ระลึกแก่นายอำเภอปากช่อง และคณะ ข้าราชการที่มาให้การต้อนรับ แล้วเลิกประชุม

วัดวชิรलगรณวราราม สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยนางทิพย์ นิยมเหตุ เป็นผู้บริจาคที่ดินและทุนทรัพย์สร้างถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรलगรณ ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิรलगรณ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองน้ำแดง ตำบลปากช่อง อำเภอปากช่อง จังหวัด นครราชสีมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรलगรณ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพระราชพิธีทรงวางศิลาฤกษ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๑๘ และได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๑๖ เป็น พระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร พระราชสุทธาจารย์ (โชติ) ได้รับอาราธนาจาก

วัดสุทธจินดาเป็นเจ้าอาวาส ปัจจุบัน มีเสนาสนะ คือ พระอุโบสถ ๑ หลัง วิหาร ๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๑๐ หลัง หอระฆัง มีโรงเรียนเด็ก ๑ หลัง และมีพระตำหนักซึ่งผู้สร้างวัดนี้ได้สร้างขึ้นถวายให้เป็นพระพุทธรูปจำลอง และพระพุทธรูปปางปาริเลศยกะ การก่อสร้างมีการวางผังอย่างแน่นอน วัดนี้อยู่ห่างจากตัวอำเภอปากช่องราว ๙ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดนครราชสีมาราว ๑๒๐ กิโลเมตร ในพระรัชกาลมีพระภิกษุสามเณรราว ๕๐ รูป นอกพระรัชกาลมีพระภิกษุสามเณรอยู่ประจำประมาณ ๓๐ รูป ปัจจุบันมีพระ ๑๐ รูป สามเณร ๒๐ รูป เป็นนักธรรม ๑๐ รูป เปรียญ ๒ รูป มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนที่วัดของตนเอง มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๒ รูป ที่วัดนี้มีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้วย โดยความร่วมมือของสภาการศึกษามหาภูมิบาลวิทยาลัย และมีการเปิดการบวชอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งได้กระทำมาหลายปีแล้ว มีเยาวชนมาสมัครบวชเป็นสามเณรรับการฝึกอบรมปีละประมาณ ๑,๐๐๐ รูป

เวลา ๑๕.๐๐ น. เดินทางจากวัดวัชรालงกรณวราราม ไปวัดสุทธจินดา พระราชสิทธิอาจารย์ได้ร่วมเดินทางไปกับคณะด้วย ระยะทางระหว่างสระบุรีถึงนครราชสีมาเป็นที่สูงเต็มไปด้วยขุนเขา ถนนมิตรภาพวิ่งไปตามไหล่เขาและสันเขา สองข้างทางเต็มไปด้วยภูเขาสลับซับซ้อนน่าดู ทำไร่น่าเป็นส่วนมาก มีวัดรายไปตามสองข้างทางเป็นระยะ ๆ แต่ส่วนมากเป็นวัดเล็ก ๆ และกำลังก่อสร้าง

เวลา ๑๖.๑๑ น. ถึงวัดสุทธจินดา พระธรรมบัณฑิต (ญาณ ป.ธ.๕) เจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา เจ้าคณะภาค ๑๐ - ๑๑ (ธรรมยุต) รอต้อนรับ แล้วนำเข้าสู่ศาลาซึ่งมีพระภิกษุสามเณรประชุมกันรอรับอยู่ประมาณ ๑๐๐ รูปเศษ พร้อมด้วย พ.ต.ท.เอนก จันทระกาญจนตานนท์ รองผู้กำกับตำรวจภูธรจังหวัดนครราชสีมา พ.ต.วิโรจน์ ทสยันไชย อนุศาสนาจารย์ มทบ.๓ นายจรัญ ปัทมดิลก อุปนายกพุทธสมาคมจังหวัดนครราชสีมา คณะกรรมการและสมาชิกพุทธสมาคมและอุบาสก อุบาสิกา ประมาณ ๑๐๐ คน เข้าสู่ศาลาบูชาพระรัตนตรัยแล้วสนทนากับเจ้าคณะ และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาร่วมต้อนรับพอสมควรแก่เวลาแล้วไปพักที่กุฏิ “เมนะรุจิ” คณะกรรมการพุทธสมาคมจังหวัดนครราชสีมาเข้าไปถวายสักการะ และรองผู้กำกับตำรวจภูธรจังหวัดนครราชสีมา นมัสการและสนทนาด้วย รองผู้กำกับฯ ได้กราบเรียนว่า ได้พยายามชักชวนประชาชนให้สนใจทางศาสนาและศีลธรรม เช่น ได้พยายามแนะนำให้สถาน

อบายมุขและสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมาหยุดกิจการ ๑ วัน ในวันที่สำคัญทางศาสนา ก็ปรากฏว่าได้รับความร่วมมือทั่วกัน ดูจะเป็นจังหวัดเดียวที่ทำได้ ในขณะนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ทรงเสด็จ แยกเหรียญที่ระลึกพอสมควรแก่เวลาแล้วก็ลากลับไป

เวลา ๑๗.๑๕ น. พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมืองจำนวน ๙ วัด วัดสุทธจินดา วัดศาลาลอย วัดป่าศาลวัน วัดศาลาลอย วัดป่าจักรราช วัดป่าศรีวัลย์ วัดป่าศรัทธาราม วัดป่าเวฬุวัน วัดป่าธรรมการาม มาประชุมพร้อมกันที่ศาลา วัดสุทธจินดา พระสังฆาธิการที่ร่วมประชุม คือ เจ้าคณะภาค ๑๐ - ๑๑ (ธรรมยุต) เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) เจ้าคณะอำเภอเมืองและเจ้าคณะตำบลอีกหลายรูป รวมทั้งพระเทพปัญญาภุมนี รองเจ้าคณะภาค ๑๐ - ๑๑ (ธรรมยุต) และพระราชวราลังการ เลขาธิการคณะธรรมยุตด้วย เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ทรงเสด็จ นำทำวัตรค่ำ จบแล้วสวดมนต์ต่อ พระเทพปัญญาภุมนี ขัดขุมนมทวนดา และขัดตำนานธรรมจักร เมื่อทำวัตรสวดมนต์จบแล้ว พระศรีธรรมวงศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) ได้รายงานการคณะในจังหวัดนครราชสีมาว่า :-

“เกล้าฯ พระศรีธรรมวงศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา บุรุษมัย ขอถือโอกาส ณ บัดนี้ รายงานการคณะเพื่อทราบดังต่อไปนี้

๑. ในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนวัด ๑๗ วัด สำนักสงฆ์ ๕ แห่ง สำนักกรรมฐาน ๓ แห่ง จำนวนพระภิกษุ ๑๔๕ รูป จำนวนสามเณร ๑๙๗ รูป จำนวนเด็กวัด ๒๕ คน พระสังฆาธิการ ชั้นภาค ๑ รูป ชั้นจังหวัด ๑ รูป ชั้นอำเภอ ๒ รูป ชั้นตำบล ๒ รูป ชั้นเจ้าอาวาส ๑๒ รูป จำนวนพระอุปัชฌาย์ ๖ รูป จำนวนโรงเรียน ประเภท นักรธรรมบาลี ๔ โรงเรียน ประเภทธรรม ๓ โรงเรียน จำนวนพระเปรียญ ๙ รูป จำนวนพระนักธรรม ๕๐ รูป จำนวนสมาคมพุทธสมาคม ๑ สมาคม ยุวพุทธิกสมาคม ๑ สมาคม โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ ๒ แห่ง หน่วยนวก ๑ หน่วย จำนวนศาสนสถานก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงแล้ว ก. อุโบสถ ๑๐ หลัง ศาลาการเปรียญ ๘ หลัง โรงเรียนปริยัติธรรม ๑ หลัง เสนาสนะ ๑๑๕ หลัง

๒. ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนวัด ๕ วัด สำนักสงฆ์ ๓ แห่ง สำนักกรรมฐาน ๑ แห่ง จำนวนพระภิกษุ ๕๐ รูป สามเณร ๗๐ รูป จำนวนศิษย์ ๒๐ คน

พระสังฆาธิการชั้นเจ้าอาวาส ๒ รูป จำนวนโรงเรียนประเภทธรรม ๒ โรงเรียน จำนวนพระนักธรรม ๙ รูป โรงเรียนสอนศาสนาหน่วยนพกะ ๒ หน่วย จำนวนศาสนสถาน ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงแล้ว อุโบสถ ๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๓ หลัง เสนาสนะ ๕๐ หลัง

๓. รวมใน ๒ จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมาและบุรีรัมย์ มีจำนวนวัด ๒๒ วัด สำนักสงฆ์ ๘ แห่ง สำนักกรรมฐาน ๔ แห่ง จำนวนพระภิกษุ ๑๙๕ รูป จำนวนสามเณร ๒๖๗ รูป จำนวนศิษย์วัด ๔๕ คน พระสังฆาธิการชั้นภาค ๑ รูป ชั้นจังหวัด ๑ รูป ชั้นอำเภอ ๒ รูป ชั้นตำบล ๒ รูป ชั้นเจ้าอาวาส ๔ รูป จำนวนพระอุปัชฌาย์ ๖ รูป จำนวนโรงเรียนประเภทธรรมบาลี ๔ โรงเรียน ประเภทนักธรรม ๔ โรงเรียน จำนวนพระเปรียญ ๙ รูป จำนวนพระนักธรรม ๕๙ รูป จำนวนสมาคมพุทธสมาคม ๑ สมาคม ยูวพุทธิกสมาคม ๑ สมาคม โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ ๒ แห่ง หน่วยนพกะ ๓ หน่วย จำนวนศาสนสถาน ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะ ถาวรมั่นคงแล้ว ก. อุโบสถ ๑๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑๑ หลัง โรงเรียน ปริยัติธรรม ๑ หลัง เสนาสนะ ๑๖๕ หลัง

พระภิกษุที่มาประชุมกัน ณ บัดนี้ อยู่ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอจักราช รวม ๑๐ วัด มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๒๕ รูป จำนวนพระภิกษุดังกล่าวขอผ่อนผันถวายเครื่องสักการะ และขอรับโอวาทเพื่อปฏิบัติเป็นสิริมงคลสืบสันตติวงศ์พระศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณต่อไป

เมื่อรายงานจบแล้ว สมเด็จฯ ได้ประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรทั้งหลาย มีใจความว่า

“รู้สึกอนุโมทนาเมื่อได้มาเห็นความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาในส่วนนี้ และรู้สึกซาบซึ้งในอริยาศัยไมตรีของท่านทั้งหลายที่ได้มาให้การต้อนรับ แม้บางท่านจะสูงอายุแล้วก็อุตสาหะเดินทางมาจากที่ไกล ๆ กิจการที่ท่านเจ้าคณะทั้งหลาย ได้ปฏิบัติไปแล้วก็ไม่มีสิ่งใดจะทักท้วงได้ ทั้งนี้ก็เพราะท่านทั้งหลายมีความเข้มแข็งขยันหมั่นเพียร มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมเจ้าคณะระดับต่าง ๆ ให้มีความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจ จนกระทั่งได้ตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการ

ขึ้นที่วัดนี้ เพื่อส่งเสริมการปกครองคณะให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อจากที่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายได้สืบต่อกันมา ซึ่งสืบมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงตั้งคณะธรรมยุตขึ้น เช่น ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันท) สมเด็จพระมหาวิวงศ์ (ติสุโส) เป็นต้น ทั้งฝ่ายคณฤชระ และวิปัสสนาธุระ และได้มีการเตรียมผู้ที่จะสำรองขึ้นไป โดยการตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการดังกล่าวแล้ว จึงเป็นสิ่งอำนวยโมทนา จึงขอให้เราทุกคนจงช่วยกันรับผิดชอบ ในความดำรงอยู่ความเจริญของพระศาสนา ตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัย ช่วยสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ทำตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ ซึ่งทางสวรรค์ ทางนิพพาน แก่คนทั้งหลายตามโอกาสตามหน้าที่ของสมณะ

กิจต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ เป็นกิจพึงปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรทุกรูป เพราะพระภิกษุสามเณรทุกรูป เป็นผู้มีส่วนในการสร้างความเจริญแก่พระศาสนาด้วยกันทั้งนั้น เมื่อไม่สามารถจะสร้างความเจริญอย่างอื่นแก่พระศาสนา ก็ขอให้ช่วยกันประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัย ให้เป็นพระเถระที่ดีเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ แต่ว่าเพียงแค่เรียนแต่รู้อย่างเดียว ไม่ปฏิบัติพระธรรมวินัย ย่อมจะเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะสู่ผู้ที่ปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยไม่ได้ ดังจะเห็นว่า พระที่เก่งปริยัตินั้น มีผู้เคารพนับถือสู่พระกรรมฐานไม่ได้ ฉะนั้น เราจึงควรพยายามรักษาความดีอันบูรพาจารย์ทั้งหลายได้ปฏิบัติมาอันนี้ไว้ และความดีที่ท่านสร้างสรรค์ไว้นั้น เมื่อสรุปลงแล้วก็คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ นั้นเอง ส่วนปริยัตินั้นเราก็ทะนุบำรุงกันตามสมควรแล้ว จึงขอให้เราช่วยกันเน้นในเรื่องปฏิบัติคือ ปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญาให้มาก ศีลนั้นเราก็ปฏิบัติ อยู่แล้ว แต่ขออย่าให้เป็นเพียงเปลือก ส่วนสมาธิและปัญญานั้นถ้าขาดไปเสียแล้ว ศีลก็ไม่บริบูรณ์ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า กรรมฐานนั้น เป็นสิ่งที่พระเราจะขาดเสียไม่ได้ จึงขอชักชวนให้เราทั้งหลายสนใจเรื่องกรรมฐาน อันเป็นส่วนของสมาธิและปัญญาอีกอันหนึ่ง เมื่อทำได้ก็ได้ชื่อว่าได้ช่วยกันรักษา ความดีที่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายได้สร้างไว้และปฏิบัติสืบ ๆ กันมา

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังสมรรถภาพในอันที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้บรรลุผลที่ดีที่ชอบทุก ๆ ท่าน เทอญ."

เมื่อโอวาทจบแล้ว พระราชวรालังการ เลขาธิการคณะธรรมยุต เรียกชื่อ พระสังฆาธิการเข้ามารับของที่ระลึกจากสมเด็จพระสังฆราช ๓ ที่ละรูป คือ ให้นำหนังสือ ๒ ชุดใหญ่ และคัมภีร์ไทย ชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา แก่พระธรรมบัณฑิต เจ้าคณะภาค ๑๐-๑๑ (ธรรมยุต) ในฐานะเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา ให้นำหนังสือ ๑ ชุดแก่พระศรีธรรมวงศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (ธรรมยุต) และให้นำหนังสือชุดเล็กแก่เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย และเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสทุกรูปที่มาประชุมในที่นั้น เสร็จแล้วเลิกประชุม

เวลา ๑๙.๐๐ น. ไปวัดพระนารายณ์มหาราช เยี่ยมพระเทพสีมาภรณ์ (พุ่ม ป.๗) เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา (มหานิกาย) เมื่อไปถึง พระเทพสีมาภรณ์ มารอต้อนรับที่บริเวณหน้าพระวิหาร แล้วนำสมเด็จพระสังฆราช พร้อมด้วยคณะผู้พระวิหาร พระภิกษุสามเณรวัดพระนารายณ์มหาราช พร้อมทั้งอุบาสกอุบาสิกา ประชุมต้อนรับ อยู่ในพระวิหาร พระภิกษุสามเณรประมาณ ๖๐ รูป อุบาสกอุบาสิกาประมาณ ๕๐ คน เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช บุษยาพระรัตนตรัย แล้วสนทนา พระธรรมบัณฑิต พระราชวรอลังการ พระศรีธรรมวงศาจารย์ พระครูประสิทธิพุทธมณฑล พระครูพุทธมณฑลปริชา ร่วมไปใน คณะด้วย ได้สนทนาถึงเรื่องการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ได้ทราบว่าเป็นวัดนี้มีการ ตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ เปิดให้พระภิกษุสามเณรเรียนได้ มีพระเณรมาเรียนกันมาก ทั้งจากวัดนี้เองและจากวัดต่าง ๆ การเล่าเรียนทางปริยัติธรรมทั้งทางนักธรรมและบาลีก็มีเรียนด้วย แต่จำนวนน้อยกว่าเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ ในวันนั้นก็มีการเปรียญ ๙ ประโยคของสำนักวัดพระนารายณ์มหาราชมาร่วมต้อนรับอยู่ด้วย แต่ปัจจุบันไปเป็น เจ้าอาวาสอยู่อีกวัดหนึ่ง ได้แลกเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาซึ่งกันและกัน สมเด็จพระสังฆราช ได้ปรารภว่า เกี่ยวกับการศึกษาของพระภิกษุสามเณรนั้น ทางมหาเถรสมาคมก็มีความห่วงใยอยู่ เพราะรู้สึกว่าจะเดี๋ยวนี้พระเณรชอบเรียนในทางโลกกันมากกว่าทางธรรม โดยเฉพาะก็คือโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ ทางมหาเถรสมาคมก็กำลังพิจารณาแก้ไขเพื่อไม่ให้การศึกษา พระธรรมวินัยเสื่อมทรามลงไป เกรงว่าต่อไปในอนาคตพระเณรจะพากันทิ้งการเล่าเรียนพระธรรมวินัย อันเป็นหลักของพระศาสนาเสียหมด ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้ต้อนรับและสนทนาปราศรัยด้วยอัธยาศัยไมตรี พอสมควรแก่เวลาแล้ว สมเด็จพระสังฆราช มอบหนังสือ ๑ ชุด และคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่เจ้าคณะจังหวัด แจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาที่มาต้อนรับแล้ว ลากลับ

วัดพระนารายณ์มหาราชนี้ เป็นพระอรามหลวงชั้นตรี ชนิตวรวิหาร ตั้งอยู่ในตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา แต่ก่อนเรียกกันว่า วัดกลางบ่าง วัดกลางนครบ่าง ต่อมาภายหลังจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดพระนารายณ์มหาราช วัดนี้เป็นวัดเก่าวัดหนึ่ง ตามประวัติกล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงเป็นผู้สร้างราว พ.ศ. ๒๑๙๙ ร่วมกับการสร้างเมืองนครราชสีมา ความจริงวัดนี้เป็นพระอรามหลวงมาตั้งแต่ดั้งเดิม เพราะเป็นวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง แต่คงร่วงโรยมาเป็นเวลานาน จึงเพิ่งมาขอพระราชทานเป็นพระอรามหลวงใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ในรัชกาลที่ ๘ วัดนี้นอกจากจะเป็นวัดเก่าแก่และคู่บ้าน คู่เมือง ยังมีศิลปวัตถุน่าชมหลายอย่าง และเป็นทีประดิษฐานเทวรูปโบราณสำคัญ อันเป็นสัญลักษณ์แสดงพระนามของผู้สร้างวัด คือ เทวรูปพระนารายณ์ ๔ กร ยืนสูง ๑๗ นิ้ว จำหลักด้วยหินทราย ฝีมือขอมโบราณ วัดนี้มีถาวรวัตถุที่สำคัญ คือ พระอุโบสถตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำ มีสะพานทอดข้ามไปได้ พระวิหารตั้งอยู่บนเนินสูง เคยเป็นสถานศึกษาของโรงเรียนสามัญมาก่อน เป็นสถานที่สอบธรรมในสมัยที่ยังมีนักเรียนน้อย เป็นทีประชุมถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทีใหญ่โตทันสมัยในพรรษกาล มีพระภิกษุสามเณรปีละมาก ๆ ทุกปี ในวันที่ไปเยียมนั้นเป็นกลางคืน จึงไม่มีโอกาสดูบริเวณวัด แต่ก็พอเห็นได้ว่าเป็นวัดกว้างใหญ่ มีเสนาสนะหนาแน่น

เมื่อถึงวัดสุทธจินดาแล้ว จ.ส.ต.อาศรม พัทักษ์ผล แห่งกองการทหารสื่อสารกรมตำรวจ ได้ร่วมเดินทางไปกับคณะด้วย

คืนวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดสุทธจินดา วัดนี้เป็นพระอรามหลวงชั้นตรี ชนิตวรวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินด้านตะวันตก ตรงกันข้ามกับศาลากลางจังหวัดนครราชสีมา เนื้อที่วัดทั้งหมดราว ๒๔ ไร่เศษ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระอรามหลวงชั้นตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ วัดนี้ตามตำนานกล่าวว่า เดิมเป็นวัดสองวัดติดกัน คือ วัดบรมจินดาอยู่ทางส่วนใต้ และวัดสมบูรณจั้วสีมารามอยู่ทางส่วนเหนือ ตกถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ คณะราชการทหารพลเรือน และพ่อค้าประชาชน ซึ่งมีพระยาเพชรปานิ (ตัน รัตนประจิต) สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครราชสีมา เป็นประธาน ปรีกษากันว่า เมืองนครราชสีมาเป็นหัวเมืองเอกในภาคอีสาน การพระศสณายังไม่เจริญรุ่งเรือง เนื่องจากเจ้าคณะมณฑลไม่ได้สถิตอยู่ที่

มณฑล ควรจะอาราธนาเจ้าคณะมณฑลให้มาสถิตอยู่ประจำเมือง จึงเห็นว่าควรจะรวม วัดบรมจินตากับวัดสมบูรณเจิวี่สมากรมเข้าเป็นวัดเดียวกัน จึงได้กราบทูลพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระองค์ก็ทรงประทานอนุมัติให้จัด ได้ตามประสงค์ และประทานนามวัดนี้ใหม่ว่า “วัดสุทธจินดา” เมื่อสถาปนาขึ้นเป็น วัดสุทธจินดาแล้ว ก็เริ่มสร้างพระอุโบสถใหม่โดยถ่ายแบบไปจากวัดปรีณายก กรุงเทพมหานคร และสร้างพระพุทธรูปเป็นพระประธานในพระอุโบสถ นามว่าพระพุทธรูป สีนหารท แล้วอาราธนาสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) ครั้งเป็นพระโพธิวงศาจารย์ เจ้าคณะมณฑล นครราชสีมา จากวัดสุปฏิญนาราม อุบลราชธานีมาเป็นเจ้าอาวาส นับเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑ ต่อมาก็ได้มีเจ้าอาวาสมาเป็นลำดับคือ พระโพธิวงศาจารย์ (สังทอง นาควโร ป.ธ.๕) เป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๒ พระอริยเวทย์ (เขียน จิตสีโล ป.ธ.๙) เป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๓ พระราชสุทธาจารย์ (โชติ คุณสมปนฺโน ป.ธ.๕)^๑ เป็นเจ้าอาวาส องค์ที่ ๔ (ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดชิวราลงกรณวราราม) และพระธรรมบัณฑิต (ญาณ ญาณชาโล ป.ธ.๕) เป็นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ปัจจุบันวัดสุทธจินดาเป็น ศูนย์กลางของการศึกษา และการปกครองของคณะธรรมยุตที่สำคัญแห่งหนึ่งใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในพระรัชกาลมีพระภิกษุสามเณรรวม ๗๐-๘๐ รูป ปัจจุบัน มีพระ ๒๕ รูป เป็นสามเณร ๔๕ รูป เป็นนักรธรรม ๕๕ รูป เป็นเปรียญ ๓ รูป มีพระที่สามารถสวดปาฏิโมกข์ได้ ๖ รูป และยังเป็นที่ตั้งสถาบันที่สำคัญ ๆ อีกหลายอย่าง คือ (๑) โรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคของคณะธรรมยุต ๑๘ ภาค (๒) พุทธสมาคมจังหวัดนครราชสีมา (๓) ยุวพุทธิกสมาคมจังหวัดนครราชสีมา (๔) พิพิธภัณฑ์สถานของกรมศิลปากร จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ยังได้เปิด โรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และจัดให้มีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ปีละประมาณ ๑๐๐ รูปด้วย มีเสนาสนะที่เป็นหลักคือ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง โรงเรียนพระปริยัติธรรมและกุฏิ ๑๔ หลัง วัดสุทธจินดายังมีธรรมเนียม ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ เวลา ๒๑.๓๐ น. ของทุกคืน จะมีการตีระฆัง ๓ ครา เป็นเครื่องหมายบอกว่า “บัดนี้หมดเวลาที่จะเล่นจะคุยกันต่อไปแล้ว หากมีธุระที่จะ ต้องทำก็ให้รีบทำได้ หากไม่มีธุระอะไรก็ให้พระภิกษุสามเณรทั้งหลายจำวัดได้แล้ว”

^๑ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖ รับพระราชทานเลื่อนเป็น พระเทพสุทธาจารย์

วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๕.๔๕ น. ได้อรุณแล้ว พระธรรมบัณฑิตนำสมเด็จพระ ออกบิณฑบาต พร้อมด้วยพระอนุจร คือ พระราชวรालังการ พระสมบัติ และพระภิกษุสามเณรท้องถิ่น

เวลา ๐๗.๐๐ น. พร้อมกันที่ศาลาโรงฉัน มีอุบาสกอุบาสิกา นำภัตตาหาร มาถวายพระภิกษุสามเณรมากมาย เมื่อพระภิกษุสามเณรพร้อมเพรียงกันแล้ว สมเด็จพระ อนุโมทนา เสร็จแล้วฉัน ในระหว่างฉันฝนตกเล็กน้อย เป็นที่น่าสังเกต ว่าตลอดเวลาที่เดินทางครั้งนี้ฝนตกเป็นระยะ ๆ ตลอดทาง มากบ้างน้อยบ้าง สร้างความปีติยินดีให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก

เวลา ๐๘.๐๐ น. เศษ ไปให้โอวาทแก่พระนักเรียนโรงเรียนพระสังฆาธิการ ชั้นต้นของคณะธรรมยุต ๑๘ ภาค จำนวน ๓๖ รูป ซึ่งมาจากจังหวัดต่าง ๆ ของทุก ภาค ๓๔ จังหวัด พระสังฆาธิการที่เข้ามารับการศึกษอบรม ณ โรงเรียนพระสังฆาธิการชั้นต้นนี้ เป็นระดับเจ้าอาวาส หลักสูตรในการศึกษาอบรม ๑ เดือน วิชา ต่าง ๆ ที่บรรยายแก่พระสังฆาธิการคือ (๑) ภาคปฏิบัติในพิธีกรรมและศาสนพิธี (๒) สารบรรณ (๓) การบริหารคณะสงฆ์ใน (๔) องค์การและระเบียบบริหารคณะธรรมยุต (๕) ศาสนาเปรียบเทียบและพุทธศาสนา (๖) การพัฒนาวิชาการช่างและการวางผัง (๗) วินัยปฏิบัติ (๘) การประชาสัมพันธ์ เมื่อพระนักเรียนเข้าประจำที่ ในห้องประชุม เรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย นำบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้ว พระธรรมบัณฑิต ผู้อำนวยการโรงเรียนพระสังฆาธิการ ชั้นต้นของคณะธรรมยุต ๑๘ ภาค กล่าวรายงานว่า

“เกล้าฯ ขอประทานกราบเรียน เจ้าพระคุณฯ ที่สักการะยิ่ง ณ โอกาสนี้ ขอประทานสังเขปความเป็นมาของโรงเรียนพระสังขาริการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เดือนมกราคม วันที่ ๒๕ ณ หอธรรมวิจารณ์ วัดบรมนิวาส ขณะนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ ดิสสมหาเถระ กำลังอาพาธหนัก นายแพทย์ลงความเห็นว่า เป็นเรื่องแก้ยาก บัญชาให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ รมมธโร องค์ปัจจุบัน กับเกล้าฯ เข้าไปในห้องธรรมวิจารณ์ ก็บัญชาอะไรต่ออะไรเกี่ยวแก่คณะ คำสุดท้ายซึ่งพระเดชพระคุณท่านฯ บัญชาออกมาว่า “ฉันได้ตั้งคณะและอบรมราชฎรมาเป็นเวลา ๖๐ ปีก็ได้เท่าที่พวกเขาเห็น ต่อไปนี้ฉันหมดโอกาส ขอมอบสิ่งอันนี้ให้กับพวกเขาทำต่อไป “อันเป็นบัญชาของพ่อแม่ ไม่ใช่เพียงของบูรพาจารย์ จึงบรรจุไว้ในกล่องดวงใจ รับภาระสนองพระเดชพระคุณต่อมา อันนี้เป็นมูลเหตุอันล้ำค่า ทำให้ต้องเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อการสืบมรดกของพ่อแม่ อันนี้เป็นคำ ที่เกล้าฯ นำออกเปิดเผยในท่ามกลางของพระเถรานุเถระโรงเรียนพระสังขาริการนี้ ก็สืบเนื่องมาจากคำสั่งของพ่อแม่ และคำรับมรดกตั้งที่กราบเรียนมานั้น ในโอกาสนี้ ผลแห่งบัญชาอันนี้ ก็ได้ผลเป็นที่ประจักษ์ตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ในสองปีแรก คือปี ๒๕๑๒-๒๕๑๓ เกเกล้าฯ ได้นำพระสังขาริการระดับเจ้าอาวาส ไปรับการอบรม ในพรรษาปีละ ๔ เดือนที่วัดป่าสาละวัน การที่ไปอยู่วัดป่าสาละวัน ก็ด้วยเป็นความปรารถนาที่จะให้บรรดาพระสังขาริการระดับนั้นตระหนักในความสำคัญของการปฏิบัติพระธรรมวินัย และได้ความสนับสนุนของท่าน พ.อ.ปิ่น มุกทุกันต์ อยากจะให้มีการอบรมหนักไปในทางจิตใจ อยู่ในป่า เหตุการณ์ในสองปีก็ราบรื่น ตอนหลังมา คณะธรรมยุตภาคตะวันออกเฉียงเหนือเห็นความลำบากจึงมีมติย้ายสำนักอบรมพระสังขาริการ มาที่วัดสุทธจินดา ส่วนวัดภูนั้นทางสื่อสารทหารอากาศ โดยเฉพาะสถานีวิทยุภาคพิเศษ ๐๑ ได้ทราบการดำเนินกิจการอันนี้ การอบรมอยู่ป่าก็เกิดศรัทธาขึ้น อยากจะสนับสนุนกิจการนี้ให้เป็นล่ำเป็นสันเป็นปีกแผ่น จึงได้สร้างอาคารหลังนี้ ณ ที่นี้เป็นเวลา ๖ เดือน สิ้นทุนทรัพย์ ๔๖๘,๙๐๐ บาท (สี่แสนหกหมื่นแปดพันเก้าร้อยบาทถ้วน) สำหรับอุบาสิกอุบาสิกาทางจังหวัดนครราชสีมาได้มีศรัทธา สร้างอุปกรณ์ มีโต๊ะ เก้าอี้ต่าง ๆ ตู้ออกสารเพื่อความพร้อมเพรียงของสถานที่ มีตามสมควรแก่ฐานะ ประจวบเหมาะแก่กับในปีนี้ทางคณะธรรมยุตส่วนกลางได้โปรดให้เจ้าคณะจังหวัดต่าง ๆ ท่านเจ้าคณะภาคท่านเจ้าคณะจังหวัดส่งบรรดาท่าน ผู้มีคุณวุฒิพอสมควร เข้ามาอบรมศึกษาตามตาราง

สอนเป็นเวลา ๔ สัปดาห์ นี้ก็ผ่านการศึกษาอบรมมาแล้วเป็นเวลา ๒ สัปดาห์ ขณะนี้ก็เป็นสัปดาห์ที่ ๓ ซึ่งเป็นวาระของพระวิทยากรจากสภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย จะได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ ตามตารางสอนนั้น ส่วนสัปดาห์สุดท้าย เป็นสัปดาห์แห่งวินัย ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าคุณพระราชสุทธาจารย์ และพระชินวงศาจารย์ จะได้มาให้ความรู้และหนักไปในทางปฏิบัติต่าง ๆ นักเรียนที่มาตามกำหนดนั้น จังหวัดละรูปก็ประมาณ ๔๐ รูป แต่ปีนี้ขาดไปเสีย ๔ จังหวัด แล้วก็ยังกลับไปอีกสองจังหวัด จึงเหลือนักเรียน ๓๕ รูป ทั้ง ๓๕ รูปนี้ รวมพักที่วัดสุทธจินดาแห่งเดียว เพื่อสะดวกในการที่จะสร้างสามัคคีให้กันและกัน เพราะโรงเรียนนี้มุ่งประสงค์เป็นเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ เพื่อสร้างศาสนทายาท และผนึกกำลังสามัคคีให้เข้าใจซึ่งกันและกันขึ้น เพื่อรับใช้พระศาสนา ให้เกิดทัศนคติใหม่ พยายามให้พระสังฆาธิการมองข้างหลังว่า บรรพบุรุษของเราในระดับสูง ท่านได้พากเพียรพยายามสร้างแนวคิด ไว้ให้เราอย่างไรบ้าง ศึกษาให้เข้าใจแล้วก็มองถึงในอนาคตว่าอะไรเป็นอะไรทั้งในปัจจุบันด้วย เพื่อจะได้รับใช้ครูบาอาจารย์ และพระศาสนาให้ตรงกับปณิธาน หรือเข็มของปฐมจารย์ หรือบูรพาจารย์

ณ บัดนี้ พระสังฆาธิการรุ่นที่ ๑ ในนามของ ๑๘ ภาค ได้มาพร้อมแล้ว กลับในนามของพระสังฆาธิการแห่งนี้ จึงขอประทานโอกาส ได้โปรดเมตตาอนุเคราะห์ให้โอวาทกับบรรดาพระสังฆาธิการทั้งหลาย เพื่อเป็นกำลังใจและเสริมสร้างเสริมคลต่อไป

เมื่อจบรายงานของประธานกรรมการฯ แล้ว สมเด็จพระสังฆราชได้ประทานโอวาทแก่พระนักเรียนโรงเรียนพระสังฆาธิการทั้งหลาย มีความสำคัญว่า

“รู้สึกดีใจที่ได้มารู้เห็นกิจการของโรงเรียนพระสังฆาธิการนี้ ซึ่งท่านประธานกรรมการและพระเถรานุเถระ ได้ดำเนินการสืบเนื่องมาจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (ดิศฺโส) เป็นเวลานานถึง ๖๐ ปี อันเป็นเสมือนบุตรรับมรดกสืบต่อมา

การคณะและการพระศาสนานั้น จะเสื่อมหรือเจริญ ขึ้นอยู่กับเราทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธสาวก ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ผู้ที่จะทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสื่อมหรือเจริญนั้น ก็คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นั่นเอง” ฉะนั้น โอกาสนี้จึงขอให้นำเอาพระพุทธานุภาพเรื่องอันตรราย ๕ อย่าง อันจะพึงเกิดขึ้นในอนาคตมาเป็นข้อคิดแก่ท่านทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

อันตรายข้อที่หนึ่ง ในอนาคต ภิกษุที่ไม่อบรมกาย ไม่อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา จะรับบวชกุลบุตรแล้วก็ไม่สามารถแนะนำอบรมกุลบุตรเหล่านั้นในศีล สมาธิ ปัญญา จะเป็นดังนี้สืบ ๆ กันไป ธรรมวินัยที่ผิด ๆ ก็ย่อมจะเกิดขึ้น แล้วก็พวักันปฏิบัตินอก สัตตสุตตศาสน์ คือ พระธรรมวินัย

อันตรายข้อที่สอง ในอนาคต ภิกษุที่ไม่อบรมกาย ไม่อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา จะส่งเสริมภิกษุอื่นในทางผิด ไม่ส่งเสริมให้อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา จะพวักันปฏิบัติ ดังนี้สืบ ๆ กันไป ธรรมวินัยที่ผิดย่อมจะเกิดขึ้น แล้วก็พวักันปฏิบัติ นอกสัตตสุตตศาสน์ คือ พระธรรมวินัย

อันตรายข้อที่สาม ในอนาคต ภิกษุที่ไม่ได้อบรมกาย ไม่ได้อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา ก็จะไม่รู้ไม่เข้าใจมีดมนในธรรมชั้นสูง เมื่อพูดถึงธรรมเหล่านั้น ถูกถาม หรือตอบธรรมเหล่านั้น ก็จะไม่ตอบไปผิด ๆ นอกกลุ่มนอกทาง ธรรมวินัยที่ผิดก็ย่อม จะเกิดขึ้น แล้วก็พวักันพูดปฏิบัตินอกสัตตสุตตศาสน์ คือ พระธรรมวินัย

อันตรายข้อที่สี่ ในอนาคต ภิกษุที่ไม่ได้อบรมกาย ไม่ได้อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา จะไม่ชอบฟัง ไม่สนใจ ไม่นับถือธรรมที่ลุ่มลึกที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรต่าง ๆ ว่าเป็นธรรมที่ควรเล่าเรียน จะพวักันไปเรียนหลักสูตรภายนอก ที่ชาวโลกชอบใจ ก็พวักันจำ นับถือ เล่าเรียน ใส่ใจเรื่องภายนอกเหล่านั้น ธรรมวินัย ที่ผิดก็จะเกิดขึ้น แล้วก็พวักันเรียนฟังปฏิบัตินอกสัตตสุตตศาสน์ คือ พระธรรมวินัย

อันตรายข้อที่ห้า ในอนาคต ภิกษุที่ไม่ได้อบรมกาย ไม่ได้อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา จะพวักันฟุ้งเฟ้อด้วยปัจจัยลาภ ย่อหย่อนจากพระธรรมวินัย เห็นห่าง จากวิเวก ไม่เพียรพยายาม เพื่อจะบรรลุธรรมที่ไม่ได้บรรลุ ผู้ประพฤติดังนั้น ก็จะพวักันประพฤตินอกไปผิดไปตามกัน ธรรมวินัยที่ผิด ๆ ก็ย่อมจะเกิดขึ้นแล้วก็พวักันปฏิบัติ นอกสัตตสุตตศาสน์ คือ ธรรมวินัย

นี่เป็นอันตรายที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้แต่ครั้งพุทธกาล เพื่อให้เราได้สำนึก เมื่อสำนึกได้แล้วก็ให้พยายามปฏิบัติกำจัดอันตรายเหล่านี้

สุดท้าย ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษา ท่านทั้งหลายให้บรรลุความสำเร็จและความเจริญไพบุลย์งอกงามในพระธรรมวินัย ตามที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศไว้แล้ว ร่วมกันสำนึกรู้และช่วยกันกำจัดอันตรายแห่ง พระพุทธศาสนา เพื่อความดำรงมั่นของพระพุทธศาสนา ตลอดนิรันดร เทอญ”.

เมื่อโอวาทจบแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานเสนาบดีพร้อมด้วยข้าราชบริพารในพระบรมมหาราชวัง เสด็จพร้อมกันถ่ายรูปเป็นที่ระลึกหน้าอาคารโรงเรียนพระสังขการ แล้วสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ปลูกต้นแก้วเป็นอนุสรณ์ที่บริเวณหน้าอาคารโรงเรียนพระสังขการ ด้านทิศตะวันตก เสร็จแล้วเดินทางไปวัดศาลาลอย

พระราชวราลังการ พระครูประสิทธิพุทธมณฑล และพระครูพุทธมณฑลปรีชา ซึ่งเดินทางมาจากกรุงเทพฯ ในวันเดียวกัน ได้ลาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กลับกรุงเทพฯ โดยรถยนต์

เวลา ๐๙.๑๕ น. ออกจากวัดสุทธจินดาไปวัดศาลาลอย ห่างจากวัดสุทธจินดา ราว ๕ ก.ม. พระธรรมบัณฑิตตามไปส่ง เมื่อถึงวัดศาลาลอยแล้ว พระมหาวิจิตร จิตตพนาโต เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรราว ๑๕ รูป และอุบาสกอุบาสิการาว ๒๐ คน รอต้อนรับอยู่หน้าอุโบสถ พระธรรมบัณฑิตได้นำ เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จชมรอบ ๆ อุโบสถ ซึ่งกำลังสร้างตัวอาคารเสร็จแล้ว ยังเหลือ แต่การตกแต่งภายใน อุโบสถหลังนี้ทรงแปลกกว่าที่อื่น ๆ หรือจะกล่าวว่าเป็นแปลก ที่สุดในประเทศไทยก็ได้ ทรงแบบบ้านไทยหลังคาแหลมสูงแต่หลบลมมา ไม่ได้ มุงกระเบื้อง แต่ใช้เทคอนกรีตแทน กำแพงภายนอกประดับด้วยแผ่นอิฐมีลวดลายดู คล้ายของเก่า กำแพงด้านหน้าและหลังซึ่งสูงขึ้นไปจนจดหลังคานั้น ด้านหน้าประดับ ด้วยแผ่นอิฐมีลวดลายเป็นพระพุทธรูปปางเทโวโรหณะ (ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์) ด้านหลังเป็นปางมารวิชัย งดงามตาดี รั้วรอบอุโบสถใช้รูปใบสีมาเรียงติดกันเป็นแถว โดยรอบ พระประธานในอุโบสถกำลังสร้างเป็นพระยืน สูง ๙ เมตร หล่อด้วย คอนกรีต ปางห้ามญาติ ลักษณะแบบพระขอม ใต้อุโบสถมีห้องอีกหนึ่งห้องสำหรับเก็บของได้ บานประตูเป็นแผ่นทองแดง จำหลักเป็นภาพนูนเรื่องพระเวสสันดร ๑๓ กัณฑ์ ว่าเป็น ช่วงเดียวกันกับที่ออกแบบให้วิทยาลัยจิตตภาวัน บางละมุง บานหน้าต่างก็เป็นแผ่น

ทองแดงเช่นเดียวกัน แต่ยังไม่เสร็จ ฐานของตัวอุโบสถลอยจากพื้นดิน มีเสารองรับ
อยู่อีกชั้นหนึ่ง อุโบสถหลังนี้นับว่าเป็นศิลปะที่น่าดูอีกแห่งหนึ่ง เป็นแบบประยุกต์
แต่หลังเล็ก ๆ วัดศาลาลอยนี้เป็นวัดเก่ามีมาแต่โบราณ และกล่าวได้ว่าเป็นวัดที่มีความ
เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชาติอีกด้วย เพราะเป็นที่ทำการฉาบฉวยของวีรสตรี
ไทยคนหนึ่งคือ ท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโม แห่งเมืองนครราชสีมา เมื่อเดินดูรอบแล้ว
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เข้าบูชาพระประธานในอุโบสถ แล้วลาพระภิกษุสามเณรเพื่อเดินทางต่อไป
อุบาสกอุบาสิกาได้มารอรับของที่ระลึกอยู่บริเวณหน้าอุโบสถ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แจกเหรียญ
พระไพรีพินาศทั่วกัน พระธรรมบัณฑิตส่งและลากลับวัดสุทธจินดา

จังหวัดบุรีรัมย์

เวลา ๐๙.๔๐ น. ออกจากวัดศาลาลอย เดินทางต่อไปยังวัดเขาพนมรุ้ง ระยะทางจากนครราชสีมาถึงเขาพนมรุ้ง ๖๘ กม. พื้นที่สองข้างทางเป็นป่าไม้เล็ก ๆ มีทุ่งนาบ้างเป็นบางตอน ประชาชนส่วนใหญ่คงจะทำอะไร ปลายทางที่ผ่านไปไม่ค่อยจะเห็นวัด นาน ๆ จึงจะเห็นป้ายบอกชื่อวัดสักแห่งหนึ่ง ถนนดีตลอด

เวลา ๑๐.๕๓ น. ถึงอำเภอนางรอง ซึ่งเป็นเขตของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอำเภอเล็ก ๆ มีอาคารบ้านเรือนห่าง ๆ และไม้ใหญ่โต ออกจากอำเภอนางรองไปอีกไม่สู้ไกล ก็ถึงทางแยกไปปราสาทเขาพนมรุ้ง ทางแยกเข้าไปนั้นยังเป็นถนนลูกรัง ระยะทาง ๑๒ ก.ม. ผ่านหมู่บ้านตาเป็ก เป็นหมู่บ้านใหญ่พอสมควร เพราะรถวิ่งผ่านอยู่นานจึงจะพ้นเขตหมู่บ้าน ถึงเชิงเขาพนมรุ้งมีอ่างเก็บน้ำเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง ชื่ออ่างเก็บน้ำปราสาททอง ทางขึ้นไปหาวัดเขาพนมรุ้งซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขานั้น ระยะทาง ๔ ก.ม. สูงและชันพอสมควร รถต้องค่อย ๆ วิ่งขึ้นไปช้า ๆ บางตอนก็ชันมาก ถ้ารถวิ่งไม่ดีจะถอยหลังกลับลงมาใช้เวลาปีนเขาอยู่หลายนาทีจึงถึงวัด ก่อนจะถึงวัดต้องผ่านบริเวณของหน่วยราชการ เขาพนมรุ้งของทหารอากาศ

เวลา ๑๑.๒๕ น. ถึงวัดเขาพนมรุ้ง มีประชาชนมารอต้อนรับกันมากมายเต็มบริเวณวัดไปหมด ได้ทราบมาจากหลายตำบลรอบ ๆ เขา บางคนก็เดินทาง มาไกลมากกว่า ๑๐ กม. มากันตั้งแต่ย่ำรุ่ง และเดินไต่เขาขึ้นมา เห็นจะเกือบ ๒,๐๐๐ คน ประชาชนในถิ่นนี้พูดภาษาเขมร ส่วนมากพูดภาษาไทยกลางไม่ค่อยจะได้และเข้าใจว่าจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่องด้วย นอกจากพวกวัยรุ่นเท่านั้นที่พูดได้ ลองพูดคุยดูหลายคน

แต่ไม่ยอมคุยด้วยคงจะอาย เวลามีการประกาศข้อความอะไรต้องมีล่ามแปลเป็นภาษาพื้นเมือง เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จฯ ไปถึงและลงจากรถแล้ว โฆษกประกาศให้ทุกคนนั่งลงกราบสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จฯ พร้อมกับ แล้วพระศรีธรรมวงศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา-บุรีรัมย์ ซึ่งเดินทางล่วงหน้ามาก่อนแล้ว ได้รอต้อนรับและนำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จฯ ขึ้นสู่ศาลาซึ่งพระภิกษุสามเณรจากวัดต่าง ๆ ๕ วัด คือ วัดเขาพนมรุ้ง วัดป่าลำตวนสวนใหญ่ วัดบ้านกระดิ่งทอง วัดสหมิตรนฤมาน และวัดป่าอุดมธรรม มีจำนวนทั้งสิ้นราว ๕๐ รูป พร้อมทั้งประชาชนได้ประชุมพร้อมกันอยู่บนศาลาเต็มศาลา จำนวนหลายร้อยคน นายสุพจน์ ถึงฝั่ง นายอำเภอนางรอง ร.ต.อ.สุภา เณลิมาราษฎร์ รอง ผบช. กอง สภอ.นางรอง นายแทน พิระพิจิตร หัวหน้าหน่วยศิลปากรเขาพนมรุ้ง ร.อ.สุดใจ จิตสงบ รอง ผบ. สถานีรายงานเขาพนมรุ้ง พร้อมทั้งคณะครูนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองรานได้มาร่วมต้อนรับด้วย และมีกำลังตำรวจ และทหารอากาศที่ปฏิบัติการณ์อยู่ในแถบนั้น มาให้การอารักขาเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จฯ ขึ้นสู่บนศาลาแล้ว พระโอบาสธรรมญาณ เจ้าอาวาสวัดป่าไธยาประสิทธิ์ อำเภอมืองสุรินทร์ ซึ่งเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์วัดเขาพนมรุ้งนี้ ถวายเทียนชนวนจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย เสร็จแล้วฉันภัตตาหารเพล เพราะเวลาเลย ๑๑ นาฬิกาไปมากแล้ว ในระหว่างฉัน ฝนตกลงมาแต่ไม่มากนัก มีประชาชนนำอาหารมาถวายพระภิกษุสามเณรมากมาย เมื่อคิดถึงหนทางถึง ๔ ก.ม. ซึ่งได้อุตสาหะพากันเดินขึ้นมาด้วยแรงศรัทธา แล้วก็รู้สึกว่าเขาคงลำบากไม่น้อย ฉันเสร็จแล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จฯ นำอนุโมทนาแล้วให้เวลาแก่พวกข้าราชการและชาวบ้านที่มาต้อนรับเลี้ยงอาหารกันเรียบร้อยแล้ว พระศรีธรรมวงศาจารย์ได้กล่าวรายงานมีความสำคัญว่า :-

“พระภิกษุสามเณรทั้งหลายที่ได้มาประชุมกัน ณ ที่นี้ ได้พร้อมใจกันถวายเครื่องสักการบูชาเพื่อรับโอวาท ถือเป็นทางปฏิบัติเป็นสิริมงคล และปฏิบัติศาสนกิจสนองพระเดชพระคุณในพระพุทธศาสนาตามสามารถ ณ บัดนี้” จบแล้วนายอำเภอ นางรอง ได้กล่าวขอประทานโอกาสและสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จฯ ได้ประทานโอวาทว่า :-

“รู้สึกปีติโมทนาในการต้อนรับของท่านทั้งหลาย ณ โอกาสนี้ การที่เราทั้งหลายได้มาพบปะกันนี้ก็ด้วยอำนาจแห่งพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ฉะนั้นก่อนอื่นจึงขอให้ท่านทั้งหลายได้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ดังกล่าวแล้ว เพราะพระคุณทั้ง ๓ ประการนี้เป็นหลักของใจ เมื่อเราทั้งหลายมีศรัทธา

ตั้งมั่น มีปัญญารู้ทั่วถึงในพระคุณทั้ง ๓ นี้แล้ว ย่อมจะได้ประสบที่พึ่งอันประเสริฐของจิตใจ ได้รับความสุขสงบอย่างยิ่ง

ในโอกาสนี้ จึงจะขอแนะนำเอารธรรม ๒ หมวดมากล่าวเป็นปฏิการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย คือ ขรวาสาธรรม และสมณธรรม ดังต่อไปนี้

ขรวาสนั้นก็คือ ความอยู่ครองบ้านครองเรือน ซึ่งหลาย ๆ บ้านเรือนรวมกันเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านเป็นตำบล หลายตำบลเป็นอำเภอ เป็นจังหวัด จนกระทั่งถึงเป็นประเทศ ทุกคนก็จำเป็นต้องอยู่ในบ้านในเมือง ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนหลักธรรมสำหรับอยู่ครองเรือน ครองเมือง อันเรียกว่า ขรวาสาธรรม อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. *สัจจะ* ความสัตย์ซื่อต่อกัน ทุก ๆ คนต้องสัตย์ซื่อต่อกัน ไม่ทรยศกัน ไม่หลอกลวงกัน คือ บิดามารดามีความสัตย์ซื่อต่อบุตรธิดา บุตรธิดาก็มีความสัตย์ซื่อต่อมารดาบิดา สามีภรรยา มีความสัตย์ซื่อไม่หลอกลวงกัน ผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครองมีความสัตย์ซื่อต่อกัน ไม่หลอกลวงกัน เป็นต้น

๒. *ทมะ* ความข่มใจ ความข่มใจนี้จำเป็นต้องมี เพราะจิตใจของคนเรานั้น บางคราวก็ดี บางคราวก็ร้าย บางคราวก็เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ขาดเมตตากรุณา หากไม่ข่มไว้ก็อาจจะก่ออาชญากรรมต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้างได้ และเมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยากที่จะรักษาสัจจะ บางครั้งก็อาจจะมัวเมาชั่วร้ายให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง และเมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องมีปัญหา มีสติ ระลึก พิจารณา ให้รู้ดีรู้ชอบทันต่ออารมณ์เหล่านั้น ไม่ยอมให้บุคคลบางจำพวกมาชักชวนไปในทางที่ชั่ว ไม่ยอมเชื่อในทางที่ผิด เพราะความเชื่อนี้สำคัญ ถ้าเชื่อเขาเสียแล้ว ก็เท่ากับเขาเอาตัวไปได้ จะเชื่ออะไรจึงต้องให้มีสติมีปัญญารู้ระลึกพิจารณา ดั่งนี้ก็จะสามารถมีความข่มใจได้

๓. *ธิตี* ความอดทน ทุกคนจำต้องมีความอดทน เพราะทุกคนต้องประกอบ การงานต่าง ๆ ต้องประสบกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่ชวนให้โกรธ ให้ทะเลาะวิวาท เป็นต้น หากไม่มีความอดทนครอบครวัก็จะไม่มีความสงบ สามีทะเลาะกับภรรยา เพราะพูด ผิดหูกันบ้าง อารมณ์ไม่ดีบ้าง คิดเห็นผิดกันบ้าง เป็นต้น ฉะนั้น ทุกคนจึงจำต้องมี

ความอดทนต่อการตรากตรำทำงาน อดทนในเวลาเจ็บไข้ อดทนต่อความกระทบกระทั่งทางจิตใจ

๔. จาคะ ความสละให้ปันแก่กัน อันนี้ก็เป็นกิจที่ต้องมี เป็นการอดหนุนกัน เช่น พ่อแม่อดหนุนลูก มีการอดหนุนกันระหว่างมิตรสหาย ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ในปกครอง ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่กันตามหน้าที่ เมื่อต่างมีการให้แก่กันและกันด้วยความเมตตากรุณาต่อกันอย่างนี้แล้ว ก็เชื่อว่ามีจาคะ

เมื่อต่างก็มีฆราวาสธรรมอยู่ครองบ้านครองเมือง บ้านเมืองก็จะมีความสงบสุขเรียบร้อยมีความสุขความเจริญ

สำหรับสมณะนั้นก็ต้องมีสมณธรรม อันเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสงบกายสงบวาจาสงบใจ จากราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ โดยการปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ ปฏิบัติพระวินัยสำหรับภิกษุสามเณร ปฏิบัติศีลสำหรับฆราวาส ต่อไปก็ปฏิบัติในสมาธิ ทำจิตใจสงบจากนิรวณ ๕ ซึ่ง เป็นกิเลสคอยเกิดขึ้นกั้นจิตไม่ให้ทำความดีทั้งหลาย พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ปฏิบัติในสมถกรรมฐาน สำหรับจะทำจิตใจให้สงบ สำหรับพระภิกษุสามเณรนั้น พระอุปัชฌาย์ก็สอนตั้งแต่มาขอบวชว่าให้พิจารณาในมูลกรรมฐาน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ว่าเป็นของไม่สะอาด เพราะสิ่งเหล่านี้แหละเป็นที่ตั้งของความติด ความยินดี ความพัวพัน ทั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์ จะชอบจะชังก็เพราะสิ่งเหล่านี้ จนถึงกับผิดลูกเมียกัน หรือผ้าเหลืองร้อนอยู่ไม่ได้ ก็เพราะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของสวยงาม ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนให้พิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นี้ให้เห็นว่าเป็นของสกปรกไม่สวยงาม จนจิตใจสงบ มูลกรรมฐานนี้ จึงเป็นกรรมฐานที่ทั้งพระและฆราวาสไม่ควรทิ้ง ขึ้นต่อไปก็ปฏิบัติในปัญญา คือการทำความรู้ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ นี่เป็นปัญญาทั่วไปที่ลึกซึ้งขึ้นไป ก็ให้รู้เข้ามาว่าชีวิตนี้ไม่ยั่งยืน เกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ ตาย ควรรีบปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ รีบทำดี ไม่ควรโลกโมโหสันให้มากนัก เพราะเมื่อตายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้ นอกจากบุญบาปเท่านั้นที่จะติดตัวไปได้ พิจารณานามรูปให้เห็นว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามเป็นจริง จนทำให้ตัดหา อุปาทานเบาบางลงไป เกิดความปล่อยวาง และพบความสุขอันประณีต เป็นความสุขที่ละเอียดกว่าความสุข

ที่เกิดจากคามทั้งหลาย การปฏิบัติในปัญญานี้เป็นการปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่าพระพุทธเจ้า ก็เพราะทรงได้ปัญญาตรัสรู้ และธรรมที่ทรงสั่งสอน ก็ทรงยกปัญญาขึ้นเป็นสำคัญ

ฉะนั้น หลักศีล สมาธิ ปัญญา นี้จึงเป็นธรรมะที่ควรปฏิบัติตามภูมิชั้น ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อจะได้ประสบความสำเร็จอันเป็นความสุขยิ่ง

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ปราศจากทุกข์ภัย โรค โศก ศัตรู อุปัทวันตราย เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังให้สามารถปฏิบัติประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่านเทอญ."

เมื่อประธานโอรชาจบแล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ มอญของที่ระลึกแก่เจ้าอาวาสวัดเขาพนมรุ้ง คือ หนังสือ ๑ ชุด และมอบหนังสือชุดเล็กแก่เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับโดยทั่วถึง และมอบของที่ระลึกแก่นายอำเภอนางรอง พร้อมทั้งแจกเหรียญ แก้วหน้าหน่วยราชการต่าง ๆ ที่มาต้อนรับและกำลังตำรวจทหารที่มาให้การอารักขาโดยทั่วถึง และมอบเหรียญพระพุทธชินสีห์ (เสมา) ให้แก่เจ้าอาวาสวัดเขาพนมรุ้ง ไว้จำนวนหนึ่ง สำหรับแจกประชาชนที่มาต้อนรับ เสร็จแล้วหัวหน้าหน่วยศิลปากร เขาพนมรุ้งนำสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ มอญไปปราสาทพนมรุ้ง เจ้าหน้าที่ได้อธิบายว่าปราสาทที่นี่ เป็นปราสาทขอมที่ยังเหลืออยู่สมบูรณ์กว่าที่อื่น ๆ ทั้งลวดลายจำหลักหินและเทวรูปต่าง ๆ ที่ประดับอยู่โดยรอบปราสาท คงเนื่องจากว่าปราสาทอยู่ในที่สูงเกินกว่ากำลังที่จะมาลักขโมยหรือโยกย้ายไปนั่นเอง ขณะนี้กรมศิลปากรกำลังทำการบูรณะ เพราะของเดิมพังทลายลงมาทับถมกันอยู่บนลานและบริเวณรอบ ๆ เข้าใจว่าคงจะพังลงมาเป็นเวลานานแล้ว เพราะรูปจำหลักหินบางรูปก็ฝังอยู่ในดินลึก เจ้าหน้าที่ได้ขุดค้น ขึ้นมาและนำไปเก็บรักษาไว้ที่ทำการมากมาย แต่ส่วนมากชำรุด มีที่สมบูรณ์ดีน้อยชิ้น ส่วนก้อนหินต่าง ๆ ที่พังลงมานั้น เจ้าหน้าที่ได้เก็บออกไปเรียงไว้ตาม บริเวณรอบ ๆ ปราสาทและบริเวณชั้นล่างของปราสาทมากมายหลายพันก้อน และพยายามเก็บขึ้นมาเรียงใหม่ให้เข้าที่เดิมแล้วหล่อคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าช่วยให้แข็งแรงมั่นคงยิ่งขึ้น ขณะนี้กำลังทำไปได้ไม่มากนัก มีโครงการในการบูรณะปราสาทนี้ ๕ ปี เจ้าหน้าที่กล่าวว่า เมื่อบูรณะสำเร็จแล้ว

ปราสาทนี้จะเป็นปราสาทขอมที่สมบูรณ์กว่าทุกแห่งเท่าที่มีอยู่ในประเทศไทย รูปของปราสาทเขาพนมรุ้งก็เหมือน ๆ กับปราสาทขอมทั่ว ๆ ไป คือมีปราสาทและเทวสถานอยู่ตรงกลาง มีกำแพงซึ่งทำแบบระเบียงคดล้อมรอบ ภาพสลักส่วนมากเป็นเรื่องราวเกียรดี และวัตถุบูชาในลัทธิพราหมณ์ แต่ที่นี้อยู่บนเขาจึงทำท่งที่เหมือนเขาพระวิหาร มีบันไดขึ้นเป็นชั้น ๆ มีราวบันไดห้วนาค และต่อลงมามีแนวเสาดินซึ่งเข้าใจว่าเป็นแนวบันไดขึ้นมาจากเบื้องล่างทอดลงไปทางลาดเขาด้านทิศตะวันออกเฉียง แต่พังเกือบหมดแล้ว เหลือเสาดินตั้งอยู่ไม่กี่ต้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ พระอุปัชฌาย์เฉื่อย วัดสระแก้ว นครราชสีมา ได้สร้างพระพุทธรูปจำลองไปประดิษฐานไว้ในปราสาทหินนี้ ในวันสงกรานต์มีประชาชนขึ้นไปนมัสการปิดทองทุกปี แต่ปัจจุบัน พระโอบาสธรรมญาณ ได้เชิญมาไว้ที่ศาลาเล็กเชิงเขาใกล้ทางขึ้น เพื่อสะดวกแก่ผู้จะนมัสการ และได้ทราบว่ามีช่างเขาพนมรุ้งนี้ออกไปอีกไม่ไกลนัก ก็มีปราสาทขอมอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า ปราสาทเมืองต่ำ แต่ยังไม่ได้สำรวจ ถ้าได้สำรวจเรียบร้อยแล้วก็จะเป็นที่ที่น่าดูอีกแห่งหนึ่งเช่นกัน

สำนักสงฆ์เขาพนมรุ้งนี้ พระสมบูรณ เป็นเจ้าสำนัก มีพระ ๕ รูป มี ถาวรวัตถุ คือศาลาใหญ่เรือนไม้ ๑ หลัง กุฏิ ๖ หลัง ๆ เล็ก ๆ แบบกรรมฐาน ได้ขึ้นมาตั้งเป็นสำนักสงฆ์อยู่ก่อนที่หน่วยศิลปากรที่ ๖ จะขึ้นมาทำการสำรวจดูแลปราสาทดังกล่าว และเพราะเหตุที่มีสำนักสงฆ์ตั้งขึ้นใกล้ ๆ กับปราสาทนี้นั่นเอง จึงได้ช่วยรักษาให้โบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ปราสาทขอมแห่งนี้ยังคงรอดเหลืออยู่มากดังกล่าวแล้ว จนกระทั่งกรมศิลปากรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่มารับช่วงการรักษาดูแลต่อมา แต่เมื่อกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนปราสาทขอมแห่งนี้เป็นโบราณสถานแห่งชาติแล้ว บริเวณที่เป็นวัดทั้งหมดก็ตกเป็นสมบัติของชาติ กรมศิลปากรได้ขอให้วัดย้ายออกไปจากบริเวณดังกล่าว แต่ขณะนี้ยังไม่ทราบว่าจะย้ายไปตั้งอยู่ที่ตรงไหน เจ้าคณะจังหวัดพร้อมด้วยหน่วยศิลปากรที่ ๖ กำลังพิจารณาดำเนินการอยู่

จังหวัดสุรินทร์

เวลา ๑๔.๐๐ น. ออกจากสำนักสงฆ์เขาพนมรุ้ง เดินทางต่อไปยังวัดนิคมพัฒนาราม

เวลา ๑๔.๔๕ น. ถึงอำเภอประโคนชัย ระยะทางจากทางแยกเข้าเขาพนมรุ้ง ถึงอำเภอประโคนชัย ๓๔ ก.ม. พอเข้าเขตอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีขบวนรถยนต์ของรองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ (นายสุธี โอบอ้อม) ไปรอรับและตามขบวน มาที่วัดนิคมพัฒนาราม

เวลา ๑๕.๑๖ น. ถึงวัดนิคมพัฒนาราม นายสงวน สาริกदानนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายสันต์ มณีกาญจน์ นายอำเภอเมืองสุรินทร์ นายสุพจน์ ไชยเชษฐ์ นายอำเภอปราสาท เจ้าหน้าที่แผนกการศึกษา เจ้าหน้าที่นิคมสร้างตนเองปราสาท และคณะครูนักเรียนโรงเรียนและประชาชน ได้พร้อมกันรอรับอยู่ที่วัดนิคมพัฒนาราม ประมาณ ๒๐๐ คน มีพระภิกษุสามเณรมาจากวัดต่าง ๆ ๔ วัด คือ วัดนิคมพัฒนาราม สำนักสงฆ์ป่าไพศาล สำนักสงฆ์ป่าแก้ว สำนักสงฆ์ป่ากิริยาวิเวก รวมทั้งสิ้น ๑๕ รูป รอให้การต้อนรับ ที่วัดนี้มีการวางกำลังตำรวจและอาสาสมัคร รักษาการโดยรอบบริเวณวัด มีกำลังตำรวจราว ๒๐ คน อาสาสมัคร ๘ คน เมื่อสมเด็จฯ ลงจากรถยนต์แล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ได้นำขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ พระมหาอนุญาต อนุญาตมโหม ป.ธ.๖ เจ้าอาวาสวัดนิคมพัฒนาราม เจ้าคณะตำบลกั้งแอน ถวายเทียนชนวนจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย สันทนาปราศรัยพอสมควรแล้ว พิธีกรอาราธนาสมเด็จฯ ขึ้นสู่

ธรรมาสน์ อารธนาศีล ให้ศีลเสร็จแล้วอารธนาธรรม สมเด็จพระ ได้แสดงธรรมกถา ดังนี้

“ท่านทั้งหลายที่มาประชุมกันอยู่ในที่นี้ ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่อยู่ในนิคมสร้างตนเอง แห่งนี้ ซึ่งทางรัฐบาลได้จัดสรรให้ท่านทั้งหลายได้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นการสร้างตนเอง โดยการอาศัยตนเองตั้งใจประกอบการงาน รวบรวมเก็บเกี่ยวผลไว้เลี้ยงครอบครัว เพื่อความสุขความเจริญของท่านทั้งหลาย

ฉะนั้น ในโอกาสนี้ จึงขอกล่าวถึงความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ เป็นปฏิการ แก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย ดังนี้

ประการที่ ๑ ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ทุกคนจำเป็นต้องมีทรัพย์สำหรับบริโภค ใช้สอย คือ อาหาร ผ้านุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น และยังต้องมีทรัพย์ เพื่อการอื่น ๆ อีก การที่รัฐบาลได้จัดสรรที่ดินให้ ก็เป็นการช่วยให้ประชาชนมีที่ประกอบ การอาชีพแสวงหาทรัพย์ ค่าโบราณก็ว่าไว้ว่า “ทรัพย์นี้อยู่นอกไกล ใครปัญญาไวหาได้ บ่อนาน” จึงเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายที่จะมีความขยันหมั่นเพียรใช้สติปัญญาเรี่ยวแรง ทำงานเพื่อให้เกิดทรัพย์

ประการที่ ๒ ความสุขเกิดจากการบริโภคทรัพย์ เมื่อมีทรัพย์แล้วก็จะต้องมี การบริโภคใช้สอยบำรุงความสุขตามสมควรแก่ภาวะ แต่มิได้หมายความว่าได้เท่าไร ก็ใช้กินหมด จำจะต้องเก็บรักษาไว้เพื่อเวลาที่จำเป็น เพื่อเป็นทุนสำหรับให้เกิดดอกผล ต่อไปข้างหน้าด้วย เมื่อเป็นดังนี้ก็จะได้รับความสุขอันเกิดจากการบริโภคทรัพย์บำรุงชีวิต ให้เป็นสุข

ประการที่ ๓ ความสุขเกิดจากการงานที่ไม่มีโทษ คือ การที่ไม่ผิดกฎหมาย บ้านเมืองไม่ผิดศีลธรรม ประกอบการงานที่สุจริต โดยอาศัยเรี่ยวแรงกาย เรี่ยวแรง ความคิด และเรี่ยวแรงปัญญาของตนเอง ละเว้นมิจฉาชีพต่าง ๆ เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะได้ความสุขอันเกิดจากการงานที่ไม่มีโทษ

ประการที่ ๔ ความสุขอันเกิดจากการไม่เป็นหนี้ เพราะการเป็นหนี้นั้นเป็น ทุกข์อย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาดูแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าสิ่งที่ต้องเป็นหนี้เช่นนั้น มักเกิดจากการ

ประพัตติตนไม่สมควรอย่างใดอย่างหนึ่ง บางทีก็เกิดจากการประกอบอบายมุขต่าง ๆ ใช้ทรัพย์สินไปในเรื่องที่ได้รับประโยชน์ เป็นต้น จนเป็นเหตุให้ประกอบมิจฉาชีพบ้าง กู้หนี้ยืมสินเขามาใช้มากินบ้าง อีกอย่างหนึ่งก็เกิดจากความเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่ทำการทำงานในเมืองไทยเรานี้มีที่ทำมาหากินมากมาย ถ้าทำงานแล้วยอมจะไม่อดตาย อีกอย่างหนึ่งก็เกิดจากการไม่ประหยัด ได้เท่าไรใช้หมด ใช้เกินฐานะของตน ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้ทุกคนรู้จักเพียรแสวงหาทรัพย์ รู้จักเก็บทรัพย์ที่หามาได้ รู้จักใช้ทรัพย์ที่หามาได้ให้พอสมควรแก่ฐานะและความจำเป็น เมื่อรู้จักประหยัดและระมัดระวังการใช้จ่ายดังนี้ ก็จะกลายเป็นผู้มีทรัพย์ ซึ่งเป็นความสุขอย่างหนึ่งได้

คฤหัสถ์ผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวมาแล้ว เหล่านี้แล้ว ก็ย่อมจะเป็นผู้ได้รับความสุขในการดำเนินชีวิตตามสมควร นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสสอนให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีล ในศรัทธาเชื่อในพระรัตนตรัย ในกรรมและผลของกรรม งดเว้นสิ่งที่เป็นโทษ เป็นกรรมเวรต่าง ๆ มีเมตตากรุณาต่อกัน มีปัญญารู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์

ฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลาย ได้ตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้บรรลุถึงความสุขดังกล่าวมาแล้ว

ในที่สุด จึงขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลอภิบาลรักษา ท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ มีกำลังสามารถปฏิบัติชอบเป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ คน เทอญ."

เมื่อสมเด็จพระโอรชาทจบแล้ว มอบหนังสือที่ระลึกแก่เจ้าอาวาสวัดนิคมพัฒนาราม ๑ ชุดใหญ่ และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับ แล้วมอบของที่ระลึก แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายอำเภอเมือง นายอำเภอปราสาท และข้าราชการตำรวจ อาสาสมัคร และคณะครูโรงเรียนต่าง ๆ ที่มาต้อนรับโดยทั่วถึง แล้วลงนามในสมุดเยี่ยมของวัดนิคมพัฒนาราม เสร็จแล้วประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด ข้าราชการ และประชาชนที่มาต้อนรับ เรียบร้อยแล้วเดินทางต่อไป

วัดนิคมพัฒนารามนี้ อยู่ในตำบลปรี้อ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในเขตนิคมสร้างตนเองปราสาท ซึ่งมีคนอยู่ราว ๑๒,๐๐๐ คน สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยนายพิสิษฐ์ วงศ์วัฒนาชัย เป็นผู้สร้าง เป็นวัดเดียวในนิคมนี้ เหตุให้สร้างวัดนี้ขึ้นคือ เมื่อกรมประชาสงเคราะห์ได้มาตั้งนิคมสร้างตนเอง จัดสรรที่ดินให้ประชาชนทำมาหากินในที่นี้ขึ้นแล้ว ข้าราชการทั้งหลายและสมาชิกสภาจังหวัดเห็นว่า ควรจัดให้มีวัดสักวัดหนึ่ง เพื่อให้เป็นที่รวมจิตใจ และเป็นທີ່ประกอบศาสนกิจของชาวนิคมแห่งนี้ จึงได้ตกลงกันให้สร้างวัดนี้ขึ้น ปัจจุบันมีเสนาสนะต่าง ๆ คือ ศาลาการเปรียญ หอฉัน โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอกลอง ระฆัง และกุฏิ ๔ หลัง พระมหานุญาตอนุญาตธมโม ป.ธ.๖ เป็นเจ้าอาวาส ในพระรชกาลมีพระภิกษุ สามเณรประมาณ ๒๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยมวัดนี้ มีพระภิกษุ ๙ รูป สามเณร ๖ รูป เป็นนักรธรรม ๑๐ รูป เป็นเปรียญ ๑ รูป คือเจ้าอาวาสเอง มีการจัดการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมที่วัดของตนเอง มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๑ รูป วัดนี้ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๗ กม. และห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ประมาณ ๒๕ กม.

เวลา ๑๖.๐๓ น. ออกจากวัดนิคมพัฒนาราม เดินทางต่อไปยังวัดไตรวิเวก (วัดป่าบ้านนาสาม) ระยะทางจากวัดนิคมพัฒนารามรวมถึงวัดป่าไตรวิเวกประมาณ ๒๓ กม.

เวลา ๑๖.๒๕ น. ถึงวัดไตรวิเวก รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ผู้กำกับกองเมืองสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองสุรินทร์ คณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านนาสาม คณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านราชวิถี และพุทธศาสนิกชน ได้มาประชุมต้อนรับ โดยเด็กนักเรียนยืนแถวตามทางเข้าวัด พระครูสถิตสารคุณ วัดบูรพาราม เจ้าคณะอำเภอเมือง พระมหาบุญเรียด พุทธิวิโส เจ้าคณะตำบล ในเมืองเขต ๑ พระภิกษุสามเณรยืนรับอยู่หน้าศาลาการเปรียญ เมื่อสมเด็จพระสังฆราชลงจากรถยนต์แล้ว พระอาจารย์สาม อภิญาโณ เจ้าอาวาสวัดป่าไตรวิเวก ยืนรอรับอยู่ที่หน้าศาลาการเปรียญ นำสมเด็จพระสังฆราชขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ บูชาพระรัตนตรัยแล้ว พิธีกรได้กล่าวต้อนรับและอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช ให้ประธานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรและ พุทธศาสนิกชนที่มาต้อนรับสมเด็จพระสังฆราช ได้ประธานโอวาทดังนี้:-

“ท่านทั้งหลายมีวัดเป็น “อารามภายนอก” สำหรับเป็นนาบุญนาธรรมอยู่ส่วนหนึ่งก็ควรจะมี “วัดภายใน คือวัดภายในจิตใจตนเองอีกส่วนหนึ่งด้วย วัดแบบนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า “ธรรมาราม” มีศรัทธาในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นพุทธปฏิมาเป็นคู่พระธรรม และเป็นพระสงฆ์ วัดในใจนี้จะติดตามเราไปทุกสถานทุกเมื่อ และขอให้ท่านทั้งหลายมีศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย จะได้มีพระพุทธปฏิมา คู่พระธรรม และพระสงฆ์ อยู่ในใจทุกเมื่อ

การที่จะสร้างวัด สร้างโบสถ์ สร้างวิหารในใจนั้น ก็สร้างได้โดยการหมั่นเจริญ พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า ธรรมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระธรรม สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณพระสงฆ์ ให้สวดมนต์ประจำทุกวัน ในเวลาตื่นนอน ตอนเช้า หรือเวลาค่ำ ก่อนนอน ให้ตั้งใจสวดและตั้งใจระลึกถึงความหมายของคำที่สวดนั้นด้วย ระลึกถึงพระพุทธคุณว่า ทรงรู้จริง ทรงบริสุทธิ์จริง และทรงพระกรุณาจริง เมื่อระลึกถึงเมื่อใด พระคุณเหล่านี้ก็จะปรากฏเมื่อนั้น ระลึกถึงพระธรรมคุณว่า คำสอนของพระองค์นั้น เป็นของจริง ทรงสอนให้ปฏิบัติดีชอบจริง และให้ผลคือความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งหลายจริง คือตั้งใจรักษาศีล ศีลก็จะรักษาไว้ ไม่ให้ตกลงไปในที่ชั่ว ปฏิบัติในสมาธิและปัญญา สมาธิและปัญญาก็จะรักษาใจไม่ให้ตกลงในที่ชั่ว และจะอุดหนุนให้ภูมิของจิตใจสูงขึ้นอยู่เสมอ ระลึกถึงพระสังฆคุณว่า พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นนาบุญ เป็นนาธรรมของโลกจริง

นอกจากการทำบุญให้ท่านแล้ว ควรจะปฏิบัติสมาธิด้วย คือ ควรหัดทำสมาธิ ทำใจให้สงบ ตั้งมั่น อย่างน้อยวันละชั่วครู่ ตอนตื่นนอนเวลาเช้าหรือก่อนนอนก็ได้ ทำความสงบใจ กำหนดลมหายใจเข้าออกพร้อมกับการนึกว่า “พุทโธ” ๆ ๆ เตือนใจไว้ดังนี้ ก็จะได้ชื่อว่าได้สร้างพระธรรม คือ สมาธิในใจอีกด้วย

นอกจากนี้ก็ควรหมั่นฟังเทศน์ เพื่อจะได้รู้จักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นปัญญาในธรรมประการหนึ่ง กับตั้งใจพิจารณาสังขารชีวิตร่างกายทั้งหลาย ไม่ว่า จะเป็นสังขารภายใน คือร่างกายของเราเอง หรือสังขารภายนอก คือ ร่างกายของคนอื่น ๆ ซึ่งไม่เที่ยงแท้ยั่งยืนอะไร เกิดดับไม่มีแก่นสาร เพื่อจะได้เข้าถึงความจริง แล้วจะทำให้ไม่ประมาทในชีวิต รับประทานภรณ์ียะ สั่งสมบุญกุศลเพื่อเป็นที่พึ่งของ

ตนในภายหน้า เป็นการสร้างธรรมคือปัญญาให้เกิดขึ้น เมื่อเป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา ดังนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เข้าพวกกับพระสงฆ์ สาวกของพระพุทธเจ้า เพราะว่าเป็นผู้ทำตนให้เป็นคนปฏิบัติดีปฏิบัติตรง เป็นต้น

เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ก็ชื่อว่าได้สร้างวัดขึ้นในใจ ทั้งส่วนพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งจะเป็นสาระคือที่พึ่งของคนอย่างแท้จริง ฉะนั้น ท่านทั้งหลาย เมื่อได้อุปถัมภ์บำรุงสร้างวัดภายนอกขึ้นแล้ว ก็ขอให้พากันสร้างวัดในใจขึ้นอีกส่วนหนึ่งด้วย

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยอภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ให้มีความสุขความเจริญ สวัสดิ์ทั้งในทางโลกทั้งในทางธรรมทั่วกันทุก ๆ ท่านเทอญ."

เมื่อโอวาทจบแล้ว สมเด็จฯ ได้มอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่ท่านเจ้าอาวาส วัดป่าไทรวิเวก ๑ ชุดใหญ่ แล้วแจกหนังสือแก่พระเณรที่มาต้อนรับ ประพรม น้ำพระพุทธมนต์แก่ญาติโยมที่มาประชุมร่วมต้อนรับอยู่บนศาลานั้นโดยทั่วกัน แล้วจึงออกเดินทางต่อไปยังวัดป่าโยธาประสิทธิ์

วัดป่าไทรวิเวกนี้อยู่ในตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากตัว จังหวัดประมาณ ๑๒ กม. สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยนางพูน นายไทย และ นายรามิศร ภัทรภาณี เป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง มีถาวรวัตถุที่สำคัญ คือ วิหาร ๑ หลัง กุฏิ ๕ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง หอระฆัง และกำลังสร้างอุโบสถ มีปูชนียวัตถุสำคัญ คือ พระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ ๑ องค์ เจ้าอาวาสองค์แรก และองค์ปัจจุบัน คือ พระอาจารย์สาม อากิจจโน ในพรรษกาล มีพระภิกษุสามเณร ราว ๕ รูป ขณะที่มาเยี่ยมวัดนี้ มีพระอยู่ ๒ รูป เป็นวัดกรรมฐาน จึงไม่มีการจัดการ ศึกษาเล่าเรียนแต่อย่างใด แต่อาจจะเป็นเพราะว่าวัดนี้เพิ่งตั้งใหม่ก็ได้ ในวันอุโบสถ ไปร่วมทำอุโบสถที่วัดบูรพาราม ซึ่งเป็นวัดเจ้าคณะจังหวัดในตัวเมืองสุรินทร์ เสียตาย ที่ไม่มีเวลาได้เดินดูบริเวณวัด จึงไม่รู้ว่า เป็นป่าขนาดไหน เท่าที่เห็นจากบริเวณหน้าวัด ดูเหมือนจะเป็นป่าไม้เล็ก ๆ แต่ก็ยังดูน่ายรมื่นดีพอสมควร และได้ทราบว่าพระอาจารย์ สามผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายมากองค์หนึ่งในแถบนี้ เพราะเป็นพระนักปฏิบัติธรรม

เวลา ๑๖.๕๐ น. ออกจากวัดป่าไตรวิเวก เดินทางต่อไปยังวัดป่าโยธาประสิทธิ์ ห่างจากวัดป่าไตรวิเวกไปไม่กี่ไกล อยู่ใกล้ตัวเมืองสุรินทร์เข้าไป และอยู่ในเขตวิทยาลัย เกษตรกรรมสุรินทร์

เวลา ๑๗.๐๕ น. ถึงวัดป่าโยธาประสิทธิ์ นักศึกษาของวิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ ทั้งหญิงชายราว ๔๐๐ คน พร้อมทั้งครูอาจารย์ได้ตั้งแถวรับเริ่มแต่ประตูเข้าสู่วัด อาจารย์พัฒนา ผ่องใส ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยได้อาราธนา สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๖ เจ้าอาวาส พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร วัดป่าโยธาประสิทธิ์ และวัดกะทมนารามประมาณ ๗๐ รูป ได้ประชุมต้อนรับอยู่บนศาลาการเปรียญ สมเด็จพระสังฆราช ได้จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้ว อาจารย์ผู้ช่วย ผู้อำนวยการวิทยาลัย กล่าวต้อนรับและอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช ให้ประธานโอรบาทแก่นักศึกษาชายหญิงซึ่งมายืนรอรับโอรบาทอยู่บริเวณหน้าศาลาการเปรียญ พร้อมคณะครูอาจารย์ เพื่อจักได้เป็นอนุสสติและหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติตนในทางอันดีงามต่อไป สมเด็จพระสังฆราช ได้ประธานโอรบาทดังนี้

“สำหรับอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายนั้น ก็เป็นผู้บำเพ็ญทาน รักษาศีล พังธรรม ชื่อว่าเป็นผู้ใกล้ธรรมตามปกติอยู่แล้ว ฉะนั้น ในโอกาสนี้ จะขอกล่าวธรรมมุ่ง นักศึกษา ซึ่งกำลังอยู่ในวัยเรียน และอาจจะยังไม่ใกล้ชิดหรือสนใจศึกษาพระพุทธศาสนามากนัก ตามสมควรแก่เวลา

ประการแรก ขอให้นักศึกษาทั้งหลายได้ระลึกว่า พระพุทธศาสนานั้น เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาล ในบัดนี้ก็ได้ตั้งมั่นลงแล้ว แต่ว่าอาจจะเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงวัตถุ เท่าที่ให้เห็นได้ยิบ อาจจะไม่สนใจ ไม่ซาบซึ้งใจ ก็อาจ จะละทิ้งเสียได้ ฉะนั้น จึงขอให้นักศึกษาได้ระลึกว่าพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีคำสั่งสอนที่ดีเป็นประโยชน์จริงแน่ บรรพบุรุษของเราทั้งหลายจึงได้รับนับถือรักษากันสืบมา ๆ

ประการที่สอง เราจำเป็นต้องมีศาสนาหรือไม่ อันนี้เมื่อพิจารณาแล้ว ก็จะเห็นว่าคนส่วนใหญ่ในโลกต้องมีหลักใจ และหลักใจนั้นก็คือศาสนา ถ้าไม่นับถือศาสนา

เป็นหลักใจ ก็จะต้องนับถือลัทธิการปกครองอันใดอันหนึ่งเป็นหลัก แม้ชาวต่างประเทศจำนวนมาก ที่แสวงหาศาสนาที่มีเหตุผลสำหรับนับถือ ก็ยังหันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะเขาเห็นว่า เป็นศาสนาที่มีเหตุผลเป็นสัจจะพึงพิจารณาให้เห็นได้ในปัจจุบันและในตนเอง

รวมความว่าทุกคนต้องมีศาสนาเป็นหลักของใจ ไม่ศาสนาใดก็ศาสนาหนึ่ง ฉะนั้น เราเป็นไทยก็ควรนับถือพระพุทธศาสนา และเมื่อนับถือแล้วก็ควรที่จะสนใจศึกษาให้รู้จักพระพุทธศาสนาตามสมควร คือ รู้จักพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า รู้จักพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ แล้วก็นำเอามาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ตามที่ทรงสั่งสอน

พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้น ทรงสอนทั้งประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ภายนอก และประโยชน์อย่างยิ่ง ทรงสอนให้รู้จักสัจจะความจริง ดังที่เรียกว่า อริยสัจจะ คือให้รู้จักทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติได้ ถึงความดับทุกข์ ในการปฏิบัติกรณีะทั่วไปก็ทรงสอนให้มีความเพียร มีความพอใจ มีความเอาใจใส่ และมีความพิจารณาไตร่ตรอง ให้เว้นอบายมุขทางเสื่อมต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ทุกคนใช้เหตุผลทางปัญญาพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ดังที่ทรงแสดงไว้ในพระสูตรหนึ่ง ให้ใช้เหตุผลพิจารณาปัญหาที่เราไม่อาจจะรู้ได้ เช่น เรื่องชาติหน้า เรื่องตาย เกิด เรื่องบุญบาป สุขทุกข์ นรกสวรรค์ เป็นต้น ทรงสอนให้ใช้ปัญญาเทียบเคียงว่าถึงข้างไหนจะทำให้เราปฏิบัติไม่ผิด ทรงสอนให้ใช้เหตุผลเทียบเคียงว่า ผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า ไม่เชื่อเรื่องบุญบาปก็จะไม่กลัวเรื่องชาติหน้า ไม่กลัวบุญกลัวบาป ก็ย่อมจะทำบาปทุจริตต่าง ๆ ได้อย่างหน้าตาเฉย ส่วนคนที่เชื่อในเรื่องชาติหน้า นรกสวรรค์ บุญบาป ก็จะนึกถึงเรื่องชาติหน้ากลัวบาป กลัวผลร้ายต่าง ๆ ก็จะไม่กล้าที่จะทำบาป อยากจะทำแต่ความดี ฉะนั้น การเชื่อเรื่องชาติหน้ามีบุญบาปมี จึงเป็นทางปฏิบัติที่ไม่ผิดมากกว่าการไม่เชื่อ เพราะถ้าชาติหน้าไม่มีบุญบาปไม่มี ผู้ที่ไม่เชื่อก็ไม่ต้องรับผลอะไร แต่ถ้าชาติหน้าไม่มี บุญบาปไม่มี ผู้ที่ไม่เชื่อแล้วทำบาปต่าง ๆ นั้น ก็จะต้องรับผลร้ายต่าง ๆ อย่างแน่นอน

อีกประการหนึ่ง ผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า เรื่องบุญบาปนั้น จะได้รับผลเสีย ๒ อย่าง คือ ผู้รู้ย่อมติเตียนว่าเป็นคนผิด เป็นคนมีจรรยาปฏิวัติในปัจจุบัน และจะต้องรับผลร้ายต่าง ๆ ในภายหน้าอีกด้วย ฉะนั้น จึงควรเชื่อเรื่องชาติหน้ามี บุญบาปมีจริงไว้ก่อน ดีกว่า ซึ่งจะเป็นทางทำให้ตนเป็นคนดีและเป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งในปัจจุบัน และในภายหน้า

นี่เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ความคิดทางปัญญาทางเหตุผล โดยถือเอาทางที่ไม่ผิดไว้เป็นหลัก เรียกว่า “หลักอภินิหาร” คือหลักที่ไม่ผิด จึงขอฝากนักศึกษาทั้งหลายไว้เป็นหลักสำหรับการคิดพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ทั่วไป เพื่อความสวัสดิของตน

สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปนั้น สิ่งที่เป็นปัจจุบันก็พอสามารถรู้เห็นได้ด้วยตาของตน ถ้าเป็นธรรมที่เนื่องถึงชาติหน้า ภายหน้า หรือเป็นปรมาตมธรรมที่ยังไม่บรรลุ ก็ต้องอาศัยศรัทธาในพระพุทธเจ้า และคอยแก้ปัญหาของตนประกอบกับพิจารณาในสิ่งที่ยังไม่รู้ก็เชื่อพระพุทธเจ้าไปก่อน แล้วจึงค่อยอบรมปัญญาของตนให้แก้กล้าขึ้น จนถึงรู้ได้ด้วยตนเอง นักศึกษาก็เช่นกัน ต้องเชื่อฟังบิดามารดา ครูบาอาจารย์ไปก่อน แล้วจึงค่อยอบรมปัญญาของตนให้แก้กล้าขึ้น จนรู้ได้ด้วยตนเองในที่สุด

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลลอบิบาลรักษาทุกท่านให้ปราศจากทุกข์ภัย โรค เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญในการปฏิบัติธรรม ในการศึกษา จนบรรลุถึงความสำเร็จด้วยดีทุกท่านเทอญ.”

เมื่อโอวาทจบแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมอบหนังสือที่ระลึก ๑ ชุดใหญ่ และคัมภีร์ไทย ชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่เจ้าอาวาสวัดป่าโยธาประสิทธิ์ แล้วแจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา คณะครูอาจารย์วิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ แล้วมอบหนังสือแก่นายพัฒนา ผ่องใส สำหรับห้องสมุดของวิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ ๑ ชุด มอบเหรียญทรงผนวชแก่นายจรรยา จรรย์ยานนท์ อดีตรองอธิบดีกรมการศาสนา ซึ่งเป็นชาวสุรินทร์และมาต้อนรับด้วย และนายพัฒนา ผ่องใส ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตรกรรมฯ พร้อมทั้งมอบเหรียญพระไพรีพินาศแก่คณะครูอาจารย์วิทยาลัยด้วย เสร็จแล้วสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมอบน้ำพระพุทธมนต์แก่อุบาสก อุบาสิกา

นักศึกษา ครูอาจารย์ โดยทั่วถึง สนทนากับ นายจรรยง จรรย์ยานนท์ ถึงเรื่องภาษาพูดของชาวพื้นเมืองซึ่งพูดภาษาเขมรกันเป็นส่วนมาก นายจรรยง ได้อธิบายว่า ประชาชนในแถบนี้พูดภาษาเขมรกันทั้งนั้น พวกในเมืองหรือข้าราชการก็เหมือนกัน เวลาอยู่ที่ทำงานพูดภาษากลาง แต่เมื่อกลับถึงบ้านก็พูดภาษาเขมรกันภายในครอบครัว แม้แต่ตัวเขาเองก็พูดภาษาเขมรเวลาอยู่ในบ้าน นายจรรยงยังให้ความรู้ต่อไปว่า ภาษาเขมรที่พูด ๆ กัน อยู่ในแถบนี้ไม่เหมือนกับภาษาเขมรที่พูดกันในประเทศเขมร เพราะต่างก็เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ และในประเทศเขมรเองนั้น เมืองที่พูดภาษาเขมรคงสำเนียงเดิมไว้มากที่สุดก็คือ เมืองเสียมราฐ นอกจากนั้น มักจะมีสำเนียงปน ๆ ไปทางญวน เมื่อสนทนาพอสมควรแล้ว ก็ได้ลาพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เดินทางต่อไปยังวัดบูรพาราม ในตอนกลับพวกนักศึกษาได้ตั้งแถวส่งเหมือนตอนมา

วัดป่าโยธาประสิทธิ์นี้อยู่ในเขตตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยคณะข้าราชการทหารและวิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ ได้ดำริจัดสร้างขึ้นด้วยปรารถนาเหตุที่ว่า เพื่อเป็นที่ข้าราชการทหารและวิทยาลัยเกษตรกรรมฯ พร้อมทั้งประชาชนในแถบนี้จักได้อาศัยเป็นที่บำเพ็ญกุศล และประกอบศาสนกิจต่าง ๆ ปัจจุบันมีถาวรวัตถุที่มั่นคงถาวรแล้ว คือ อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ๑๐ หลัง ในพรรษกาลมีพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยมมีพระ ๑๕ รูป สามเณร ๑๑ รูป เป็นพระเณรนักธรรม ๒๕ รูป ไม่มีพระเปรียญ มีการจัดการเล่าเรียนที่วัดของตนเอง ทั้งนักธรรมและบาลี มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๑ รูป ตั้งแต่เริ่มตั้งวัดมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีเจ้าอาวาส ๓ องค์ คือ องค์ที่ ๑ พระราชสุทธาจารย์ (โชติ ป.ธ.๕) ซึ่งปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดชิวราลกรณวราราม ที่ปากช่อง นครราชสีมา องค์ที่ ๒ พระใบฎีกาสาราม และองค์ปัจจุบันคือ พระโสภาธรรมญาณ (เปลี่ยน ป.ธ.๓)

เวลา ๑๘.๐๐ น. ถึงวัดบูรพาราม รถยนต์วิ่งจากวัดป่าโยธาประสิทธิ์ใช้เวลา ๑๐ นาที มีพระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และประชาชนมาต้อนรับมาก ฝ่ายพระก็มี พระรัตนากรวิสุทธิ (ดุลย์) เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ธรรมยุต) พระครูสถิตสารคุณ (เสถียร ป.ธ.๔) เจ้าคณะอำเภอเมือง วัดบูรพาราม พระครูวิมลศีลพรต (หนู

อสมมุพฺโห) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมือง (ธ) พระสมศักดิ์ ปรฺมฺหิตฺโต^๑ เลขานุการ เจ้าคณะจังหวัด พระโภาสธรรมญาณ เจ้าอาวาสวัดป่าโยธาประสิทธิ์ พระมหาอนุญาต อนุญาตธมฺโม เจ้าอาวาสวัดนิคมพัฒนาราม เจ้าคณะตำบลก้งแอน เขต ๑ พระมหาบุญเรียด พุทฺธวิโส เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑ พระปลัดใหญ่ ญาณวิโร เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๒ พระปลัดน้อย อรินฺทโม เจ้าอาวาสวัดป่านิมิตรมงคล พร้อมทั้งพระเถรราว ๖๐ รูป ฝ่ายบ้านเมืองมีผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายอำเภอเมืองสุรินทร์ หัวหน้าศาลจังหวัดสุรินทร์ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดสุรินทร์ ศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์ เกษตรจังหวัดสุรินทร์ อัยการจังหวัดสุรินทร์ และข้าราชการประชาชนอีกมาก เมื่อสมเด็จพระสังฆราชเสด็จลงจากรถยนต์แล้ว พระรัตนกรวิสุทฺธิ เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ธ) นำเข้าสู่วิหาร บูชาพระพุทธรูปโบราณซึ่งเชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ เรียกกันว่าหลวงพ่อพระซี้ว ออกจากวิหารแล้วยังกุฏิรับรอง ผู้ที่มาต้อนรับทั้งพระและคฤหัสถ์ตามไปที่กุฏิรับรอง สนทนาปราศรัยพอสมควรแก่เวลาแล้วก็กราบลาไป สมเด็จพระสังฆราชเสด็จ พระไพรีพินาศแก่ผู้ที่มาต้อนรับเป็นที่ระลึกโดยทั่วถึงกัน แล้วพักผ่อน หัวหน้าแผนกข่าวของสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยจังหวัดสุรินทร์ ได้มาติดต่อขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราชไปออกรายการ “บ้านของเรา” ที่สถานี เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเดินทางมาเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งนี้ และสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะการณ์บางอย่างในคณะสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชไม่มีเวลาที่จะสนองความประสงค์ได้ จึงได้ให้บทความเรื่อง “วัดภายใน - วัดภายนอก” สำหรับอ่านออกกระจายเสียงแทนการสัมภาษณ์

เวลา ๑๙.๕๐ น. เดินทางไปวัดกลาง เพื่อเยี่ยมพระสิทธิการโกศล (เทพ) เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ม) ถึงวัดกลางเวลา ๒๐.๐๐ น. อยู่ห่างจากวัดบูรพารามไม่กี่สิบล้าน พระภิกษุได้ประชุมต้อนรับอยู่ในอุโบสถ พระสิทธิการโกศล เจ้าอาวาส นำสมเด็จพระสังฆราชเข้าสู่อุโบสถ บูชาพระรัตนตรัย เสร็จแล้วพระภิกษุสามเณรทั้งหมดที่ประชุมอยู่ในอุโบสถถวายสักการะ และกล่าวคำขอขมา (วนฺทามิ ภฺนฺเต) มีพระภิกษุสามเณรมาร่วมต้อนรับประมาณ ๘๐ รูป สมเด็จพระสังฆราชได้สนทนากับท่านเจ้าอาวาส

^๑ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูนั้นทปญฺญาภรณ์

ถึงเรื่องที่วัดถูกไฟไหม้ ท่านเจ้าอาวาสได้เล่าถวายว่า วันที่ไฟไหม้วัดนั้น ท่านเองไม่ได้
 อยู่วัด เพราะไปอบรมพระสังฆาธิการอยู่ที่กรุงเทพฯ วัดนี้ถูกไฟไหม้เมื่อวันที่ ๓๐
 มกราคม ๒๕๑๖ นี้เอง ไหม้เสนาสนะต่าง ๆ หมด คือ กุฏิหลังใหญ่ ๑๘ ห้อง
 ซึ่งพระภิกษุสามเณรพร้อมทั้งศิษย์วัดสามารถอยู่อาศัยได้ประมาณ ๑๕๐ คน และ
 โรงเรียนพระปริยัติธรรมอีก ๑ หลัง รวมค่าเสียหายทั้งหมดราว ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาทเศษ
 ที่ยังเหลืออยู่คืออุโบสถ แต่ทางทิศเหนือก็ถูกไฟลวกเกรียมไปบ้างบางแห่ง เช่น
 บานหน้าต่างถูกเปลวไฟดำเกรียมไปบ้าง นอกนั้นไม่มีอะไรเสียหาย นับว่ายังโชคดี
 ที่ยังเหลือส่วนที่เป็นหลักของวัดอยู่ ขณะที่กำลังเร่งสร้างกุฏิเพื่อให้พระภิกษุสามเณร
 มีที่อยู่อาศัย เพราะวัดนี้ตามปกติแล้วมีพระภิกษุสามเณรอยู่เกือบ ๑๐๐ รูป ในเวลา
 ที่ไปเยี่ยมนั้นก็ยังมีพระ ๓๗ รูป สามเณร ๕๕ รูป จึงลำบากในเรื่องที่อยู่อาศัย
 เกี่ยวกับการก่อสร้างเสนาสนะใหม่นั้น ได้ทราบว่าได้รับทุนช่วยเหลือจากทางกรมการ
 ศาสนาแต่ไม่มากนัก ไม่เพียงพอแก่การก่อสร้าง ต้องอาศัยการช่วยเหลือจาก
 พุทธศาสนิกชนทั้งหลายในจังหวัดนี้บ้างที่อื่นบ้างตามศรัทธา จากนั้นได้สนทนากันถึง
 เรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ในภาคนี้ ก็ปรากฏว่ามีการเรียนกันหลายแบบ คือ
 ทั้งแบบนักรธรรมและบาลีอย่างเดิม และการเรียนวิชาทางโลกแบบสมัยใหม่ ซึ่งกำลัง
 เป็นที่นิยมของพระภิกษุสามเณรทั่ว ๆ ไปเกือบทุกภาค ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 นั้น ก็มีการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้น มีการส่งพระผู้มีความรู้ความสามารถ
 ออกบรรยายธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีความประสงค์ และปรากฏว่าได้รับความ
 สนใจและร่วมมือจากโรงเรียนต่าง ๆ เป็นอย่างดี ทราบว่าศูนย์ดังกล่าวนี้มีในจังหวัด
 อื่น ๆ ในภาคนี้อีกด้วย และมีการดำเนินการคล้าย ๆ กัน การดำเนินการ ดังกล่าวนี้นี้
 กล่าวได้ว่าคณะสงฆ์ได้มีบทบาทร่วมในการศึกษาของทางบ้านเมืองด้วย ซึ่งเรื่องนี้กำลัง
 เป็นปัญหาที่ทางคณะสงฆ์และทางบ้านเมือง กำลังให้ความสนใจอยู่เหมือนกัน เมื่อ
 สนทนาพอสมควรแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้มอบหนังสือชุดใหญ่ ๑ ชุด และคัมภีร์ไทยชุด
 วชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่พระสิทธิการโกศล และแจก หนังสือแก่พระภิกษุ
 สามเณรเสร็จแล้ว พระสิทธิการโกศลนำสมเด็จพระสังฆราช ไปยังศาลาชั่วคราว ซึ่งสร้างเป็น
 โรงไม้มุงสังกะสี ที่นี้มีอุบาสกอุบาสิกาประชุมรอต้อนรับอยู่ประมาณ ๓๐ คน
 พระสิทธิการโกศลได้กล่าวแนะนำบุคคลต่าง ๆ ให้สมเด็จพระสังฆราช รู้จักพวกอุบาสกอุบาสิกา

ได้สนทนาปราศรัยด้วยอัธยาศัยไมตรี มีอุบาสกคนหนึ่งเป็นผู้นำในการสนทนา และได้ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณฯ (คือพระสัทธาภิเศก) ในการสร้างวัดใหม่ด้วย เพราะลำพังเจ้าคณะจังหวัดเอง คงไม่สามารถหาเงินทองมาสร้างใหม่ให้สำเร็จได้เป็นแน่ เพราะต้องสร้างใหม่ทั้งวัด เพราะพระเณรก็มาก ไม่มีที่ที่จะอยู่ อุบาสกคนนั้นได้กล่าวว่า สงสารท่านเจ้าคณะจังหวัดเหลือเกิน ตั้งแต่ไฟไหม้วัดมานี้ท่านผอมลงมาก แต่ก่อนนี้ท่านอ้วนท้วนสมบูรณ์ คงจะเป็นเพราะความคิดมากนั่นเอง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณฯ ก็ได้ตอบไปว่า เกี่ยวกับเรื่องนี้ทางคณะสงฆ์ส่วนกลาง ก็ได้สนใจและให้ความช่วยเหลืออยู่แล้วไม่ได้ทอดทิ้ง แต่ว่าจะอาศัยพึ่งแต่คณะสงฆ์ส่วนกลางแต่อย่างเดียวก็คงจะไม่ได้เหมือนกัน ก็เห็นจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากญาติโยมทั้งหลายในเมืองนี้ด้วย สนทนาปราศรัยพอสมควรแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณฯ ก็ได้ลาท่านเจ้าคณะจังหวัดและอุบาสกอุบาสิก กลับวัดบูรพาราม ทั้งท่านเจ้าคณะจังหวัดและญาติโยมทั้งหลาย ได้ให้การต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี

วัดกลางนี้ เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ มีมาแต่โบราณ ไม่ทราบว่าเป็นใครเป็นผู้สร้าง อยู่ในใจกลางเมือง และเห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้เอง จึงชื่อว่า วัดกลาง เป็นอารามราษฎร์ ในพระราชามีพระเณรประมาณ ๑๐๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยม มีพระเณรทั้งหมด ๙๒ รูป มีการจัดการเล่าเรียนนักเรียนธรรมและบาลีที่สำนักของตนเอง และเป็นสำนักเรียนที่ใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ เพราะมีพระเณรมาก และมีพระที่สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต จากสภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยู่หนึ่งรูป มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๓ รูป

เวลา ๒๐.๔๐ น. ออกจากวัดกลาง กลับไปวัดบูรพาราม พักแรมที่วัดบูรพาราม ๆ นี้เป็นวัดมีมาเก่าแก่ สร้างเมื่อไรไม่ปรากฏ เดิมเป็นมหรานิกายมาก่อน มาแปลงเป็นวัดธรรมยุตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ในยุคที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ตีสโล) เป็นสังฆนายก นับเป็นวัดธรรมยุตวัดแรกในจังหวัดนี้ เมื่อแปลงเป็นวัดธรรมยุตแล้ว พระรัตนาวริสุทธิ(ดุษฎี อตุโล) ได้เป็นเจ้าอาวาสองค์แรกและเป็นต่อมาถึงปัจจุบัน วันนี้เคยเป็นที่ประนีประนอมความแห่งของแขวงและศาล จังหวัดสุรินทร์ โดยคู่ความมาประกอบการตีมน้ำสาบานกัน ที่มณฑปหลวงพ่อพระชีวินวัดนี้เป็นประจำ พระพุทธรูป

องค์นี้เป็นพระพุทธรูปดินปั้น เป็นของโบราณและถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ มีเสนาสนะที่มั่นคงถาวร คือ อุโบสถ ซึ่งชำรุดมากแล้ว ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๑๓ หลัง หอระฆัง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองราว ๓๐๐ เมตร ในพรรษกาลมีพระภิกษุสามเณรราว ๘๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยมนั้น มีพระอยู่ ๑๙ รูป สามเณร ๓๕ รูป เป็นนักธรรม ๓๐ รูป เป็นเปรียญ ๒ รูป มีการจัดการเล่าเรียนทั้งนักธรรมและบาลีที่วัดของตนเอง วัดนี้มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๒ รูป พระราชาคณะพระสังฆาธิการ ทั้งระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลซึ่งไปประจำอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดนี้เอง และจังหวัดใกล้เคียง ได้ออกไปจากวัดนี้หลายรูป จึงกล่าวได้ว่าวัดนี้เป็นที่ผลิตพระนักปกครอง นักการศึกษา ให้ไปทำประโยชน์แก่พระศาสนามากแห่งหนึ่งเหมือนกัน

เวลา ๒๐.๕๕ น. พระเทพปัญญาภุมนี วัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งได้ร่วมคณะมาด้วยตั้งแต่กรุงเทพฯ จนถึงจังหวัดสุรินทร์นี้ ได้ลากลับกรุงเทพฯ เพราะมีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติทางกรุงเทพฯ พระครูปริยัติสารโสภณ พระครูธรรมปเวที พระมหาบุญช่วย พระสมบัตติ และพระวัดบูรพารามอีกหลายรูป ได้ไปส่งที่สถานีรถไฟ พระศรีธรรมวงศาจารย์ ได้ตามไปส่งภายหลังอีกรูปหนึ่ง รถไฟออกเวลา ๒๑.๓๐ น.

วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๖

เวลา ๐๕.๐๐ น. เศษ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ พระศรีธรรม-
วงศาจารย์ พระอรุณ และพระภิกษุสามเณรท้องถิ่น ออกบิณฑบาต มีประชาชนใส่
บาตรกันตามปกติธรรมดา เพราะไม่ได้บอกกล่าวไว้ก่อน

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ พร้อมด้วยพระอรุณอื่น ๆ ฉันเช้า ณ ที่พัก
มีพระราชสุทธาจารย์ และพระศรีธรรมวงศาจารย์ได้มาร่วมฉัน พระสมศักดิ์ ซึ่งเป็น
เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด ได้เล่าให้ฟังว่าพระภิกษุสามเณรในจังหวัดนี้ค่อนข้างจะขัดสน
เรื่องอาหารบิณฑบาต แต่ไม่ได้แจ้งถึงสาเหตุว่าเนื่องมาจากอะไร เข้าใจเอาเองว่าคง
เนื่องมาจากเหตุที่มีพระภิกษุสามเณรมากก็ได้ ฉันเสร็จแล้วสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ

ฉันเช้าเสร็จแล้ว ขบวนรถยนต์ของคณะรวม ๓ คัน ซึ่งขับโดยนายสง
เกิดผล ๑ นายเลิศ หิมพานต์ ๑ นายคุณ วงศ์ใหญ่ ๑ และผู้ร่วมคณะอีก ๓ คือ
พระครูธรรมปเวที ๑ พระสมบัติ ปวิตุโต ๑ นายมานิต ยั่งยืน ๑ ได้เดินทางล่วงหน้า
ไปยังจังหวัดอุบลราชธานีก่อนเพราะ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ กับคณะผู้ติดตามอีกจำนวนหนึ่งจะเดิน
ทางไปยังจังหวัดอุบลราชธานีโดยขบวนรถไฟ ขบวนรถยนต์ของคณะถึงจังหวัดอุบลราชธานี
เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น.

เวลา ๐๘.๑๐ น. เดินทางไปยังโรงเรียนสุรวิทยาคาร โรงเรียนชายประจำ
จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้การอบรมแก่สมาชิกยุวพุทธิกสมาคม ซึ่งประกอบด้วยคณะครู
นักเรียนทั้งชายและหญิงราว ๘๐๐ คน ในหอประชุมโรงเรียนสุรวิทยาคาร โรงเรียน
นี้ห่างจากวัดบูรพารามไปราว ๓ ก.ม. เมื่อที่ประชุมพร้อมด้วย นายพัฒนา ผ่องใส

ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตรกรรมสุรินทร์ กล่าวขอโอกาสและขอประทานโอวาท จากสมเด็จพระเจ้า แล้วอาราธนาศีล รับศีลแล้ว อาราธนาธรรม สมเด็จพระ ได้แสดงธรรมแก่นักเรียนทั้งหลายดังนี้

“นตฺถิ สนฺติปิรํ สุขํ” สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี มีใจความสำคัญว่า

“รู้สึกดีใจที่ท่านทั้งหลาย ทั้งผู้ใหญ่และเด็กนักเรียนมีประสงค์จะฟังธรรม

การฟังธรรมนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องสนุก แต่ผู้หลักผู้ใหญ่ก็ใคร่จะแสดงธรรมแก่เยาวชน เพราะเห็นว่าธรรมนั้นเป็นสิ่งมีประโยชน์ ทำให้เกิดปัญญา รู้ผิดชอบชั่วดีมากยิ่งขึ้น และเป็นหน้าที่ของพระที่จะต้องอบรมประชาชน แต่ว่าในการอบรมนั้น จะต้องพร้อมกันทั้งสองฝ่าย คือ ผู้อบรม และผู้รับอบรม อย่างตบมือต้องใช้มือทั้งสองข้าง จึงจะเกิดเสียงดัง

เคยมีชาวยิวเยอรมันคนหนึ่งพูดว่า พระไทยไม่มีบทบาทอะไร ไม่ทำอะไร ปลอ่ยให้ข้าราชการคอร์รัปชั่น ไม่มีการห้ามปราม ไม่เดินขบวนคัดค้าน สู้พระเวียดนามไม่ได้ เรื่องนี้พระไทยทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะผิดต่อจารีตประเพณี ผิดสมณวิสัย และผิดจารีตประเพณีอันดีงามของคนไทย อีกประการหนึ่งพระไทยไม่เกี่ยวกับการเมือง การอบรมศีลธรรมประชาชนก็มีใช่ว่าอยู่ ๆ ก็จะไปจับมาบังคับให้ถือศีล ฟังธรรม แม้แต่การอบรมในที่นี้ ก็มาด้วยได้รับอาราธนาของผู้ที่ประสงค์จะฟังธรรม ถ้าจะให้พระไปยุ่งกับกิจการบ้านเมืองด้วยแล้ว ดีไม่ดีพระก็จะพลอยแยะไปด้วย

ดินแดนส่วนนี้ ในกาลก่อนได้ทราบว่าเป็นถิ่นกันดาร ถึงกับมีคำพังเพยว่า “ตาน้ำดื่ม” แต่มาบัดนี้ ภาวการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นได้รับการแก้ไข ได้เกิดมีความเจริญในด้านต่าง ๆ ขึ้นเป็นอันมาก อันเป็นผลจากการกระทำของบรรพบุรุษของเราทั้งหลาย ฉะนั้น จึงขอให้นักเรียนทั้งหลายได้ระลึกถึงอุปการคุณของท่านทั้งหลายเหล่านั้น ที่ได้สร้างบ้านเมืองให้เจริญตกทอดมาถึงเราทั้งหลาย เป็นการกตัญญูต่อท่าน ซึ่งคุณธรรมข้อนี้เป็นสิ่งที่ควรมีในทุก ๆ คน ฉะนั้น จึงขอให้นักเรียนทั้งหลาย ตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทิต และโดยเฉพาะในบัดนี้ ก็ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจประพฤติในทางที่ดี จนกว่าจะสำเร็จการศึกษา เพื่อที่จะได้ประกอบสัมมาชีพ สร้างบ้านเมือง สืบชาติ ศาสนา ต่อไปภายหน้า

หลักธรรมที่จะให้สำหรับเป็นหลักปฏิบัติสำหรับนักเรียนทั้งหลาย ซึ่งจะนำมากล่าวในที่นี้ก็คือ สรณะ และ ศีล

ในเบื้องต้น เราก็ได้กล่าวคำนมัสการพระรัตนตรัยว่า *อรหัง สมมาสัมพุทธโฆ ภควา พุทฺธิ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ* เป็นต้น เป็นการนมัสการพระพุทธเจ้า นมัสการพระธรรม และนมัสการพระสงฆ์ ในการกล่าวคำนมัสการดังกล่าวนี้ ก็ให้เราระลึกถึงความหมายของคำที่กล่าวไปพร้อมกันด้วย

สำหรับ สรณะ และ ศีล ที่เรากล่าวขอนั้น ก็ให้ความหมายโดยสังเขป ดังนี้ สรณะนั้นคือที่พึ่ง หมายถึงที่พึ่งทางใจ สำหรับป้องกันภัยอันตราย และภัยอันตรายที่สำคัญของทุก ๆ คนนั้น ก็คือ ความชั่วต่าง ๆ ในเวลาที่ใจอยากจะทำความชั่ว ก็ให้เราระลึกถึงที่พึ่ง คือ บิดามารดา ครูอาจารย์ ซึ่งท่านสั่งสอนไม่ให้ทำความชั่วต่าง ๆ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่าทรงเป็นผู้บริสุทธิ์จริง ทรงสอนมิให้ทำชั่ว ระลึกถึงพระธรรมว่าเป็นของที่ดีจริง ระลึกถึงพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ดังนี้ ก็จะนำเราจากการทำชั่วเสียได้ ฉะนั้น สรณะ คือที่พึ่งทางใจนี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก อนึ่ง เมื่อเราได้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งทางใจจริง ๆ แล้ว นอกจากจะห้ามเราจากการทำความชั่วต่าง ๆ แล้ว ยังช่วยให้เราหายกลัว เช่นเมื่อเกิดความกลัวผี ทำให้เกิดความกล้าขึ้น และเมื่อเรามีสรณะที่พึ่งทางใจนี้ประทับอยู่กับจิตใจแล้ว ก็เท่ากับว่าเรามีเครื่องรางของขลังประทับอยู่ที่จิตใจ ถึงจะไม่มีพระเครื่องอะไรแขวนคออยู่ สรณะที่พึ่งทางใจอันนี้ก็จะช่วยคุ้มครอง ป้องกันภัยอันตรายได้

ศีล คือศีล ๕ กับธรรม ๕ อันได้แก่การเว้นจากการฆ่าการทำลายชีวิตของผู้อื่น สัตว์อื่น แต่ตั้งอยู่ในความเมตตาเอ็นดูอนุเคราะห์ การเว้นจากการลักขโมย^๑ เว้นจากการประพฤติผิดประเพณีทางกาม แต่ตั้งอยู่ในสัมมาจาร (ประพฤติชอบในทางกาม) และสันโดษด้วยคู่ครองของตน เว้นจากการพูดเท็จ แต่ตั้งอยู่ในสัจจะและเว้นจากการ

^๑ ตั้งตนอยู่ในสัมมาอาชีวะ

ดีมีสุราเมรัย แต่ตั้งอยู่ในอัปปมาท ศิลหำและธรรมหำประการนี้ ก็ขอให้นักเรียนทั้งหลายตั้งใจรับให้มีขึ้นในตน และทำความเข้าใจในอนิสงส์ของศีล ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่าเป็นของมีจริง คือ ด้วยอำนาจของศีล ย่อมถึงสุคติ ถึงความถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ ถึงความดับทุกข์ร้อนใจ เพราะเมื่อทุก ๆ คนที่อยู่ร่วมกัน ต่างก็มีศีลต่อกันแล้ว ก็อยู่ร่วมกันโดยผาสุก ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้จะไปทางไหนก็ปลอดภัย ไม่มีโจรผู้ร้าย จึงมีความสวัสดิ์ ซึ่งเรียกว่า สุคติ เศรษฐกิจของประเทศจะมีขึ้นได้ ก็ด้วยการประกอบกิจการงานของประชาชนในสาขาอาชีพต่าง ๆ ซึ่งประกอบทำโดยชอบ ถ้าทุกคนต่างไม่ทำงาน คอยแต่จะลักขโมยกันคดโกงกันแล้ว ทรัพย์สมบัติสำหรับจะใช้สอยจะเกิดมีขึ้นมาจากที่ไหน ก็จะมีแต่การทำลายเศรษฐกิจ ทำลายความมั่นคงของชาติ จึงเห็นได้ว่าการอยู่ดีกินดี ความมั่นคงของชาติดังกล่าวแล้ว จะเกิดมีขึ้นก็ด้วยศีล เพราะศีลทำให้เว้นจากการเบียดเบียนกัน และตั้งใจให้ประกอบสัมมาชีพ และเมื่อต่างก็มีศีลอยู่ร่วมกันแล้ว อาชญากรรมต่าง ๆ ก็ไม่เกิดขึ้น จึงเป็นการดับความทุกข์ร้อนใจต่าง ๆ เสียได้

ในที่สุตก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาทุกท่าน ให้มีความสุขสวัสดิ์ เจริญในธรรมของพระพุทธเจ้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ท่าน เทอญ.”

เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว คณะครูและนักเรียนทั้งหมดได้ยืนขึ้นพร้อมกัน นายพัฒนา ผ่องใส ได้นำกล่าวคำแผ่เมตตา จบแล้วยืนสงบจิตราว ๒ นาที แล้วสมเด็จพระพรหมน้ำพระพุทธรมณต์แก่คณะครูนักเรียน โดยเดินแถวผ่านไป ตามลำดับ เป็นเสร็จพิธี

เมื่อแสดงธรรมแก่สมาชิกยุวพุทธิกสมาคมเสร็จแล้ว พักผ่อนประมาณ ๑๕ นาที คณะกรรมการพุทธสมาคมจังหวัดสุรินทร์ ได้อาราธนาสมเด็จพระพรหมน้ำพระพุทธรมณต์และประชาชนทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง มีประชาชนมาร่วมฟังธรรมประมาณ ๒๐๐ คน นายพัฒนา ผ่องใส เป็นพิธีกรอีกตามเคย เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว พิธีกรได้อาราธนาศีล รับศีล แล้วอาราธนาธรรมสมเด็จพระพรหมน้ำพระพุทธรมณต์ ได้แสดงธรรมดังนี้

“คนเรานั้นมีร่างกายและจิตใจ คนโดยมากทะนุบำรุงให้อาหารแต่ร่างกาย พากันลืมของสำคัญไปอย่างหนึ่ง คือ จิตใจ ซึ่งถูกทอดทิ้งไว้ไม่ได้รับการบำรุงด้วยอาหารอันสมควร และบางทีก็บำรุงด้วยอาหารอันเป็นพิษอันก่อให้เกิดโทษทุกข์ต่าง ๆ

การที่มาฟังธรรมนั้น เท่ากับเป็นการมารับธรรมเป็นอาหารบำรุงจิตใจ ซึ่งเป็นอาหารที่มีประโยชน์ เพราะอาหารคือธรรมนั้น เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว จะแผ่ไปบำรุงเลี้ยงจิตใจให้มีเรี่ยวแรง มีปัญญาที่จะระลึกผู้ผิดชอบชั่วดีเป็นต้น ตลอดจนทำให้จิตใจได้รับความสุขอันเกิดจากความสงบอันเป็นอาหารที่จิตใจต้องประสงค์อย่างยิ่ง

เมื่อพิจารณาดูให้ดีแล้ว ก็ให้เห็นได้ว่า จิตใจของคนเรานั้นต้องการความสงบในวันหนึ่ง ๆ นั้นมิใช่น้อย เช่นความสงบเพื่อจะหลับนอนพักผ่อน ความสงบใจจากเรื่องวุ่นวายต่าง ๆ อันกลุ้มรุมจิตใจ ถ้ายังมีความกังวลต่าง ๆ อยู่ก็นอนไม่หลับ ปล่อยกังวลได้เมื่อไรก็นอนหลับลงได้เมื่อนั้น ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าความปล่อยวางอารมณ์ต่าง ๆ นั้นแหละ เป็นความสงบที่จิตใจต้องการ เมื่อคนเราต้องการความสงบเช่นนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติ เพื่อให้พบความสงบอันเป็นความสงบอย่างยิ่ง คือความสงบด้วยปัญญา คือความรู้ที่ตนเอง เป็นการสอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่ต้องการของคน ฉะนั้น ผู้ที่สนใจมาฟังธรรมแม้เป็นครั้งคราว ก็ย่อมจะได้รู้ถึงวิธีสำหรับทำจิตใจของตนให้พบกับความสงบ อันเป็นการสร้างความสุขอย่างยิ่งให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง

ความสงบขั้นแรกนั้นเกิดขึ้นจากศีล คือการงดเว้นจากการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นการสงบจากภัยเวร นับว่าเป็นสาระแก่นสารของชีวิตขั้นหนึ่ง

ความสงบขั้นต่อไป เป็นความสงบที่เกิดจากสมาธิ คือ เมื่อได้ปฏิบัติสมาธิตั้งจิตมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียวได้วันหนึ่งแม้เล็กน้อย ใจก็จะได้พบกับความสงบจากความวุ่นวาย ความปล่อยวาง บังเกิดเป็นความว่างในใจขึ้น จึงเกิดเป็นความสงบคือความสุขอีกขั้นหนึ่ง

และความสงบขั้นต่อไปคือเมื่อได้อบรมปัญญา คือความรู้ที่เข้าถึงสัจจะที่เป็นตัวความจริงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการพิจารณาความเกิดความดับของสิ่งทั้งหลายตลอดถึงชีวิตนี้ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่มีอะไรเป็นของเที่ยงแท้ถาวรและเป็นตัวตน เป็นเราอย่างแท้จริง ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องเสื่อมสิ้นไปทั้งนั้น ปล่อยวางไปในสัจจะด้วยปัญญา คือความเข้าถึงความจริง ก็จะทำให้เกิดความปลอดภัยจากความยึดถือทั้งหลาย ใจที่กระวนกระวายก็จะสงบไปได้ นี่เป็นความสุขอีกขั้นหนึ่งอันเกิดจากความสงบ เป็นความสงบด้วยปัญญา

ความสงบด้วยปัญญา ละเอียดกว่าความสงบด้วยสมาธิ ความสงบด้วยสมาธิ ละเอียดกว่าความสงบด้วยศีล และตัวความสงบนี้แลเป็นตัว วิมุตติ คือความหลุดพ้น หลุดพ้นจากสิ่งที่มาทำให้จิตใจไม่สงบ มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น เมื่อพ้นจากสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็เป็นอันพ้นจากภยเวรพ้นจากอกุศลธรรม ต่าง ๆ ได้

มีบางคนเข้าใจว่า วิมุตติ คือความหลุดพ้นนั้นเป็นผลเกินเอื้อมของสามัญชนทั่วไป สามัญชนไม่อาจจะปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้นได้ อันนี้ไม่ถูก เมื่อเราปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้นขั้นสูงสุดไม่ได้ แต่ก็สามารถปฏิบัติให้ถึงความสุขหลุดพ้นขั้นสามัญได้ คือ ความที่จิตใจได้รับความสงบด้วยการปฏิบัติใน ศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าวแล้ว เป็นเกราะป้องกันตัวเองให้พ้นจากความโลภ โกรธ หลง อันมายั่วชวนให้ประพฤติไปในทางทุจริตผิดชั่วต่าง ๆ เพราะถ้าไม่มีเกราะคือ ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นเครื่องรักษาใจอยู่แล้ว ก็จะถูกสิ่งยั่วชวนต่าง ๆ เหล่านั้นดึงใจไปให้ปฏิบัติผิดต่าง ๆ ตามอำนาจของมัน

เพราะฉะนั้น บุคคลจึงต้องมีธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเกราะป้องกันใจของตนเอง ประดับประดาใจ รักษาใจ มีฉะนั้นแล้ว กรรมคือการงานต่าง ๆ ที่กระทำลงไปด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็จะกลายเป็นอกุศลทุจริต ก่อความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นทั่วไป

ฉะนั้น การที่มาสนใจฟังธรรมและปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า ให้มีศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นในตัวย่อมจะเป็นเครื่องรักษาตัวเองให้พ้นจากบรรดาอันตรายทั้งหลาย ดังกล่าวในโลก

ร่างกายของคนเรานั้น แวดล้อมไปด้วยเชื้อโรคต่าง ๆ เมื่อใดร่างกายอ่อนแอ เชื้อโรคต่าง ๆ ก็จะเข้าไปทำอันตรายต่อร่างกาย บางคราวก็มีการฉวยทำให้ร่างกายมีความต้านทานต่อโรคฉันทใด จิตใจก็ฉันทนั้น แวดล้อมไปด้วยโรคคือกิเลสต่าง ๆ ถ้าจิตใจอ่อนแอเมื่อใด กิเลสก็จะเข้าไปทำอันตรายต่อจิตใจเมื่อนั้น ต่อเมื่อจิตใจมีธรรมเป็นอุปการอุดหนุนอยู่ จิตใจจึงจะมีกำลังต้านทานเชื้อโรคคือกิเลสต่าง ๆ มิให้เข้าไปทำอันตรายจิตใจได้

ฉะนั้น จึงสมควรที่อบรมธรรมสำหรับที่จะบำรุงใจให้เกิดสติปัญญาหรือให้เกิด ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องต่อต้านกับกระแสของกิเลสทั้งหลาย และโดยเฉพาะ

ปัญญานั้น นอกจากจะหมายถึงความรู้ เข้าถึงสัจจะ คือมองเห็นความเกิดดับ อันเป็นเครื่องระงับความยึดถือ ความดิ้นรนกระวนกระวายของใจดังกล่าวแล้วยังหมายถึงความรู้ทั่วถึงอันเป็นสามัญสำนึกทั่วไป และหมายถึงความรู้ทั่วถึงการเปรียบเทียบทั่ว ๆ ไปอีกด้วย อันนี้แหละเป็นคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์

มนุษย์เรานั้น ได้ชื่อว่า “มนุษย์” ที่แปลว่า ผู้มีใจสูง คือมีความรู้สูง อันเป็นสิ่งที่สัตว์ไม่มี สัตว์นั้นแต่โบราณกาลเป็นมาอย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีสิ่งที่เรียกกันว่า วัฒนธรรม อารยธรรม ศาสนา หรือการศึกษาอะไรทั้งนั้น แต่มนุษย์เรานั้น มีความเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ มีวัฒนธรรม อารยธรรม ศาสนา การศึกษา ทุกอย่าง รู้จักรวมกันเป็นบ้าน เป็นเมือง และความเจริญอื่น ๆ อีกมาก นี่ก็ด้วยอำนาจของสิ่งเดียว คือ ปัญญา ฉะนั้น เมื่อรู้ว่าเรามีสิ่งประเสริฐคือจิตใจ หรือปัญญา ก็อย่าผลอปัญญา ให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้จักชีวิต

เมื่อมีปัญหาจักพิจารณาเทียบเคียงว่าอะไรชั่วดี ปัญญาที่จะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป และปัญญานี้เองจะเป็นผู้ชี้ให้เห็นว่าอะไรชั่ว อะไรดี แต่ปัญญาที่จะเป็นเครื่องชี้ได้อย่างถูกต้องดังกล่าวแล้วก็ต้องเป็นปัญญาที่มีความสงบอยู่บ้างตามสมควร ถ้าจิตใจไม่มีความสงบ คือถูกความโลภ โกรธ หลง ครอบงำอยู่ ความโลภ ความโกรธ และหลง เหล่านี้เอง ก็จะเป็นผู้ชี้ไปในทางที่ผิด ๆ แทนปัญญา เช่น เห็นว่าทรัพย์ดีกว่าความดี เป็นต้น

ฉะนั้น ปัญญาที่จะชี้ได้ถูกต้อง จึงต้องเป็นปัญญาที่มีในขณะที่จิตใจมีความสงบ จึงจะบังเกิดความเที่ยงธรรมเหมือนดังผู้พิพากษา ถ้าชอบหรือชังข้างใดข้างหนึ่งเสียแล้ว ความเที่ยงธรรมก็จะเกิดขึ้นไม่ได้

คนเรานั้นมีใจสูง ก็คือมีปัญหาที่จะรู้จักวินิจฉัยได้โดยไม่ผิด โดยถูกต้อง โดยยุติธรรม เมื่อเห็นว่าความดีเป็นสิ่งที่ดีกว่าทรัพย์ ความดีอยู่ที่ความดี ไม่ได้อยู่ที่ทรัพย์ ปัญญาที่จะตัดสินใจแน่นอนดังนี้ จะเป็นเครื่องรักษาบุคคลให้เว้นจากความชั่วได้ ให้รักษาความดีไว้ได้ และเมื่อได้มีปัญญาระดับสามัญนี้เป็นขั้นแรกแล้ว ปัญญาในขั้นที่เข้าถึงสัจจะที่สูงขึ้นไปจึงจะบังเกิดขึ้น

ขอให้พิจารณาเรื่องปัญญาให้ดี คนเราที่เป็นมนุษย์ มีอารยธรรม วัฒนธรรม ศาสนา เป็นต้น ก็ด้วยอำนาจของปัญญา ถ้าเปลือปัญญาไปเสียแล้ว ก็จะลดภาวะของคนลงไปสู่สภาพทรมและเป็นอันตราย

ขอให้ทุกท่านเจริญด้วยธรรมตามสมควร เพื่อให้มีธรรมเป็นกำลังที่จะรักษาใจของตนให้มีสวัสดิ เพื่อดำเนินกิจการทั้งหลายอยู่ในโลกโดยสวัสดิ และให้มีความสุข ความเจริญทั่วกัน"

เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว สมเด็จพระพรหมน้ำพระพุทธรมณฑ์แก่ผู้ที่มาพร้อมฟังธรรมทั้งหมด เป็นเสร็จพิธี

เวลา ๑๐.๒๐ น. ออกจากโรงเรียนสุรวิทยาคาร เดินทางไปยังวัดไตรรัตนาราม เพื่อดูอุโบสถที่กำลังสร้างใหม่

เวลา ๑๐.๓๕ น. ถึงวัดไตรรัตนาราม พระมหาบุญเรียด พุทฺธวิโส เจ้าอาวาส พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรรวม ๑๕ รูป และอุบาสกอุบาสิการวม ๔๐ คน ได้ให้การต้อนรับ เจ้าอาวาสได้นำสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ มกุฎราชกุมารองค์ที่ ๑๖ ขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ บูชาพระรัตนตรัย สันทนาปราศรัยพอสมควรแล้ว ได้นำสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ มกุฎราชกุมารองค์ที่ ๑๖ ไปดูอุโบสถที่กำลังสร้าง เป็นแบบอุโบสถวัดเบญจมบพิตรจตุรมุข แต่ขยายให้กว้างและสูงขึ้น พื้นเป็นสองชั้น ข้างล่างทำเป็นที่เก็บของใต้และกำแพงก่ออิฐเป็นสองชั้น กำลังสร้างไปได้ประมาณ ๔๐% พระพุทธรูปที่จะเชิญขึ้นเป็นประธานในอุโบสถหลังนี้ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรี ได้บริจาคสร้างไว้แล้ว ขณะนี้เชิญพักไว้ที่ศาลาการเปรียญ เป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ขนาดเขื่องพอสมควร

วัดไตรรัตนารามนี้ เป็นวัดสร้างใหม่ เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ และเพิ่งได้รับอนุญาตให้เป็นวัดเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๑๖ อยู่กลางทุ่ง ห่างตัวเมืองไปราว ๗-๘ กม.

๑ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากคณะรัฐบาลชุดจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งกราบบังคมทูลลาออก

ยังไม่มีอะไรมากนัก เพิ่งจะมีศาลา ซึ่งใช้เป็นที่ประชุมทำบุญและไหว้พระ สวดมนต์ ๑ หลัง และกุฏิไม้ ๘-๙ หลัง แต่อาจจะเจริญได้เร็ว เพราะอยู่ใกล้เมือง และใกล้ย่านชุมชน

เมื่ออุโบสถแล้ว สมเด็จพระเดชฯ ได้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่อุบาสกอุบาสิกา ที่มาต้อนรับและแจกเหรียญพระไพรีพินาศโดยทั่วถึงกันแล้ว เดินทางกลับวัดบูรพาราม เวลา ๑๑.๐๒ น.

เวลา ๑๑.๑๕ น. ฉันทภัตตาหารเพลที่วัดบูรพาราม ณ ที่พัก มีท่านผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอเมือง และข้าราชการอื่น ๆ พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา มาร่วมถวายภัตตาหารเพลแก่คณะประมาณ ๑๑๐ คน ฉันทเสร็จแล้ว สมเด็จพระเดชฯ นำอนุโมทนา แล้วพวกข้าราชการและอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมถวายภัตตาหารก็เลี้ยงกันเอง สมเด็จพระเดชฯ ได้มอบพระกริ่ง ภ.ป.ร. ให้เป็นที่ระลึกแก่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอเมือง และแจกเหรียญพระไพรีพินาศแก่ผู้มาร่วมถวายภัตตาหารเพลโดยทั่วถึง

เวลา ๑๒.๐๐ น. เศษ สมเด็จพระเดชฯ ลงทำวัตรสวดมนต์ในอุโบสถพร้อมกับพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมือง ซึ่งมาร่วมประชุมเพื่อรับโอวาท เมื่อทำวัตรจบแล้วสวดเจ็ดตำนานย่อ พระรัตนาวุธพิธีนำสวดมนต์จบแล้ว พระสมศักดิ์ ปณฺธิโต เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ธรรมยุต) อ่านรายงานการคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ ถวายสมเด็จพระเดชฯ แทนท่านเจ้าคณะจังหวัดซึ่งชราภาพว่า:-

“ขอประทานกราบเรียนเจ้าพระคุณสมเด็จพระเดชฯ ที่เคารพอย่างสูง

ในเขตจังหวัดสุรินทร์ มีจำนวนวัดธรรมยุต ๑๕ วัด สำนักสงฆ์ ๕ สำนัก สำนักกรรมฐาน ๔ สำนัก มีพระภิกษุจำนวน ๒๐๕ รูป สามเณร ๑๗๗ รูป ศิษย์วัด จำนวน ๑๓๕ คน มีพระสังฆาธิการชั้นเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป ชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป ชั้นเจ้าคณะตำบล ๔ รูป ชั้นเจ้าอาวาส ๑๐ รูป มีพระอุปัชฌาย์ ๒ รูป

มีโรงเรียนประเภทนักธรรมบาลี ๒ โรงเรียน ประเภทนักธรรม ๕ โรงเรียน มีพระเปรียญ ๕ รูป พระนักธรรม ๙๕ รูป มีพุทธสมาคม ๑ แห่ง ยุวพุทธิกสมาคม ๑ แห่ง หน่วยงานภค ๑ หน่วย ไม่มีโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวินิจฉัย

มีศาสนสถานที่สร้างสำเร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว คือ อุโบสถ ๓ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑๐ หลัง เสนาสนะ ๘๕ หลัง ไม่มีโรงเรียนปริยัติธรรม”

เมื่อเลขาอนุการเจ้าคณะจังหวัดอ่านรายงานเสร็จแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าว สัมโมทนาเยกถาแก่พระภิกษุสามเณร มีใจความว่า :-

“ขอแสดงความขอบคุณในการจัดต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง และ มีความปีติโสมนัสที่ได้เห็นเพื่อนสหธรรมิก ภิกษุสามเณรผู้เดินทางมาจากวัดต่าง ๆ มาประชุมกันอยู่ในที่นี้ พร้อมทั้งพุทธบริษัทผู้ติดตามทั้งหลาย

การคณะสงฆ์พร้อมทั้งถาวรวัตถุต่าง ๆ ในจังหวัดนี้ นับว่าเป็นหลักฐานมั่นคง ทั้งนี้ก็โดยอาศัยท่านบูรพาจารย์ และท่านปัจจุบันนาจารย์ มีท่านเจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น ดำรงตนมั่นเป็นหลักใจ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือของพระเถระและประชาชน ทั่วไป ณ โอกาสนี้ จึงจะขอกกล่าวสัมโมทนาเยกถาเป็นที่ตั้งแห่งความบันเทิง สำหรับ เป็นเครื่องระลึกถึงกันและกันตามสมควร และจะขอกกล่าวไปตามความรู้สึก

ชาวบ้านนั้นเป็นผู้มีภาระหนักทางกาย สำหรับพระเรานั้นเป็นผู้มีภาระหนัก ทางจิตใจ ยิ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติทางวิปัสสนาธุระด้วยแล้ว ยิ่งหนักมากขึ้นอีก ถ้ามองอย่าง ผิดเพี้ยน ก็คล้าย ๆ กับว่าไม่ได้ทำอะไร บางทีก็นั่งหลับตาอยู่เฉย ๆ แต่ความจริง ผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนาธุระต้องทำงานหนักยิ่ง คือ งานต่อสู้อกิเลสทางใจ พากเพียรเผากิเลส ทางใจ อันนี้แหละที่เรียกว่าการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนา เป็นการเผากิเลส ทางใจ ซึ่งคนอื่นมองไม่เห็น ดูคล้ายกับว่าไม่ได้ทำอะไร แต่ความจริงแล้ว ต้องทำงาน หนักมากเพราะกิเลสนี้ ถ้าเราไม่เผามัน มันจะเผาใจเราให้เดือดร้อน

ชาวบ้านนั้นไม่ต้องเพียรเผากิเลสอะไรมากนัก ยังปฏิบัติอำนวยการตามกิเลสได้ คือ ยังแสวงหาทรัพย์สมบัติได้ตามความอยาก มีครอบครัวลูกหลานได้ เป็นต้น เพียงแต่ว่าคอยควบคุมให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมเท่านั้นก็ใช้ได้ สำหรับพระนั้นต้อง รักษาศีลเป็นจำนวนมาก ต้องมีปาฏิโมกข์สังวร ๒๒๗ ข้อ ต้องมีอินทริยสังวร ต้องมี อาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีพให้บริสุทธิ์ ต้องมีปัจจัยนิสสิตศีล ศีลที่อาศัยปัจจัยคือ ต้องพิจารณาปัจจัยสี่แล้วบริโภคนั้น ข้อปฏิบัติเหล่านี้ล้วนเป็นข้อปฏิบัติที่ฝ่าฝืนกิเลส

เพราะฉะนั้น พระจึงต้องมีตบะ คือเพียรเผากิเลส คือต้องสู้กิเลสนั่นเอง เป็นการต่อสู้ทางจิตใจ

ตบะสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ นั่นก็คือ ตีติกาขันธ์ ความอดทนคือความทนทาน กล่าวคือต้องปฏิบัติตนให้มีความทนทานต่อ ราคะ โทสะ โมหะ ไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจกิเลสเหล่านี้ เมื่อจิตใจอดทนได้มากเข้ากิเลสก็จะถอยไปเอง ไม่อาจรังควานได้ นี่แหละเป็นตบะของพระ ตบะนี้แม้คฤหัสถ์ก็สามารถปฏิบัติได้ ในการปฏิบัติขั้นต้นนั้น ที่แรกก็ต้องหัดอดทน คืออดทนต่ออาการที่จิตใจกำเริบด้วยอำนาจของ ราคะ โทสะ โมหะ เมื่อได้หัดอดทนไปจนลงตัวแล้ว ความอดทนนี้จะกลายเป็นความทนทาน ที่เรียกว่าตีติกาขันธ์ จนถึงไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจกิเลส ดังนี้แหละ จึงจะชื่อว่าเป็น “พระเถระ” ผู้มั่นคงโดยธรรม

พระเถระนั้นมี ๒ อย่างคือ พระเถระตามวินัย คือ ผู้ที่มีพรรษาดั้งแต่ ๑๐ พรรษา ขึ้นไป ๑ พระเถระตามธรรม คือ ผู้ที่จิตใจไม่หวั่นไหวไปด้วยอำนาจของกิเลส จึงชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ๑ และผู้ที่ปฏิบัติหัดอดทนไปโดยลำดับดังนี้ ย่อมได้รับผลของขันธ์ อันนับว่าเป็นตัวตบะคือ นิพพาน

มักเข้าใจกันผิดว่านิพพานนั้นเป็นธรรมสูงสุด สุดเอี่ยม เลยไม่สนใจนิพพาน ไม่มุ่งนิพพาน นิพพานนั้นเป็นธรรมที่พึงเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาทุกคนควรมุ่งนิพพาน โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณร เมื่อเข้ามาบวชเรียนแล้ว ก็ควรอธิษฐานมุ่งนิพพานปฏิบัติบ่ายหน้าไปสู่นิพพาน แม้ว่าจะอยู่ไกลที่สุด แต่เมื่อปฏิบัติบ่ายหน้าสู่นิพพานแล้ว ก็ย่อมจะถึงได้ในที่สุดเอง ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกท่านจะต้องมุ่งไปสู่นิพพาน บ่ายหน้าไปสู่นิพพาน ไม่ใช่ ปฏิบัติหันหลังให้แก่ นิพพาน แต่ต้องมีนิพพานเป็นจุดสำคัญเป็นที่หมาย แม้ในโบราณกาล คนไทยเราก็ได้มีความเข้าใจถูกต้องต่อจุดมุ่งหมายนี้ เมื่อให้ทานรักษาศีลก็มีกอธิษฐานใจอยู่เสมอว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ” จึงเป็นปัจจัยให้บรรลุพระนิพพาน ดังนี้ แม้ในคำขอบวชในโบราณกาล ก็มีคำว่า “นิพพานสัจฉิกณฺฑตถาย” เพื่อประโยชน์แก่การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

การปฏิบัติไปตามทางสุนิพพานนั้น ก็คือ การปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา หรือว่ามรรคมงคล ๘ หรือว่าการปฏิบัติหัดทำความอดทนอันเป็นตบะ ธรรมเป็นเครื่องเผากิเลส คือ ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติเผาดูกิเลส ไม่ยอมต่อกิเลส ทำลายกิเลส คือราคะ โทสะ โมหะ ให้สงบลงได้ ด้วยอำนาจของศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ก็เป็นอันว่าชนะกิเลส เผากิเลสให้พินาศลงไปได้ การปฏิบัติดังนี้แหละที่ละน้อย ๆ เป็นการปฏิบัติที่อนุโลมต่อพระนิพพาน ไกล่พระนิพพานเข้าไป ถ้าตรงกันข้ามก็เป็นการหันหลังให้พระนิพพาน

เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จะเป็นผู้ปฏิบัติได้เพียงไร ก็ตาม ก็ควรเป็นผู้มีพระนิพพานเป็นจุดมุ่งหมาย เพราะพระนิพพานเป็นธรรมล้ำค้ำยิ่ง ที่ทุก ๆ คนจะต้องทราบและจะต้องถือเป็นจุดมุ่งหมายแห่งสัมมาปฏิบัติ ของตน ดังกล่าวแล้ว

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่าน พระเถรานุเถระ พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้บรรลุถึงความเจริญออกงาม ไพบูลย์ในพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ”

เมื่อจบโอวาทแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้มอบหนังสือที่ระลึกชุดใหญ่ ๑ ชุด และคัมภีร์ไทยชุดอุชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่ท่านเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ แล้วมอบหนังสือที่ระลึกแก่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และแจกหนังสือ คำตักเตือนด้วยหวังดีและเถโรวาท แก่พระภิกษุสามเณรที่มาประชุมโดยทั่วถึง สมเด็จพระสังฆราช กราบลาพระรัตนาวชิรวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัด เพื่อเดินทางต่อไปยังจังหวัดอุบลราชธานี แล้วพระครูสถิตสารคุณ เจ้าคณะอำเภอ ถวายเครื่องสักการะในนามของพระภิกษุสามเณรทั้งปวง เป็นเสร็จพิธี สมเด็จพระสังฆราช กลับพัก ณ ที่พักเพื่อเตรียมการเดินทางต่อไป

เวลา ๑๕.๐๐ น. ออกจากวัดบูรพาราม ไปยังสถานีรถไฟจังหวัดสุรินทร์ ถึงสถานีรถไฟ เวลา ๑๕.๐๗ น. พระรัตนาวชิรวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายอำเภอเมือง พร้อมด้วยข้าราชการอื่น ๆ และประชาชน พระภิกษุสามเณร ไปส่งที่สถานีรถไฟ คณะที่เดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานีโดยรถไฟ คือ

๑. เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๒. พระราชสุทธาจารย์ ๓. พระครูปริยัติสารโสภณ
๔. พระมหาบุญช่วย สุขวโน ๕. จ.ส.ต.อาศรม พิทักษ์ผล ๖. นายเลิศ เลิศธีระกุล
๗. นาย วินัย แซ่แต่ ๘. ศิษย์ของพระราชสุทธาจารย์ และมีพระจากวัดบูรพาราม
ตามไปส่งถึงจังหวัดอุบลราชธานี อีก ๒ รูป คือ พระครูสถิตสารคุณ เจ้าคณะอำเภอ
เมือง กับพระมหาบุญเรียด พุทธิวิโส เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑

เวลา ๑๕.๓๐ น. รถไฟออกจากสถานีจังหวัดสุรินทร์ รถไฟที่เดินทางวันนี้
เป็นขบวนรถเร็วกรุงเทพ - อุบลฯ คณะทั้งหมดนั่งในชั้น ๑ รู้สึกว่ารถไฟโคลงมาก
และมีฝุ่นละอองมาก ระหว่างที่รถไฟกำลังวิ่งอยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ ได้เกิด อุบัติเหตุ
ที่น่าสลดใจ คือขณะที่รถเร็วขบวนที่คณะเดินทางนั้นวิ่งเข้าสู่สถานีและหลีกกับรถไฟ
อีกขบวนหนึ่งที่หยุดอยู่ ได้ชนควายที่วิ่งตัดหน้า ๓ ตัว ปรากฏว่าตายทันที ๒ ตัว
อีกตัวหนึ่งนั้นยังไม่ตายแต่ดูอาการแล้วน่าจะไมรอด นำส่งสารทั้งสัตว์และทั้งเจ้าของสัตว์
ซึ่งเห็นสภาพแล้วดูเหมือนจะอยู่ในฐานะยากจนมากกว่าร่ำรวย

จังหวัดอุบลราชธานี

เวลา ๑๘.๐๖ น. ขบวนรถเร็วเข้าสู่สถานีวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีคณะสงฆ์พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนมารอรับที่ชานชาลาจำนวนมาก ฝ่ายคณะสงฆ์ก็มีพระเทพกวี เจ้าอาวาสวัดสุปัฏนาราม รองเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต) พระเทพมงคลเมธี เจ้าอาวาสวัดมณีวาราราม เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี (มหานิกาย) พระศาสนดิลก รองเจ้าอาวาสวัดสุปัฏนาราม เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี (ธ) พระครูประจักษ์อุบลคุณ เจ้าอาวาสวัดเสียบ เจ้าคณะอำเภอเมือง (ธ) พระครูชินวาทสาทร เจ้าอาวาสวัดไชยมงคล เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๑ พระครูวิจิตรธรรมภาณี เจ้าอาวาสวัดหนองบัว เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๒ พระครูอุบลเดชคณาจารย์ เจ้าอาวาสวัดศรีอุบลรัตนาราม เป็นต้น ฝ่ายบ้านเมืองก็มี พล.ต.ต. วิเชียร สีมันตร ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี นายวุฒินันท์ พงศ์อารยะ รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี พลตรีจุมพล ทองทาบ ผบ.มทบ. ๖ นายอำนาจ อุทเทศ ศึกษาธิการจังหวัดอุบลราชธานี นายปรีชา คชพลายุกต์ นายอำเภอเมืองอุบลราชธานี นายถาวร แก้วคุณ จำจังหวัดอุบลราชธานี นายช่วง ฤชา ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด นายสำราญ โนนทรวงศ์ อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนเทคนิคอุบลราชธานี นายพร สุทธิวิรัตน์ หัวหน้าส่วนการศึกษาดำเนินการจังหวัด พ.ต.ต.อดุลย์ วรรณสถิตย์ เป็นต้น พร้อมทั้งได้จัดขบวนรถมารับจากสถานีวารินชำราบ เข้าสู่ตัวจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อสมเด็จฯ ลงจากรถไฟแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดได้นำไปขึ้นรถที่เตรียมไว้ ขบวนรถยนต์ได้วิ่งออกจากสถานีรถไฟโดยมีรถวิทยุตำรวจวังนำ และปิดท้าย มีรถยนต์วิ่งในขบวนราว ๒๐ คัน ถึงวัดสุปัฏนาราม เวลา ๑๘.๑๗ น. เข้าสู่พระอุโบสถ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย บูชารูปหล่อของท่านเจ้าคุณพระอุบาลี

คุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) และรูปหล่อของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ดิสฺโส) ผู้เป็นบูรพาจารย์ที่มีชื่อเสียงของภาคอีสาน พระภิกษุสามเณรประชุมกันต้อนรับอยู่ในพระอุโบสถ คณะข้าราชการผู้ใหญ่พร้อมทั้งข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ของจังหวัด ได้เข้าไปร่วมสนทนาในพระอุโบสถด้วย เมื่อสนทนาปราศรัยพอสมควรแก่เวลาแล้ว คณะข้าราชการก็ลากลับ พระเทพกวี เจ้าอาวาสวัดสุปฏิหาราม นำสมเด็จพระไปยังกุฏิที่รับรอง พระเทพมงคลเมธี ได้ติดตามไปที่พักด้วย ศึกษาธิการ ผู้พิพากษา ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด พ.ต.อ.วิเชียร รุ่งเรืองศรี ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัด อุบลราชธานี และ พ.ต.ต.อดุลย์ วรรณสถิตย์ ได้เข้าแนะนำตัวต่อสมเด็จพระ โดยเฉพาะ พ.ต.ต.อดุลย์ วรรณสถิตย์ ได้ติดตามไปให้ความสะดวกตลอดเวลาตั้งแต่อุบลราชธานี ถึงร้อยเอ็ด สนทนากันพอสมควรแก่เวลาแล้วสมเด็จพระ ขึ้นพัก

เวลา ๑๙.๐๕ น. ออกจากวัดสุปฏิหารามไปวัดมณีวนาราม เพื่อเยี่ยมพระเทพมงคลเมธี เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี (มหานิกาย) ซึ่งตัวท่านเองก็ได้ร่วมขบวนจากวัดสุปฏิหารามมาด้วย ถึงวัดมณีวนาราม เวลา ๑๙.๑๐ น. มีพระภิกษุสามเณรประชุมรอต้อนรับอยู่บนศาลาการเปรียญ มาจากวัดต่าง ๆ ในเขตเทศบาล ๑๔ วัด วัดละ ๑๐ รูป รวมทั้งพระภิกษุสามเณรวัดมณีวนารามด้วย กิตกราว ๒๐๐ รูป มีพระเถระร่วมให้การต้อนรับด้วยคือ ๑. พระเทพมงคลเมธี เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี ๒. พระวิโรจน์รัตโนบล รองเจ้าคณะจังหวัด ๓. พระปริยัติโกศล รองเจ้าคณะจังหวัด รูปที่ ๒-๔ พระครูกิตติยาภรณ์โกศล เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด ๕. พระครูอาทรกิจโกศล เจ้าคณะอำเภอเมือง ๖. พระครูวิรุฬสูตการ เจ้าคณะอำเภวารินชำราบ ๗. พระครูนวมกรรมโกวิท เจ้าอาวาสวัดมหานาราม ๘. พระครูปริยัตยานุวัตร เจ้าคณะตำบลในเมือง ๙. พระครูสุวรรณพคุณ เจ้าคณะอำเภอปทุม ๑๐. พระครูวิจิตรพัฒนโกศล เจ้าคณะตำบลขามใหญ่ และเจ้าอาวาสในเขตเทศบาล ๑๔ วัด ฝ่ายคฤหัสถ์ก็มีอุบาสกอุบาสิกาประมาณ ๓๐ คน มีมหาสอนเปรียญ ๖ ประโยค ศิษย์เก่าวัดบวรฯ รวมอยู่ด้วย ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้อาราธนาสมเด็จพระ ให้ประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาที่มาต้อนรับ สมเด็จพระ กล่าวสัมโมทนียกถาว่า:-

“พระเถรานุเถระทั้งหลาย ได้มาเยี่ยมวัดนี้ จังหวัดนี้ และได้มาเยี่ยมพระเถระท่านเจ้าคณะจังหวัด ได้รับการต้อนรับจากพระเถระพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรทุกท่านด้วยอริยาศย์ไมตรีจิตอันดียิ่ง ก็ขอขอบพระคุณ

เราทั้งหลายต่างก็ได้เป็นพุทธสาวก เป็นพุทธบริษัทร่วมกัน จะเป็นบรรพชิต คือผู้บวชก็ตาม เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม ก็รวมอยู่ในพุทธบริษัท และได้รับปฏิบัติตาม พระธรรมวินัย อันเป็นตัวบทพระศาสนาด้วยกัน

พระพุทธรูปศาสนานั้นคนไทยเราได้รับนับถือมาเป็นเวลาช้านาน บัดนี้ก็ตกมาถึง เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้รับพระพุทธรูปศาสนา นอกจากรับปฏิบัติแล้วยังรับมารักษาเอาไว้ และสืบต่อไว้ด้วย ท่านเจ้าคณะจังหวัด พระเถรานุเถระทั้งหลาย ก็ต้องรับภาระบริหาร การพระศาสนา เพื่อความดำรงอยู่ของหมู่สงฆ์ และเพื่อเกื้อกูลพุทธบริษัท ฝ่ายคฤหัสถ์ พุทธบริษัทเล่าก็ได้อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยลาภต่าง ๆ สำหรับให้พระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ได้ มีสัพปาเยในอันที่จะได้ตั้งใจปฏิบัติศาสนกิจ และเมื่อทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันด้วยดีดังนี้แล้ว พระพุทธรูปศาสนาก็ย่อมดำรงอยู่ คณะสงฆ์ก็ย่อมดำรงอยู่ พุทธบริษัทก็ย่อมดำรงอยู่ ประโยชน์สุขอันเกิดจากพระพุทธรูปศาสนาก็ย่อมดำรงอยู่ และก็จะทำให้ชาติไทยเรา ได้รับประโยชน์สุขจากพระพุทธรูปศาสนา ดังนี้มาแต่โบราณกาล

เพราะฉะนั้น คนไทยเราส่วนใหญ่ นับแต่องค์พระประมุข รัฐบาล และตลอด มาจนถึงคนไทยทั้งหลายได้รับปฏิบัติศาสนา ในการปฏิบัติพระพุทธรูปศาสนาทั้งปวงนี้ คณะสงฆ์ต้องเป็นหลักในการเป็นผู้นำ ภาระจึงตกอยู่กับเจ้าคณะตามลำดับชั้น พร้อมทั้งภิกษุสามเณรทั้งปวง ที่ต้องช่วยกันธำรงพระพุทธรูปศาสนาเอาไว้

เพราะฉะนั้น จึงเป็นที่อุ่มใจว่าพระพุทธรูปศาสนาของเราพร้อมทั้งคณะสงฆ์จะ ดำรงอยู่ได้ยั่งยืน

ในที่สุดนี้ขออนุโมทนาสาธุการ และขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยได้อภิบาล รักษาพระเถรานุเถระ พระภิกษุสามเณร ตลอดจนอุบาสก อุบาสิกา ได้ประสบความ สุขความเจริญรุ่งเรืองขึ้นไปทุก ๆ ท่าน เทอญ”

เมื่อจบสัมโมทนาญายกตา พระเทพมงคลเมธี ถวายหนังสือสวดมนต์ฉบับ คณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานีแต่สมเด็จพระ ๑ เล่ม สมเด็จพระ ถวายหนังสือที่ระลึก ชุดใหญ่ ๑ ชุด และคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่พระเทพมงคลเมธี และแจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหมดที่มาพร้อมต้อนรับ

ได้เวลาพอสมควรแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา ก็ลากลับวัดสุปัฏนาราม ถึงวัดสุปัฏนาราม เวลา ๑๙.๕๗ น.

คืนวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดสุปัฏนาราม วัดสุปัฏนาราม เป็นพระอารามหลวงชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ต้นถนนพรหมราช ในเขตเทศบาลเมือง อุบลราชธานี อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อที่ประมาณ ๒๑ ไร่เศษ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ โดยคณะกรรมการเมืองอุบลราชธานี ได้จัดสร้างขึ้นตาม พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และพระองค์ เองก็ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ช่วยในการสร้างวัดนี้เป็นจำนวน ๑๐ ชั่งด้วย เป็นวัดธรรมยุตวัดแรกในภาคอีสาน และถือเป็นวัดที่สำคัญในภาคอีสาน เพราะ เป็นที่ให้กำเนิดการศึกษาทั้งการศึกษาภาษาไทย และการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ในภาคอีสาน เป็นศูนย์กลางของการบริหารคณะสงฆ์ในภาคอีสาน ทั้งในอดีตและ ปัจจุบัน และเป็นที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในอดีต นอกจากนี้ยังเป็นสถิตของ พระมหาเถระองค์สำคัญ ๆ ของคณะสงฆ์อีกหลายองค์ด้วย เช่น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันท) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสฺโส) เป็นต้น ตั้งแต่สร้างวัดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีเจ้าอาวาสมาตามลำดับดังนี้ :-

(๑) ท่านพญฺุโล (ดี) (๒) ท่านสังฆรักขิต (พูน) (๓) ท่านเพ็ง (๔) ท่านเพชร (๕) ท่านสีโห (๖) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันท) (๗) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ติสฺโส) (๘) พระครูประจักษ์อุบลคุณ (ญาณาสโย สู้ย) (๙) พระธรรมบัณฑิต (ญาณชาโล ญาณ)^๑ (๑๐) พระเทพกวี (เสนโก นัต) องค์ปัจจุบัน วัดธรรมยุตต่าง ๆ ในภาคอีสานนั้นมีความเกี่ยวข้องกับวัดสุปัฏนาราม เกือบทุกวัด ไม่ทางการบวช ก็ในทางการศึกษาเล่าเรียน ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ในวัดนั้น ๆ ในปัจจุบันนี้ วัดสุปัฏนารามก็เป็นสถาบันการศึกษาทั้งทางบ้านเมือง

^๑ ปัจจุบัน เป็นเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา และเป็นเจ้าคณะภาค ๑๐-๑๑(ธรรมยุต)

และทางพระศาสนาอยู่ คือ เป็นสำนักเรียนนักรธรรมและบาลีที่ใหญ่ มีพระที่เป็นนักรธรรมและเปรียญมากรูป และมีโรงเรียนเด็กซึ่งสร้างมาแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ ชื่อโรงเรียนอุบลวิชาคม แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนสมเด็จ เป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัดที่กระทรวงศึกษาธิการรับรองวิทยฐานะ มีปูชนียวัตถุ คือ พระบรมสารีริกธาตุซึ่งสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสุนทร) ได้เชิญมาประดิษฐานไว้เมื่อคราวงานสมโภช ๑๐๐ ปีของวัดเมื่อ ๒๔๘๖ ปัจจุบัน ในพรตสมัยมีพระภิกษุสามเณรประมาณ ๖๐ รูป ขณะเมื่อมาเยี่ยมนี้มีพระ ๒๐ รูป สามเณร ๔๓ รูป เป็นพระเณรนักรธรรม ๔๕ รูป เป็นเปรียญ ๙ รูป มีพระราชาคณะชั้นเทพ ๑ รูป ชั้นสามัญญ ๑ รูป มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๔ รูป ที่วัดนี้มีธรรมเนียมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือการตี “ระฆังนอน” ในเวลา ๒๒.๐๐ น. “เป็นสัญญาณเลิกท่องบ่นสาธยาย แล้วเข้าเฝ้าพระสวดมนต์ตามกุฎิของตน และจำวัดหรือจะต้องการท่องบ่นในเวลานี้ก็ต้องทำเสียงให้เบาที่สุด เพราะเป็นเวลาจำวัด” ธรรมเนียมนี้เหมือนกับวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา เข้าใจว่าวัดสุทธจินดาคงจะได้หายไปจากวัดนี้

ถาวรวัตถุวัดนี้คือ พระอุโบสถซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และมีพระพุทธรูปโบราณงาม ๆ อยู่หลายองค์ มีกุฎิ ๑๓ หลัง หอระฆังและโรงเรียนเด็ก ๓ หลัง

ที่จังหวัดอุบลราชธานีนี้ ทางจังหวัดได้เตรียมการต้อนรับสมเด็จฯ โดยผู้ว่าราชการจังหวัด จัดแบ่งหน้าที่และมอบหมายงานให้ปฏิบัติกันเป็นแผนก ๆ

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๕.๓๐ น. สมเด็จพระสังฆราช พร้อมด้วยพระเทพเวที พระราชสุทธาจารย์ พระศาสนดิลก พระอนุจร และพระภิกษุสามเณรท้องถิ่นออกบิณฑบาต มีพุทธศาสนิกชน มาร่วมใส่บาตรกันมาก

เวลา ๐๖.๐๐ น. พระครูปริยัติสารโสภณ พระครูธรรมปเวที และ พระมหาบุญช่วย ไปรับพระราชวรालังการ พระครูประสิทธิพุทธมณฑล และ พระครูปริยัติยาภรณ์ ซึ่งเดินทางมาจากกรุงเทพฯ รถด่วนกรุงเทพฯ-อุบล เข้าถึงสถานีวารินชำราบ เวลา ๐๖.๓๐ น. ทั้งสามท่านได้เดินทางมาเพื่อร่วมคณะและได้เดินทางร่วมคณะไปจนถึงจังหวัดร้อยเอ็ด จึงกลับกรุงเทพฯ

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ ฉันทภัตตาหารเช้า ณ ศาลา สมเด็จพระสังฆราช พร้อมด้วย พระราชสุทธาจารย์ พระอนุจรและพระเจ้าถิ่นอีกประมาณ ๑๐ รูป จัดที่ฉันอีกที่หนึ่ง ญาติโยมได้นำภัตตาหารมาถวายมาก อนามัยจังหวัดเป็นผู้ควบคุมดูแล พร้อมด้วย คณะครูและนักเรียนหญิงอาชีวศึกษาอุบลราชธานี และอุบาสกอุบาสิกา ฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระสังฆราช นำอนุโมทนา

เวลา ๐๘.๕๐ น. เดินทางจากวัดสุปัฏนาราม ไปยังหอประชุมสภาจังหวัด อุบลราชธานี เพื่อโอวาทแก่ข้าราชการ ถึงหอประชุมสภาจังหวัด เวลา ๐๙.๐๐ น. ข้าราชการ พร้อมทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชน ประมาณ ๘๐๐ คน โดยมี ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีเป็นประธาน ได้ประชุมพร้อมกันในหอประชุม เมื่อที่ประชุม

พร้อมแล้ว ศึกษาธิการจังหวัดทำหน้าที่พิธีกร อาราธนาศีลรับศีลแล้ว อาราธนาธรรม สมเด็จฯ ได้แสดงธรรม มีใจความว่า :-

“จังหวัดอุบลราชธานีนี้ ปรากฏว่า เป็นจังหวัดที่มีความสงบ ประชาชนยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม มีศรัทธาตั้งมั่นในพระศาสนา และได้เกิดมีคนดีขึ้นมาช่วยทะนุบำรุงให้เจริญขึ้นมาตั้งแต่ต้นจนปัจจุบัน แม้ว่าตามประวัติ เมืองนี้จะตั้งขึ้นก่อนกรุงเทพฯ ไม่นานนัก แต่ประชาชนก็มีจำนวนมาก และบ้านเมืองก็ตั้งเป็นหลักฐาน ช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญได้เร็วทั้งทางบ้านเมืองและทางพระศาสนา

ปัจจุบันนี้ ก็มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้น ทั้งส่วนที่เป็นทางเสื่อมและส่วนที่เป็นทางเจริญ เพราะต้องติดต่อกันกับบ้านเมืองต่าง ๆ มาก จึงมีขนบธรรมเนียมความประพฤติ ตลอดถึงความรู้ต่าง ๆ หลั่งไหลเข้ามา ฉะนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีภูมิปัญญาสำหรับที่จะคัดเลือกเอาแต่ส่วนที่ดีไว้ บัดส่วนที่ไม่ดีออกไปเสีย และจำเป็นต้องมีหลักใจของตนเอาไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยว เพื่อว่าจะได้ไม่เปลี่ยนใจไปโดยง่าย

สิ่งที่ไหลบ่าเข้ามานั้น บางอย่างก็มีประโยชน์ทางด้านความรู้ และการพัฒนา แต่ก็มีหลายอย่างที่เป็นไปในทางเสื่อม และที่สำคัญคือ ความคิดเห็นและความประพฤติหลายอย่างที่มาจากข้างนอกนั้น ผิดต่อหลักพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมของเราเอง เช่น ความคิดเห็นที่ถือเสรีทางจิตใจ ทำให้คนละเลยศีลธรรม ขนบธรรมเนียมอันดี เพราะถือว่าศีลธรรมและขนบธรรมเนียมเป็นของล้าสมัย ไม่ให้เสรีภาพ เป็นต้น คนที่ถือเสรีทางจิตใจนั้น มักประพฤติส่ำสอน ไม่ถือเคารพในบิดา มารดา เป็นต้น โดยถือว่าทุกคนเกิดมาก็ต้องมีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ พ่อแม่ก็เลี้ยงลูกตามหน้าที่เท่านั้น ไม่ต้องมีอะไรต่อกัน ไม่ต้องถือกตัญญูกตเวที อย่างที่คนไทยเราถือปฏิบัติกัน เป็นผู้มีใจคับแคบ ไม่มีเมตตากรุณาต่อกัน เพราะถือว่า เราก็มีหน้าที่ทำตัวเราให้เป็นสุข เขาก็มีหน้าที่ทำตัวเขาให้เป็นสุข ต่างก็มีหน้าที่ของตน ที่จะเอาธุระแก่ตนเอง ฉะนั้น จึงไม่คำนึงถึงพ่อแม่ ไม่มีการเลี้ยงพ่อแม่ ไม่คำนึงถึงคนอื่น ความคิดเห็นและความประพฤติดังกล่าวนี้นี้ เมื่อการสมาคมติดต่อกับต่างประเทศสะดวกมากขึ้น การถ่ายเทกันก็ง่ายยิ่งขึ้น แต่เป็นธรรมดาว่าสิ่งที่ดีนั้น เป็นสิ่งที่รับได้ยากแต่ท้งง่าย ส่วนสิ่งที่เลวนั้น เป็นสิ่งที่รับได้ง่าย และเมื่อรับเข้ามาแล้วก็มักจะทิ้งยาก ทั้งนี้เพราะว่า

ทุกคนยังมีกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นเครื่องคอยโน้มใจให้เอนรับสิ่งที่เลว ๆ อยู่ และคอยขัดขวางมิให้ยอมรับสิ่งที่ดี แต่ว่าคนไทยทั้งหลายนั้นต่างจากชาติอื่น ก็คือนับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา สอนมิให้เป็นทาสของกิเลสตัณหาดังกล่าวแล้ว แต่สอนให้เป็นนายให้ควบคุมตลอด จนถึงกำจัดให้ได้ในที่สุด หลักอันนี้จึงต่างจากหลักของเขาคือว่าได้ถือว่า กิเลสตัณหา หรือความดิ้นรนทะยานอยากดังกล่าวนี้เป็นของเลวทราม แต่เขาถือว่า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกับจิตใจ ฉะนั้น เมื่อใจเอนอยากจะทำอะไร ก็ต้องทำตามใจ จึงจะได้รับความสุขของชีวิต และเขาจะพยายามทุกวิถีทาง เพื่อทำตามใจ เพื่อให้เกิดความสุขแก่ชีวิต แต่พระพุทธศาสนาสอนตรงกันข้าม คือ สอนว่าความดิ้นรนทะยานอยากเหล่านั้น มิใช่เป็นตัวจิตใจ แต่เป็นตัวกิเลสที่แปลกปลอมเข้ามา คนเราสามารถแยกออกไปได้ สามารถควบคุมและกำจัดให้ดับสิ้นไปได้ อันนี้เป็นหลักสำคัญขั้นมูลฐานที่เราจะต้องรู้จักเข้าใจ

พระพุทธศาสนามีได้สอนให้ทุกคนดับตัณหาให้ได้หมด เพราะว่าเป็นไปไม่ได้ แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางหลักธรรมไว้ สำหรับผู้มุ่งความบริสุทธิ์สิ้นเชิงจะพึงปฏิบัติดับตัณหาให้สิ้นเชิง ซึ่งเรียกว่า พระอรหันต์ แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสอนผ่อนลงมาสำหรับสามัญชนทั่วไป ให้ปฏิบัติควบคุมตัณหา เป็นนายของตัณหา โดยวางหลักศีลธรรมไว้เป็นขอบเขตสามัญชนนั้น ยังจะต้องมีตัณหาอยู่ เพราะจำเป็นจะต้องทำการงาน ประกอบสัมมาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวสืบวงศ์ตระกูลต่อไป จึงต้องอยากแสวงหาอยากได้ทรัพย์สมบัติ พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ตำหนิ แต่ขออย่าให้ลุแก่อำนาจของตัณหาให้ควบคุมความอยากนั้นให้อยู่ในขอบเขตของศีลธรรม และกฎหมายของบ้านเมืองให้เป็นนายของตัณหา

สันดานของคนเรานั้น ต้องการผลสำเร็จ แต่ทำไมอยากกระทำเหตุให้เหนื่อยยาก เช่น อยากถูกลอตเตอรี่ จนกระทั่งถึงขโมยเขาเป็นต้น ตัณหาในผลสำเร็จนี้เองเป็นเหตุให้คนลักขโมยของเขา แม้การอยากถูกลอตเตอรี่ก็กล่าวได้ว่าเป็นนิสัยขโมยอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ต้องควบคุมตัณหาในผลสำเร็จนี้อย่าไปตามใจ แต่ว่าส่งเสริมตัณหาให้ไปอยากในการประกอบเหตุ ซึ่งจะทำได้ผลเช่นนั้นในทางที่ชอบนี้แหละเป็นหลักของพระพุทธศาสนา และเพื่อให้สามารถควบคุมตัณหาอันนี้ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนหลักธรรมอีกข้อหนึ่งคือ สันโดษ

มีคนเป็นอันมากเข้าใจผิดกันว่า สันโดษ เป็นเหตุให้ขาดความกระตือรือร้น เป็นเครื่องจุดรั้งความเจริญ ฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจให้ถูกต้องว่า สันโดษ นั้น ท่านสอนให้ใช้ในผลที่ได้ คือให้มีความยินดีพอใจในผลที่ได้มา แต่ว่าในการประกอบ เหตุนั้น ท่านมิได้สอนให้ใช้สันโดษ ท่านสอนให้ใช้วิริยะความพากเพียรพยายาม คนเราส่วนมากขาดสันโดษ คือความพอใจในผลที่ได้ แต่มักจะไปสันโดษ ในเหตุคือไม่ อยากรู้ทำเหตุ แต่ครั้นถึงผลแล้วไม่สันโดษในผลของตน จึงทำให้เกิดการลักขโมยกัน หรือเกิดการแสวงหาในทางที่ผิด ๆ ดังจะยกตัวอย่างให้เห็น เช่น ท่านผู้ว่าราชการ จังหวัด ก็พอใจในเงินเดือนของท่าน แต่ว่าในการทำงานนั้น ท่านก็ต้องใช้วิริยะอุตสาหะ เพื่อจะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าได้เงินเดือนมากแล้ว ไม่ต้องทำ อะไร นิ่ง ๆ นอน ๆ อยู่เฉย ๆ จนกว่าจะเกษียณอายุไปเอง หรือว่าคนกวาดถนน ก็พอใจในเงินเดือนที่ตนได้รับ แต่ก็พากเพียร พยายามทำงานให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อจะ ได้รับพิจารณาความดีความชอบเลื่อนเงินเดือน ขึ้นไปอีก มิใช่ว่าเป็นคนกวาดถนนแต่ อยากรู้ได้เงินเท่าผู้ว่าราชการจังหวัด พอถึงการทำงานกลับไม่เอาเรื่อง กวาดครึ่งวันไป นอนครึ่งวัน หรือกวาดสองวัน นอนสามวัน แล้วก็อยากให้ได้เงินเดือนมาก ๆ อย่าง นี้ไม่ถูก

เพราะฉะนั้น จึงขอให้เข้าใจว่า การปฏิบัติเหตุนั้น พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ วิริยะ คือ ความเพียร แต่ว่าเมื่อบรรลุถึงผล ก็ให้ยินดีในผลที่ตนได้ และจะให้ได้ผล มากขึ้น ก็ให้ปฏิบัติเหตุให้ดีขึ้น

ในการประกอบเหตุให้ดีขึ้นนั้น ก็ต้องทำความเข้าใจหลักที่เป็นมูลฐาน ๒ ประการ ดังต่อไปนี้ด้วย คือ “การทำดี” และ “สิ่งที่ดี”

การทำความดีนั้น ต้องเข้าใจว่า ต้องการผลอะไร การกระทำเพื่อให้บรรลุถึง ผลอันนั้นโดยชอบเรียกว่าเป็น “การทำดี” เช่น เมื่อต้องการความร่ำรวย ก็จะประกอบ อาชีพเพียงการกวาดถนนเท่านั้นไม่ได้ ต้องใช้กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา ประกอบเหตุแห่งความร่ำรวยด้วย จึงจะได้ผลเป็นความร่ำรวย

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่เราเรียกว่า “ดี” นั้น ก็เป็นเรื่องที่จะต้องใช้อนุญาพิจารณา กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือสุดแล้วแต่ความต้องการ สุดแต่ประโยชน์ที่พึงได้ เช่น ในเวลาหิว

อาหาร อาหารนั้น อาหารที่จะบริโภคนั้นแหละเป็นของดีเป็นประโยชน์ที่เราต้องการ หรือว่าสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดความสุขตามที่ต้องการจริง ๆ นั้นแหละเป็นของดี สรุปลงก็คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยอันได้แก่อาหารสำหรับบริโภค ผ่านงูห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค นี่แหละเป็นสิ่งที่ร่างกายต้องการ ส่วนของอื่นๆ เป็นเพียงเครื่องประกอบ เท่านั้น

แต่สำหรับจิตใจนั้น ความดีหรือสิ่งที่ต้องการ คือ ธรรมะ ฉะนั้น ธรรมะ จึงเป็นความดีของจิตใจ ดังที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ เป็นต้นว่า ความมีเมตตา กรุณา ต่อกัน รู้จักสันโดษในผล มีวิริยะอุตสาหะในเหตุ ตลอดจนถึงปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา เหล่านี้ เป็นการนำธรรมเข้ามาสู่จิตใจ กล่อมเกล่าจิตใจให้ประณีตขึ้น สงบขึ้นดังจะ เห็นได้ว่าบรรพบุรุษของเราทั้งหลายที่ได้ช่วยกันสร้างบ้านเมืองมานั้น ก็สร้างด้วยอาศัยธรรม คือ เมตตา กรุณา วิริยะ อุตสาหะ จนเกิดผลดีต่าง ๆ มิใช่อาศัยอธรรม แม้ปัจจุบัน ทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ก็ต้องใช้ธรรม คือ เมตตา กรุณา วิริยะ สันโดษ ตลอดจนคุณธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ความสุขความเจริญต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น จึงขอให้เราทั้งหลายได้สนใจศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อจักได้บังเกิดความสุขความเจริญ แก่ตนและส่วนรวม

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ และเจริญใน ประโยชน์ที่เป็นเครื่องเกื้อกูลกาย เกื้อกูลใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ."

เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำพระพุทธรูปมณฑปแก่ผู้ว่าราชการจังหวัด ๑ ชุด แล้วประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมทั้งข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพ่อค้า ประชาชนที่มาประชุมร่วมฟังธรรมโอราทโดยทั่วถึง เสร็จแล้วกลับไปฉันภัตตาหารเพล ณ วัดสุปฏิหาราม เวลา ๑๐.๔๙ น.

เวลา ๑๑.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเพล มีญาติโยมนำภัตตาหารมาถวายมาก ตามเคย ฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำอนุโมทนา

เวลา ๑๓.๐๐ น. เดินทางจากวัดสุปฏิหาราม ไปยังค่ายสรรพสิทธิประสงค์ ณ มณฑลทหารบกที่ ๖ เพื่อให้โอราททหาร ถึงค่ายสรรพสิทธิประสงค์ เวลา ๑๓.๑๐ น.

พลตรีจุมพล ทองทาบ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๖ พร้อมทั้งนายทหารอื่น ๆ ให้การต้อนรับ แล้วนำสมเด็จฯ พร้อมทั้งทั้งคณะเข้าสู่ธรรมศาลา ผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมด้วยภริยาได้มาให้การต้อนรับที่นี่ด้วย ฝ่ายคณะสงฆ์ พระเทพกวี พระราช-
สุทธาจารย์ พระศาสนดิลก พระปริยัติโกศล ได้ร่วมคณะไปด้วย พร้อมทั้ง พระอนุจร
อีกหลายรูป มีนายทหารและพลทหารประชุมเพื่อฟังโอวาทประมาณ ๑,๒๐๐ คน
เมื่อได้เวลาแล้วผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๖ จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
พันตรี เยี่ยม แสนทวีสุข อนุศาสนาจารย์ประจำค่ายสรรพสิทธิประสงค์ อารธนาศีล
รับศีลแล้ว อารธนาธรรม สมเด็จฯ ได้แสดงธรรมกถา

“ทหารหาญของชาตินั้น จำเป็นต้องมีเพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นรั้วของชาติ ป้องกัน
อันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และก็ปรากฏว่าชาติไทยเรานั้น
ได้มีทหารหาญของชาติปฏิบัติหน้าที่ ในการป้องกันรักษาชาติบ้านเมืองให้มีความสวัสดิ
ตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว จนถึงปัจจุบันนี้

ภูมิภาคส่วนนี้ กว่าจะตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นมาได้ ก็ต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ
มาเป็นอันมาก แต่ก็ได้อาศัยความเข้มแข็งของหัวหน้า พร้อมทั้งทหารหาญทั้งหลาย
ช่วยกันปฏิบัติหน้าที่บำบัดอันตรายต่าง ๆ รักษาบ้านเมืองสืบต่อมาจนถึงรุ่นปัจจุบันนี้
แม้จังหวัดอุบลราชธานีนี้ พระวอพระตาผู้เป็นหัวหน้าในการสร้างเป็นเมืองขึ้นมา
ก็ต้องประสบอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ จนถึงอพยพพ่นถอยลงมากะทั่งถึงได้มาสร้าง
เมืองอุบลราชธานีขึ้น เมื่อสร้างเป็นเมืองขึ้นแล้ว ก็ยังมีอุปสรรคที่ชายฉกรรจ์ชาติทหาร
หาญทั้งหลายของชาติต้องร่วมกันป้องกันรักษา จึงได้รักษาบ้านเมืองไว้ได้ รักษาพระพุท
ศาสนาให้สืบต่อมาจนถึงบัดนี้ ประเทศไทยเรานี้ก็ประสบอุปสรรคอันตรายเป็นคราว ๆ
ซึ่งต้องอาศัยประมุขของชาติ คือ พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งรัฐบาล และทหารหาญ
ของชาติ ร่วมกันป้องกันรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงได้สถาพรพัฒนาสืบมา

หลักประการสำคัญที่สุดนั้น คือ การร่วมกันรักษาอิสริยาภของชาติ
เมื่ออิสริยาภของชาติเป็นอันตราย สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์
ก็ระส่ำระสาย ดังที่ปรากฏในสมัยเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งหลังสุด แต่เดชะบารมีที่
หัวหน้าที่ของชาติไทยจำเดิมแต่องค์พระมหากษัตริย์เป็นต้นมา มีความเข้มแข็งกู้ชาติ
บ้านเมืองขึ้นมาได้ จึงได้บำรุงสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้กลับคืนสู่ภาวะ

ปกติได้ ทั้งนี้ก็ด้วยการที่มีรั้วของชาติอันเข้มแข็ง กล่าวคือทหารหาญของชาตินั้นเอง คอยสกัดกั้นอันตรายต่าง ๆ ไว้ และตราบโหดที่ทหารหาญของชาติยังต้องการธรรม มีธรรมเป็นหลักอยู่แล้ว ตราบนั้นความผาสุกของประเทศชาติ ตลอดจนถึงของ พระศาสนาที่อิงกันอยู่ก็ย่อมดำเนินไปได้ด้วยดี

เมื่อมองไปยังประเทศเพื่อนบ้านที่ต้องเสียอิสรภาพ เช่น พม่า ลังกา เป็นต้น ชาติระส่ำระสาย พระพุทธศาสนาในประเทศนั้นก็พลอยระส่ำระสายไปด้วย พระสงฆ์ ก็พากันทิ้งพระธรรมวินัยไปช่วยกันกู้ชาติ แม้เมื่อประเทศชาติได้รับอิสรภาพแล้ว พระสงฆ์ก็ยังเล่นการเมืองกันอยู่ ซึ่งเป็นผลที่เลือ่ออยู่ของการที่ชาติระส่ำระสาย ประเทศไทยเราเมื่อเมืองแตกใหม่ ๆ ก็มีสภาพคล้าย ๆ กัน แต่เมื่อกู้บ้านเมืองได้แล้ว พระมหากษัตริย์พร้อมทั้งรัฐบาล ได้รีบปรับปรุงการพระศาสนาให้คืนสู่สภาพเดิม คณะสงฆ์ไทยจึงเรียบบร้อย พระไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ยังคงปฏิบัติศาสนกิจอยู่อย่าง บริสุทธิ์บริบูรณ์

เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลายได้สำนึกว่า หน้าทีของท่านทั้งหลายที่เป็น ทหารหาญของชาตินั้น เป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่ง แต่ว่าท่านทั้งหลายก็จะต้องมีธรรม ทหารที่ไม่มีธรรม ก็จะเป็นเหมือนหมู่มฤคษุที่ไม่มีพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัส ประณามว่าเป็น “โจร” เป็น “มหาโจร” แม้ทหารหาญของชาติ ถ้าปราศจากธรรมเสียแล้ว ก็จะเป็นโจร เป็นมหาโจร เหมือนกัน เพราะท่านทั้งหลายเป็นผู้ถืออาวุธ เป็นผู้ใช้อาวุธ ถ้าไปใช้อาวุธเหล่านั้นเบียดเบียนประชาชน ก็จะก่อความเดือดร้อน เป็นอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ธรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ท่านทั้งหลายผู้เป็นทหาร จะต้องคำนึงและ จะต้องรับมาปฏิบัติ รักษาความประพฤติไว้ในทางที่ถูกที่ควร

จึงขอนำธรรมที่เป็นกำลังมาแสดงแก่ท่านทั้งหลาย เพราะว่าท่านทั้งหลายที่เป็นทหารหาญของชาติ ก็เท่ากับว่าเป็นกำลังของชาติ และธรรมที่เป็นกำลังที่จะนำมา แสดงนี้ ก็เป็นธรรมที่เป็นกำลังใจ เพราะว่ากำลังใจนี้สำคัญนัก ถ้าปราศจากกำลังใจ เสียแล้ว แม้ร่างกายจะมีกำลังก็ใช้ไม่ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงทหาร ๕ จำพวกไว้ว่า

ทหารจำพวกที่หนึ่ง เมื่อออกสงครามพอเห็นฝุ่นธุลีของข้าศึกที่ยกมาก็ตกใจ เติลิดหนีไปเสียแล้ว

ทหารจำพวกที่สอง เมื่อเห็นฝุ่นธุลีของข้าศึกที่ยกมาก็ยังไม่ตกใจ แต่พอเห็นปลายธงของข้าศึกเข้าเท่านั้น ก็ตกใจเตลิดหนีไปเสียแล้ว

ทหารจำพวกที่สาม เมื่อเห็นฝุ่นธุลีหรือเห็นปลายธงของข้าศึกที่ยกมาก็ยังไม่ตกใจ แต่พอได้ยินเสียงฝีเท้าที่ยกมา หรือได้ยินเสียงกลองรบหรือได้ยินเสียงอาวุธต่าง ๆ ก็ตกใจเตลิดหนีไปเสียแล้ว

ทหารจำพวกที่สี่ เมื่อเห็นฝุ่นธุลี เห็นปลายธง ได้ยินเสียงฝีเท้า ได้ยินเสียงกลองรบได้ยินเสียงอาวุธของข้าศึกก็ยังไม่ตกใจกลัว จนถึงเข้าตะลุมบอน แต่เข้าตะลุมบอนแล้ว ก็เสียขวัญเสียท่าข้าศึกในสนามรบ

ทหารจำพวกที่ห้า เป็นผู้มิขวัญดี มีกำลังใจ ไม่กลัวมาโดยตลอด ก็ได้ประสพชัยในการรบ ที่เป็นดังนี้ก็เพราะกำลังใจนั่นเอง ถ้ามีกำลังใจแล้ว ก็เป็นผู้มั่นคงและกำลังใจในทางศีลธรรมนั้น คือ กำลังใจอันที่จะประพาศความดีต่าง ๆ คือ

๑. กำลังคือศรัทธา ความเชื่อ ได้แก่ความเชื่อฟังในคำสอนและคำสั่ง และความเชื่อใจตนเอง ว่าจะต้องปฏิบัติได้ทำได้
๒. กำลังคือวิริยะ ความเพียร คือความเป็นผู้กล้า เพื่อจะละความขี้กล้าเพื่อจะทำความดี
๓. กำลังคือสติ อันได้แก่ความสำนึก และความนึกได้ถึงหน้าที่ของตน และความผิตชอบชั่วดี
๔. กำลังคือสมาธิ อันได้แก่ความรวมใจ และความตั้งใจมั่น ไม่หวั่นเกรงอะไร ในที่ทุกสถาน
๕. กำลังคือปัญญา อันได้แก่ความรู้รอบคอบ คือเรียนให้รอบรู้จนปฏิบัติได้ไม่ผิดพลาดเพเลียงพล้ำ

เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลายได้กำหนด และนำไปปฏิบัติให้เป็นธรรมประจำใจและขอฝากความคิดไว้ว่า ทหารนั้นจำเป็นต้องมีธรรม จำต้องมีวินัย ถ้าไม่มีธรรมไม่มีวินัย ก็จะเป็นอย่างภิกษุที่ปราศจากธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัส ประณามว่าเป็น “โจร” เป็น “มหาโจร”

ห่างจากตัวจังหวัดราว ๑๐ กม. มีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๑๘๖ ไร่ มีกำแพงล้อมรอบ แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ทางด้านหน้าเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร ทางด้านหลังกันออกเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก เป็นที่อยู่อาศัยของชี วัดนี้ยังคงรักษาสภาพความเป็นป่าไว้ได้ดี แต่ก่อนเคยเป็นบ้านร้างมาก่อนจึงมีต้นไม้ใหญ่ ๆ มาก ปัจจุบันมีกฎแบบกรรมฐานหลังเล็ก ๆ ๖๐ หลัง ปลูกไว้ห่าง ๆ กัน มีทางเดิน ไปมาถึงกันแคบ ๆ แต่สะอาด สะอาด แต่ละกฎมองไม่เห็นกัน และมีเฉพาะทางเดินเท่านั้น นอกนั้นเป็นป่า มีบางแห่งได้จัดบริเวณภายในต้นไม้ให้เป็นที่เดินเล่นบ้าง เดินจงกรมบ้าง มีพระภิกษุสามเณรอยู่ประจำ ๖๐ รูป มีถนนหรือทางเดินขนาดใหญ่กั้นระหว่างส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระกับที่อยู่อาศัยของชี ทางด้านที่อยู่อาศัยของชี ก็มีกฎเล็ก ๆ มากมายแต่อยู่ใกล้ ๆ กัน และภายในบริเวณไม่ค่อยเป็นป่าเท่าใดนัก บริเวณโล่งเตียนกว่าทางส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระ มีชีอยู่ประจำ ๖๐ คน วัดนี้ นอกจากจะร่มรื่นเยือกเย็นดีแล้วยังมีสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า นกต่าง ๆ และกวาง เป็นต้น อาศัยอยู่ตามบริเวณกฎพระภิกษุสามเณร และกฎชีอย่างคึกคักด้วย ดูเป็นธรรมชาติดีมาก สมเด็จฯ ได้เดินดูจนรอบบริเวณวัดแล้วจึงอำลากลับ ได้มอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่วัดนี้ ๑ ชุดใหญ่ด้วย

เวลา ๑๕.๒๐ น. เดินทางจากวัดหนองป่าพง กลับเข้าไปในตัวเมืองอุบลฯ เพื่อเยี่ยมวัดบูรพา

เวลา ๑๕.๕๑ น. ถึงวัดบูรพา พระครูประจักษ์อุบลคุณ เจ้าคณะอำเภอเมือง (ธ) พระวินัยธรแดง อมโร เจ้าอาวาสวัดบูรพา พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรจากวัดเสียบ และวัดใต้ด้วยจำนวน ๓๓ รูป ยืนรอต้อนรับ ณ บริเวณหน้าศาลาการเปรียญ พร้อมทั้งคณะครูและนักเรียนโรงเรียนสุรวิทยาคาร และอุบาสกอุบาสิกาจำนวน ๓๕๐ คน เจ้าคณะอำเภอเมืองนำสมเด็จฯ ขึ้นสู่ศาลาการเปรียญบูชาพระรัตนตรัย เจ้าอาวาสวัดบูรพาถวายเครื่องสักการะ คณะครูนักเรียนโรงเรียนสุรวิทยาคาร ถวายพานดอกไม้ธูปเทียนสักการะ แล้วเจ้าคณะอำเภอเมืองกล่าวต้อนรับและขอประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณร ครูนักเรียน อุบาสกอุบาสิกาที่มาประชุมต้อนรับ ณ วัดนี้ สมเด็จฯ ได้กล่าวโอวาท ดังนี้

“ท่านเจ้าอาวาส เจ้าคณะ สหธรรมก ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และนักเรียนทั้งหลาย ได้เข้ามาในวัดนี้ ได้มานมัสการพระพุทธรูปปฏิมา และรูปของพระเถระ ทั้ง ๓ ท่าน และได้มาพบบรรดาพระเถระานุเถระ ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา นักเรียนทั้งหลาย ก็ทำให้นึกถึงความตอกันของอดีต ปัจจุบัน อนาคต

รูปพระเถระ ๓ ท่านที่ประดิษฐานอยู่ ซึ่งท่านเป็นผู้สืบทอดสงฆ์ และเป็นผู้สร้างวัดนี้นับเป็นอดีตเพราะท่านได้ล่วงไปแล้ว มีรูปสำหรับเป็นที่สักการะบูชามาถึงพระเถระานุเถระ อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นผู้ใหญ่ และบรรดาครูอาจารย์ที่นับว่าเป็นปัจจุบัน เพราะว่าเป็นผู้ดำเนินศาสนกิจเป็นผู้ดำเนินกิจการตามหน้าที่อยู่ในปัจจุบัน

คราวนี้จึงมาถึงเด็กนักเรียนทั้งหลาย ซึ่งกำลังเตรียมตัวเพื่ออนาคต คือศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ ฝึกฝนให้มีความสามารถ เติบโตใหญ่ขึ้นก็จะได้รับช่วงกิจการทั้งหลายสืบต่อไป

ฉะนั้น บรรดานักเรียนทั้งหลายจึงนับว่าเป็นอนาคต เป็นอันว่าในที่นี้มีทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคตซึ่งประสานกันอยู่ ปัจจุบันก็สืบมาจากอดีต อนาคตก็จะสืบมาจากปัจจุบัน

คราวนี้มาดูถึงปัจจุบันที่เราทั้งหลายได้มีวัดวาอารามเป็นที่อยู่อาศัย มีครูบาอาจารย์สั่งสอน มีโรงเรียนสำหรับเล่าเรียน มีตำรับตำราสำหรับสั่งสอน ก็เป็นผลงานของอดีต ที่ท่านแต่อดีตได้สร้างสมไว้ วัดท่านก็สร้างไว้ แบบแผนตำรับตำรา ต่าง ๆ ท่านก็ได้วางไว้ เพราะฉะนั้น จึงนับว่าท่านเป็นบุพการี ผู้กระทำอุปการะก่อน ที่เราทั้งหลายในรุ่นปัจจุบัน และพวกที่จะเป็นอนาคตนี้ก็ควรจะมี ความกตัญญูทเวทเคารพกราบไว้ นับถือบูชาให้เป็นสิริมงคลแก่ตน และที่จะเป็นตัวอย่างสำหรับที่รุ่นปัจจุบันทั้งบรรพชิตและฆราวาสจะได้ปฏิบัติตามด้วยดี และบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ และตามทีควรทำ เป็นพระเถระานุเถระ เจ้าคณะ เจ้าวัด ครู อาจารย์ จัดการปกครอง จัดการศึกษา จัดการสาธารณูปการ และจัดการอื่น ๆ ด้วยดี ทะนุบำรุง สิ่งทีควรทะนุบำรุงต่าง ๆ ให้เกิดความเจริญทางฝ่ายครูบาอาจารย์ที่เป็นฆราวาส เป็นต้น ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกาทีเช่นเดียวกัน ทีนับว่าเป็นรุ่นปัจจุบัน ก็ปฏิบัติธรรมะด้วยดี และปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี

คราวนี้ไปถึงรุ่นที่เป็นอนาคต คือ เด็กทั้งหลายก็ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจปฏิบัติตนด้วยดี อยู่ในศีลในธรรม รู้จักมีความเคารพต่อพระรัตนตรัย ต่อบูรพาจารย์ ต่อมารดา บิดา ครู อาจารย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลาย และก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจปฏิบัติตนด้วยดี ให้ประสบความสำเร็จ ในการศึกษา เพื่อที่จะตั้งตนไว้ด้วยดีเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไปในอนาคต

เพราะฉะนั้น เมื่อเข้ามาในที่นี้และเมื่อได้สังเกตดูแล้ว ก็รู้สึกवादิตท่านได้ดำเนินมาแล้วด้วยดี ปัจจุบันก็ตั้งใจกระทำให้ดี และได้ทำไปแล้วบ้าง กำลังทำอยู่บ้าง จะทำต่อไปบ้าง ส่วนอนาคตก็ต้องตั้งใจเตรียมตัวให้ดี และเมื่อตั้งนี้แล้ว ก็จะมี สุขความเจริญตลอดสาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และจะสืบต่อไปจนถึงอนาคต

ในที่สุดนี้ก็ขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศลอภิบาลรักษา ทุก ๆ ท่านให้มีความสุขความเจริญ ทุก ๆ ท่าน ทุก ๆ คน เทอญ."

เมื่อโอวาทจบแล้ว สมเด็จฯ มอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่เจ้าอาวาสวัดบูรพา ๑ ชุดใหญ่ พร้อมกับคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แจกหนังสือ แก่เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับ และพระเณรทุกรูป เสร็จแล้วเดินทางต่อไป วัดหนองบัว.

วัดบูรพา ตั้งอยู่ในเขตตำบลพุม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี เดิมเป็น วัดร้าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์^๑ ข้าหลวงต่างพระองค์ใน รัชกาลที่ ๕ ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ เมื่อเป็นวัดธรรมยุตแล้วมีเจ้าอาวาสมาตาม ลำดับดังนี้ ๑. พระอาจารย์สีทา ชยเสโน ๒. พระครูวิสุทธิกรรมโกศล ๓. พระอาจารย์สนธิ์ ๔. พระอาจารย์แก้ว ๕. พระอาจารย์พร ๖. พระอาจารย์ทอง ๗. พระมหาสามารถ ๘. พระมหาบัวพันธ์ ๙. พระอาจารย์เขียน ๑๐. พระครูปลัดสังัด ๑๑. พระครูวินัยธร แดง อมโร องค์ปัจจุบัน ในพรรษกาล มีพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓๕ รูป ขณะเมื่อไป เยี่ยมวัดนี้ มีพระ ๑๑ รูป สามเณร ๒๑ รูป เป็นพระเณรนักธรรม ๒๕ รูป มีพระ

^๑ ข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลอีสาน แต่ประทับที่จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่าง พ.ศ.๒๔๓๖ ถึง ๒๔๔๓ เป็นเวลา ๑๗ ปี.

ที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๒ รูป เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนนั้น ไปเรียนที่วัดสุปัฏนาราม ซึ่งอยู่ห่างออกไปราว ๓ กม. ทั้งนักรธรรมและบาลี ปัจจุบันมีถาวรวัตถุคืออุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง และกุฏิ ๑๒ หลัง สังเกตดูบริเวณรอบ ๆ ศาลาเห็นมี ต้นไม้มาก คงจะร่มเย็นดีพอสมควร

เวลา ๑๖.๒๐ น. ออกจากวัดบูรพา เดินทางไปยังวัดหนองบัว ถึงเวลา ๑๖.๓๕ น. พระครูวิจิตรธรรมภาณี (สิงห์ สุขบุญโญ) เจ้าอาวาสพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณร ๒๗ รูป อุบาสิกาสี ๒๓ คน และครูนักเรียนโรงเรียนสิทธิตถธรรม อุบาสกอุบาสิกาอีกประมาณ ๗๐ คน ให้การต้อนรับที่บริเวณพระเจดีย์องค์ใหญ่ นายฟอง สิทธิธรรม อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการให้การต้อนรับด้วย เจ้าอาวาสนำสมเด็จฯ เข้าสู่ภายในพระเจดีย์ บูชาพระรัตนตรัย พระเจดีย์องค์นี้ ทำอย่างพระเจดีย์ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย สูง ๕๖ เมตร ฐานกว้าง ๑๗ เมตร สีเหลือง ภายในโปร่ง ใช้เป็นที่ทำวัตร สวดมนต์เข้าค้ำของพระภิกษุสามเณร โดยรอบองค์เจดีย์ภายนอกประดับลวดลายปูนปั้น และสูงจากพื้นดินขึ้นไปประมาณ ๓ เมตร ทำคูปาประดิษฐานรูปปั้นของพระสาวกสำคัญทั้งหลาย มีพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ เป็นต้น คูหาละหนึ่งองค์ โดยรอบเจดีย์ สมเด็จฯ ได้สนทนากับ พระครูวิจิตรธรรมภาณี เจ้าอาวาส และนายฟอง สิทธิธรรม ผู้บริจาคที่ดินให้เป็นที่สร้างวัดนี้ พอสมควรแก่เวลาแล้ว สมเด็จฯ มอบหนังสือ ๑ ชุดใหญ่ และคัมภีร์ไทย ชุดวิจิตรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่พระครูวิจิตรธรรมภาณี แล้วลงนามในสมุดเยี่ยม นายฟอง สิทธิธรรม ได้ขอให้สมเด็จฯ เขียนคำอำนวยการแก่โรงเรียนสิทธิตถธรรมศาสตร์ศิลป์ ซึ่งเขาเป็นเจ้าของด้วย เพราะถือว่าในโอกาสที่สมเด็จฯ มาเยี่ยมวัดหนองบัวนี้ ก็เท่ากับเป็นการมาเยี่ยมโรงเรียนของเขาด้วย เพราะตั้งอยู่ในสถานที่แห่งเดียวกัน ในที่ดินซึ่งเขาเป็นเจ้าของด้วยกัน สมเด็จฯ ก็เขียนให้ตามประสงค์ แล้วออกจากภายในพระเจดีย์ เดินดูบริเวณโดยรอบพระเจดีย์แล้วจึงลากลับ

วัดหนองบัว ตั้งอยู่ในเขตตำบลแจระแม อำเภอมือง อุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยมีคณะกรรมการดำเนินการสร้าง ๑๐ นาย คือ นายทองพูน ยุวมิตร หัวหน้า นายอัมพร พรหมรักษ์ นายเฮง ปัญญา นายคำ กิระกิจ นายอุบล ทวีศักดิ์ นายมัน เดชคุ้ม นายอุ้น ไวยหงส์ นายทรัพย์ ชาญเฉลิม นายสมพร เทศธรรม และพระภิกษุพุทธา จันทรประไพ นายฟอง สิทธิธรรม เป็นผู้ถวายที่ดิน และได้ทำพิธี

ถวายในขณะที่เขาถูกจองจำอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี คณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิต และฝ่ายคฤหัสถ์ได้ไปรับมอบที่ดินจากนายฟอง สิทธิธรรม ณ เรือนจำ จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ วัดนี้อยู่ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีประมาณ ๔ กม. ปัจจุบันมีการวัดถุ คือ โรงอุโบสถชั่วคราว ๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ หอระฆัง ได้มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมาตามลำดับ ดังนี้ :-

๑. พระปลัดบัวเรียน โอบาสี ๒. พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ๓. พระปลัด พรหมานานิโย ๔. พระครูวิจิตรธรรมภาณี (สิงห์ สุขบุญโณ) เจ้าอาวาสองค์ ปัจจุบัน ปุชณียสถานสำคัญของวัดนี้ คือพระเจดีย์ใหญ่ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช (อุฎฺฐายิมมหาเถร) วัดมกุฏกษัตริยาราม ครั้นทรงเป็นสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ทรงประกอบพิธีบรรจุเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ พระเจดีย์องค์นี้ทำแบบพระเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย องค์ใหญ่อยู่กลาง องค์เล็กอยู่ ๔ มุม องค์กลางฐานกว้าง ๕ เมตร สูง ๑๗ เมตร มีกำแพงล้อมรอบ วัดนี้ในพรรษกาล มีพระภิกษุสามเณร ๓๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยมนั้น มีพระ ๒๓ รูป สามเณร ๔ รูป

เวลา ๑๗.๑๕ น. ออกจากวัดหนองบัว เดินทางกลับวัดสุปฏิหาราม

ถึงวัดสุปฏิหาราม เวลา ๑๗.๒๕ น. มีคณะกรรมการยุวพุทธิกสมาคมประมาณ ๑๕ คน มารอถวายสักการะอยู่ที่ศาลารับรอง สมเด็จพระสังฆราช รับถวายสักการะแล้ว สนทนาเกี่ยวกับ กิจการของยุวพุทธิกสมาคมทั่ว ๆ ไป แล้วสมเด็จพระสังฆราช มอบหนังสือสำหรับห้องสมุดยุวพุทธิกสมาคม ๑ ชุด และแจกหนังสือพร้อมทั้งเหรียญพระไพรีพินาศแก่คณะกรรมการทุกคนที่มาในที่นั้น แล้วก็ลากลับไป จากนั้น นายฟอง สิทธิธรรม ได้ตามมาเพื่อกราบเรียนเกี่ยวกับเรื่องการสร้างวัดหนองบัว แต่สมเด็จพระสังฆราช ไม่มีเวลาพอ เพราะจะต้องรีบเตรียมตัวเพื่อลงทำวัตรสวดมนต์ร่วมกับพระภิกษุสามเณรที่มาร่วมประชุมกันที่อุโบสถวัดสุปฏิหารามนี้ จึงให้ไปเรียนปรึกษา กับพระราชวราลังการเลขาธิการคณะธรรมยุต

เวลา ๑๘.๔๐ น. พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี จำนวนประมาณ ๓๐๐ รูป มาจากวัดต่าง ๆ รวม ๑๗ วัด มีรองเจ้าคณะภาค ๙ เป็นประธาน

ประชุมพร้อมกันในอุโบสถวัดสุปฏิหาราม เมื่อได้เวลาแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงเสด็จเข้าสู่อุโบสถ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยแล้วนำท้าวตรีคำสวดเจ็ดตำนานจบแล้ว เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี (ธรรมยุต) รายงานการคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีว่า:-

๑.	ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี	มีจำนวนวัด	๒๘	วัด
		สำนักสงฆ์	๒๐	แห่ง
		สำนักกรรมฐาน	๑๒	แห่ง
๒.	จำนวนพระภิกษุ		๔๖๑	รูป
	จำนวนสามเณร		๔๕๙	รูป
	จำนวนศิษย์วัด		๔๕๒	คน
๓.	พระสังฆาธิการ	ชั้นจังหวัด	๑	รูป
		ชั้นอำเภอ	๔	รูป
		ชั้นตำบล	๗	รูป
		เจ้าอาวาส	๒๐	รูป
๔.	พระอุปัชฌายะ		๖	รูป
๕.	จำนวนโรงเรียน	ประเภทโรงเรียนราษฎร์ของวัด	๑	โรง
		ประเภทโรงเรียนผู้ใหญ่	๑	โรง
		ประเภท -		โรง
		ประเภท -		โรง
๖.	พระเปรียญ		๑๔	รูป
๗.	พระนักธรรม		๓๕๒	รูป
๘.	สมาคม -	พุทธสมาคม	-	สมาคม
		ยุวพุทธิกสมาคม	๑	สมาคม
๙.	โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์		๒	แห่ง
		หน่วยนพกะ	๔	หน่วย

๑๐. ศาสนสถานที่สร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว

ก. อุโบสถ	๑๕	หลัง
ข. ศาลาการเปรียญ	๒๕	หลัง
ค. โรงเรียนปริยัติธรรม	๓	หลัง
ง. เสนาสนะ	๒๕๐	หลัง

๑๑. ปุชนิยมวัตถุ

- ก. พระมงคลมิ่งเมือง พุทธอุทยาน อำเภออำนาจเจริญ
- ข. พระบรมเจดีย์ วัดหนองบัว อำเภอเมือง

เมื่อจบรายงานแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้ให้อาวาสแก่เจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ดังนี้

“เราทั้งหลายได้บวชเรียนอยู่ภายใต้ร่มเงาแห่งพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และได้รับพระบรมราชาอุปถัมภ์ ได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาล ตลอดถึงประชาชนทั้งหลาย การพระศาสนาที่บ้านเมืองจึงต่างอาศัยกันและกัน ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายจะพึงปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ทางพระศาสนาและแก่ทางบ้านเมือง

การคณะสงฆ์ในจังหวัดนี้ เจริญเป็นที่น่าอบอุ่น ทั้งทางการปกครองและการศึกษา ทั้งนี้ก็โดยอาศัยฉันทะ วิริยะ ของท่านเจ้าคณะ และพระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ทั้งอาศัยบารมีของพระมหาเถระบูรพาจารย์ เช่น ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทะ) และเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสฺโส) เป็นต้น และเพื่อจกกระชับหลักการปฏิบัติ จึงขอเน้นหลักสำคัญในการบริหารพระศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในบทสวด “ยา เทวตา” มาฝากให้เป็นข้อสังเกตและข้อคิด ๓ ประการ ดังนี้

หลักการข้อที่ ๑ พระศาสนาจะดำรงอยู่มั่นคงได้ก็เพราะการศึกษา คือ การศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ไม่ทิ้งพระธรรมวินัยอันเป็นหลักสำคัญของพระศาสนา พระภิกษุสามเณรบางพวกเห็นว่าการศึกษาด้านธรรม คือนักธรรมและบาลีตามที่ท่านจัดเป็นหลักสูตรไว้นั้นล้าสมัย ควรเปลี่ยนหรือควรเลิก แล้วหันไปเรียนทางโลกกันมาก แต่ทางที่ถูกต้องนั้น เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้บริหารพระศาสนา ก็จำเป็นจะต้องรักษาพระธรรมไว้เป็นหลัก และก็ต้องผ่อนไปทางโลกบ้าง คือให้การศึกษาทางโลกตามสมควร เพราะสมัยนี้เป็นสมัยที่จะยืนยันไปในทางเดียวไม่ได้

หลักการข้อที่ ๒ ต้องรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้จงดี อันนี้เป็นหัวใจพระศาสนา คือ ต้องพยายามสร้างคนให้เป็นผู้ทรงพระธรรม ทรงพระวินัย ทรงไว้โดยการปฏิบัติพระธรรม ปฏิบัติพระวินัย ขวนขวายให้พระภิกษุสามเณรตลอดถึงพุทธบริษัทได้ปฏิบัติพระธรรม ปฏิบัติพระวินัย ทั้งส่วนที่เป็นศีล สมาธิ ปัญญา พระเอระทั้งหลายผู้นำพระศาสนาต่อ ๆ กันมานั้น เป็นผู้ไม่เห็นห่างจากพระธรรมวินัย ความประพฤติเต็มไปด้วยความระมัดระวัง เป็นที่น่าเคารพบูชา ไม่เหลาะแหละ หละหลวม ผู้บริหารพระศาสนา จะต้องถือเป็นหลักปฏิบัติ ที่จะต้องสร้างคนผู้ปฏิบัติธรรมดังกล่าวให้จงได้ และการสร้างผู้บริหารพระศาสนา จะต้องเป็นผู้ฉลาดที่จะหุนคนให้ปฏิบัติพระธรรมวินัย

หลักการข้อที่ ๓ ผู้บริหารพระศาสนาต้องบริหารคณะสงฆ์ให้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันโดยพระธรรมวินัย โดยถือหลักสาราณียธรรม ๖ โดยเฉพาะ ๒ ข้อท้าย คือศีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา สำคัญมาก ที่เป็นสมานสังวาส สังฆสามัคคีอยู่ได้ก็เพราะ ๒ ข้อนี้

เกี่ยวกับความประพฤติระหว่างนิกายนั้น ก็ขอให้เราทั้งหลายทำความเป็นมิตรสามัคคี และนับถือไว้ เพราะเราต่างก็อาศัยและสนับสนุนซึ่งกันและกัน จะอยู่โดยเฉพาะฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว ไม่อาศัยกันและกันไม่ได้ เมื่อฝ่ายพระเราสามัคคีกันดี ก็เป็นการช่วยทำให้บ้านเมืองสงบเป็นผาสุกไปด้วย ฉะนั้น ฝ่ายพระเราต้องพยายามรักษาความสงบที่สุดและช่วยให้ประชาชนได้พบแสงสว่างของพระรัตนตรัยของพระธรรมนี้แหละเป็นเครื่องแก้ไขช่วยเหลือบ้านเมือง และเป็นการช่วยได้จริง ๆ

ขอขอบคุณทุก ๆ ท่าน และขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศลอภิบาลรักษาทุกท่านให้เจริญไพบูลย์ ในพระพุทธานุชาตยิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ."

จบโอวาทแล้ว สมเด็จฯ มอบหนังสือ ๑ ชุดใหญ่ กับคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณ
วงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่พระเทพกวี เจ้าอาวาสวัดสุปัฏนาราม และรองเจ้าคณะ ภาค ๙
แล้วมอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะ ตำบล
และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาร่วมประชุมรูปละ ๑ ชุด แล้วแจกหนังสือ คำตักเตือน
ด้วยหวังดีเถโรวาท แก่พระภิกษุสามเณรที่มาประชุมโดยทั่วถึงกันแล้ว เลิกประชุม

คืนวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดสุปัฏนาราม

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๖

เวลา ๐๕.๓๐ น. สมเด็จพระ ออกบิณฑบาตพร้อมด้วยพระเทพกวี พระราชสุทธาจารย์ พระราชวรालังการ พระศาสนดิลก และพระอนุจร พระภิกษุสามเณร ท้องถิ่นมีประชาชนมาคอยใส่บาตรกันมากมาย

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ ฉันทภัตตาหารเช้า ณ ศาลาที่รับรอง ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลฯ พร้อมด้วยภริยา ผู้บัญชาการ มทบ.๖ และข้าราชการผู้ใหญ่ ของจังหวัดนี้ทุกฝ่าย คณะครู นักเรียน และอุบาสกอุบาสิกาได้มาร่วมถวายภัตตาหารเช้าอย่างพร้อมเพรียง ฉันทเสร็จแล้ว สมเด็จพระ นำอนุโมทนา แล้วแจกเหรียญพระไพรีพิณาศ แก่ผู้ที่มีร่วมถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณร ณ ที่นี้ โดยทั่วถึง แล้วเตรียมการเดินทางไปอำเภอม่วงสามสิบต่อไป

เวลา ๐๘.๐๐ น. ออกเดินทางจากวัดสุปฏิภูมิาราม ไปยังอำเภอม่วงสามสิบ เพื่อให้การอบรมแก่อาสาสมัครพลเรือน (อสพ.) พระเทพกวี พระศาสนดิลก พระครูธรรมบเวที ผู้ว่าราชการจังหวัด, ผู้บัญชาการ มทบ.๖, รองผู้ว่าราชการ จังหวัดอุบลฯ ผู้กำกับการตำรวจภูธร จังหวัดอุบลฯ, ผชส.สขส.มทบ.๖, ศึกษาธิการจังหวัด ก็ร่วมเดินทางไปด้วย มีรถยนต์ร่วมในขบวนประมาณ ๒๐ คัน ระยะทางจากอุบลราชธานี ถึงอำเภอม่วงสามสิบ ๓๕ กม.

เวลา ๐๘.๒๐ น. ถึงอำเภอม่วงสามสิบ อาสาสมัครพลเรือนจำนวน ๗๕๔ คน คณะข้าราชการมีนายอำเภอม่วงสามสิบเป็นต้น คณะครูนักเรียนโรงเรียน ม่วงสามสิบ

(อำนวยการปัญญา) ประชาชน และคณะสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยรองเจ้าคณะอำเภอม่วงสามสิบ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓๐ รูป ได้ประชุมพร้อมกันอยู่ในบริเวณพิธี ณ สนามหน้าโรงเรียนม่วงสามสิบ ซึ่งได้กางเต็นท์ ๓ หลัง ตั้งธรรมมาสน์ตรงกลางสนาม หน้าที่ยุมนุ่มของอาสาศัมคร เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีกรรม ณ สถานที่ดังกล่าวแล้ว นายชุมพล บุญรัตน์ นายอำเภอม่วงสามสิบ ให้การต้อนรับ นำสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จขึ้นสู่วัดธรรมมาสน์ นายอำเภอม่วงสามสิบรายงานเกี่ยวกับอาสาศัมคร พลเรือน ใจความว่า: -

“ขอประทานกราบเรียนเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรที่เคารพอย่างสูง ที่ได้เมตตากรุณาเข้ามาในเขตอำเภอม่วงสามสิบในวันนี้เกล้ากระผม นายอำเภอม่วงสามสิบ ในฐานะเป็นผู้แทนของคณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และพี่น้องชาว อำเภอม่วงสามสิบ ขอประทานกราบขอบพระเดชพระคุณ ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้ กรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จมาโปรดเกล้าฯ กระผม ซึ่งเป็นชาวป่าชาวดอย และจะได้ประทานโอวาทแก่พวกเกล้ากระผมด้วย เปรียบไปแล้วก็เหมือนพระมัลลย์ลงไปโปรดพวกสัตว์นรก ฉะนั้น จึงเป็นพระเดชพระคุณอย่างสูงยิ่ง ในโอกาสนี้ เกล้ากระผมขอประทานกราบเรียนรายงานเกี่ยวกับอาสาศัมคร พลเรือนโดยสังเขปว่า การฝึกอาสาศัมคร พลเรือนนี้ เป็นนโยบายของ พล.ต.ต.วิเชียร ศรีมันตร ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี การฝึกอาสาศัมครพลเรือนก็เพื่ออบรมให้ประชาชนมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และป้องกันประเทศชาติเพื่อช่วยรัฐ ฉะนั้น จึงได้จัดให้มีการฝึกอบรมอาสาศัมครพลเรือนขึ้นทุกอำเภอและทุกกิ่งอำเภอ ในจังหวัดอุบลราชธานี นับว่าเป็นนโยบายอันดีของท่านผู้ว่าราชการจังหวัด และการฝึกอบรมอาสาศัมครพลเรือนนี้ ก็อบรมหนักในทางศีลธรรม อาสาศัมครพลเรือนที่เข้าฝึกอบรมที่ อำเภอม่วงสามสิบนี้ (เป็นรุ่นที่ ๒) มีจำนวน ชาย ๖๕๔ คน หญิง ๑๐๐ คน รวมทั้งหมดเป็น ๗๕๔ คน ฉะนั้น จึงเป็นมงคลฤกษ์ของพี่น้องชาวอำเภอม่วงสามสิบ ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้เมตตาเข้ามาโปรด พวกเกล้ากระผมซาบซึ้งในพระเดชพระคุณ เป็นอย่างยิ่ง จึงขอประทานกราบเรียนอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประทานโอวาท ชื่อนี้ก็คิดแก่พวกเกล้ากระผมต่อไป”

เมื่อรายงานจบแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้กล่าวโอวาท ดังนี้

“ถิ่นนี้เป็นถิ่นที่เจริญด้วยจิตใจและความประพฤติ และประชาชนก็มีอัธยาศัย
มั่นคงในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประกอบศีลธรรมอันดี ทั้งยึดมั่นอยู่ใน
ขนบธรรมเนียมอันดี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษบรรพสตรีทั้งหลายที่สืบ ๆ
ต่อกันมา แม้ว่าความเจริญทางวัตถุจะด้อยไปบ้าง แต่ความเจริญทางจิตใจไม่ต้องลงไปเลย
นับว่าเป็นผู้มีจิตใจเจริญ

รู้สึกเป็นสุขใจที่ได้เห็นผู้ปกครอง คือข้าราชการกับผู้อยู่ในปกครอง คือประชาชน
ทั้งหลายร่วมมือกัน มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ทุกฝ่ายได้พยายามปฏิบัติให้เข้า
ถึงกัน ช่วยกันสร้างความเจริญและความสงบสุขแก่บ้านเมือง แสดงให้เห็นว่าท่านทั้งหลาย
เป็นผู้มีจิตใจเจริญ มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งจะช่วยกันดำรง
รักษา ในโอกาสนี้ จึงขอฝากข้อคิดเป็นธรรมะไว้ ๔ ประการ คือ

๑. **ซื่อ** คือความซื่อตรง จงรักภักดี ไม่เอาใจออกห่าง ไม่คิดทรยศต่อชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์

๒. **สัตย์** คือมีความจริงใจ พุดจริง ทำจริง สัตย์จริงต่อชาติ ศาสนา พระมหา
กษัตริย์

๓. **สุจริต** คือประพฤติดี ทางกาย ทางวาจา ทางใจ มีความสุจริตต่อชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์

๔. **คิดรอบคอบ** คือ คิดโดยใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ เพื่อให้บังเกิดความสำเร็จ
โดยชอบ เพื่อเป็นการรักษา เทิดทูน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

รวมกันเป็น ซื่อ สัตย์ สุจริต คิดรอบคอบ ในการที่จะรักษาและเทิดทูน
ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไว้นั้น ต้องใช้ความคิดรอบคอบ บางคนจิตใจ แปรปรวน
เปลี่ยนแปลงไปนั้น ก็เพราะขาดความคิดรอบคอบ

การที่ใครคนใดคนหนึ่งทำผิดพลาดไป หรือทำความเจ็บช้ำอะไรแก่ตนเอง
แล้วจะมากลางคองส่วนรวม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไปเสียนั้นไม่ถูก
เมื่อส่วนย่อยเสียก็เสียเพียงส่วนย่อยไป ส่วนใหญ่ยังดีอยู่ ยังมีความผูกพันกันอยู่ เหมือน
บุคคลในครอบครัวเดียวกัน เพราะเป็นคนไทยด้วยกัน ยังคงร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วย

กันอยู่ เมื่อผิดพลาดไปบ้าง ก็ต้องรู้จักให้อภัยแก่กัน รู้จักข่มใจและมีความอดทน เมื่อมีความรอบคอบอย่างนี้แล้ว เราคนไทยด้วยกันก็จะไม่ละทิ้งกันไป จะต้องกอดคอกันร่วมทุกข์ร่วมสุขกันต่อไป

ในการที่จะรักษาและเกิดทุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็ต้องมีการป้องกันรักษาด้วยวิธีต่าง ๆ ในการป้องกันรักษานั้น ก็ต้องพยายามใช้วิธีให้เสียน้อยที่สุด ให้เกิดคุณมากที่สุด คือ ต้องใช้พระเดชให้น้อยที่สุด ใช้พระคุณให้มากที่สุด

เมื่อมีบางคนมีความคิดเห็นผิดไปบ้าง ก็ต้องพยายามใช้วิธีโน้มน้าวจิตใจของเขาให้กลับมามีความเห็นถูก เพราะเราเป็นคนไทยด้วยกัน ถึงอย่างไรก็มีความผูกพันกันอยู่ มีความรักอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เหมือนกันมาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว ฉะนั้น จึงควรใช้พระคุณให้มากกว่าพระเดช เพื่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด จึงขอฝากคำกล่าวนี้แก่ท่านทั้งหลายเพื่อเป็นเครื่องสะกิดใจให้ได้ความคิดนำไปทำให้เกิดประโยชน์ซึ่งแม้จะเพียงเล็กน้อย อาตมาก็พอใจและเป็นสุขใจที่ได้เห็นท่านทั้งหลายเป็นผู้มีน้ำใจอันงาม

จึงขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลอภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ให้ปราศจากทุกข์ โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย ให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ รวมกันเป็นกำลังสมรรถภาพ เป็นความร่วมมือกายร่วมใจเป็นเอกฉันท์สามัคคี เพื่อให้ดำรงรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไว้เป็นสมบัติของเราทั้งหลาย และได้อาศัยสืบต่อไปชั่วลูกชั่วหลานตลอดกาลนาน เทอญ."

เมื่อโอวาทจบแล้ว อาสาสมัครทั้งหมดได้กราบสมเด็จฯ พร้อมกันแล้ว สมเด็จฯ ได้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้ว่าราชการฯ นายอำเภอ อาสาสมัครทั้งหมดเดินเรียงแถวเข้ารับน้ำพระพุทธมนต์ ตามด้วยประชาชน คณะครูนักเรียน ข้าราชการที่มาในที่นั้น คณะสงฆ์ที่มาต้อนรับนำโดยท่านรองเจ้าคณะอำเภอม่วงสามสิบ สวดชัยมงคลคาถา ตลอดเวลาที่ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วสมเด็จฯ ลงจากธรรมาสน์ เข้าไปในปะรำพิธีมอบหนังสือที่ระลึก ท่านรองเจ้าคณะอำเภอม่วงสามสิบ แล้วมอบหนังสือที่ระลึกและเหรียญทรงผนวชแก่นายอำเภอม่วงสามสิบ พร้อมทั้งมอบเหรียญพระไพรีพินาศให้แจกแก่หัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ และผู้บังคับบัญชา อาสาสมัคร พร้อมทั้งคณะครูโรงเรียนม่วงสามสิบที่มาให้การต้อนรับ เป็นเสร็จพิธี

ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลฯ และภริยาได้ลากลับจังหวัดอุบลฯ

เวลา ๐๙.๓๐ น. เดินทางออกจากโรงเรียนม่วงสามสิบไปยังพุทธอุทยาน อำเภอนานาจเจริญต่อไป ระยะทาง ๔๒ ก.ม. ผ่านตัวอำเภอนานาจเจริญไปยังพุทธอุทยาน ถึงพุทธอุทยาน เวลา ๑๐.๑๐ น. รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี (นายวุฒินันท์ พงศอารยะ) นายอำเภอนานาจเจริญ (ร.ต.ไมตรี ไนยกะกุล) พร้อมด้วยข้าราชการชายหญิงให้การต้อนรับ สมเด็จพระชินบุษยามงคลมิ่งเมือง เสร็จแล้วเดินชมบริเวณพุทธอุทยาน พระศาสนดิลก และรองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลฯ เป็นผู้ให้คำอธิบาย

พุทธอุทยานนี้ พระครูทัศนประกาศ (บุ จันทสิริ) เจ้าคณะอำเภอนานาจเจริญ (ธ) ได้มาปักกลดาศัยเป็นที่บำเพ็ญกรรมฐานก่อน ต่อมาจึงดำริจะสร้างวัดสำหรับเป็นวัดวิปัสสนาธุระ เพราะเป็นที่สงบวิเวก แต่ยังไม่มืทุนจะสร้าง จึงได้เริ่มสร้างพระพุทธรูปใหญ่ไว้ก่อนเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าจะได้ก่อสร้างให้เป็นสังฆารามต่อไป เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ค่อย ๆ ทำเรื่อยมา แต่ยังไม่เสร็จ ต่อมาพันเอก ปิ่น มุกกันต์ อดีตอธิบดีกรมการศาสนา ซึ่งเป็นผู้มีถิ่นกำเนิดที่อำเภอนี้ ได้เห็นความสำคัญและเห็นว่าทำเลดีเหมาะที่จะเป็นรมณีสถาน จึงให้การสนับสนุนและให้สร้างเป็นวนอุทยานสำหรับเป็นที่ร่นรมย์ของประชาชนทั่วไป ไม่ประสงค์จะให้เป็นวัด จึงได้สร้างเป็นพุทธอุทยานขึ้น และสร้างเสริมพระพุทธรูปใหญ่ที่ท่านพระครูทัศนประกาศ ได้ริเริ่มไว้วันนั้นจนสำเร็จเรียบร้อยและถวายพระนามว่า “พระมงคลมิ่งเมือง” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานไว้กลางอุทยานแห่งนี้ รักษาอุทยานแห่งนี้ให้มีสภาพเป็นป่า สำหรับเป็นที่ท่องเที่ยวหย่อนใจของประชาชน และให้อยู่ในความดูแลของพระครูทัศนประกาศ เจ้าอาวาสวัดสำราญนิเวศน์ (เจ้าคณะอำเภอนานาจเจริญ ธรรมยุต) หลังที่ประดิษฐานพระมงคลมิ่งเมือง มีสิ่งน่าสนใจซึ่งเป็นของโบราณอีกอย่างหนึ่ง คือ พระละฮาย ชาวบ้านแถบนั้นนับถือว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มาก มีเทศกาลบูชาในเดือนเมษายนทุกปี ไม่ทราบว่าจะสร้างในสมัยใด พระศาสนดิลกเล่าว่า แต่ก่อนชาวบ้านถือกันว่า เมื่อจะเข้าไปเที่ยวหรือหาสิ่งของต่าง ๆ ในป่านี้ ต้องมาเซ่นสรวงบูชาเสียก่อน เป็นทำนองว่ามาขออนุญาตและขอความคุ้มครองสวัสดิ์จึงจะเข้าไปเที่ยวป่าได้ มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีความปลอดภัยและจะไม่ได้สิ่งที่ตนต้องการแสวงหา พระพุทธรูปนี้เป็นศิลาแลง หน้าตาลบเลื่อนจน

มองเกือบไม่เห็นหน้าว่าเป็นอย่างไร ไม่ทราบว่ามีมาจากไหน แต่ดูลักษณะคล้ายจะเป็นเทวรูปมากกว่าพระพุทธรูป ในพุทธอุทยานนี้มีศาลา ๑ หลัง และกุฏิพระที่อยู่ดูแลรักษาอีก ๓-๔ หลัง มีเนื้อที่ ทั้งหมด ๑๔๙ ไร่ บริเวณสงบเงียบน่ารื่นรมย์ดี พักอยู่ที่พุทธอุทยานประมาณ ๒๐ นาที

เวลา ๑๐.๓๐ น. ออกจากพุทธอุทยานไปยังวัดสำราญนิเวศน์ ถึงเวลา ๑๐.๓๕ น. พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ คณะครูนักเรียน และประชาชน ได้ตั้งแถวต้อนรับ ตั้งแต่ทางเข้าวัด สมเด็จพระสังฆราชต้องลงเดินทางจากประตูวัดผ่านแถวของผู้ต้อนรับเข้าไปยังศาลาการเปรียญ มีคณะข้าราชการจังหวัดยโสธรมารอต้อนรับที่ วัดสำราญนิเวศน์ นี้ด้วย คือ นายบำเพ็ญ ณ อุบล อัยการผู้ช่วยจังหวัดยโสธร นายละออง ศรีสุคนธ์ สหกรณ์จังหวัดยโสธร ผู้ที่มาต้อนรับที่วัดสำราญนิเวศน์นี้ ฝ่ายคณะสงฆ์คือ พระครูทัศนประกาศ เจ้าอาวาสวัดสำราญนิเวศน์ เจ้าคณะอำเภออำนาจเจริญ (ธรรมยุต) พระครูวิวัฒนคุณพิทักษ์ (สาย ญาณวโร ป.ธ.๔) เจ้าอาวาสวัดอำนาจเจริญ เจ้าคณะอำเภออำนาจเจริญ (มหานิกาย) พระครูโพธิวิวัฒนบรรหาร (บุญหลาย กตปุญโญ) รองเจ้าคณะอำเภออำนาจเจริญ (มหานิกาย) รูปที่ ๑ วัดสระเกษ พระครูรัตนทีปคุณ (พรหมา ญาณจารี) รองเจ้าคณะอำเภออำนาจเจริญ (มหานิกาย) รูปที่ ๒ วัดเทพนิมิตรธารา พระมหาสุนันท์ เจ้าคณะตำบลบึง (ธ) พระอาจารย์บุญมา เจ้าสำนักพุทธอุทยาน พระไกรสร เจ้าอาวาสวัดสว่างเนินกุง พระสมุห์เขียน เจ้าอาวาสวัดโนนสำโรง พระชมมหพพล เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรทั้งธรรมยุตและมหานิกายประมาณ ๑๓๐ รูป ฝ่ายบ้านเมือง คือ ร.ต.ไมตรี ไนยกะกุล นายอำเภออำนาจเจริญ นายสุวรรณ เลื่อนมหาชัย ศึกษาธิการอำเภออำนาจเจริญ นายนนท์ มหาวัน ผู้ปกครองนิคม อำเภออำนาจเจริญ นายจันทร์ อินสุเทพ ส.จ.อุบลฯ พร้อมด้วย ข้าราชการ ครูนักเรียน ประมาณ ๓๐๐ คน สมเด็จพระสังฆราชขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย พระศาสนดิลก เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี กราบเรียนแนะนำ คณะสงฆ์อำเภอ อำเภออำนาจเจริญซึ่งมาประชุมต้อนรับแต่สมเด็จพระสังฆราชจากสมเด็จฯ แก่พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่มาร่วมให้การต้อนรับ ณ วัดนี้ สมเด็จพระสังฆราชได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“เมื่อเห็นท่านทั้งหลายแล้ว ก็ทำให้นึกถึงคำที่ประทับใจที่สุดขึ้นมาคำหนึ่ง คือ คำว่า สหธรรมิก ซึ่งแปลว่า ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน ความประพฤติธรรมร่วมกันนี้เอง ทำให้ทุกคนทั้งศฤหส์ถได้มีความสำนึกในกันและกัน เหมือนอย่างเป็นญาติมิตรกัน เป็นสหายกัน และได้ทำการต้อนรับซึ่งกันและกัน ความประพฤติธรรมนี้เป็นเครื่องผูกพันจิตใจ ให้มีความรักเคารพนับถือซึ่งกันและกัน

ฉะนั้น ในโอกาสนี้ จึงขอกล่าวสังคหวัตถุธรรม ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ปฏิบัติสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ดังนี้

๑. ทาน การให้ความช่วยเหลือ เจือจาน สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เผื่อแผ่ความสุขแก่กันและกัน
๒. ปิยวาจา เจรจาด้วยคำอันเป็นที่รัก ด้วยมีจิตประกอบด้วยเมตตาในกันและกัน
๓. อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน
๔. สมานัตตตา วางตนสม่าเสมอต่อกันและกัน ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่ดูถูกเหยียดหยาม แต่มีความเคารพยกย่องกันและกัน

เราทั้งหลาย เมื่อได้ประพฤติธรรมร่วมกันแล้ว และได้มาประพฤติสังคหวัตถุแก่กันและกันด้วย ก็จะทำให้มีไมตรีจิตมิตรภาพกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทำให้เกิดผลอันไพศาล

ขอให้เราทั้งหลายได้แผ่เมตตาจิตออกไปถึงผู้ที่ให้อุปการะอุปถัมภ์ทั้งหลาย จำเดิมแต่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้า รัฐบาล ประชาชนทั้งหลาย ให้มีความสุข ตั้งใจประกอบศาสนกิจโดยสมควรแก่สมณวิสัย อบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความประพฤติดีในพระพุทธศาสนา ทำประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนท่าน เมื่อทำได้ดังนี้ ก็ชื่อว่าตั้งอยู่ในทางแห่งสังฆคุณ คือ สุปฏิบันโน ปฏิบัติดีเป็นต้น เป็นนาบุญ นารธรรม และเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาพระเถรานุเถระ เพื่อนสหธรรมิกทั้งหลายให้มีความสุขความเจริญ เจริญไพบูลย์ในพระพุทธศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ.”

เมื่อจบสัมโมทนาเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำพระอภิธรรมปิฎกเทศนา ๑ ชุดใหญ่ กับคัมภีร์ไทย ขุดวิจิตรนิพนธ์เทศนา ๑ ชุด เป็นที่ระลึกแก่พระครูทัศนประกาศ เจ้าอาวาส วัดสาราญนิเวศน์ เจ้าคณะอำเภออำนาจเจริญ แล้วมอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่ พระครูวิมลคุณพิทักษ์และพระสังฆาธิการอื่น ๆ พร้อมทั้งแจกหนังสือแก่พระภิกษุ สามเณร ที่มาต้อนรับโดยทั่วถึง

เวลา ๑๑.๐๐ น. ฉันทภัตตาหารเพล มีอุบาสกอุบาสิกา นำอาหารมาถวาย พระภิกษุสามเณรมากทั้งคาวและหวาน เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว พวกข้าราชการที่มา ให้การต้อนรับในที่นั้นก็ร่วมรับประทานอาหารกับชาวบ้านด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำอนุโมทนา เสร็จแล้ว คณะอุบาสกอุบาสิกา พร้อมทั้งข้าราชการทั้งหลายได้เตรียมการบายศรีสู่ขวัญ ที่บันไดศาลาการเปรียญนั้น เมื่อพร้อมแล้ว พ่อพราหมณ์ชื่อนายเคน คุณหาญ ได้เริ่ม พิธีบายศรีสู่ขวัญ ใช้เวลาในการประกอบพิธีประมาณ ๒๐ นาที สู่ขวัญเสร็จแล้ว พ่อพราหมณ์ผูกสายสิญจน์ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ข้อมือ แล้วผู้ร่วมพิธีคนอื่น ๆ ก็ผูกถวาย ตามลำดับราว ๑๐ คน เป็นเสร็จพิธี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปพักชั่วคราวที่กุฏิรับรอง เพื่อเตรียม ตัวเดินทางไปยังโรงเรียนอำนาจเจริญ โอวาทข้าราชการ ครู นักเรียน ต่อไป

เวลา ๑๓.๐๕ น. ออกจากวัดสาราญนิเวศน์ ไปยังโรงเรียนอำนาจเจริญ อยู่ไม่ไกลจากวัดสาราญนิเวศน์นัก นายอำเภออำนาจเจริญพร้อมด้วยคณะครูนักเรียน ซึ่งมาจากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลอำเภออำนาจเจริญหลายโรงเรียนประมาณ ๒๕๐ คน ได้ประชุมต้อนรับอยู่ในหอประชุมของโรงเรียนอำนาจเจริญ เมื่อที่ประชุม พร้อมแล้ว พิธีกรนำนมัสการพระรัตนตรัยแล้ว อาราธนาศีล รับศีลแล้ว อาราธนาธรรม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้แสดงธรรมโอวาทดังนี้

“เมื่อได้มาเห็นบุคคลและสถานที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้แล้ว ก็รู้สึกได้ว่าประชาชน ในภูมิภาคนี้ เป็นคนมีอัธยาศัยจิตใจน้อมไปในการบุญการกุศล มีศรัทธาตั้งมั่นใน พระพุทธศาสนา รักษาขนบธรรมเนียมอันดีงาม โดยเฉพาะที่อำเภอนี้ จึงสมกับเป็นที่ ประดิษฐานพระมิ่งเมืองอันงดงาม อันเป็นสัญลักษณ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ของเราทั้งหลาย เพื่อยังผู้พบเห็นให้เกิดศรัทธาปสาทะ ให้เกิดสุขและน้อมใจไปใน ทางดี และนำเอามงคลอันนี้มาเป็นมิ่งขวัญประจำจิตใจของตน

อำเภอนี้ชื่อว่า “อำนาจเจริญ” ฉะนั้น จึงขอนำเอาคำนี้มากล่าวเป็นธรรมกถา ปฏิการแก่ท่านทั้งหลาย อำนาจนั้นทุกคนย่อมรู้จักดี และใคร ๆ ก็อยากจะมีอำนาจ อำนาจนั้นมี ๒ อย่าง คือ อำนาจที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ๑ อำนาจที่มีด้วยปัญญา ๑ อำนาจที่มีโดยธรรมชาตินั้นก็คือเรี่ยวแรงของสัตว์ดิรัจฉาน เรี่ยวแรงของมนุษย์ตามธรรมชาติ อำนาจแบบนี้สัตว์ดิรัจฉานมีเหนือกว่ามนุษย์มาก เช่น เสือ ช้าง เป็นต้น อำนาจที่มีด้วยปัญญานั้น คือ ปัญญาความคิดอ่านของมนุษย์นั่นเอง อำนาจแบบนี้ มนุษย์มีเหนือสัตว์ดิรัจฉานมากมาย และก็เพราะปัญญานี้เองทำให้มนุษย์สามารถ เอาชนะสัตว์ดิรัจฉานแม้ที่มีกำลังเรี่ยวแรงเหนือกว่าได้ และสร้างความเจริญต่าง ๆ ขึ้น แก่โลก แต่ว่ามี ความเจริญหลายอย่างเกิดเป็นความไม่สมดุลกันกับธรรมชาติ

เกี่ยวกับความไม่สมดุลนี้ สันนิบาตสภาภาษาชาติแห่งโลกก็ได้ให้ความสนใจ และวิงวอนให้มนุษย์ตระหนักถึงความไม่สมดุลกันของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นกับ ธรรมชาติ ซึ่งอาจจะเป็นอันตรายแก่มนุษย์ชาติในอนาคตได้ แม้ปัจจุบันนี้ ก็ทำให้เกิด อากาศเสีย น้ำเสีย และสิ่งเสียหายอื่น ๆ อันเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของ มนุษย์อยู่แล้ว

มนุษย์เรานั้นมีปัญญาเป็นอำนาจอันประเสริฐที่จะสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาได้ แต่ปัญญาของมนุษย์เรานั้นมี ๒ อย่าง คือ ปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์ และปัญญาที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่ไม่บริสุทธิ์นั้น เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยตัณหา ความทะยานอยาก เป็นไปในทางทำลาย เป็นเหตุให้สร้างสรรเครื่องทำลายต่าง ๆ ขึ้น ส่วนปัญญาที่บริสุทธิ์นั้น ก็ดังเช่นพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเครื่องให้พ้นจากตัณหาและความ ทุกข์ต่าง ๆ ได้ตรัสรู้พระธรรมแล้วทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน ก่อตั้งพระพุทธ- ศาสนาขึ้น ทำให้เกิดแสงสว่างแก่โลก เราทั้งหลายนั้นต่างก็แวดล้อมอยู่ด้วยปัญญา ทั้ง ๒ อย่างนี้ ถ้าหากเราไม่ละเลยต่อพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสียแล้ว เราก็จะได้พบกับปัญญาที่บริสุทธิ์ มีสติปัญญาประพุดิตตนให้มีความสุขสวัสดิ์อยู่ในโลกได้ และก็จะประกอบกรรม อันเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดความสมดุลย์ทางธรรมชาติกับสิ่ง แวดล้อมทั้งหลาย อำนาจให้มนุษย์ชาติเราอยู่เป็นสุขเกษม

ฉะนั้น จึงขอนำเอาธรรมหมวดหนึ่งมาแสดงแก่ท่านทั้งหลายในที่นี้รวม ๗ ประการ (วัตรบทเจ็ด) คือ

๑. เลี้ยงดูบิดามารดา
๒. เคารพนอบน้อมต่อญาติผู้ใหญ่ในตระกูล
๓. กล่าวถ้อยคำที่นึ่มนวล
๔. เว้นถ้อยคำที่ส่อเสียดยุยง
๕. ให้ในทางที่กำจัดความตระหนี่
๖. มีสัจจะ คือ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน รักษาสัจจะ
๗. ชมความโกรธ

ธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นคุณสมบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ อันเกิดจากพระปัญญาอันบริสุทธิ์ของพระองค์ ยิ่งคนปฏิบัติให้เกิดสุข และเป็นธรรมของพระอินทร์ คือ ทำผู้ปฏิบัตินี้ให้ไปเกิดเป็นพระอินทร์ แต่ข้อสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า ธรรมเหล่านี้เป็นหลักปฏิบัติอันดีงาม ผู้ตั้งอยู่ในธรรมเหล่านี้ย่อมจะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญ สร้างความสมดุลระหว่างธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้น

จึงขอฝากข้อคิดแก่ท่านทั้งหลาย ซึ่งล้วนก็เป็นผู้ที่มิหน้าที่จะต้องสร้างความเจริญแก่บ้านเมืองว่าการพัฒนานั้นเป็นการดี นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง แต่ขอให้เป็นไปเพื่อความสุखันถาวร โดยการอาศัยหลักธรรมทั้ง ๗ ประการดังกล่าวนี้

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย ให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และเจริญในพระธรรมของพระพุทธเจ้าตลอดไป เทอญ."

เมื่อโอวาทจบแล้ว สมเด็จพระเทพฯ มอบของที่ระลึกแก่นายอำเภออำนาจเจริญ และครูใหญ่โรงเรียนอำนาจเจริญ พร้อมทั้งคณะครูที่มาร่วมให้การต้อนรับและฟังโอวาทในที่นั้นด้วย แล้วประพรมน้ำพระพุทธรูปมนต์แก่ผู้ที่มาต้อนรับในที่นั้นทุกคนเป็นเสร็จพิธี

เวลา ๑๔.๐๕ น. ออกเดินทางจากโรงเรียนอำนาจเจริญไปยังวัดถ้ำแสงเพชร

เวลา ๑๔.๔๕ น. ถึงวัดถ้ำแสงเพชร ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขา มีทางขึ้นพอรถยนต์วิ่งขึ้นได้ แต่ลำบากพอสมควร รถยนต์เล็กขึ้นไม่ได้ รถยนต์วิ่ง ๑๕ นาที นับว่าสูงพอ

สมควร มีญาติโยมติดตามคณะของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๕ ขึ้นไปเป็นจำนวนมาก ขบวนรถยนต์ราว ๑๕ คัน เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๕ ขึ้นถึงบริเวณวัดแล้ว พระอาจารย์ชา สุภทฺโท ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มสร้าง และเป็นผู้อุปถัมภ์วัดนี้ ได้ให้การต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี นำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๕ ขึ้นสู่ศาลา การเปรียญ มีพระภิกษุสามเณรประชุมรอต้อนรับประมาณ ๑๐ รูป พร้อมทั้งอุบาสก อุบาสิกาประมาณ ๑๕๐ คน สนทนาปราศรัยพอสมควรแล้ว พระอาจารย์ชา ได้นำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๕ ชมบริเวณวัดถ้ำแสงเพชร

วัดนี้เพิ่งสร้างเมื่อราว ๑๐ ปีมานี้ โดยพระอาจารย์ชา สุภทฺโท เจ้าอาวาส วัดหนองป่าพง เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการก่อสร้าง ปัจจุบันมีศาลาขนาดใหญ่ ๑ หลัง กว้าง ๒๘ เมตร ยาว ๖๐ เมตร สิ้นค่าก่อสร้าง ๙ แสน ๙ หมื่นบาทเศษ ใต้ศาลา ทำเป็นถังเก็บน้ำใช้ และมีกุฏิรายรอบอยู่ตามไหล่เขา ๖-๗ หลัง มีพระประจำอยู่ ๕ รูป ส่วนมากมาจากวัดหนองป่าพงของพระอาจารย์ชา บริเวณวัด สวยงามดี เพราะเป็นสันเขา บางตอนราบเรียบเป็นหินลาดกว้างและยาว มีต้นไม้พันธุ์ต่าง ๆ นานา บางตอนเป็นโกรกเขา หน้าผาน่ากลัว พระอาจารย์ชา ได้นำชมทั่วบริเวณ ซึ่งต้องเดินไปตามสันเขาซึ่งเป็นป่าโปร่งเป็นระยะทางไม่น้อยกว่า ๒ กม. เพราะขา กลับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๕ เดินลงมาตามไหล่เขา มีผู้ร่วมคณะเดินเป็นจำนวนมาก รองผู้ว่าราชการ จังหวัดอุบลฯ ผู้บัญชาการ มทบ.๖ ผู้กำกับ การตำรวจภูธรจังหวัดอุบลฯ พร้อมด้วย เจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ และพระอนุจรอีกมาก พ.ต.ต.อดุลย์ วรรณสถิตย์ เป็น ผู้นำทาง การเดินทางรู้สึกว่าจะไม่ค่อยเหนื่อย แต่สดชื่นดี คงเป็นเพราะเดินในป่าภายใต้ ต้นไม้ร่มรื่น จึงทำให้ได้อากาศดี ใช้เวลาในการเดินชมป่าเขาจนกระทั่งลงถึงเชิงเขา ประมาณ ๔๕ นาที

จังหวัดยโสธร

เวลา ๑๖.๓๐ น. ออกเดินทางจากวัดถ้ำแสงเพชร ไปยังจังหวัดยโสธร ระยะทางจากอำเภออำนาจเจริญถึงยโสธร ๕๔ กม. สองข้างทางที่ผ่านไปส่วนมากเป็นป่าไม้เล็ก ๆ มีบางตอนเป็นนา รู้สึกจะแห้งแล้ง เพราะเห็นพื้นดินแดง ๆ บางตอน กำลังบุกเบิกหักล้างถางพงเพื่อทำไร่ พื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ตลอดทาง แต่ถนนลาดยางดีตลอด

เวลา ๑๗.๐๐ น. ถึงอำเภอป่าติ้ว ขบวนรถยนต์ของผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร นายชัยทัต สุนทรพิพิธ ได้มารอรับที่อำเภอป่าติ้ว แล้วร่วมขบวนไปจนถึงวัดศรีธรรมาราม อำเภอป่าติ้ว เป็นอำเภอเล็ก ๆ มองดูคล้ายอยู่กลางป่า มีอาคาร บ้านเรือนอยู่ห่าง ๆ

เวลา ๑๗.๓๐ น. ถึงวัดศรีธรรมาราม ระยะทางจากป่าติ้วถึงยโสธร ๒๕ กม. ที่วัดศรีธรรมาราม มีพระภิกษุสามเณร ข้าราชการ และพุทธศาสนิกชนรอต้อนรับอยู่มาก ฝ่ายคฤหัสถ์ยืนเรียงแถวกันตั้งแต่ทางเข้าวัดไปจนบรรจบกับแถวของพระภิกษุสามเณร ซึ่งยืนแถวอยู่บริเวณหน้าอุโบสถ สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมวิสุทธินายก เจ้าอาวาสวัดศรีธรรมาราม รักษาการเจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต)^๑ พร้อมด้วย

^๑ ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัด สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วาสนมหาเถร) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ได้มอบใบตราตั้งให้เมื่อคราวประชุมเจ้าคณะจังหวัดธรรมยุตที่วราชอาณาจักร ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ๑๙ - ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๖

พระเถรานุเถระของจังหวัดนี้ ได้ให้การต้อนรับสมเด็จพระเจ้าสุวโปสถแล้วจุดเครื่องบูชา พระรัตนตรัย ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร พร้อมด้วยข้าราชการและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ได้เข้าไปในอุโบสถ ร่วมสนทนาพอสมควรแก่เวลาแล้ว สมเด็จพระเจ้าสุวโปสถไปยังที่พักรับรอง

ที่วัดศรีธรรมมารามนี้ คณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมืองที่มาให้การต้อนรับ คือ ฝ่ายคณะสงฆ์ มีพระครูอมรวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีธรรมมาราม รักษาการเจ้าคณะจังหวัดยโสธร พระครูภัทรคุณาธาร (บุญ โกลโล ป.ธ.๓) เจ้าคณะอำเภอเมืองเลิงนกทา กุดชุม วัดพรหมวิหาร พระครูชโยบลบริบาล (ทองจันทร์ กาญจน) เจ้าคณะอำเภอมหาชนะชัย-คำเขื่อนแก้ว-ป่าติ้ว-เขื่องใน วัดหอก่อง พระปลัดบัวเรียน เจ้าคณะตำบลสวาท เขต ๒ พระครูสุนทรสีลพรต (แพง มายาปญฺโญ) เจ้าคณะตำบลกระจาย เขต ๒ วัดป่าศิลาเลข พระครูบวรคณานุศาสน์ เจ้าคณะตำบลกระจาย เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ๒๗ วัด และพระภิกษุสามเณรประมาณ ๑๒๐ รูป ฝ่ายบ้านเมืองคือ นายชัยทัต สุนทรพิพิธ ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร พ.ต.อ. เจริญศักดิ์ ชาวันดี ผู้กำกับการตำรวจยโสธร นายอุไร ทองสงค์ สรรพากรจังหวัด นายสุรพล กาญจนวิจิตร นายกเทศมนตรี นายเคลื่อน วัฒนเมธียนนท์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล นายละออง ศรีสุคนธ์ สหกรณ์จังหวัด ศึกษาธิการอำเภอเมือง พร้อมด้วยประชาชน ครู นักเรียน พ่อค้า คหบดี ประมาณ ๘๐๐ คน

รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบล ศึกษาธิการจังหวัดอุบล ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดอุบล นายอำเภออำนาจเจริญ ศึกษาธิการอำนาจเจริญ และข้าราชการอื่น ๆ ตามมาส่งที่วัดศรีธรรมมาราม ได้กราบลาสมเด็จพระเจ้าสุวโปสถราชธานี สมเด็จพระเจ้าสุวโปสถได้แจกเหรียญเป็นที่ระลึกทั่วกัน

พระศาสนดิลก วัดสุปัฏนาราม เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี (ธรรมยุต) พระครูประจักษ์อุบลคุณ วัดเลียบ เจ้าคณะอำเภอเมืองอุบล พระครูอุบลเดช คณาจารย์ วัดศรีอุปลาราม ซึ่งตามมาส่งจากอุบลราชธานีจนถึงวัดศรีอุปลาราม ได้กราบลาสมเด็จพระเจ้าสุวโปสถเช่นเดียวกัน

เวลา ๑๙.๒๕ น. เดินทางจากวัดศรีธรรมมารามไปวัดมหาธาตุ เยี่ยมพระครูวิจิตรยโสธร (จงกล ป.ธ.๓) เจ้าคณะจังหวัดยโสธร (มหานิกาย) ถึงวัดมหาธาตุ

เวลา ๑๙.๓๐ น. คณะสงฆ์ที่มาให้การต้อนรับที่วัดมหาธาตุนี้ ประกอบด้วยพระครู วิจิตรโยสธร^๑ เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ เจ้าคณะจังหวัดยโสธร พระครูสาทรกิจโกศล (ทัศนัย จิตสิริ) วัดอัมพวันยโสธร รองเจ้าคณะอำเภอเมือง รูปที่ ๑ พระสมุห์บุญหัน กตปุณโย รองเจ้าคณะอำเภอเมือง รูปที่ ๒ พระสมุห์สอน ถาวโร เจ้าอาวาสวัดทุ่งสว่างชัยภูมิ พระสมุห์วิชิต เกสโร รองเจ้าอาวาสวัดใต้ศรีมงคล พร้อมด้วย พระ ๖๐ รูป และสามเณร ๒๐ รูป ประชุมพร้อมกันอยู่บนศาลาการเปรียญ ส่วน ฝ่ายคฤหัสถ์ก็ประกอบด้วย นายบำเพ็ญ ณ อุบล นายกยวพุทธิกสมาคมโยสธร นายละออง ศรีสุคนธ์ สหกรณ์จังหวัด ร.ต.อ.สุดใจ สุขากวิวัฒน์ ผู้บังคับกองเมืองยโสธร นายนาค จันทศิริ ส.จ.ยโสธร และข้าราชการอื่น ๆ อุบาสกอุบาสิกา ประมาณ ๓๐ คน เจ้าคณะจังหวัดน่านสมเด็จพระสังฆราชผู้ช่วย เจ้าคณะจังหวัดยโสธร และเจ้าคณะอำเภอเมืองยโสธร ได้สนทนาปราศรัยกับท่านเจ้าคณะจังหวัด ถึงเรื่องการคณะและการศึกษาของ พระภิกษุสามเณรทั่ว ๆ ไป ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้ต้อนรับและสนทนา ปราศรัยด้วย อธิบายคำไม่ตรีอันดี พอสมควรแก่เวลาแล้ว ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราชให้ประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมต้อนรับ ณ ศาลาการเปรียญนี้ สมเด็จพระสังฆราชได้กล่าวสัมโมทนียกถาสั้น ๆ ดังนี้

“ขอขอบพระคุณท่านเจ้าคณะจังหวัด และคณะสงฆ์ให้การต้อนรับเป็นอันดี ที่มีโอกาสมาเยี่ยมวัดนี้ และรู้สึกดีใจที่ได้ทราบจากท่านเจ้าคณะจังหวัดว่าที่นี่มีพระธาตุเจดีย์ เก่าแก่ และคัมภีร์โบราณซึ่งจารึกด้วยอักษรขอมบ้าง ไทยลาวบ้าง จำนวนมากมายกว่า ที่อื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นศรีของพระศาสนา ท่านก็ได้ เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี แสดงถึงความเป็นผู้ฉลาดและสามารถในการปกครองและ สืบต่อพระศาสนา

เราทั้งหลายต่างก็เป็นผู้ประพฤตินิยมร่วมกัน มีหน้าที่ในการบำรุงรักษา พระศาสนาาร่วมกัน อยู่ร่วมกันในชาติไทยด้วยกัน จึงควรเคารพนับถือกัน คิดถึงกัน ช่วยเหลือกันและกัน เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน และประเทศชาติ วัดกับบ้านต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อวัดมีพระเถระที่ดีเป็นหลัก

^๑ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระญาณโสภณ

และเป็นนาบุญของชาวบ้าน ชาวบ้านก็ได้อาศัยเป็นที่บำเพ็ญกุศล ได้รับธรรมเป็นหลัก สำหรับประพฤติปฏิบัติ และช่วยอุดหนุนพระภิกษุสามเณร ให้มีกำลังสามารถเล่าเรียน และปฏิบัติพระธรรมวินัย ต่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันอย่างนี้ ความสุขความเจริญก็จะบังเกิดขึ้นทั่วไป

จึงหวังว่าท่านเจ้าคณะจังหวัดซึ่งฉลาดสามารถ คงจะบริหารคณะสงฆ์จังหวัดนี้ให้สำเร็จเรียบร้อยและสามัคคีพร้อมเพรียงด้วยดี

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่านเจ้าคณะจังหวัดและสภรรวมิกทุกท่าน รวมทั้งพุทธบริษัททั้งหลายให้เจริญในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เป็นหลัก เป็นนาบุญ เป็นนาธรรม ของพุทธบริษัททั้งหลาย ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ."

เมื่อกล่าวจบแล้ว ท่านเจ้าคณะจังหวัดถวายไตรแก้วสมเด็จฯ มอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่ท่านเจ้าคณะจังหวัด และแจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาที่มาต้อนรับ ณ ที่นั้นโดยทั่วถึง แล้วลากลับวัดศรีธรรมาราม เวลา ๒๐.๐๐ น.

วัดมหาธาตุนี้นับว่าเป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่มือง ของจังหวัดยโสธรทีเดียว ตามประวัติกล่าวไว้ เดิมชื่อวัดทุ่งสว่าง สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับสร้างเมืองยโสธร โดยทำหน้า ท้าวคำสิงห์ ท้าวคำฝู พร้อมทั้งบุตรพี่น้องพลไพร่ ได้พร้อมใจกันสร้างขึ้น เพื่อให้เป็นวัดมิ่งบ้านขวัญเมือง ได้มีเจ้าอาวาสปกครองมาตามลำดับตั้งแต่เริ่มสร้าง ดังนี้คือ ๑. อาชญาธรรมเจ้าสังฆราชวชิรปัญญา (พระครูวชิรปัญญา) ๒. พระครู หูแก้ว (เพราะกระดิกหูได้) ๓. พระครูหลักคำ^๑ กุคำ ๔. พระครูทัศน ๕. พระครูจิตติวิโส-

^๑ คำว่า "หลักคำ" นี้เป็นคำหมายตำแหน่งซึ่งเทียบได้กับ "เจ้าคณะจังหวัด" ในบัดนี้ เพราะเมืองหนึ่งมีได้องค์เดียว บางทีก็เรียกกันว่า "เจ้าหัวคูหลักคำ" บ้าง "เจ้าหัวคูหลวง" บ้าง เป็นธรรมเนียมของชาวเวียงจันทน์ เครื่องยศเจ้าพระครูหลักคำ คือ เสลี่ยง ๑ สัปปะทน ๑ ชฎา ๑ (วอม) พ้องไชย ๑ แพนไชย ๑ (บังสูน) สังข์สำหรับเป่า ๑ จองวงไชย ๑ เครื่องเหล่านี้ใช้ในเวลาจะนั่งพระอุปัชฌายะทำการอุปสมบทให้แก่กุลบุตรอนุวัตรตามขัตติยราชประเพณีโบราณ ลัทธิเวียงจันทน์ (เวลานี้เครื่องยศสูญไปเกือบหมดแล้ว)

ธนาจารย์ ตำแหน่งเจ้าคณะเมือง (พระครูหลักคำพิลา) ๖. พระปลัดญาณ ๗. พระปลัดอิน ๘. พระมหาเขียน ๙. พระครูวิจิตรยโสธร (จงกล ป.ธ.๓) องค์ปัจจุบัน ปุชนิยวัตถุ ล้ำคัญของวัดนี้ก็คือ พระมหาธาตุ ฐานกว้าง ๙ วา สูงสุดยอด ๑๗ วาเศษ ทรวดทรง แบบพรหม ๔ หน้า ตามตำนานกล่าวว่า เจ้าพระยาวิชัยราชขัตติยวงศา (ทำหน้า) เป็นผู้สร้าง และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ พระพุทธรูปปฏิมากรรมนุชยรัตน (พระแก้วสีน้ำค้าง) หน้าตักประมาณ ๒๗ ซม. เป็น พระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมือง น่าเสียดายที่ไม่ได้ดู สิ่งอันมีค่าเหล่านี้ เพราะไปเยี่ยมวัดนี้ในเวลากลางคืน ทั้งมีเวลาน้อยด้วย

เวลา ๒๐.๐๕ น. พระภิกษุสามเณรวัดต่าง ๆ รวม ๒๗ วัด ประชุมพร้อมกัน ในอุโบสถวัดศรีธรรมาราม เพื่อรอรับโหวตสมเด็จฯ เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จฯ พร้อมด้วยพระเทพกวี พระราชวรสังการ พระราชสุทธาจารย์ และ พระอนุจรในคณะ เข้าสู่อุโบสถ สมเด็จฯ นำทำวัตรคำ แล้วสวดเจ็ดตำนานโดยให้พระเถระเจ้าถิ่นเป็น ผู้นำสวดมนต์จบแล้ว พระครูอมรวิสุทธิ รักษาการเจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต) รายงานการคณะในจังหวัดยโสธรว่า :-

“ในจังหวัดยโสธร มีจำนวนวัด ๙ วัด สำนักสงฆ์ ๑๕ สำนัก สำนักกรรมฐาน ๑๓ สำนัก จำนวนพระภิกษุ ๒๐๕ รูป สามเณร ๑๔๕ รูป ศิษย์วัด ๑๔๕ คน พระสังฆาธิการชั้นเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป ชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๒ รูป ชั้นเจ้าคณะตำบล ๒ รูป เจ้าอาวาส ๑๔ รูป พระอุปัชฌาย์ ๔ รูป จำนวน โรงเรียนประเภทโรงเรียนปริยัติธรรม ๔ แห่ง โรงเรียนราษฎร์ของวัด ๒ แห่ง โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญไม่มี พระเปรียญ ๒ รูป พระนักธรรม ๒๑๒ รูป พุทธสมาคมไม่มี ยุวพุทธิกสมาคม ๑ สมาคม โรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไม่มี หน่วยงานพะไม่มี ศาสนสถาน ที่เสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว คือ อุโบสถ ๓ หลัง ศาลาการเปรียญ ๒๐ หลัง วิหาร ๔ หลัง โรงเรียนปริยัติธรรมไม่มี เสนาสนะ ๖๖ หลัง”

เมื่อจบรายงานแล้ว สมเด็จฯ กล่าวสัมโมทนียกถาแสดงความเป็นมาแห่งการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

“การพระศาสนาของเรานั้น ต้องอาศัยภิกษุบริษัทเป็นหัวหน้า และพุทธบริษัท ฝ่ายฆราวาสเป็นผู้อุปถัมภ์ สำหรับฝ่ายภิกษุบริษัทนั้น ปฏิบัติตามกฎหมาย ๓ ฉบับ คือ พระธรรมวินัย ๑ กฎหมายบ้านเมือง ๑ จารีตประเพณี ๑

พระธรรมวินัยนั้น เป็นกฎหมายฉบับแรกของคณะสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ทั้งส่วนที่เป็นข้อห้ามและส่วนที่เป็นข้ออนุญาต รวมทั้งวิธีการปกครองด้วย

กฎหมายบ้านเมืองนั้น ก็เช่นในประเทศไทยเราเนี่ย เนื่องจากมีพระภิกษุสามเณรมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายคณะสงฆ์ เพื่อช่วยการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปเรียบร้อยตามพระวินัยอีกแรงหนึ่ง ซึ่งก็ได้มีมาแล้วแต่โบราณ ต่อมาจึงได้มีการตราเป็นกฎหมายขึ้นดังที่มีมาแล้ว ๓ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

สำหรับจารีตประเพณีนั้น ก็เห็นได้ชัดในการปกครองคณะธรรมยุตนั้นเอง เริ่มแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ก็ได้ปกครองคณะธรรมยุตมาด้วยพระองค์เองในสมัยที่พระองค์ยังทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ แม้ว่าโดยนิตินัย คณะธรรมยุตจะขึ้นอยู่กับคณะกลางก็ตาม ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ คณะธรรมยุตมีจำนวนมากขึ้นจึงได้แยกออกมาเป็นคณะใหญ่อีกคณะหนึ่ง มีเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตปกครอง

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า เมื่อแยกกันปกครองตามนิกายแล้ว ก็ต่างดำรงอยู่โดยไม่อาศัยกัน อันที่จริงแล้วทั้งสองฝ่ายดำรงอยู่ได้ก็โดยที่ต่างช่วยเหลือสนับสนุนกันและกัน

หน้าที่ของเราทั้งหลายก็คือปฏิบัติศาสนกิจ ปกครองหมู่คณะ มุ่งที่จะสร้างพระภิกษุสามเณร ให้เป็นพระเถรที่ดี มีความรู้ความสามารถ มุ่งรักษาพระวินัยเป็นหลัก พระศาสนาจะตั้งมั่นเข้มแข็ง ก็เพราะความยึดมั่นในพระธรรมวินัย เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ปสาทะของปวงชน มิใช่ดำรงอยู่ได้ด้วยความรู้ความสามารถทางโลก

การจัดการศึกษาก็จะต้องให้หนักทางพระธรรมวินัย ไม่มุ่งทางโลกจนเกินไป แต่ก็มีใช้ตัดขาดเสียเลย เพราะทางธรรมกับทางโลกอาศัยกันอยู่ สร้างพระดีเนรดีให้สืบแทนกันได้ พยายามรักษาความสามัคคีระหว่างนิกาย ไม่เป็นศัตรูกัน เป็นมิตรต่อกัน ช่วยเหลือกันในทางที่ชอบ

การปฏิบัติอีกอย่างหนึ่งที่จะละทิ้งเสียไม่ได้ คือ การปฏิบัติกรรมฐาน อันนี้เป็นหลักของใจอย่างสำคัญ ขอให้ช่วยกันรักษาสำนักกรรมฐานเอาไว้ และปรับปรุงให้ดีขึ้น และไม่ควรทิ้งกรรมฐานสำหรับตนเอง เพราะการปฏิบัติกรรมฐาน ทำให้จิตใจพบกับความสงบสุขไม่รู้อนรรณ

และรู้สึกดีใจที่ได้มาเห็นท่านเจ้าคณะทั้งหลาย พร้อมทั้งสหธรรมิกทั้งหลาย ปฏิบัติศาสนกิจเข้มแข็งและสามัคคีพร้อมเพรียงกันดี

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ให้มีความสุข ความเจริญ งามงามไปบุญล้นในพระพุทธศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เทอญ."

เมื่อกล่าวจบแล้ว สมเด็จพระมอญหนังสือ ๑ ชุด กับคัมภีร์ไทยชุดวิชิตญาณวงศ์ เทศนา ๑ ชุด แก่พระครูอมรวิสุทธิ รักษาการเจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ธรรมยุต) และมอญหนังสือเป็นที่ระลึกแก่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส โดยทั่วถึง พร้อมทั้งแจกหนังสือคำตักเตือนด้วยหวังดี แก่พระภิกษุสามเณรที่มาร่วมประชุม ในที่นั้นทั่วกัน แล้วเลิกประชุม

คืนวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดศรีธรรมาราม วัดนี้เป็นวัดร้างมาก่อน ชาวเมืองเรียกชื่อกันหลายชื่อ คือ วัดท่าชี วัดท่าแขก วัดนอก วัดธรรมยุต วัดศรีธรรมหายโสภ วัดอโศการาม วัดสร้างโคก พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองผู้สร้างวัด ตั้งชื่อว่าวัดศรีธรรมหายโสภ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งเคยเสด็จมาเยี่ยมวัดนี้ เมื่อคราวเสด็จตรวจราชการภาคอีสาน ผ่านมาถึงจังหวัดนี้ ได้ทรงตั้งชื่อให้ว่า วัดอโศการาม และต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงตั้งชื่อให้ว่า วัดสร้างโคก จนกระทั่งมาจนถึงยุคปัจจุบันนี้ จึงมีชื่อใหม่ว่า วัดศรีธรรมาราม เป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมือง บนฝั่งซ้ายของลำพะชี (แม่น้ำชี) พระสุนทรราชวงศาмахาดิตยชาติประเทศราชชาวเวียงจันทน์รักษาศักดิ์ฤๅไกรศรีพิชัยราชสงคราม (เจ้าเหม็น) เจ้าเมืองยโสธรและนครพนม ญาแม่ นางคำ (ภรรยา) เป็นผู้สร้างขึ้นใหม่ วัดนี้เป็นวัดธรรมยุตวัดแรกในเมืองนี้ และยังได้แพร่หลายไปยังจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ เลย อีกด้วย เป็นที่ตั้งโรงเรียนภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก สอนบาลีไวยากรณ์แบบมูลกัจจายน์ และสอนพระวินัยตามบุพพสิกขา พระครูญาณวิสุทธิคุณ (เกตุโร เกตุ) ซึ่งเป็นพระเถระ

ที่มาเริ่มก่อตั้งคณะธรรมยุตขึ้นที่เมืองนี้เป็นครั้งแรกนั้น เป็นสัทธาวิหริกรของสมเด็จพระวันรัต น (พุทธสิริ ทับ) วัดโสมมณีสถิตวิหาร ได้รับอาราธนามาจากวัดโสมมณีสถิตวิหาร พร้อมทั้งพระอนุจรอีก ๗ รูป ให้มาครองวัดนี้เป็นปฐม วัดนี้จึงกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งกำเนิดศิลปวิทยาของกุลบุตรทั้งหลายในเมืองนี้ ตั้งแต่เริ่มสร้างวัดมา ได้มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมาดังนี้ (๑) พระครูญาณวิสุทธิ (เกตุโร เกตุ) (๒) พระครูจิตริโสธนาจารย์ (โสภโณ ทองพูล จันทรชูลี) (๓) พระครูวิศาลศีลคุณ (วิสาร์โท โสม) (๔) พระครูวิศาลศีลคุณ (สีหนาทา โบุญสิงห์) (๕) พระมหานรินทร์ อภิชาติ (๖) พระครูอมรวินัย (สุขินุทริโย พวง) องค์ปัจจุบัน วัดนี้มีปูชนียวัตถุสำคัญ คือ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีโสธร ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุโดยพระเทพปัญญาภุมนี (ยโส เณย) อดีตเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ เป็นประธานการก่อสร้าง พระพุทธรูปศิลาโบราณ พระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งพระสุนทรราชวงศาเจ้าเมืองยโสธรเป็นผู้ปลูก ตั้งแต่สร้างเมืองยโสธร ในอุโบสถมีพระพุทธรูปงาม ๆ หลายองค์ โดยเฉพาะพระพุทธรูปหล่อแบบลาวซึ่งเก่าแก่มาก แต่ยังเรียบร้อยงดงาม ปัจจุบันมีเสนาสนะคือ อุโบสถ วิหาร พระพุทธรูป ๑ หลัง หอไตรเล็ก ๆ ของเก่า อยู่กลางสระน้ำ ๑ หลัง ซึ่งชำรุดมากแล้ว ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๑๔ หลัง หอระฆังและโรงเรียนเด็ก ๑ หลัง เป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัด เจ้าอาวาสเป็นเจ้าของสอนตั้งแต่ชั้น ป.๕ ถึง ม.ศ.๓ มีครูชายหญิงรวม ๑๘ คน และนักเรียนชายหญิง ๓๔๕ คน ในพรรษกาลมีพระภิกษุสามเณรรวม ๖๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยมวัดนี้นั้น มีพระอยู่ ๒๐ รูป สามเณร ๓๐ รูป เป็นพระเณรนักธรรมทั้งหมด ไม่มีพระเปรียญ มีพระที่สามารถสวดปาฏิโมกข์ได้ ๒ รูป มีการจัดการเล่าเรียนทั้งนักธรรมและบาลีที่สำนักของตนเอง

วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๕.๔๐ น. สมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิส พร้อมด้วยพระเทพกวี พระราชสุทธาจารย์ พระครูอมรวิสุทธิ และพระเถรทอ้งถิ่น ออกบิณฑบาต มีประชาชนใส่บาตรกันตามปกติ สภาพทั่ว ๆ ไปของจังหวัดยโสธรนี้ ดูยังไม่ค่อยคึกคักเท่าใดนัก บ้านเรือน ถนนหนทาง ยังไม่ค่อยเรียบร้อย ยังเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ไม่ได้ เห็นจะเป็นเพราะเพิ่งเป็นจังหวัด ขึ้นใหม่ ๆ ทุกอย่างจึงอยู่ในสภาพที่กำลังตื่นตัวเพื่อสร้างสรรค์ตนเอง จังหวัดนี้เพิ่ง ประกาศตั้งเป็นจังหวัดเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ ศาลากลางจังหวัดก็ยังไม่แล้วเสร็จ ปัจจุบันต้องอาศัยที่ว่าการอำเภอเมืองเป็นศาลากลางจังหวัด ชั่วคราว จนกว่าจะสร้างศาลากลางเรียบร้อย อันที่จริงจังหวัดยโสธรนี้เป็นเมืองเก่าแก่ ก่อนเมือง อุบลราชธานีหลายร้อยปี แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนเมืองอุบลราชธานีนั้นเพิ่งตั้งขึ้น ในตอนปลายสมัยกรุงธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์นี้เอง จึงปรากฏว่าที่จังหวัดยโสธร นี้มีโบราณสถานโบราณวัตถุอยู่มาก เช่น เสาหินที่ตำบลตาดทองจำนวนมากมาย ชาติคู่อองข้าวน้อย พระธาตุยโสธร พระพุทธรูปโบราณฝีมือช่างเวียงจันทน์ ที่วัดสิงห์ท่า และหอไตรเก่าแก่พร้อมด้วยหนังสือภาษาพื้นเมืองมากมาย ที่วัดมหาธาตุ เป็นต้น

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ ฉันทภัตตาหารเช้า ณ กุฏิรับรอง มีผู้นำอาหารมา ถวายมาก ทั้งคาวและหวาน ฉันทเสร็จแล้วสมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิส นำอนุโมทนา

เวลา ๐๘.๓๐ น. โอวาทคณะครูนักเรียนโรงเรียนศรีธรรมวิทยา ณ ศาลา การเปรียญ วัดศรีธรรมมาราม เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิส เข้าสู่ที่ประชุม นายสุทิน ใจจิต ครูใหญ่ได้รายงานกิจการของโรงเรียนศรีธรรมวิทยาว่า :-

“โรงเรียนศรีธรรมวิทยา เป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัด ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ โดยพระเทพปัญญาภรณ์ (ยโส เฉย) อดีตเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร แต่ครั้งยังเป็นที่พระเนกขัมมณี ภัทรวงศศึกษาธิการรับรองวิทยฐานะ เทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาล เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๔ นับว่าเป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัดที่ภัทรวงศศึกษาธิการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาลเพียงโรงเรียนเดียวในจังหวัดยโสธร และปัจจุบันมีนักเรียนชาย ๑๘๓ คน นักเรียนหญิง ๓๔ คน พระภิกษุ ๙๙ รูป รวมทั้งสิ้น ๓๔๕ คน มีครูชาย ๑๗ คน ครูหญิง ๑ คน รวม ๑๘ คน เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ พระครูอมรวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีธรรมาราม เป็นเจ้าของ นายลพ ศรีวะรมย์ เป็นผู้จัดการ นายสุทิน ใจจิต เป็นครูใหญ่

เมื่อรายงานจบแล้ว สมเด็จฯ ได้ประทานโอรบาท ดังนี้

“รู้สึกเป็นสุขใจที่ได้พบว่าประชาชนและพระภิกษุสามเณรในภาคนี้พากันตื่นตัวในการศึกษา วัดต่าง ๆ ก็ได้ช่วยกันจัดตั้งโรงเรียนเพื่อกุลบุตรและพระภิกษุสามเณร การที่ได้มีการตื่นตัวในการศึกษา ทั้งในทางธรรมและทางโลกนั้นเป็นของดี เพราะเป็นทางได้ปัญญาแสงสว่างของชีวิต และการให้การศึกษาวิชาความรู้นั้นก็ดีกว่าการให้มรดกอย่างอื่นติดตัวไปได้ตลอดกาล

เกี่ยวกับการศึกษานี้มีข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรคำนึง คือ การอบรมให้กุลบุตรรู้จักฝึกหัดให้มีการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม แม้ภัทรวงศศึกษาธิการเองก็เห็นความสำคัญในข้อนี้ จึงได้บรรจุวิชาศีลธรรมลงในหลักสูตรสำหรับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นด้วย แต่ก็ไม่กระทำกันอย่างจริงจังเท่าใดนัก จึงกล่าวได้ว่าวิชาศีลธรรมถูกทอดทิ้งมานานปี จนถึงบัดนี้ ปรากฏว่าความเสื่อมแห่งศีลธรรมได้บังเกิดขึ้นทั่วไป คณะสงฆ์เองก็มีความสำนึกอยู่เช่นนี้ จึงได้พยายามเข้าช่วยสอนวิชาศีลธรรม ช่วยจัดการสอนวิชาศีลธรรม ดังเช่นมีการตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นต้น

วัดต่าง ๆ ก็ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ขึ้นมากมาย มีนักเรียนชายหญิงรวมทั้งพระภิกษุสามเณร ได้เข้าเรียนกันเป็นจำนวนมาก เป็นการเพิ่มพูนความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม แต่ว่ายังสับสนกันอยู่มาก เรื่องนี้คณะสงฆ์ก็เป็นห่วง

ถึงได้จัดตั้งอนุกรรมการขึ้นเพื่อจะได้ปรับปรุงโรงเรียนต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในวัด ตลอดถึง การกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ลงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจะรักษาระดับความรู้ ด้านปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรไว้ไม่ให้เสื่อม และอนุญาตให้พระภิกษุ สามเณร หาความรู้เพิ่มเติมได้โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยด้วย ทั้งนี้เพราะว่า ความรู้ทางโลกกับ ทางธรรมทั้งสองแขนงนี้ จำเป็นด้วยกันทั้งสองด้าน แต่ว่าคณะสงฆ์และ คณะรัฐบาล ได้ปล่อยให้ความรู้ทั้งสองแขนงนี้แยกกันมาเป็นเวลานาน ทางพระก็เรียนไปทางหนึ่ง ทางโลกก็เรียนไปทางหนึ่ง ไม่มีความสัมพันธ์กันทางปัญญา ทำให้เกิดความเหินห่าง กันมาตั้งแต่เป็นเด็ก อันนี้เป็นอันตรายแก่ส่วนรวม คือ แก่ชาติ และพระศาสนาเอง

จึงเป็นความจำเป็น ที่เราจะต้องทำให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมนี้ขนาน กันไปโลกกับธรรม พุทธจักรกับอาณาจักรจึงจะอยู่ใกล้กัน เป็นความประสานกันทาง ปัญญา อันนี้ก็คือนโยบายหลักของคณะสงฆ์ ที่จะร่วมกับรัฐบาลดำเนินการต่อไป และในบัดนี้ก็ได้เริ่มกันมาบ้างแล้ว

ฉะนั้น จึงขอให้ท่านที่มีส่วนในการจัดการศึกษา ได้พยายามสอดแทรกวิชา พุทธศาสนาให้แก่เด็กชายหญิง เพื่อจะได้รู้จักพุทธศาสนา รู้จักประเพณีพิธีกรรม และกวดขันพระภิกษุสามเณรที่มาเรียนในวิชานี้ ให้มีความสำวร มีความประพฤติดี เป็นพระเณรที่ดี อย่าละทิ้งวิชานักธรรมบาลีอันเป็นหัวใจแห่งการศึกษาของตน ส่วนวิชาอื่นเป็นวิชาประกอบ ที่จะให้เกิดความประสานกันระหว่างปัญญาทางโลกกับ ปัญญาทางธรรม ดังนี้ ก็จะเป็นประโยชน์ทุกฝ่าย จึงขอฝากข้อคิดนี้ไว้ด้วย

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาทุกท่านให้ถึง ซึ่งความสุขความเจริญองงามด้วยปัญญา และความประพฤติดีทุก ๆ คน เทอญ.

เมื่อโอวาทจบแล้ว สมเด็จพระเถลิงราชครู เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดศรีธรรม วิทยาลัย ๑ ชุด และแจกเหรียญแก่คณะครู แจกหนังสือคำตักเตือนด้วยหวังดีแก่พระ ภิกษุสามเณรนักเรียน และอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมประชุมฟังโอวาท แล้วสมเด็จพระ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่คณะครูนักเรียน อุบาสกอุบาสิกาโดยทั่วกัน แล้วเลิกประชุม

เวลา ๙.๑๐ น. ออกจากวัดศรีธรรมาราม ไปยังศาลาประชาคมจังหวัดยโสธร คณะข้าราชการจังหวัดยโสธร โดยมีนายชัยหัต สุนทรพิพิธ ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร

เป็นประธาน และประกอบด้วยนายไพบูลย์ วัฒนพานิช ปลัดจังหวัดยโสธร นายเคลือบ วัฒนาเมธียนนท์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล นายสุนทร เมประเสริฐ อัยการจังหวัด นายบำเพ็ญ ฌ อุบล อัยการจังหวัดผู้ช่วย นายเสนอ มุลศาสตร์ ผู้ช่วยปลัดจังหวัดเอก นายนพรัตน์ เวชชศาสตร์ นายอำเภอเมืองยโสธร นายวิโรจน์ สุนทรวงศ์ ผู้ตรวจการ ส่วนท้องถิ่น นายช่วง พลแก้ว ศึกษาธิการอำเภอเมืองยโสธร และข้าราชการอื่น ๆ อีก รวม ๔๕๐ คน ได้ประชุมพร้อมกันที่ศาลาประชาคม เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณมุนีการวชิรมงคล วัดสุทัศน์สุทนต์ กรุงเทพมหานคร ได้แสดงธรรมกถา ดังนี้

“ได้มีโอกาสมาเยี่ยมจังหวัดนี้ซึ่งเป็นจังหวัดใหม่ ได้รับการต้อนรับจาก พระเถรานุเถระ ข้าราชการ พุทธบริษัท และประชาชนทั้งหลาย ด้วยอัธยาศัยไมตรี อันดียิ่ง จึงขออนุโมทนาขอบคุณ

จังหวัดนี้มีชื่อไพเราะ คือ ยโสธร ซึ่งตรงกับพระนามของมารดาพระราหูว่า ยโสธราซึ่งก็เหมาะสม เพราะปรากฏว่าประชาชนในจังหวัดนี้ มีจิตใจมั่นในคุณ พระรัตนตรัย อยู่ในศีลธรรม บำเพ็ญบุญในพระพุทธานุภาพ รักษาจารีตประเพณี อันดีงาม ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามของใหม่ที่ล้นไหลเข้ามา ทำให้บ้านเมืองสงบ และเนื่องจากนาม เมืองนี้ตรงกับพระนามของมารดาพระราหู เป็นมงคลนาม จึงนำภาคภูมิใจ และควร ช่วยกันรักษาของดี ความดี อบรมส่งเสริมให้ลูกหลานได้รู้จัก รักษามรดกอันดีนี้สืบไป

อาตมารู้สึกเป็นสุขใจที่ได้มากล่าวธรรมกถา เป็นปฏิการแก่ท่านทั้งหลายในที่นี้ เท่ากับเป็นการให้ธรรมแก่ท่านทั้งหลายเป็นการตอบแทนอุปการะ ซึ่งเป็นกิจที่ พระสงฆ์จะพึงกระทำ

คนไทยเรานั้นได้รู้จักกรรม และตีค่าของธรรมสูงยิ่งกว่าวัตถุคือเงินทองเป็นต้น ดังจะเห็นได้จากคนที่คนทั้งหลาย บริจาคสิ่งของใส่บาตรพระภิกษุสามเณรประจำวัน สละเงินทองสร้างวัดวาอาราม สนับสนุนให้กุลบุตรบวชเป็นพระภิกษุสามเณรใน พระพุทธศาสนา และถวายอุปการะแก่พระภิกษุสามเณร แม้จะไม่ใช่เป็นญาติโยมของ พระเถรนั้น หรือเป็นญาติของตนเป็นต้น มีความเคารพนับถือพระภิกษุสามเณร

เสมือนญาติสนิทตามลำดับชั้นลงมาตั้งแต่หลวงพ่อดัง หลวงตา หลวงพี่ เป็นต้น ทั้งนี้ ก็ด้วยอาณาภาพแห่งธรรมเนียมปฏิบัติของภิกษุสามเณรเหล่านั้น

ด้วยเหตุนี้เอง จึงปรากฏว่า ประชาชนในภูมิภาคนี้เรียบริ่องดงาม เคารพต่อ พระสงฆ์ เคารพผู้ใหญ่ เห็นพระสงฆ์ผ่านไปก็นั่งลงไหว้ สอดถึงว่าผู้ใหญ่ให้การอบรมดี นี้เป็นผลของการที่อบรมมาดีตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่เมื่ออารยธรรมแผน ใหม่ผ่านเข้ามา สิ่งเหล่านี้ก็หดหายไป จนบางที่เดินกระทบไหล่กับพระก็มี และพระเอง ก็สำรวมระวังน้อยไป อันนี้เป็นผลของสิ่งเจริญในปัจจุบัน ซึ่งผ่านเข้ามาจากที่ต่าง ๆ ซึ่งเราทั้งหลายควรระมัดระวัง สิ่งที่จะแก้อันนี้ได้ก็คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เหมาะแก่คนทุกประเภท ทุกกาลเทศะ ในโอกาส นี้จึงใคร่ขอชี้แจงให้ทุกท่าน ได้รู้จักพระพุทธศาสนาบางประการว่า สอนดี อบรมดีจริง สอดคล้องกับธรรมชาติ ดังเช่น ความกลัว ความเกลียด ซึ่งทุกคนมีอยู่ แต่เป็นการ กลัวเกลียดสิ่งภายนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักพัฒนาจิตใจ พัฒนาตนเอง สอนให้กลัวเกลียดภายในคือที่ตนเอง กล่าวคือ กลัวเกลียดตนเอง กล่าวคือ กลัวเกลียด ตนเองที่จะทำความชั่วต่าง ๆ ซึ่งท่านเรียกเป็นภาษาธรรมะว่า หิริ กับ โอตตปปะ คือกลัวเกลียดต่อความชั่วและต่อการทำชั่ว และหลักธรรมอันนี้เองที่เป็น เครื่องคุ้มครองโลกให้เป็นสุข มิใช่ผีสิงเทวดาที่ไหน แม้ว่าจะมีบางคนนับถือบ้าง พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่ถือว่าเมื่อมีหิริโอตตปปะอยู่ในจิตใจแล้ว ก็เชื่อว่ามิเทวดารักษาจิตใจอยู่ทุกที่สถาน ไม่ว่าจะไปไหนมาไหน ก็ปลอดภัยจากความ ชั่วต่าง ๆ และไม่ประกอบอาชญากรรมต่าง ๆ เลย

พระพุทธศาสนา ได้ให้หลักสำหรับพัฒนาความประพฤติให้ดีงาม คือ สติสัมปชัญญะ และ ขันติ โสรัจจะ และหลักสำหรับพัฒนาจิตใจให้ดีงาม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น กล่าวโดยสรุป หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อพัฒนาจิตใจ พัฒนาคนให้เป็นคน พัฒนาคนให้เป็นเทวดา คือให้เป็นคนที่ดียิ่งขึ้น และพัฒนาคนให้เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้ประเสริฐยิ่งขึ้นไปอีก

การพัฒนาทั้งสองคือ การพัฒนาบ้านเมือง ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองและ ประชาชนทั้งหลาย กับการพัฒนาทางจิตใจโดยอาศัยหลักพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่ง สำคัญมาก จำเป็นต้องปฏิบัติให้ควบคู่กันไป จึงขอให้ท่านทั้งหลายอย่าได้ละทิ้ง

พระพุทธศาสนา ตั้งใจศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนาให้รู้แล้วนำมาพัฒนาจิตใจตนเองตลอดจนถึงอบรมลูกหลานให้รู้จักพัฒนาจิตใจ แล้วความสุขความเจริญก็จะบังเกิดขึ้นอันนี้แหละเป็น “ยศ” ในพระพุทธศาสนา อันหมายถึงความเป็นใหญ่ เห็นข้อความซั้วต่าง ๆ เป็นตัวความเจริญทางกาย และทางใจ

ในที่สุตนี้ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย เจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และมีความสุขเจริญทางกายทางใจ ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่าน เทอญ.”

เมื่อจบธรรมกถาแล้ว สมเด็จพระเทพฯ มอบของที่ระลึกแก่ผู้ว่าราชการจังหวัด และแจกหนังสือคำตักเตือนด้วยหวังดี แก่ข้าราชการ และประชาชนที่มาร่วมประชุมฟังธรรมกถา ณ ศาลาประชาคมนี้โดยทั่วถึง แล้วประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ทุกคนทั่วกัน แล้วเลิกประชุม ในระหว่างแสดงธรรมกถา ฝนตกลงมาพอสมควร ทำให้เกิดความชุ่มเย็นทั่วไป

เวลา ๑๐.๓๕ น. ออกจากศาลาประชาคม กลับไปยังวัดศรีธรรมาราม ฉันทดาหารเพลที่วัดศรีธรรมาราม มีญาติโยมนำภัตตาหารมาถวายพระจำนวนมาก เช่นเดียวกับตอนเช้า

พระครูสุปัญญารักษ์ (พิมพ์ งามวสุโธ) วัดบูรณศิริมาตยาราม กับพระครูบรรณวัตร (จำเนียร สมิตุโธ) วัดพระศรีมหาธาตุ เลขานุการเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ซึ่งเป็นผู้ไปจัดเตรียมการต้อนรับอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อต้อนรับและร่วมคณะเดินทางไปขอนแก่น พร้อมด้วยนายสมบุรณ์ ไทยวัชรามาส ปลัดจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ต.อ.สุพล พรหมนุรักษ์ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดร้อยเอ็ด และข้าราชการอื่นอีกหลายท่านได้มาต้อนรับเจ้าพระคุณสมเด็จพระเทพฯ ที่วัดศรีธรรมาราม ยโสธร เพื่อเดินทางไปยังจังหวัดร้อยเอ็ดด้วย

ฉันทดาหารเพลแล้ว สมเด็จพระเทพฯ แจกเหรียญที่ระลึกแก่ผู้ที่มีมาร่วมถวายภัตตาหารเพลโดยทั่วถึง แล้วเตรียมตัวเพื่อเดินทางไปยังวัดขวัญเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

จังหวัดร้อยเอ็ด

เวลา ๑๓.๐๐ น. เดินทางจากวัดศรีธรรมาราม ผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมด้วยข้าราชการแผนกต่าง ๆ ของจังหวัดยโสธร และคณะสงฆ์นำโดยท่านเจ้าคณะจังหวัดยโสธร ได้รอสงสมเด็จฯ โดยพร้อมเพรียงกันที่บริเวณหน้ากุฏิรับรอง เมื่อได้เวลาขบวนรถยนต์ของสมเด็จฯ ออกจากวัดศรีธรรมาราม ปลัดจังหวัดยโสธรตามไปส่งถึงเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ระยะทางจากยโสธรถึงอำเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ๓๕ กม. ภูมิประเทศข้างทางที่ผ่านไปเป็นทุ่งนา และยังไม่มีย่านที่จะทำนากัน พื้นดินแห้งขาว ก่อนที่จะถึงอำเภอสว่างภูมิราว ๑๓ กม. ได้มีการตั้งปราสาทต้อนรับ เจ้าคณะอำเภอสว่างภูมิพร้อมด้วยคณะสงฆ์ราว ๑๕ รูป และนายอำเภอสว่างภูมิ พร้อมด้วยข้าราชการ ลูกเสืออีกราว ๑๐๐ คน ได้ตั้งแถวรับสองข้างถนน ประชาชนในแถบนั้นได้ออกมานั่งต้อนรับอยู่ด้านรอบ ๆ บริเวณปราสาทซึ่งปลูกง่าย ๆ คลุมด้วยผ้าร่ม มีตั้งโต๊ะบูชา เมื่อรถยนต์ถึงหน้าปราสาทสมเด็จฯ ลงจากรถยนต์ พระครูวินัยรสสุนทร เจ้าคณะอำเภอสว่างภูมิและนายอำเภอสว่างภูมิให้การต้อนรับและนำสมเด็จฯ เข้าสู่ปราสาท จุดเครื่องนมัสการพระรัตนตรัย คณะสงฆ์ที่มาต้อนรับสวดชัยมงคลคาถาจบแล้ว นายอำเภอสว่างภูมิได้ขอประทานโอกาส สมเด็จฯ ให้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ข้าราชการ ลูกเสือ และประชาชนที่มาต้อนรับในที่นั้น ได้ทราบว่าเป็นการต้อนรับ ก่อนเข้าตัวเมืองร้อยเอ็ดแล้ว ก็เดินทางต่อไปยังวัดขัวญเมือง ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ยื่นเข้าแถวสองข้างทาง เข้าจนถึงภายในวัดขัวญเมือง และพนมมือไหว้เมื่อรถยนต์ของสมเด็จฯ ผ่าน เป็นภาพที่งดงามน่าดูมาก

เวลา ๑๓.๔๕ น. ถึงวัดขวัญเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีผู้มาต้อนรับทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง ฝ่ายคณะสงฆ์ ๑. พระครูสิริธรรมโสภิต (ศรีจันทร์ ปุณฺณโร)° ๒. พระครูวินัยรสสุนทร (รส ปญฺญาโณ) เจ้าคณะอำเภอเสลภูมิ ธีวชิบุรี - อาจสามารถ (ธ) ๓. พระมหาโอบาท สุปญฺโญ เจ้าคณะตำบลกลางเขต ๑ ๔. พระวินัยรทองดี เจ้าคณะตำบลกลาง (ธ) เขต ๒ ๕. พระบุญศรี เตชธมฺโม เจ้าอาวาสวัดขวัญเมือง ๖. พระปลัดจันทา ขนฺติโณ เจ้าอาวาสวัดอินทรวินาส พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรประมาณ ๖๐ รูป ฝ่ายบ้านเมืองคือ นายจำรูญ บุญโทแสง นายอำเภอเสลภูมิ นายเขียน อุตราชัย ปลัดอำเภอ นายอาจ สัตวานาโค ปลัดอำเภอ นายสุรพล สายทอง ปลัดอำเภอ นายแพทย์เรืองฤทธิ์ เกษมทรัพย์ ออนามัยอำเภอ ร.ต.อ.สายันต์ แสงสายันต์ ผบ.กอง สภ.อ. เสลภูมิ ร.ท.วิชัย ประทุมรัตน์ สัสดีอำเภอ พร้อมด้วยข้าราชการกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอีกราว ๑๕๐ คน รวมทั้งพุทธศาสนิกชนด้วยราว ๕๐๐ คน

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชฯ ถึงบริเวณหน้าศาลาการเปรียญแล้ว เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสวัดขวัญเมืองนำสมเด็จพระสังฆราชฯ เข้าสู่ศาลาการเปรียญ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย สันทนาปราศรัยพอสมควรแก่เวลา แล้วเจ้าอาวาสได้นำสมเด็จพระสังฆราชฯ ไปยังกุฏิรับรองเพื่อพักผ่อน

เวลา ๑๔.๓๐ น. โอบาทอบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ ศาลาการเปรียญวัดขวัญเมือง มีพุทธศาสนิกชนประชุมกันอยู่บนศาลาการเปรียญ โดยมีนายอำเภอเสลภูมิเป็นหัวหน้า เพื่อรอรับโอบาทของสมเด็จพระสังฆราชฯ ประมาณ ๔๐๐ คน เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จพระสังฆราชฯ ขึ้นสู่ศาลาที่ประชุม จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วขึ้นสู่ธรรมมาสน์พิธีกรอาราธนาศีล รับศีลแล้ว อาราธนาธรรม สมเด็จพระสังฆราชฯ ได้ แสดงธรรมกถา ดังนี้

“รู้สึกเป็นสุขใจที่ได้มากล่าวธรรมกถาเป็นปฏิการแก่ท่านทั้งหลาย และขอแสดงความรู้สึกซาบซึ้งในอภัยคำยไมตรีของท่านทั้งหลาย ที่มาให้การต้อนรับ ในโอกาสนี้ จึงขอกล่าวธรรมกถาโดยการยกเอาชื่อของอำเภอนี้ คือคำว่า “เสลภูมิ” มาเป็นอารัมภกถา

° ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศีลวิสุทธาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) วัดบึงพระลานชัย

ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้เคยทรงแสดงอุปมาด้วยเสละ คือ ภูเขาไว้หลายแห่งว่า ผู้ที่มีจิตใจประกอบด้วยสติความสำรวมระวัง และปัญญาความรอบรู้ เป็นต้น ย่อมไม่หวั่นไหวเหมือนเขาหิน ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉะนั้น ดังนี้ เป็นต้น

ท่านทั้งหลายที่มาประชุมในที่นี้ ก็มีหน้าที่การงานต่าง ๆ กัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ทุก ๆ คน ทุกๆ ฝ่าย ต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยดี ทั้งนี้เพื่อให้มีความเป็นผู้ยุติในปัจจุบัน คือให้ร่างกายและจิตใจมีความสุข อยู่กันเป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน กล่าวคือ ข้าราชการก็ตั้งใจประกอบกรณียะด้วยดี ช่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชน มีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง เข้าถึงประชาชน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน ฝ่ายประชาชนก็ตั้งใจประกอบอาชีพการงานของตนด้วยดี รู้จักเก็บหอมรอมริบ ประหยัดตั้งตนให้เป็นหลักฐาน ไม่ประพடுத்தินในอบายมุขต่าง ๆ ช่วยเสียส่วยสาอากรแก่รัฐ สังคมอันเป็นส่วนรวม ก็ให้ปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ ด้วยดี คือ บิดามารดาก็บำรุงเลี้ยงบุตรธิดาของตน บุตรธิดาก็ตั้งใจ ศึกษาเล่าเรียนประพฤติดี เป็นบุตรธิดาที่ดี ครูอาจารย์ก็ตั้งใจสั่งสอนวิทยาการแก่ศิษย์ ศิษย์ก็ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาให้มีความรู้ สามีภรรยาที่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ประพฤติเกื้อกูลกัน มิตรสหายก็เป็นมิตรสหายที่ดีต่อกัน เป็นต้น นี่เป็นคำสอนเบื้องต้น

อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ทุกคนอบรมจิตใจ เพราะจิตใจเป็นศูนย์กลางของกรรมคือการทำงานที่กระทำ ของความสุขความทุกข์ต่าง ๆ ตลอดจนถึงนรก สวรรค์ นิพพาน จึงตรัสสอนให้อบรมให้ถึงจิตใจ เมื่ออบรมให้ถึงจิตใจ นั้นแหละจึงจะชื่อว่าเป็นการ “อบรม” และในฐานะที่วัดนี้เป็นสำนักกรรมฐาน จึงขอแสดงธรรมกถาเน้นหนักในทางการอบรมจิตใจ

จิตใจนี้ย่อมประสบกับอารมณ์ต่าง ๆ อันผ่านเข้าไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่ตั้งของราคะ หรือโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้มีสติคอยดูอารมณ์ในจิตใจของตนอยู่เสมอว่า เดียวนี้ใจของเราเกิดราคะ หรือโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะหรือไม่ ใจของเราหลง ง่วง ท้อแท้ เหลาะแหละ อ่อนแอ พุ้งซ่าน เคลือบแคลงสงสัย ไปอย่างไรก็ให้รู้ตามความเป็นจริง และพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสอนให้ใช้ธรรมแก้แต่ละอย่าง ๆ เช่น ใจคิดชอบในสิ่งไร ก็ให้พิจารณาตามความเป็นจริง

ว่าสิ่งที่ชอบนั้น ความจริงแล้วก็ไม่มีดีอะไร เห็นว่าดีไปเองต่างหาก เป็นต้น ให้พิจารณาในทางตรงกันข้าม เพื่อไม่เกิดความอยาก ความติด ความโกรธ ความหลง เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะไม่เกิดมีการผิดลูกผิดเมียกัน ลักขโมยกัน เป็นต้น ทุกคนก็จะอยู่เป็นสุข

ฝ่ายสมณะ เมื่อได้พิจารณากรรมฐาน ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ ให้พิจารณากาย ซึ่งอันที่จริงก็คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นั่นเอง ตามความเป็นจริง ให้เห็นเป็นของปฏิภูล จิตใจก็จะมีรสสงบ พรหมจรรย์ก็จะเรียบร้อย ไม่ร้อนผ้าเหลือง จะอยู่ในพรหมจรรย์สืบต่อไปได้ และจะมีความสุขอยู่ในพรหมจรรย์ เพราะราคะนี้ เป็นมารตัวสำคัญ ทำให้คนเสียคนไปเป็นอันมากทั้งพระและคฤหัสถ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนไว้เป็นประการแรก ส่วนโทสะก็เหมือนกัน เมื่อมันเกิดขึ้น ก็ทำให้เกิดความเสียหายต่าง ๆ ได้ ถ้าควบคุมมันได้อาชญากรรมต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้มีขันติ หัดแผ่เมตตา เพื่อมิให้กิเลสเหล่านี้เกิดขึ้น เพราะเมื่อมันเกิดขึ้นแล้ว ก็จะเผาจิตใจให้เร่าร้อน แล้วก็ก่ออาชญากรรม ความเดือดร้อนต่าง ๆ การแผ่เมตตาไปถึงทั้งตนเองและคนอื่นให้เป็นสุขอย่างนี้เองที่เรียกว่า “เจโตวิมุตติ” คือเป็นเหตุให้หลุดพ้นจากความโกรธด้วยใจของตนเอง สำหรับโมหะนั้น ก็ให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แก่ความง่วงเหงา อ่อนแอ ย่อท้อ ให้หัดรวมใจเช่น ทำอานาปานสติ แก่ความฟุ้งซ่าน จึงควรหัดนั่งทำความสงบกันบ้างก่อนนอน หรือเวลาตื่นนอนตอนเช้า หรือเวลาอื่นก็ได้ คราวละ ๕ - ๑๐ นาที หัดรวมใจให้สงบ กำหนดลมหายใจเข้าออก หายใจเข้าคิด ว่า “พุท” หายใจออกคิดว่า “โธ” ดังนี้ก็ได้ เมื่อใจสงบก็จะพบกับความสุข และท่านสอนให้เจริญภาตกรรมฐานพิจารณาณนี้แยกออกเป็นธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ให้เห็นสักว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่บุคคลตัวตน เรา เขา ปลงใจลงไปเป็นธาตุดังนี้ ก็จะแก้ความเคลือบแคลงสงสัยได้มาก

กรรมฐานนี้เป็นหลักปฏิบัติที่เราทั้งหลายทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ควรศึกษาปฏิบัติเพื่อจะทำให้จิตใจสงบจากราคะ หรือโลภะ โทสะ โมหะ เป็นจิตใจที่งดงามสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ด้วยดี สามารถปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับสังคมที่ตนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยดี นี้เรียกว่าเป็น “สมถกรรมฐาน”

ส่วนวิปัสสนากรรมฐาน ตรัสสอนให้พิจารณานามรูปนี้ ให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำจิตใจให้เกิดความปล่อยวาง จิตใจก็คลายจากความดิ้นรน ทะยานอยาก ยึดมั่นถือมั่น ทำให้ความทุกข์เบาบางลง จนถึงสิ้นสุดในที่สุด

กรรมฐานทั้งสองนี้ เป็นหลักปฏิบัติสำคัญในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ได้ศึกษา หลักทั้งสองนี้แล้ว ก็ชื่อว่าไม่ได้ศึกษาให้รู้จักพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ได้ปฏิบัติหลักทั้งสองนี้แล้ว ก็ชื่อว่าไม่ได้ปฏิบัติให้เข้าถึงจิตใจ ถ้าได้ปฏิบัติตามสมควรแล้วก็ได้พบความสุขอยู่ในโลก สามารถจะเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกด้วยดี มีปัญญา มีเกราะป้องกันอารมณ์และกิเลสต่าง ๆ ในโลกได้เป็นอย่างดีมั่นคง เหมือนภูเขาศิลาแห่งทิเบต

ฉะนั้น จึงขอให้ชาวเสลภูมิทั้งหลาย จงทำใจของตน ๆ ให้เป็นประดุจเสลละ คือเขาศิลาล้วน มีศรัทธาปสาทะมั่นในพระพุทธศาสนา ไม่กระเทือนหวั่นไหว ด้วยอารมณ์และกิเลสต่าง ๆ

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตรราย เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ และเจริญธรรมปฏิบัติ ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีจิตใจมั่นคงเหมือนภูเขาหินล้วน สมดังพระพุทธภาษิตที่ยกมานี้ทุก ๆ ท่าน เทอญ."

เมื่อแสดงธรรมกถาเสร็จแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระกรุณาธิคุณเสด็จไปทอดพระเนตรและทรงรับสั่งให้เจ้าอาวาสวัดขวัญเมือง และมอบของที่ระลึกแก่นายอำเภอเสลภูมิ แจกเหรียญที่ระลึกแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจที่มาให้การอารักขา คณะครูนักเรียน ที่มาจัดการต้อนรับ และแจกหนังสือแก่พุทธศาสนิกชนที่มาประชุมฟังธรรมกถา ณ ที่นี้

วัดขวัญเมืองนี้อยู่ในเขตตำบลกลาง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พระราชสิทธิอาจารย์ (เรือง ปภสฺสโร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นผู้สร้าง ประสงค์ให้เป็นสำนักกรรมฐาน โดยได้พยายามรักษาสภาพความเป็นป่าไว้ บริเวณวัดจึงร่มรื่นเย็นไปด้วยต้นไม้ขนาดชนิด เหมาะแก่การที่จะปฏิบัติกรรมฐาน ปัจจุบันมีเสนาสนะต่าง ๆ คือ ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๒๐ หลัง และกำลังสร้างศาลาการเปรียญสองชั้นขนาดใหญ่ ๑ หลัง งานส่วนมากเสร็จแล้ว ยังเหลือแต่พื้นข้างล่าง และตกแต่งบริเวณ

เท่านั้น วัดนี้ได้มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมาตั้งแต่เริ่มสร้างวัด คือ (๑) พระอธิการลา (๒) พระอธิการปา (๓) พระอธิการเพียร (๔) พระอธิการหนัน (๕) พระอธิการบุญศรี องค์ปัจจุบัน ในพรชกาลมีพระภิกษุสามเณรรว ๑๒ รูป ขณะเมื่อมาเยี่ยมมีพระอยู่ ๓ รูป สามเณร ๑ รูป มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๑ รูป วัดนี้อยู่ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ ๓๔ กม.

เวลา ๑๕.๐๐ น. ออกจากวัดขวัญเมืองไปยังวัดมิ่งเมือง ซึ่งอยู่ห่างออกไปอีกประมาณ ๑ กม. พระราชสุทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดวชิราลงกรณวราราม ซึ่งได้ติดตามคณะมาตั้งแต่จังหวัดสุรินทร์จนถึงจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ได้ลาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วรณสฤติย์ ซึ่งได้ติดตามช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วรณสฤติย์ จนถึงจังหวัดยโสธร และร้อยเอ็ดนี้ ได้กราบลาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วรณสฤติย์ เช่นเดียวกัน คณะที่ติดตามมาส่งจากจังหวัดยโสธร ก็ลาไปด้วย

เวลา ๑๕.๓๕ น. ถึงวัดมิ่งเมือง ระหว่างการเดินทางฝนตกหนัก น้ำนองบริเวณวัด ไม่สะดวกแก่การต้อนรับ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วรณสฤติย์ พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรรว ๔๐ รูป ประชุมต้อนรับอยู่ในอุโบสถ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วรณสฤติย์ สนทนากับท่านเจ้าคณะอำเภอ แล้วกล่าวสัมโมทนียกถาเล็กน้อยสั้น ๆ แต่เนื่องจากฝนตกหนักเป็นเหตุให้ไม่สะดวกที่จะสนทนาหรือโอวาทใด ๆ เมื่อกล่าวสัมโมทนียกถาสั้น ๆ จบแล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วรณสฤติย์ มอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา แก่ท่านเจ้าคณะอำเภอ มอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่เจ้าคณะตำบลต่าง ๆ ที่มาต้อนรับ และแจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณร ณ ที่นั้นทั่วกัน แล้วออกเดินทางต่อไปยังวัดประชาคมวนาราม ที่วัดมิ่งเมืองนี้ แม้ว่าฝนจะตกหนักแต่ผู้ที่มาให้การต้อนรับทุกคน ก็ได้ให้การต้อนรับโดยไม่คำนึงถึงสายฝน ทั้งพระเณรและคฤหัสถ์ โดยเฉพาะ ร.ต.อ.สายันต์ แสงสายันต์ ผก.กอง สภอ.เสลภูมิ ได้ทำหน้าที่กั้นร่มรับส่งบุคคลในคณะเข้า-ออกอุโบสถและขึ้นรถยนต์ จนกระทั่งตนเองเปียกโชกไปด้วยน้ำฝน

วัดมิ่งเมืองตั้งอยู่ในเขตตำบลกลาง อำเภอเสลภูมิ มาเป็นวัดธรรมยุตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ในสมัยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ตีสื่อ) วัดบรมนิวาส พระครูพรหม

จริยาภิรม วัดสัมพันธวงศ์ เป็นผู้อำนวยการ วัดนี้อยู่ในตัวอำเภอเสลภูมิ ปัจจุบันมีเสนาสนะต่าง ๆ คือ อุโบสถ ๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๘ หลัง ในพรรษา กาลมีพระภิกษุสามเณรรวม ๔๐ รูป ขณะเมื่อไปเยี่ยมมีพระ ๘ รูป สามเณร ๒๓ รูป และมีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๒ รูป มีการจัดการศึกษา เล่าเรียนทั้งนักรธรรมและบาลี ที่สำนักของตนเอง มีพระเณรนักรธรรม ๑๘ รูป เปรียญ ๙ รูป ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ มีเจ้าอาวาสปกครองมาแล้ว ๒ องค์ คือ พระราชสิทธิอาจารย์ (เรื่อง ปกสุสโร) และพระครูวินัยรสสุนทร (รส ปญญาพล) องค์ปัจจุบัน

ในระหว่างการเดินทางไปวัดประชาคมวนาราม ฝนตกตลอดทาง ผ่านอำเภอธวัชบุรี เวลา ๑๖.๐๐ น. แวะเข้าเยี่ยมวัดบ้านห้วยหลิม เนื่องจากฝนตกหนัก สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระครูวินัยธรสุเมธ ญาณวิเศษ เจ้าอาวาสวัดบ้านห้วยหลิม อำนวยการเปรียญ มีพระเณรรอต้อนรับอยู่ที่ ศาลาการเปรียญ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณพระเทพญาณวิเศษ (เต็ม โกสโล) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ลงมาถวายคารวะสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ปราศรัยเล็กน้อย เพราะเจ้าอาวาสยืนตากฝนอยู่ แล้วก็ลาเดินทางต่อไป วัดบ้านห้วยหลิมนี้ ท่านเจ้าคุณพระเทพญาณวิเศษ ได้ให้ความอุปถัมภ์อยู่ เพราะเป็นวัดบ้านเกิดของท่าน อยู่ใกล้ถนนใหญ่ ห่างจากอำเภอธวัชบุรีไปราว ๕ กม. อยู่กลางหมู่บ้านห้วยหลิม พื้นที่สองข้างทางที่ผ่านไประหว่างเสลภูมิถึงร้อยเอ็ด เป็นทุ่งนากว้างใหญ่ แต่ยังไม่ไถลงมือทำนา กัน เพราะยังไม่มีน้ำ ระยะทางเสลภูมิ-ร้อยเอ็ด ๓๒ กม. ถึงร้อยเอ็ดเวลา ๑๖.๔๕ น. แล้วเลยผ่านไปยังวัดประชาคมวนาราม ตามถนนสายอำเภอวาปีปทุม ระยะทาง ๑๙ กม. ถนนยังไม่ไถลาดยาง เป็นลูกรังสีแดง ทางแยกเข้าวัดประชาคมวนาราม ระยะทาง ๙ กม. ยังไม่เรียบร้อย เป็นถนนที่เพิ่งบุกเบิกใหม่ แบบถมดินธรรมดา จึงเป็นหลุมเป็นบ่อมาก แต่รถยนต์ก็สามารถวิ่งได้สะดวกพอสมควร เมื่อขบวนผ่านเข้าไประหว่างหมู่บ้านศรีสมเด็จ ก่อนจะถึงวัดประชาคมวนาราม เห็นประชาชนออกมาต้อนรับมือไหว้ตามสองข้างถนนเป็นแถว ทั้งเด็กและผู้ใหญ่แปลกกว่าที่อื่น แต่เป็นภาพที่น่าดูและน่าประทับใจมาก

เวลา ๑๗.๒๐ น. ถึงวัดประชาคมวนาราม พอเข้าเขตวัด ก็มีพุทธศาสนิกชน นั่งเข้าแถวสองข้างทางเข้าวัด ไปจนถึงศาลาการเปรียญหลังใหญ่ พนมมือไหว้ถวาย

ความเคารพสมเด็จฯ และพระเถรในคณะจนหมดชบวน ได้ทราบว่าเป็นธรรมเนียมของบ้านนี้ เมื่อมีพระภิกษุสามเณรผ่านมา จะต้องออกมานั่งไหว้เป็นการถวายความเคารพ แม้กระทั่งข้าราชการที่ผ่านมาในหมู่บ้านนี้ ชาวบ้านก็จะนั่งไหว้เป็นการแสดงความเคารพเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน และศรัทธาในพระพุทธรศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เมื่อถึงบริเวณหน้าศาลาใหญ่ พระอาจารย์ศรี มหาวิโร เจ้าอาวาสวัดประชาคมวนาราม พระครูคุณสารพินิจ (เลื่อน ป.ธ. ๕) เจ้าคณะอำเภอเมืองพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรจากวัดต่าง ๆ รวม ๔ วัด คือ วัดประชาคมวนาราม วัดขวัญเมือง วัดศิริมหาวัน วัดบ้านก่อ จำนวน ๓๕ รูป ยืนรอต้อนรับอยู่ พระอาจารย์ศรี นำสมเด็จฯ เข้าสู่ศาลา จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย ในศาลานี้มีประชาชน มาประชุมต้อนรับราว ๕๐๐ คน สมเด็จฯ ได้ปราศรัยกับพระอาจารย์ศรี พอสมควรแก่เวลาแล้ว พระอาจารย์ศรีได้ถวายเครื่องบริขาร คือ บาตรขนาดใหญ่ และ กรดแก่สมเด็จฯ สมเด็จฯ ได้มอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนาแก่พระอาจารย์ศรีเสร็จแล้วพระอาจารย์ศรีได้อาราธนาสมเด็จฯ ให้กล่าวปราศรัย แก่ประชาชนชาวบ้านศรีสมเด็จ ซึ่งได้มาประชุมต้อนรับพร้อมกันอยู่ ณ ศาลานี้ สมเด็จฯ ได้กล่าวสัมโมทนียกถาสั้น ๆ แสดงความขอบใจต่อทุกคนที่ได้มาให้การต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง และแสดงความชื่นชมยินดี ที่ได้มาเห็นภาพอันประทับใจของชาวบ้านศรีสมเด็จ อันแสดงออกซึ่งความเป็นผู้สงบเสงี่ยม มีจิตใจอ่อนน้อม ศรัทธาปราศหะมันในพระพุทธรศาสนา และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของตนไว้ด้วยดี เช่น การแสดงความเคารพบนอบต่อพระภิกษุสามเณร เป็นต้น เมื่อจบสัมโมทนียกถาแล้ว พระอาจารย์ศรีได้นำสมเด็จฯ ไปยังกุฏิพักรับรอง ซึ่งอยู่กลางวัด ห่างจากศาลาใหญ่ออกไป เจียบสงบและร่มรื่น

เวลา ๒๐.๐๐ น. คณะอุบาสกอุบาสิกาวัดประชาคมวนาราม ได้อาราธนา พระราชวรालังการ เลขธิการคณะธรรมยุต แสดงพระเทศนา ๑ กัณฑ์ ณ ศาลาใหญ่ เมื่อได้เวลาแล้ว คณะอุบาสกอุบาสิกาและชาวบ้านศรีสมเด็จ ได้ทำวัดสวดมนต์เสร็จแล้วก็เริ่มการแสดงธรรม พระราชวรालังการได้แสดงพระธรรมเทศนา โดยยกพระพุทธรภาษิตว่า

กุ่มภูปม้ กายมัท วิทิตวา

นครูปม้ จิตตมัท ทเกตวา

โยเรถ มารี ปญญาเวเรน

ชิตญจ รุกเข อนิเวสโน สียา

แปลความว่า “บัณฑิต รู้จักกายนี้ อันเปรียบด้วยหม้อ กั้นจิตอันเปรียบด้วยนคร
พึงรบบารด้วยอาวุธคือปัญญา พึงรักษาความชนะที่ชนะแล้ว และพึงเป็นผู้ไม่ติดอยู่”
ดังนี้ ปรากฏว่ามีพุทธศาสนิกชนมาฟังพระธรรมเทศนากันมาก เต็มศาลาใหญ่

คืนวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดประชาคมวนาราม พ.ต.อ.สุพล
พรหมนุรักษ์ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นศิษย์เก่าของสำนักวัดราชาธิราช
ได้เอาใจใส่ดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ เป็นอย่างดี พ.ต.อ.สุพล เอง ก็ได้มาปฏิบัติดูแล
อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา โดยความเป็นกันเอง ตลอดเวลาที่สมเด็จฯ พักอยู่ปฏิบัติ
ศาสนกิจในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้

วัดประชาคมวนารามนี้ อยู่ในตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ห่างจากตัว
จังหวัด ๑๙ กม. พระอาจารย์ศรี มหาวิโร เป็นผู้มาริเริ่มและสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖
เดิมเป็นบ้านร้างมาก่อน และร้างมานาน ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ ต่อมา พระอาจารย์ศรี
ได้มาพักบำเพ็ญสมณธรรมอยู่บริเวณนี้ ชาวบ้านใกล้เคียงจึงได้อาราธนาท่านให้อยู่ประจำ
และช่วยกันสร้างเป็นวัดขึ้น ชาวบ้านใกล้เคียงก็ได้พากันอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่
รอบ ๆ บริเวณนี้ด้วย จึงกลายเป็นหมู่บ้านขึ้นอีกวาระหนึ่ง เรียกกันว่า บ้านกุงเก่า
(กุง เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง) และวัดที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ก็ได้ชื่อว่า วัดบ้านกุงเก่า ต่อมาภายหลัง
จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดประชาคมวนาราม และหมู่บ้านกุงเก่านี้ต่อมาก็ได้เปลี่ยนชื่อ
เป็นบ้านศรีสมเด็จ ซึ่งตั้งเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร)
วัดพระศรีมหาธาตุ ซึ่งได้เมตตามาเยี่ยมวัดนี้และหมู่บ้านนี้บ่อยครั้ง ส่วนคำว่า ศรี
นั้นก็หมายถึงพระอาจารย์ศรี มหาวิโร ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดหมู่บ้านนี้ขึ้น และเป็นผู้ให้
ความอบอุ่นและอบรมสั่งสอนชาวบ้านนี้ ให้มีศรัทธาปสาทะและมีความสุขมั่นคงอยู่ใน
ร่มเงาของพระพุทธศาสนา หมู่บ้านนี้มีครอบครัวอาศัยอยู่ ๘๑ ครอบครัว มีประชาชน
ทั้งสิ้นราว ๖๐๐ คน วัดนี้มีต้นไม้มาก ทั้งไม้ใหญ่และไม้เล็ก และยังมีผลไม้ต่าง ๆ

เช่น มะพร้าว มะม่วง เป็นต้นอีกมากมาย นำรีนมัย เหมาะแก่การที่จะบำเพ็ญสมณธรรม บริเวณภายในวัดก็รักษาความสะอาดเรียบร้อย มีน้ำและไฟฟ้าใช้บริบูรณ์ ปัจจุบันมีเสนาสนะต่าง ๆ คือ อุโบสถเก่า ๑ หลัง กุฏิ ๓๐ หลัง โดยปลูกอยู่ห่าง ๆ กัน กระจายไปทั่วบริเวณวัด ศาลาการเปรียญใหญ่ ๑ หลัง เป็นศาลา ๒ ชั้น กว้าง ๒๔ เมตร ยาว ๖๐ เมตร และกำลังสร้างถ้ำน้ำขนาดใหญ่ โดยหล่อด้วยคอนกรีต กว้างและลึกมาก อยู่ใกล้ ๆ กับศาลาหลังใหญ่ มีสระน้ำขนาดใหญ่ ๑ สระ กว้างถึง ๓๐ ไร่ ในพรรษากาลมีพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยมนี้มีพระ ๓๐ รูป สามเณร ๒ รูป และมีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๓ รูป เนื่องจากวัดนี้เป็นวัดกรรมฐาน จึงไม่มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนแบบนักเรียนธรรมและบาลี

สำหรับพระอาจารย์ศรี มหาวิโร นั้น กล่าวได้ว่า เป็นพระอาจารย์ที่มีผู้เคารพนับถือมาก และได้ทราบว่าคุณภาพวัดประชาคมวนารามนี้แล้ว ท่านยังได้ไปตั้งสำนักกรรมฐานเป็นสาขาไว้ในที่ต่าง ๆ อีกหลายแห่ง คือ ที่จังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ๔ แห่ง คือ วัดโนนสวรรค์ วัดบ้านก่อ วัดบ้านกุงเก่า วัดป่าขวัญเมือง ที่จังหวัดเลย ๒ สำนัก คือ วัดถ้ำมโหฬาร วัดถ้ำกว้าง ที่จังหวัดนครพนม ๓ สำนัก คือ วัดบ้านขามเฒ่า วัดบ้านหัวดง วัดบ้านนาโดน ที่จังหวัดอุดรธานี ๑ สำนักคือ วัดหนองแสง และที่จังหวัดจันทบุรีอีกหนึ่งสำนัก สำนักต่าง ๆ เหล่านี้ ก็มีพระที่ออกไปจากสำนักของท่าน อาจารย์ศรีเป็นผู้ปกครองดูแล จึงกล่าวได้ว่าพระอาจารย์ศรี มหาวิโร เป็นผู้ที่มีผู้เคารพนับถือมากทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และพลังแห่งความเคารพนับถือดังกล่าวนี้ ก็สามารถจะเห็นได้จากการถาวรวัตถุที่วัดประชาคมวนารามนี้ เช่น ศาลาหลังใหญ่ดังกล่าวแล้ว และความประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ในอาณาบริเวณรอบวัดประชาคมฯ นี้ เป็นต้น

วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๖.๓๐ น. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณิยาจาตุรัสฯ ออกบิณฑบาต พร้อมด้วยพระอาจารย์ศรีพระอนุจรในคณะ และพระภิกษุสามเณรท้องถิ่นโดยพร้อมเพรียง มีการตีระฆังเป็นสัญญาณในการออกบิณฑบาต ซึ่งเป็นธรรมเนียมของวัดนี้ โศจรคามก็คือบ้านศรีสมเด็จซึ่งอยู่หน้าวัด และไม่ไกลจากวัดนัก มีประชาชนชาวบ้านศรีสมเด็จออกมาเรียงแถวรอใส่บาตรเป็นระเบียบเรียบร้อยประมาณ ๓๐๐ คน พระภิกษุสามเณร ได้เดินเรียงแถวรับอาหารบิณฑบาตตามลำดับ มีคนคอยถ่ายอาหารจากบาตรที่เต็มตลอดทาง อาหารที่ชาวบ้านนำมาใส่บาตร ก็เป็นอาหารตามมีตามได้แบบพื้นบ้าน และมาใส่บาตรกันด้วยศรัทธาจริง ๆ เพราะบางคนแม้จะมีของเพียงเล็กน้อย ก็อุตส่าห์นำมาแบ่งใส่บาตร

เวลา ๐๗.๓๐ น. ฉันทภัตตาหารเข้าพร้อมกันที่ศาลาใหญ่ ก่อนฉันสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณิยาจาตุรัสฯ ในระหว่างที่พระภิกษุสามเณรกำลังฉันภัตตาหารเข้านั้นชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ ณ ศาลา ได้พร้อมกันทำวัตรเช้าและสวดพระสูตรและคาถาแปล สวดได้พร้อมเพรียงกันอย่างยิ่ง และสวดได้โดยไม่ต้องดูแบบ ดูเหมือนว่าทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สามารถสวดได้เกือบทุกคน ไม่มีแก่งแย่งกันระหว่างสวด แสดงให้เห็นถึงผู้มีศรัทธาอุปาสาทะ มั่นคง หนักแน่นในพระพุทธศาสนา และแสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระอาจารย์ศรี ที่สามารถฝึกฝนอบรมชาวบ้านจำนวนมาก ให้มีความเคารพนับถือมั่นคงในพระรัตนตรัย มีศีลธรรม รักษาขนบธรรมเนียมอันดีงามของตนไว้ และเอาใจใส่ในการทำวัตรสวดมนต์ จนเกือบจะกล่าวได้ว่าแทบทุกคนจึงสามารถทำวัตรสวดมนต์รวมกันจำนวนมาก ๆ ได้โดยพร้อมเพรียงไพเราะ ได้เป็น

อย่งดี และรู้สีกว่าทุกคนได้รับการฝกอบรมให้มีระเบียบวินัย ทำอะไรให้พร้อมเพรียงกันให้เป็นอณตีสัญญณน เป็นต้น นับว่าเป็นภพที่ประทับใจแก่ผู้ทีพบเห็นทุกคน

เมื่อพระภิกษุสามเณรฉันแล้ว บรรดาข้าราชการและชาวบ้านทีมาร่วมทำบุญในโอกาสนี้ ได้ร่วมกันรับประทานอาหารพร้อมกัน สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ กลับไปพักผ่อน ณ กุฎีรับรอง พ.ต.อ.สุพล พรหมนุรักษ์ ได้ตามสนทนาและได้กราบเรียนถึงความเป็นไป ทั้งทางด้านปกครองประชาชน และสภาวะการณต่าง ๆ ในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ทำให้ได้ทราบถึงสภาวะการณอันน่าหนักใจบางประการ และความรูสึกนึกคิดของประชาชน บางกลุ่มทีมีต่อราชการ อันเป็นหน้าที่ทางบ้านเมืองจักได้พิจารณาแก้ไขให้ดีขึ้นโดย ยุติธรรม

เวลา ๐๙.๔๐ น. ทางคณะสงฆ์และพุทธศสณนกชนวัดประชาคมวนาราม ได้อาราธนาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ประกอบพิธีเปิดป้าย “มหาวิธรรมสภา” คือ ศาลาหลังใหญ่ อันเป็นที่ประชุมฟังธรรม และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นายศรีศักดิ์ ดีศรีแก้ว หัวหน้าหมวดการศึกษาอำเภอเมือง อ่านรายงานเกี่ยวกับการสร้าง “มหาวิธรรมสภา” ถวายแต่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ความว่า ขอประทานกราบนมัสการเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทีเคารวอย่างสูง เกล้ากระผมพร้อมด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู นักเรียน และประชาชน ชาวตำบลโพธิ์ทอง และตำบลใกล้เคียง รู้สึกซาบซึ้งในเมตตาธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ มีความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ในการทีเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ได้โปรดเมตตา มาเยียมเยียนพวกเกล้ากระผม และรู้สีกเป็นเกียรติ เป็นอุดมมงคลอย่างยิ่ง ในการทีเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ จะได้โปรดเมตตาเปิดป้ายศาลา “มหาวิธรรมสภา” นี้ ก่อนอื่นเกล้าฯ ขอประทานกราบนมัสการถวายรายงานความเป็นมา ของวัดประชาคมวนาราม และศาลาหลังนี้ พอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

ทีตั้งวัดนี้เดิมเป็นวัดร้าง ชาวบ้านเรียกกันว่าวัดบ้านงูเก่า ซึ่งถูกร้างมาแล้วประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ มีสภาพเป็นป่าทึบ ตั้งอยู่ในท้องทีตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้นต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ พระอาจารย์ศรี มหาวิโร เจ้าอาวาส รูปปัจจุบัน ได้เดินธุดงค์มาจากจังหวัดนครพนม มาพักวิเวกเจริญสมณธรรมกรรมฐาน อยู่ที่นี่ ประชาชนในละแวกนี้เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงพร้อมใจกันอาราธนาท่านให้อยู่โปรดต่อไป และจัดตั้งเป็นวัดโดยลำดับ โดยให้ชื่อว่า “วัดประชาคมวนาราม” ปัจจุบัน

มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑๖๐ ไร่ ได้แบ่งออกเป็นเขตพุทธาวาส ๔๐ ไร่ เขตสังฆาวาส ๔๐ ไร่ เขตสระน้ำ ๓๐ ไร่ เขตฌาปนสถาน ๑๐ ไร่ และเขตพุกษชาติ ๔๐ ไร่ มีอุโบสถ ๑ หลัง กุฏิ ๓๐ หลัง หอสวด ๑ หลัง หอฉัน ๑ หลัง ศาลา สุสาน ๑ หลัง สระน้ำ ๘ สระ และถังเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ ๓ ถัง เนื่องจากวัดนี้ มีประชาชน ศรัทธาเลื่อมใส และนิยมมาทำบุญกันเป็นจำนวนมาก และทางราชการก็ได้อาศัย สถานที่ประชุมสัมมนาในกิจการต่าง ๆ อยู่เสมอ ประกอบทั้งพุทธศาสนิกชน ประกอบศาสนิกกิจก็มากมายแออัด จนกระทั่งศาลาโรงธรรมหลังที่สร้างไว้เดิม ไม่สามารถจะอำนวยความสะดวกได้เท่าที่ควร คณะกรรมการซึ่งมีพระอาจารย์ศรี มหาวิโร เจ้าอาวาสเป็นประธานได้มองเห็นความจำเป็นด้านนี้ จึงได้พร้อมใจกันเป็น เอกฉันท์สร้างศาลาหลังนี้ขึ้น ซึ่งมีขนาดยาว ๖๐ เมตร กว้าง ๒๔ เมตร คอนกรีต ๒ ชั้น ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๑๒ มีพระเดชพระคุณ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระมหาวิรวงศ์ วัดพระศรีมหาธาตุ เป็นประธาน เริ่มลงมือก่อสร้าง พ.ศ. ๒๕๑๓ การก่อสร้างได้ดำเนินมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ สิ้นค่าก่อสร้างไปแล้ว ประมาณ สามล้านบาทเศษ (ทุนในการก่อสร้างนี้ ได้จากประชาชนผู้มีศรัทธาบริจาค รวมกัน และกรมการศาสนาสมทบอีก ๓๕,๐๐๐.๐๐ บาท (สามหมื่นห้าพันบาทถ้วน) การก่อสร้างคาดว่าจะสำเร็จไปแล้วประมาณ ๙๕% เพื่อเป็นสิริมงคลจึงได้พร้อมใจกัน ขนานนามศาลาหลังนี้ว่า “มหาวิโรธรรมสภา” ด้วยความเห็นชอบของพระเดชพระคุณ เจ้าพระคุณสมเด็จฯพระมหาวิรวงศ์

บัดนี้ได้เวลาอันเป็นศุภฤกษ์มงคลฤกษ์แล้ว จึงขอประทานกราบนมัสการเจ้า พระคุณสมเด็จฯ ได้โปรดเมตตาเปิดป้าย “มหาวิโรธรรมสภา” เพื่อเป็นสิริสวัสดิพิพัฒน์ มงคลสมบูรณ์พูลผลสืบไปชั่วกาลนานเทอญ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

รายงานจบแล้ว ได้เวลา ๙.๔๐ น. สมเด็จฯ ออกไปบริเวณที่เตรียมไว้หน้าศาลา ดึงสายป่านเปิดป้ายชื่อ “มหาวิโรธรรมสภา” พระสงฆ์ที่ประชุมอยู่ภายในศาลา ทั้งหมด สวดชัยมงคลคาถา เสร็จแล้วสมเด็จฯ ปลูกต้นไม้ (ต้นกลาง) บริเวณหน้า มหาวิโรธรรมสภา พระเทพกวี ปลูกอีกหนึ่งต้น พระราชวรालังการปลูกอีกหนึ่งต้น เป็นเสร็จพิธี

หลังจากปลูกต้นไม้แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ตรีปิฎกมหาเถรสมาคม ทรงเสด็จเข้าสู่ศาลา เสด็จทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และประชาชนทั่วปวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และประชาชนทั่วปวง ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และประชาชนทั่วปวง

“รู้สึกซาบซึ้งและโศกเศร้าเป็นอย่างยิ่ง ที่ปรากฏว่าท่านทั้งหลายได้รับความสงบสุข ความมีมารยาท อารมณ์กาย วาจา งดงาม ยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา อันเป็นผลมาจากการฝึกอบรมของท่านอาจารย์ศรี มหาวิโร ก็ขอให้ท่านทั้งหลายช่วยกันดำรงรักษาพระพุทธศาสนา ด้วยการปฏิบัติพระพุทธศาสนา และอบรมลูกหลานของตนผู้เป็นเด็ก ๆ ให้มีความรู้ มีศรัทธาตั้งมั่นและปฏิบัติพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

บัดนี้ เกิดมีความเจริญแผนใหม่ต่าง ๆ ขึ้นเป็นอันมาก บางส่วนก็นำความเจริญมาให้ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนสอนศิลปวิทยาต่าง ๆ และการพัฒนาอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น เป็นการส่งเสริมปัญญา อันเป็นแสงสว่างที่จะนำทางของชีวิตสืบไปภายหน้า การบำรุงทางปัญญาอันเกี่ยวแก่การศึกษานี้เป็นสิ่งที่จำเป็น ฉะนั้น จึงขอให้ช่วยกันบำรุงการศึกษา และอบรมลูกหลานให้เล่าเรียนศึกษา ให้ได้ปัญญาอันเป็นแสงสว่างดังกล่าว แต่อย่างไรก็มีส่วนหนึ่งที่เป็นดวงปัญญาอันประเสริฐ คือเป็นดวงปัญญาอันบังเกิดขึ้นในธรรมะ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นแสงสว่างที่นำให้เรา รู้จักผิดชอบ ชั่วดี ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตลอดจนถึงให้รู้จักจักรวรรดิ ธรรมที่เป็นตัวความจริง อันเป็นเครื่องบำบัดทุกข์ เป็นปัญญาที่สำคัญ ฉะนั้น ทุกคนจึงควรศึกษาให้รู้จักพระพุทธศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และอบรมลูกหลานให้รู้จักพระพุทธศาสนา ให้ได้ปัญญาในพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งด้วย

ปัญญาทั้ง ๒ ส่วนนี้ คือ ปัญญาทางโลก อันได้แก่การศึกษาเล่าเรียน ก็เป็นสิ่งจำเป็น ปัญญาทางธรรมคือการรู้จักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็เป็นสิ่งจำเป็น

ผู้ที่เล่าเรียนทางโลกมีความรู้มากนั้น มิใช่เป็นคนดีเสมอไป ใช้ความรู้ไปในทางที่ผิด เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นก็มีมาก เมื่อเป็นคนไม่ดีแล้ว ก็สามารถทำความชั่วได้มากกว่าคนที่มีความรู้น้อย ส่วนความรู้ทางธรรมนั้น เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นความรู้ที่คอยเตือนใจเราอยู่เสมอว่า นั่นเป็นความชั่วไม่ควรทำ นี่เป็นความดีต้องรีบทำ

เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า อะไรเป็นความชั่ว อะไรเป็นความดี เพราะฉะนั้น ปัญญาทางธรรมจึงเป็นปัญญาอันบริสุทธิ์ และเมื่อยังมีความรู้ทางโลกดีด้วย ก็จะสามารถใช้ความรู้นั้นประกอบสิ่งที่เป็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่านมากยิ่งขึ้น ทุกคนจึงควรอบรมปัญญาทางธรรมด้วย

คนเรานั้น ย่อมมีความโน้มเอียงไปในทางชั่วได้ง่ายกว่าในทางดี เพราะถูกกิเลสตัณหาคอยดึงใจไปสู่ทางต่ำเสมอ ดังจะเห็นได้ว่า คนเราทำความชั่วต่าง ๆ โดยที่ไม่ต้องรับการสั่งสอนจากใคร เพราะฉะนั้น ปัญญาอันบริสุทธิ์ในพุทธธรรมจึงจำเป็นสำหรับทุกคน เพื่อเป็นเครื่องห้ามเครื่องกั้นมิให้คนทำความชั่ว แต่จะคอยหนุนขึ้นไปสู่ความดีโดยลำดับ

การทำนันททั้งหลายได้มาพบพระพุทธศาสนา อันเป็นมรดกสืบมาแต่บรรพบุรุษ และได้มาพบท่านอาจารย์ศรี มหาวิโร ซึ่งเป็นผู้ให้การอบรมพระพุทธศาสนา ตลอดจนการปฏิบัติทางจิตใจ จนทำให้ท่านทั้งหลายโน้มเอียงขึ้นมาสู่ธรรม สามารถที่จะปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา และมีบุญเขตอยู่ใกล้ ๆ นับว่าเป็นลาภของท่านทั้งหลาย แต่ก็อย่าประมาท เพราะปัจจุบันนี้ กระแสของความเจริญทั้งหลายกำลังไหลบ่าเข้ามา ปัญญาทางโลกในโรงเรียนนั้นไม่เป็นอะไร เพราะมีแต่สิ่งที่เป็นคุณ แต่วิชานอกโรงเรียนที่เข้ามานั้น เช่น วิชาโจรกรรม อาชญากรรม คดโกง เป็นต้น อันจะเป็นสิ่งชักจูงเด็ก ๆ ตลอดจนถึงผู้ใหญ่ไปในทางที่ชั่วนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรประมาท ควรระมัดระวังและอบรมสั่งสอนบุตรหลานของท่าน ให้ยึดมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย จักได้เป็นผู้เจริญในกาลภายหน้า เพราะว่าความที่มีจิตใจยึดมั่นอยู่ในพระรัตนตรายนั้น ย่อมจะเป็นเครื่องป้องกันเยาวชนไว้ไม่ให้หลงไหลไปในทางที่ชั่ว และสามารถรักษาจารีตประเพณีพร้อมทั้งความประพฤติอันดีงามให้ดำรงอยู่สืบไป

บัดนี้ จักได้นำหลักธรรมที่ว่าด้วยวิธีปฏิบัติ อันจะยังพระสัทธรรมศาสนาให้เจริญไม่เสื่อม ตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ๕ ประการ มาแสดงดังต่อไปนี้

๑. ตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ
๒. ตั้งใจเรียนธรรมโดยเคารพ
๓. ตั้งใจทรงจำธรรมไว้โดยเคารพ

๔. ตั้งใจพิจารณาให้รู้เนื้อความของธรรมที่ทรงจำไว้ั้นโดยเคารพ

๕. ตั้งใจปฏิบัติธรรม กล่าวคือ เมื่อรู้ธรรม รู้รรถคือเนื้อความของธรรมแล้ว ก็ตั้งใจปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรมโดยเคารพ

การปฏิบัติธรรมข้อหนึ่งข้อใดนั้น ต้องให้เหมาะแก่ความประสงค์ที่ต้องการในธรรมข้อนั้น เช่น การทำทาน มิใช่จะไปลักขโมยเขาหรือหยิบยืมเขามาทำทาน แต่ต้องแสวงหาทรัพย์โดยสัมมาชีพ ให้เกิดมีทรัพย์ขึ้นเสียก่อน แล้วจึงให้ทาน และให้โดยการเลือกให้ คือ ให้สิ่งที่ควรให้แก่บุคคลที่ควรให้ดังนี้จึงจะเป็นกุศลทาน สัปปุริสทาน และชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

การทำทานนั้น ต้องรู้ความประสงค์อีกประการหนึ่งว่า เพื่อกำจัดโลภะ มัจฉริยะ ในสันดานของตน เมื่อทำทานก็ให้ตั้งใจว่า เราจะให้ทานเพื่อกำจัดโลภะ มัจฉริยะ ในสันดานของตน

ในการที่จะรักษาศีล ก็เช่นเดียวกัน ให้ทำความตั้งใจว่า เราจะรักษาศีลเพื่อกำจัดตัวโทสะ คือ ความประทุษร้ายตนเอง และประทุษร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อน

ในการที่จะบำเพ็ญภาวนา อบรมจิต เช่น ทำกรรมฐาน ทำจิตใจให้เป็นสมาธิ อบรมปัญญา บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ก็เพื่อกำจัดนิวรณ์ กำจัดโมหะอุปาทาน

รวมความว่า มุ่งที่จะกำจัดกิเลสกองโลภะ มัจฉริยะบ้าง กองโทสะบ้าง กองโมหะบ้าง นี้แหละเป็นบุญตัวแท้ เพราะการทำบุญก็คือการทำจิตใจให้บริสุทธิ์นี้เอง ความบริสุทธิ์นี้แหละเป็นตัวบุญแท้ ความสุขที่เกิดจากความบริสุทธิ์นี้แหละ เป็นตัวบุญที่เป็นส่วนผล เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย อย่ากลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้ เป็นชื่อของความสุข” ดังนี้ นี่เป็นความมุ่งหมายของการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เมื่อทำบุญให้ถูกต้องดังนี้แล้ว ก็ชื่อว่าประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาสาธุชนทั้งหลาย ให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ คน เทอญ.”

เมื่อจบธรรมภาแล้ว สมเด็จพระเถลิงราชครูประทีป ประธานของที่ระลิก แก่ประธานกรรมการ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาประจำหมู่บ้านศรีสมเด็จ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านศรีสมเด็จ อนามัยตำบล และผู้ที่มาร่วมให้การต้อนรับอีกสองสามท่าน พอดีเวลาจวนเพล อุบาสกอุบาสิกาช่วยกันจัดภัตตาหารเพลถวายสมเด็จพระเถลิงราชครู พร้อมด้วยคณะผู้ติดตาม เมื่อได้เวลาสมเด็จพระเถลิงราชครู และพระอนุชาฉันภัตตาหารเพล ภิกษุสามเณรวัดนี้ฉันคนเดียว ฉะนั้น จึงมีเฉพาะคณะของสมเด็จพระเถลิงราชครู เท่านั้นที่ฉันเพล เมื่อฉันเพลเสร็จแล้ว เตรียมเพื่อเดินทางต่อไปยังวัดบึงพระลานชัย ในตัวจังหวัดร้อยเอ็ด

เวลา ๑๒.๓๐ น. ออกเดินทางจากวัดประชาคมวนาราม พระภิกษุสามเณรวัดประชาคมวนาราม พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชนแห่งหมู่บ้านศรีสมเด็จ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการต้อนรับทุกคน ได้มาพร้อมกันที่บริเวณหน้าศาลามหาวิริยธรรมสภา ชาวบ้านได้ตั้งแถวส่งสองข้างทาง ตั้งแต่หน้าศาลาไปจนถึงประตูวัด เมื่อได้เวลา สมเด็จพระเถลิงราชครู พร้อมด้วยคณะได้มาขึ้นรถยนต์ที่หน้าศาลา ลาท่านอาจารย์ศรี มหาวิโร และพระภิกษุสามเณรที่มาส่ง เมื่อรถยนต์ของสมเด็จพระเถลิงราชครู เคลื่อนที่ ประชาชนทุกคนที่นั่งตั้งแถวรับในที่นั้น พร้อมกันกราบสมเด็จพระเถลิงราชครู เป็นภาพที่ประทับใจมาก และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนาของประชาชนในถิ่นนั้น ในระหว่างเดินทางจากวัดประชาคมวนารามไปยังบึงพระลานชัย ฝนตกเล็กน้อย แต่ก็ทำให้เกิดความชุ่มเย็นพอสมควร

เวลา ๑๓.๐๗ น. ถึงวัดบึงพระลานชัย คณะข้าราชการนำโดย นายสมบุญรณ์ ไทยวัชรามาศ ปลัดจังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมด้วยข้าราชการทุกฝ่ายได้ให้การต้อนรับเมื่อสมเด็จพระเถลิงราชครู ลงจากรถยนต์แล้ว พระครูสิริธรรมภิต (ศรีจันทร์ ปุณฺณโร) เจ้าอาวาสวัดบึงพระลานชัย เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) ได้ให้การต้อนรับ และนำสมเด็จพระเถลิงราชครู เข้าสู่โบสถ์ พระภิกษุสามเณรประชุมรอต้อนรับอยู่ในอุโบสถ สมเด็จพระเถลิงราชครู จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วปราศรัยกับผู้มาต้อนรับพอสมควรแก่เวลาแล้ว พระครูสิริธรรมภิต นำสมเด็จพระเถลิงราชครู ไปยังกุฏิรับรอง คณะสงฆ์ที่มาให้การต้อนรับที่วัดบึงพระลานชัยนี้ คือ พระครูสิริธรรมภิต เจ้าคณะจังหวัด พระครูคุณสารพินิจ (สุกวโร (เลื่อน) ป.ธ.๕) วัดเหนือ เจ้าคณะอำเภอมือทอง พระครู วิมลธรรมานุวัตร (จิตเปโม สุตใจ) วัดวิมลนิวาส เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๒ พระครูวิจิตรคุณาธาร ที่ปรึกษาเจ้าคณะ

ตำบล พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรวัดบึงพระลานชัย วัดป่าศรีไพรวัน และวัดวิมล-
นิवास ประมาณ ๗๐ รูป โดยเฉพาะเจ้าคณะจังหวัดนั้น พรรษายังไม่ถึง ๒๐ แต่เป็น
ผู้ที่คล่องแคล่วทั้งการปฏิสังขรณ์ การปกครองและการศึกษา เป็นผู้ที่มีความคิด
ริเริ่มดี และได้ทราบว่าเป็นนักเทศน์ นักเผยแผ่ที่สำคัญรูปหนึ่งของจังหวัดนี้

เวลา ๑๓.๓๐ น. แสดงธรรมกถาอบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ
ศาลาการเปรียญวัดบึงพระลานชัย คณะข้าราชการที่มารับการอบรมประกอบด้วย
นายประมุข ศรีธาทิพย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด นายสมบุญ ไทยวัชรามาศ
ปลัดจังหวัด นายสมพงษ์ โภธินาม นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด นายเฉลิมชัย
ประชุมภรณ์ หัวหน้าศึกษานิเทศก์จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ต.ต.สุพล พรหมนุรักษ์
ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น พร้อมด้วยพ่อค้า ประชาชน อุบาสก
อุบาสิกา ราว ๒๐๐ คน เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว ก่อนที่จะแสดงธรรมกถา พระเทพกวี
รองเจ้าคณะภาค ๙ ได้อารธนาสมเด็จฯ ให้มอบใบตราตั้งเจ้าอาวาสวัดบึงพระลาน
ชัย แก่พระครูสิทธิธรรมโสภิต ซึ่งยังรักษาการเจ้าอาวาสอยู่ ณ โอกาสนี้ด้วย สมเด็จฯ
มอบใบตราตั้ง พระสงฆ์ที่ประชุมอยู่บนศาลาการเปรียญนั้น สวดชัยมงคลคาถา
และคาถาอำนวยการ เป็นเสร็จพิธี จากนั้น พิธีกรอารธนา สมเด็จฯ ขึ้นสู่ธรรมาสน์
อารธนาศีล รับศีลแล้ว อารธนาธรรม สมเด็จฯ ได้ แสดงธรรมกถา ดังนี้

“เมื่อถึงภูมิภาคส่วนนี้ ก็ได้เห็นสิ่งแวดล้อมทั้งหลายกำลังได้รับการพัฒนา
ทั้งทางบ้านเมือง ทั้งทางศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา
รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามไว้ ความเจริญด้านต่าง ๆ ก็เป็นไปอย่าง
ไม่หยุดยั้ง โดยความร่วมมือของบุคคลทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งทางฝ่ายรัฐบาลซึ่งเป็น
ผู้ปกครอง และฝ่ายประชาชน รวมทั้งทางคณะสงฆ์ด้วย ซึ่งเมื่อรวมลงแล้วก็อยู่ใน
หลักไตรรงค์ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั่นเอง

ชาตินั้น ก็คือ ความเป็นชาติไทยที่ดำรงมาตลอดกาลช้านาน และได้ช่วยกัน
ดำรงรักษาไว้ จึงได้ดำรงสวัสดิมาจนถึงบัดนี้

ศาสนานั้น ก็ได้แก่พระพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยเรานับถือเป็นสรณะอันสูงสุด
มาตั้งแต่โบราณกาล และคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาก็ได้ทำให้บังเกิดเป็นนิสัย อธิยาศัย

อับปางของคนไทย รู้จักมีกตัญญูทเวที รู้จักมีเมตตากรุณา เป็นต้น สืบมาจนถึงทุกวันนี้

พระมหากษัตริย์นั้นเล่า คนไทยเราก็ได้มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขมาตั้งแต่โบราณกาล ทรงเป็นหลักยึดเหนี่ยว เป็นที่รวมจิตใจของคนไทย และพระมหากษัตริย์ก็ทรงแผ่พระเมตตากรุณาไปยังประชาชน ทรงปกครองด้วยตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม เพราะฉะนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงเป็นหลักที่ยึดมั่นของคนไทยสืบมาจนถึงบัดนี้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ว่า ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ได้มาโดยยาก เพื่อเป็นเครื่องเตือนว่า การที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหนก็ตาม ได้มาโดยยากทั้งนั้น เพราะเป็นการได้มาด้วยอำนาจกุศลมูล อันหมายถึงต้นของความดีของบุญกุศลต่าง ๆ เมื่อเกิดมาแล้วก็ยังมีกรรมต่าง ๆ มาคอยส่งให้วิถีชีวิตของแต่ละคนเป็นไปต่าง ๆ อีก และมีอายุสั้นบ้าง ยาวบ้าง

เมื่อมานึกดูว่าอะไรเล่า ที่เป็นเครื่องส่งให้เราดำเนินมาถึงจุดที่กำลังเป็นอยู่ในบัดนี้ และที่จะเป็นดำเนินต่อไปในภายหน้า ก็จะได้เห็นว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสั่งสอนไว้อย่างสมบูรณ์แล้ว แต่ว่าบางทีก็ไม่มีใครสนใจ ทั้งนี้ ก็เพราะมีหลายสิ่งมาคอยแนะนำ มาคอยเตือนให้บุคคลทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ บางอย่างก็เป็นมารภายในคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง มาคอยเตือนให้ทำชั่ว บางอย่างก็เป็น “พระพุทธะ” คือผู้รู้ในใจของเราเอง มาคอยเตือนให้ทำดี เพราะเหตุเหล่านี้เองที่ทำให้เราไม่มั่นใจ ไม่เชื่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่ทุกคนที่เป็นมาจนถึงบัดนี้ ก็เป็นไปตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงพิสูจน์ให้เห็นว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสัจจะคือความจริง ดังเช่น คำสอนที่ว่า ความเกิดมาเป็นมนุษย์ได้มาด้วยอำนาจของบุญกุศล แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีกรรมอย่างอื่น ๆ มาอุปถัมภ์บ้าง มาตัดรอนบ้าง เพราะคนเราทำกรรมต่าง ๆ ไว้ในอดีตมาก และในจิตใจเราก็มียึดมั่นถือมั่นด้วยความชั่วที่เก็บไว้ในใจ และความดีที่เรียกว่าบารมี เก็บไว้ในใจอีกด้วย คนเราจึงมีทั้งกรรมดีกรรมชั่วสลับซับซ้อน อันเป็นผลให้วิถีชีวิตของคนเราเป็นไปในปัจจุบัน แม้เช่นนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางหลักไว้ว่า คนเรานั้นแม้จะมีกรรมเก่าเป็นมาอย่างไร มีจิตใจเป็นมาอย่างไรก็ตาม

ก็สามารถจะปรับปรุงตนเองให้เป็นไปในทางที่ดี ทางเจริญได้ในปัจจุบัน จึงได้ทรง
สั่งสอนธรรมสำหรับปฏิบัติไว้ทั้งสองอย่าง คือธรรมสำหรับปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
และธรรมสำหรับปฏิบัติตน

ธรรมสำหรับเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็คือมงคล ๓ ประการ ในมงคลสูตร คือ
การไม่คบคนพาล ๑ การคบหาบัณฑิตคือคนดี ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ คนเรา
ที่เกิดมานั้น ย่อมจะแวดล้อมไปด้วยบุคคลชนิดต่าง ๆ ทั้งคนพาลและทั้งบัณฑิต
คนพาลก็จะคอยแนะนำไปแต่ในทางชั่ว บัณฑิตย่อมจะแนะนำไปแต่ในทางดี คนพาล
จึงเป็นผู้ที่ไม่ควรบูชา บัณฑิตย่อมเป็นผู้ที่ควรบูชา ฉะนั้น จึงต้องเลือกคบคนดีคือ
บัณฑิต อันที่จริงคนเรานั้นก็มีความเป็นคนพาล ความเป็นบัณฑิต และความเป็นผู้รู้
ควรเคารพบูชาอยู่ในตัวเช่นเดียวกัน แต่ที่ไม่ค่อยจะได้มองเข้ามาดูตนเอง ชอบมอง
แต่คนอื่น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า คนพาลทั้งหลายมีการโทษผู้อื่นเป็นกำลัง
ส่วนบัณฑิตมีการเพ่งโทษ คือมองเข้ามาดูตนเองเป็นกำลัง

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักธรรมไว้อีกหมวดหนึ่ง สำหรับที่จะ
ปฏิบัติตนเอง มี ๓ ประการ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การทำกุศลคือความดีให้
ถึงพร้อม ๑ และการชำระจิตใจของตนให้สะอาดผ่องใส ๑ กล่าวคือ ทุกคนย่อมรู้ดี
ว่าอะไรเป็นความชั่ว ฉะนั้น ก็จึงพยายามที่จะละเว้นความชั่วต่าง ๆ เหล่านั้นเสียตาม
ความสามารถ ส่วนความดีนั้น ทุกคนก็ย่อมจะรู้ดีเหมือนกันว่าอะไรเป็นความดี ฉะนั้น
ก็จึงพยายามทำแต่ความดี ตลอดถึงปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของตนด้วยดี ซึ่งก็นับว่าเป็น
ความดีด้วย และการที่จะทำความดีความชั่วต่าง ๆ นั้น ก็เนื่องมาจากจิตของตนนี้แหละ
เป็นสำคัญ ถ้าใจขุนมัวก็เป็นเหตุให้ทำความชั่ว ถ้าใจผ่องใสก็เป็นเหตุให้ทำความดี
และสิ่งที่มาทำให้จิตใจขุนมัวนั้นก็คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ฉะนั้น จึงต้อง
พยายามชำระจิตใจให้สะอาดหมดจดจากกิเลสเหล่านี้เสีย

เมื่องดเว้นจิตใจของตนเองจากกิเลสเหล่านี้เสียได้ก็จะเกิดเป็นศีลขึ้น และหลัง
จากนั้นก็ให้พยายามที่จะทำความสงบใจต่อไป ให้ตั้งใจทำความดีต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น
ระดับความจงใจจงใจจงใจแก่ใคร ๆ หมัด ทำจิตใจให้ประกอบด้วยความสงบ แม่เมตตา
ออกไป เมื่อทำใจได้ดังนี้ก็ย่อมจะมีความสุข

จึงเห็นได้ว่าทุกคนที่เกิดมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ ได้ดำรงอยู่ด้วยอานุภาพของพระธรรมของพระพุทธเจ้า คือ อานุภาพของการคบบัณฑิต ไม่คบคนพาล เคารพบูชาผู้ที่ควรเคารพบูชา ด้วยอานุภาพของการเว้นชั่ว ทำดี และการชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าผลดีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งอันใดที่ทุก ๆ คนได้รับอยู่ในบัดนี้ เกิดจากอานุภาพของพระธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้สองหมวดนี้ทั้งนั้น ส่วนผลที่ตรงกันข้าม คือความวิบัติเสียหายต่าง ๆ นั้นก็เกิดจากที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังกล่าวนี้นี้แหละเป็นหลักธรรมที่เราควรนับถือสำหรับความเจริญในอนาคต

เราทั้งหลายได้เกิดมาร่วมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเดียวกัน จึงเป็นเหมือนพี่น้องอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ก็ขอให้ทุกคนอย่าประมาทในอำนาจวาสนาในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตั้งใจปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้า รับผิดชอบร่วมกัน ระวังไม่เบียดเบียนกัน ให้อภัยแก่กัน ไม่ตอบแทนกันในทางที่ชั่วร้าย ช่วยกันรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เมื่อเป็นได้ดังนี้ ก็จะสมกับที่ได้ชื่อว่าพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา”

เมื่อจบการแสดงธรรมกถาแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประทานหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา แก่เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด แล้วมอบของที่ระลึกแก่ผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดจังหวัด นายกเทศมนตรี ที่ปรึกษาผู้ว่าราชการจังหวัดฝ่ายทหาร และแจกเหรียญพระไพรีพิณาศแก่ข้าราชการที่มารับโดยทั่วกัน เลิกประชุมแล้ว เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด นำสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาปลูกต้นไม้เป็นอนุสรณ์ที่บริเวณข้างศาลาการเปรียญด้านทิศตะวันตก ๑ ต้น มีป้ายปักไว้ด้วยว่าแก้ว สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร ปลูกวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๖

เวลา ๑๔.๕๐ น. ออกจากวัดบึงพระลานชัยไปยังวัดโพธิ์รังษุณี ออกจากตัวเมืองไปราว ๓ ก.ม. ทางทิศใต้ ถึงวัดโพธิ์รังษุณี เวลา ๑๕.๐๐ น. มีคณะครูนักเรียนโรงเรียนบ้านโนนเมือง เข้าแถวรับตั้งแต่ประตูเข้าวัดไปจนถึงศาลาที่รับรอง มีพระภิกษุสามเณรประชุมต้อนรับอยู่ในศาลาประมาณ ๘๐ รูป ส่วนมากเป็นสามเณรเล็ก ๆ คณะสงฆ์ที่มาให้การต้อนรับประกอบด้วย พระครูศรีวิชัยคุณ เจ้าคณะตำบล

ในเมืองเขต ๑ พระสมจิต เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนงาม พระสุต เจ้าอาวาสวัดโพธิ์รังษฤกษ์ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณร วัดโพธิ์รังษฤกษ์ และวัดบ้านโนนงาม ส่วนฝ่ายบ้านเมือง ก็ประกอบด้วยนายเพชร จันทราช เทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด นายเฉลิมชาย ประชุมวรรณ หัวหน้าศึกษานิเทศฝ่ายสามัญ นายเด่น ตัญรัตน์ ปลัดอำเภอโทเมืองร้อยเอ็ด นายผ่อง สกุลพานิชย์ ปลัดอำเภอโทเมืองร้อยเอ็ด นายสันติ กสิกรรมอำเภอเมือง นายบุญตา มั่งศรี ผู้ใหญ่บ้านโนนงาม นายบุญมา พิมพิวิชัย ครูใหญ่โรงเรียนบ้านโนนเมือง

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งตามขบวนไปด้วย ได้นำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เข้าสู่ศาลาที่รับรอง ซึ่งเป็นศาลาแบบที่สร้างชั่วคราว หลังคามุงจาก ไม่มีพื้น แต่ยกเป็นอาสน์สงฆ์ขึ้นโดยรอบสามด้าน ตรงกลางว่าง เป็นที่สำหรับตั้งเก้าอี้ และมีธรรมาสันไม้ตั้งอยู่ตรงกลางศาลาด้วย ไม่มีฝา แต่ใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นรั้วกันแทนฝา โดยรอบ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เข้าสู่ศาลาแล้ว จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งร่วมขบวนไปด้วย รายงานความเป็นไปของ ศูนย์โพธิ์พุทธรักษา :-

“เกล้าฯ ขอประทานโอกาสกราบเรียนเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ในนามผู้อำนวยการศูนย์ฯ รู้สึกซาบซึ้งใจในเมตตากรุณาธิคุณของพระเดชพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างล้นพ้น ที่ได้เมตตาเยี่ยมศูนย์โพธิ์พุทธรักษาจังหวัดร้อยเอ็ด ก่อนอื่นเกล้าฯ ขอประทานโอกาสถวายรายงานเกี่ยวกับศูนย์ฯ โดยสังเขป

ศูนย์โพธิ์พุทธรักษาจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ เป็นศูนย์อบรมระดับจังหวัด ได้จัดดำเนินการมาแล้วเป็นเวลา ๓ ปี มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดศูนย์โพธิ์พุทธรักษาจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น สืบเนื่องมาจากเกล้าฯ มีโอกาสได้เข้าไปรับการอบรมเจ้าคณะอำเภอ และเข้าโรงเรียนพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ ณ สำนักงานคณะธรรมยุต และสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับฟังโอวาทพระมหาเถระพระเถรานุเถระ มีสิ่งหนึ่งที่ท่านเน้นหนัก คือ ต้องการความมั่นคงและก้าวหน้าของพระศาสนา และให้ประชาชนได้มองเห็นผลงานของพระสงฆ์ไทยธรรมยุต โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชวราลังการ เลขาธิการคณะธรรมยุต ท่านฝากฝังเป็นพิเศษให้ช่วยกัน จัดกิจกรรมที่อำนวยประโยชน์สุข แก่ประชาชนและคณะสงฆ์ ที่สำคัญคือ กิจกรรมที่เกี่ยวกับเยาวชนของชาติ

เพื่อบูชาพระคุณของพระมหาเถระ และสนองความต้องการของพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณเลขาธิการคณะธรรมยุต เกลี้ยง จึงนำเรื่องเข้าเสนอที่ประชุมสมัยนั้น เกลี้ยง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด (ธ) ที่ประชุมมีความเห็นชอบและรับหลักการ ต่อมาจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน จัดตั้งรูปงานและวิธีดำเนินงาน ฯลฯ ที่ประชุมได้ ตกลงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อให้มีหน้าที่บริหารงานให้เป็นไป ตามวัตถุประสงค์สืบไป ศูนย์นี้ประกอบพิธีเปิดป้าย เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๔ โดยมีนายเมธี ส.ศรีสุภาพ ปลัดจังหวัดร้อยเอ็ด รักษาราชการแทนผู้ว่าราชการ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประธานฝ่ายฆราวาส พระศีลคุณวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต ท่ามกลางแขกผู้มีเกียรติ คหบดี พ่อค้า ประชาชนชาว จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจำนวนมาก

กิจกรรมของศูนย์โพธิ์พฤกษ์จังหวัดร้อยเอ็ด

๑. พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ประกอบพิธีบวชเยาวชนจำนวน ๑๐๕ คน เพื่อให้การ ศึกษาอบรมทั้งภาควิชาการภาคปฏิบัติ และภาคทัศนศึกษาเป็นเวลา ๑ เดือน
๒. พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ประกอบพิธีบวชเยาวชนจำนวน ๑๒๕ คน เพื่อให้การ ศึกษาอบรมทั้งภาควิชาการภาคปฏิบัติ และภาคทัศนศึกษาเป็นเวลา ๑ เดือน
๓. พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้ประกอบพิธีบวชเยาวชนจำนวน ๒๐๐ คน เพื่อให้การ ศึกษาอบรม ทั้งภาควิชาการภาคปฏิบัติ และภาคทัศนศึกษาเป็นเวลา ๑ เดือน

ศูนย์โพธิ์พฤกษ์จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการสนับสนุนจากข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวร้อยเอ็ด และจังหวัดใกล้เคียงอย่างยิ่ง ท่านที่จะลืมไปเสียไม่ได้คือ พระครูสุปัญญาภรณ์ (พิมพ์ งามวุฑฺโฒ ป.ธ.๕, ศน.บ.) วัดบูรณศิริมาตยาราม ท่านพระครูบรรณวัตร เลขานุการเจ้าคณะภาค ๙ (ธ) วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ท่านพระครูพิจิตรธรรมสาร วัดมัสฌันติการาม กรุงเทพมหานคร ท่านที่กล่าวนามมานี้ได้เป็นกำลังสำคัญสนับสนุนทางวิชาการ การประชาสัมพันธ์และด้านอื่น ๆ อีกเป็น

จำนวนมาก กิจกรรมของศูนย์ฯ จึงได้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ โครงการต่อไปศูนย์โพธิ์พฤกษ์จังหวัดร้อยเอ็ด กำลังดำเนินการขยายที่ดิน เพื่อสร้างวิทยาลัยพุทธศาสนา ร้อยเอ็ด และพิพิธภัณฑ์ศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว เกล่ำฯ ในนามผู้อำนวยการศูนย์โพธิ์พฤกษ์ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอประทานโอกาส ได้โปรดเมตตาอนุเคราะห์ให้โอรบาทบรรดา ข้าราชการ กรรมการศูนย์โพธิ์พฤกษ์ กรรมการส่งเสริมพระพุทธศาสนาประจำหมู่บ้าน (ก.ส.ศ.) และหน่วยส่งเสริมพุทธมามกะผู้เยาว์ (นพ.ก.) ครู-อาจารย์ นักเรียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสาธุชนทั้งหลาย เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสืบไป.”

เมื่อจบรายงานแล้ว สมเด็จฯ ได้ประทานโอรบาท ดังนี้

“ได้ฟังคำแถลงของผู้อำนวยการอบรมโพธิ์พฤกษ์ วัดโพธิ์รังสฤษฎ์ ได้ความรู้ว่า ได้มีการอบรมเยาวชนขึ้นในภาคฤดูร้อน อันเป็นเวลาหยุดโรงเรียน ตามคำแนะนำของเลขาธิการคณะธรรมยุต ก็ขออนุโมทนา และเชื่อว่าบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็ได้อนุโมทนา จึงได้อนุญาตให้เด็กของตนเป็นอันมากมาเข้าบวช รับการอบรมและบรรดาผู้ที่มีความรู้ ทั้งฝ่ายพระและคฤหัสถ์ก็ได้มาช่วยเป็นวิทยากรให้การอบรม ก็ชื่อว่าได้กระทำกิจที่ควรกระทำ อันควรแก่กาลสมัยเป็นอย่างยิ่ง ปรากฏว่าการจัดให้มีการบวชเณร และรับการอบรมในภาคฤดูร้อน ได้มีการจัดกันขึ้นหลายจังหวัด ในบัดนี้เมื่อจังหวัดนี้ได้จัดทำขึ้นก็ชื่อว่า ได้ช่วยสงเคราะห์เยาวชนทั้งหลายในจังหวัดนี้ หน้าที่ของพระภิกษุสามเณรนั้น ในการที่จะเป็นทายกแก่ชาวบ้าน ก็คือเป็นธรรมทายก คือให้ธรรม เพราะฉะนั้น ก็ถึงเวลาแล้วที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องเป็นธรรมทายก ผู้ให้ธรรมกันให้ทั่วถึงขึ้น และดังที่คณะสงฆ์ได้จัดอยู่ในบัดนี้ ก็ได้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือการให้การอบรมในวัดส่วนหนึ่ง และการให้การอบรมถึงถิ่นที่อยู่ของประชาชนอีกส่วนหนึ่ง

ประการแรกนั้น ทางวัดทั้งหลายก็ได้จัดให้มีการแสดงธรรมในวัด ในวันธรรมสวนะอยู่เป็นประจำส่วนหนึ่ง จัดตั้งโรงเรียน เช่น จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตั้งสำนักอบรมดังเช่นที่วัดนี้ตั้งเป็นศูนย์อบรมเยาวชนดังที่ท่านเจ้าคณะผู้อำนวยการศูนย์ได้แถลงนั้น ทั้งได้ดำริที่จะจัดตั้งขึ้นเป็นวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการสร้างความเจริญให้ยิ่งขึ้นไปอีก เหล่านี้นับว่าเป็นการจัดขึ้นในวัด ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจัดควรทำอีกอย่างหนึ่ง

การเที่ยวจาริกไปให้การอบรมในถิ่นฐานตำบลนั้น ๆ ของประชาชน นี่ก็เป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง ที่ทางคณะสงฆ์ดำริจัดอยู่ในขณะนี้ ที่เรียกว่าเป็นกิจการพระธรรมทูต และอย่างหนึ่งที่ทางโรงเรียนและทางคณะสงฆ์ควรจะร่วมมือกันก็คือการที่จัดให้มีพระไปอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนในโอกาสอันควร หรือว่าการจัดนักเรียนให้เข้ามารับการอบรมในวัดในโอกาสอันควร เพราะว่าการจัดอบรมภาคฤดูร้อน โดยรับเด็กเข้ามาบวชเรียนนั้น ก็มีจำนวนอันจำกัด ดังที่ท่านผู้อำนวยการศูนย์ได้แถลงไว้คราวหนึ่งก็มีประมาณ ๑๐๐ กว่าคน แต่ว่า นักเรียนทั้งหลายมีจำนวนเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะคิดดำริจัด เพื่อให้เด็กทั้งหลายที่ยังเหลืออยู่นั้นได้รับการอบรมได้ทั่วถึงอีกด้วย ด้วยวิธีที่จะทำได้ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมในสถานที่นี้ ได้เห็นเด็กทั้งหลายมารับกันอยู่เป็นอันมาก ก็มี ความสุขใจ มีความสบายใจที่ได้มองเห็นเด็ก ซึ่งได้รับการฝึกอบรมให้มีความเคารพในพระพุทธศาสนา ตามพื้นเพประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง และตามการอบรมของพระภิกษุสงฆ์ของครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ทั้งเด็กนั้นก็อยู่ในวัยอันสดชื่น มีความสุข ความสบายใจ

แต่ก็ไม่มี ความสบายใจอีกอันหนึ่ง ในเมื่อมองต่อไปข้างหน้าว่า เด็กเหล่านี้ จะได้รับการศึกษาอย่างไร ? และประกอบกรงานเป็นอย่างไร ? เพราะว่าประชาชนก็มากขึ้นทุกที เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ก็ขอฝากให้บรรดาท่านทั้งหลายตลอดจนถึงคณะสงฆ์ จะต้องช่วยกันดำริเอาไว้ เพราะว่าในเวลาข้างหน้า ๑๐ ปี หรือ ๒๐ ปี อันที่จริงก็คล้ายว่านาน แต่ก็ไม่นานนัก

เพราะฉะนั้น บรรดาท่านทั้งหลายทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ ทั้งฝ่ายฆราวาส ผู้มีภาระหน้าที่ในการจัดในการทำการต่าง ๆ ในเวลานี้ ก็ขอให้ช่วยกันดำริจัดดำริทำที่จะให้เด็กทั้งหลายในบัดนี้ได้มีการเรียนดี มีความประพฤติดี มีอาชีพการงานดีสืบต่อไปในอนาคต เพื่อความสุขความเจริญ ซึ่งจะมีทั้งในปัจจุบันและจะมีต่อไปข้างหน้า ในกาลต่อไปข้างหน้า นั้น ก็จะเป็นผลที่เราทั้งหลายจะต้องดำริการจัดการทำกันตั้งแต่บัดนี้

โครงการศูนย์อบรมตามที่คุณผู้อำนวยการได้แถลงนั้น ก็เป็นวิธีอันหนึ่งสำหรับที่จะช่วยให้บรรลุผลดังกล่าว แต่ว่าจะต้องมีวิธีอย่างอื่น ๆ ทุกวิธี ทั้งทางบ้านทั้งทางวัดร่วมมือกันจัดร่วมมือกันทำให้ครบถ้วน เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ความเจริญ ความสุขสบาย สมบูรณ์ภายหน้าที่เด็กเหล่านี้จะได้รับต่อไป ก็จะบรรลุถึง

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษาท่านทั้งปวงให้มีความเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และมีความเจริญในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ท่าน เทอญ.”

เมื่อโอวาทจบแล้ว ได้มอบหนังสือเป็นที่ระลึกแก่เจ้าอาวาสวัดโพธิ์รังษฤษฎี เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๑ และเจ้าอาวาสวัดบ้านโนนงาม ประธานของที่ระลึกแก่ครูใหญ่โรงเรียนบ้านโนนเมือง ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่อีก ๒ คน แจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณร และแจกเหรียญไพรีพินาศ แก่คณะครูโรงเรียนบ้านโนนเมืองที่มาต้อนรับโดยทั่วถึง แล้วเลิกประชุม เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดนำสมเด็จพระออกใบที่บริเวณสนามข้างศาลา ปลุกต้นแก้วเป็นที่ระลึก ๑ ต้น เสร็จแล้วก็นำ สมเด็จพระเดินดูบริเวณวัด

วัดนี้เป็นที่ตั้งศูนย์อบรมโพธิ์พุกฤษ์ หน่วยนพกะ และคณะกรรมการส่งเสริมพระพุทธศาสนา (ก.ส.ศ.) มีการบวชเยาวชนเป็นสามเณรเพื่อรับการฝึกอบรมในระหว่างหยุดเรียนภาคฤดูร้อนปีละประมาณ ๑๐๐ - ๒๐๐ รูปทุกปี และได้มีโครงการที่จะจัดตั้งที่นี่เป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในรูป “วิทยาลัยสงฆ์” ในโอกาสต่อไปอีกด้วย

วัดโพธิ์รังษฤษฎีสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยพระโพธิญาณมุนี (คำ สุวรรณกฐป.ธ.๕) อดีตเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) ภายหลังได้ลาสิกขา อยู่ในเขตตำบลเหนือเมือง อำเภอเมือง ห่างจากตัวเมืองราว ๓ ก.ม. ไปทางทิศใต้ มีเสนาสนะที่เป็นหลักฐานถาวรแล้ว คือกุฏิ ๑๘ หลัง เป็นกุฏิครึ่งปูนครึ่งไม้เป็นส่วนมาก และกำลังก่อสร้างอยู่อีกก็มี ยังไม่มีโบสถ์และศาลาการเปรียญ ในพรรษากาลมีพระภิกษุสามเณรราว ๓๐ รูป ขณะเมื่อไปเยี่ยมนั้น มีพระภิกษุอยู่ ๓ รูป สามเณร ๒๕ รูป มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๑ รูป แต่ว่าไปร่วมทำอุโบสถและเรียนนันทกรรมบาลที่วัดเหนือในตัวเมือง ตั้งแต่สร้างวัดมา มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อ ๆ กันมา จำนวน ๙ รูป คือ ๑. พระมหาอินทร์ ธีรปญฺโญ ๒. พระวันดี ชุตินฺธโร ๓. พระพิมพ์ ธิรญาโณ ๔. พระสุตใจ เปโม ๕. พระสอน สุนทโร ๖. พระสังข์ ปภาโส ๗. พระประสิทธิ์ จิตฺตโม ๘. พระสมุห์สุนทร สุขุมฺคโล ๙. พระสุต จันทวณฺโณ เป็นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

เวลา ๑๕.๔๕ น. ออกจากวัดโพธิ์รังษุฎ์ไปยังวัดเหนือ ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาล เป็นวัดเจ้าคณะอำเภอเมือง (ธ) ถึงวัดเหนือเวลา ๑๕.๕๕ น. มีพระภิกษุ-สามเณร จากวัดต่าง ๆ จำนวน ๕ วัด คือ วัดเหนือ วัดวิมลนิวาส วัดป่าศรีไพรวัลย์ วัดบึงพระลานชัย และสำนักสงฆ์บ้านแจ้ รวมประมาณ ๖๐ รูป ประชุมต้อนรับอยู่ ณ บริเวณศาลา การเปรียญ พร้อมทั้งอุบาสกอุบาสิกาวัดเหนือประมาณ ๕๐ คน พระครูคุณสารพินิจ (เลื่อน ป.ธ.๕. ศน.บ.) เจ้าคณะอำเภอเมือง นำสมเด็จฯ เข้าสู่อุโบสถ บูชาพระรัตนตรัย อุโบสถหลังนี้ได้ทราบว่าเป็นแบบเวียงจันทน์ หลังเล็ก ๆ จุพระได้ไม่เกิน ๖๐ องค์ ไม่มีหน้าต่าง จึงดูมืด ๆ ทึบ ๆ หลังคามุงสังกะสี แต่เข้าใจว่าเป็นของเปลี่ยนใหม่ที่หลัง ที่ผนังภายนอกกรอบ ๆ เหนือประตูหน้าต่างขึ้นไป มีเขียนภาพพระเวสสันดร ศิลปะอย่างเวียงจันทน์ ใช้สีเขียว ๆ แต่ดูเหมือนจะมีเพียงสีเขียวครามเป็นพื้น และที่เหนือประตูมีเขียนหนังสือจีนไว้ด้วย แต่ไม่ทันได้ถามเขาว่ามีความหมายอย่างไร โบสถ์ที่สร้างตามความคิดของเวียงจันทน์นี้ นอกจากที่วัดนี้แล้ว ยังมีที่วัดอื่น ๆ อีกหลายวัด หลังโบสถ์ก็มีพระเจดีย์เก่าขนาดย่อมองค์หนึ่ง คงจะสร้างปูนเดียวกับโบสถ์ ชำรุดมากปูนกะเทาะออกเกือบหมดองค์แล้ว และทำท่าว่าจะพังลงมาไม่ช้าถ้าไม่ได้ รับการบูรณะ ออกจากอุโบสถแล้ว พระครูคุณสารพินิจ นำสมเด็จฯ ออกมาพัก ที่บริเวณใต้ต้นไม้หน้าโบสถ์ ซึ่งเตรียมไว้ มีญาติโยมนั่งรอรับอยู่หลายคน ปราศรัย ตามสมควรแล้ว ขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ เพื่อประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรที่มา ให้การต้อนรับ บูชาพระรัตนตรัยแล้ว พระเทพกวี รองเจ้าคณะภาค ๙ ขอประทาน โอกาสให้สมเด็จฯ มอบใบตราตั้งเจ้าคณะอำเภอเมือง แก่พระครูคุณสารพินิจ ซึ่งแต่งตั้งแล้วแต่ยังไม่ได้ทำพิธีมอบ หลังจากมอบใบตราตั้งเสร็จแล้ว พระครูสิริธรรมโสภิต เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด อ่านรายงานการคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ถวายแต่สมเด็จฯ ว่า :-

"ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีวัดจำนวน ๑๒ วัด สำนักสงฆ์ ๑๐ สำนัก สำนักกรรมฐาน ๒ สำนัก จำนวนพระภิกษุ ๒๐๐ รูป สามเณร ๓๕๐ รูป ศิษย์วัด ๒๕๐ คน พระสังฆาธิการ ชั้นเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป เจ้าคณะอำเภอ ๒ รูป เจ้าคณะตำบล ๔ รูป เจ้าอาวาส ๒๒ รูป พระอุปัชฌาย์ ๓ รูป จำนวนโรงเรียน ประเภทปริยัติธรรมแผนก ธรรมบาลี ๓ โรง ประเภทปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ๑ โรง พระเปรียญ ๕ รูป พระนักธรรม ๑๐๐ รูป ยุวพุทธิกสมาคม ๑ สมาคม โรงเรียนสอนพระพุทธศาสนา

วันอาทิตย์ ๑ แห่ง หน่วยนพกะ ๒๒ หน่วย ศาสนสถานทีสร้างเสร็จแล้วเรียบร้อยมี ลักษณะมั่นคงถาวร คือ อุโบสถ ๕ หลัง ศาลา การเปรียญ ๒๐ หลัง เสนาสนะ ๒๐๐ หลัง

จังหวัดร้อยเอ็ดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุต ออกเป็น ๒ อำเภอ คือ ๑. อำเภอเมืองร้อยเอ็ด มีวัดอยู่ในสังกัด ๑๒ วัด ๒. อำเภอเสลภูมิ รัชบุรี อาจสามารถรวมเป็นอำเภอเดียวเรียกว่า อำเภอเสลภูมิ (ธรรมยุต) มีวัดอยู่ใน สังกัด ๑๑ วัด มีเจ้าคณะตำบลในเมือง ๒ รูป คือ พระครูศรีวิริยคุณ เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑ วัดป่าศรีไพรวัลย์ พระครูวิมลธรรมานุวัตร เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๒ วัด วิมลนิवास อำเภอเสลภูมิ แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ตำบล คือ ตำบลกลางเขต ๑ และตำบลกลางเขต ๒ พระมหาโอรุวาท สุปญโญ วัดอินทนิवास เป็นเจ้าคณะตำบล กลางเขต ๑ พระวินัยรทองดี กิตติธมาโณ วัดสุปัญญาาราม เป็นเจ้าคณะตำบลกลาง เขต ๒ พระภิกษุสามเณรในจังหวัดร้อยเอ็ดในภาคนอกพรรษา รวมทั้งหมดประมาณ ๓๐๐ รูป ในพรรษารวมทั้งหมดประมาณ ๕๐๐ รูป สำนักเรียนต่าง ๆ คือ สำนัก เรียนชั้นโทมึ ๔ สำนัก คือ ๑. สำนักเรียนวัดบึงพระลานชัย ตำบลในเมือง อำเภอ เมือง ๒. สำนักเรียนวัดเหนือ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง ๓. สำนักเรียนวัดมิ่งเมือง อำเภอเสลภูมิ ๔. สำนักเรียนวัดสุปัญญาาราม ตำบลกลางเขต ๒ อำเภอเสลภูมิ

ในการปกครองคณะสงฆ์นั้น กล่าวกระผมได้แบ่งการปกครองคณะสงฆ์โดย ยึดหลัก ๕ เป็นหลักบริหาร คือ ได้วางแผนการปกครองไว้เรียกว่า แผนพัฒนา ๔ ทิศ ย่านอำเภอเมืองร้อยเอ็ดนี้ เอาวัดบึงพระลานชัยกับวัดเหนือ เป็นศูนย์กลาง ทาง ทิศใต้ เอาวัดประชาคมวนาราม เป็นศูนย์กลาง ทางทิศตะวันตก เอาวัดโพธิ์รังษฤษฎี เป็นศูนย์กลาง ทางทิศเหนือเอาวัดป่าศรีไพรวัลย์ เป็นศูนย์กลาง ทางทิศตะวันออก เอาวัดวิมลนิवासเป็นศูนย์กลาง ในการปฏิบัติงาน สำหรับวัดบึงพระลานชัยกับวัดเหนือ นั้น เป็นศูนย์รวมสำหรับการศึกษาของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น มีการศึกษา ๓ แผนก คือ ๑. แผนกธรรม ๒. แผนกบาลี และ ๓. แผนกปริยัติธรรมสามัญศึกษา แผนกนักธรรม มีชั้นตรี โท เอก แผนกบาลี มีประโยค ๑- ๒- ๓- ๔ ตั้งแต่ประโยค ๕-๖ เรียนด้วยตนเอง สำหรับปริยัติธรรมสามัญ ศึกษาในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) มีอยู่แห่งเดียว คือที่วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด โรงเรียนนี้ชื่อ “เลื่อนสิริธรรมวิทยา” ปัจจุบัน อาศัยศาลาการเปรียญ วัดเหนือเป็นสถานศึกษา สำหรับปีการศึกษา ๒๕๑๖ นี้

เปิดการศึกษาระดับ ป.๕ และ ป.๖ ป.๕ มี ๒ ห้องเรียน ป.๖ มี ๒ ห้องเรียน สำหรับอาคารเรียนถาวรนั้น เจ้าคณะอำเภอเมืององค์ปัจจุบัน กำลังดำเนินการก่อสร้างเป็นอาคารคอนกรีต หลังคาทรงไทย "ได้รับความอุปถัมภ์จากทายกทายิกาวัดเหนือและชาวร้อยเอ็ดทั้งปวง การก่อสร้างยังไม่เสร็จ"

จบรายงานแล้ว สมเด็จฯ ได้ประทานโอวาท ดังนี้

"อาตมภาพพร้อมทั้งคณะได้มีโอกาสมาเยี่ยมวันนี้ ได้พบท่านเจ้าคณะเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร และท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกา ได้มาต้อนรับก็ขออนุโมทนาขอบใจ ในอรรถาศัยไมตรีจิตของทุก ๆ ท่าน และได้ฟังคำแถลงของเจ้าคณะจังหวัด ถึงการจัดแบ่งเขตการปกครองในจังหวัดนี้ โดยเฉพาะในคณะธรรมยุตรวมกันเป็น ๒ อำเภอ แต่ละอำเภอก็แบ่งออกไปเป็นตำบล พร้อมทั้งได้แจ้งจำนวนพระภิกษุสามเณรในพรรษาและนอกพรรษา ได้แจ้งการจัดแบ่งแผนพัฒนาออกเป็นที่ ๓ โดยกำหนดให้ว่าวัดนั้นสำหรับที่ศนั้น และได้แถลงถึงการจัดการศึกษาที่แบ่งออกเป็นนักธรรมบาลี และปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ก็รู้สึกที่ท่านเจ้าคณะพร้อมทั้งพระเถระทั้งหลาย ซึ่งเป็นเจ้าคณะรองลงมา ได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดทำเพื่อบังเกิดความเจริญทั้งในด้านการศึกษา ทั้งในด้านการปฏิบัติ ก็ขออนุโมทนาอีกส่วนหนึ่ง

ในการนี้ก็ต้องอาศัยศรัทธาอุปถัมภ์จากท่านพุทธศาสนิกชน ทายกทายิกาทั้งหลายในการจัดสร้างเสนาสนะ และอุปถัมภ์ด้วยประการอื่น ๆ ดังเช่นที่สำนักศูนย์อบรมโพธิ์พุทธรังษิ์ก็ได้มีการจัดสร้างเสนาสนะขึ้นได้หลายหลัง มีทายกทายิกาผู้มีศรัทธาบริจาคเป็นเจ้าของจำเพาะหลัง ๆ ก็มีมาก และที่นั่นเองก็กำลังจะสร้างถาวรวัตถุอย่างอื่นขึ้นอีก และในวัดเหนือนี้ก็กำลังสร้างโรงเรียน ซึ่งก็แสดงว่าท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ได้มองเห็นประโยชน์จึงได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยการบริจาคสร้างเสนาสนะเป็นต้นดังกล่าวแล้ว และเมื่อทางคณะสงฆ์ทั้งทางท่านพุทธศาสนิกชนทายกทายิกา ได้ร่วมมือกันอยู่ดังนี้แล้ว ก็หวังได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และในการปฏิบัติธรรมวินัยก็จะเจริญพัฒนายิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ในโอกาสที่อาตมภาพและคณะ ได้มาเห็นได้ฟังกิจการทาง พระศาสนาเท่าที่ดำเนินอยู่ส่วนหนึ่งนี้ ก็รู้สึกโมทนาสาธุการแก่ทุก ๆ ท่าน ทุกฝ่าย ในที่นี้ก็ใคร่ที่จะได้ขอตั้งข้อสังเกตคือ

ประการที่หนึ่ง หัวใจของพระพุทธศาสนานั้น ท่านว่ามีพระปริยัติธรรมเป็น รากแก้ว เพราะฉะนั้น การบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม จึงเป็นกรณีที่ต้องทำ ประการหนึ่ง และธรรมดาดันไม้ นั้น จะมีแต่รากแก้วนั้นก็หาได้ไม่ จำจะต้องมีลำต้น และต้นไม้ที่จะเป็นต้นไม้อันมั่นคงถาวร ก็จะต้องเป็นไม้แก่น เพราะฉะนั้น ต่อไป ก็จำเป็นที่จะต้องบำรุงการปฏิบัติ ซึ่งเปรียบเหมือนว่าเป็นแก่นของศาสนา เหมือนอย่าง แก่นของต้นไม้ ข้อนี้พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงไว้แล้ว ถึงสาระคือ “แก่น” ของ ศาสนาไว้ ๕ ประการ คือ

๑. สีสลสาระ	แก่นคือ สีล
๒. สมามิสลสาระ	แก่นคือ สมามิ
๓. ปัญญาสาระ	แก่นคือ ปัญญา
๔. วิมุตติสาระ	แก่นคือ วิมุตติความหลุดพ้น
๕. วิมุตติญาณทัสสนสาระ	แก่นคือ ความรู้ความเห็นในวิมุตติ ความหลุดพ้น

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของท่านเจ้าคณะ เจ้าอาวาส จึงอยู่ที่การบำรุงการศึกษา การบำรุงการปฏิบัติธรรมอีกส่วนหนึ่งให้เข้มแข็งด้วย เพื่อให้ต้นไม้คือพระศาสนานี้ เจริญด้วยแก่น คือสีล เป็นต้น ดังที่กล่าวแล้ว ต้นไม้เมื่อเป็นต้นไม้ที่มีแก่น เป็นแก่น อันงอกงาม และมีรากแก้วคือปฏิบัติธรรมอันมั่นคง ก็ย่อมจะเป็นต้นไม้เจริญงอกงาม และต้นไม้ที่จะเจริญงอกงามนั้น ก็จะแผ่กิ่งก้านร่มเย็นแก่พุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายด้วย เหมือนอย่างต้นไม้ไทรร้อยเอ็ดที่ท่านเจ้าอาวาสได้แจ้งให้ทราบว่าได้มาจากญี่ปุ่น เดิมก็เป็นไทรญี่ปุ่นว่าอย่างนั้น แล้วก็มาเปลี่ยนชื่อว่าร้อยเอ็ด ก็แผ่ กิ่งก้านร่มเย็น เมื่อไปนั่งใต้ร่มต้นไม้ไทรนั้น กำลังร้อนมาก็ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข

ต้นไม้คือพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีพระปริยัติธรรมเป็นรากแก้ว มีสีลเป็นต้น เป็นแก่นดังที่กล่าวแล้ว ต้นไม้คือศาสนานี้ก็จะเป็นต้นไม้ที่แผ่ร่มเงาให้เกิดประโยชน์ และความสุขแก่โลก รวมทั้งพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา พุทธบริษัท

ทั้งปวง ได้ฟังคำให้พรของพราหมณ์บายศรี ซึ่งกล่าวในขณะที่ผูกด้ายในพิธีบายศรี ได้กล่าวมนต์ในขณะนั้น ก็คือพระพุทธรูปมนต์นั่นเอง *เอกัม นาม กิ สพุเพ สตุตา อาหารภูจิตติกา เทว นาม กิ นามญจ รูปญจ* แล้วก็ว่า *เกสา โลมา นขา ทนฺดา ตโจ* เป็นต้น อันเป็นอาการ ๓๑, ๓๒ นี้เป็นธรรมทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ในพิธีบายศรี พิธีที่กล่าวอวยพร มีคำที่ให้บรรลุลูกความสิ้นสงสาร บรรลุนิพพาน ตลอดจนถึงคำกล่าวถึงในเวลาที่ผูกด้ายว่า *เอกัม นาม กิ* เป็นต้น ที่กล่าวแล้วล้วนเป็นธรรมดี ๆ ทั้งนั้น แสดงถึงว่าในภาคนี้ได้มีการศึกษาพระพุทธรูปศาสนากันถึงขนาด และได้มีการเข้าใจในหลักธรรมพระพุทธรูปศาสนา จนถึงขั้นนิพพานและขั้นธรรมที่เป็น “ปรมัตถธรรม” จึงได้นำมาใช้ในพิธีต่าง ๆ ที่ถือเป็นประเพณีอันงดงามของภาคนี้

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้บรรดาท่านภิกษุสามเณร และท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ระลึกถึงความเฉลียวฉลาดของบรรดาบุพการีชนทั้งหลาย ซึ่งได้ตั้งขนบธรรมเนียมอันดีงาม บรรจุพระพุทธรูปศาสนาส่วนปรมัตถธรรมไว้ สำหรับเป็นเครื่องเตือนใจให้บุคคลทั้งหลาย ได้ระลึกถึงข้อนี้เป็นความดีความงาม เพราะฉะนั้น ขอให้เราทั้งหลายได้สนใจและได้สำนึกว่า นี่แหละเป็นตัวสาระ คือตัวแก่นสารของพระพุทธรูปศาสนา ที่จะต้องช่วยกันบำรุงรักษาเอาไว้ ในที่สุดนี้ก็ขออำนาจของคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศลได้อภิบาลรักษาให้ทุก ๆ ท่าน เจริญอกงามไปบุญล้นด้วยจตุรพิธพร และเจริญอกงามไปบุญล้นในพระธรรมที่สัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุก ๆ ท่าน เทอญ.”

โอวาทจบแล้ว มอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด เป็นที่ระลึกแก่เจ้าอาวาสวัดเหนือ แล้วมอบหนังสือที่ระลึกแก่เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับรูปละ ๑ ชุด พร้อมทั้งแจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณรที่มาประชุม ณ ที่นั้นทั่วกัน แล้วมอบของที่ระลึกแก่นายกเทศมนตรี ซึ่งเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์จังหวัดนี้มากผู้หนึ่ง และแจกเหรียญพระไพรีพิณาคแก่คณะครูโรงเรียนเทศบาลวัดเหนือที่มาต้อนรับ แล้วเลิกประชุม

พระราชวรालังการ พระครูประสิทธิพุทธรูป และพระครูปริยัตยาภรณ์ ซึ่งได้ร่วมคณะมาตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานี ได้ลาสมเด็จฯ เดินทางกลับกรุงเทพฯ โดยผ่านไปทางจังหวัดขอนแก่น

จากนั้น เจ้าอาวาสวัดเหนือได้อาราธนาให้สมเด็จพระปลุกต้นแก้ว เป็นที่ระลึก ในการที่ได้มาเยี่ยมวัดนี้ ๑ ต้น ที่บริเวณข้างศาลาการเปรียญด้านทิศตะวันออก แล้วอาราธนาให้พระเทพวิปลุก ๑ ต้น พ.ต.ต.สุพล พรหมนุรักษ์ ผู้กำกับการตำรวจภูธร จังหวัดร้อยเอ็ด ปลุก ๑ ต้น ที่วัดเหนือนี้ พวกญาติโยมได้ถวายหมอนพื้นเมืองแก่สมเด็จพระปลุก จำนวนหลายสิบใบ

วัดเหนือ ตั้งอยู่ในตำบลในเมือง ในเขตเทศบาล เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของ จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างราว พ.ศ. ๒๔๖๘-๙ ไม่ปรากฏนามผู้สร้างและเป็นวัดแรก ที่สร้างขึ้นในเขตเทศบาลเมือง มีบริเวณกว้างขวางพอสมควร มีถาวรวัตถุที่เป็น หลักฐานคือ พระเจดีย์เก่า ๑ องค์ อยู่หลังอุโบสถ ซึ่งเป็นแบบโบราณ ๆ นั้นทราบวา นิยมทำเล็ก เพียงพอสำหรับพระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมได้ ๒๐ รูปพอดี ข้อนี้ เป็นเกร็ดสำคัญของพระมหาเถระในยุคโน้น ว่าเป็นผู้ที่เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยจริง ๆ ในเวลาที่มีการบวช ชาววาสทั้งชายหญิงจะเข้าไปอยู่ร่วมภายในอุโบสถไม่ได้เป็นอันขาด และโบสถ์เก่าทั้งหลายในแถบนี้ นิยมสร้างแบบเวียงจันทน์และโดยฝีมือช่างชาว เวียงจันทน์เป็นส่วนมาก มีศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๑ หลัง หอระฆังและ โรงเรียนเด็ก ๑ หลัง ตั้งแต่สร้างวัดมาแล้ว ก็มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมา หลายองค์ แต่เจ้าอาวาสในยุคแรก ๆ นั้น ไม่ค่อยจะมีใครทราบประวัติ เจ้าอาวาส องค์ที่ ๗ พระครูเอกบุตรสตาริคุณ องค์ที่ ๘ พระโพธิญาณมุนี องค์ที่ ๙ พระศีล- วิสุทธาจารย์ และองค์ปัจจุบัน พระครูคุณสารพินิจ (เลื่อน ป.ธ.๕) สำเร็จการศึกษา ศาสตรบัณฑิต จากสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย อายุพรรษาราว ๒๐ และปัจจุบันเป็นเจ้าคณะอำเภอเมือง (ธ) ด้วย ในการเดินทางมาคราวนี้ ก็ได้ให้ การต้อนรับคล้องแคล้วแข็งแรงมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งผ่านจังหวัดนี้ไป

วัดนี้ ในพรรษากาลมีพระภิกษุสามเณรราว ๖๐ รูป นอกพรรษาราว ๕๐ รูป ในเวลาที่มาเยี่ยมนั้นมีพระ ๙ รูป สามเณร ๔๘ รูป เป็นพระเถระนักธรรม ๕ รูป เปรียญ ๑ รูป มีการจัดการเล่าเรียนที่สำนักของตนเองทั้งบาลีและนักธรรม และมี โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาด้วย มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๑ รูป

เวลา ๑๗.๐๕ น. ออกจากวัดเหนือ ไปยังวัดกลางมิ่งเมือง เพื่อเยี่ยม พระสุนทรธรรมประพุทธ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (มหานิกาย) ถึงวัดกลางมิ่งเมือง เวลา ๑๗. ๑๐ น. ระหว่างนี้ฝนตกมากพอสมควร พระสุนทรธรรมประพุทธ ได้มาต้อนรับที่บันไดศาลาการเปรียญ นำสมเด็จฯ ขึ้นสู่ศาลา มีพระครูวินยานิธานดำรงรอง เจ้าอาวาสวัดกลางมิ่งเมือง พระครูอดุลธรรมนิเทศ เจ้าคณะตำบลในเมือง พระปลัดบุญมี รองเจ้าคณะอำเภอเมือง และพระภิกษุสามเณรวัดกลางมิ่งเมือง ซึ่งส่วนมากเป็นสามเณร ราว ๘๐ รูป ประชุมต้อนรับอยู่บนศาลาการเปรียญ สมเด็จฯ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วสนทนากับท่านเจ้าคณะจังหวัดถึงเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาและการคณะสงฆ์ทั่ว ๆ ไป ท่านเจ้าคณะจังหวัดก็ได้ให้การต้อนรับ ด้วยอภัยยศยไมตรีอันดี พอสมควรแก่เวลาแล้ว สมเด็จฯ ถวายหนังสือ ๑ ชุด และ คัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่ท่าน เจ้าคณะจังหวัดและแจกหนังสือแก่อุบาสกอุบาสิกาที่มาต้อนรับราว ๑๕ คน จึงลาท่าน เจ้าคณะจังหวัดกลับไปเพื่อเดินทางไปยังวัดบูรพาภิรามต่อไป

วัดกลางมิ่งเมืองนี้ อยู่ในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง บริเวณวัดกว้างขวางพอสมควร แต่เนื่องจากฝนตก จึงไม่ได้ดูบริเวณวัด เท่าที่เห็นมาเมื่อผ่านเข้าไปในบริเวณวัด ก็คือศาลาการเปรียญหลังใหญ่ ๑ หลัง ซึ่งกว้างและยาวมากพอสมควร บนศาลามีธรรมาสถูปิตทองร้องกระจ่างอย่างสวยงาม แต่เป็นของสร้างใหม่ ทางทิศตะวันตกของศาลา มีอุโบสถเก่าหนึ่งหลัง เป็นอุโบสถแบบเวียงจันทน์แต่ใหญ่กว่าที่วัดเหนือ ที่ผนังด้านนอกของอุโบสถโดยรอบก็มีเขียนภาพเช่นเดียวกัน อยู่เหนือประตู หน้าต่างขึ้นไป เข้าใจว่าคงเป็นเรื่องเวสสันดรเช่นเดียวกัน เพราะเป็นเรื่องที่นิยมเขียนกันทั่วไป แต่เสียดายที่ไม่ได้มีโอกาสเข้าไปดูใกล้ซิด ที่วัดนี้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญด้วย

เวลา ๑๗.๒๕ น. ออกจากวัดกลางมิ่งเมือง ไปยังวัดบูรพาภิราม เพื่อเยี่ยม พระสิริวุฒิเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดรูปที่ ๑ ถึงวัดบูรพาภิราม เวลา ๑๗.๓๐ น. พระสิริวุฒิเมธี รอต้อนรับและนำสมเด็จฯ เข้าสู่ศาลาการเปรียญ พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา ครู นักเรียน ได้ประชุมต้อนรับอยู่ สมเด็จฯ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย พระภิกษุสามเณรวัดบูรพาภิราม กราบสักการะสมเด็จฯ พร้อมกัน แล้วพระสิริวุฒิเมธี (พุทธา สิริวุฑฺโฒ ป.๖.๔) เจ้าอาวาสแจ้งความเป็นไปของวัดว่า

“วัดบูรพาภิราม แต่เดิมนั้นเรียกว่า “วัดห้วยรอ” จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่สามารถค้นหาหลักฐานที่แน่นอนได้ เสนาสนะที่ปรากฏในครั้งนั้น มีกุฏิไม้ ๑ หลัง และศาลาการเปรียญ ๑ หลัง ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๖ จึงได้ขยายวัดห้วยรอให้กว้างขวางออกไปแล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดบูรพาภิราม” โดยมีพระภิกษุหล้า ธนมุตฺโต เป็นเจ้าอาวาส

ในปัจจุบันวัดบูรพาภิรามมีเนื้อที่ทั้งหมด ๙,๖๙๗ ตารางวา หรือ ๒๔ ไร่ ประกอบด้วยเสนาสนะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. พระอุโบสถ ๑ หลัง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖
๒. ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง สร้างใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ สิ้นทุนทรัพย์ในการสร้าง ๒๖๘,๗๗๔.๕๐ บาท (สองแสนหกหมื่นแปดพันเจ็ดร้อยเจ็ดสิบบาทห้าสิบบสตางค์)
๓. กุฏิ ๘ หลัง สร้างขึ้นโดยกำลังศรัทธาของสาธุชน ในวาระต่าง ๆ กัน กล่าวคือ
 - ๓.๑ กุฏิ ๒ ชั้น กว้าง ๒ เมตร ยาว ๗๐ เมตร ๑๙ ห้อง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ สิ้นทุนทรัพย์ ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)
 - ๓.๒ กุฏิ วิฑูร-สุบิน คนศิลป์ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ด้วยทุนของนายวิฑูร คนศิลป์ พร้อมด้วยภรรยา สิ้นทุนทรัพย์ ๗๐๕,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนห้าพันบาทถ้วน) และในปัจจุบันใช้เป็นห้องสมุดวัด
 - ๓.๓ กุฏิสหโพนบูลย์ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ ด้วยทุนทรัพย์ของคุณวิชัย เสรีรัตน์ และภรรยา สิ้นทุนทรัพย์ ๒๑๐,๐๐๐ บาท (สองแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)
 - ๓.๔ กุฏิเรือนไม้ ๒ ชั้น กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๓.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ สิ้นทุนทรัพย์ ๓๕,๐๐๐ บาท (สามหมื่นห้าพันบาทถ้วน)
 - ๓.๕ กุฏิ ๔ หลัง สร้างในวาระที่ต่าง ๆ กัน
๔. เมรุเผาศพ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ตามแบบของกรมโยธาเทศบาล สิ้นทุนทรัพย์ ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

๕. ศาลาบำเพ็ญกุศลหรือศาลาธรรมสังเวช ยาว ๒๘ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ สิ้นทุนทรัพย์ ๑๗๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน)
๖. ปุชนิยสถานต่าง ๆ เช่น พระพุทธไสยาสน์ ยาว ๕.๕๐ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ สิ้นทุนทรัพย์ ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาทถ้วน)
๗. โครงการก่อสร้างพระพุทธรูปประทับยืน ปางประทานพร สูง ๕๗.๕๐ เมตร เฉพาะองค์พระสูง ๑๐๑ ศอก เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด และได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างไปแล้วบางส่วน ดังที่ปรากฏอยู่นั้น

จำนวนพระภิกษุสามเณร

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ นี้ มีพระภิกษุสามเณร ๙๑ รูป กล่าวคือ พระภิกษุ ๒๕ รูป สามเณร ๖๖ รูป และศิษย์วัด ๑๙ คน ในพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นมีเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ๑ รูป พระฐานานุกรม ๒ รูป พระมหาเปรียญ ๑๑ รูป พระนักรรรม ๑๑ รูป สามเณรนักรรรม ๑๕ รูป

ด้านการศึกษา

วัดบูรพาภิรามได้ตั้งเป็นสำนักเรียนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ โดยมุ่งเน้นหนักถึงการเรียนวิชาภาษาบาลีและนักรรรม

ในปีการศึกษา ๒๕๑๖ นี้ การศึกษาฝ่ายวิชาภาษาบาลี แยกออกเป็นชั้นต่าง ๆ ดังนี้คือ

๑. ชั้นบาลีไวยากรณ์ แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ
 - ๑.๑ ระดับต้น รับนักเรียนเข้าเรียนวิชาบาลีไวยากรณ์ใหม่ มีจำนวน ๓๔ รูป

- ๑.๒ ระดับสูง รับนักเรียนที่เคยเรียนบาลีไวยากรณ์ผ่านมาแล้ว และกำลังเรียนในชั้นบาลีประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ. ๓ มีนักเรียนจำนวน ๓๓ รูป
 ๒. ชั้นบาลีประโยค ๑ - ๒ แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ
 - ๒.๑ ระดับต้น รับนักเรียนที่เรียนบาลีไวยากรณ์จบแล้ว และเข้าแปลธรรมบทใหม่มีจำนวน ๒๐ รูป
 - ๒.๒ ระดับสูง รับนักเรียนที่เคยแปลธรรมบทและสอบในสนามหลวงไม่ผ่าน มีจำนวน ๖ รูป
 ๓. ชั้นประโยค ป.ธ.๓ มีนักเรียนจำนวน ๘ รูป
 ๔. ชั้นประโยค ป.ธ.๔ มีนักเรียนจำนวน ๖ รูป
 ๕. ชั้นประโยค ป.ธ.๕ มีนักเรียนจำนวน ๔ รูป
- การศึกษาผ่านนักธรรม ได้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น กล่าวคือ
๑. นักธรรมเอก มีนักเรียนจำนวน ๑๓ รูป
 ๒. นักธรรมโท มีนักเรียนจำนวน ๒๔ รูป
 ๓. นักธรรมตรี มีนักเรียนจำนวน ๑๔ รูป

อีกอย่างหนึ่ง ในปีการศึกษา ๒๕๑๖ นี้ ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ส่งพระพุทธศาสน์บัณฑิต ๑ รูป มาช่วยจัดดำเนินการศึกษาของสำนักทั้งฝ่ายบาลีและนักธรรม ทั้งได้จัดเพิ่มการศึกษาภาคพิเศษเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษชั้นอีก โดยได้สอนวิชาภาษาอังกฤษเบื้องต้น มีนักเรียนทั้งหมด ๘๗ รูป แบ่งออกเป็นสองห้องเรียน และมีโครงการที่จะสอนในระดับสูงขึ้นไปอีก”

แถลงจบแล้ว พระสิริวุฒิเมธี นำพระภิกษุสามเณรรวม ๗๐ รูป กล่าวคำขมาสมเด็จฯ แล้วถวายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะ สมเด็จฯ รับเครื่องสักการะแล้วมอบหนังสือ ๑ ชุดกับคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด เป็นที่ระลึกแก่พระสิริวุฒิเมธี แล้วอาราธนาสมเด็จฯ ขึ้นสู่ธรรมมาสน์ ซึ่งเตรียมไว้กลางศาลาการเปรียญ เพื่อเริ่มพิธีบายศรีสู่ขวัญ เมื่อพร้อมแล้ว หมอขวัญก็ได้เริ่มพิธีสู่ขวัญ จบคำสู่ขวัญแล้ว

หมอขวัญพร้อมด้วยอุบาสกและพระสิริวิมเมธี ผูกด้ายสายสิญจน์ ถวายสมเด็จฯ ที่ข้อมือซ้าย แล้วถวายหมอนสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ ๑ ใบพร้อมด้วยหมอนเล็ก ๆ อีกจำนวนมาก จากนั้นสมเด็จฯ ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“ขอแสดงความขอบคุณ ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะจังหวัดเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีกัลยาณจิตต้อนรับ และจัดให้มีพิธีบายศรีอันเป็นธรรมเนียมต้อนรับอย่างดียิ่ง และขอขอบใจท่านพุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา พร้อมทั้งครู นักเรียนทั้งหลาย บรรดาที่ได้มาร่วมการต้อนรับ ตลอดจนถึงท่านผู้ได้กล่าวนำในพิธีบายศรีนี้

ในชั้นแรก ได้ฟังคำแถลงของท่านเจ้าอาวาสรองเจ้าคณะจังหวัด ถึงความเป็นมาของวัดบูรพาภิรามนี้ ตลอดจนถึงการจัดการศึกษา และการก่อสร้างต่าง ๆ อันแสดงว่าท่านได้มีอุตสาหะวิริยภาพเป็นอย่างมาก ในการจัดการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ได้ทำสำเร็จไปแล้ว ก็หลายสิ่งหลายอย่างและได้เริ่มกระทำไว้ซึ่งจะได้ดำเนินการต่อไป โดยเฉพาะก็คือโครงการสร้างพระยืนปางประทานพรเพื่อให้เป็นศรี เป็นมิ่งขวัญของจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ในด้านการศึกษาท่านก็ได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มีทั้งนักเรียนแผนกธรรมและบาลี นักรรมนั้นก็มีทั้งนักรรรมตรี-โท-เอก บาลีนั้นก็ ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงชั้นประโยค ๑-๒ ประโยค ป.ธ. ๓-๔-๕ นับว่าได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม อันเป็นหลักของพระศาสนาให้ตั้งมั่นขึ้น และนอกจากนี้ยังได้มีการจัดสอนวิชาพิเศษ โดยที่ได้ทำและผู้สำเร็จปริญญามาจากมหาจุฬาลงกรณ์ มาช่วยจัดการสอน นับว่าได้จัดการศึกษาในวิชาพิเศษนี้ ให้บังเกิดขึ้นอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในส่วนนักรรรมและบาลี อันเป็นหลักของพระศาสนาให้มั่นคงขึ้น ดังที่ท่านแถลงนี้ ก็ขออนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น เป็นการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาจริง ๆ ส่วนวิชาอย่างอื่นนั้น เป็นวิชาที่ประกอบเท่านั้น ทั้งท่านยังได้มีอภัยคำที่กว้างขวาง อันจะพึงเห็นได้จากการที่ได้จัดการต้อนรับด้วยอภัยคำยโมตรีจิตอันดียิ่งในครั้งนี้

นี่ก็เป็นอานุภาพแห่งพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายแม้จะไม่รู้จักกันมา แต่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่แผ่นดินไทยอันเดียวกัน ได้รับนับถือพระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนา ร่วมกัน อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์แห่งองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกอันเดียวกัน เพราะฉะนั้น แม้เราทั้งหลายจะมีเคยรู้จักกัน แต่เมื่อมาพบกันเข้า ได้เกิดความรู้สึกเหมือนอย่างเป็น

ญาติกัน เป็นมิตรกัน อยู่ในครอบครัว คือผืนแผ่นดินไทยอันเดียวกัน ฉะนั้น ในโอกาสนี้ จึงจะขอกล่าวพระพุทธานุภาพที่แสดงถึงความสุข ๔ ประการ คือ

๑. สุขุโข พุทธานมูปาโท ความบังเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้เกิดสุข
๒. สุขุขา สัทธมฺมเทศนา การแสดงพระสัทธรรม ให้เกิดสุข
๓. สุขุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงกันของสงฆ์ คือหมู่ ให้เกิดสุข
๔. สมคฺคานํ ตโป สุขุโข ความเพียรของบุคคลที่พร้อมเพรียงกันทั้งหลาย ให้เกิดสุข ดังนี้

บัดนี้ เราทั้งหลายต่างมีส่วนได้รับความสุขตามพระพุทธานุภาพนี้ ทั้ง บรรพชิต คือผู้บวช และทั้งคฤหัสถ์พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพราะว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ได้ทรงอุบัติขึ้นในโลก เพราะฉะนั้น บัดนี้ เราทั้งหลายก็พากันได้รับความสุขจากความบังเกิดขึ้นของพระองค์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรม ตั้งเป็นพระพุทธานุภาพ และพระพุทธานุภาพนี้แผ่มาถึงประเทศไทยเรา ซึ่งเราได้รับนับถือ อำนาจให้เกิดประโยชน์ และความสุขสืบมาจนถึงบัดนี้ จึงเข้าใจว่าการแสดงพระสัทธรรมให้เกิดสุข และเพราะพระพุทธานุภาพบังเกิดขึ้นจากการแสดงของพระองค์ จึงได้มีพระสงฆ์บังเกิดขึ้น กล่าวคือ พุทธสาวก ผู้ฟังธรรมของพระองค์ เป็นอริยสงฆ์ด้วย เป็นสมมติสงฆ์ด้วยสืบเนื่องกันมาถึงบัดนี้ พระสงฆ์ก็ได้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ปฏิบัติธรรมวินัยสืบต่อมาจากบัดนี้ และได้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้น ความพร้อมเพรียงกันของพระสงฆ์ คือหมู่แห่งพระสาวกของพระพุทธเจ้า ที่มีมาสืบจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นเหตุให้บังเกิดความสุขที่ยั่งยืนมาจากบัดนี้ ในเมืองไทย เราจะไปที่ไหน ก็ได้พบพระสงฆ์ ทั้งได้พบพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติศีลธรรมอันดีด้วย โดยเฉพาะในภูมิภาคนี้ ก็ปรากฏว่าประชาชนได้ให้ความสงบ ยึดมั่นอยู่ในคุณพระรัตนตรัย ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีเป็นส่วนมาก จึงได้รับความสุขจากความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ดังกล่าวดังนี้ และทั้งนี้ก็เพราะว่าแต่ละคนต่างก็ได้บำเพ็ญตบะ คือ ความพากเพียรพยายามโดยพร้อมเพรียงกัน อำนาจให้เกิดประโยชน์นั้น ๆ ดังเช่นที่ท่านเจ้าคุณรองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาสวัดนี้ ก็ได้แถลงถึงกิจการต่าง ๆ ที่ท่านได้กระทำ ก็แสดงถึงการได้ใช้ตบะ คือความเพียร อันเป็นสิ่งที่ประโยชน์ต่าง ๆ

ด้านการก่อสร้าง ด้านการศึกษา เป็นต้น อำนวยการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี ก็ฝ่ายพุทธศาสนิกชนทุกคนเล่า ต่างก็ได้มีความเพียร ละเอียดความดี ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงเกิดมีความสุขกันขึ้นทั่ว ๆ ไป ตามบทที่ว่า ความเพียรของบุคคลทั้งหลายที่พร้อมเพรียงกันนี้ให้เกิดความสุข ดังนี้

เพราะฉะนั้น บัดนี้เราทั้งหลายทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงได้รับความสุขร่วมกัน จากความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า จากการแสดงพระสัทธรรมของพระองค์ อันปรากฏเป็นพระพุทธศาสนา และจากพระสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันปฏิบัติพระธรรมวินัย และจากตบะ คือความพากเพียรพยายามของแต่ละคน ในอันที่จะปฏิบัติปฏิบัติชอบ เป็นประโยชน์ แก่ตนด้วย เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

ในที่สุดนี้ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษา ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส รองเจ้าคณะจังหวัด พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรสหธรรมิก พร้อมทั้งบรรดาพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ครู และนักเรียนทุกคน ทุกท่าน ให้เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุข พละ ให้เจริญในพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศไว้แล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ."

เมื่อกล่าวจบแล้ว เจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม ได้นำสมเด็จพระ ออกจากศาลาการเปรียญ เติมนครบริเวณวัด ที่หน้าศาลาการเปรียญหลังใหญ่นี้ กำลังสร้างวิหารสำหรับประดิษฐาน พระพุทธรูปยืนปางประทานพร สูง ๑๐๑ ศอก แต่เพิ่งเทคาน และผูกเหล็กตั้งเสา ต่อจากศาลาการเปรียญออกไปเล็กน้อยเป็นกุฏิเจ้าอาวาส อุโบสถอยู่กลางวัด หลังเล็ก ๆ พระเทพวิบอกว่าทรงแบบนี้เป็นแบบเวียงจันทร์ เรียบ ๆ ไม่มีลวดลายอะไรทั้งภายนอก และภายใน พอสมควรแก่เวลาแล้วก็ลากลับวัดบึงพระลานชัย ออกจากวัดบูรพาภิราม เวลา ๑๘.๔๕ น. รถยนต์วิ่ง ๕ นาที ก็ถึงวัดบึงพระลานชัย

เวลา ๑๙.๓๐ น. คณะข้าราชการซึ่งนำโดยท่านปลัดจังหวัด และผู้กำกับการ ตำรวจภูธร จังหวัดร้อยเอ็ด อุบาสกอุบาสิกาวัดบึงพระลานชัย ได้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ สมเด็จพระ ที่ศาลาการเปรียญวัดบึงพระลานชัย มีอุบาสกอุบาสิกาประชุมร่วมในพิธีเต็มศาลา พระภิกษุสามเณรวัดบึงพระลานชัย และวัดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงได้มาร่วมพิธีด้วย เมื่อได้

เวลาแล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเสด็จขึ้นสู่ศาลา จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยแล้ว นำพระภิกษุสามเณร ทำวัตรค่ำ สวดเจ็ดตำนานย่อ เมื่อพระภิกษุสามเณรทำวัตร สวดมนต์จบแล้วก็เริ่มพิธีสู่ขวัญ ผู้เป็นประธานในพิธีถวายไตรไหม้แด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ อดุลยเดชวิกรมราชกุมารี ออกไปครองไตรแล้ว กลับขึ้นสู่ศาลา ขึ้นสู่ธรรมาสน์ หมอขวัญชื่อนายชู เริ่มพิธี ด้วยการชุมนุมเทวดา แล้วพรรณนาเกียรติคุณสู่ขวัญ อำนวยพร จบแล้วผูกด้ายสายสิญจน์ที่ข้อมือ แล้วถวายดอกไม้ธูปเทียน ถวายหมอนจำนวนหลายลูก เป็นเสร็จพิธี จากนั้นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้กล่าวอนุโมทนาอำนวยการแก่คณะผู้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญถวาย ดังนี้

“ขอขอบใจในการจัดบายศรี ตลอดถึงการมอบไตรผ้าไหม และไทยธรรมอื่น มีหมอน เป็นต้น และการบายศรี ก็เป็นการอำนวยการ และมีแผ่คติธรรม เป็นการเตือนใจให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนถึงบรรลุถึงพระนิพพาน เพราะฉะนั้น ก็ขอให้บรรดาพรทั้งหลาย ที่ท่านสหธรรมิก พร้อมทั้งสาธุชนทั้งหลาย ตั้งใจประสพให้ โดยที่มีผู้กล่าวคำบายศรีกล่าวแทน ขอให้พรทั้งปวงนี้จงบังเกิดขึ้นแก่ท่านสหธรรมิกและท่านสาธุชนทั้งหลาย จนบรรลุถึงความสิ้นทุกข์ในที่สุดด้วยกันทุก ๆ คน เทอญ.” เมื่อกล่าวอนุโมทนาจบแล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แจกหนังสือเรื่อง ขันติเมตตาและเหรียญพระไพรีพินาศ แก่ผู้มาร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ ทั้งพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาโดยทั่วกัน เป็นเสร็จพิธี

คืนวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดบึงพระลานชัย วัดนี้เป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมือง ติดกับบึงพลาญชัย ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมืองนี้ อยู่กลางเมือง และเป็นสถานที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัดนี้แห่งหนึ่งด้วย วัดบึงพระลานชัย สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยหลวงสงกรานต์วิเศษผู้เคยเป็นที่ประจบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของจังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันมีถาวรวัตถุที่มั่นคงถาวรคือ โรงอุโบสถขนาดใหญ่ ศาลาการเปรียญแบบเก่าและค่อนข้างชำรุดแล้ว ๑ หลัง กุฏิ ๑๑ หลัง ซึ่งเป็นกุฏิที่เพิ่งสร้างใหม่ ๆ หลายหลัง หอระฆังบริเวณวัดดูไม่กว้างขวางนัก แต่ก็ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยดี ตั้งแต่สร้างวัดมาก็มีเจ้าอาวาสปกครองสืบ ๆ กันมาหลายรูป แต่ในยุคแรก ๆ ไม่ค่อยจะมีใครทราบประวัติ จนถึงรูปที่ ๗

คือพระครูคุณสารพินิจ รูปที่ ๘ พระศีลคุณวิสุทธิ (แก้ว) รูปที่ ๙ พระครูสิริธรรม-
โสภิต (ศรีจันทร์) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) ปัจจุบัน (ในพระราชพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น
พระราชาคณะสามัญ ที่ พระศีลวิสุทธาจารย์) ในพรรษกาล มีพระภิกษุสามเณร
ประมาณ ๗๐ รูป นอกพรรษากาลราว ๖๐ รูป ขณะเมื่อไปเยี่ยมนั้นมีพระ ๗ รูป
สามเณร ๕๓ รูป เป็นพระเณรนักธรรม ๕๕ รูป ไม่มีเป็นเปรียญเลย มีการจัดการ
เล่าเรียนนักธรรมและบาลีที่สำนักของตนเอง มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๓ รูป

วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๖.๐๐ น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยพระเทพกวี พระครูสิริธรรมโสภิต พระครูธรรมปเวที พระอนุจรอื่น ๆ และพระภิกษุสามเณรท้องถิ่นออกบิณฑบาต มีการนัดข้าราชการและประชาชนร่วมกันใส่บาตรอย่างพร้อมเพรียง จึงมีคนใส่บาตรกันมาก

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรอื่น ๆ ฉันทน์พร้อมกันที่ศาลาอาหาร นอกจากอาหารที่บิณฑบาตแล้ว ยังมีญาติโยมนำมาถวายที่วัดอีกมาก ทั้งอาหารคาวและหวาน ฉันทน์เสร็จแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นำอนุโมทนา จบแล้วสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปเสวยพระภัตตาหารที่โรงครัววัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยเสวยพระภัตตาหารที่โรงครัววัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นที่ระลึกแก่ญาติโยมทั้งหลายที่มีจิตศรัทธา นำอาหารมาถวายพระภิกษุสามเณรในวันนั้น โดยทั่วถึง

เวลา ๐๘.๒๐ น. ออกจากวัดบึงพระลานชัย ไปยังวัดสระทอง เพื่อสงฆ์น้ำศพ พระมงคลญาณเถร (ผาย ป.ธ.๔) รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (มหานิกาย) รูปที่ ๒ ถึงวัดสระทอง เวลา ๐๘.๒๕ น. ศพเพิ่งเชิญมาจากกรุงเทพฯ ถึงวัดสระทองเมื่อราว ๓ ทุ่มเศษของคืนวันที่ ๗ และตั้งไว้ให้พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน สงฆ์น้ำบนศาลา โดยวางไว้บนเตียงนอนธรรมดามีมุ้งกางไว้ด้วย เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประชุมอยู่บนศาลาหน้าตึกพระศรีรัตนศาสดาราม พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรศพที่ ๑ ก็มาให้การต้อนรับด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำศพแล้ว ถวายไตรช่วย ๑ ไตร จากนั้น พระอนุจรอื่น ๆ สงฆ์น้ำศพ

ทั่วทุกคนทั้งพระและคฤหัสถ์ สมเด็จพระ ปราศรัยกับพระเถระ ที่มาต้อนรับในที่นั้นพอสมควรแล้ว ก็ลาเพื่อเดินทางต่อไปยังวัดประชาบารุง จังหวัดมหาสารคาม

เวลา ๐๘.๓๕ น. ออกจากวัดสระทอง เพื่อเดินทางไปยังวัดประชาบารุง จังหวัดมหาสารคาม พระครูสิริธรรมโสภิต พระครูคุณสารพินิจ พระครูสุปัญญาภรณ์ พ.ต.ต.สุพล พรหมนุรักษ์ และข้าราชการอื่น ๆ อีกหลายท่าน ได้ตามไปส่งด้วย ระยะทางจากจังหวัดร้อยเอ็ดถึงจังหวัดมหาสารคาม ๔๑ กม. สองข้างทางเป็นทุ่งนา เป็นส่วนมาก มีป่าไม้เล็ก ๆ คั่นเป็นบางตอน ระยะนี้ฝนเริ่มตก มีน้ำขังทุ่งบ้างแล้ว บางแห่งจึงเริ่มลงมือไถเพื่อหว่านข้าวกล้าต่อไป (คณะที่มาส่งจากจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ลากลับที่วัดประชาบารุงนี้)

จังหวัดมหาสารคาม

เวลา ๐๙.๔๐ น. ถึงวัดประชาบำรุง คณะสงฆ์และข้าราชการ ประชาชนได้
ประชุมรอต้อนรับอยู่ที่ศาลาการเปรียญ ฝ่ายคณะสงฆ์ก็มีพระสุเมธีธรรมภาณ (เคน ป.ธ.๗)
เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม (ธรรมยุต) เจ้าอาวาสวัดประชาบำรุง พระครูธีรพงศ์พิสุทธิ
(เกตุ ป.ธ.๔) วัดประชาบำรุง เจ้าคณะอำเภอ จังหวัดมหาสารคาม (ธรรมยุต) พระมหาเคน
เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด พระปลัดเลื่อน เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ พระจากอำเภอ
โกสุม ๕ รูป สามเณร ๑๕ รูป พระวัดประชาบำรุง ๕ รูป สามเณร ๒๐ รูป ฝ่าย
บ้านเมืองประกอบด้วย นายสุจินต์ กิตยารักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม
พ.ต.ท.มานิต เกตุนุช ผู้กำกับ การ ตำรวจภูธร จังหวัดมหาสารคาม พ.ต.ท.ณัฐพงศ์
ห้ามคำไผ่ ผู้บังคับกองตำรวจ ภูธรอำเภอเมือง นายชื่นชัย วรามิตร หัวหน้าหน่วย
ศึกษานิเทศ และนอกจากนี้ก็มี นายอำเภอเมือง ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล อดีตผู้อำนวยการ
การวิทยาลัยครูมหาสารคาม (นายวิศาล ศิวรัตน์) นายกเทศมนตรีมหาสารคาม
(นายอายุทธ์ ฝ่ายคุณวงศ์) อดีตนายอำเภออำนาจเจริญ (นายเวช สุริโย) อดีต
ศึกษาธิการอำเภอเมือง มหาสารคาม (นายทองอินทร์ ศรีวาปี) พร้อมด้วยคณะครู
นักเรียนและประชาชนอีกมาก เต็มบริเวณศาลารับรอง เมื่อรถยนต์ของสมเด็จฯ
เข้าจอดเทียบบริเวณศาลาแล้ว พระสุเมธีธรรมภาณ และผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ลงมา
ให้การต้อนรับ และนำสมเด็จฯ ขึ้นสู่ศาลา สมเด็จฯ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย
แล้วปราศรัยกับเจ้าคณะจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมทั้งผู้ที่มาให้การต้อนรับ
อื่น ๆ พอสมควรแล้ว พระสุเมธีธรรมภาณ เจ้าคณะจังหวัดได้ถวายรายงานการ
คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม แต่สมเด็จฯ (ไม่ได้อ่านถวาย) มีความว่า :-

“ในเขตจังหวัดมหาสารคาม มีจำนวน ๘ วัด สำนักสงฆ์ ๖ แห่ง สำนักกรรมฐาน ๑ วัด จำนวนพระภิกษุ ๒๖ รูป จำนวนสามเณร ๘๓ รูป จำนวนศิษย์วัด ๓๐ คน พระสังฆาธิการชั้นจังหวัด ๑ รูป ชั้นอำเภอ ๑ รูป ชั้นตำบล ๑ รูป เจ้าอาวาส ๗ รูป พระอุปัชฌายะ ๒ รูป จำนวนโรงเรียนประเภท ปริยัติธรรม ๒ โรงเรียน พระเปรียญ ๓ รูป พระนักธรรม ๑๒ รูป ศาสนสถานที่ยี่สิบสร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว ก. อุโบสถ ๑ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๗ หลัง ค. เสนาสนะ ๕๒ หลัง” ต่อจากนั้น พิธีกรได้อาราธนาสมเด็จฯ ขึ้นสู่ธรรมาสน์กล่าวขอโอกาสเพื่อขอประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรและข้าราชการ ประชาชนที่มาร่วมให้การต้อนรับแล้วอาราธนาศีล รับศีลแล้ว อาราธนาธรรม สมเด็จฯ ได้แสดงธรรมกถา ดังนี้

“ขอแสดงความพอใจในไมตรีจิตที่ต้อนรับ และขอแสดงสัมโมทนียกถา เป็นปฏิการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย ด้วยการยกพระพุทธรูปปางหนึ่งซึ่งตรงกับชื่อของจังหวัดนี้ คือ “สาวโร จสุสติ” สาระจะดำรงอยู่

สาระนั้น ก็คือแก่นสาร โดยตรงก็หมายถึงแก่นของต้นไม้ ต้นไม้ที่มีแก่นนั้นย่อมดำรงอยู่ ยากที่จะอันตรายด้วยอันตรายมีลมเป็นต้น แม้ตัดมาทำบ้านเรือนก็ย่อมใช้ประโยชน์ได้นาน ฉันทใด บุคคลก็ควรแสวงหาแก่นสารของชีวิต โดยการดำเนินชีวิตไปในทางที่ชอบ ประกอบกรรมดีอันเป็นสาระแก่นสาร พร้อมทั้งแสวงหาธรรมที่เป็นแก่นสาร สำหรับเพื่อที่จะบำรุงจิตใจของตนเอง

ท่านทั้งหลาย ทั้งที่เป็นฝ่ายปกครองและฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง แม้จะมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน แต่ก็ต้องอาศัยกันและกัน ฉะนั้น จึงขอให้ทุกฝ่ายพร้อมเพรียงกัน แสวงหาสิ่งที่แก่นสารของชีวิต เว้นสิ่งที่ควรเว้น ถือเอาแต่สิ่งที่แก่นสาร ซึ่งจะเป็นเครื่องบำรุงบ้านเมืองให้มีความเจริญและจะบำรุงจิตใจให้มีความเจริญด้วย

ธรรมข้อหนึ่งที่ทุก ๆ คนควรถือปฏิบัติในใจคือ เมตตา ความปรารถนาสุขแก่กันและกันโดยคิดว่า ทุกคนปรารถนาสุขแก่ตนเอง ฉะนั้น จึงควรปรารถนาสุขแก่คนอื่นด้วย เพราะทุกคนรักสุขเกลียดทุกข์ ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันทใด คนอื่นก็ รักสุขเกลียดทุกข์ฉันทนั้น เมื่อทำอะไรให้หนักถึงใจเขาใจเรา เว้นการกระทำที่เป็นการเบียดเบียน

ให้เกิดเดือดร้อน ทำแต่การที่ก่อให้เกิดสุขแก่กันและกัน สร้างความรู้สึกเป็นมิตร ความรู้สึกเป็นญาติให้เกิดขึ้นทั่วไป ด้วยการพยายามระงับความโกรธ เกลียดและ พยาบาทเสีย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดความมั่งร้ายต่อกัน และเป็นสิ่งที่เฝ้าใจ ของตนเองให้เดือดร้อน และเฝ้าบุคคลอื่นให้เดือดร้อนด้วย เมื่อต่างก็ปรารถนาสุขแก่ กันและกัน แม้ความสุขให้แก่กันและกัน พยายามระงับความโกรธ เกลียด พยาบาท คิดแผ่ความเป็นมิตรสหายให้กว้างขวางออกไป เมตตาที่จะบังเกิดขึ้น เมื่อมีเมตตาก็จะมีไมตรีต่อกัน การกระทำต่าง ๆ ก็จะเป็นเมตตาทายกรรม เมตตาจริกรรม และเมตตาโมกกรรม ให้บังเกิดความสุขทั่วไป เมื่อทั้งฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายผู้อยู่ใน ปกครอง ต่างก็มีเมตตาต่อกัน เกิดความรู้สึกเป็นมิตรสหายเป็นญาติกันขึ้นแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็จะเข้ากันได้ ความผาสุกสวัสดิ์ก็บังเกิดขึ้น

ขอให้ชาวมหาสารคามทั้งหลาย ได้ระลึกถึงพระพุทธภานิชิต “สารโ จสุสติ” สารจะดำรงอยู่และขอให้แม่เมตตาไมตรีจิตแก่กันและกันทั่วไป

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาทุก ๆ ท่าน ให้มีความสวัสดิ์ ถึงความเจริญของงามไพบุลย์ในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่าน เทอญ.”

เมื่อแสดงธรรมกถาจบแล้ว สมเด็จพระเจ้า ได้มอบหนังสือที่ระลึก ๑ ชุด และ คัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม (ธรรมยุต) มอบของที่ระลึกแก่ผู้ว่าราชการจังหวัด และแจกของที่ระลึกและเหรียญแก่คณะ ข้าราชการ ครู นักเรียน และพระภิกษุสามเณร ที่มาต้อนรับแล้ว กล่าวอ้อลาเพื่อเดินทางไปเยี่ยมพระราชสีลโสภิต (พุทธสโร ทา ไชโยชน์ ป.ธ.๕) เจ้าคณะจังหวัด มหาสารคาม (มหานิกาย) วัดอภิสิทธิ์ ต่อไป

วัดประชาบำรุง ที่มาเยี่ยมวันนี้ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยนางพูน ไพบูลย์ พร้อมด้วยคณะทายกทายิกาชาวมหาสารคามได้ช่วยกันสร้างขึ้น ไม่มีโอกาสได้ดูบริเวณวัด จึงไม่ทราบว่าบริเวณกว้างขวางมากน้อยเท่าไร แต่สังเกตเห็นจากบริเวณรอบ ๆ ศาลา ที่รับรอง เห็นมีต้นไม้ขนาดใหญ่ร่มรื่นดี ปัจจุบันมีสิ่งก่อสร้างเป็นหลักฐานแล้ว คือ โรงอุโบสถ วิหาร ๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๑๕ หลัง และหอรบขัง ๑ หลัง มีเจ้า

อวาสปกครองสืบต่อกันมา ๔ รูป คือ (๑) พระอาจารย์คุณ ธมฺมุตฺตโม (๒) พระสมุห์กลม (๓) พระโพธิญาณมุนี และ (๔) พระสุเมธีธรรมภาณ (เคน ป.ธ.๗) เจ้าอาวาสปัจจุบัน ในพรหมกาลมีพระภิกษุสามเณรรวม ๔๐ รูป นอกพรหมามีราว ๓๐ รูป ขณะที่ไปเยี่ยม นั้น มีพระ ๘ รูป สามเณร ๒๐ รูป เป็นพระเณรนักธรรม ๒๕ รูป เป็นเปรียญ ๓ รูป มีการจัดการ เล่าเรียนนักธรรมและบาลีที่สำนักของตนเอง และมีพระที่ สวดปาฏิโมกข์ได้ ๔ รูป นับว่าเป็นวัดที่มีการเล่าเรียนปริยัติธรรมอยู่ในเกณฑ์ดีวัดหนึ่ง

เวลา ๐๙.๔๕ น. ออกจากวัดประชานำรุง ไปยังวัดอภิสิทธิ์ เยี่ยมพระราช-
ลิลไสภิต เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม (ม) วัดอภิสิทธิ์อยู่ใกล้ ๆ กันกับวัดประชานำรุง
ใช้เวลาเดินทางเพียง ๓ นาที เมื่อถึงบริเวณอุโบสถ นายอายุทธ์ ฝ่ายคุณวงษ์
นายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้นำสมเด็จฯ เข้าสู่อุโบสถ คณะสงฆ์
ซึ่งมีท่านเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธาน พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งนำโดยนายอายุทธ์
ฝ่ายคุณวงษ์ นายกเทศมนตรี นายอู่ ภาณุตานนท์ เทศมนตรี นายวิศาล สีวารัตน์
อุปนายกยุวพุทธิกสมาคมมหาสารคาม นายวัฒนา อัดถากร ประชาสัมพันธ์ยุวพุทธิก
สมาคมมหาสารคาม เป็นต้น ได้ประชุมต้อนรับอยู่ในอุโบสถ สมเด็จฯ จุดเครื่องบูชา
พระรัตนตรัยแล้ว คณะสงฆ์ที่ประชุมต้อนรับถวายสักการะ นายอายุทธ์ ฝ่ายคุณวงษ์
กล่าวต้อนรับในนามของคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา วัดอภิสิทธิ์ และขออาราธนา
สมเด็จฯ ประทานโอวาทเพื่อเป็นอนุสติและเนตติแห่งความประพฤติปฏิบัติสืบไป
สมเด็จฯ ได้กล่าวสัมโมทนียกถาสั้น ๆ ดังนี้

“ได้รับกำหนดให้มาเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในภาคนี้ ระลึกถึงท่าน
เจ้าคณะจังหวัด จึงแวะมาเยี่ยมและก็ได้รับการต้อนรับจากท่าน พร้อมทั้งคณะสงฆ์
และจากท่านนายกเทศมนตรี พร้อมทั้งข้าราชการในที่นี้เป็นอย่างยิ่ง ก็ขอแสดงความ
ขอบใจ และขออำนวยการ อาตมาได้กล่าวสัมโมทนียกถาที่วัดประชานำรุง ยกพระพุทธานุชา
ไว้ข้อหนึ่งว่า “สาโร จสฺสติ” สาระจักดำรงอยู่ นึกว่า จังหวัดนี้ก็มีชื่อว่า “จังหวัด
มหาสารคาม” เพราะฉะนั้น ขอฝากเป็นปฏิการซึ่งพระพุทธานุชานี้ไว้สำหรับท่าน
ทั้งหลายเพื่อที่จะได้ช่วยกันทะนุบำรุงสิ่งที่เป็นสาระแก่นสารต่าง ๆ อำนวยให้เกิด
ความสุข ความเจริญแก่บ้านเมือง และแก่พระศาสนา ขอขอบใจและอำนวยการ”

เมื่อจบสัมโมทนาเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้ถวายหนังสือที่ระลึก ๑ ชุดใหญ่ กับคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา ๑ ชุด แก่พระราชสีลโสภิต แล้วแจกหนังสือ กับเหรียญพระไพรีพินาศแก่พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนที่มาต้อนรับในโบสถ์ นั้นโดยทั่วถึง แล้วลาท่านเจ้าคณะจังหวัดเพื่อเดินทางต่อไปยังจังหวัดกาฬสินธุ์

ที่วัดอภิสิทธิ์นี้ ไม่มีเวลาจะได้ดูบริเวณวัด เพราะมีเวลาจำกัด จึงเห็นเฉพาะ บริเวณอุโบสถ โรงอุโบสถ นั้นเข้าใจว่าสร้างไม่นานนัก เพราะเห็นเป็นโรงอุโบสถแบบ ใหม่หลังขนาดย่อม มียกพื้นเป็นฐานสูงพอประมาณ มีรั้วลูกกรงปูนปั้น โดยรอบ สำหรับท่านเจ้าคณะจังหวัด (พระราชสีลโสภิต) นั้นอายุ ๗๙ ปีแล้ว แต่ยังแข็งแรงอยู่ ท่านเล่าให้ฟังว่า เคยมาอยู่ศึกษาเล่าเรียนที่วัดสระเกศ กรุงเทพฯ เป็นเวลา ๑๔ ปี สอบได้เปรียญ ๕ ประโยคที่วัดสระเกศ แล้วจึงกลับมาช่วยกิจพระศาสนาในจังหวัด มหาสารคามนี้ ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของท่าน ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมวัดอภิสิทธิ์นี้ ท่านก็ได้ ให้การต้อนรับด้วยอริยาศัยไมตรีอันดีเยี่ยม เมื่อออกจากอุโบสถ แล้วได้มาพักอยู่ที่บริเวณ ศาลาการเปรียญหลังเก่า ซึ่งเท่าที่สังเกตดู รู้สึกว่าชำรุดมาก เพื่อรอปเปลี่ยนรถยนต์ที่จะเดินทางต่อไปยังจังหวัดกาฬสินธุ์ลูกขลังเล็กน้อย เพราะรถยนต์ที่จัดไว้มาช้ากว่า กำหนดนิดหน่อย พ.ต.ท.ณัฐพงศ์ ห้ามคำไผ่ ผู้บังคับกองตำรวจภูธรอำเภอเมือง ซึ่งได้ทราบว่าเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดบวรนิเวศ และได้คอยช่วยเหลือดูแลอยู่ จึงได้ จัดรถยนต์คันอื่นถวายให้เดินทางไปก่อน

เวลา ๑๐.๑๗ น. ออกเดินทางจากวัดอภิสิทธิ์ ไปยังวัดขวัญเมือง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ระยะทาง ๒๗ กม. ในระหว่างการเดินทาง รถยนต์ที่จัดไว้สำหรับ ถวายสมเด็จพระสังฆราช นั่งเดินทาง ซึ่งมาไม่ทันเมื่อตอนออกจากวัดอภิสิทธิ์ ได้ตามมาและหยุด เปลี่ยนรถยนต์กันกลางทาง แล้วก็เดินทางต่อไปด้วยความเรียบร้อย

จังหวัดกาฬสินธุ์

เวลา ๑๐.๔๕ น. ถึงวัดขวัญเมือง มีพระภิกษุสามเณรและข้าราชการ ประชาชน มาประชุมให้การต้อนรับกันมากเต็มบริเวณวัด คล้ายกับมืองานเทศกาลทีเดียว เมื่อรถยนต์ของสมเด็จพระสังฆราช ถึงบริเวณวัด ก็เห็นพระภิกษุสามเณรยืนต้อนรับ สองข้างทาง ที่รถยนต์ของสมเด็จพระสังฆราช วิ่งผ่านตั้งแต่ประตูวัดตลอดไปจนถึงศาลาที่รับรอง ส่วนประชาชน ก็นั่งบ้ายืนบ้างเต็มบริเวณสองข้างทาง เห็นแล้วก็น่าปลื้มปิติ ในอภยาศัยไมตรีที่ให้การต้อนรับ คณะสงฆ์ที่มาต้อนรับประกอบด้วย พระราชาธรรมานุวัตร (อ่อน จุกกธมฺโม ป.ธ.๓) เจ้าอาวาสพระธาตุนิคม เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ (ธรรมยุต) พระครูพนิจวินัยกรรม (ไกร อิสฺสโร) วัดพระธาตุนิคม เจ้าคณะอำเภอเมือง (ธ) พระครูวิจิตรสหัสคุณ (หา สุภโร) เจ้าอาวาสวัดสักกะวัน เจ้าคณะอำเภอสหัสขันธ์ (ธ) พระครูปฏิภาณธรรมคุณ (แดง จาครโต) เจ้าอาวาสวัดขวัญเมือง เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด พระครูโสภณธรรมธาดา (สวัสดิ์ ชาติปัญญา) เจ้าอาวาสวัดกลางสีมาราม เจ้าคณะอำเภอยางตลาด (ธ) พระครูโกวิทธรรมคุณ (ภาค ชาติปาโล) เจ้าอาวาสวัดป่าอัมพวัน เจ้าคณะตำบลอิติอิ พระครูธรรมธรเกษิ์ สุหนฺโท เจ้าคณะตำบลอุ่มเม่า เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยโคกศรี พระครูวิจารณ์คณานุกิจ (เล็ง อิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ เจ้าคณะตำบลอุ่มเม่า เขต ๒ พระครูสันติวรคุณ (อ่อน จนฺโท) เจ้าอาวาสวัดป่าสันติवासอินทาราม เจ้าคณะตำบลห้วยหวี พระครูสังวรโสภิต (บุญเลิศ ธมฺมโร) เจ้าอาวาสวัดสว่างชัยศรี เจ้าคณะตำบลเหนือ พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร ซึ่งมาจากวัดต่าง ๆ ประมาณ ๓๕๐ รูป ฝ่ายข้าราชการ และประชาชน ก็ประกอบด้วย นายพิสุทธิ์ พังเสนาะ นายอำเภอยางตลาด นายบันลือ

อุ่มทรพันธุ์ สมาชิกสภาจังหวัดกาฬสินธุ์ พ.ต.ท.สุพจน์ โกศลยุทธสาร ผบ.กอง
สภ.อ.ยางตลาด นายสุน่ ภูมเหล่าแจ้ง หัวหน้าหมวดการศึกษาอำเภอยางตลาด
นายประภา พงษ์ศิวกัย และนายจง สุขช่วย ปลัดอำเภอตรี นายเถียรชัย ธีรกุล ครูใหญ่
พร้อมด้วยคณะครูนักเรียนโรงเรียนยางตลาดวิทยาคาร นายเอกฉันท ศรีจันทร์
พร้อมด้วยคณะครูนักเรียนโรงเรียนฝักฝนอาชีพเคลื่อนที่ ๙ หัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ
ข้าราชการ ประชาชน ครู นักเรียน ชาวยางตลาด ประมาณ ๑,๕๐๐ คน เมื่อสมเด็จพระ
พร้อมด้วยคณะถึงวัดขวัญเมือง ท่านเจ้าคณะจังหวัดน่านสมเด็จพระ เข้าสู่โบสถ์ สมเด็จพระ
จุดเครื่อง สักการะบูชาพระรัตนตรัย เสร็จแล้วเจ้าคณะจังหวัดน่านสมเด็จพระ ไปยังศาลา
รับรอง ขณะนั้นเป็นเวลาใกล้เพล พวกญาติโยมจึงได้ช่วยกันจัดภัตตาหารเพล ซึ่งต่าง
ก็นำมาเพื่อถวายสมเด็จพระ และคณะ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรทั้งหมดที่มาประชุมกัน
ณ ที่นั้นด้วย เมื่อพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระ และคณะได้ฉันที่ศาลารับรองพร้อมกัน
กับท่านเจ้าคณะจังหวัด ส่วนพระภิกษุสามเณรนอกนี้ ก็แยกย้ายกันไปฉันตามที
ต่าง ๆ ที่จัดไว้เสร็จแล้ว สมเด็จพระ นำอนุโมทนาแล้ว เจ้าอาวาสวัดขวัญเมืองได้นิมนต์
สมเด็จพระ ขึ้นพักผ่อนที่กุฏิรับรอง

เวลา ๑๓.๐๐ น. สมเด็จพระ ลงสู่ศาลา (ปะรำ) ที่รับรอง เพื่อแสดงธรรมกถา
แก่ข้าราชการและพุทธศาสนิกชนที่มาให้การต้อนรับ และถวายภัตตาหารเพล
ซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่แล้วตามไตรมาสไม้ทั่วบริเวณใกล้ ๆ ที่รับรอง นายอำเภอยางตลาด
ทำหน้าที่เป็นพิธีกร เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้วได้อาราธนาศีล รับศีลแล้ว สมเด็จพระ
ได้แสดงธรรมกถา ดังนี้

“ขออนุโมทนาขอบใจท่านสาธุชนทั้งหลาย ซึ่งได้มีกัลยาณจิต ไม่ตรีจิต
มาต้อนรับโดยพร้อมเพรียงกัน

จังหวัดนี้ ได้เคยมาครั้งหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ปรากฏว่าสมัยนั้น ถนนหนทาง
ก็ยังไม่ดี ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ยังไม่
แต่มาครั้งนี้ ถนนหนทางเรียบร้อย บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าไปมากทุกทาง และแม้จะ
มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นทั้งที่น่ายินดีและไม่น่ายินดี แต่ภาวการณ์ส่วนใหญ่แล้ว
ก็ยังดีสงบมั่นคง ทั้งนี้ ก็เนื่องจากพื้นฐานของคนไทยเราทั้งหลายนั้น ยึดมั่นอยู่ในหลัก

ไตรรงค์ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มาช้านาน รักความเป็นไทย เกียดความเป็นทาส จึงได้พอใจที่จะรวมกันอยู่อย่างมีอิสระเสรีภาพ

คนไทยนั้น แม้จะถูกเบียดเบียนถอยร่นลงมา เมื่อร่วมกันตั้งเป็นชาติได้แล้ว ก็มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขปกครอง ทรงนำคนไทยให้ช่วยกันรักษาชาติสืบมา ต่อมาเมื่อได้รับพระพุทธศาสนา ก็กลับใจจากการนับถือสิ่งต่าง ๆ มาเคารพนับถือ พระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นหลักเคารพสูงสุดในพระพุทธศาสนา นั่นคง รับเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติตน เช่น หลักบุพพการี กตัญญูกตเวที ความอดทน และความเคารพบนอบต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น ปฏิบัติหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา แม้พระมหากษัตริย์ก็ทรงรับเอา หลักราชธรรม คือ ทศพิธราชธรรมมาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติสำหรับปกครอง ประชาชน พระพุทธศาสนา จึงได้ตั้งมั่นในประเทศไทยสืบมา ลูกหลานไทยก็ได้พากันออกบวชเป็นพระภิกษุสามเณร ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาจนปรากฏว่า ไม่ว่าจะไปที่ไหนก็ได้พบวัดวาอาราม และพระเถระในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงได้เป็นศาสนาประจำชาติของไทย พุทธธรรมได้ฝังลึกลงไปในนิสัยใจคอของคนไทยสืบมาจนทุกวันนี้

ปัจจุบัน แม้จะมีเหตุการณ์บางอย่าง อันก่อความไม่สงบเกิดขึ้นในที่บางแห่ง บางหมู่ก็ยังมีบางส่วนน้อย นิสัยอันแท้จริงของคนไทย คือความรักในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ก็ยังมั่นคงอยู่ แต่ขาดปัจจัยบางอย่างที่จะชักนำให้ถูกทาง เพราะมีเหตุบางอย่างชักจูงให้ผิดไป ดังจะยกเรื่องพระองค์ลีมาลเถระเป็นตัวอย่าง

พระองค์ลีมาล เป็นบุตรของพราหมณ์ปุโรหิต ซึ่งเป็นโหรประจำราชสำนักของพระเจ้าปเสนทิโกศล เกิดในเวลาที่พระจันทร์เสวยจโรฤกษ์ บิดารู้ว่าต่อไปจะเป็นโจร จะฆ่าเสีย แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงห้ามไว้ เมื่อเจริญวัยขึ้น บิดาก็ส่งไปเรียนวิทยาการณ สำนักของอาจารย์ทศปาโมกษ์ ปรากฏว่าเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด เรียนได้เร็ว เป็นที่โปรดปรานของอาจารย์ เป็นเหตุให้ศิษย์อื่นพากันริษยา หาเหตุให้อาจารย์กำจัดเสีย กระทั่งอาจารย์หลงเชื่อพวกศิษย์เหล่านั้น จึงได้หาอุบายกำจัดองค์ลีมาลโดยการให้ไปฆ่าคนให้ได้ครบ ๑,๐๐๐ คน แล้วตัดนิ้วมาให้ครบ ๑,๐๐๐ นิ้ว จึงจะประสาทวิทยาการตามที่ต้องการ ให้องค์ลีมาลรักในวิชาและมุ่งความสำเร็จเป็นใหญ่ จึงเข้าป่าตั้งหน้าฆ่า

มนุษย์เพื่อจะให้ได้ครบ ๑,๐๐๐ คน กระทั่งสุดท้ายเกือบจะฆ่ามารดาของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ จึงได้เสด็จมาโปรดก่อน พอเห็นพระพุทธเจ้า องคุลิมาลก็วิ่งไล่ตามเพื่อจะฆ่าเสีย แต่ด้วยพระพุทธานุภาพ จึงไม่สามารถจะวิ่งไล่ให้ทันได้ จนเหนื่อยแล้วจึงร้องให้พระพุทธเจ้าทรงหยุด พระพุทธองค์ตรัสว่าพระองค์หยุดแล้ว องคุลิมาลก็ร้องว่าหยุดแล้วทำไมยังเดินอยู่ พระพุทธองค์จึงทรงอธิบายว่า พระองค์ทรงหยุดจากการฆ่า การเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อได้ฟังดังนั้น องคุลิมาลก็ได้สติ วางอาวุธ ลงกราบพระพุทธเจ้า เลิกเป็นโจรตั้งแต่นั้น ที่สุดได้ขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติสมณธรรมแล้วก็ได้บรรลुเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระองคุลิมาลนั้น มีสันดานอันแท้จริงดี แต่เพราะเสวนาผิด จึงได้กระทำผิดคือฆ่าคน เมื่อได้พบพระพุทธเจ้าและทรงสั่งสอนก็กลับใจได้ แล้วก็กระทำดีจนถึงที่สุด คือบรรลุเป็นพระอรหันต์

ตามเรื่องที่เล่ามานี้ ก็มีคติที่พึงสนใจอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการแรก ความริษยา ซึ่งรวมทั้งกิเลสอย่างอื่น ๆ เช่น โลภ โกรธ หลง เป็นต้นด้วย เป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นเหตุให้ประพฤติเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ความริษยานั้นก่อให้เกิดการุญแหย่ทำให้ผู้ฟังที่หูเบาเชื่อง่าย เชื่อในทางที่ผิด ทำให้เกิดการประทุษร้ายต่อคนดี หรือทำลายคนดีได้ ดังเช่นเรื่องพระองคุลิมาล

ประการที่สอง ความเชื่อ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อมีความเชื่อ ก็จะทำให้ปฏิบัติไปตามความเชื่อ ฉะนั้น ผู้ที่รู้จักสำคัญนี้ จึงได้พยายามชักนำให้เกิดความเชื่อ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ เป็นต้น เพราะเมื่อจูงให้เกิดความเชื่อได้แล้ว ก็สามารถให้บุคคลนั้นปฏิบัติในทางใดทางหนึ่งได้ กล่าวได้ว่า เมื่อจับความเชื่อได้ แล้วก็จับตัวไปได้ทีเดียว เพราะว่าตัวจะไปตามความเชื่อของตนเอง ฉะนั้น ทุกคนจึงควรระมัดระวังเรื่องความเชื่อ อย่าเชื่อง่าย ต้องคิดให้รอบคอบที่สุด ดังนี้ จึงจะมีความสวัสดิ์

คติที่สำคัญที่ได้จากเรื่ององคุลิมาลก็คือ คนที่มีพื้นดีอยู่แล้ว แม้จะมีการเสวนาผิดเชื่อไปในทางผิด แต่เมื่อได้รับการชักนำที่ดี ก็สามารถจะกลับมาสู่ความดีได้ ฉะนั้น

คนไทยเราซึ่งมีพื้นดีอยู่แล้ว คือความรัก ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แม้อาจจะหันเหผิดไปบ้าง เพราะเสวนาผิด หรือเชื่อผิด แต่เมื่อได้รับการชักจูงแนะนำ ที่ดีที่ถูก ก็ย่อมจะกลับมาในทางที่ดีที่ถูกได้ เพราะพื้นเพดีอยู่ ฉะนั้น เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นคนไทยด้วยกัน เกิดอยู่ในแผ่นดินเดียวกัน คล้ายกับอยู่ในครอบครัวเดียวกัน เป็นญาติกัน เป็นพี่น้องกัน จึงควรไม่เบียดเบียนกัน ควรมีเมตตาช่วยเหลือ และเข้าถึงซึ่งกันและกัน สามัคคีกลมเกลียวกัน แต่ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักธรรมของ พระพุทธเจ้า ซึ่งจะขอนำมาแสดง ณ ที่นี้ คือหลักพรหมวิหารธรรม ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สำหรับปฏิบัติอบรมจิตใจ เพราะจิตใจนี้เป็นพื้นฐานสำคัญ เมื่อจิตใจดีแล้ว กรรมต่าง ๆ ที่ทำออกไปก็เป็นกรรมดี ถ้าจิตใจร้าย กรรมที่ทำออกไปก็เป็นกรรมชั่วร้าย เพราะฉะนั้น จึงควรอบรมพรหมวิหารธรรม เพื่อทำจิตใจของตน ให้เป็นจิตใจที่ดี

เมตตา คือตั้งจิตปรารถนาให้เป็นสุข แม้ไปในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเจาะจง และไม่เจาะจง อันที่จริงก็มีเป็นพื้นของจิตใจของทุกคนอยู่แล้ว คือทุกคนปรารถนาความสุข ให้เกิดแก่ตนเองและแก่คนที่ตนรัก พระพุทธเจ้าจึงสอนให้แผ่ไปถึงคนอื่นด้วย โดยหัดแผ่ แก่ตนเองก่อน แล้วแผ่ไปแก่คนที่ตนรัก แก่คนที่ เป็นกลาง ๆ แล้ว จึงไปถึงแก่คนที่ เป็นศัตรูกัน แล้วก็แผ่ไปในสัตว์ทั้งปวงไม่มีที่สุด โดยคิดว่า ขอให้มีความสุข อย่ามี ภัยเวร รักษาตนให้มีสุขสวัสดิ์เถิด ดังนี้ เมตตาจะเป็นเครื่องดับ โทสะ พยาบาท ทำใจให้มีความสุข ความเย็น

กรุณา ความคิดปรารถนาให้พ้นทุกข์ อันนี้ก็มีเป็นพื้นใจของคนเหมือนกัน แต่มักเป็นไปในวงแคบ คือเฉพาะคนและพวกของตนเท่านั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอน ให้แผ่ออกไปถึงสรรพสัตว์ด้วยกรุณานี้ เป็นเครื่องดับอหิงสา ความเบียดเบียนผู้อื่น เป็นคุณธรรมสำคัญของผู้มีคุณทั้งหลาย เช่นพระพุทธเจ้า เป็นต้น ก็ทรงมีพระมหากรุณา แสดงธรรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ ประสบสุขโดยทั่วหน้าตั้งแต่วันตรัสรู้ถึง วันสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ฉะนั้น กรุณาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่ผู้ใหญ่ควรมีต่อ ผู้น้อย ผู้ปกครองควรมีต่อผู้อยู่ในปกครอง เมื่อขาดกรุณาเสียอย่างหนึ่งแล้ว การทำ ทุกอย่างก็เป็นแต่เพียงสักว่าทำ แต่เมื่อมีกรุณาแล้ว ก็จะทำให้ทนเห็นคนอื่นตกทุกข์ ได้ยากไม่ได้ ต้องพยายามหาทางช่วยเหลือเท่าที่สามารถจะทำได้

มุกุฑิตา ความพลอยยินดีเมื่อเขาได้ดี ความพินาศทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกนั้น เกิดจากความริษยาเป็นอันมาก คือ เมื่อเห็นคนอื่นทำได้ดี มีสุข เจริญก้าวหน้า ก็ไปริษยาเขา และก็พยายามตำรอนต่าง ๆ อันนี้แหละเป็นเครื่องทำลายล้าง ความเจริญของโลก ฉะนั้น จึงต้องพยายามปฏิบัติอบรมใจของตน อย่าให้ริษยา แต่ให้มีมุกุฑิตา

อุเบกขา ความที่ตั้งจิตเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย โดยพิจารณาเห็นว่า ทุกคนมีกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อเขาประสบทุกข์ ไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ ก็ให้คิดว่า เป็นกรรมของเขา เมื่อเขาได้ดีมีสุขไม่ต้องช่วยเขาอีก ให้วางใจเป็นอุเบกขาลงได้ แม้ในศัตรูเมื่อเขาประสบทุกข์ ก็ไม่ควรคิดซ้ำเติม เพราะเป็นการผิดทางจิตใจอย่างหนึ่ง อุเบกขาควรใช้ได้ในการปฏิบัติกิจทั่วไป เช่น ลูกทำผิด ก็ไม่ควรเข้าข้างลูก ต้องพิจารณาตัดสินไปตามความจริง โดยนำใจออกจากความรักยึดถือว่าเป็นลูกของเราต้องถูกเสมอ เสียก่อน พิจารณาถึงกรรม คือการที่ลูกกระทำเป็นสำคัญ อุเบกขาจึงเป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ เป็นหลักแห่งความเที่ยงธรรม ทำให้สามารถมองเห็นว่า นี้ผิด นี้ถูก โดยแยกใจออกมาจากความรัก หรือความชังในบุคคลใด ๆ มาตั้งเป็นกลาง พิจารณาทางกรรม เป็นหลักเป็นประธาน

ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ควรที่ทุกคนพึงหัดปฏิบัติ คือใช้เมตตาแผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายทุกเวลาใช้เมตตา เมื่อเขาประสบความทุกข์ใช้กรุณาชวนช่วยช่วยเหลือ ใช้มุกุฑิตาเมื่อเขาได้ดีมีสุข และใช้อุเบกขาในการปฏิบัติกรณีทั้งหลาย เพื่อให้บังเกิดความเที่ยงธรรม

ในที่สุด ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษา ท่านทั้งหลายให้มีความสุข สวัสดิ์ เจริญในธรรมของพระพุทธเจ้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก ๆ ท่าน เทอญ."

เมื่อจบธรรมกถาแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้มอบหนังสือและของที่ระลึกแก่นายอำเภอ ยางตลาด ศึกษาธิการอำเภอ ผู้บังคับกองตำรวจภูธรอำเภอ ยางตลาด และครูใหญ่ โรงเรียนต่าง ๆ ๕ โรงเรียน พร้อมทั้งข้าราชการ และคณะครูที่มาให้การต้อนรับและ พังธรรมกถา เมื่อมอบของที่ระลึกเรียบร้อยแล้ว คณะพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอ

ยางตลาด ได้พร้อมใจกันจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญถวายแด่สมเด็จพระ พิธีการก็เหมือนที่ อำเภอ อำนาจเจริญ อุบลราชธานี และที่จังหวัดร้อยเอ็ด แต่รู้สึกที่อำเภอยางตลาด นี้สวด ไพร่และเข้าใจเนื้อความได้มากกว่าที่อื่น เพราะกล่าวช้า ๆ ชัดถ้อยชัดคำ ใช้เวลา ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญประมาณ ๒๕ นาที เสร็จพิธีแล้ว สมเด็จพระ พักผ่อน เพื่อเตรียมประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมาจากอำเภอ ต่าง ๆ จำนวนประมาณ ๓๕๐ รูป ต่อไป

เวลา ๑๔.๓๐ น. พระภิกษุสามเณรทั้งหมดประชุมพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จพระ ได้เข้าสู่ที่ประชุม ร่วมทำวัตรสวดมนต์กับพระภิกษุ สามเณร เมื่อทำวัตรสวดมนต์จบแล้ว ท่านเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ได้อ่านรายงาน การคณะสงฆ์จังหวัดกาฬสินธุ์ ถวายแด่สมเด็จพระ ความว่า:-

“ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวนวัด ๑๔ วัด สำนักสงฆ์ ๕๘ แห่ง สำนักกรรมฐาน ๑๔ วัด จำนวนพระภิกษุ ๒๔๖ รูป จำนวนสามเณร ๕๖๕ รูป จำนวน ศิษย์วัด ๘๖ คน พระสังฆาธิการ ชั้นจังหวัด ๑ รูป ชั้นอำเภอ ๓ รูป ชั้นตำบล ๙ รูป เจ้าอาวาส ๖๐ รูป พระอุปัชฌาย์ ๗ รูป จำนวนโรงเรียน ประเภท ปริยัติธรรม ๒๓ โรง พระเปรียญ ๕ รูป พระนักธรรม ๑๖๓ รูป สมาคม พุทธสมาคม ยุวพุทธิกสมาคม ไม่มีโรงเรียนสอน ศาสนาวันอาทิตย์ ๑ แห่ง หน่วยนวกะ ๔ หน่วย ศาสนสถานที่กำลังสร้างเสร็จเรียบร้อย มีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว ก. อุโบสถ ๗ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๖๗ หลัง ค. โรงเรียนปริยัติธรรม ๓๑ หลัง ง. เสนาสนะ ๒๗๙ หลัง.” จบรายงานแล้ว สมเด็จพระ ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“การที่ท่านทั้งหลายได้มาประชุมพร้อมกันดังที่เป็นอยู่นี้ ย่อมเป็นการดี เป็นโอกาสที่พระเถรานุเถระ เจ้าคณะ เจ้าอาวาสทั้งหลาย จะได้กล่าวสัมโมทนียกถา หรือกล่าวอบรม ซึ่งจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดความสงบเรียบร้อยเป็นหนึ่งอัน เดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าเป็นมงคล คือเหตุให้ถึงความเจริญประการหนึ่ง และการที่มา เห็นพระภิกษุสามเณรมาประชุมกันจำนวนมากในที่นี้ แสดงให้เห็นว่า การพระศาสนา ในจังหวัดนี้เจริญมั่นคง อันเป็นผลแห่งความเข้มแข็งเอาใจใส่ในการปกครองของพระเถระ เจ้าคณะทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณร และ พุทธศาสนิกชน ทั้งหลาย นับได้ว่าท่านทั้งหลายมีลาภที่ได้ผู้นำที่สามารถ เป็นนุฉินบุคคล และเป็นที่ตั้ง

แห่งความเคารพนับถือ ต่อไปนี้ จะขอกล่าวแสดงความคิดเห็นบางประการ พอเป็น
สัมโมทนียกถาแก่ท่านทั้งหลาย

ธุระในพระพุทธศาสนานั้น ท่านแสดงไว้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. *คันถธุระ* ธุระคือการเรียนพระคัมภีร์ อันหมายถึงการเรียนพระปริยัติธรรม

๒. *วิปัสสนาธุระ* ธุระคือการปฏิบัติในวิปัสสนา อันรวมทั้งการปฏิบัติในสมถะ
หรือสมาธิด้วย

และอีกประการหนึ่งที่ท่านมิได้แสดงไว้โดยตรง คือ ปสาสนธุระ ธุระคือ
การปกครอง ซึ่งเป็นธุระที่ได้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรง
ปกครองสงฆ์ ต่อมาก็ทรงบัญญัติพระวินัย แบ่งการปกครองย่อยออกไป เช่น อุปัชฌาย์
ปกครองสัทธีวิหาริก อันเตวาสิก แต่ก็ยังรวมอยู่ในปกครองของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์
ทรงกำหนดผู้ช่วยในการปกครองด้วยพระองค์เอง เช่น ทรงตั้งพระสาวิบุตร พระมหา
โมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกขวาซ้าย ช่วยพระองค์ ในการปกครองอันเป็นส่วนรวม
และทรงถือว่าการปกครองคณะสงฆ์นี้เป็นความจำเป็นจะทอดทิ้งเสียมิได้ ดังมีเรื่องเล่า
ไว้ในจาทุมสูตรว่า พระพุทธองค์ทรงสดับเสียงเอ็ดอึงของพวกภิกษุ ตรัสว่าเหมือนพ่อค้า
แม่ค้าและคนซื้อปลาแย่งซื้อขายกัน และทรงประณามภิกษุเหล่านั้น ทรงปรารภเหตุนี้
แล้ว ได้ตรัสกะเหล่าพระสาวกว่าถ้าพระองค์ทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อย ไม่ทรงปกครอง
สงฆ์ พวกท่านจะอย่างไร พระมหาโมคคัลลานะ กราบทูลว่า ถ้าพระพุทธองค์จะเป็น
ผู้ชวนชวายน้อย ไม่ทรงปกครองสงฆ์ ท่านเองจะรับปกครองสงฆ์แทน พระพุทธเจ้า
ก็ทรงประทานสาธุการ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงถือว่าการปกครองสงฆ์เป็นกิจสำคัญ
เมื่อพระองค์ไม่ทรงปกครอง พระเถระที่รอง ๆ ลงมาก็จะต้องช่วยรับภาระแทนการ
ปกครอง นี้เองเรียกว่า ปสาสนธุระ ซึ่งได้บัญญัติไว้ในพระวินัย จึงได้มีธรรมเนียม
ปฏิบัติกันสืบมาพร้อมทั้งมีพระพุทธานุญาตดังกล่าวแล้ว เป็นมูลฐานให้เกิดการปกครอง
คณะสงฆ์ขึ้น

ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงเป็น
พุทธมามกะ และเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติ
ปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เช่น พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้น
ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นพระประมุข มีกรรมการมหา

เถรสมาคม เป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ ออกกฎระเบียบต่าง ๆ เป็นต้น เป็นส่วนกลาง สำหรับส่วนภูมิภาค ก็บัญญัติให้มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และภุมหาเถรสมาคมกำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่ สำหรับที่จะสนองงานสมเด็จพระสังฆราช ตามที่มหาเถรสมาคมได้กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ เป็นเหตุให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปเรียบร้อย และ ช่วยกันบริหารกิจพระศาสนา อันเป็นส่วนรวม ทั้งการปกครอง การศึกษา การสาธารณูปการ และการเผยแผ่ ยังผลให้บังเกิดความสงบสุขทุกฝ่าย และได้ช่วยกิจของประชาชนบางอย่างที่พระสงฆ์สมควรจะทำได้อีกมาก เมื่อพระสงฆ์มีความเรียบร้อยสงบสุข บ้านเมืองก็ไม่หนักใจ ทำให้บ้านเมืองและประชาชนมีความสุขไปด้วย เป็นโอกาสให้บำเพ็ญกุศล ปฏิบัติศีลธรรมโดยสะดวก

มีเรื่องสำคัญอีกบางประการที่ควรกล่าวในที่นี้ คือ

๑. ผู้ที่อยู่ด้วยกันจำนวนมากนั้น ย่อมจะต้องมีคนไม่ดีปนอยู่ด้วย ถ้าเจ้าคณะพากันสอดส่องดูแล กวดขัน คนไม่ดีก็จะมึนน้อย ถ้าย่อหย่อนละเลย คนไม่ดีก็จะมามาก ฉะนั้น จึงขอให้เจ้าคณะทั้งหลายได้ช่วยกันเอาใจใส่ในการปกครอง สอดส่องดูแล พระภิกษุสามเณรให้มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย และจารีตประเพณีของหมู่คณะ เพื่อความเรียบร้อย และป้องกันความเสื่อมเสีย

๒. จัดการเล่าเรียนศึกษาให้เหมาะสมแก่กาลสมัย กวดขันให้พระภิกษุ สามเณร เรียนหนักธรรมดาอันเป็นวัตรปฏิบัติธรรมโดยตรง ส่วนการเรียนวิชาอื่นนั้น ให้ถือว่าเป็นเพียงวิชาประกอบ เพราะถ้าปฏิบัติศาสนาเสื่อมลงไป รากแก้วของพระศาสนาก็จะผุ เมื่อเป็นเช่นนี้ต้นไม้อคือพระศาสนา อันหมายถึงการปฏิบัติและปฏิเวธ ก็จะดำรงอยู่ได้โดยยาก จึงขอให้ช่วยกันสอดส่อง เพื่อรักษาปฏิบัติศาสนาไว้ให้มั่นคง

๓. เกี่ยวกับการปฏิบัติพระวินัย โดยเฉพาะเกี่ยวกับรูปียะ ขอให้เจ้าคณะเจ้าอาวาสทั้งหลาย ช่วยกันสอดส่องดูแล ให้พระเถรปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระวินัย เช่น การรับก็ต้อนรับไปวารณา การเก็บรักษา ก็ต้องมีไวยวัจกร เมื่อต้องการจะใช้จ่าย ก็ต้องเรียกร้องจากไวยวัจกร ใช้กับปิยโฆหาร ดังตัวอย่างในสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งจิวรรควา "อตฺถุ เม จิวเรน" ข้าพเจ้าต้องการจิวร เป็นต้น เมื่อมีผู้นำเงินมาถวาย ต้องให้ไวยวัจกรเป็นผู้รับเก็บ เมื่อต้องการค่อยเรียกร้องเอา เมื่อต้องการ จะซื้อสิ่งของ

ก็ต้องบอกว่า “ต้องการสิ่งนั้นต้องการสิ่งนี้” เป็นการแสดงความประสงค์อนุวัติตามที่ท่านใช้ในพระปาฏิโมกข์ สิ่งเหล่านี้อย่าถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย

๔. การใช้กระบอกกรองน้ำ รู้สึกเลอะเลี่ยนไปมาก เมื่อก่อนไปที่ไหนก็จะพบกระบอกกรองน้ำเสมอ บัดนี้มักไม่มี ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง โดยเข้าใจกันว่าน้ำไม่มีตัวสัตว์ แต่ความจริงแล้ว น้ำที่เก็บไว้ค้างคืนอาจมีตัวสัตว์ได้ เมื่อจะใช้ต้องพิจารณาดูเสียก่อนว่ามีตัวสัตว์หรือไม่ ถ้ามีก็เทออกเสีย หรือไม่ใช้ จึงสู้มีกระบอกกรองน้ำไม่ได้ ฉะนั้น จึงใคร่ขอให้ช่วยกันรื้อฟื้นธรรมเนียมใช้กระบอกกรองน้ำ เพราะว่่าข้อปฏิบัติทางพระวินัยนั้นแม้จะเล็กน้อย ถ้าเราสามารถรักษาไว้ได้ ก็ย่อมจะเป็นการรักษาพระศาสนา และทำให้บังเกิดความมั่งคั่งขึ้นในพระศาสนา

๕. อีกประการหนึ่ง ขอให้เราทั้งหลายเข้าใจว่า ต่างมีส่วนในการนำความเสื่อมหรือความเจริญมาสู่พระศาสนาด้วยกันทุกคน เพราะรวมอยู่ในหมู่เดียวกัน เหมือนกับเป็นผ้าผืนเดียวกัน ถ้ามีรอยขาดทะเล่ แม้เพียงนิดเดียว ก็ทำให้ผ้าผืนนั้นราคาตกเมื่อผู้ที่ต้องการมาเห็นเข้าก็ไม่ประสงค์ แม้จะเป็นผ้าเนื้อดีและมีที่ไม่มีรอยขาดทะเล่อีกมาก เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่ทำเสียหาย ให้เกิดดิฉินนินทา แม้เพียงผู้เดียว ก็ชื่อว่าทำความเสื่อมเสียให้บังเกิดขึ้นแก่หมู่คณะ

เพราะฉะนั้น จึงขอให้เราทั้งหลายได้สำนึกว่า เป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบในความเสื่อมและความเจริญของหมู่คณะร่วมกัน พยายามเว้นการประพฤดิผิด ตั้งใจปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย จึงจะชื่อว่าช่วยกันรักษาพระพุทศาสนา เป็นการบูชาพระพุทเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย และเป็นธรรมทายาท

ในที่สุด ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษา ท่านทั้งหลายให้เจริญสวัสดิ ในพระธรรมวินัยที่พระพุทเจ้าได้ทรงประกาศไว้ดีแล้ว ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุกท่าน เทอญ.”

เมื่อจบสัมโมทนียกถาแล้ว สมเด็จฯ ถวายหนังสือที่ระลึกแก่ท่านเจ้าคณะจังหวัด ๑ ชุดใหญ่ แล้วมอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์เทศนาอย่างละ ๑ ชุดแก่เจ้าอาวาสวัดขวัญเมือง แล้วแจกหนังสือที่ระลึกแก่เจ้าคณะต่าง ๆ เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรโดยทั่วถึง แล้วเลิกประชุม

วัดขวัญเมืองนี้ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด ห่างจากตัวอำเภอราว ๑๕ เส้น เคยเป็นที่สถิตของเจ้าคณะจังหวัด สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยพระราชธรรมานุวัตร (อ่อน จุกกรมโม ป.ธ.๓) เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์องค์ปัจจุบันซึ่งเคยอยู่ที่วัดนี้มาก่อน แต่ปัจจุบันย้ายไปอยู่วัดพระขานิมในตัวจังหวัด ร่วมกับพุทธศาสนิกชนชาวยางตลาด ได้ช่วยกันสร้างขึ้น มีเสนาสนะ และถาวรวัตถุที่เป็นหลักฐานแล้ว คือ โรงอุโบสถขยายดอยม ๑ หลัง ศาลา การเปรียญ ขนาดห้องพอสมควร ใต้ถุนสูง ๑ หลัง กุฏิ ๙ หลัง หอระฆัง บริเวณวัดก็ร่มเย็นดีพอสมควร มีต้นไม้หนาทา และจัดบริเวณ มีปลูกไม้ดอก ไม้ประดับพองามตา ได้มีเจ้าอาวาสปกครองมาตามลำดับ คือ ๑. พระราชธรรมานุวัตร (อ่อน จุกกรมโม) เจ้าคณะจังหวัดปัจจุบัน ๒. พระครูศีลสารโสภิต ๓. พระครูปฏิภาณธรรมคุณ (แดง จาครโต) เมื่อไปเยี่ยมนั้น มีพระอยู่ประจำ ๑๐ รูป สามเณร ๔๐ รูป เป็นนักธรรมทุกรูป ไม่มีพระเณรเปรียญเลย มีการจัดการเล่าเรียนศึกษาในสำนักของตนเอง ทั้งนักธรรมและบาลี มีพระสวดปาฏิโมกข์ ได้ ๔ รูป

เวลา ๑๕.๕๐ น. ออกเดินทางจากวัดขวัญเมือง เพื่อไปยังวัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่นต่อไป คณะสงฆ์ซึ่งนำโดยท่านเจ้าคณะจังหวัด และข้าราชการ ประชาชนซึ่งนำโดยนายอำเภอยางตลาด ได้พร้อมกันรอส่งสมเด็จฯ เมื่อกล่าวอำลา โดยทั่วถึงแล้ว สมเด็จฯ ขึ้นรถยนต์ซึ่งทางอำเภอยางตลาดได้จัดถวาย แล้วขบวนก็เคลื่อนออกจากวัดขวัญเมือง มีขลุ่ยขลุ่ยเกี่ยวกับเส้นทางเดินนิดหน่อย เพราะเป็นวันมีพิธีแห่บั้งไฟของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ประจำปี แต่ไม่มีโอกาสได้ดูพิธีของเขา เพราะต้องรีบเดินทางต่อไปให้ทันตามกำหนดการ จากอำเภอยางตลาด ก็ผ่านอำเภอเชียงยืน ระยะทาง ๓๐ กม. จากอำเภอเชียงยืน จึงถึงขอนแก่น ระยะทาง ๒๙ กม. พื้นที่สองข้างทางที่ผ่านมา ส่วนมากเป็นทุ่งนา และเริ่มมีการไถหว่านกันบ้างแล้ว ระหว่างทางเห็นมีพระภิกษุสามเณรเดินกันเป็นแถว ๆ ไปตามถนน เข้าใจคงเป็นพระภิกษุสามเณรที่เดินไป หรือกลับจากการเรียนหนังสือ เพราะสังเกตดูในภูมิภาค ส่วนนี้ ในปัจจุบันมีการตื่นตัวในการศึกษากันมากโดยเฉพาะพระภิกษุสามเณร และโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ก็ได้เกิดขึ้นมากเช่นกัน

จังหวัดขอนแก่น

เวลา ๑๖.๔๕ น. ถึงวัดศรีจันทร์ พระวินัยสุนทรเมธี (สุพจน์ อุตุตโร ป.ธ.๓) รองเจ้าอาวาส วัดศรีจันทร์ รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธรรมยุต) พระครูศรีธรรมมาลังการ (ศรี) วัดศรีจันทร์ เจ้าคณะอำเภอเมือง-หนองเรือ (ธ) พระครูคัมภีร์ปัญญาภรณ์ (ศรี ป.ธ.๓) วัดศรีจันทร์ เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัด (ธ) พระครูปลัดปรีชา ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ พระมหาอ้วน จิตสิริ ครูใหญ่โรงเรียนจันทรังชีวิตยา (ในวัดศรีจันทร์) พระครูศีลสารวิมล (ทองล้วน) วัดป่าวิเวกธรรม เจ้าคณะ ตำบลพระลับ (ธ) พระครูสุวัฒน์คุณ (สุวัฒน์) วัดสว่างดอนยาง เจ้าคณะตำบลศิลา (ธ) พระครูพลญาณพิสุทธิ (สำรอง) เจ้าคณะตำบลบ้านทุ่ม (ธ) พระอธิการล้วน เจ้าอาวาสวัดสว่างศรีวิสัย พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรราว ๘๐ รูป และคณะ ข้าราชการ พุทธศาสนิกชน ซึ่งนำโดยนายพิไล บุญชูวิทย์ ผู้ช่วยศึกษาธิการขอนแก่น นายพิศิษฐ์ พรหมศิริพงศ์ ศึกษาธิการอำเภอเมือง นายสุธรรม จันทนพิมพ์ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ นายปิ่น รมใจวงศ์ เทศมนตรีเทศบาลเมือง ขอนแก่น นายประวัต วิริยะวงศ์ อัยการจังหวัด นางสาวกาญจนี สุวรรณบูล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนอาชีวศึกษาขอนแก่น นายขันท์ เทศประสิทธิ์ ผู้ช่วยอนามัยจังหวัดขอนแก่น นายแพทย์ประมุข จันทวิมล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลขอนแก่น นายดวง อักษรเสื่อ พัฒนาการอำเภอเมือง เป็นต้น พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา วัดศรีจันทร์ ได้รอให้การต้อนรับอยู่ ณ บริเวณหน้าอุโบสถวัดศรีจันทร์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ๖๖ ทรงเสด็จถึงบริเวณหน้าอุโบสถและลงจากรถยนต์แล้ว พระวินัยสุนทรเมธี ได้นำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ๖๖ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วพระภิกษุสามเณร กราบถวาย

ความเคารพแต่สมเด็จพระ ปราศรัยกันพอสมควรแล้ว พระวินัยสุนทรเมธี นำสมเด็จพระ ไปยังกุฏิรับรอง ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือของอุโบสถ มีอุบาสกอุบาสิกา ติดตามไปสนทนา ด้วยหลายคน กุฏิรับรองหลังนี้เพิ่งสร้างเสร็จ และใช้รับรองสมเด็จพระ ครั้งนี้เป็นครั้งแรก ทายกซึ่งเป็นผู้บริจาคเงินสร้างกุฏิหลังนี้ ก็ได้มาร่วมสนทนาอยู่ด้วย ขณะที่มาเยี่ยมวัด นี้ นั้น พระราชพิศาลสุธี (อินทร์ ภิรเสวี ป.ธ. ๕) เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เจ้าคณะ จังหวัดขอนแก่น (ธรรมยุต) ไม่อยู่ ได้ทราบว่าจะเข้ามารักษาตาที่กรุงเทพฯ เมื่อสนทนา พอสมควรแก่เวลาแล้ว สมเด็จพระ ขึ้นพักผ่อน

เวลา ๑๗.๔๐ น. ไปวัดศรีนวล เยี่ยมพระราชสารธรรมมุนี (กัณหา ปภสฺสโร) เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (มหานิกาย) อยู่ไม่ไกลจากวัดศรีจันทร์นัก ใช้เวลาในการ เดินทางประมาณ ๕ นาที ถึงวัดศรีนวล เวลา ๑๗.๔๕ น. รถยนต์ของสมเด็จพระ จอดบริเวณหน้าศาลาการเปรียญหลังใหญ่ พระภิกษุสามเณรวัดศรีนวล มีท่านเจ้าคณะ จังหวัดเป็นประธาน ได้ประชุมต้อนรับอยู่บนศาลา รองเจ้าอาวาสลงมารับ และนำสมเด็จพระ ขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ ถวายเทียนชนวนจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย ท่านเจ้าคณะจังหวัด ก็จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยด้วย แล้วท่านเจ้าคณะจังหวัดนำนมัสการพระรัตนตรัย เสร็จแล้ว สมเด็จพระ ถวายความเคารพท่านเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งเป็นพระเถระผู้เฒ่า อายุ ๘๐ เศษแล้ว ต่อจากนั้น พระภิกษุสามเณรทั้งหมดที่ประชุมอยู่ ณ ที่นั้น กล่าวคำขอขมา (วณฺทา มิ ญฺเฑ) แต่สมเด็จพระ แล้วผู้เป็นหัวหน้าถวายพานดอกไม้ธูป เทียนเป็นการแสดงความเคารพตามประเพณีนิยม ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้ให้การต้อนรับ และสนทนาปราศรัยด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี ได้ทราบว่าท่านเป็นนักเทศน์ที่ขึ้นชื่อลือชา ของภาคนี้ และเป็นทีเคารพนับถือของประชาชนทั่วไป แม้จะมีอายุมากแล้ว แต่ก็ยัง สมบูรณ์แข็งแรง เมื่อสนทนาพอสมควรแล้ว ท่านเจ้าคณะจังหวัดได้อาราธนาสมเด็จพระ ให้กล่าวปราศรัยแก่พระภิกษุ สามเณรและอุบาสกอุบาสิกา รวมทั้งอุบาสกชีด้วย ซึ่งมาร่วมต้อนรับอยู่ประมาณ ๒๐ คน สมเด็จพระ ได้กล่าวสัมโมทนียกถาสั้น ๆ ดังนี้

“ในโอกาสที่ได้รับกำหนดให้เดินทางมาเยี่ยมวัด และพุทธศาสนิกชน เมื่อเดินทางมาถึงจังหวัดนี้ ก็ได้ตั้งใจตั้งแต่ที่แรกว่าจะมากราบนมัสการท่านพระเถระ ผู้เฒ่า เจ้าคณะจังหวัด เมื่อได้เดินทางมาก่อนประมาณ ๑๐ ปีที่แล้วมา ก็ได้มาเยี่ยม นมัสการท่านครั้งหนึ่งแล้ว และได้รับการต้อนรับจากท่านพระเถระผู้เฒ่า เจ้าคณะจังหวัด

พร้อมทั้งท่านพระภิกษุสามเณรสหธรรมิกทั้งหลาย ก็ขอขอบคุณในกัลยาณจิตที่ได้เอื้อเพื่อให้การต้อนรับ และขอแสดงความรู้สึกตามที่ได้เดินทาง มาเยี่ยมหลายจังหวัดหลายวัดในครั้งนี้อ่า ได้พบได้เห็นความเจริญในด้านต่าง ๆ ของภูมิภาคนี้เป็นอันมาก เป็นต้นว่า ถนนหนทางที่ได้สร้างขึ้นเป็นอย่างดีเชื่อมถึงกันทุกจังหวัด และบ้านเมืองก็ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ตลอดจนถึงการศึกษา ก็ได้พัฒนาขึ้นมา พระภิกษุสามเณรในภาคนี้ก็ปรากฏว่าได้ตื่นตัวในการศึกษาขึ้นมา ได้มีโรงเรียน ตั้งขึ้นเป็นอันมาก และหลายประเภท เป็นต้นว่า โรงเรียนนักรธรรมบาลี โรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ของวัด โรงเรียนผู้ใหญ่ และก็ยังมีพระภิกษุสามเณรเข้าเรียนในโรงเรียนเหล่านี้เป็นอันมากทั่วไป และเมื่อได้ไต่ถามถึงกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการอนุญาตให้เข้าเรียนในโรงเรียนผู้ใหญ่ และโรงเรียนต่าง ๆ ว่าได้ตั้งกฎเกณฑ์ไว้เช่น ต้องได้นักธรรมชั้นนั้นชั้นนี้ หรือต้องได้บาลีชั้นนั้นชั้นนี้เป็นต้น บางแห่งก็ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอน แต่ก็มีการสอนนักรธรรมบาลีแทรกกันอยู่กับวิชาทางโลกสรุปว่าการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในภาคนี้มีหลายแบบต่าง ๆ กัน

ในเรื่องนี้ ทางคณะสงฆ์คือมหาเถรสมาคม ก็มีความห่วงใยในการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร เกรงว่าการศึกษาพระธรรมวินัยจะตกต่ำเสื่อมโทรมลง เพราะว่าจิตใจของพระภิกษุในปัจจุบันนี้ โนมน้าวในการศึกษาวิชาทางโลกกันมากขึ้น มหาเถรสมาคมจึงได้ดำริหาวิธีป้องกัน เพื่อมิให้การศึกษาระธรรมวินัยเสื่อม แต่ก็สำนึกอยู่ว่า การศึกษาของคณะสงฆ์กับการศึกษาทางโลกนั้น ได้ถูกปล่อยให้ห่างเหินกันมาเป็นเวลานาน อันที่จริงปัญญาทางธรรมกับปัญญาทางโลกนั้น ต้องควบคู่กันไป การที่ได้มีสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้นก็เพื่อที่จะประสานปัญญาทางธรรมกับปัญญาทางโลกคู่กัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์มาก พระภิกษุสามเณรในปัจจุบันนี้ ก็สนใจในการศึกษาวิชาทางโลกกันมาก และพระภิกษุสามเณรก็ควรศึกษาแสวงหาปัญญาทางโลกด้วย เพื่อจะได้พูดกับชาวโลกเขารู้เรื่อง แต่ว่าต้องการวิธีการดำเนินการให้เหมาะสม และก็ต้องไม่ละทิ้งการศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นหลักของพระศาสนา เรื่องนี้มหาเถรสมาคม ก็ได้ดำริอยู่

จึงขอฝากคณะสงฆ์ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาแก่พระเณรในที่นี้ไว้ด้วย นี่เป็นข้อสังเกตซึ่งได้มาเห็นในที่ต่าง ๆ เท่าที่ได้ผ่านมาแล้วในภูมิภาคนี้

อนึ่ง ได้เห็นการทำงานพร้อมกันด้วยสามัคคีในที่ต่าง ๆ ก็รู้สึกดีใจ เพราะว่าเป็นการช่วยกันทำความเจริญแก่การพระศาสนาและบ้านเมือง ซึ่งเป็นเรื่องสมควรทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นทางปลูกความศรัทธาเลื่อมใส ให้เกิดขึ้นในประชาชน และเป็นการช่วยให้ตั้งมั่นในพระรัตนตรัยและศีลธรรม ทำให้บ้านเมืองมีศีลธรรมดีขึ้น

สุดท้ายนี้ก็ขอให้อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจกุศลสัมมาปฏิบัติ จงอภิบาลรักษาทุกท่านให้มีกำลังกาย กำลังปัญญา ที่จะประกอบกระทำประโยชน์แก่พระศาสนาและบ้านเมือง ให้สำเร็จเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ตลอดจิรกาล เทอญ."

เมื่อกล่าวจบแล้ว สมเด็จพระเดชฯ ได้ถวายหนังสือที่ระลึกและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์ เทศนา ๑ ชุด แก่ท่านเจ้าคณะจังหวัด และแจกหนังสือแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาโดยทั่วถึงแล้วลากลับวัดศรีจันทร์

ที่วัดศรีนวลนี้ไม่ได้ดูอะไรมาก เห็นเพียงศาลาการเปรียญที่รับรองและบริเวณใกล้เคียง ๆ นั้นเท่านั้น ศาลาการเปรียญก็เป็นแบบเก่าหลังใหญ่ ยกพื้นไม่สูงนัก แต่กว้างพอสมควรทีเดียว และได้ทราบมีพระภิกษุสามเณรมาก โดยเฉพาะสามเณร ซึ่งส่วนมากเรียนในโรงเรียนผู้ใหญ่ ที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายในหลายจังหวัดของภาคนี้

เวลา ๑๙.๐๐ น. สมเด็จพระเดชฯ ลงร่วมทำวัตรสวดมนต์กับพระภิกษุสามเณร ซึ่งมาจากวัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมือง อำเภอหนองเรือ อำเภอชุมแพ และอำเภอภูเวียง ณ ศาลาวัดศรีจันทร์ สมเด็จพระเดชฯ นำทำวัตรคำ จบแล้วสวดเจ็ดตำนาน พระครูคัมภีร์ ปัญญาภรณ์เป็นผู้ขัดขุมนุมนทเวทนา สวดมนต์จบแล้ว พระวินัยสุนทรเมธี ได้อ่านรายงานการคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นถวายสมเด็จพระเดชฯ มีใจความว่า:-

"ในเขตปกครองจังหวัดขอนแก่น มีวัดคณะธรรมยุตทั้งหมดจำนวน ๑๓๕ วัด แบ่งเป็นเขตปกครองตำบล ๒๑ ตำบล เป็นสำนักสงฆ์ ๘๖ วัด วิสุคามสีมา ๑๙ วัด พัทธสีมา ๓๐ วัด สำนักกรรมฐาน ๔๕ วัด

จำนวนพระภิกษุ ๘๖๗ รูป สามเณร ๙๙๕ รูป ศิษย์วัด ๔๖๐ คน ซี ๔๑ คน พระสังฆาธิการชั้นจังหวัด ๑ รูป รองเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป ชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๖ รูป

เจ้าคณะตำบล ๑๘ รูป เจ้าอาวาสจำนวน ๑๓๕ รูป พระอุปัชฌายะ ๑๐ รูป จำนวนโรงเรียนประเภทปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ๓๒ สำนัก แผนกบาลี ๗ สำนัก แผนกสามัญศึกษา ๓ สำนัก ประเภทการศึกษาผู้ใหญ่ ๒ โรง พระภิกษุเปรียญ ๑๖๐ รูป พระนวกะ ๗๓ รูป พระนักธรรม ๘๑๙ รูป สมาคม ๓ แห่ง พุทธสมาคม ๑ สมาคมยุวพุทธิกสมาคม ๒ สมาคม โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ ๑ แห่ง หน่วยงานกะ ๑๕ แห่ง ศาสนสถานที่สร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว

- ก. อุโบสถ ๓๐ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๑๓๐ หลัง
ค. โรงเรียนปริยัติธรรม ๓ หลัง ง. เสนาสนะ ๓๙๐ หลัง
จบรายงานแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

ในจังหวัดนี้ปรากฏว่ามีจำนวนวัด และพระภิกษุสามเณรมาก โรงเรียนประเภทต่าง ๆ ก็มีมาก รวมทั้งจำนวนพระเปรียญก็มีมากด้วย แสดงให้เห็นว่าวัด และพระภิกษุสามเณรในจังหวัดนี้เป็นปีกแผ่น ทั้งนี้ก็โดยที่ท่านพระเถระเจ้าคณะทั้งหลาย เป็นต้นว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด ได้ช่วยกันสอดส่องดูแลด้วยดีตลอดมา ตลอดจนถึงได้ตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการขึ้น สำหรับอบรมพระสังฆาธิการ ซึ่งจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการต่อไป ให้มีความรู้ความสามารถ จึงกล่าวได้ว่าหลักการและวิธีการแห่งการปกครองในภาคนี้ดีแล้ว เพียงแต่ขอให้เจ้าคณะทั้งหลายได้ช่วยกันสอดส่องดูแลให้พระภิกษุ สามเณรปฏิบัติตามพระวินัยรักษาศาจารีตประเพณีของหมู่คณะ

พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น ก็มีเสื่อมลงเป็นคราว ๆ จนถึงเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฟื้นฟูการปฏิบัติพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรให้ถูกต้องบริบูรณ์ขึ้น จึงขอให้เราทั้งหลายช่วยกันปกครองสอดส่องดูแลการปฏิบัติพระวินัย อย่าให้หละหลวม

ส่วนการจัดการศึกษานั้น การศึกษาพระปริยัติธรรม คือ พระธรรมวินัยและภาษาบาลีย่อมเป็นการศึกษาหลัก เพราะปริยัติศาสนานี้ เป็นรากแก้วของพระศาสนา ฉะนั้น แม้จะจัดการศึกษาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ก็ควรพยายามกวัดขันให้พระเถระศึกษา

และสอพระธรรมวินัย ให้เป็นหลักฐานการจัดการศึกษาจึงจะไม่เกิดโทษ จะทำให้ได้รับประโยชน์ ได้ปัญญาทั้งทางโลกทางธรรมขนานกันไปตามสมควร

ในโอกาสนี้ขอชักชวนให้พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา นั่งสมาธิสัก ๒๐ นาที แต่ก่อนจะนั่งก็ขอเสนอหลักสติปัฏฐานอันเป็นแนวทางการปฏิบัติดังต่อไปนี้

สติปัฏฐานนั้นคือตั้งสติ ตั้งสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต ธรรม ให้กาย เวทนา จิต ธรรมปรากฏขึ้นแก่สติ ทำสติในกาย เวทนา จิต ธรรม ให้ปรากฏขึ้น การปฏิบัติในสติปัฏฐาน พระพุทธเจ้าตรัสว่าเพื่อความบริสุทธิ์ เพื่อก้าวล่วงความโศก และปริเทวะทั้งหลาย เพื่อความดับแห่งทุกข์และโทมนัสทั้งหลาย เพื่อบรรลุธรรมที่พึงบรรลุ เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ในการตั้งสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต ธรรมนี้ ก็ให้มีอาตาปะ คือความเพียร สัมปะชานะ ความรู้อยู่กับตัว สติ ความรู้ที่กำหนดกาย เวทนา จิต ธรรม และคอยกำจัดความยินดียินร้ายในโลกเสีย

ในข้อกายนั้น ท่านแสดงว่า ผู้ที่ต้องการปฏิบัติในสติปัฏฐาน ไปสู่ป่า โคนไม้ เรือนว่าง นั่งขัดบัลลังก์หรือนั่งสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า หายใจเข้า - ออก ก็ให้รู้ หายใจเข้า - ออก ยาวก็ให้รู้ หายใจเข้า - ออกสั้นก็ให้รู้ ศึกษา กำหนดว่า เราจรรู้กายทั้งหมดหายใจเข้า - ออก เราจรรู้รับเครื่องปรุงกายหายใจเข้า - ออก คำว่ากายทั้งหมดนั้น ก็ได้แก่รูปกายและนามกาย รูปกายก็คือกายที่นั้งอยู่นี้ซึ่งประกอบด้วยธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม นามกายก็คืออาการของจิตใจตลอดจนถึง สัญญา เวทนา ที่ปรากฏอยู่นี้ รวมความรู้เข้ามาในกายทั้งหมด ตลอดจนรู้ลมหายใจเข้า - ออก และในการทำความรู้ในกายทั้งหมดนี้ ก็ให้รู้ปล่อยรู้วาง เมื่อรู้ปล่อยรู้วาง จิตสงบ กายสงบ ลมหายใจก็จะละเอียดขึ้นโดยลำดับ จนถึงละเอียดที่สุด แล้วอาการฟองยุบ ของท้องซึ่งเป็นอาการของการหายใจ ก็จะไม่ปรากฏ เมื่อลมหายใจไม่ปรากฏ ก็ให้ตั้ง สติกำหนดที่นิมิตของลมหายใจ สำหรับผู้เริ่มปฏิบัติก็ให้กำหนดรู้ลมหายใจอันปรากฏ ที่ปลายกระพุ้งจมูก หรือที่ริมฝีปากเบื้องบน หายใจเข้าคิดว่า “พุท” หายใจออกคิดว่า “โธ” บริกรรมว่า “พุทโธ” ๆ ๆ ประกอบไปด้วยเสมอ ดังนี้ หรือจะใช้วิธีนับดังที่ท่านสอนไว้ในวิสุทธิมรรคว่า หายใจเข้านับ ๑ หายใจออก นับ ๑ เรื่อยไปจนถึง ๑๐ แล้วกลับมานับใหม่ ดังนี้ก็ได้ นี้เรียกว่า อานาปานสติ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก”

คืนวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดศรีจันทร์ วัดนี้ตั้งอยู่ในย่านชุมชนมณฑลในเมือง อำเภอเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ท่านญาคุณหลักคำ (พิมพ์) เป็นผู้สร้าง ตั้งแต่สมัยที่เมืองขอนแก่นตั้งอยู่ในบ้านโนนทัน ทางทิศตะวันออกของบึงแก่นนครปัจจุบัน ในสมัยที่หลวงศรีวรวงศ์ (ท้าวอู่) เป็นเจ้าเมือง ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ สมัยพระยาพิศาลสารเกษตร (พร พิมพ์พิสูตร) เป็นเจ้าเมือง พระครูพิศาลอริญญเขตระได้ตั้งวัดนี้ เป็นวัดธรรมยุตขึ้นเป็นวัดแรกในจังหวัดนี้ พ.ศ. ๒๔๖๙ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้เสด็จมาวางศิลาฤกษ์อุโบสถหลังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ และวัดนี้เคยเป็นที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของจังหวัดนี้ โดยประกอบพิธีที่ อุโบสถหลังปัจจุบัน ปุชนิยมวัดที่สำคัญก็คือ พระพุทธบาทจำลองซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระปรารค์ และพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นพระประธานในอุโบสถตั้งแต่สร้างเป็นวัดมาแล้ว ก็ได้มีเจ้าอาวาสปกครองสืบ ๆ กันมาดังนี้ (๑) พระญาคุณหลักคำ (พิมพ์) (๒) พระญาคุณสีว (๓) พระญาคุณอินทร์ (๔) พระญาคุณสอน (๕) พระญาคุณปาน (๖) พระญาคุณไต้ (๗) พระครูพิศาลอริญญเขตระ (จันทร์ เขมियो ป.ธ.๓) (๘) พระอริยคุณาธาร (อุ้น สุวณฺโณ ป.ธ.๖) (๙) พระราชพิศาลสุธี (อินทร์ ธีรเสรี ป.ธ.๕) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ในพรรัชกาลมีพระภิกษุสามเณรรวม ๑๒๐ รูป ขณะเมื่อมาเยี่ยมฉัน มีพระอยู่ประจำ ๓๑ รูป สามเณร ๗๙ รูป เป็นนักรธรรม ๗๕ รูป เป็นเปรียญ ๒๐ รูป ซึ่งนับว่ามากกว่าทุกแห่งที่ผ่านมาแล้ว มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนทั้งนักรธรรมบาลีที่สำนักของตนเอง และมีโรงเรียนราษฎร์ของวัดด้วยชื่อโรงเรียนจันทรงชีวิตวิทยา มีพระเป็นครูใหญ่ มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๗ รูป บริเวณวัดเท่าที่สังเกตดูรู้สึกกว้างขวางพอสมควร โรงอุโบสถอยู่กลางลานวัดด้านหน้าหลังขนาดย่อม เป็นแบบเก่า มียกพื้นเป็นฐานขึ้นไปสูงราวเมตรเศษ ส่วนหมู่กุฏิเรียงเป็นแถวอยู่ทางด้านทิศเหนือของโรงอุโบสถ โรงเรียนจันทรงชีวิตวิทยา อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของโรงอุโบสถและศาลาบำเพ็ญบุญ ซึ่งเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง กว้างยาวพอสมควร อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของโรงอุโบสถ มีกุฏิที่สร้างใหม่ ๆ และเป็นแบบทรงไทยประยุกต์หลายหลัง และมีกุฏิรับรองซึ่งเพิ่งสร้างเสร็จ และใช้ในการรับรองสมเด็จพระสังฆราชเป็นครั้งแรกดังกล่าวแล้ว ขนาดกว้างใหญ่พอสมควร เป็นตึก ๒ ชั้น ทรงไทย ทรวดทรง

งดงามดี เป็นที่น่าสังเกตว่าที่นี่มียุ้งชุมมากไม่แพ้ที่กรุงเทพฯ ที่เดียว อาจจะตั้งเป็น
ข้อสังเกตได้ว่า ที่นี่มีประชาชนหนาแน่น มักจะมีแหล่งสลัม และเมื่อมีแหล่งสลัมแล้ว
ก็มักจะมียุ้งชุมเป็นผลพลอยได้เช่นที่จังหวัดนี้ ก็กล่าวได้ว่ามีประชาชนหนาแน่นพอ
สมควร บ้านเมืองก็กำลังพัฒนา มีสถานที่ทำการ และอาคารต่าง ๆ สูงใหญ่มาก
ถนนหนทางส่วนมากอยู่ในขั้นดี ในเวลากลางคืน บ้านเมืองก็สว่างไสวพอสมควร
ที่เดียว สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้จังหวัดนี้ เจริญอย่างรวดเร็วและมีประชาชน
มากขึ้นก็คือ เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยขอนแก่น อันเป็นมหาวิทยาลัยประจำภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ

วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๖.๓๐ น. สมเด็จพระ ออกบิณฑบาตพร้อมด้วยพระอนุจรในคณะทุกรูป และพระภิกษุสามเณรท้องถิ่น พระภิกษุสามเณรเดินเป็นแถว มีประชาชนใส่บาตรกันมาก ต้องมีคนถือภาชนะคอยถ่ายตลอดทาง

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ ฉันทน์เข้าพร้อมกัน ณ ศาลาบำเพ็ญบุญ มีอุบาสก อุบาสิกา นำอาหารมาถวายเพิ่มเติมอีกมากทั้งคาวและหวาน เมื่อฉันทน์เสร็จ สมเด็จพระ อนุโมทนาเสร็จแล้ว สมเด็จพระ จึงพักผ่อน

เวลา ๐๙.๐๐ น. กล่าวโอวาทแก่คณะข้าราชการและประชาชนชาวจังหวัด ขอนแก่น ซึ่งมีนายบุรี พรหมลักขโณ ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นเป็นประธาน เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วพิธีกร อารธนาศีล รับศีลแล้ว สมเด็จพระ ได้กล่าวโอวาทดังนี้

“เท่าที่ได้ผ่านและพบเห็นมาในภูมิภาคนี้ บ้านเมืองได้รับการพัฒนา สถานศึกษา ทั้งโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยได้ตั้งขึ้น พุทธศาสนิกชนมีความสุขพออ่อนโยน อันสื่อถึงความเป็นผู้มีอัธยาศัยจิตใจงดงาม อันได้รับอบรมมาจากพระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมอันดีงาม แม้ว่าจะได้มีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ไปมาก และมีการ ติดต่อกับคนต่างบ้านต่างเมืองมากขึ้น กิริยามรรยาทบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้ว ก็ยังยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม และขนบธรรมเนียมอันดีงามของบ้านเมือง

ไทยเรานั้นมีของดี ที่เราได้ประพุดปฏิบัติกันมาอยู่มาก ขอให้ช่วยกันรักษาไว้อย่าให้เสื่อมไป เพราะสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่แทรกเข้ามาในจังหวัดนี้กล่าวได้ว่าเจริญขึ้นเป็นอันมาก ทั้งการศึกษาและการพระศาสนา ฉะนั้น จึงมีสิ่งหนึ่งที่เราทั้งหลายควรได้มีความสำนึก และช่วยกันป้องกัน ก็คือ ความเสื่อมต่าง ๆ ที่เข้ามากับความเจริญ เพราะสิ่งที่เสื่อมนั้นโน้มมน้อมใจคนลงไปหาได้ง่าย และเมื่อลงไปแล้ว ก็ยากที่จะหนุนให้สูงขึ้นสู่ความดีเหมือนเดิมได้ สิ่งเสื่อมที่เข้ามากับสิ่งที่เรียกว่าความเจริญนั้น ก็คงจะเห็นได้จากอาคารบ้านเรือน โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย มีมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันสถานอบายมุขต่าง ๆ เช่น โรงหนัง โรงละคร สนามม้า เป็นต้น ก็มีมากขึ้น ชวนใจให้คนไปเที่ยวเตร่หมกมุ่น พวกนี้ใช้ทรัพย์สินไปในทางเสื่อมไร้ประโยชน์ ละเลยต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และทำให้ความคิดเห็นเปลี่ยนแปลงจากเดิม ซึ่งยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา และความดีงามทั้งหลาย ฉะนั้น เราทั้งหลายต้องรู้จักเลือก คือรับแต่สิ่งที่เป็นความเจริญทางด้านการศึกษา และการพัฒนาต่าง ๆ เป็นต้น อันจะเป็นผลดีแก่บ้านเมืองและประชาชน ผลักดันสิ่งที่เป็นความเสื่อมออกไป ป้องกันลูกหลานมิให้รับสิ่งที่เสื่อม และให้รักษาสิ่งที่ดีงามของคนไทยเอาไว้

ต่อไปนี้จะขอกล่าวธรรม แสดงเหตุผลตามชื่อของเมืองนี้ คือ “ขอนแก่น” มีความหมายว่า “แก่นไม้” นั่นเอง ต้นไม้นั้นย่อมประกอบด้วยราก ลำต้น กิ่ง ใบ เปลือก กระจี้ และแก่นอยู่ข้างใน ผู้ที่ต้องการแก่นไม้ ต้องค้นหาให้พบเสียก่อนว่า แก่นอยู่ตรงไหน แล้วก็ตัดเอากิ่ง ใบ เปลือก กระจี้ ออกเสีย นำเอาแก่นไปใช้ประโยชน์ตามต้องการฉันใด สิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ก็ฉันนั้น ส่วนที่เราเห็นด้วยตา เป็นต้นนั้น มักไม่ใช่แก่น เราต้องเพิกเอาเปลือกเอากระจี้ของสิ่งเหล่านี้ ออกเสีย จึงจะพบแก่น ฉะนั้น เมื่อเราต้องการแก่น ก็จะต้องใช้ปัญญาเลือกเอาสิ่งที่เป็นแก่น อันจะเป็นประโยชน์แก่ตน

แต่ก่อนที่จะเข้าถึงข้อที่เป็นธรรม ก็ขอกล่าวถึงสิ่งที่เป็นแก่นภายนอกที่สำคัญของเราทั้งหลายก่อน นั่นคือ เราทั้งหลายได้ชื่อว่าเป็นไทย เกิดมาในแผ่นดินไทย ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา และมีพระมหากษัตริย์ เป็นองค์พระประมุขมั่นคงยั่งยืนสืบมาช้านาน ฉะนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงชื่อว่าเป็นแก่นที่สำคัญของคนไทยเรา ซึ่งจะต้องสำนึกรักและร่วมกันรักษาไว้ เพื่อประโยชน์สุขของเราทั้งหลาย

สิ่งที่มาเป็นเครื่องกำบังตา กำบังใจของเราไม่ให้เห็นแก่นที่แท้จริงนั่นก็คือ ตัณหา ความทะยานอยาก อยากได้ อยากเป็นในสิ่งที่ต้องการ อยากทำลายในสิ่งที่มาขัดขวาง หรืออีกอย่างก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตใจ

ขั้นต้น คนเราจำต้องแสวงหาเพื่อปากเพื่อท้อง คือแสวงหาสิ่งที่จำเป็นแก่ร่างกายและความเป็นอยู่ เพราะคนเราต้องบริโภคอาหารทุกวัน พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงทรงสอนให้ทุกคนมีความเพียรพยายามในการแสวงหา รู้จักเก็บรักษาสิ่งที่แสวงหามาได้ รู้จักใช้จ่ายให้พอเหมาะพอควร เพื่อเลี้ยงครอบครัว เสียภาษีอากร ทำบุญกุศล เป็นต้น เป็นเบื้องต้น เพราะเมื่อทุกคนอยู่ดีกินดีแล้ว ก็จะสามารถประกอบกรณียะต่าง ๆ ได้ ฉะนั้น ผู้ปกครองจึงควรปรับปรุงอาชีพต่าง ๆ ให้ประชาชนมีทางทำมาหากิน เพื่อหาทรัพย์มาเลี้ยงครอบครัวให้มีความสุข เมื่อทำได้ดังนี้ การส่งเสริมความเจริญด้านต่าง ๆ ก็ย่อมจะทำได้ แต่คนเรานั้นมีกิเลสคือ ตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยาก โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง มากำบัง ไม่ให้เห็นแก่นหรือความจริง จึงปรากฏว่าแทนที่จะหามาเพื่อปากเพื่อท้อง ก็กลายเป็นหามาป้อนตัณหา จึงได้เท่าไรก็ไม่รู้จักพอ และเมื่อลูแก่อำนาจโลภะ โทสะ โมหะ เข้าแล้ว ก็แสวงหาสิ่งบริโภคใช้สอยเหล่านี้ อันควรจะไปถึงคนอื่นบ้าง มาเก็บไว้เสียคนเดียว และถ้าการแสวงหา นั้นเป็นไปโดยไม่ชอบธรรมด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะก่อความลำบากเดือดร้อนแก่ผู้อื่น และความมั่งมีทรัพย์สินเงินทองดังกล่าวนี้ ก็ชื่อว่า เป็นการได้ โดยต้องแบ่งส่วนที่คนอื่นควรจะได้ ควรจะมีกินมีใช้ มาเป็นของตนแต่ผู้เดียว เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ส่วนร่วม

เพราะฉะนั้น อาชีพอันไม่สุจริตต่าง ๆ จึงเป็นเครื่องตัดรอนปากท้องของคนอื่น ทำลายความสุขของคนอื่น แต่คนที่มีตัณหา มีความโลภ โกรธ หลง มักจะไม่คิด กลับเห็นว่าได้มากเท่าไรยิ่งดี คนอื่นจะลำบากอย่างไรไม่คำนึงถึง กิเลส ตัณหาเป็นเครื่องกำบังไม่ให้เห็นแก่นคือความจริงที่ว่า ทรัพย์สมบัตินั้น ก็มีเพื่อจับจ่ายหาอาหารสำหรับบริโภค ซึ่งกับบริโภคได้คราวละอึด ที่ดินแม้จะมากเท่าใด ก็นั่งนอนได้เพียงขนาดเท่าโลงศพเท่านั้น แต่คนเราจำต้องมีทรัพย์สมบัติเพื่อเก็บไว้ สำหรับใช้สอยในอนาคต เพื่อลูกเพื่อหลานของตน และเพื่อความสุขต่าง ๆ บ้าง ฉะนั้น ก็ควรมีพอสมควรและแสวงหาให้ได้มาโดยสุจริต ไม่แสวงหาโดยทุจริต ซึ่งเป็นการก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

ฉะนั้น ผู้มีปัญญาย่อมคอยระงับความโลภ ความโกรธ ความหลง ประกอบสัมมาชีพ รู้จักเก็บรักษา รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด ก็ชื่อว่ารู้ถึงแก่นของความจำเป็น มีตามความจำเป็น ใช้ตามความจำเป็น ก็จะไม่เกิดความเดือดร้อนและย่อมจะมีความรู้ว่แก่นของชีวิตนั้นก็คือ ธรรม อันได้แก่ความดีทั้งหลาย ซึ่งเกิดจากทาน การให้ปัน สงเคราะห์บ้าง เกิดจากศีล การตั้งใจตเว้น ชั่วทางกาย วาจา บ้าง เกิดจากภาวนา ความอบรมใจตนเองให้สงบ ให้ได้รับความสุขจากความสงบบ้าง อบรมปัญญาให้รู้ว่าอะไรเป็นแก่นของความต้องการทางกาย อะไรเป็นแก่นของจิตใจ เป็นต้น ขวนขวาย ประกอบความดีทางทาน ศีล ภาวนา และปัญญา เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะพบแก่นที่เป็นความจริงลึกซึ้งขึ้นไปโดยลำดับ และผู้ที่สามารถพบแก่น ปฏิบัติให้ถึงแก่น และได้รับแก่น ดังนี้ ก็จะได้พบความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

ในที่สุด ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษา ท่านทั้งหลายให้มีความสุขสวัสดิ์ ถึงความเจริญ ได้พบแก่นที่เป็นประโยชน์อันวยความสุขความเจริญแก่ท่านทั้งหลายทุกท่าน เทอญ”

เมื่อสมเด็จฯ กล่าวโอวาทจบแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดได้กล่าวสรุป และขอบพระคุณแต่สมเด็จฯ ที่ได้เมตตามาเยือนจังหวัดนี้ และมากล่าวโอวาทแก่คณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ โอกาสนี้ จบแล้วสมเด็จฯ มอบหนังสือและเหรียญที่ระลึกแก่ผู้ว่าราชการจังหวัด และแจกหนังสือแก่ผู้ที่เข้าร่วมประชุมฟังโอวาทโดยทั่วกัน แล้วเลิกประชุม

เวลา ๑๐.๕๐ น. เดินทางจากวัดศรีจันทร์ไปยังวัดป่าชัยวัน ระยะทางประมาณ ๓ กม. เมื่อรถยนต์ของสมเด็จฯ ถึงบริเวณหน้าอุโบสถ พระครูใบฎีกา บุญแข็ง เจ้าสำนักพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรประมาณ ๕๐ รูป และพุทธศาสนิกชน รอให้การต้อนรับอยู่ที่บริเวณหน้าอุโบสถ นำสมเด็จฯ เข้าสู่อุโบสถ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วพระภิกษุสามเณรที่มาประชุมต้อนรับอยู่ในอุโบสถ ถวายความเคารพสมเด็จฯ ปราศรัยกันพอสมควรแก่เวลาแล้ว เจ้าอาวาสวัดป่าชัยวัน นำสมเด็จฯ ไปยังศาลาการเปรียญ ซึ่งจัดเป็นที่ถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสามเณร และเป็นที่แสดงธรรมกถาด้วยพอดีได้เวลาเพล มีญาติโยมนำอาหารคาวหวานมาถวายพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก

เช่นเคย รู้สึกว่าอาหารต่าง ๆ ที่พากันจัดหามา นั้นได้พยายามจัดหาสิ่งของที่ดีกว่า ปกติธรรมดาทั้งนั้น เมื่อพระภิกษุสามเณร ฉ้นเสร็จแล้ว พวกชาวบ้านผู้ที่มาร่วมประชุมต้อนรับ และเพื่อฟังธรรมกถาก็จัดเลี้ยงกันเอง เรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระญาณโมทนา

เวลา ๑๒.๓๐ น. พระภิกษุสามเณร และประชาชนทั้งหมดประชุมกันบน ศาลาการเปรียญเพื่อฟังธรรมกถา เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จพระญาณโมทนา การเปรียญ พระครูใบฎีกาบุญแข็ง สิริธมฺโม ผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส ได้อ่านรายงาน ความเป็นไปของวัดป่าชัยวัน แต่สมเด็จพระญาณโมทนา มีความเห็นว่า :-

๑. วัดป่าชัยวันเป็นวัดธรรมยุต ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ มีเนื้อที่ ๗๐ ไร่ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาถูกต้องตามพระราชบัญญัติ ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๗๖ ตอนที่ ๔๔ ลงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๐๒ แล้ว ทางวัดก็ได้ทำการก่อสร้างอุโบสถเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๑๐ โดยสร้างตามแบบ ก. ของกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ขนาดกว้าง ๙.๐๐ ม. ยาว ๒๓.๐๐ เมตร การก่อสร้างอุโบสถได้เสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๑๒ รวมเวลาทำการก่อสร้าง ๒ ปี สิ้นเงินในการก่อสร้าง ๖๓๐,๐๐๐ บาท และได้ทำการผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๑๔

๒. จำนวนภิกษุสามเณรที่อยู่ประจำเวลานี้ ภิกษุ ๒๔ รูป สามเณร ๓๐ รูป และมีศิษย์วัด ๒๐ คน แม่ชี ๑๘ คน

๓. วัดป่าชัยวันเป็นวัดมีสำนักเรียน สอนทั้งแผนกธรรมบาลี ธรรม ๒๓ บาลี ๒๕

๔. ศาสนสถานที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ก. อุโบสถ ๑ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง ค. กุฏิ ๒๑ หลัง

ง. เมรุ ๑ หลัง

เมื่อจบรายงานแล้ว สมเด็จพระญาณโมทนา ก่อถามว่าดังนี้

"วัดกับบ้าน พุทธจักรกับอาณาจักร ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน วัดตั้งขึ้นได้ อยู่ได้ก็เพราะอาศัยอุปถัมภ์ของบ้าน บ้านจะงามด้วยความประพฤติและจิตใจดีก็ต้อง อาศัยวัด เท่าที่ผ่านมาในภูมิภาคนี้ ปรากฏว่าวัดกับบ้านกลมเกลียวสนับสนุนกันดี

โดยเฉพาะที่วัดนี้มีการสร้างถาวรวัตถุที่มั่นคงงดงามขึ้นได้ ก็แสดงให้เห็นถึงความอุปถัมภ์ของชาวบ้าน ชาวบ้านเองก็มั่นในพระรัตนตรัย ให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม ดังที่ได้มาประชุมกันอยู่เต็มศาลาในบัดนี้ เป็นภาพที่ประทับใจและทำให้เกิดอนุโมทนาสาธุการ

ในการกล่าวธรรมต่อไปนี้ ข้อแรกจะขอกล่าวแก่พระภิกษุสามเณรก่อน ขอให้เราทั้งหลายตั้งใจปฏิบัติสิกขาวิสัยให้เคร่งครัด และตั้งใจปฏิบัติอบรมกรรมฐาน ให้สมกับที่อยู่วัดป่า ซึ่งเป็นวัดกรรมฐาน การบวชแล้วก็ครองผ้ากาสาวพัสตร์นั้นเป็นเพียงการบวชกาย ถ้าจิตใจยังไม่ได้รับการอบรมให้สงบด้วยสมณธรรมแล้ว การบวชก็ไม่ถึงใจ ฉะนั้น จึงขอให้บวชใจอีกส่วนหนึ่ง ด้วยการตั้งใจปฏิบัติสมณธรรมคือ กรรมฐานนี้แหละ เพื่อให้ใจเป็นสมณะ คือผู้สงบ ตั้งใจเล่าเรียนปริยัติธรรมคือ พระธรรมวินัย อันเป็นตัวพระพุทธศาสนา ตลอดจนภาษาบาลีที่จารึกพระธรรม ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ โดยถือเป็นวิชาหลัก เพราะปริยัติศาสนาเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา ถ้ารากแก้วผุเสียแล้วก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จึงขอให้ถือว่าการเล่าเรียนพระธรรมวินัย เป็นกรณีกิจประการแรกของพระภิกษุสามเณร ทำได้ดังนี้ ก็ชื่อว่าได้ทำตนให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชน เมื่อพุทธศาสนิกชน มีศรัทธาปสาทะก็จะเคารพนับถือทะนุบำรุง

ฝ่ายพุทธศาสนิกชนทั้งหลายก็ไม่พึงพอใจอยู่เพียงการให้ทาน ควรตั้งใจรักษาศีลบำเพ็ญภาวนา ทำจิตใจให้สงบ และอบรมปัญญา ให้รู้ถึงสัจธรรมตามความสามารถด้วยการฟังธรรมเทศนาตามกาล ก็เป็นการบำเพ็ญภาวนาอย่างหนึ่ง และเมื่อมีสมาธิตั้งใจฟังก็เป็นสมาธิ และเมื่อรวมใจฟัง ก็ย่อมจะได้ปัญญาในธรรมนั้น คือรู้ความจริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้าก็เป็นปัญญา นอกจากนี้ก็ควรหาเวลานั่งกรรมฐานทำใจให้เป็นสมาธิ กำหนดอารมณ์ของกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง และทำวิปัสสนากรรมฐานพิจารณานามรูปให้เป็นไตรลักษณ์ตามทางปัญญา นับเป็นภาวนามัยบุญ บุญสำเร็จด้วยภาวนาคือการอบรมจิตและปัญญา เมื่อได้ทำทานรักษาศีลเจริญภาวนาเนื่อง ๆ ก็ย่อมจะประสบบุญ คือความมีจิตบริสุทธิ์สะอาดจากกิเลส เครื่องเศร้าหมอง ได้รับความสุขจากความบริสุทธิ์ จิตที่เป็นบุญก็คือจิตที่บริสุทธิ์ เมื่อจิตใจมีสุขจากความบริสุทธิ์ จะอยู่จะตายก็เป็นสุขและย่อมมีสุคติ ฉะนั้น จึงควรพยายามชวนชวนบำเพ็ญบุญกุศล

ทั้งส่วนทาน ศิล และภาวนา อันที่จริงการบำเพ็ญบุญนี้เมื่อพิจารณาดูแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่า การให้ทานนั้น ต้องมีการเตรียมมาก ส่วนการรักษาศีลนั้นไม่ต้องมีการเตรียมวัตถุสิ่งของ เพียงแต่เตรียมกาย วาจา ใจ งดเว้นจากการทำชั่ว ทางกาย วาจา ใจ เท่านั้น การเจริญภาวนาก็เช่นเดียวกัน เพียงแต่เตรียมใจ ทำให้สงบ การอบรมปัญญาก็เป็นเรื่องของใจ ดูก็เป็นการทำไม่ยาก แต่คนส่วนมากกลับเห็นว่า การรักษาศีลยากกว่าให้ทาน การเจริญภาวนายากกว่ารักษาศีล จึงพอใจแต่การให้ทาน และรับศีลก็สักแต่รับตามประเพณี แล้วก็ไม่ได้นึกถึง รู้สึกว่าศีลเป็นเหมือนเชือกสำหรับมัดมือมัดเท้า ทำให้ทำอะไรไม่ได้ ยิ่งภาวนาด้วยแล้วยิ่งไม่ชอบ เพราะการนั่งกรรมฐานไม่สนุก ใจก็ไม่สงบ การอบรมปัญญาให้รู้ ก็ไม่เห็นรู้เห็นอะไรขึ้นมาเลยไม่ทำ จึงขอให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายพากันตั้งใจปฏิบัติ

ในการที่จะปฏิบัติทาน ศิล ภาวนา และปัญญา ดังกล่าวนี้ได้ จะต้องเอาชนะมารในจิตใจของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณได้ ก็ด้วยการทรงเอาชนะมาร ทรงเป็นพระมารวิชยะ หรือพระมารวิชัย ดังที่ได้สร้างเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “พระสะดุ้งมาร” มารนั้น ท่านแสดงไว้ ๕ ประการ คือ

๑. *ขันธมาร* มารคือขันธ ๕ อันได้แก่ กองรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ประมวลเป็นกายและใจอันหนึ่ง
๒. *กิเลสมาร* มารคือกิเลส มี อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้น
๓. *อกิสังขารมาร* มารคืออกิสังขาร ได้แก่ความปรุ่งแต่ง คือ กรรมเป็นกรรมดี ก็มี เป็นกรรมชั่วก็มี เป็นกรรมที่เป็นกลาง ๆ ก็มี
๔. *มัจจุมาร* มารคือมัจจุ ความตาย
๕. *เทวบุตรมาร* มารคือเทวบุตร ได้แก่เทวดาผู้มั่งร่ำรวย

พระพุทธเจ้าทรงเอาชนะมารเหล่านี้ ฉะนั้น พระองค์จึงทรงสอนให้คนอื่นเอาชนะด้วยตรัสไว้ว่า "ในการเอาชนะผู้อื่น เมื่อชนะก็ก่อเวร เมื่อแพ้ก็นอนเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น ให้ละทิ้งทั้งแพ้ทั้งชนะ จึงจะมีความสงบระงับเป็นสุข" และตรัสสอนไว้ว่า "อดตา หเว ขิโต เสยโย ตนนี่แล ชนะได้ดีกว่า" พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ทุกคนเอาชนะตนเอง คือตัวเราของทุก ๆ คนนั่นเอง

พิจารณาดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่าตัวเรานั้นยังมีความไม่ค่อยอีกเป็นอันมาก เช่น ความดีอริ้น ความไม่ประพฤติดูอยู่ในศีลธรรม ความมีจิตใจกระสับกระส่าย และ ความที่ยังมีวิชา ตัณหา อุปาทาน มานะ ทิฏฐิ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แหละจะเป็น เครื่องนำไปสู่ทุกข์ ทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า ตัวเราเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำเราไปสู่ สวรรค์ นรก หรือพระนิพพาน คนอื่นทำอะไรไม่ได้ ฉะนั้น จึงต้องพยายามปฏิบัติ เอาชนะตนเอง มีสติสำรวมระวังใจ มีปัญญาที่เป็นตัวความรู้อบรมสติปัญญาให้บังเกิด ขึ้นอยู่เสมอ เอาสติปัญญาเป็นเครื่องระวังตัวเราเอง ช่มตัวเราเองโดยตรงก็คือสำรวม ระวังจิตและข่มจิต ไม่ให้ดีอริ้นไปในทางที่ผิด ขาดศรัทธาความเชื่อในกรรมและผล ของกรรม คอยเตือนตัวเตือนใจให้เป็นคนว่าง่าย ระวังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีศรัทธาในกรรม ผลของกรรมและความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เว้นชั่ว ประพฤติดี อบรมสติและปัญญาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจนเป็นเครื่องเตือนใจข่มใจ ออกจากกิเลส อวิชา ตัณหา อุปาทาน โดยลำดับตามสามารถ

การปฏิบัติดังนี้เป็นการปฏิบัติเอาชนะตัว และการปฏิบัติเอาชนะตัวนี้แล เป็นการปฏิบัติเอาชนะมารด้วย วัดนี้ชื่อวัดป่าชัยวัน คือวัดป่าอันเป็นที่ชนะ ก็หมายความว่า เป็นวัดที่ปฏิบัติสมณธรรมที่จะเอาชนะตนเอง เอาชนะจิตใจ และ เอาชนะมาร ดังกล่าว และเป็นทีวิเวก ทำให้เกิดกายวิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก เมื่อพุทธศาสนิกชน ทั้งหลาย ได้พากันปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า ในอันที่จะเอาชนะตนเอง ชนะจิตใจ และชนะมาร ตามเสด็จพระพุทธเจ้า ก็ได้ชื่อว่าได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จอันเกิดจากความบริสุทธิ์ นับเป็นการ บำเพ็ญทั้งทาน ศีล ภาวนาดังกล่าวแล้ว

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาพระภิกษุ สามเณรพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญ ประสพบุญกุศล ปฏิบัติตนเพื่อประสพชัยชนะ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เทอญ”

เมื่อจบสัมโมทนิยกถาแล้ว สมเด็จฯ มอบหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวชิรญาณวงศ์ เทศนาแก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดป่าชัยวัน อย่างละ ๑ ชุด แล้วแจกหนังสือแก่ พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาที่มาประชุมฟังธรรมกถา บนศาลาการเปรียญ โดยทั่วถึง แล้วเลิกประชุม

วัดป่าชัยวันที่มาเยี่ยมวันนี้ เป็นวัดกรรมฐาน สภาพของวัดไม่ได้เป็นป่าแล้ว แต่ยังมีต้นไม้ใหญ่น้อยมากอยู่ พอให้ความร่มเย็นได้ บริเวณกว้างขวางและสะอาดดี อุโบสถอยู่ทางด้านหน้าวัด เป็นอุโบสถขนาดกลาง ลึกเข้าไปข้างในจึงเป็นกุฏิ ส่วนมากเป็นเรือนไม้หลังเล็ก ๆ และอยู่ระยะห่าง ๆ กระจายทั่วบริเวณวัด ศาลาการเปรียญอยู่กลางวัด เป็นแบบเก่า ขนาดปานกลาง มีฝารอบ วัดนี้ทำเลก็ดี อยู่ไม่ไกลเมื่อนักติดกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น วัดนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ พระอาจารย์เก็ง เป็นผู้ริเริ่มในการสร้าง และได้มีเจ้าอาวาสปกครองสืบ ๆ กันมาตามลำดับดังนี้

๑. พระอธิการเก็ง ๒. พระอธิการเหลา ๓. พระอธิการนิล ๔. พระอธิการ คำดี (ปัจจุบันเป็นพระครูญาณทัสสี) ๕. พระครูสังฆวิจิต (สิงห์ โสธรมโม) ๖. พระสุนทรธรรมภาณ (สิงห์ สุนทรโร ป.ธ.๖) ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม อำเภอปากช่อง นครราชสีมา และได้รับพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ เป็นพระญาณสิทธาจารย์ ฝ่ายวิปัสสนา^๑ ๗. พระราชพิศาลสุธี (อินทร์ ธีรเสวี ป.ธ.๕) วัดศรีจันทร์ เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาสอยู่ในปัจจุบัน แต่พระครูใบฎีกาบุญเชิง สิริธมโม เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสแทน ที่วัดนี้ไม่มีสำนักเรียนของตนเอง ต้องไปเรียนที่วัดศรีจันทร์ในตัวจังหวัด ห่างไปราว ๓ กม. มีพระที่สวดปาติโมกข์ได้ ๒ รูป

เวลา ๑๓.๒๕ น. ออกเดินทางจากวัดป่าชัยวัน ไปยังวัดพระบาทภูพานคำ อำเภอน้ำพอง มีอุบาสกอุบาสิกาและพระภิกษุสามเณรจากวัดศรีจันทร์ ร่วมคณะไปด้วยอีกมาก ขบวนรถยนต์มากกว่า ๒๐ คัน ขบวนรถยนต์วิ่งผ่านบริเวณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผ่านอาคารเรียน บ้านพักอาจารย์และสถานที่ทำการต่าง ๆ ไปเป็นระยะ บางแห่งก็เป็นแปลงทดลอง คอกปศุสัตว์ กว่าที่จะผ่านพ้นบริเวณมหาวิทยาลัยไปหาถนนใหญ่ ก็ใช้เวลาหลายนาที เพราะบริเวณกว้างขวางมาก อาคารสถานที่ต่าง ๆ ยังมีไม่มาก ยังมีการก่อสร้างอยู่อีกหลายแห่ง เมื่อพ้นจากบริเวณมหาวิทยาลัยขอนแก่นแล้วขบวนก็วิ่งไปตามถนนสายขอนแก่น-หนองคาย รู้สึกว่าภูมิภาคนั้นเป็นที่ราบสูง

^๑ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖

และบางแห่งก็สูงมากเพราะรถยนต์ต้องวิ่งขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ตลอดเวลา พื้นที่สองข้างทางที่รถยนต์วิ่งผ่านไป ส่วนมากเป็นป่าโปร่ง มีไร่นาของชาวบ้านสลับไปเป็นระยะ ๆ เท่าที่พอจะสังเกตได้ ดูเหมือนจะเป็นไร่นาฝ้าย และข้าวโพด ส่วนน้ำนั้นน้อยมาก นาน ๆ จึงจะพบสักแปลงหนึ่ง คงจะเนื่องจากเป็นที่สูงหาน้ำยากถึงทำได้ก็ได้ผลน้อย ตลอดระยะทางที่ผ่านมา รู้สึกว่าบ้านเรือนของประชาชนออกจะบางตาก่อนถึงเขื่อนอุบลรัตน์ เป็นบริเวณนิคมสร้างตนเอง ซึ่งตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ บริเวณกว้างขวางมาก นิคมนี้แบ่งออกเป็น ๓๐ หมู่บ้าน ๆ ละ ประมาณ ๑๐๐ ครอบครัว มีโรงเรียนฝึกอาชีพคนพิการ ๑ แห่ง ระยะทางจากขอนแก่นถึงทางแยกเข้าเขื่อน ๒๖ ก.ม. และจากทางแยกไปถึงเขื่อนระยะทาง ๒๕ ก.ม. ก่อนจะถึงเขื่อน ๑ ก.ม. มีทางแยกเข้าวัดพระบาทภูพานคำ ระยะทาง ประมาณ ๔๐๐ เมตร

เวลา ๑๔.๓๐ น. ถึงวัดพระบาทภูพานคำ พระภิกษุสามเณรและนักเรียนโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ ประชาชนราว ๕๐๐ คนยืนรับสองข้างทางไปสู่ศาลา สมเด็จพระสังฆราชกรณียกิจแล้ว เดินผ่านพระภิกษุสามเณรและนักเรียนเข้าสู่ศาลาการเปรียญ พระครูปัญญาวรากร เจ้าอาวาสวัดพระบาทภูพานคำ เจ้าคณะอำเภอหนองสูง (ธรรมยุต) พระครูอนุโยคธรรมภาณ เจ้าอาวาสวัดเขาดิน พระครูพิศาลสารคุณ เจ้าอาวาสวัดมหาวันวิหาร พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอหนองสูงได้ประชุมรอต้อนรับอยู่ในศาลาการเปรียญ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยแล้ว เจ้าคณะอำเภอหนองสูงถวายเครื่องสักการะ แล้วสนทนาปราศรัยกันพอหายเหนื่อย เจ้าคณะอำเภอหนองสูงอ่านรายงานการคณะสงฆ์ในอำเภอหนองสูง มีใจความว่า:-

“ในเขตอำเภอหนองสูง มีวัดธรรมยุตทั้งหมดจำนวน ๑๑ วัด ๘ ตำบล เป็นสำนักสงฆ์ ๗ วัด วิสุคามสีมา ๓ วัด พัทธสีมา ๑ วัด สำนักกรรมฐาน ๕ วัด จำนวนพระภิกษุ ๗๐ รูป สามเณร ๑๐๕ รูป ศิษย์วัด ๔๓ วัด ชี ๒๘ คน พระสังฆาธิการชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๒ รูป เจ้าอาวาส ๑๑ รูป พระครูสัญญาบัตร ๓ รูป พระอุปัชฌายะ ๒ รูป จำนวนโรงเรียนประเภทปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ๓ สำนัก พระภิกษุเปรียญ ๔ รูป พระนวกะ ๔๐ รูป พระนักธรรม ๑๕๐ รูป ศาสนสถานที่ยังสร้างเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว คือ

ก. อุโบสถ ๑ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๑๑ หลัง ค. โรงเรียนปริยัติธรรม ๓ หลัง ง. เสนาสนะ ๗๕ หลัง

วัดพระบาทภูพานคำเวลานี้ กำลังก่อสร้างพระพุทธรูปใหญ่บนยอดเขา หน้า ตักกว้าง ๙ วา สูง ๑๘ วา สิ้นค่าก่อสร้างไปแล้ว ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาท) แต่ยังไม่เสร็จ ขณะนี้กำลังก่อสร้างอยู่”

รายงานจบแล้ว สมเด็จฯ ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“ในอำเภอน้ำพองนี้ ปรากฏว่าคณะสงฆ์ได้ตั้งเป็นหลักฐาน ทั้งจำนวน พระภิกษุสามเณร เสนาสนะ ถาวรวัตถุต่าง ๆ และการศึกษาทั้งนักรธรรมและบาลี แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอนี้ มีศรัทธาปสาทะมั่นคงและให้การอุปถัมภ์ บำรุง พระพุทธศาสนาแข็งแรง ซึ่งสื่อแสดงให้เห็นว่าการอาชีพของประชาชนได้เป็นไป สะดวก มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัวและเหลือสำหรับบริจาคทำบุญกุศลต่าง ๆ ได้ตามสมควรแก่อัตภาพ นอกจากนี้ก็ยังมีโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และโรงเรียน ศึกษาผู้ใหญ่ แสดงว่าประชาชนตื่นตัวในการศึกษาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และยังมีเชื่อน อุบลรัตน์ซึ่งอำนวยประโยชน์แก่ประชาชนเป็นอันมากอีกด้วย

การพัฒนาทางวัตถุต่าง ๆ นั้น เป็นการพัฒนาทางกาย ส่วนการพัฒนาทาง การศึกษา และการอบรมธรรมในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการพัฒนาทางจิตใจ ในโอกาสนี้จึงจะขอกล่าวถึงหลักของการอบรมปัญญา ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเวลานี้กำลังตื่นตัวในการศึกษา อันเป็นทางของปัญญา ปัญญานั้นเป็นแสงสว่าง ที่ไม่มีแสงสว่างอื่นยิ่งกว่า เพราะส่องให้เห็นสัจจะคือความจริงต่าง ๆ แม้ที่ลึกลับที่ไม่มี แสงอื่นใดแม้แต่แสงอาทิตย์ส่องให้เห็นได้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า “นตถิ ปัญญาสมา อาภา แสงสว่างที่เสมอด้วยปัญญาไม่มี” จึงควรทำความเข้าใจเรื่องปัญญา

ปัญญาที่แท้จริงนั้นหมายถึงความรู้ที่รอบคอบทั่วถึง เป็นความรู้ที่เข้าถึงตัว สัจจะคือความจริง ไม่ใช่หมายถึงความรู้ตามที่เห็นที่ฟังเป็นต้น ดังที่เราเรียกว่าการเรียน แต่สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อให้เกิดปัญญา ซึ่งเป็นตัวความรู้รอบคอบทั่วถึงนั้น สิ่งที่เราเห็นด้วยตา เช่น เห็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวในท้องฟ้าเล็กนิดเดียว เห็นโลกแบน เห็นดวงอาทิตย์

ขึ้นทางตะวันออก ตกทางตะวันตก หรือยืนที่ถนนมองดูเห็นสองข้างถนนเรียวยาวเล็กไปรวมเป็นจุดเดียวกันที่ส่วนปลาย เป็นต้น ซึ่งความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะดวงอาทิตย์นั้นโตกว่าโลกของเรามากมาย ดาวบางดวงก็โตกว่าโลกเราหลายเท่า ดวงอาทิตย์ก็ไม่ได้ขึ้นตกอย่างที่เราเห็น แต่เป็นเพราะโลกเราหมุนรอบตัวเองและหมุนรอบดวงอาทิตย์ต่างหาก และถนนนั้นความจริงก็ไม่ใช่ต้นใหญ่ปลายเล็กอย่างที่เราเห็น แต่ว่าเท่ากันทั้งสองส่วน เป็นต้น ฉะนั้น ความจริง จึงเป็นอีกอย่างหนึ่ง ที่ตาเราเห็น ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ความรู้ตามที่ตาเห็นหูได้ยิน จึงไม่ใช่เป็นสัจจะคือความจริง จะต้อง มีปัญญานำเอาสิ่งที่รู้เห็นนั้นแหละ มาพิจารณาตรวจตราอีกชั้นหนึ่ง จึงจะพบความจริง เป็นตัวปัญญาซึ่งเป็นตัวความรู้จริง และปัญญาดังกล่าวนี้อันนี้เป็นสิ่งที่เราต้องการจากการศึกษา ไม่ว่าจะเป็ทางโลกหรือทางธรรม และหลักของการศึกษาซึ่งจะเป็นทางนำปัญญาความรู้รอบคอบ ความรู้ที่เข้าถึงสัจจะความจริง ให้เกิดขึ้นโดยลำดับนั้นก็คือ

๑. *สุตา* การฟังหรือการเรียน

๒. *จินตา* การคิด รู้จักใช้สมอง รู้จักใช้ความคิดตามเหตุผล เอาสิ่งที่รู้เห็นมาย่อยด้วยความคิดความพิจารณาให้เข้าใจ

๓. *ภาวนา* ทำให้มี ทำให้เป็น เป็นข้อสำคัญ เมื่อเรียนแล้ว ต้องทำให้เป็นให้มีขึ้นให้ได้ เช่น เรียนวิชาซีพก็ต้องสร้างขั้นทำขึ้นให้ได้ เรียน ศีลธรรม เมื่อเรียนแล้วก็ต้องละชั่วได้และทำดีได้ เป็นต้น

หลักทั้งสามนี้เรียกสั้น ๆ ว่า “สุ. จิ. ภา.” เป็นทางที่จะสร้างปัญญาที่แท้จริงให้เกิดขึ้นแก่ตน อันที่จริง เราทั้งหลายก็ได้อาศัยหลัก ๓ ประการนี้มาตั้งแต่สมัยที่ยังไม่มีโรงเรียนแล้ว เช่น สุ. ก็ฟังพ่อแม่อบรมสั่งสอนมา จิ. ก็คือรู้จักใช้สมองคิดเมื่อโตขึ้น ภา. ก็คือการหัดทำให้เป็น เช่นหัดหุงข้าวต้มแกงให้เป็นมาตั้งแต่เด็ก ๆ และก็หัดให้รู้ให้ชำนาญขึ้นมาโดยลำดับ จนถึงประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ ได้ ตลอดถึงรู้จักโลก รู้จักธรรม ละชั่ว ทำดีได้ รู้จักรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และบำรุงเลี้ยงตัวเองและครอบครัว เป็นต้น ฉะนั้น จึงขอให้ทุกคนได้ยึดหลักของการปฏิบัติให้เกิดปัญญา คือความรู้ที่แท้จริง ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดังนี้ ก็จะได้รับความสุขความเจริญ

ในที่สุดก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล ใต้อภิบาลรักษา ทุก ๆ ท่านให้มีความสุขสวัสดิ์ และถึงความเจริญงอกงามในปัญญา ตามหลักธรรม ของพระพุทธเจ้าทุกประการ เทอญ.”

เมื่อจบสัมโมทนาภัยแล้ว สมเด็จพระมอชหนังสือที่ระลึกและคัมภีร์ไทยชุด วชิรญาณวงศ์เทศนาแก่เจ้าคณะอำเภอหนอง (ธรรมยุต) และมอบหนังสือที่ระลึกชุด เล็ก แก่เจ้าคณะตำบลเจ้าอาวาสต่าง ๆ แล้วมอบหนังสือและเหรียญที่ระลึกแก่ศึกษาธิการ อำเภอหนอง ครูใหญ่โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ แล้วแจกหนังสือที่ระลึกแก่พระภิกษุ สามเณรที่มาต้อนรับทั้งหมด แจกเหรียญแก่คณะข้าราชการ ตำรวจ และครู ที่มาร่วม ให้การต้อนรับแล้วเลิกประชุม

พระครูปัญญาวรากรได้นำสมเด็จพระ ขึ้นเขาภูพานระยะทางราว ๘๐๐ เมตร เพื่อนมัสการพระบาทและชมพระพุทธรูปใหญ่ ซึ่งกำลังก่อสร้างอยู่บนยอดเขา สำหรับ ความเป็นมาของพระบาทนั้น ได้เล่ากันมาว่ามีพรานป่าคนหนึ่ง เป็นผู้มาพบเป็น ครั้งแรก โดยสังเกตเห็นว่าสัตว์ที่ถูกยิงบาดเจ็บนั้น พอมาดื่มน้ำที่ขังอยู่ในแอ่งหิน ตรงนี้ แล้วก็หายเจ็บ วิ่งหนีไปได้เสมอ จึงเกิดความสงสัย เมื่อได้มาดูที่ดังกล่าวแล้ว ก็ปรากฏว่าเป็นรอยเท้าขนาดเขื่องประทับจมลงไปบนหินลึกพอประมาณ และมีน้ำขัง อยู่ไม่รู้จักแห่ง น้ำนั้นเมื่อดื่มเข้าไปแล้ว ก็ปรากฏว่าสามารถรักษาโรคภัยต่าง ๆ ได้ ภายหลังจึงมีคนมานำเอาไปดื่มรักษาโรคภัยกันมาก แต่ถ้าผู้ใดแสดงอาการไม่เคารพ หรือพูดจาไม่สมควรต่อสถานที่ดังกล่าวนี้ ก็มักจะมีอันเป็นไปต่าง ๆ จึงมีผู้เกรงกลัว นับถือกันมาก ต่อมาภายหลังน้ำที่ขังอยู่ในรอยพระบาทนี้ ได้แห้งหายไปไม่ปรากฏ มีขึ้นอีก ต่อมาเมื่อสถานที่นี้ได้สร้างเป็นวัดขึ้น จึงได้มีการสร้างมณฑปครอบตรง รอยพระบาทนั้นไว้ และในมณฑปที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้นำเอาพระพุทธรูปบาท จำลอง ขึ้นประดิษฐานไว้ตรงกลางมณฑปบนชั้นบนรอยพระพุทธรูปบาทเดิมอยู่ภายใต้ อาจลงไปดูได้ วัดนี้ตั้งอยู่ในเขตตำบลโคกสูง อำเภอหนอง หลวงพ่อบุญ ได้มาริเริ่ม สร้างเป็นวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ปัจจุบันมีเสนาสนะและถาวรวัตถุต่าง ๆ คือ อุโบสถ ๑ หลัง ศาลาการเปรียญขนาดเขื่อง ๒ หลัง อยู่เชิงเขา วิหาร ๑ หลังอยู่บนไหล่เขา กุฏิ ๒๐ หลัง เรียงรายอยู่ทั่วไปตั้งแต่เชิงเขาขึ้นไป จนถึงบนไหล่เขาและยอดเขา หอระฆัง ๑ หลัง ได้มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมาคือ (๑) พระอธิการบุญ

(๒) พระอธิการโฮม (๓) พระอธิการน้อย (๔) พระครูปัญญาวรากร (พุทธา ปญญาโร) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันเจ้าคณะอำเภอหนอง (ธรรมยุต) ในพรรษามีพระภิกษุสามเณร ประมาณ ๓๐ รูป นอกพรรษามีประมาณ ๒๐ รูป ขณะเมื่อไปเยี่ยมนั้น มีพระ ๘ รูป สามเณร ๑๓ รูป พระภิกษุสามเณรส่วนมากเป็นนักธรรม แต่ไม่มีที่เป็นเปรียญ การเล่าเรียนนักธรรมนั้นเรียนที่สำนักของตนเอง ส่วนการเรียนบาลีไปเรียนที่วัดมหาวันวิหาร ตำบลวังชัย อำเภอหนอง ห่างไปราว ๓๐ กม. มีพระที่สวดปาฏิโมกข์ได้ ๓ รูป บริเวณทั่ว ๆ ไปยังรักษาให้คงสภาพเป็นป่าอยู่ ภูมิก็อยู่ห่าง ๆ กัน สำหรับพระพุทธรูปใหญ่นั้นหน้าตักกว้าง ๙ วา สูง ๑๘ วา สร้างไปได้ประมาณ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ แล้วยกฐานสูง องค์พระเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ภายในฐานใต้ องค์พระทำเป็นห้องโถงสำหรับเป็นที่ไหว้พระสวดมนต์ได้ การก่อสร้างออกจะลำบาก เพราะอยู่บนยอดเขาสูง แต่ช่างก็สามารถทำได้อย่างน่าสรรเสริญ ได้ทราบว่างละมูนอุทยานานนท์ เป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์ส่วนใหญ่ในการก่อสร้าง และพระราชมงคล (สำรอง คุณวุฑฺโฒ) วัดอโศการาม สมุทรปราการ เป็นผู้อำนวยการสร้าง

เวลา ๑๖.๓๕ น. ออกเดินทางจากวัดพระบาทภูพานคำ กลับไปยังวัดศรีจันทร์ ขากลับได้สังเกตเห็นว่า ก่อนถึงตัวจังหวัดไม่ไกลนัก มีวัดคารอลิกขนาดใหญ่ ๑ วัด ติดกับถนนใหญ่ ถึงวัดศรีจันทร์ เวลา ๑๗.๒๐ น.

เวลา ๑๗.๔๕ น. กล่าวโอวาทแก่พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมือง อำเภอภูเวียง และอำเภอชุมแพ-สีชมพู ณ ห้องประชุมโรงเรียนศรีจันทร์ พระภิกษุสามเณรที่มาพร้อมประชุม ประกอบด้วยพระเถรานุเถระเจ้าคณะต่าง ๆ คือ พระวินัยสุนทรเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ) พระครูศรีธรรมมาลังการ เจ้าคณะอำเภอเมืองหนองเรือ (ธ) พระครูพินิตสุทธิธรรม (สุต) วัดสวรรคคังคา เจ้าคณะอำเภอภูเวียง (ธ) พระครูเขมาภรณ์พิสุทธิ (หลี) วัดประสิทธิไพศาล เจ้าคณะอำเภอ ชุมแพ-สีชมพู (ธ) พระครูสุวัฒน์คุณ (สุวัฒน์) วัดสว่างดอนยาง เจ้าคณะตำบลศิลา พระครูศรีสารวิมล (ทองล้วน) วัดป่าวิเวกธรรม เจ้าคณะตำบลพระสับ พระครูสาธิตสมณวัตร (ทองสา) วัดศรีสะอาด เจ้าคณะตำบลนาชุมแสง เจ้าอธิการ ชวน วัดศรีภูเวียง เจ้าคณะตำบลบ้านเรือ พระครูนิบุญธรรมวิจิตร วัดสว่างอารมณ์ เจ้าคณะตำบลข้าวเรียง พระครูกันตศีลคุณ (ประเสริฐ) วัดสว่างโนนงาม เจ้าคณะตำบลสีชมพู พระอธิการประพันธ์ เจ้าอาวาสวัดป่ารัตนมงคล

ตำบลศิลา พระอธิการพรหม เจ้าอาวาสวัดโนนชัย ตำบลศิลา พระอธิการสุบิน สุปิโน เจ้าอาวาสวัดสมศรีบ้านพระคือ ตำบลพระลับ พระอธิการบุญจันทร์ เจ้าอาวาสวัดสันติ-การาม ภูเวียง พระอธิการประสิทธิ์ เจ้าอาวาสวัดศิริสมบัติ พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร รวมทั้งสิ้น ๑๗๐ รูป เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้าคณะภาค ๕ (ธ) ได้ถวายรายงานการคณะสงฆ์ในอำเภอภูเวียงแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ มีความว่า

“ในเขตอำเภอภูเวียง มีวัดคณะธรรมยุตทั้งหมดจำนวน ๒๒ วัด ๔ ตำบล เป็นสำนักสงฆ์ ๑๖ วัด วิสุคามสีมา ๑ วัด พัทธสีมา ๕ วัด สำนักกรรมฐาน ๑ วัด จำนวนพระภิกษุ ๕๐ รูป สามเณร ๑๒๕ รูป ศิษย์วัด ๒๑ วัด ชี ๒ คน พระสังฆาธิการ ชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๓ รูป เจ้าอาวาส ๖ รูป พระราชาคณะไม่มี พระครูสัญญาบัตร ๓ รูป พระอุปัชฌายะ ๑ รูป จำนวนโรงเรียนประเภทปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ๔ สำนัก แผนกบาลีไม่มี แผนกสามัญไม่มี ประเภทการศึกษาผู้ใหญ่ ไม่มี พระภิกษุเปรียญ ๑ รูป พระนวกะ ๒๐ รูป พระนักธรรมไม่มี พุทธสมาคมและ ยุวพุทธิกสมาคมไม่มี โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ไม่มี หน่วยงานพะไม่มี ศาสนสถาน ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว

ก. อุโบสถ ๑ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๒๒ หลัง ค. ร.ร.ปริยัติธรรม ๑ หลัง ง. เสนาสนะ ๔๑ หลัง จบแล้ว พระครูเขมาภรณ์พิสุทธิ เจ้าคณะอำเภอชุมแพ-สีชมพู (ธ) ถวายรายงานการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแพ-สีชมพูแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ มีความว่า

“ในเขตอำเภอชุมแพ-สีชมพู มีวัดคณะธรรมยุตทั้งหมดจำนวน ๑๕ วัด ตำบล ๒ เป็นสำนักสงฆ์ ๗ วัด วิสุคามสีมา ๓ วัด พัทธสีมา ๓ วัด สำนักกรรมฐาน ๒ วัด จำนวนพระภิกษุ ๕๖ รูป สามเณร ๗๐ รูป ศิษย์ ๒๗ คน ชี ๕ คน พระสังฆาธิการชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๒ รูป เจ้าอาวาส ๑๕ รูป พระราชาคณะไม่มี พระครูสัญญาบัตร ๔ รูป พระอุปัชฌายะ ๒ รูป จำนวนโรงเรียนประเภท ปริยัติแผนกนักธรรม ๕ สำนัก แผนกบาลีไม่มี แผนกสามัญศึกษาไม่มี ประเภท การศึกษาผู้ใหญ่ไม่มี พระภิกษุเปรียญไม่มี พระนวกะ ๒๗ รูป พระนักธรรม ๑๑๓ รูป พุทธสมาคมและยุวพุทธิกสมาคมไม่มี โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ไม่มี หน่วยงานพะไม่มี ศาสนสถาน ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว”

ก. อุโบสถ ๓ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๑๔ หลัง ค. ร.ร.ปริยัติธรรม ๓ หลัง
ง. เสนาสนะ ๗๒ หลัง”

เมื่อจบรายงานของเจ้าคณะอำเภอทั้งสองท่านแล้ว สมเด็จฯ ก็ได้กล่าว
สัมโมทนียกถาดังนี้

“ในจังหวัดนี้ คณะสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายมีพระภิกษุสามเณรมาก และเจริญรุ่งเรือง
ทั้งพุทธศาสนิกชน ก็มีศรัทธาอุปสาทะ อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรให้มีสัปปายะ
ในการปฏิบัติพระธรรมวินัย และศึกษาพระพุทธศาสนา มีศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย
และมีคารวะต่อพระสงฆ์ ต่างไปจากภูมิภาคส่วนอื่น เป็นที่น่าอนุโมทนาทั่วไป ในโอกาสนี้
จึงขอกว่าสิ่งที่คิดว่าจะอำนวยประโยชน์บางประการ แก่ท่านทั้งหลายตามสมควร

ประการแรก ขอให้เราทั้งหลายได้สำนึกว่า เราได้มีความสะดวกในการบวช
เรียนพระธรรมวินัย ได้รับความเคารพนับถือจากทางบ้านเมือง นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์
ลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป ก็เพราะบ้านเมืองเรามีความสงบสุข มีพระมหากษัตริย์ที่
ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม และมีรัฐบาลที่เข้มแข็ง มีประชาชนเคารพนับถือและ
ให้บำรุงต่าง ๆ เราทั้งหลายจึงบวชเรียนได้อย่างสะดวก ฉะนั้น ขอให้เราทั้งหลายได้
รำลึกถึงคุณของท่านทั้งหลายดังกล่าวมาแล้ว เพราะเมื่อมองดูเพื่อนบ้านรอบ ๆ เรานั้น
จะเห็นว่าบ้านเมืองของเขาไม่มีความสงบสุข บางแห่งพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้รับอุปถัมภ์
พระภิกษุสามเณรต้องลำบากทั่วไป เพราะว่าเมื่อประชาชนต้องเป็นอยู่อย่างกระเบียด
กระเสียดและลำบากแล้ว เขาก็ไม่มีส่วนเหลือที่จะมาอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณร
จึงเป็นการบั่นทอนพระพุทธศาสนา และพระภิกษุสามเณรทั่วไปโดยอ้อมนั่นเอง

ประการที่สอง ขอให้เราทั้งหลายได้สำนึกว่า การที่เราทั้งหลายได้รับการเคารพ
นับถือบูชา ก็ด้วยอำนาจของผ้ากาสาวพัสตร์ ถ้าขาดผ้ากาสาวพัสตร์เสียแล้ว ถึงจะ
มีความรู้เป็นพหูสูตอย่างไร ก็ไม่ได้รับความเคารพนับถือบูชาจากประชาชน แต่ผ้า
กาสาวพัสตร์นี้ มิใช่หมายถึงเพียงผ้าข้อมน้ำผาด หรือผ้าเหลืองเท่านั้น แต่หมายถึง
ศีลาจารวัตรตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ฉะนั้น จึงขอให้เราทั้งหลายได้
ตระหนักว่า ได้รับความคุ้มครองจากผ้ากาสาวพัสตร์ จากศีล จึงควรกตัญญูต่อผ้า
กาสาวพัสตร์ด้วย การเป็นผู้ประพฤติตนให้สมควร เป็นผู้ครองผ้ากาสาวพัสตร์ ประพฤติ

ตนให้อยู่ในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ให้มีศีลหมดจด งดงาม หมั่นพิจารณาเนื่อง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ว่า บัดนี้ เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อากาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราจะประพฤติปฏิบัติอากาการกิริยานั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ก็จะชื่อว่าเราทั้งหลาย ได้สนองคุณผ้ากาสาฬหพัสดุทดแทนคุณพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย

ประการที่สาม เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน ก็ขอให้เราทั้งหลายได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และภาษาที่จารึกพระธรรมวินัย ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ให้ถือว่าการเรียนพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ ส่วนวิชาอื่น ๆ ที่ทางคณะสงฆ์อนุญาตให้พระภิกษุสามเณรเรียนได้นั้น เป็นเพียงวิชาประกอบ เพราะว่าการที่ชาวบ้าน ได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรนั้น ก็เพื่อให้พระภิกษุสามเณร ได้เล่าเรียนพระพุทธศาสนา ปฏิบัติพระธรรมวินัย ที่เรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ มิใช่สร้างวัดให้อยู่เพื่อเรียนวิชาทางโลกอย่างเดียว แล้วทิ้งการเรียนพระธรรมวินัยเสีย และการที่อนุญาตให้เรียนวิชาทางโลกได้นั้น ก็เพื่อเกิดการประสานกัน ระหว่างปัญญาทางโลกกับปัญญาทางธรรม โดยถือปัญญาทางธรรมเป็นหลัก ฉะนั้น จึงขอให้เราทั้งหลายได้สำนึกว่า อย่าทิ้งการเล่าเรียนปริยัติธรรม อันเป็นตัวศาสนาเสียทีเดียว เพราะถ้ามุ่งวิชาทางโลก อย่างเดียว ไม่เอาวิชาทางธรรมเลยนั้น เป็นการแอบแฝงพระศาสนา เป็นกาฝากของพระศาสนา เป็นการน่าละอาย เป็นการไม่สมควร

ประการที่สี่ ขอให้เราทั้งหลายตั้งใจรักษาพระวินัยของพระเณร เพราะเมื่อเป็นพระภิกษุสามเณรแล้ว ก็ต้องปฏิบัติตามสิกขาวิสัยของพระภิกษุสามเณร เช่น ไม่บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ปฏิบัติให้ถูกต้องในการใช้รูปียะ เป็นต้น เพราะถ้าปฏิบัติปล่อยตนลงไปเหมือนอย่างฆราวาส ทั้งที่ยังครองผ้ากาสาฬหพัสดุอยู่นั้น เป็นการลวงโลก ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสประณามไว้ว่า เป็นโจร เป็นมหาโจร เพราะเท่ากับว่าลัก ขโมยอาหารที่ผู้มีศรัทธาปสาทะมุ่งถวายแก่ผู้ทรงศีลมาบริโภค และเป็นการแอบอาศัยอยู่ในเสนาสนะต่าง ๆ ที่เขาสร้างไว้สำหรับผู้ทรงศีล ฉะนั้น จึงขอให้เราทั้งหลายเตือนตนเองให้ปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในสิกขาวิสัยของตน

ประการที่ห้า ให้เราทั้งหลายได้ตระหนักว่า นอกจากสิกขาวิสัยแล้ว เราควรปฏิบัติอบรมจิต อบรมปัญญาในทางกรรมฐานบ้างตามสมควรแก่โอกาส เพราะการปฏิบัติกรรมฐานนั้นเป็นสมณธรรม เป็นหลักของจิตใจ เป็นหลักของสมณภาวะ ถ้าจิตใจไม่มีกรรมฐานแล้ว จิตใจก็ห่างเหินจากธรรม เมื่อจิตใจห่างเหินจากธรรม การปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ก็ยิ่งจะห่างเหินจากธรรมไปด้วย ฉะนั้น จึงขอให้เราทั้งหลายได้สนใจการปฏิบัติกรรมฐานตามสมควร อย่าได้ละเลยเสีย

ประการที่หก ขอให้เราทั้งหลายปฏิบัติ ทดแทนคุณแก่บ้านเมืองตามขอบเขตความสามารถที่จะทำได้ เช่น อบรมสั่งสอนประชาชน จัดแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ และอบรมจิตใจทางกรรมฐาน เป็นต้น เพราะเดี๋ยวนี้ ปรากฏว่าชาวบ้าน ตื่นตัวในทางอบรมกรรมฐานกันมากทั่วไป พระภิกษุสามเณรก็ควรพากันตื่นตัวเพื่อจะได้เป็นผู้ให้การอบรมแนะนำแก่เขาได้บ้างตามควร และเมื่อไม่สามารถทำดังกล่าวนี้ได้ ก็ให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ดี ให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของชาวบ้าน รักษาศรัทธาของเขาให้ดำรงตั้งมั่น เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็ชื่อว่าได้ช่วยกันรักษาและสืบต่อ พระพุทธศาสนา

อีกประการหนึ่ง ความดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา ย่อมขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์ เป็นสำคัญ และความเกิดขึ้นแห่งคณะสงฆ์นั้น ก็คือการเกิดขึ้นของพระภิกษุสามเณร แต่ละรูป ที่บรรพชาอุปสมบทเข้ามานั่นเอง จึงขอให้พระอุปัชฌาย์ทั้งหลายได้เข้มงวดในการให้การบรรพชาอุปสมบท และเมื่อบวชแล้วก็อย่าทอดทิ้ง ต้องให้การอบรมสั่งสอน ให้เล่าเรียนพระธรรมวินัย ให้มีความรู้มีความประพฤติดี เมื่อเธอเหล่านั้นเจริญยิ่งขึ้นก็จะได้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ที่ดี ก่อให้เกิดคณะสงฆ์ที่ดีต่อไป ช้อนนี้เมื่อไม่พิจารณา ก็จะเป็นเรื่องสามัญ แต่ความจริงแล้วเป็นเรื่องสำคัญ เพราะพระพุทธศาสนานั้น มีคณะสงฆ์เป็นหลัก

จึงขอฝากข้อสำนึกเหล่านี้ เพื่อท่านทั้งหลายได้นำไปพิจารณา และขอให้เราทั้งหลายได้มีสามัคคีพร้อมเพรียงกันตามพระธรรมวินัย ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติดี ชอบตามพระธรรมวินัย ช่วยกันในกิจทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนหมู่คณะ มีมิตรภาพ

ไม่ตรีจิตต่อกัน เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะเกิดความเรียบร้อยในคณะสงฆ์ เป็นสิริมงคลสวัสดิ์แก่บ้านเมือง ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร เมื่อต่างยึดมั่นอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็จะเป็นการช่วยกันสร้างสวัสดิ์แก่ชาติ ศาสนา เมื่อชาติมีความสวัสดิ์ ศาสนาก็มีความสวัสดิ์ เมื่อศาสนามีความสวัสดิ์ ชาติก็มีความสวัสดิ์

ในที่สุดขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้สวัสดิ์ เจริญออกงามในพระพุทศาสนายิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่าน เทอญ.”

เมื่อจบสัมโมทนียกถาแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมอบหนังสือที่ระลึกแก่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ รูปละ ๑ ชุด แล้วแจกหนังสือเล่มเล็กแก่พระภิกษุสามเณรที่มาประชุม ณ ที่นั้นทั่วกัน แล้วเลิกประชุม

คืนวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๑๖ พักแรมที่วัดศรีจันทร์

วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๐๖.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ พร้อมด้วยพระอนุชาและพระภิกษุสามเณรท่องเที่ยวออกบิณฑบาต เมื่อพร้อมแล้วมีการตีระฆังเป็นสัญญาณ พระภิกษุสามเณรเดินกันเป็นแถวยาวเหยียด มีประชาชนใส่บาตรกันมากเช่นเคย และใส่ทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า

เวลา ๐๗.๐๐ น. เศษ พระภิกษุสามเณรทั้งหมด ลงฉันพร้อมกันที่ศาลา มีญาติโยมนำอาหารทั้งคาวหวาน มาถวายพระภิกษุสามเณรมาก เช่นเดียวกับเมื่อวานฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ นำอนุโมทนาแล้วพวกญาติโยม ที่มาร่วมถวายภัตตาหารเช้าแก่พระภิกษุสามเณร ก็รับประทานอาหารที่เหลือจากพระฉัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณกับญาติโยมพอสมควร แล้วแจกเหรียญพระไพรีพินาศเป็นที่ระลึกโดยทั่วกัน

เวลา ๐๘.๓๐ น. ออกเดินทางจากวัดศรีจันทร์ ไปยังวัดป่าสุมนามัย อำเภอบ้านไผ่ คณะข้าราชการซึ่งนำโดยผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น และผู้อำนวยการประชาสัมพันธ์เขตขอนแก่น (นายกำจัด กีพานิช) พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกาวัดศรีจันทร์ พระวินัยสุนทรเมธี รองเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ รองเจ้าคณะจังหวัด พร้อมด้วยคณะสงฆ์วัดศรีจันทร์ อีกหลายรูปและอุบาสกอุบาสิกาวัดศรีจันทร์อีกหลายท่าน ได้ร่วมไปในขบวนด้วย ขบวนรถยนต์จึงยาวเหยียดเห็นจะกว่า ๒๐ คัน ระยะทาง จากวัดศรีจันทร์ถึงวัดป่าสุมนามัย ๔๔ กม.

เวลา ๐๙.๑๐ น. ถึงวัดป่าสุมนามัย พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน ได้ยืนรอต้อนรับอยู่บริเวณหน้าศาลาการเปรียญ คณะสงฆ์ที่มาต้อนรับประกอบด้วย

พระมุนีวรญาณเถร (เขียว มหานาโม) วัดศรีบุญเรือง รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ) พระครูโอภาสสมณกิจ (โอภาส) วัดป่าธรรมวิเวก เจ้าคณะอำเภอชนบท-บ้านไผ่-มัญจาคีรี (ธ) พระครูจิตตวิสุทธิธำรง (ชม) วัดสุทธาราม เจ้าคณะตำบลบ้านแท่น พระครูโกศลสมณกิจ (นิจ) เจ้าอาวาสวัดป่าสุมนามัย พระครูศีลสังวรภรณ์ (ทองศรี ป.ธ. ๔) เจ้าอาวาสวัดศรีสุมังคละราม พระปลัดบุญมา ปิงคิโย วัดศรีบุญเรือง เจ้าคณะตำบลชนบท พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอบ้านไผ่ และอำเภอชนบทประมาณ ๒๐๐ รูป และพุทธศาสนิกชนประมาณ ๓๐๐ คน เมื่อรถยนต์ของสมเด็จพระสังฆราช ถึงบริเวณหน้าศาลาการเปรียญ พระมุนีวรญาณเถร ให้การต้อนรับและนำสมเด็จพระสังฆราช เข้าสู่ศาลาการเปรียญ สมเด็จพระสังฆราช จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วถวายความเคารพท่านรองเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งเป็นพระเถระผู้เฒ่าอายุ ๘๐ เศษ แล้วพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน ได้เข้ามาประชุมพร้อมบนศาลาการเปรียญ จนเต็มศาลา เมื่อสนทนาปราศรัยพอสมควรแก่เวลา พระบุญโฮม จิตธมโม รองเจ้าอาวาสวัดป่าสุมนามัย รักษาการเจ้าคณะตำบลบ้านไผ่ (ธ) อ่านรายงานการคณะสงฆ์ตำบลบ้านไผ่ถวายแด่สมเด็จพระสังฆราช ความว่า

“ในเขตตำบลบ้านไผ่ มีวัดธรรมยุตทั้งหมด ๑๒ วัด เป็นสำนักสงฆ์ ๑๐ สำนัก วิสุคามสีมา ๑ วัด พัทธสีมา ๑ วัด ในจำนวน ๑๒ วัด เป็นสำนักกรรมฐาน ๑๐ วัด จำนวนพระภิกษุ ๔๓ รูป สามเณร ๘๗ รูป ศิษย์วัด ๒๖ คน ซี ๒๗ คน พระสังฆาธิการ ชั้นเจ้าคณะตำบล ๑ รูป เจ้าอาวาส ๑๒ รูป พระครูสัญญาบัตร ๒ รูป พระอุปัชฌาย์ ไม่มี พระราชาคณะไม่มี จำนวนโรงเรียนประเภทปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ๑ สำนัก แผนกบาลี ๑ สำนัก แผนกสามัญศึกษาไม่มี ประเภทศึกษาผู้ใหญ่ไม่มี พระภิกษุเปรียญ ๑ รูป พระนวกะ ๓๘ รูป พระนักธรรม ๓๕ รูป ศาสนสถานที่ยังสร้างเสร็จเรียบร้อย มีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว ก. อุโบสถ ๑ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๑๐ หลัง ค. โรงเรียนปริยัติธรรม ไม่มี ง. เสนาสนะ ๖๓ หลัง วัดป่าสุมนามัยปัจจุบันมีพระภิกษุ ๒๒ รูป สามเณร ๕๘ รูป ศิษย์ ๒๖ คน ซี ๒๗ คน เป็นสำนักเรียนชั้นโท เปิดสอนทั้งนักธรรมและบาลี ศาสนสถานที่ยังสร้างเสร็จเรียบร้อยมีลักษณะมั่นคง คือ อุโบสถ ๑ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๒๐ หลัง”

เมื่อจบรายงานแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“ขอขอบใจในการต้อนรับของท่านทั้งหลาย วัดนี้ได้เคยมาครั้งหนึ่งเมื่อ ๑๐ ปีเศษมาแล้ว ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีโบสถ์ ศาลา ถนนเข้าวัดก็ยังไม่ มี แต่มาในบัดนี้ ปรากฏว่าเจริญขึ้นมากทั้งบ้านเมืองและวัดวาอาราม วัดนี้เองก็มีเสนาสนะต่าง ๆ ครบถ้วน มีการจัดการเล่าเรียนทั้งนักธรรมและบาลี พระเณรเรียนกันมาก และมีการเล่าเรียนกันทั้งฝ่ายคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ เจ้าอาวาส เจ้าคณะก็ได้ทะนุบำรุง พระสงฆ์และวัดวาอารามด้วยดี

การบูรณะอารามและสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ขึ้นเป็นหลักฐานมั่นคงนั้น แม้จะเป็นเพียงวัตถุ แต่ก็เป็นสิ่งเซียดหน้าซูดตาของตำบล ของหมู่บ้านในถิ่นนี้ เป็นการรักษาศิลปะการก่อสร้างของคนไทยเราไว้ เพราะคนไทยเรานั้นก็ฝากฝีมือและศิลปะต่าง ๆ ไว้ในวัดนี้แหละเป็นส่วนใหญ่ และเป็นประโยชน์คือเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ จนเป็นเหตุให้หุ่มเทก่าลึงใจ ก่าลึงทรพย์ก่อสร้างขึ้นอย่างวิจิตรประณีต และเหตุที่ให้เกิดมีศรัทธาปสาทะนั้น ก็เนื่องมาจากว่า คนไทยเรานั้นเป็นสั้มมาทิฎฐิตามคำสั่งสอนของพระสั้มมาสั้มพุทธเจ้ามาช้านาน เพราะพระองค์ทรงสอนให้มีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และมีปัญญารู้สัจจะที่เป็นตัวความจริง เช่นคติธรรมดาของชีวิต เป็นต้น จึงได้พากันปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม สร้างวัดวาอารามต่าง ๆ อุปการะบุตรหลานให้บวชเรียนและปฏิบัติพระธรรมวินัย แล้วสั่งสอนประชาชนต่อไป และสิ่งเหล่านี้ก็มีปรากฏอยู่ทั่วไปในภาคนี้ แสดงให้เห็นว่าสั้มมาทิฎฐี คือความเห็นชอบยังแผ่ไป ยังดำรงอยู่ในประชาชนทั่วไปเป็นส่วนมาก หลักแห่งพระพุทศาสนาของเรายังตั้งมั่นอยู่ จึงน่าปีติอนุโมทนา ฉะนั้น สั้มมาทิฎฐีนี้แหละ เป็นสิ่งที่เราทั้งหลายควรรักษาเอาไว้ในจิตใจ และอบรมสั่งสอนบุตรหลาน สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ให้มีสืบต่อกันไป

สั้มมาทิฎฐี ความเห็นชอบนั้นมีหลายชั้น สำหรับชั้นสามัญ อันเป็นภูมิชั้นของพุทธศาสนิกชนทั่วไปนั้น คือความเห็นรับรองในกรรมและผลของกรรม มีบุญมีบาป มีดีมีชั่ว การประพฤติผิดต่าง ๆ มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น เป็นบาปอกุศล การมีเมตตากุรณาต่อกัน ประกอบสั้มมาอาชีวะ เป็นต้น ก็เป็นบุญกุศล เพราะบุญบาปนี้เองเป็นเหตุให้ประสบสุขหรือทุกข์เดือดร้อน เชื่อในความที่ทุกคนมีกรรมเป็นของตน มีความเห็นรับรองในคุณของบิดามารดามีจริง เป็นต้น นี่เป็นเบื้องต้นที่ทุกคนควรทำให้มีบริบูรณ์

เป็นธรรมดา ไม่ควรยึดถือว่าเป็นเรา ของเราเป็นต้น จนความจริงปรากฏขึ้น เกิดความปล่อยวาง คือไม่ใช่บังคับใจให้ปล่อยวาง แต่อบรมปัญญาให้รู้ถึงสัจจะ เมื่อสัจจะปรากฏขึ้น ความปล่อยวางก็จะเกิดขึ้นเอง

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย ให้มีความสวัสดิ์ทั้งทางกายและทางใจ รวมกันเป็นพลวปัจจัยให้สามารถประกอบกรณียะ เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่าน เทอญ."

เมื่อกล่าวสัมโมทนียกถาจบแล้ว สมเด็จฯ ถวายหนังสือที่ระลึกชุดใหญ่แก่ ท่านรองเจ้าคณะจังหวัด ๑ ชุด ถวายหนังสือและคัมภีร์ไทยชุดวิริยญาณวงศ์เทศนา แก่เจ้าอาวาสวัดป่าสุมนามัย และมอบหนังสือที่ระลึกชุดเล็ก แก่เจ้าคณะและเจ้าอาวาส วัดต่าง ๆ ที่มาร่วมให้การต้อนรับ แล้วเดินทางต่อไปยังวัดป่าชัยวารินทร์ ซึ่งอยู่ห่าง ออกไปอีก ๓ กม.

วัดป่าสุมนามัยนี้ ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านไผ่ ห่างจากตัวอำเภอราว ๑ กม. สร้างเมื่อราว ๒๐ ปี มาแล้ว โดยมีนายมัย เหล่าคำ เป็นผู้นำในการก่อสร้าง เป็นวัด ที่เป็นสำนักกรรมฐาน ตั้งแต่สร้างเป็นวัดมาแล้ว มีเจ้าอาวาสปกครองสืบต่อกันมา ๒ รูป คือ ๑. พระอธิการสีโห ๒. พระครูโกศลสมณกิจ (นิล) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน มีเสนาสนะและถาวรวัตถุต่าง ๆ คือ อุโบสถ ซึ่งดูแลรักษาไว้สะอาดเรียบร้อยดี ศาลาการเปรียญ ๒ ชั้น ๑ หลัง ชื่อว่าศาลาโกสุมมัย หอระฆัง และกุฏิ ๒๕ หลัง ในพรรษามีพระภิกษุสามเณรราว ๑๐๐ รูปเศษ นอกพรรษาราว ๖๐ รูป ขณะเมื่อ ไปเยี่ยมนี้มีพระ ๒๑ รูป สามเณร ๕๐ รูป เป็นพระเถรนักธรรม ๑๕ รูป ไม่มี พระเถรเปรียญ มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนที่สำนักของตนเองทั้งนักธรรมและบาลี มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๑ รูป สังเกตดูบริเวณวัด เห็นกว้างขวางพอสมควรแต่ไม่เป็น ป่าเหมือนแต่ก่อน มีต้นไม้ใหญ่ห่าง ๆ เขตวัดติดกับถนนใหญ่ สะดวกในการเดินทางไปมา

เวลา ๑๐.๑๕ น. ออกเดินทางจากวัดป่าสุมนามัย ขบวนรถยนต์วิ่งผ่านย่าน ชุมชนอันเป็นใจกลางของตัวอำเภอบ้านไผ่ ไปถึงวัดป่าชัยวารินทร์ เวลา ๑๐.๒๒ น. คณะสงฆ์ราว ๑๕๐ รูป ซึ่งนำโดยพระครูวิโรจน์ผดุงศาสน์ (เปรี๊ยะ) วัดป่าโคกสว่าง

เจ้าคณะตำบลสวนหม่อน และพระอธิการแสวง อมโร เจ้าอาวาสวัดป่าชัยวารินทร์ พร้อมด้วยคณะข้าราชการและพุทธศาสนิกชน ประกอบด้วย นายโสม บุญมา ศึกษาธิการอำเภอบ้านไผ่ นายคณิง อินทรคำแหง ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ นายลิขิต ทีทา ประธานกรรมการวัดป่าชัยวารินทร์ นางสมหวัง อินทรคำแหง ฯลฯ ผู้อุปถัมภ์วัดป่าชัยวารินทร์ นายสมพันธ์ แสนจัน กำนันตำบลในเมือง เป็นต้น รวมทั้งสิ้นราว ๒๐๐ คน ได้ออกรับ ณ บริเวณหน้าศาลาการเปรียญ เมื่อสมเด็จพระสังฆราชเสด็จมาแล้ว เจ้าอาวาสได้นำสมเด็จพระสังฆราชขึ้นชั้นบนของศาลาการเปรียญ นมัสการพระรัตนตรัย แล้วปราศรัยกับคณะสงฆ์และญาติโยมที่มาต้อนรับ พระเถรานุเถระ ที่ให้การต้อนรับที่วัดป่าสุมนามัย พระมุนีวรญาณเถร รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้น ได้ตามมาร่วมให้การต้อนรับที่วัดป่าชัยวารินทร์นี้ด้วย เมื่อถึงวัดนี้เป็นเวลาใกล้เพล พวกญาติโยมจึงได้จัดภัตตาหารเพลถวายเลย สมเด็จพระสังฆราช พร้อมด้วยคณะ และพระภิกษุสามเณรที่มาประชุมต้อนรับ ณ วัดป่าชัยวารินทร์นี้ ได้ฉันภัตตาหารเพล พร้อมกันที่บนศาลาการเปรียญชั้นสอง เฉพาะสามเณรฉันที่ชั้นล่าง เมื่อฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระสังฆราช นำอนุโมทนา หลังจากนั้นประชาชนที่มาร่วมในการต้อนรับก็ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน

เวลา ๑๒.๓๕ น. พระภิกษุสามเณรทั้งหมดประชุมพร้อมกัน ณ ชั้นบนของศาลาการเปรียญ เพื่อรับฟังสัมโมทนาญจากสมเด็จพระสังฆราช เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว พระครูโอภาสสมณกิจ เจ้าคณะอำเภอชนบท-บ้านไผ่-มัญจาคีรี (ธรรมยุต) ได้กล่าวรายงานการคณะสงฆ์ในเขตอำเภอชนบท-บ้านไผ่-มัญจาคีรี ความว่า;-

“ในเขตอำเภอชนบท-บ้านไผ่-มัญจาคีรี มีวัดคณะธรรมยุตทั้งหมดจำนวน ๓๘ วัด ๔ ตำบล เป็นสำนักสงฆ์ ๓๑ วัด วิสุคามสีมา ๓ วัด พัทธสีมา ๔ วัด สำนักกรรมฐาน ๗ วัด จำนวนพระภิกษุ ๑๓๕ รูป สามเณร ๒๑๕ รูป ศิษย์ ๘๐ คน ชี ๓๐ คน พระสังฆาธิการชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๔ รูป เจ้าอาวาส ๓๘ รูป พระราชาคณะ ๑ รูป พระครูสังฆรักษ์ ๕ รูป พระอุปัชฌายะ ๒ รูป จำนวนโรงเรียนประเภทปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ๖ สำนัก แผนกบาลี ๒ สำนัก แผนกสามัญศึกษา ๑ สำนัก ประเภทการศึกษาผู้ใหญ่ไม่มี พระภิกษุเปรียญ ๕ รูป พระนวกะ ๕๐ รูป พระนักธรรม ๑๐๐ รูป พุทธสมาคมไม่มี ยุวพุทธิกสมาคมไม่มี โรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ ๑ แห่ง หน่วยนวกะ ๑ แห่ง ศาสนสถานที่สร้างเสร็จ

เรียบร้อยมีลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว ก. อุโบสถ ๔ หลัง ข. ศาลาการเปรียญ ๓๘ หลัง ค. โรงเรียนปริยัติธรรมได้อาศัยศาลาการเปรียญแต่ละวัด เป็นที่ทำการสอน ง. เสนาสนะ ๒๒๘ หลัง”

เมื่อจบคำกล่าวรายงานของเจ้าคณะอำเภอชนบท แล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“การพระศาสนาในจังหวัดนี้เป็นไปด้วยดี ทั้งทางการปกครองและการศึกษา ซึ่งย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปของชาวบ้านด้วย เพราะการพระศาสนาจะดำเนินไปได้ ก็ด้วยอาศัยพวกชาวบ้านอุปถัมภ์บำรุง วัดนั้นก็คล้ายกับโรงเรียน คือเมื่อเด็กมากขึ้น ความต้องการโรงเรียนก็มากขึ้นฉนั้น เมื่อประชาชนมากขึ้นก็มีความต้องการวัดมากขึ้นฉนั้น เพราะวัดนั้นเป็นโรงเรียนสำหรับบุคคลทุกวัย เป็นที่เรียนที่ปฏิบัติศีลธรรม เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เป็นเขตบุญเขตธรรมของประชาชนคนส่วนใหญ่นั้นย่อมไม่ค่อยมีจิตใจจมไปในธรรม แต่มักจมไปในความโลภ เห็นการฟุ้งเฟ้อ เป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย อึดอัดรำคาญ ไม่พบความไพเราะในธรรม ไม่ได้รสชาติในธรรม ยิ่งเป็นผู้ประพฤติชั่วด้วยแล้ว ยิ่งไม่ต้องการธรรม เพราะธรรมนั้นล้วนแต่กำหนดความชั่ว ยกย่องความดี สอนให้ละชั่ว ให้ทำความดี ซึ่งผลของความชั่วว่าต้องไปนรก แต่ผลของความดีนั้นไปสวรรค์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ธรรมจึงเป็นเรื่องกระทบใจคนชั่วให้เดือดร้อน เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึง ตรัสทุกกถา คือถ้อยคำที่พูดยาก ๕ อย่างไว้ คือ แสดงเรื่องศรัทธาแก่ผู้ไม่มีศรัทธา แสดงเรื่องศีลแก่ผู้ที่ไม่มีศีล แสดงเรื่องการสดับธรรมแก่ผู้ที่ไม่ต้องการสดับธรรม แสดงเรื่องจาคะแก่ผู้ที่ตระหนี่เหนียวแน่น แสดงเรื่องปัญญาแก่คนที่ไร้ปัญญา เพราะว่าเมื่อไปพูดเรื่องเหล่านี้แก่บุคคลดังกล่าวแล้ว ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ โกรธ ขัดเคือง ฉะนั้น ผู้ที่ต้องการมาฟังธรรม จึงกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล ตามสมควร และผู้ที่มีพื้นแห่งความดี คือศรัทธา ศีล เป็นต้นนี้ จะเห็นคุณของพระธรรมว่ากล่าวไพเราะในเบื้องต้นในท่ามกลาง และในที่สุด เมื่อฟังธรรมย่อมได้รับรสของธรรม ซึ่งมีอยู่โดยตลอด

ในโอกาสนี้จึงขอยกเอาทุกข์ ๓ ประการ และสุข ๓ ประการ มากล่าวเป็นปฏิการแก่ท่านทั้งหลายดังต่อไปนี้ ทุกข์ ๓ ประการนั้นคือ ๑. ทุกข์เพราะความยากจน ๒. ทุกข์เพราะหุนหัน ๓. สังสารทุกข์ ทุกข์เพราะความท่องเที่ยว ส่วนสุข ๓ ประการ

นั่นคือ ๑. โภคสุข สุขเพราะมีทรัพย์สำหรับบริโภค ๒. สุขคติสุข สุขเพราะคติที่ดี ๓. นิพพานสุข สุขคือพระนิพพาน

ทุกข์ข้อที่ ๑ ทุกข์เพราะความยากจน ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้ผู้ครองเรือนได้สำนึกเป็นประการแรก เพราะชีวิตการครองเรือนนั้น จำต้องมีปัจจัยเครื่องอาศัยสำหรับบริโภคอุปโภค มีเงินทองใช้สอยเพียงพอแก่ความต้องการ ความทุกข์เพราะความยากจนนี้ เกิดจากความเกียจคร้าน ไม่ประกอบการทำงานหาทรัพย์ คบเพื่อนเลว ใช้จ่ายสุรุษสุร่าย ฉะนั้น ผู้ที่ไม่ต้องการให้มีความทุกข์ดังกล่าวแล้ว ก็ต้องเว้นการประพฤติดังกล่าวแล้ว ปฏิบัติในทางที่จะให้เกิดโภคทรัพย์ คือรู้จักขยันหมั่นเพียรหาทรัพย์ รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้แล้ว คบเพื่อนที่ดี และรู้จักใช้จ่ายพอสมควรก็จะเป็น โภคสุข สุขเพราะมีโภคทรัพย์ใช้สอย ในเมืองไทยเรานั้น มีที่ทางที่จะประกอบอาชีพหาโภคทรัพย์ได้ไม่ยาก ถ้าไม่มีความเกียจคร้านย่อมจะหาได้ ความจนนั้นเมื่อมีขึ้นเมื่อใด ก็เกิดความทุกข์ขึ้นเมื่อนั้น และยังเป็นเหตุให้เกิดความชั่วต่าง ๆ มีอาชญากรรม เป็นต้นได้ด้วย ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้ามไป ควรปฏิบัติตนมิให้เกิดความจนตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

ทุกข์ข้อที่ ๒ ทุกข์เพราะทุกข์ คือคติที่ชั่ว เป็นทุกข์ที่ซ่อนอยู่ในทุก ๆ คน คือความเป็นไปของจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและภายหน้า จิตใจที่ถูกบาปกรรมต่าง ๆ ของตน หลอกหลอนให้กลัวหวาดระแวง เวลาใกล้ตายบาปกรรมก็หลอกหลอนใจให้เศร้าหมอง พอตายไปแล้ว ก็นำไปสู่นรกหรือกำเนิดดิรัจฉานเป็นต้น นี่เป็นทุกข์ เพราะทุกข์คือคติที่ชั่ว ซึ่งเกิดจากการฆ่าเขา ลักของ ๆ เขา เป็นต้น เมื่อทำกรรมชั่วแล้วจิตใจปราศจากสุข เก็บความสำนึกในกรรมชั่วที่ทำนั้นไว้อย่างลึกซึ้ง แล้วภูมิของจิตใจก็ดำเนินไปสู่ภูมิที่ชั่วที่ต่ำ ทำคนบาปให้เป็นคนชั่วทันที และความเป็นคนชั่วคนบาปนี้ ปรากฏอยู่ในจิตใจของผู้ทำเอง แม้บางทีคนจะไม่สำนึกตัวว่าทำบาป แต่ความเป็นคนชั่วหรือบาปที่ทำนั้นย่อมจารึกติดอยู่ในจิตใจทันที และจะปรากฏผล ทำให้เดือดร้อนในเมื่อมีโอกาส เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บำเพ็ญกุศลอันจะนำไปสู่สุคติ พร้อมทั้งอบรมจิตใจให้มีเมตตาไม่ตรีจิต บริจาคทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา มีศรัทธาในกรรมและผลของกรรม ในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ตั้งต้นอยู่ในศีล เว้นจากบาปกรรมเวรภัยต่าง ๆ เฉลี่ยแผ่แผ่ความรู้ของตนแก่ผู้อื่น และอบรมปัญญา เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ก็

พบความสุขที่ตรงกันข้าม คือความสุข เพราะสுகติ เพราะจิตใจที่ประกอบด้วยศรัทธา ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ย่อมเป็นบุญ เป็นกุศล ทำผู้ประพฤติให้เป็นคนดี ความเป็นคนดีย่อมปรากฏอยู่ที่จิตใจนั่นเอง ความดีย่อมเก็บอยู่ที่จิตใจ และส่งผลให้ผู้ทำดีมีความสุข ไม่เศร้าหมอง เมื่อตาย จิตใจผ่องใส ย่อมนำไปสู่สுகติ คือคติที่ชอบ ฉะนั้น บุคคลจึงควรนึกถึงสุขทุกข์ขั้นนี้ เพราะเป็นสิ่งที่มียู่ในปัจจุบัน บุญบาปก็มียู่ในปัจจุบัน ที่กรรมของตนนี้เอง นรกสวรรค์ก็มียู่ในปัจจุบันนี้ เพราะคนชั่วก็ตกนรกอยู่แล้ว คนดีก็ขึ้นสวรรค์อยู่แล้วในปัจจุบัน เพราะเมื่อพิจารณาดูที่ความเศร้าหมองหรือความ ผ่องแผ้วของจิตใจ ก็ย่อมจะมองเห็นได้

ทุกข์ข้อที่ ๓ คือสังสารทุกข์ เพราะคนเรานั้นยังเวียนว่ายตายเกิด ยังเกิด แก่ เจ็บ ตายอยู่ไม่ว่าจะไปเกิดในภพภูมิไหน มีสุขมากสุขน้อย ทุกข์มากทุกข์น้อย ก็ต้อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งนั้น พระพุทธเจ้าครั้งยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ทรงปรารภถึงความทุกข์ดังกล่าวนี้ จึงได้ทรงสละฆราวาสสมบัติ เพื่อแสวงหาโมกขธรรม ธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้น และที่สุดก็ได้ทรงพบมัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น ทรงปฏิบัติในมรรคมืองค์ ๘ นี้ จนได้ทรงตรัสรู้ ในอริยสัจ ๔ พ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง เป็นพระพุทธะผู้ตรัสรู้ แล้วก็ทรง สั่งสอนมรรคมืองค์ ๘ นี้ เพื่อให้ผู้ต้องการพ้นจากสังสารทุกข์ปฏิบัติ กล่าวคือปฏิบัติ เพื่อดับกิเลสตัณหาในจิตใจของตนเอง นี่เป็นทุกข์และความสุขขั้นสูงสุดที่ควรนึกถึง ฉะนั้น การปฏิบัติใด ๆ จึงควรเป็นไปเพื่อดับกิเลสตัณหา โดยการปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น นั่นเอง ไม่มุ่งสวรรค์ ไม่มุ่งสுகติ แต่มุ่งดับกิเลสตัณหา สงบจิตใจจากกิเลสและอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยสมถกรรมฐาน ปฏิบัติให้เห็นสังขจะในชีวิต ว่าต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยวิปัสสนากรรมฐาน ปลงใจจากความคิดความยึดถือ ทั้งปวงตามสามารถ ก็จะได้พบวิมุตติสุข

ในที่สุด ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศล อภิบาลรักษาท่าน ทั้งหลายให้ประสบความสำเร็จในพระบวรพุทธศาสนา ทุก ๆ ท่าน เทอญ."

เมื่อจบสัมโมทนียกถาแล้ว สมเด็จฯ มอบหนังสือที่ระลึกและคัมภีร์ไทยชุด วชิรญาณวงศ์เทศนา แก่เจ้าอาวาสวัดป่าชัยาวรินทร์ และมอบหนังสือที่ระลึกแก่ เจ้าคณะและเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับ รูปละ ๑ ชุด แล้วแจกหนังสือแก่ พระภิกษุ

สามเณร แจกเหรียญพระไพรีพิณาศ แก่ผู้ที่มีร่วมถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสามเณรโดยทั่วถึง แล้วออกเดินทางต่อไปยังวัดสระจันทร์ อำเภอลพ

วัดป่าชัยวารินทร์นี้ ตั้งอยู่ในเขตตำบลในเมือง อำเภอบ้านไผ่ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๒ กม. และห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่นประมาณ ๔๔ กม. เป็นวัดที่เพิ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ นี้เอง นายพิมพ์ จันทน์เทศ เป็นผู้ริเริ่มในการก่อสร้างพระอุโบสถแสง อมโร ได้เป็นเจ้าของอวาสปกครองมาตั้งแต่เริ่มสร้างกระทั่งปัจจุบันมีถาวรวัตถุที่เป็นหลักฐานแล้ว คือ ศาลาการเปรียญ ๒ ชั้น ขนาดใหญ่ ๑ หลัง กุฏิ ๑๒ หลัง หอระฆัง ในพรรษามีพระภิกษุสามเณรรวม ๑๕ รูป นอกพรรษามีราว ๑๐ รูป เมื่อไปเยี่ยมนี้ มีพระ ๘ รูป สามเณร ๒ รูป เป็นนักรธรรม ๕ รูป เป็นเปรียญ ๓ รูป ส่วนการเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้น ไปเรียนที่สำนักวัดป่าสุมนามัย มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๓ รูป แต่ไปร่วมทำสังฆกรรมที่วัดป่าสุมนามัย เพราะที่วัดนี้ยังไม่มีโรงอุโบสถ บริเวณวัดนั้น ทางด้านหน้าโล่งเตียนไปมากแล้ว ส่วนทางด้านหลังยังคงสภาพเป็นป่าอยู่มากพอสมควร

เวลา ๑๓.๕๕ น. ออกจากวัดป่าชัยวารินทร์ ไปยังวัดสระจันทร์ อำเภอลพ ระยะทาง ๓๐ กม. ภูมิประเทศสองข้างทางในช่วงนี้ พื้นดินเป็นดินทรายสีแดง ๆ ส่วนมากทำไร่ เเท่าที่สังเกตได้ ก็คือไร่ปลูกกับไร่มันสำปะหลัง มีป่าโปร่งและทุ่งนา สลับเป็นบางตอน แต่ห่าง ๆ ยังไม่มีน้ำที่จะไหลหว่านเลย ลักษณะของพื้นที่ก็สูง ๆ ต่ำ ๆ ตามข้างถนนเห็นมีผู้นำเอาน้ำฝิ่ง ซึ่งบรรจุขวดมาตั้งขายกันเป็นระยะ ๆ ระบายเกือบตลอดทาง และแต่ละแห่งเห็นมีวางไว้นับสิบ ๆ ขวด ได้ทราบว่าเป็นสินค้าน้ำที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของประชาชนแถบนี้

เวลา ๑๔.๓๐ น. ถึงวัดสระจันทร์ ขบวนได้ผ่านตัวอำเภอลพ แล้วจึงเลยไปถึงวัดสระจันทร์ มีพระภิกษุสามเณรและประชาชน ชาวอำเภอลพประชุมต้อนรับอยู่เต็มบริเวณวัด มีการตั้งเต็นท์สำหรับเป็นที่พัก ของผู้ที่มาให้การต้อนรับหลายเต็นท์ คณะสงฆ์ที่มาต้อนรับประกอบด้วย พระครูปฏิภาณธรรมรส (โสภา) วัดมิ่งเมืองพล เจ้าคณะอำเภอลพ (ม) พระครูพุทธวิมลคุณารักษ์ (นิพนธ์ โชติปาโล) วัดสระจันทร์ เจ้าคณะอำเภอลพ (ธ) พระครูสิทธิธรรมสุนทร (อ่อนจันทร์ ชินปุตุโต)

วัดจันทรัตนาราม เจ้าคณะตำบลในเขต พระครูวิสนท์สมณกิจ (ท่อน จิตต์วิไล) วัดรัตนนิมิตร เจ้าคณะตำบลเขตหนองสองห้อง พระอธิการถาวร ยโสธร เจ้าอาวาส วัดศรีเมืองพล พระอธิการสา ขนติโก เจ้าอาวาสวัดสิริธรรมาราม พระอธิการ บุญจันทร์ คมภิรมยาโณ เจ้าอาวาสวัดป่าสุริยาเย็น พระอธิการบุญเรือง โฆสธมโม เจ้าอาวาสวัดรัตนมงคล พระอธิการสนั่น สิริจันโท เจ้าอาวาสวัดเกาะสะอาด พระอธิการพิมพ์ สิริจันโท เจ้าอาวาสวัดมิชฌิมวาส พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรทั้งสอง นิกาย คือพระ ๗๕ รูป เณร ๑๑๘ รูป ฝ่ายบ้านเมืองประกอบด้วย ศึกษาธิการอำเภอพล ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอพล หัวหน้าหมวดการศึกษาเทศบาล ครูใหญ่โรงเรียนพล ผู้บังคับกองตำราจตุรอำเภอพล เทศมนตรีอำเภอพล พร้อมด้วยคณะครูในอำเภอพล และประชาชนราว ๖๐๐ คน รดยนต์นั่งของสมเด็จพระ เทียบ บริเวณหน้าศาลาการเปรียญ เจ้าคณะอำเภอพลทั้งสองนิกาย ให้การต้อนรับและนำสมเด็จพระ ขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ สมเด็จพระ จุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยแล้ว พระภิกษุ สามเณรที่มาประชุมต้อนรับอยู่ บนศาลาการเปรียญนี้ถวายความคารวะแต่สมเด็จพระ บนศาลานี้ นอกจากพระภิกษุ สามเณรแล้ว ก็มีพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอพลประชุมกันอยู่เต็มศาลา สนทนาปราศรัย กันพอสมควรแล้ว พระครูพุทธพลคนารักษ์ เจ้าคณะอำเภอพล (ธ) ได้อ่านรายงาน การคณะสงฆ์ในเขตอำเภอพล-หนองสองห้อง ถวายแต่สมเด็จพระ ความว่า

“ในเขตอำเภอพล-หนองสองห้อง มีวัดธรรมยุตทั้งหมดจำนวน ๑๕ วัด ๖ ตำบล เป็นสำนักสงฆ์ ๑๓ วัด วิสุคามสีมา ๓ วัด พัทธสีมา ๒ วัด สำนัก กรรมฐาน ๑ วัด จำนวนพระภิกษุ ๗๕ รูป สามเณร ๑๑๘ รูป ศิษย์วัด ๑๒๑ คน ชี ๗ คน พระสังฆา- ธิการชั้นเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๒ รูป เจ้าอาวาส ๑๕ รูป พระครู สัจญาบัตร ๓ รูป พระราชาคณะไม่มี พระอุปัชฌาย์ ๑ รูป จำนวน โรงเรียนประเภท ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม ๓ สำนัก แผนกบาลี ๓ สำนัก แผนก สามัญ ๑ สำนัก ประเภทการศึกษาผู้ใหญ่ ๑ โรงเรียน โรงเรียนแต่ละประเภทยังไม่มีอาคารเป็นที่ เรียบร้อย ได้อาศัยศาลาการเปรียญเป็นสถานที่เรียน ซึ่งแต่ละสำนักก็พยายามสร้าง อาคารเรียนถาวร ให้เสร็จตามความมุ่งหมายของการศึกษาปัจจุบัน ในเวลาต่อไป พระภิกษุเปรียญ ๓ รูป พระนักธรรม ๑๓๗ รูป พระนวกะ ๔๘ รูป พุทธสมาคม หรือยุวพุทธิกสมาคมไม่มี หน่วยนวกะ ๕ หน่วย ศาสนสถานี่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วมี

ลักษณะมั่นคงถาวรแล้ว คือ อุโบสถ ๒ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑๕ หลัง เสนาสนะ ๗๙ หลัง

วัดนี้ คณะกรรมการสงฆ์อำเภอพล คณะกรรมการวัด กำลังก่อสร้างอุโบสถ ขึ้นใหม่ ๑ หลัง ตามแบบ ค. ของกรมศิลปากร อุโบสถหลังนี้ กว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๒๔ เมตร เริ่มทำการก่อสร้างตั้งแต่วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๐๘ ถึงป็นี (๒๕๑๖) สิ้นค่าก่อสร้างแปดแสนห้าหมื่นบาทเศษ แต่การก่อสร้างยังไม่เสร็จเรียบร้อยตามแบบแปลน คณะกรรมการจะทำการก่อสร้างต่อไปจนกว่าจะเสร็จ”

เมื่อจบรายงานแล้ว สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวสัมโมทนียกถา ดังนี้

“รู้สึกมีความสุขเป็นอย่างยิ่ง ที่เห็นท่านทั้งหลายทุกฝ่ายมาประชุมพร้อมกัน มิใช่เพราะเหตุมาต้อนรับเป็นส่วนบุคคล แต่ว่าเป็นเพราะอานุภาพของพระพุทธศาสนา ทำให้ได้เห็นจิตใจของท่านทั้งหลาย ที่มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา และที่มาประชุมกันวันนี้ ก็เพื่อพระพุทธศาสนานั้นเอง มิใช่เพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เฉพาะลำพังบุคคล ถ้าไม่มีพระพุทธศาสนาแล้ว ก็หาได้เรียกร้องความสนใจจากท่านทั้งหลายไม่ แต่เพราะพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะก็คือคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งปกเกล้าปกกระหม่อมของเราทั้งหลายอยู่ จึงทำให้เกิดความรู้สึกนับถือฉันทมิตร ฉันทญาติ ในบรรดาผู้ประพฤดิธรรมด้วยกัน เท่าที่ได้ผ่านมาทุกแห่ง ก็ปรากฏว่า อานุภาพของพระพุทธศาสนา ยังแผ่ไปให้ความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งทางกายและทางใจ แก่ประชาชนทั่วไป พระภิกษุสามเณร ตื่นตัวในการศึกษาเล่าเรียน วัดวาอารามและ บ้านเมืองได้รับการพัฒนาทั่วไป ทั้งนี้ก็ด้วยอำนาจของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันสำคัญของไทยที่ยังสถิตตั้งมั่น แม้จะเกิดมีอันตราย หรือความเสียหาย ทุกข์ยากในที่บางแห่ง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังมี ความจงรักภักดีในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พุทธธรรมก็ยังไม่แผ่ไปให้ความสุขแก่ประชาชนทั้งทางกายและทางใจ ดังจะเห็นได้จากความเจริญทั้งทางบุคคลและทางวัตถุ ในอำเภอพลนี้เป็นตัวอย่าง ซึ่งได้รับอุปถัมภ์ บำรุงเป็นอย่างดี ส่งแสดงถึงศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาของประชาชน จึงขออนุโมทนาสาธุการ

ในโอกาสนี้ ขอกล่าวธรรมกถาเรื่อง สมภาพในพระพุทธศาสนา เป็นปฏิการแก่การต้อนรับของท่านทั้งหลาย คำว่า “สมภาพ” นี้ เป็นคำที่เราเอามาใช้กันในสมัยประชาธิปไตย ควบคู่กับคำอื่น คือ “ภราดรภาพ เสรีภาพ” ในที่นี้ จะขออธิบายถึงความหมายของ “สมภาพ” ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คำว่า “สมภาพ” นั้น แปลว่า “ความเสมอกัน” คำนี้ เมื่อนำมาใช้ใหม่ ๆ ในสมัยที่ตื่นประชาธิปไตยกัน พวกกันเข้าใจผิดว่าคนทุกคนต้องเสมอกันหมด เช่น พ่อแม่เสมอกับลูก อาจารย์เสมอกับศิษย์ เป็นต้น แต่ความจริงหาถูกต้องไม่ เพราะว่าในหมู่บุคคลนั้น มีบางสิ่งบางอย่างหรือหลายอย่างแตกต่างกัน คือ มีภาวะต่างกัน หน้าที่การงานต่างกัน เป็นต้น เช่น พ่อแม่ต่างจากลูก อาจารย์ต่างจากศิษย์ ผู้ใหญ่ต่างจากผู้ย่อย เป็นต้น แม้อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเราก็ตั่งอยู่ในที่สูงต่ำต่าง ๆ กัน ไม่เสมอกัน กรรมที่บุคคลกระทำก็ไม่เสมอกันดีบ้างชั่วบ้าง ความดีความชั่วที่บุคคลทำนั้น ก็ไม่เสมอกัน คือ ดีมากบ้างน้อยบ้าง ชั่วมากบ้างน้อยบ้าง ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลก็ไม่เสมอกัน จึงเป็นเรื่องที่ไม่ควรจัดให้เสมอกัน เพราะเป็นไปไม่ได้ ดังเรื่องเปรตที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺสมหาเถร) เล่าไว้ว่า เปรตมาพบคนหลายคนนอนอยู่ในศาลาศีรษะไม่เสมอกัน จึงดึงศีรษะให้ขึ้นมาเสมอกัน แล้วไปดูทางเท้า ก็เห็นว่าเท้าไม่เสมอกันอีก จึงดึงเท้าลงมาให้เสมอกัน แล้วไปดูทางศีรษะก็เห็นไม่เสมอกันอีก จึงจัดไปจัดมาอยู่อย่างนั้น เปรตก็ไม่สามารถจะพบสมภาพ คือความเสมอกันได้ เพราะตามความเป็นจริงแล้วจะเสมอกันไม่ได้

ส่วน “สมภาพ” ของพระพุทธเจ้าตามที่ทรงแสดงนั้น คือ คนเราเสมอกันในข้อที่เกิดมาแล้ว ต้องแก่ เจ็บ ตาย สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ทุกคนรักสุขเกลียดทุกข์ รักชีวิตของตนเอง คนอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ รักชีวิตของตนเอง เพราะฉะนั้น ความรักสุขเกลียดทุกข์ และรักชีวิตของตนเองของแต่ละบุคคลนี้ จึงเป็นสมภาพอันหนึ่ง เป็นสมภาพ คือความเสมอกันในพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงแสดงหลักของความประพฤติไว้ คือ กายกรรม การกระทำทางกาย ก็ทรงสอนให้เว้นจากการฆ่าการเบียดเบียน การลักขโมย การประพฤติผิดทางกาม แต่ให้มีเมตตาจิตปรารถนาสุขแก่กันและกัน ประกอบสัมมาอาชีวะ ยินดีพอใจในคู่ครองของตน เพราะทุกคนรักชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน ฉะนั้น จึงไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรลักขโมยทรัพย์สินของกันและกัน และไม่ควรถวายทรัพย์ของกันและกัน ส่วนทางวจีกรรม คือการทางวาจานั้น ก็ทรงสอนไม่ให้พูดเท็จ หลอกลวง ส่อเสียดยุยงให้แตกร้าง พูดคำหยาบด่าว่าให้เจ็บใจกัน และทรงสอนให้พูดคำจริงมีหลักฐาน ไม่เพ้อเจ้อเหลวไหล ไม่ยุแหย่ให้แตกร้าง พูดประสานสามัคคีกัน และทางมโนกรรม คือการทางจิตใจนั้น ก็ทรงสอนไม่ให้เพ่งเล็งทรัพย์สินของคนอื่น ไม่พยายามปองร้ายกัน ให้สันโดษยินดีอยู่ในทรัพย์สินของตนเองให้มีเมตตากรุณาต่อกัน ให้เห็นชอบตามคลองธรรม รู้จักบาปบุญคุณโทษนี้ เป็นหลักสมภาพในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาดูหลักสมภาพ อันเป็นหลักความประพฤติทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้นี้ ซึ่งก็ได้แก่ กุศลกรรมบถ คือทางแห่งกรรมเป็นกุศล ผู้ที่ประพฤติตามที่ทรงสั่งสอนนี้ เรียกว่า เป็นธรรมจारी คือผู้ประพฤติธรรม เป็นสมจारी ผู้ประพฤติสม่ำเสมอ คือประพฤติดีมีสมภาพ เพราะฉะนั้น ความประพฤติที่เรียกว่าธรรมจรรยา ก็คือประพฤติเป็นสมจรรยา หรือสมภาพนั่นเอง กล่าวคือ ความประพฤติที่ตรงกันตามความต้องการทั้งของตนเอง และของผู้อื่น เพราะเรารักสุขเกลียดทุกข์ ผู้อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ เราไม่ต้องการให้ผู้อื่นมาทำร้ายเบียดเบียน ผู้อื่นก็ไม่ต้องการให้เราไปทำร้ายเบียดเบียนเหมือนกัน ฉะนั้น หลักศีลธรรมของพระพุทธรูปเจ้า อันเป็นหลักธรรมจรรยา นั้น ก็คือหลักสมภาพนั่นเอง และหลักสมภาพของพระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นไปไม่ได้ ไม่เหมือนหลักสมภาพของเปรต ซึ่งเป็นไปไม่ได้ และเป็นไปเพื่อความยุ่งเหยิงสับสน

ทุกคนเมื่อมาปฏิบัติตามหลักสมภาพในทางพระพุทธศาสนา ดังอธิบายมานี้ ก็จะมีบังเกิดความสงบสุข บังเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน สามารถปฏิบัติกรณียกิจให้บังเกิดความเจริญได้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะว่าเราทั้งหลายตั้งแต่บรรพบุรุษ มาปฏิบัติหลักสมภาพในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในศีลธรรม จึงเป็นผู้รักษา ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้ดำรงสืบทอดกันมาจนถึงบัดนี้"

เมื่อจบสัมโมทนาเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบหนังสือที่ระลึกและคัมภีร์ไทย ขุดวงศิรญาณวงศ์เทศนา แก่พระครูพุทธวิมลคุณารักษ์ เจ้าคณะอำเภอพล (ธ) แล้วมอบหนังสือที่ระลึกแก่พระครูปฏิภาณธรรมรส เจ้าคณะอำเภอพล (ม) และเจ้าคณะเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่มาต้อนรับ แล้วแจกหนังสือแก่พระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา ที่ประชุมฟังธรรมกถาอยู่บนศาลาการเปรียญ ได้เวลาพอสมควรแล้ว จึงได้เดินทางจากวัดสระจันทร์ เพื่อกลับกรุงเทพมหานคร พระเทพกวี วัดสุทัศนาราม อุบลราชธานี รองเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต) และพระครูธรรมปาโล วัดสุทัศนาราม อุบลราชธานี ซึ่งได้ติดตามช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกแก่คณะที่เดินทางมาครั้งนี้ ตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานี ตลอดจนถึงจังหวัดยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และขอนแก่น กระทั่งถึงอำเภอพล ซึ่งเป็นจุดสุดท้ายที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบลาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเดินทางกลับจังหวัดอุบลราชธานี ที่วัดสระจันทร์นี้ ท่านทั้งสองดังก้าวแล้ว มีส่วนทำให้การเดินทางในช่วงดังกล่าวสะดวกเรียบร้อยเป็นอันมาก ทั้งต้องเหน็ดเหนื่อยในการนี้เป็นอันมาก เช่นเดียวกัน คณะที่มาส่งจากวัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งนำโดยพระวินัยสุนทรเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ) พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร วัดศรีจันทร์และวัดอื่น ๆ และอุบาสกอุบาสิกาวัดศรีจันทร์อีกจำนวนมาก ก็ได้กราบลาและรอส่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เช่นเดียวกัน

วัดสระจันทร์นี้ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่น ๓๐ กม. สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ พระอุดมสารเขต (แสงว ภาษาลิขิต) เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้าง ได้มีเจ้าอาวาสปกครองมาแล้ว ๒ รูป คือ ๑. พระครูอนโคตรธรรมภาส ๒. พระครูพุทธวิมลคุณารักษ์ (นิพนธ์ โชติปาโล) องค์ปัจจุบัน มีถาวรวัตถุที่เป็นหลักฐานแล้ว คือ อุโบสถซึ่งกำลังก่อสร้าง แต่เกือบจะเสร็จแล้ว ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง กุฏิ ๑๖ หลัง และหอระฆัง ๑ หลัง ในพรรษามีพระภิกษุสามเณรรวม ๔๐ รูปเศษ นอกพรรษามีราว ๓๕ รูป ขณะเมื่อไปเยี่ยมมีพระ ๑๕ รูป สามเณร ๑๔ รูป เป็นนักธรรม ๒๐ รูป เป็นเปรียญ ๑ รูป มีพระสวดปาฏิโมกข์ได้ ๒ รูป มีการจัดการศึกษาเล่าเรียนที่สำนักของตนเองทั้งนักธรรมและบาลี

เวลา ๑๖.๐๐ น. ออกเดินทางจากวัดสระจันทร์ เพื่อกลับกรุงเทพมหานคร โดยผ่านทางจังหวัดนครราชสีมา คณะอำเภอฟลได้จัดรถยนต์นั่งถวายสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระครูพุทธวิมลคุณารักษ์ เจ้าอาวาสวัดสระจันทร์ ได้ตามมาส่งถึงวัดสุทธจินดาด้วย ระยะทางจากอำเภอฟลถึงนครราชสีมา ๑๑๔ กม. ภูมิภาคนี้ในช่วงนี้เป็นทุ่งนาตลอด

เวลา ๑๗.๒๐ น. ถึงวัดสุทธจินดา นครราชสีมา หยุดพักที่วัดนี้ประมาณ ๓๐ นาทีเพื่อให้รถยนต์ของคณะ ๓ คันไปเติมน้ำมัน แล้วจึงได้เดินทางต่อไป

เวลา ๑๗.๕๕ น. ออกเดินทางจากวัดสุทธจินดา รถยนต์วิ่งอย่างสบาย ๆ ไม่รีบร้อน ระยะทางจากนครราชสีมาถึงสระบุรี ๑๔๒ กม. เลี้ยวจังหวัดสระบุรี มาเล็กน้อย หยุดพักชั่วคราวเพื่อเติมน้ำมันรถยนต์ ระยะทางจากสระบุรีถึง กรุงเทพมหานคร ๑๐๗ กม.

เวลา ๒๑.๒๐ น. ถึงวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

สรุปการเดินทาง

๑. เวลาแห่งการเดินทางรวมทั้งสิ้น ๑๐ วัน คือ ตั้งแต่วันที่ ๑ ถึงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๖
๒. จังหวัดต่าง ๆ ที่ผ่านและเยี่ยม รวม ๙ จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ขอนแก่น (ผ่านจังหวัด ศรีสะเกษทางรถไฟ)
๓. สถานที่ต่าง ๆ ที่ไปเยี่ยม คือ วัดทั้งสองนิกาย รวม ๔๐ วัด สถานที่ราชการและ โรงเรียน รวม ๖ แห่ง
๔. ระยะทางแห่งการเดินทางรวมทั้งสิ้นประมาณ ๑,๗๐๐ กิโลเมตร
๕. ผู้ให้ความอุปถัมภ์ในการเดินทาง คือ
 ๑. วังสระปทุม รถยนต์ ๑ คัน พร้อมทั้งพนักงานขับรถและช่างเครื่องยนต์
 ๒. กรมการศาสนา รถยนต์ ๑ คัน พร้อมทั้งพนักงานขับรถ
 ๓. หนังสือพิมพ์ศรีสัปดาห์ รถยนต์ ๑ คัน พร้อมทั้งคนขับ
 ๔. มหามกุฏราชวิทยาลัย ให้นำหนังสือต่าง ๆ สำหรับนำไปมอบแก่วัดต่าง ๆ จำนวน ๓๐๐ เล่ม
 ๕. สำนักคณะธรรมยุต ให้นำหนังสือเล่มเล็กสำหรับแจกแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
๖. วัดบวรนิเวศวิหาร ให้คัมภีร์ไทย ชุดวชิรญาณวงศ์เทศนา สำหรับมอบแก่วัดต่าง ๆ จำนวน ๔๐ ชุด
๗. นอกจากนี้ ยังมีพ่อค้า ประชาชน ในจังหวัดนั้น ๆ ช่วยเหลือในเรื่องพาหนะในการเดินทางอีกตลอดระยะแห่งการเดินทาง.

ข้อสังเกต

๑. จังหวัดที่มีวัดมากเป็นที่ ๑ คือ จังหวัดขอนแก่น คือ ๑๓๕ วัด จังหวัดที่มีวัดน้อยที่สุด คือ จังหวัดมหาสารคาม คือ ๑๔ วัด
๒. จังหวัดที่มีสำนักกรรมฐานมากที่สุด ลือ ขอนแก่น มี ๔๕ สำนัก ที่มีสำนักกรรมฐานน้อยที่สุด คือ จังหวัดมหาสารคาม มี ๑ สำนัก
๓. จังหวัดที่มีพระภิกษุสามเณรมากที่สุด คือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑,๘๒๖ รูป จังหวัดที่มีพระภิกษุสามเณรน้อยที่สุด คือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๑๐๙ รูป
๔. จังหวัดที่มีพระเถรนักธรรมมากที่สุด คือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๘๑๙ รูป เป็นร้อยละ ๔๔ ของพระเถรทั้งหมด จังหวัดที่มีน้อยที่สุด คือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๑๒ รูป เป็นร้อยละ ๙ ของพระเถรทั้งหมด
๕. จังหวัดที่มีพระเปรียญมากที่สุด คือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๖๐ รูป เป็นร้อยละ ๙ ของพระเถรทั้งหมด จังหวัดที่มีน้อยที่สุด คือ จังหวัดยโสธร จำนวน ๒ รูป ในจำนวนพระเถรทั้งหมด ๓๕๐ รูป
๖. จังหวัดที่มีสำนักเรียนทั้งนักธรรมและบาลีมากที่สุด คือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓๐ สำนักเรียน จังหวัดที่มีน้อยที่สุด คือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๒ สำนักเรียน โดยเฉลี่ยทั้ง ๙ จังหวัดที่ไปเยี่ยมครั้งนี้ มีพระเถรที่เป็นนักธรรม ร้อยละ ๓๓ พระเถรเปรียญร้อยละ ๒ มีโรงเรียนปริยัติธรรมรวมทั้งสิ้น ๓๘ โรงเรียน คิดโดยเฉลี่ยแล้ว ๑ โรงเรียนต้องรับพระเถรเรียนประมาณ ๑๕๐ รูป (แต่บางจังหวัดไม่มีโรงเรียนเลย อาศัยศาลาเป็นที่เรียน คือร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ และยโสธร) โรงเรียนราษฎร์ของวัด มี ๓ แห่ง คือ จังหวัดยโสธร ๒ แห่ง และอุบลราชธานี ๑ แห่งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามี ๔ แห่ง คือ ขอนแก่น ๓ แห่ง และ อุบลราชธานี ๑ แห่งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่มี ๓ แห่ง คือ ขอนแก่น ๒ แห่ง อุบลราชธานี ๑ แห่ง รวมทั้ง ๙ จังหวัด มีวัดทั้งสิ้น ๑๕๖ วัด สำนักสงฆ์ ๒๐๘ สำนัก เป็น ๒๙% ของวัด ธรรมยุตทั้งหมด มีพระ ๒,๔๐๕ รูป สามเณร ๓,๐๔๑ รูป เป็น ประมาณ ๑ ใน ๔ ของพระเถรธรรมยุตทั้งหมด จำนวนพระอุปัชฌาย์ ในจังหวัดต่าง ๆ คือเฉลี่ยกับจำนวนวัดในจังหวัดนั้น ๆ ได้ ดังนี้

นครราชสีมา-บุรีรัมย์	มี ๖ รูป	เฉลี่ยได้	๕ วัดต่อ	๑ รูป
สุรินทร์	มี ๒ รูป	เฉลี่ยได้	๑๐วัดต่อ	๑ รูป
อุบลราชธานี	มี ๖ รูป	เฉลี่ยได้	๘ วัดต่อ	๑ รูป
ยโสธร	มี ๔ รูป	เฉลี่ยได้	๖ วัดต่อ	๑ รูป
ร้อยเอ็ด	มี ๓ รูป	เฉลี่ยได้	๗ วัดต่อ	๑ รูป
มหาสารคาม	มี ๒ รูป	เฉลี่ยได้	๗ วัดต่อ	๑ รูป
กาฬสินธุ์	มี ๗ รูป	เฉลี่ยได้	๑๐ วัดต่อ	๑ รูป
ขอนแก่น	มี ๑๐รูป	เฉลี่ยได้	๑๓ วัดต่อ	๑ รูป

(สำหรับจังหวัดขอนแก่น บางตำบลมีวัดถึง ๑๒ วัด เช่นตำบลบ้านไผ่ แต่ไม่มีพระอุปัชฌาย์) พระภิกษุสามเณรในภาคนี้ โดยเฉพาะจังหวัดขอนแก่น มีเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่กันมากต่าง ๆ ที่ไปเยี่ยมในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงสิ่ง ที่จำเป็นแต่ยังไม่มี และควรจักได้จัดการให้มีขึ้นเพื่อประโยชน์แก่การศึกษา การปกครอง และการสาธารณสุขการ เรียงตามลำดับความต้องการมากน้อย ดังนี้

๑. ครูปริยัติธรรมแผนกบาลี
๒. ครูปริยัติธรรมแผนกนักธรรม
๓. โรงเรียนปริยัติธรรม
๔. ศาลาการเปรียญ
๕. กุฏิ โรงอุโบสถ
๖. เมรุ
๗. หนังสือแบบเรียนนักธรรมและบาลี รั้วหรือกำแพงโดยรอบวัด กุฏิรับรอง ถนนติดต่อระหว่างวัดกับถนนใหญ่ พระที่สามารถช่วยปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของวัด
๘. อาคารห้องสมุด อาคารพิพิธภัณฑ์ของวัด หอระฆัง
๙. อุปกรณ์การเรียน มีโต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น กับบิณฑุกุฏิ โรงเรียนเด็ก หอประชุม ชุ่มประตู่วัด ศูนย์ศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรและเยาวชน วิหาร ให้มีคณบวชมากขึ้น หอพักพระสังฆาธิการ

ผลของการเดินทาง

ผลของการเดินทางไปเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งนี้ตามพระศนะของเจ้าคณะต่าง ๆ ในจังหวัดนั้น ๆ พอประมวลได้โดยสังเขป ดังนี้ :-

ก. ด้านคณะสงฆ์

๑. พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น และพระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสมาพบกัน และทำปฏิสันถารทั้งสองฝ่าย ทำให้คณะสงฆ์มีความเข้าใจกันดีทั้งสองนิกาย มีความประสานสามัคคีทั้งในด้านการงานและความคิดเห็น
๒. ให้ความอบอุ่น และวิสาสะในระหว่างกันและกัน
๓. ทำให้พระภิกษุสามเณรรู้สึกความสัมพันธ์กันทางการคณะสงฆ์
๔. ทำให้เกิดความเข้าใจและมั่นใจ ในการปฏิบัติพระธรรมวินัยร่วมกัน

ข. ด้านข้าราชการ

๑. ทำให้ข้าราชการรู้สึกซาบซึ้งในความสำคัญของพระสงฆ์ และร่วมมือกับทางคณะสงฆ์เป็นอย่างดี
๒. ศาสนกิจที่ได้ปฏิบัติในครั้งนี้ เป็นประโยชน์ ทั้งแก่พระศาสนาและบ้านเมือง
๓. เป็นโอกาสให้ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และคณะสงฆ์ ได้สร้าง ความสามัคคีกันดียิ่ง

ค. ด้านประชาชน

๑. ทำให้ได้มีโอกาสพบเห็นพระภิกษุสงฆ์สามเณรจำนวนมาก และมีโอกาสฟังโอวาท กระตุ้นเตือนเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติธรรม
๒. ทำให้รู้สึกว่าการปฏิบัติตนมีความสำคัญ ควรภาคภูมิใจ และช่วยกันปกปักรักษา เป็นผลดีแก่การปกครองทางบ้านเมือง และทะนุบำรุงพระพุทศาสนา

๓. ทำให้ประชาชนทั่วไปปลื้มปิติและมีศรัทธาปสาทะในพระรัตนตรัย
มั่นคงยิ่งขึ้น
๔. ทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของ ชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ยิ่งขึ้น
๕. เป็นที่ยินดีพอใจของประชาชน ผู้ปรารถนาให้พระเถระออกไปเยี่ยมเยียน
เป็นครั้งคราวตามสมควรแก่โอกาส

ข้อเสนอแนะ

ตามทรรศนะของเจ้าคณะต่าง ๆ ในจังหวัดนั้น ๆ ที่สมเด็จพระญาณสังวร
พร้อมทั้งคณะเดินทางไปเยี่ยมเยียน ดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การที่พระเถระ
แห่งวงการคณะสงฆ์ ออกไปเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในหัวเมืองนั้น ย่อมเป็นที่
ปลาบปลื้มยินดีของประชาชนทุกฝ่าย และเป็นผลดีทั้งแก่การพระศาสนา และการ
บ้านเมือง ทำให้คณะสงฆ์ในหัวเมืองมีทรรศนะคติที่ดี ต่อบังการคณะสงฆ์ส่วนกลาง
ทำให้ประชาชนทั่วไปตระหนักความสำคัญของคณะสงฆ์ที่มีต่อบ้านเมือง เป็นการให้
ความอบอุ่นทั้งแก่คณะสงฆ์และประชาชนในที่นั้น ๆ

ฉะนั้น การที่กำหนดให้พระเถระจากส่วนกลาง ออกไปเยี่ยมวัดและ
พระพุทธศาสนิกชน ในหัวเมืองต่าง ๆ นั้น จึงเป็นปสาสนโยบายอันดี ควรจักได้ดำริ
เพื่อดำเนินการต่อไป.

รายนามคณะ
สมเด็จพระญาณสังวรฯ
วัดบวรนิเวศวิหาร
ในการเดินทางไปเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
วันที่ ๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

บรรพชิต

๑. สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าคณะกรุงเทพมหานครสมุทรปราการ (ธรรมยุต) วัดบวรนิเวศวิหาร
๒. พระเทพปัญญาภุมณี (ถาวรโ) รองเจ้าคณะภาค ๑๐-๑๑ (ธรรมยุต) วัดสัมพันธวงศ์
๓. พระเทพกวี (เสนโก) รองเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต) วัดสุปฏิหาราม อุบลราชธานี
๔. พระราชสุทธาจารย์ (คุณสมปโน) วัดวชิราลงกรณวราราม นครราชสีมา
๕. พระราชวราลังการ (จิณฺณธมฺโม) เลขาธิการคณะธรรมยุต วัดบวรนิเวศวิหาร
๖. พระครูประสิทธิ์พุทธมนต์ (จนวนโร) วัดบวรนิเวศวิหาร
๗. พระครูพุทธมนต์ปรีชา (บุญภาคโม) วัดบวรนิเวศวิหาร
๘. พระครูปริยัติสารโสภณ (อภิพล) เลขานุการเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต) วัดบวรนิเวศวิหาร
๙. พระครูธรรมปเวที (อเวรี) วัดสุทัศน์าราม อุบลราชธานี
๑๐. พระครูปริยัติยาภรณ์ (สุขโน) เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะธรรมยุต วัดบุปผาราม

๑๑. พระครูสุปัญญาภรณ์ (ถามวฑฺฒโธ) วัดบูรณะศิริมาตยาราม
๑๒. พระครูบรรณวัตร (สมิทฺโธ) เลขานุการเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต)
วัดพระศรีมหาธาตุ
๑๓. พระมหาบุญช่วย สุขวโน เลขานุการเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร-
สมุทรปราการ (ธรรมยุต) วัดบวรนิเวศ
วิหาร
๑๔. พระสมบัติ ปวิตุโต เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะธรรมยุต
วัดบวรนิเวศวิหาร

คฤหัสถ์

๑. จ.ส.ต.พิชัย พิมพ์ทอง ผู้ติดตาม
๒. จ.ส.ต.อาศรม พิทักษ์ผล ผู้ติดตาม
๓. นายเลิศ หิมพานต์ พนักงานขับรถยนต์ กรมการศาสนา
๔. นายสงว ผลแจ้ง พนักงานขับรถยนต์ วังสระปทุม
๕. นายคุณ วงศ์ใหญ่ คนขับรถยนต์ (นิตยสารศรีสัปดาห์)
๖. นายสุธน สุนทรพิบูลย์ ช่างเครื่องยนต์วังสระปทุม
๗. นายมานิต ยั้งยืน สำรองคนขับรถยนต์
๘. นายเลิศชัย เลิศธีระกุล ไวยาวัจกร
๙. นายวินัย แซ่แต้ ผู้ติดตาม

การปฏิบัติศาสนกิจ
ของ
สมเด็จพระญาณสังวรฯ (สุวฑฺฒโน)
วัดบวรนิเวศวิหาร
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
วันที่ ๑-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๖

- เวลา ๐๘.๐๐ น. ออกเดินทางจากวัดบวรนิเวศวิหาร
- เวลา ๑๐.๐๐ น. ถึงวัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม อำเภอปากช่อง
จังหวัดนครราชสีมา ขึ้นนมัสการพระพุทธสกุลสีมา
มงคล
- เวลา ๑๑.๑๕ น. พักฉันภัตตาหารเพล ณ วัดวชิราลงกรณวราราม
อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
- เวลา ๑๓.๐๐ น. กล่าวสัมโมทนียกถาแก่พระภิกษุสามเณรในเขต
อำเภอปากช่อง-สีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
ณ ศาลาการเปรียญ วัดวชิราลงกรณวราราม
- เวลา ๑๕.๐๐ น. เดินทางไปวัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
- เวลา ๑๗.๑๕ น. กล่าวสัมโมทนียกถาแก่พระภิกษุสามเณรในเขต
อำเภอเมือง ณ ศาลาการเปรียญ วัดสุทธจินดา
- เวลา ๑๙.๐๐ น. เยี่ยมพระเทพสีมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา
(ม) วัดนารายณ์มหาราช พักแรมที่วัดสุทธจินดา

วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาต พร้อมกับพระอนุจร และพระภิกษุ
สามเณรท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเช้า ณ วัดสุทธจินดา

- เวลา ๐๘.๐๐ น. เยี่ยมโรงเรียน พระสังฆาธิการชั้นต้นของคณะธรรมยุต
ณ วัดสุทธจินดา
- เวลา ๐๙.๐๐ น. เดินทางไปวัดศาลาลอย ชมโบสถ์ที่กำลังสร้าง
- เวลา ๐๙.๔๐ น. เดินทางไปสำนักสงฆ์เขาพนมรุ้ง อำเภอนางรอง
จังหวัดบุรีรัมย์ พักฉันภัตตาหารเพล
- เวลา ๑๒.๓๐ น. อบรมข้าราชการและประชาชน ณ ศาลาการเปรียญ
สำนักสงฆ์เขาพนมรุ้ง
- เวลา ๑๔.๐๐ น. เดินทางไปจังหวัดสุรินทร์ เวลา ๑๕.๑๖ น. แวะเยี่ยม
วัดนิคมพัฒนาราม และอบรมประชาชน ณ ศาลา
การเปรียญวัดนิคมพัฒนาราม
- เวลา ๑๖.๓๐ น. แวะเยี่ยมวัดป่าไทรวิเวก กล่าวสัมโมทนียกถาแก่
พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน และแวะเยี่ยม
วัดป่าโยธาประสิทธิ์ กล่าวธรรมกถาแก่อาจารย์นักศึกษา
วิทยาลัยเกษตรสุรินทร์ และพุทธศาสนิกชน
- เวลา ๑๗.๕๐ น. เดินทางไปวัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- เวลา ๑๙.๕๐ น. เยี่ยมพระสิทธิการโกศล เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (ม)
วัดกลาง พักแรมที่วัดบูรพาราม

วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาต พร้อมกับพระอนุจร และพระภิกษุ
สามเณรท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเช้า ณ วัดบูรพาราม
- เวลา ๐๙.๐๐ น. อบรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชนที่โรงเรียน
สุรวิทยา
- เวลา ๑๐.๒๐ น. เยี่ยมวัดไตรรัตนาราม อำเภอเมือง
- เวลา ๑๑.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเพล ณ วัดบูรพาราม
- เวลา ๑๓.๐๐ น. กล่าวสัมโมทนียกถาแก่พระภิกษุสามเณรในเขต
อำเภอเมืองสุรินทร์ ณ อุโบสถวัดบูรพาราม

- เวลา ๑๕.๐๐ น. เดินทางไปสถานีรถไฟ จังหวัดสุรินทร์
- เวลา ๑๕.๓๐ น. เดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานีโดยขบวนรถเร็ว
กรุงเทพฯ-อุบลราชธานี
- เวลา ๑๘.๐๖ น. ถึงสถานีรถไฟอุบลราชธานี เดินทางไปยังวัดสุปฏิญนาราม
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- เวลา ๑๙.๑๐ น. เยี่ยมพระเทพมิ่งคลเมธี เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี
(มหานิกาย) วัดมณีวนาราม พักแรมที่วัดสุปฏิญนาราม

วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาตพร้อมกับพระอนุจร และพระภิกษุสามเณร
ท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. นันทภัตตาหารเช้า ณ วัดสุปฏิญนาราม
- เวลา ๐๘.๐๐ น. อบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ หอประชุม
จังหวัดอุบลราชธานี
- เวลา ๑๑.๐๐ น. นันทภัตตาหารเพล ณ วัดสุปฏิญนาราม
- เวลา ๑๓.๑๐ น. อบรมข้าราชการทหารที่ค่ายสรรพสิทธิประสงค์
อุบลราชธานี
- เวลา ๑๔.๔๐ น. เยี่ยมวัดหนองป่าพง
- เวลา ๑๕.๕๐ น. เยี่ยมวัดบูรพาราม-วัดหนองบัว
- เวลา ๑๘.๐๐ น. กล่าวสัมโมทนียกถา แก่พระภิกษุสามเณร
ณ วัดสุปฏิญนาราม พักแรมที่วัดสุปฏิญนาราม

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาตพร้อมกับพระอนุจร และพระภิกษุ
สามเณรท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. นันทภัตตาหารเช้า ณ วัดสุปฏิญนาราม
- เวลา ๐๘.๐๐ น. เดินทางไปอำเภอม่วงสามสิบ

- เวลา ๐๘.๒๐ น. อบรมอาสาสมัครพลเรือน (อ.ส.พ.) ที่สนามหน้า
โรงเรียนม่วงสามสิบ (อำนวยการปัญญา) อำเภอม่วงสามสิบ
- เวลา ๑๐.๑๐ น. ถึงพุทธอุทยาน นมัสการพระมงคลมิ่งเมือง
- เวลา ๑๐.๓๕ น. กล่าวสัมโมทนียกถาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน
ณ วัดสำราญนิเวศ
- เวลา ๑๑.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเพล ณ วัดสำราญนิเวศ
- เวลา ๑๓.๐๐ น. อบรมข้าราชการและนักเรียนที่หอประชุมโรงเรียน
อำนาจเจริญ
- เวลา ๑๔.๐๕ น. เดินทางไปเยี่ยมวัดถ้ำแสงเพชร
- เวลา ๑๖.๑๐ น. ออกเดินทางจากวัดถ้ำแสงเพชร ไปจังหวัดยโสธร
- เวลา ๑๗.๓๕ น. ถึงวัดศรีธรรมาราม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- เวลา ๑๙.๓๐ น. เยี่ยมพระครูวิจิตรยโสธร เจ้าคณะจังหวัดยโสธร (ม)
วัดมหาธาตุ
- เวลา ๒๐.๑๕ น. โหวาทพระภิกษุสามเณร ณ อุโบสถวัดศรีธรรมาราม
พักแรมที่วัดศรีธรรมาราม

วันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๑๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาตพร้อมกับพระอนุจร และพระภิกษุ
สามเณรท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเช้า ณ วัดศรีธรรมาราม
- เวลา ๐๘.๐๐ น. เดินทางไปอำเภอม่วงสามสิบ
- เวลา ๐๘.๒๐ น. โหวาทพระภิกษุสามเณร นักเรียน และพุทธศาสนิกชน
ณ ศาลาการเปรียญวัดศรีธรรมาราม
- เวลา ๐๙.๑๐ น. อบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ ศาลาประชาคม
จังหวัดยโสธร
- เวลา ๑๑.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเพล ณ วัดศรีธรรมาราม
- เวลา ๑๓.๐๐ น. เดินทางไปวัดขวัญเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

- เวลา ๐๘.๓๕ น. เดินทางไปวัดประชาบำรุง จังหวัดมหาสารคาม
- เวลา ๐๙.๔๕ น. เยี่ยมพระราชสีลโสภิต เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม (ม) วัดอภิสิทธิ์
- เวลา ๑๐.๑๗ น. เดินทางไปวัดขวัญเมือง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พักฉันภัตตาหารเพล
- เวลา ๑๓.๐๐ น. อบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ครู นักเรียน ณ วัดขวัญเมือง
- เวลา ๑๔.๓๐ น. กล่าวสัมโมทนาแก่พระภิกษุ สามเณร ณ ศาลาการเปรียญวัดขวัญเมือง
- เวลา ๑๕.๕๐ น. เดินทางไปวัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- เวลา ๑๖.๔๕ น. ถึงวัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- เวลา ๑๗.๔๕ น. เยี่ยมพระราชสารธรรมมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ม) วัดศรีนวล พักแรมที่วัดศรีจันทร์

วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๑๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาตพร้อมกับพระอนุจร และพระภิกษุ สามเณรท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. ฉันภัตตาหารเช้า ณ วัดศรีจันทร์
- เวลา ๐๙.๐๐ น. อบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ณ ห้องประชุม โรงเรียนวัดศรีจันทร์
- เวลา ๑๐.๓๐ น. เดินทางไปวัดป่าชัยวัน พักฉันภัตตาหารเพล
- เวลา ๑๒.๐๐ น. กล่าวสัมโมทนาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน ณ ศาลาการเปรียญวัดป่าชัยวัน
- เวลา ๑๓.๒๕ น. เดินทางเข้าชมบริเวณมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- เวลา ๑๓.๕๐ น. เดินทางไปวัดพระบาทภูพานคำ เขื่อนอุบลรัตน์ อำเภอน้ำพอง

- เวลา ๑๔.๓๐ น. กล่าวสัมโมทนาญายกแก่พระภิกษุสามเณร ครู นักเรียน และประชาชน ณ ศาลาการเปรียญ วัดพระบาท ภูพานคำ และขึ้นไปดูการก่อสร้างพระพุทธรูปบนยอดเขานมัสการพระพุทธรูป ภูพานคำ
- เวลา ๑๖.๓๕ น. ออกเดินทางจากวัดพระบาทภูพานคำกลับวัดศรีจันทร์
- เวลา ๑๘.๐๐ น. กล่าวสัมโมทนาญายกแก่พระภิกษุสามเณร ณ หอประชุมโรงเรียนวัดศรีจันทร์ พักแรมที่วัดศรีจันทร์

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๖

- เวลา ๐๖.๐๐ น. ออกบิณฑบาตพร้อมทั้งพระอนุจร และพระภิกษุสามเณร ท้องถิ่น
- เวลา ๐๗.๐๐ น. นันทภัตตาคารเช้า ณ วัดศรีจันทร์
- เวลา ๐๘.๐๐ น. เดินทางไปวัดป่าสุมนามัย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น
- เวลา ๐๙.๓๐ น. กล่าวสัมโมทนาญายกแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน ณ ศาลาการเปรียญวัดป่าสุมนามัย
- เวลา ๑๐.๑๕ น. เดินทางไปวัดป่าชัยวารินทร์ อำเภอบ้านไผ่
- เวลา ๑๑.๐๐ น. นันทภัตตาคารเพล ณ ศาลาการเปรียญวัดป่าชัยวารินทร์
- เวลา ๑๓.๐๐ น. กล่าวสัมโมทนาญายกแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน ณ ศาลาการเปรียญวัดป่าชัยวารินทร์
- เวลา ๑๔.๑๕ น. ออกเดินทางจากวัดป่าชัยวารินทร์
- เวลา ๑๔.๔๕ น. ถึงวัดสระจันทร์ อำเภอพล กล่าวสัมโมทนาญายกแก่พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และนักเรียน ณ ศาลาการเปรียญวัดศรีจันทร์
- เวลา ๑๖.๐๐ น. ออกเดินทางจากวัดสระจันทร์
- เวลา ๑๗.๔๐ น. ถึงวัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
- เวลา ๑๘.๐๐ น. ออกเดินทางจากวัดสุทธจินดา กลับกรุงเทพมหานคร
- เวลา ๒๑.๒๐ น. ถึงวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร